Ion Cârja

CANALUL MORȚII

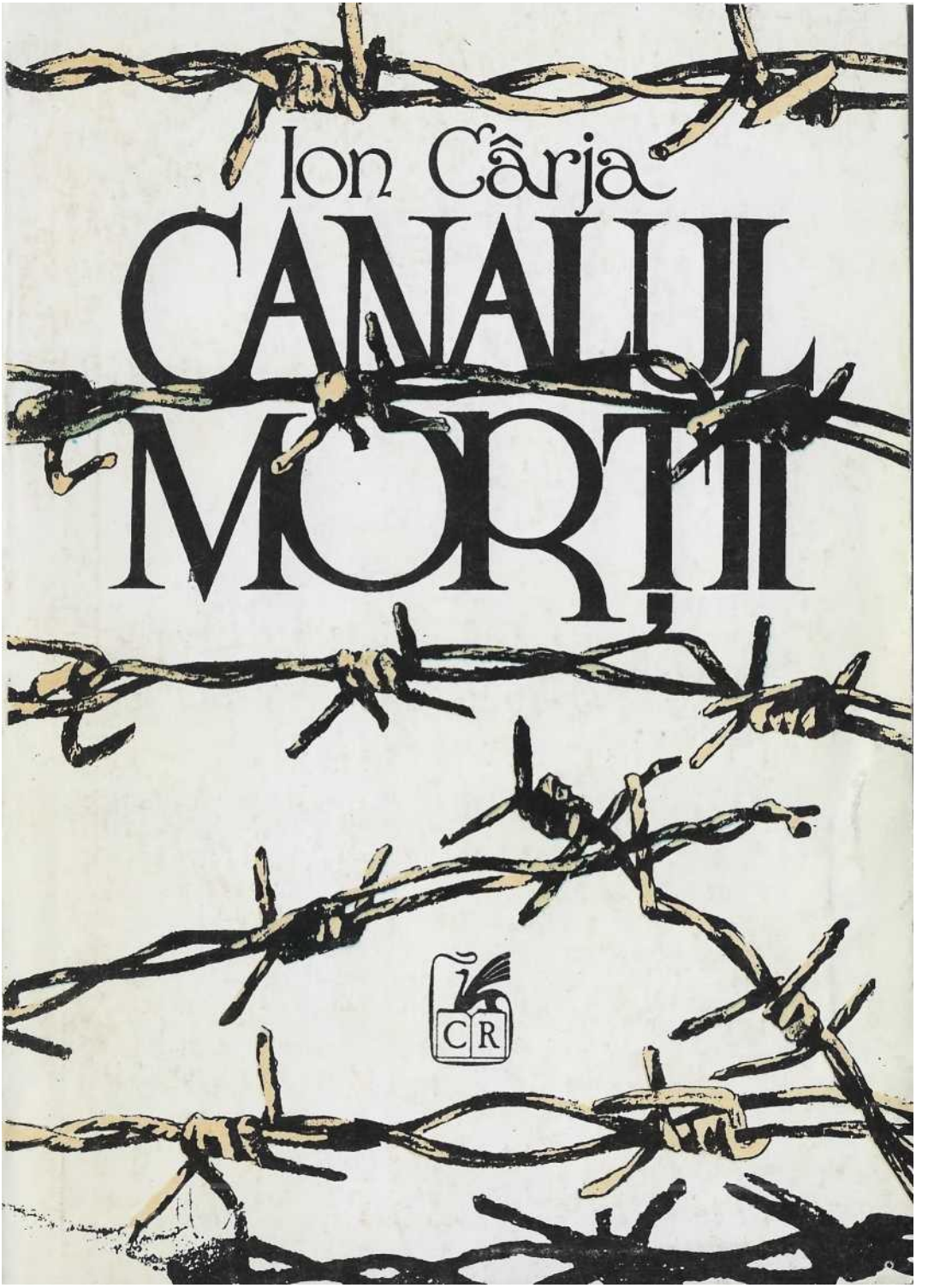

. .Dr-ul Ion Cârja mi-a povestit o parte din nenorocirile prin care trecuse în închisorile din ţară. Mulţi ani în urmă am citit, cu inima strânsă, cele două volume de amintiri – documente de valoare istorică şi lecţii de morală înaltă –, care vor fi întotdeauna consultate de istoricii României contemporane...”

Dintr-o scrisoare a lui Mircea Eliade către familia iui Ion Cârja

ISBN 973-23- **PREȚ: 998 + 2 TL =**

Coperta: Silvia Muntenescu

Ion Cârja

Canalul morţii

Cartea Românească
1993

ISBN 973-23-0400- 6

Cuvînt despre autor

Ion Cârja s-a născut la 25 martie 1922, în localitatea Whitman, Logan Country, West Virginia – S.U.A. Părinţii săi emigraseră, prin 1909—1910, din Transilvania. în februarie 1927, întreaga familie – părinţii şi cei cinci copii – se întoarce în România, stabilindu-se în comuna Mihai Viteazu, judeţul Turda (astăzi Cluj). Din agoniseala „americană" (tatăl lucrase în minele de cărbuni, iar mama ţinuse o pensiune) îşi cumpără o proprietate agricolă, pe care o dotează cu cele mai moderne unelte.

În liceu, Ion Cârja întemeiază „Gazeta de Turda", colaborează la revista literară „Abecedar" şi publică primul său album de poveşti despre viaţa moţilor din Munţii Apuseni – Cremene în apa vremii.

în 1942 se înscrie la Universitatea din Cluj, urmînd dreptul şi literele, iar, la insistenţele lui Victor Papilian, face şi un an de medicină. în 1948 obţine doctoratul în drept. Are în tot acest timp o bogată activitate literară – preţuit fiind de Lucian Blaga, Ion Agârbiceanu, Victor Papilian, de care îl leagă o strînsă prietenie. Este ales secretar-general al Asociaţiei Scriitorilor din Ardeal.

După război, pentru publicistica sa anticomunistă şi pentru participarea la mişcarea de rezistenţă din Munţii Apuseni, Ion Cârja e condamnat, între 1949 şi 1964, la 10 ani de detenţie grea.

În mai 1965, după repetatele intervenţii ale Departamentului de Stat al S.U.A., reuşeşte să plece la rudele sale apro-

píate din America. Stabilit la New York, este numit caseworker *îa departamentul Serviciului Social din acest oraş, obţinînd şi o diplomă în domeniu de la Fordham University, după ce Universitatea Columbia ü recunoaşte titlul de doctor în drept. Este foarte apreciat pentru munca lui. în acelaşi timp, conform promisiunii făcute colegilor de închisoare de la Cluj, Gherla, Aiud, Canal, Ion Cârja are iniţiativa formării unui organ care să reprezinte aspiraţiile poporului român oprimat. Astfel ia fiinţă, în 1970, Consiliul Naţional Român, alcătuit în majoritate din foşti deţinuţi politici. în 1971 apare ziarul „Acţiunea românească", organul de presă al Consiliului. Ca secretar general al Consiliului, Ion Cârja dzice o vastă corespondenţă cu Casa Albă, cu membri ai Congresului şi alţi oameni politici americani, cu diferite cancelarii europene, atrăgîndu-le atenţia asupra ne-dreptăţii istorice ce s-a făcut României prin tratatele de pace încheiate după al doilea război mondial. Tot el organizează primele demonstraţii cu automobile, sesizînd opinia publică asupra Basarabiei, Bzicovinei de nord şi ţinutului Herţei.*

Intre 1969 şi 1974, Ion Cârja publică trei cărţi (întoarcerea din infern, *voi. I şi II, şi* Canalul morţii), *relatîndu-şi zguduitoarea experienţă din anii petrecuţi în închisorile din România. Despre aceste lucrări, conţinînd o inestimabilă documentaţie istorică şi o emoţionantă mărturie asupra capacităţii de rezistenţă morală şi spirituală a unui popor prin cei mai buni fii ai săi, Mircea Eliade spunea că fără ele nu se poate înţelege nimic din ceea ce a fost spaţiul concentraţionar românesc.*

Marcat de o boală contractată în închisoare, Ion Cârja se stinge din viaţă în anul 1975, în plină putere creatoare, în plin elan al energiilor sufleteşti închinate României şi destinului poporuhii român.

Au rămas în urma lui numeroase manuscrise (poezii, schiţe, povestiri, nuvele, romane) şi, mai ales, durerea de a vedea că idealul pentru care luptase era încă departe. Dar a crezut în acest ideal – al României mari, libere şi întregite – cu forţa unui vizionar.

VICTOR GRIGORESCU închin această carte părinţilor mei iubiţi, Iov şi Tudita, alături de care am suferit tragica prigoană **de** distrugere a avutului agonisit exclusiv din sudoarea frunţilor lor de muncitori în S.U.A., şi ale căror inimi au fost tot timpul înecate de lacrămi în timpul **în**robirii mele la Canalul Morţii.

De asemenea fratelui meu mai mare Nicolae, care * pătimit nouă ani surghiunul blestemat al pustiilor îndepărtate ale Rusiei.

Tuturor mamelor, taţilor, soţiilor, soţilor, surorilor, fraţilor şi copiilor care au plîns amarul vreunuia de-al lor de la Canalul Morţii, care ori a rămas **pe** veci acolo în huma Dobrogei, ori, de s-a întors, nn a mai venit acelaşi.

Tuturor Martirilor români de pe acest tărîm sau de pe cel de dincolo.

SON CARJA

Queens, New York, August 1973 – Iulie 1974

Cuvînt înainte

Aceasta este a treia carte scrisă de mine asupra ororilor petrecute în România după anul 1944, dată cînd ţara a fost predată invaziei sovietice. Cu toate că această carte ar ţi trebuit să apară înaintea celorlalte două (întoarcerea din infern, *voi I şi voi. II), apariţia ei ulterioară nu influenţează cu nimic înţelegerea separată a temelor care s-au pus în această trilogie. în intenţia autorului a fost ideea că prin cele peste 1.200 de pagini să se acopere perioada complexă de transformări silnice – sociale, economice, politice, culturale şi etice –, dintre 1944 şi 1965. De aceea, fiecare carte, în parte, scrisă de autor, acoperă această perioadă parţial, de unde uşurinţa opţiunii cititorului de a consulta o carte sau alta, pentru a se informa asupra uneia sau alteia dintre cele trei perioade tratate, intrate în planul de prezentare al autorului.*

Am scris toate aceste cărţi convins că prin acestea se acoperă un gol resimţit asupra cunoaşterii transformărilor petrecute în ţară, în două decenii de dominare a comunismului, de la data instaurării. Pînă la data publicării acestor lucrări mai ample, lumea a cunoscut parţial şi incomplet, desigur, tragedia internă a ţării desfăşurată în anii de mari siluiri şi deformări ale instituţiilor noastre fundamentale româneşti. Ceea ce s-a petrecut în ţară a fost numai materialul tendenţios elaborat de regim – secţia propagandă şi agitaţie –, pentru falsificarea adevărurilor, în

scopul consolidării şi popularizării
\ ■ unor aşa-numite principii ineluctabile de evoluţie istorică a societăţii pe treptele de dialectică materialistă. Ceea ce a cunoscut străinătatea a fost o imagine ciopîrţită a adevăratei stări de lucruri interne; întîi, pentru că au lipsit izvoarele directe şi mărturiile competente ale unor observatori de la faţa locului, apoi că anumite grupări politice sectare, pe de o parte, şl interese de castă, pe de altă parte, nu au considerat că era în interesul cauzei lor egoiste să reveleze (cînd aveau. materialul propriu), aspectele luptei şi suferinţei poporului român, cînd acestea nu le consolidau poziţia strimtă, antinaţională, nesocotitoare a năzuinţei permanente de rezistenţă românească.

Nu mi s-a părut nimic prea mult – sacrificii materiale sau renunţare la odihnă –, ca să scriu tot ceea ce am scris. Am simţit tot timpul un impuls lăuntric care m-a îndemnat la realizarea acestei lucrări şi am considerat că era de datoria mea sacră să prezint lumii tot ceea ce ştiam, chiar dacă nu puteam spune tot prin ea. Am nesocotit alternativa, mai mult sau mai puţin aplicabilă în caztil de faţă, că această operă nu va avea răsunetul momentan necesar al semnificaţiei unui denunţ public al trădărilor care s-au comis împotriva neamului românesc şi al crimelor care s-au comis şi continuă să se comită împotriva lui, sub indulgenţa idioată şi insensibilitatea crasă a lumii libere pentru existenţa unui regim absolut inuman.

Sunt conştient că am scris aceste cărţi susceptibile unei critici acerbe, aşa cum totdeauna se întîmplă cînd se scrie o carte în exil, cu oarecari pretenţii din partea autorului. Pentru mulţi, şi poate cei mai mulţi, această carte păcătuieşte, cumva şi undeva, oricum ar fi fost scrisă. Unii vor obiecta că am scris prea puţin, alţii vor fi de părere că am scris chiar prea mult despre lucruri care puteau fi trecute la deşeul istoriei sau al amintirilor autorului, nefiind relevante. Şi unora şi altora le acord dreptate şi aştept ca tot ceea ce eu nu am realizat, să împlinească aceştia cu mai mult talent, mai multă obiectivitate şi mai multă competenţă.

Aş dori însă să semnalez că şi unii şi alţii dintre criticii mei (pe care îi ştiu de la volumele anterioare) vor trebui să ţină seama că tot ceea ce am scris şi tot despre ce nu am scris nu a intrat în estimarea mea, mai mult decît ca o contribuţie schematică la o înţelegere mai largă a unui sistem

opresor, a unui stat care a îngenuncheat, capitahd uman, anihilîndu-i valoarea la (f), omul fiind sacrificat pentru afirmarea, prin violenţă, a unei teorii dezastruoase, prin aplicare, fericirii omului secolului al XX-lea, în cazul de faţă, românilor. Intr-un anu
mit sens, această carte nu ar constitui decît o «prolegomenă» la tragedia României, după care va urma să se scrie lucrarea definitivă.

În concepţia statului modern contemporan, oricare grup sau naţiune caută să-şi aleagă acel guvernămînt care îi poate asigura, într-un grad mai mare, protecţia maximă. Or, în statul comunist român, guvernul impus de ruşi şi continuat cu cinism prin forţa agenţilor săi, ale căror ocrotire şi braţ neîndurător este securitatea, nu este în nici un caz guvernul pe care România l-a dorit vreodată, pentru simplul motiv că acest guvern nu a acordat nimănui nici o protecţie aşteptată, în afară de aceea pentru membrii partidului comunist. De aceea, noi am căutat să urmărim acele activităţi interne din România, prin care să reuşim într-o mai mare măsură să o facem înţeleasă celui mai simplu individ, urzirea complotului criminal, îndreptat împotriva fericirii neamului românesc. Mai mult, să se ştie o dată în plus că atentatul şi crima împotriva neamului românesc au fost rezultatul unui proces îndelung şi sîngeros, de amortizare a oricărui murmur şi a oricărui gest împotriva guvernului şi conducerii impuse poporului român, împotriva voinţei sale suverane, care i-au fost sustrase fraudulos.

Subscriem întru totul la observaţiunea făcută în această privinţă de senatorul american Robert A. Taff (1889—1953), inspirat de ideile democrat-revoluţionare, la timpul lor, ale lui Henry David Thoreau (1817—1862), care, în eseul Civil Disobidience *(1849), definea caracterul abuziv al statului totalitarist faţă de libertatea individului, exact în acei termeni care ar corespunde cel-mai corect raporturilor individ-stat, care se practică în România bolşevizată de azi.*

«În înţelesid plenar de azi, între totalitarism şi libertate este demnitatea individului, demnitatea proprie de exprimare a individului, sensul importanţei spirituale a individului, care toate împreună ne deosebesc pe noi de un guvernămînt totalitar unde individul este nimic şi statul totul». (Dintr-un discurs al senatorului statului Ohio, care este fiul fostului preşedinte William Howard Taft, discurs ţinut la adunarea Camerei de Comerţ a Statelor Unite Americane din Washington,

mai 1950).

Omul în statul comunist român de azi a început să fie dezumanizat după 1944, fiind trecut între uneltele de realizare ale unor construcţii sovietice pe marginea Dunării Noi. Cei care am trăit zi de zi marea şi cutremurătoarea dramă a ţării, am fost acele fibre naţionale, care am căutat să mai păstrăm decenii la rînd prestigiul demnităţii umane şi naţionale nealterat în genuinitatea sa firească, aşa cum acestea s-au format ca un produs de multe secole. Rostul acestei cărţi este chiar acesta, de a prezenta cititorilor de azi şi de miine, din ţară şi din străinătate, rezistenţa de oţel a unui neam care a reacţionat prompt şi demn cină a fost provocat, mergind pînă la sacrificiile supreme pentru afirmarea cauzei sale ultime.

* * *

Doi savanţi americani în problemele sovietice, Jan Triska şi David Finley, acum cîţiva ani, au căutat să interpreteze valabilitatea unei foarte originale teorii, numite a tendinţei de imitaţie reciprocă, care s-a efectuat între politica SUA şi politica URSS-ului. Aceştia au căutat să răspundă practic aşa-numitei teorii a lui Dupree, care susţine că în conflictul caracterului de acţiune dintre agresor şi apărător, aceştia caută, foarte curînd, să se oglindească, întru totul, unul în altul.

În cărţile mele, cititorul atent a putut surprinde pe alocarea aceeaşi tendinţă a deţinuţilor politici din ţară, de a-şi însuşi, în unele ocazii, aceeaşi tactică şi strategie în lupta de rezistenţă, pe măsura uneltelor şi manevrelor meschine folosite de administraţiile închisorilor şi lagărelor de muncă impotriva lor. Desigur, noi nu am avut omogenitatea organizată a unei mase conştiente, în funcţiune de care să determinăm cele mai bune căi de luptă, conform teoriei lui Dupree. O dată, că noi nu ne-am pregătit niciodată în viaţa de puşcărie de lungă durată şi, apoi, că nivelul politic al deţinutului politic român era deficient. Din această cauză noi nu am reuşit să ducem nici o luptă susţinută şi de lungă durată cu duşmanul (cum fac, de pildă, americanii cu ruşii), nici să ajungem la un rezultat pozitiv, în interior, de a dejuca anumite presiuni care ne găseau nepregătiţi de rezistenţă, în masă. Noi am ieşit cei înfrînţi fizic şi biologic, dar nu şi spiritual. Arestările

ulterioare acelora care au premers deschiderii Canalului au dovedit, cu prisosinţă, că reacţhinea'sănătoasă internă a rămas mereu vie, activă, potenţială şi, deci, a constituit, în continuare, o problemă indigestă, pentru un timp, a regimului opresor. Şi, mai mult ca sigur, niciodată sufocată ori sfîrşită.

Oricum, această lucrare asupra Canalului Morţii nu intenţionează să fie o expunere exhaustivă a subiectului, extrem de variat şi, mai ales, extrem de abundent Şi încă virgin, care a fost abordat. Autorul a dorit, iu primul rînd, să prezinte <> panoramă mai largă a ceea ce s-a intimplat în ţară după 1944, în epoca de instaurare a teroarei organizate şi a crimei sistematice, să înfăţişeze drama populaţiei ţării şi a muncilor faraonice de la Canal, insistînd în mod deosebit asupra core- laţiunilor cauzale, de la intenţiile de dezumanizare şi deznaţionalizare a elementului naţional român autohton de către regimul comunist rusificat, pînă la suferinţele oamenilor întemniţaţi, împuşcaţi în coclaurii munţilor, pe ogoarele lor de pe cîmpii, sau torturaţi pe «dibe», ori bătuţi cu răngile la tălpi şi schilodiţi pe toată viaţa, dacă mai scăpau, ori munciţi şi explotaţi mai rău decît animalele, la diferitele munci exterminatoare, între care cele de la Canalul Morţii pot fi puse primele pe ringul abatorului naţional care a funcţionat ani şi ani în ţară, şi azi încă mergînd înainte pe acelaşi făgaş.

A mai fost în intenţia autorului ca această lucrare, în mod deosebit, să servească şi ca sursă de inspiraţie pentru scriitorii şi oamenii de artă, pentru a imortaliza în compoziţiile lor figuri şi scene zguduitoare din martirajul, abnegaţia şi dragostea neclintită faţă de Patria noastră adorată, în care, în toate timpurile, s-au născut eroi, martiri şi sfinţi, şi încă se vor mai naşte.

* * *

Cartea de faţă nu este scrisă într-o epocă de optimism sau de entuziasm al rasei umane. Generaţiile născute după cel de-al doilea război mondial nu au avut posibilitatea consolidării unor principii imutabile – morale sau etice –, deoarece societatea naţională şi mondială de azi este în continue prefaceri şi nelinişti, tulburată de crize materiale şi spirituale de toate soiurile. Lumea trăieşte într-o continuă şi aproape exasperantă expectativă, sperînd într-o zi mai bună.

Oricum, suntem într-o nouă perioadă precristică, a aşteptării lui Messia. Va veni, va mai veni ?

Ameninţarea dezlănţuirii puterii nucleare planează grea deasupra noastră, a tuturor, iar asupra tineretului, această psihoză are caracterul infuziunii unei incertitudini viitoare, al unui relativism echivoc, de unde derivă împuţinarea elanului şi entuziasmului pentru orice fel de cauză mai înaltă care, în cazul de faţă, am dori să fie, pentru fiii şi fiicele neamu

lui românesc, numai cauza României libere şi independente, pe deplin suverană pe destinul ei.

Dar, chiar dacă această carte nu va avea efectul dorit imediat, este credinţa fermă a autorului că ea va putea să servească, în timp, insuflării spiritului ei, care este însuşi spiritul naţiei noastre împilate, nedreptăţită de istorie, trădată şi batjocorită, dar legitimată prin mii, mii de raţiuni de a renaşte în toată splendoarea ei de odinioară, sub aureola virtuţilor şi aspiraţiilor ei milenare.

Probabil, şi mai mult ca sigur, că această carte să nu fie scutită de unele erori. Autorul a căutat, pe cît i-a fost posibil, să-şi mobilizeze toate resursele memoriei sale, prin care a fixat, în cele mai diferite forme, nume de oameni, de locuri, întîmplări etc. Acurateţa a , mers mină în mînă CIL *dorinţa respectării adevărurilor. Dacă, uneori, s-au strecurat greşeli ori s-au omis date nepermise de a ' lipsi dintr-o cronică de felul acesta, vom fi bucuroşi ca orice carenţă să ne fie semnalată pentru a fi îndreptată la o a doua ediţie.*

De încheiere nu am aflat un alt cuvînt mai potrivit de spus decît acela pe care l-a pus Montesquieu în prefaţa lucrării sale Lettres persannes *(1721), preparîndu-se din timp de amărăciunile inevitabile care se abat asupra oricărui scriitor, de cînd este lumea.*

«Eu nu scriu o carte cu dedicaţii şi nu cer ca 'această carte să aibă vreun sprijin oarecare. Această carte va fi citită dacă este bună. Dacă este rea, puţin mă interesează dacă nu va fi citită». ■

Desigur, aş fi mai bucuros să fie citită. .

Sunt dator ca să-mi exprim adînca mea gratitudine domnului Ovidiu Târlea, care a colaborat cu mine şi a făcut posibilă tipărirea întregii mele trilogii. Fără concursul, său generos şi oboseala sa, aceste cărţi nu ar fi putut vedea lumina tiparului decît, probabil, mult mai tîrziu şi în condiţii mai modeste. .

De asemenea, mulţumesc pictorului şi filozofului dr. Vlaicu Ionescu pentru coperta lucrată pentru acest volum.

ION CÂRJA

New York City, Sfînta Marie 1974

îndemnul

1. Nesfîrşita zi de coasă

Coasa tăia anevoie ; mai mult rupea decît reteza tulpinile înalte de râpiţă şi lobodă, care năpădiseră holda de grîu. Doar ici şi colo, de se mai vedea cîte un pai subţire cu spicul sec de grăunte. în schimb, rapiţa se ridicase ca un val galben, uneori trecînd bine peste umerii oamenilor. Ştirul, pălă- mida şi rapiţa crescuseră năvalnic prin semănăturile ţăranilor şi, din cauza umezelii continui a pământului, oamenii nu putuseră ieşi la timp să le plivească. Fusese o vară extrem de ploioasă.

Recolta se prevedea sub orice aşteptare de sărăcăcioasă şi de aceea, de îndată ce se mai limpezea oleacă cerul, oamenii ieşeau în roiuri pe cîmp să mai salveze pe unde se mai putea grînele sau celelalte culturi de toamnă.

În urma mea, la cîţiva paşi, mă urma cosind Gyury Arkossy, fostul lăptar al grofului din sat. Groful, un maghiar de viţă veche, înrudit cu familia contelui Gyorgy Bethlen, fostul preşedinte al partidului maghiar din România, fusese împuşcat în luna septembrie a anului 1944, de către un grup de români deghizaţi în uniforme ruseşti. Dr. Gyula Wolf, fostul stăpîn al cosaşului care venea după mine, stăpînise o mare parte a terenului comunei noastre. După reforma agrară din 1919-1920, proprietăţile îi fuseseră mult împuţinate, totuşi, îi mai rămăseseră circa 500 de jugăre. Groful era un om retras, aparent amabil cu ţăranii şi oricărui om care îl saluta

cînd trecea cu trăsura lui trasă de doi cai albi ca zăpada, pe care îi cunoşteam încă de cînd eram elev la şcoala primară din sat, îşi ridica cu multă deferenţă pălăria. Nu aş putea afirma că groful era un personaj urît de oamenii din sat. Totuşi, după Dictatul de la Viena din 1940, fiica sa Luisa şi băiatul său lanoş, care se aflau la Budapesta, la universitate, au tipărit unele texte, sub ilustraţii fictive, care arătau oameni trăgînd la plug, în locul vitelor, declarînd că aceia erau maghiari puşi la jug pe moşia tatălui său.

Doi sau trei săteni, cu ocazia ostilităţilor care aveau loc în comună şi în afara comunei, la Turda, – între armatele germano-maghiare şi sovieto-române – , profitînd de o confuzie care se produsese, s-au deghizat în uniforme ruseşti şi, intr-o seară, l-au luat pe grof de acasă, sub pretextul că va trebui să se declare ostatec, pentru garantarea liniştii în comună. La trecerea unui gard, cei trei l-au împuşcat din spate cu «balalaika», cum se pare, aceeaşi echipă a mai ucis încă patru maghiari în aceeaşi noapte, nici unul dintre aceştia nefiinid însă bănuit de a fi făcut parte din vreo mişcare iredentistă maghiară sau din MADOZ. Se svonea prin sat că ucigaşii au cerut bani şi aur victimelor înainte de a le împuşca. Procesul iniţiat în anul 1948 de către familii împotriva făptuitorilor bănuiţi al crimelor nu a dus la nici un rezultat concludent sau la condamnare. Justiţia devenise părtinitoare şi coruptă, în slujba «clasei muncitoare». Toate victimele fuseseră persoane cu bună stare materială, iar presupuşii criminali erau fie bastarzi, fie foşti argaţi.

Unul dintre bănuiţii criminali era un vecin de-al nostru, cu care făcusem şcoala împreună în sat şi, la data aceea, se mutase într-o casă a noastră din capul satului. La cîţiva ani a săvârşit o altă crimă, ucigînd din greşeală un băiat al unei văduve din comuna vecină nouă, Cheia Turzii, luîndu-l drept casierul fabricii de ciment din Turda, care era aşteptat să facă ceva plăţi muncitorilor de la o carieră.

Mă opream des să-mi ascut coasa. îmi întorceam privirea spre Gyury şi-i vedeam craniul pleşuv strălucind ca o calotă de plumb sub bătaia soarelui de iulie. Mustaţa lui mare, stufoasă, se revărsa bogat peste gură. Odată cu mine se oprea şi el din cosit, îşi trecea mîneca cămăşii de cînepă peste fruntea transpirată ca, numaidecât, oţelul coaselor să prindă să cînte sub lunecarea ritmică a cuţilor.

Locul unde ne aflam era la mijlocul drumului dintre comună şi oraşul Turda. În nici o parte nu aveam mai mult de

1 km. Acest teren, de rît era cel mai fertil teren al comunei şi în anul acela, ploile dese avuseseră efectul cel mai dezastruos asupra unor terenuri argilo-nisipoase, cum era acesta. Ne hotărîserăm să tăiem cu coasele buruienile de pe acel pămînt, în partea dinspre Arieş, cu intenţia ca să însămânţăm porumb furajer pentru hrana vitelor. Timp mai aveam destul pînă la toamnă. ■

Oraşul se pierdea aproape în norul subţire de praf care se producea din abundenţă din emanaţiile fumigene ale cuptoarelor de ciment ale fabricii din vecinătatea noastră. Un soare alb plutea indefinit în înălţime. Din vegetaţia crudă şi grasă, tăiată, se ridica un miros acrişor, de seve amare şi grele, aproape greţoase. Simţeam pînă la genunchi răcoarea binefăcătoare ale ierburilor umede care se rostogoleau în brazdele groase sub gura coasei.

Rîtul era tăiat pe din două de un drum comunal care se desfăcea din şoseaua judeţeană, de la capătul comunei Mihai Viteazul, chiar de lîngă una dintre casele noastre numită «Sinaia», – numire dată în onoarea vaporului Sinaia, cu care am călătorit din America spre România în anul 1927 –, şi se împreuna la marginea oraşului cu şoseaua naţională Bucureşti-Oradea. De obicei, pe acest drum de cîmp nu circulau decît carele oamenilor sau pietonii care făceau drumul pe jos între oraş şi sat. Acesta fusese drumul pe care îl parcursesem opt ani, zi de zi, în timpul şcolii, cât fusesem elev la liceul „Regele Ferdinand” din Turda.

Deodată m-am auzit strigat din spate :

— E ceva bai, domnu doctor, îmi zise Gyury, în vreme ce îmi făcu un semn cu mîna, în direcţia drumului de cîmp, care se afla în partea opusă ogorului nostru.

O maşină mică, una dintre acele maşini Willis, folosite de armata americană în campania din Europa în timpul războiului, una dintre acele zeci de mii de maşini livrate de americani Uniunii Sovietice, abandonase drumul şi venea cu cea mai mare viteză de-a curmezişul semănăturilor, fără nici o ocolire, în jurul nostru nu se mai afla nimeni. La un moment dat, am bănuit că maşina se îndrepta spre un drumeag auxiliar care se afla la capul acesta de ogoare, unde ne aflam noi, înspre rîul Arieş, rîu care venea din munţii Apuseni.

— Cred că vine la noi, îşi dădu cu părerea Gyury, privind ou ochii aprinşi spre mine.

Intr-adevăr, maşina ajunsese în holda noastră şi venea

întins spre noi.

Prima mea reacţie a fost de indignare provocată de îndrăzneala aceluia, oricine ar fi fost el, care se afla în maşină şi cuteza să calce sub roţi puţinul grâu care se mai salvase din ploi. Dar, în clipa următoare, văzînd tremurul mustăţii lui Gyury şi privirea îngrijorată cu care mă împrejmuia, am avut o scurtă şi zguduitoare tresărire de spaimă, recunoscînd în faţa mea una dintre faimoasele maşini ale Siguranţei oraşului Turda, pe care nu era om să nu o cunoască acum, după trei ani de cutreierare a satelor noastre.

Ca să-mi stăpînesc emoţia care mă cuprinsese subit, am început să dau din nou cu coasa care prinse a şuiera în retezarea barajului de buruieni care ne stăteau în faţă.

Nu am avut prea mult timp să mă gândesc la ce ar fi trebuit să fac mai urgent şi mai potrivit în acele clipe. Desigur, am avut cîteva raţiuni, dar singurul lucru la care nu m-am gindit a fost acela de a fugi. Mai tîrziu, am regretat că nu fugisem, întrucît din momentul cînd Gyury mi-a atras atenţia asupra maşinii, pînă la sosirea ei aici, aş fi avut timp să mă retrag în bercul de sălcii şi tufani de pe malul râului, de 'unde apoi aş fi putut să mă retrag într-o ascunzătoare convenabilă, pe care o plănuisem cu multă vreme înainte, pentru o eventuală primejdie.

Maşina s-a oprit la numai cinci paşi de noi. Trei civili au coborât din ea, dar nu au făcut nici un gest de apropiere spre noi. Intre aceştia am recunoscut pe dobaşul satului, Pataky . Samuel, omul care făcea de toate în sat, de la strigarea anunţurilor pe străzi pînă la treaba de jurat, fiind membru al partidului maghiar şi, în acelaşi timp, al partidului comunist, unul dintre acei oameni utili afiliaţi dintru început de Siguranţă, care devenise una dintre cele mai odioase figuri ale comunei noastre. Civilii care erau cu Pataky aveau capetele descoperite şi îşi ţineau mîinile înfipte adînc în buzunarele pantalonilor. Am mai zărit un al patrulea individ, în maşină, la volan, care era îmbrăcat în uniformă kaki şi purta chipiul albastru al Siguranţei de Stat.

Ne-am oprit din cosit. Gyury a început să şteargă gura coasei cu un mănunchi de iarbă. Eu mi-am ridicat coasa la fel şi am aşezat-o în toporlşte. Lama albă de oţel se răsfrîngea ca o oglindă strălucitoare în soare. Priveam aparent calm peste arcul coasei la maşină şi la oamenii de lîngă ea. Mi s-a părut

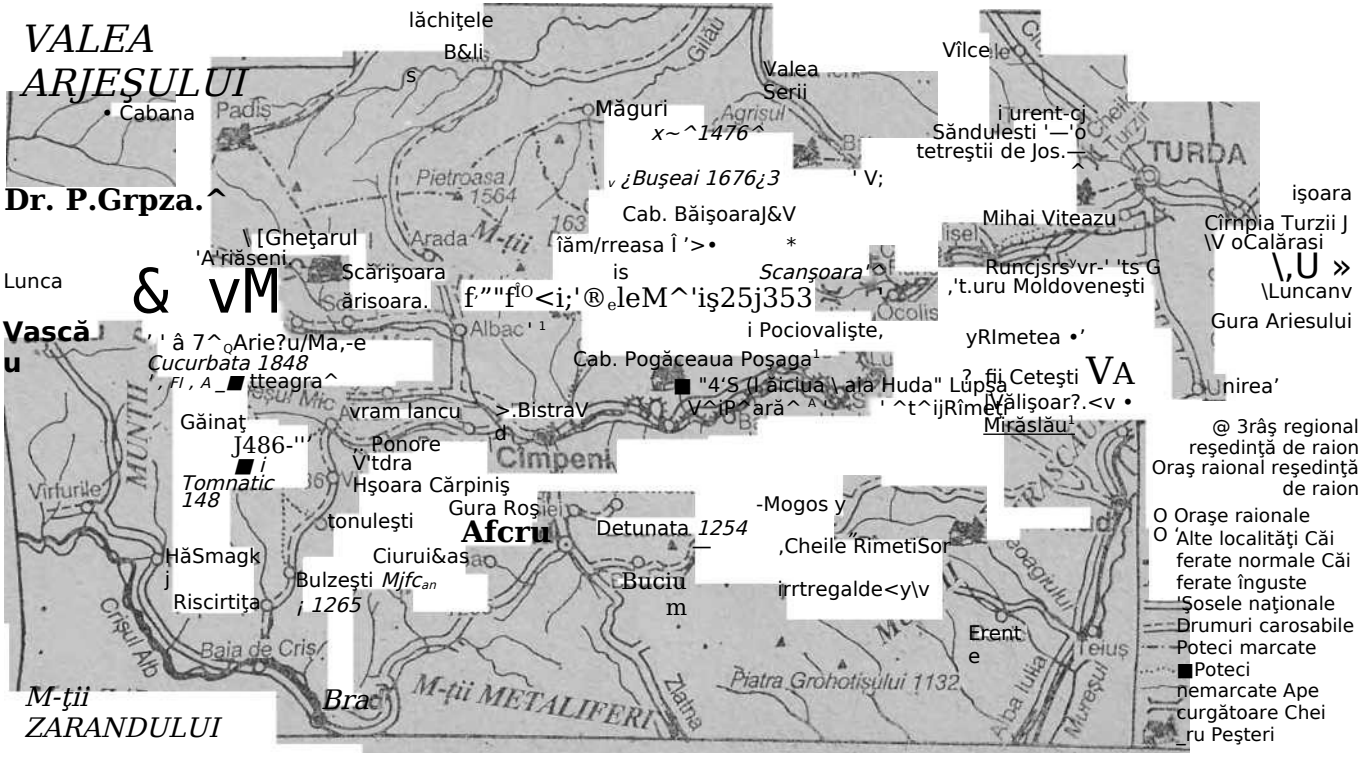
VALEA ARJEŞULUI
Cabana
Dr. P.Grpza.^
Lunca
& vM
Vască u
lăchiţele
B&lis
Măguri
x~^1476^
Valea Serii
Vîlce
i urent-cj
Săndulesti '—'o
tetreştii de Jos.—
TURDA
Pietroasa 1564
Arada
M-ţii
163
¿Buşeai 1676¿3
Cab. BăişoaraJ&V
Mihai Viteazu
Cîrnpia Turzii J
\V oCalărasi
\,U »
\Luncanv
Gura Ariesului
\ [Gheţarul
'A'riăseni
Scărişoara
ărisoara.
Scanşoara
Runcjsrs vr-' 'ts G
,'t.uru Moldoveneşti
Albac
i Pociovalişte,
yRImetea •'
Cucurbata 1848
Cab. Pogăceaua Poşaga
Cetesti
VA
Unirea'
Găinaţ
vram lancu
>.BistraV
Cîmpeni
Mirăslău
J486-'''
Ponore
V'tdra
Hşoara Cărpiniş
Tomnatic 148
Virfurile
Gura Roşie
Afcru
Detunata 1254
-Mogos y
tonuleşti
HăSmagk
Ciurui&as
Buciu m
Bulzeşti Mjfc
Riscirtiţa
Crişul Alb
Baia de Criş
Brad
M-ţii METALIFERI
Piatra Grohotişului 1132
Zlatna
Erent e
Teiuş
Alba Iulia
Mureşul
@ 3râş regional reşedinţă de raion
Oraş raional reşedinţă de raion
Oraşe raionale
Alte localităţi Căi ferate normale Căi ferate înguste
Şosele naţionale
Drumuri carosabile
Poteci marcate
Poteci nemarcate Ape curgătoare Chei
ru Peşteri
M-ţii ZARANDULUI

■că oamenii ezitau să facă vreo acţiune sau să vorbească. Nu aveam nici un interes să încep vorba şi de aceea am tăcut şi eu şi m-am uitat liniştit la ei. La un moment dat unul dintre ei, care avea să-mi fie unul dintre anchetatorii principali, Ilerţa, un fost sticlar de la fabrica din oraş, mi s-a adresat .

— Bună ziua, domnule doctor Cârja. Noi suntem de la Siguranţă şi avem ordin de la domnul Kovacs să vă luăm la birourile noastre pentru a da o declaraţie.

Am rămas neclintit cu coasa în faţă, de-a lungul pieptului Priveam ţintă spre aceşti oameni şi căutam să-mi amintesc unde îi mai văzusem. Eram sigur că îi mai întîlnisem undeva, o dată, sau poate de mai multe ori, dar în acele clipe, probabil fiind prea turburat, nu ştiam de unde să-i iau.

— Bine, domnilor, am zis eu, în cele din urmă. Voi merge acasă să mă îmbrac şi mă. voi prezenta la domnul Kovacs. (Acesta era şeful Siguranţei de stat, la Turda. El urmase lui Augustin Albon, un fost croitor din Turda, care fusese trecut la Ministerul Siguranţei în Bucureşti, şi care avea să devină unul dintre cei mai cruzi zbiri şi prigonitori ai oamenilor de la lucrările forţate de la Canalul Dunărea-Marea Neagră. îi cunoşteam personal şi pe unul şi pe altul, de pe timpul cînd nu bănuiam cine erau aceşti oameni, înainte de 1944.) ■

— Nu credem că este nevoie să vă mai schimbaţi hainele, zise celălalt civil, care era şi el, cum am aflat mai tîrziu, tot un fost maistru la fabrica de sticlărie din Turda, Vasile Popa, acum sublocotenent de Siguranţă. Noi vă ducem cu maşina, continuă el, şi vă aducem carînd înapoi, tot aici sau acasă, dacă doriţi. Este vorba de a semna o declaraţie urgentă într-un caz pe care îl cunoaşteţi. -

—• îmi este imposibil să merg aşa, am spus eu. Am pe mine numai pantalonii, cămaşa aceasta leoarcă de apă, pălăria şi bocancii. Sunt mai multe motive pentru care este absolut necesar să-mi schimb vestmintele.

Oamenii s-au uitat cruciş unul la altul, apoi la cel din maşină. Am observat de abia acum că şoferul scosese un pistol automat şi îl ţinea îndreptat spre mine. Nu m-am înfricoşat cîtuşi de puţin, pentru că auzisem pînă aici destul de multe despre practica de intimidare a Siguranţei. X

Am făcut fără nici o intenţie un pas spre maşină. Cei doi agenţi s-au retras fulgerător în partea opusă a maşinii. Unul dintre ei mi-a ţipat, cu vocea sugrumată de spaimă.

— Pune-ţi coasa jos imediat. Aceasta este o somaţie !

M-am oprit. De abia în acea clipă mi-am dat seama că în dosul acestor aparenţe se ascundea ceva grav şi că mă aflam într-o situaţie destul de critică. Prin minte mi-au trecut, într-o miime de secundă, tot felul de gînduri asupra a ceea ce putea să însemne arestarea mea. Cîteva antecedente m-au determinat să rămîn subit la credinţa că organizaţia mea din munţi a fost încolţită şi că numele meu a fost descoperit undeva. Un bilet aflat în dormitorul meu cu cîteva seri înainte îmi prevestea surprize, dar nu puteam să cred că era posibil să cad atît de stupid şi de repede, mai înainte de a fi ridicat braţul să lovim acolo unde ne era scopul.

Am aşezat coasa pe brazda groasă de rapiţă galbenă, mi-am scos tiocul cu cutea şi l-am pus lîngă coasă. M-am dus la Gyury şi i-am spus :

— Du-te azi mai degrabă acasă şi ajută pe mama. Aveţi de grijă de vite să le legaţi pe toate la iesle cînd vin de la ciurdă şi să daţi viţeii la vaci. Spune-i mamei că eu aş putea să mă întorc acasă ceva mai tîrziu.

Bătrânul ungur îşi ţinea faţa ridicată spre mine şi se căznea să înţeleagă cit mai bine tot ce îi spuneam. Sunt sigur că a priceput totul şi încă ceva mai mult, din ceea ce nu i-am putut transmite.

— Bine, domnişorule, mi-a zis el cu vocea înceată şi bărbia tremurând de emoţie.

Stăpînindu-mi cu greu sentimentele care mă cuprinseseră la această despărţire, m-am întors cu faţa către maşină şi am declarat : .

— Sunt gata să merg cu dumneavoastră, domnilor.

Eram de acum dezarmat de coasă, extrem de sumar îmbrăcat, aşa că ofiţerii din spatele maşinii nu mai aveau nici un motiv să se aştepte la vreo violenţă din partea, mea, sau la posesiunea vreunei arme. Cu toate acestea, cînd am fost lîngă ei, unul dintre securişti m-a pipăit sumar, pentru orice eventualitate.

Unul dintre agenţi s-a urcat pe o parte a maşinii, celălalt mi-a spus apoi să intru şi eu pe cealaltă parte, după aceea urtându-se şi el, astfel ca să fiu încadrat de ei. Delegatul partidului comunist Pataky, în fond aceasta fiindu-i calitatea în care a venit să asiste la arestarea mea, s-a aşezat lîngă secu- ristul din faţă, care conducea maşina. Am observat de îndată cum cei doi agenţi din spate, care mă încadrau, şi-au scos revolverele şi le-au aşezat pe genunchi.

Eu nu m-am putut abţine să nu schiţez un zîmbet de uşor dispreţ, care nu le-a

scăpat, dar pe care nu l-au comentat decît mai tîrziu, în lungile şi teribilele anchete la care am fost supus.

Willis-ul a luat-o spre drumul de cîmp, din nou peste semănături, apoi s-a întors spre „Sinaia", ca să ajungem curînd la şoseaua judeţeană. în faţa casei noastre „Sinaia" maşina s-a oprit ca să coboare Pataky care i-a salutat pe ofiţeri, evitînd însă privirea mea. Nu erau nici două zile de cînd ne-am întîlnit în sat şi Pakay mă salutase cu mult respect, scoţîndu-şi pălăria şi, dorind vădit să-mi fie pe plac, a schimbat cîteva cuvinte de complezenţă.

îmi simţeam inima cum îmi bătea în piept cu repeziciune. Cămaşa îmbibată de transpiraţie îmi era lipită de piele. Mi-am scos pălăria de panama, primită cadou cu cîţiva ani în urmă din America de la fraţi, şi am început să privesc în ea ca într-o altă lume. Din cînd în cînd îmi ridicam privirile cînd se în- tîmpla ca automobilul să-şi micşoreze viteza şi stopa. Am văzut zeci de feţe cunoscute care se opreau din mers să se uite după maşina Siguranţei spre a iscodi pe cine mai luase. Cîteva persoane m-au recunoscut, şi nu mi-am putut reţine lacrimile .care îmi ţîşneau din ochi, cînd îi vedeam pe bieţii oameni tresărind de spaimă cînd dădeau cu ochii de mine, iar femeile făcîndu-şi cruci.

Maşina înainta cu mare viteză spre oraş. Nu mă puteam concentra suficient asupra primei declaraţii care urma inevitabil să îmi fie cerută imediat după ce voi fi debarcat din maşină. Imaginea scumpei mele mame îmi stăruia în inimă şi în imaginaţie. îmi aminteam cum mă condusese dimineaţa pînă la poartă şi cum mi-a spus cu vocea ei caldă şi grijulie :

■—■ Să nu te întorci cu noaptea. De nu veţi termina azi, mai este vreme mîine. Vino mai degrabă, că dacă nu-i tatăl tău acasă, trebuie să mă ajuţi cu vitele.

A rămas în portiţă pînă m-a pierdut din ochi, urmărindu-mă cum mă îndepărtam cu coasa pe umăr.

Nu m-am întors în acea zi cu noaptea, şi nici în altă zi, după acea zi de coasă, dar am intrat în noapte adîncă cu toţii, pe mulţi ani, apoi, în care mama şi tata m-au aşteptat zadarnic să mă mai reîntorc acelaşi de la coasă.

Gyury a dus coasa mea acasă şi a agăţat-o de o cracă a frăgarului din curte, de la colţul grajdului.

— Asta este coasa lui domnişoru, a zis el mamei, şi a izbucnit'în lacrimi.

După cinci ani fără două zile, cînd m-am reîntors acasă de la coasă, bietul Gyury murise într-o căsuţă mai mică, a

noastră, din spatele şurii, unde părinţii mei îl luaseră după ce proprietăţile grofului fuseseră naţionalizate şi în clădirile căruia fusese instalată conducerea gospodăriei colective a comunei.

A fost aceasta o pierdere care m-a turburat în retrospecţia amintirilor începutului calvarului meu, la fel ca şi alte pierderi ireparabile, care mi-au zdruncinat sufletul.

2. Războiul rece : teroarea caldă

Evenimentele care au avut loc în România după capitularea fără de condiţii din 23 August 1944 s-au succedat într-un tempo dramatic, pînă la data cînd ultimele elemente ale vechilor partide politice au fost deposedate de orice putere şi influenţă publică. Acest lucru s-a întâmplat după abolirea monarhiei, prin plecarea regelui Mihai în ultimele zile ale lunii decembrie 1947.

Pînă aici, ţara a trecut printr-un iureş năucitor de asalturi asupra structurii instituţiilor sale de bază, asupra normelor morale şi etice bine stabilite înainte, oamenii fiind adînc zguduiţi în însăşi fiinţa lor biologică, precum şi în orice certitudine minimă de existenţă imediată sau viitoare.

Reforma agrară din 1944—1945 a fost primul atentat reuşit al comuniştilor în lucrarea lor procesuală de infiltrare a urii de clasă în lumea rurală. A fost aceasta o momeală ispititoare între ţărani. Indiscutabil că o reajustare a proprietăţilor funciare era de dorit şi necesară. în România erau cîteva sute de familii de adevăraţi latifundiari, -— români, maghiari, evrei, şvabi etc. –, în mare parte absenteişti, în timp ce sute de mii de ţărani nu aveau un petec minim de pămînt ca să-şi ţină o vacă, o capră sau cîteva oi. Partidele zise istorice, în coaliţie cu partidul comunist susţinut de ruşi şi partidul social democrat (la urmă, şi partidul marxist maghiar MadOz), au aprobat această lege de reformă agrară care, în mai puţin de patru ani, a rămas fără nici un efect practic, întrucât exact acele terenuri (precum şi cele stăpânite anterior), care au fost date «cu titluri de proprietar» bieţilor ţărani avizi de ogor propriu, le-au fost sustrase prin violenţă din folosinţă şi colectivizate în folosul ultim al statului, mai

degrabă, decît al lor. Este bine să menţionăm că cei mai dîrji apărători ai gliei au fost chiar acei ţărani săraci care au beneficiat de împroprietăriri şi din rândurile acestora au căzut mii şi mii de victime, fie ucise în represaliile pe care partidul le-a aplicat în comunele răsculate, fie trimişi în coloane la muncile farao'nice de la Canalul Dunărea-Marea Neagră.

Prin reforma agrară, în faza incipientă, o mare parte dintre ţărani a fost amortizată politic, în sensul că aceia care au fost împroprietăriţi aveau credinţa că pământul va fi al lor pentru totdeauna, neavînd deci nici un motiv să nu fie mulţumiţi de regim.

Comuniştii români (dacă se pot numi aşa), care la sfârşitul ■celui de-al doilea război mondial nu erau decît cîteva sute, au reuşit să întreprindă o ascensiune serioasă pe scara puterii în stat, cu ajutorul ruşilor, obţinând un guvern în întregime aservit intereselor URSS-ului, la 6 martie 1945. Ministrul de externe sovietic Andrei Vîşinsky s-a prezentat regelui şi i-a cerul destituirea imediată a guvernului Nic. Rădescu, – numit unealtă a reacţiunii româneşti –, şi numirea lui dr. Petre Groza ca premier, precum şi remanierea întregului cabinet. Regele se dovedise prea slab pînă aici în diverse împrejurări (cum se va dovedi, şi mai tîrziu, tot atît de inabil să conducă destinele poporului român), aşa că a acceptat dictatul Moscovei. Noii miniştri recrutaţi din partidele marxiste (PCR, PSD, Frontul plugarilor, Partidul Maghiar-UPM-), prezentau garanţia victoriei politice comuniste ulterioare. Andrei Vîşinsky a condiţionat regelui Mihai retrocedarea Ardealului, de acceptarea numirii cabinetului P. Groza, ca şi-cum Ardealul ar fi fost unguresc sau rusesc.

Puterile apusene, SUA, Franţa şi Anglia, au protestat platonic împotriva manevrelor politice abuzive ale Kremlinului, dar fără nici un efect. Se ştie că aceste puteri apusene aveau calitatea de puteri protectoare ale României, în conformitate cu tratatele semnate de puterile victorioase ale războiului. Doi miniştri din cadrele vechilor partide (Romniceanu din partea partidului naţional liberal şi Emil Haţieganu din partea partidului naţional ţărănist) nu au putut colabora în noul cabinet, în care au fost cooptaţi. Regele a încetat la un- moment dat să mai contrasemneze acte de guvernământ, conform cerinţelor constituţionale (s-a repus în vigoare Constituţia din 1923). Această obstrucţie

inividuală nu a stînjenit deloc treburile partidului comunist.

Partidul comunist a constituit un front unit cu social-democraţii, partidul naţional popular (al lui Mitiţă Constantinescu), şi frontul plugarilor, pregătind alegerile din 22 martie 1946. Ministerul de Interne, condus cu brutalitate de Theohari Georgescu, a prevăzut toate centrele de vot cu jandarmi şi poliţie proprie servirii scopurilor partidului comunist. Cu toate că peste 90% din corpul electoral a votat pentru partidul naţional ţărănist al lui luliu Maniu, rezultatele publicate au reflectat o cu totul altă situaţie (BPD – blocul partidelor democrate – 347 mandate sau 84,58% ; Uniunea populară maghiară 26 mandate sau 7% ; PNŢ luliu Maniu 33 de mandate sau 7,22% ; PNL Dinu Brătianu 3 mandate sau 0,72% ; Partidul ţărănesc democrat 2 mandate sau 0,48%).

luliu Maniu a oprit participarea deputaţilor săi la dezbaterile parlamentare, pe care le-a calificat măsluite, dar acest lucru nu a schimbat situaţia cu nimic. Dimpotrivă, credem noi, a grăbit deznodământul final inevitabil.

Noul parlament, unealta nominală a ideologiei şi planurilor urmărite de partidul comunist român manevrat ca o păpuşă oarbă de URSS, a trecut la lucru radical fără de întârziere, reuşind ca în 34 de luni (martie 1946—decembrie 1948), să schimbe de la bază fizionomia legislativă, juridică şi civilă a statului român.

După cum se exprima presa timpului din România, întărirea regimului democrat popular s-a realizat prin întărirea unităţii de acţiune a clasei muncitoare şi a alianţei muncitoreşti ţărăneşti, izolîndu-se burghezia din complexul dinamic social. Aceste manevre, susţineau comuniştii la acea vreme, permiteau transformarea ţării cît mai repede, pe cale paşnică, a revoluţiei burghezo-democratice în revoluţie socialistă.

Toate aşa-numitele «legi» din această perioadă ţinteau la distrugerea burgheziei interne (de la oraşe şi de la sate), anexe interioare ale imperialismului străin, cum era regizată şi vulgarizată cu tâlc propaganda de agitaţie a guvernului de la Bucureşti afiliat Moscovei.

În această perioadă de timp au fost impuse următoarele hotărîri în viaţa economică şi socială a ţării :

Etatizarea institutului de emisiune, conform căreia Banca Naţională a României, a devenit Banca de Stat (decembrie 1946). în chipul acesta Banca de emisiune (înfiinţată în anul 1880, care, cuprindea cam o treime capital particular pe lîngă două treimi capital naţional de stat) fiind etatizată, acţiunile

particulare ale unei bune părţi a burgheziei româneşti au fost însuşite de stat, iar foştii deţinători de acţiuni, deposedaţi fără nici o compensaţie. Comerţul exterior a trecut complet sub controlul partidului comunist în anul 1946 (noiembrie). Au fost epurate toate elementele tătărăsciene care se retrăseseră aici intr-un ultim naufragiu, după reforma agrară şi naţionalizarea Băncii Naţionale.

La 10 iunie 1947 s-au înfiinţat Oficiile industriale, agenţii ale partidului comunist român de control al activităţilor industriale şi comerciale ale întreprinderilor particulare. La scurt timp regimul a pus în vigoare o altă dispoziţie de control economic, o armă abuzivă pusă în mîinile unor salariaţi bine plătiţi ai statului, pentru urmărirea îndeaproape a proceselor de producţie, desfacere şi circulaţie a bunurilor. Această lege a controlului economic a premers confiscarea principalelor mijloace de producţie. ■

După reforma -agrară, unii dintre ţăranii săraci care au fost împroprietăriţi au neglijat cultivarea terenurilor atribuite ; unii din lipsă de atelaj necesar, iar alţii, pur şi simplu, luînd calea larg deschisă de partid, au preferat să intre în activitatea de agitaţie şi organizare, mult mai rentabilă decît munca agricolă. Cujn, în lumea satelor, ţăranii iubitori de pămînt, în cultul căruia s-au născut, au început să cumpere terenurile de vînzare, regimul a intervenit prin «legea circulaţiei bunurilor agricole» din 1947. Prin această dispoziţie, partidul comunist a încercat să împiedice acumularea de terenuri agricole în folosul celor care, intr-adevăr, le doreau şi erau capabili să le administreze. Tot această lege prevedea restituirea pămînturilor înstrăinate de acei ţărani, care le-au vîndut forţat pentru alimente în timpul foametei (în Moldova).

* * *

Semnarea Tratatului de pace de la Paris din 10 februarie 1947 a produs turburări adinei în viaţa oamenilor politici ai vechilor partide. în faţa tuturor se ridica un mare semn de întrebare asupra viitorului. Nu mai exista o certitudine cît de minimă pentru o schimbare probabilă în interior. De aceea, partidul naţional ţărănist, intuind abia acum mai bine capcana în care intrase ţara, a pus la cale un plan de salvare a unei elite a partidului, în frunte cu Ion Mihalache, vicepreşedintele partidului. Cum corupţia pătrunsese adine în masele burgheze

româneşti, grupul de fugari a fost surprins în ten- tátivá sa şi toţi aceia care se pregătiseră să părăsească ţara au fost arestaţi în ziua de 14 iulie 1947 la Tămădău, de unde irebuiau să se îmbarce într-un avion. Proiectul de evadare nu fusese altceva decît o cursă întinsă abil de Siguranţa de stat, întreg grupul arestat, la care s-au mai adăugat şi alte persoane din conducere, în frunte cu venerabilii preşedinte luliu Maniu, au fost judecaţi şi condamnaţi la pedepse foarte grave, cu excepţia unor membri ai partidului care au devenit martori ai acuzării, beneficiind de pedepse mai reduse.

Este locul să menţionăm aici cîteva naivităţi ale unor membri marcanţi din PNŢ care, în acei ani grei, nu reuşeau să se trezească la realitate şi continuau să creadă că PCR va accepta o convieţuire cu partidul naţional ţărănist. Este vorba de un articol al dlui. R. Ohăbeanu (pseudonimul pentru R. Boilă), apărut înainte de alegerile din 1946 în *Tribuna,* organul oficial. al partidului pentru Ardeal. Autorul, un strălucit condeier şi doctrinar al partidului totodată, a semnat un •expozeu cam de trei pagini de ziar, străduindu-se să demonstreze afinităţi adinei, chiar structurale, între cele două partide, PCR şi PNŢ, declarînd, într-un loc, că partidul naţional ţărănist nu era altceva decît «naşul» partidului mai tînăr comunist român. Desigur, acei articol nu a fost o contribuţie publicistică întâmplătoare. Se sconta pe PNŢ că, eventual, în faţa amintirii unor servicii pe care partidul naţional ţărănist le-a făcut comuniştilor, în diferite ocazii, acum cînd comuniştii erau stăpâni pe situaţie, ar fi fost posibile unele toleranţe şi acomodări de existenţă. Nu numai că s-au înşelat amarnic, aştep- tînd recunoştinţă de la comunişti, dar absolut toate cadrele de fruntaşi ţărăniste au fost trecute prin închisori şi decimate fără milă.

, în ziua cînd începea judecarea procesului grupului arestat la Tămădău, la 29 octombrie 1947, a apărut un comunicat straniu elaborat de reprezentanţi ai partidului comunist român şi ai partidului social democrat. Acest comunicat anunţa, în termeni pompoşi, hotărîrea celor două partide marxiste de a se contopi, formînd Frontul unic muncitoresc.

în primele zile ale lunii noiembrie, au fost siliţi să se retragă din guvern ultimii reprezentanţi ai aşa-numitei burghezii – disidenţii naţional-liberali ai lui Tătărescu şi disi- denţii naţional ţărănişti ai lui Alexandrescu. La 30 decembrie 1947, regele Mihai a fost silit să abdice, acordîndu-i-se cîteva

favoruri, astfel că ieşirea lui din ţară a decurs liniştit. în aceeaşi zi s-a emis Legea nr. 363 pentru constituirea statului român în Republică Populară.

Odată cu începerea anului nou 1948, România se afla pusă pe un nou drum. La 21 februarie a avut loc congresul unificării partidului comunist şi partidului social democrat, for- mîndu-se FDP (Frontul Democraţiei Populare). După această dată, corpul didactic român a fost mai mult sau mai puţin silit să urmeze pe acela care fusese ministrul Educaţiei naţionale, Ştefan Voitec, care a devenit liderul partidului fuzionist social democrat, Const. Titel Petrescu fiind dezavuat. învăţă- torimea şi profesorii ţării, acei admirabili conservatori ai culturii noastre creştine şi ai tradiţiilor noastre nobile, s-au trezit deodată membrii unui partid ateu, pe o poziţie diametral opusă cu tot ceea ce ei profesaseră o viaţă întreagă.

De unde încă de Ia aşa-numitul armistiţiu din septembrie 1944, ţara a fost împînzită cu tot soiul de consilieri sovietici, în fabrici, instituţii şi în guvern (numiri, ca acestea se aflau oriunde roteai ochii : sovrom-lacta, sovrom-transport, sovrom-petrol, sovrom-cărbune, sovrom-cnmă etc.), de la data declarării Republicii socialiste, nu mai era literalmente cel mai mic sector de activitate naţională unde să nu fi răzbit pestilenţa sovietică. Guvernul comunist român a semnat la 4 februarie 1948 Tratatul de prietenie, colaborare şi asistenţă mutuală cu URSS pe o durată de douăzeci de ani. Gh. Gheorghiu-Dej, regele neîncoronat al ţării, a pus destinul României la discreţia Moscovei, fără nici o rezervă. Parcă am fi retrăit anii marilor capitulări din 23 August 1944 cînd, pentru supravieţuirea unor ambiţioşi sau sforari, ţara se putea vinde cu sînge rece la răspîntii de drumuri ! România devenise o colonie a Rusiei. Armata rusească, armata de elită a ţării noastre, era la număr de paritate cu armata română admisă prin tratatul de pace, adică 100.000 de oameni. Toate alimentele şi toată cazarea acestui enorm număr de mujici căděau în sarcina ţării. Ţara mai avea de plătit despăgubirile de război, care se făceau în natură (vite, cereale, grăsimi, material de construcţii, mină de lucru, uneori etc., etc.), toate acestea stabilite la un preţ fictiv, luîndu-se ca parametru valoric cursul monetar al leului ţării în 1938.

Constituţia veche a fost abrogată după ce, în prealabil, la 28 martie 1948, s-au efectuat noi alegeri pentru adunarea naţională (numirea acoperă aproximativ ceea Ce era parlamentul

din trecut). Alegerile au fost organizate de către partidul comunist, având concursul nelimitat al partidelor sau grupărilor afiliate lui, toate acestea constituindu-se în ceea ce s-a numit Frontul Democraţiei Populare (FDP). Acest nou corp de «parlamentari» a format, chipurile, adunarea constituantă, organul suprem în stat, chemat şi autorizat să dea ţării o nouă constituţie.

Iată cum comenta ziarul *Pravda* din Moscova, ediţia din 4 aprilie 1948, alegerile din România, al căror rezultat «extraordinar» (mai ales că era fără nici o opoziţie) a fost 93,2o/$_s$ pentru candidaţi! propuşi pe singura listă a FDP.

«Forţele democratice ale României au tot dreptul să fie mândre de victoria lor, pentru că ele au cîştigat încrederea poporului în lupta dîrză împotriva forţelor reacţiunii şi pentru că au putut dovedi prin fapte că democraţia populară exprimă voinţa şi serveşte cauza poporului. Poporul român şi-a exprimat în aceste alegeri voinţa sa de nezdruncinat. Marea adunare naţională va adopta noua constituţie care va pecetlui progresele realizate de poporul român care a ales calea adevărată a viitorului său, calea spre socialism.»

Prin legea nr. 364 din 30 decembrie 1947 a fost instaurat Prezidiul Republicii Populare Române al cărui preşedinte a fost numit profesorul dr. C. I. Parhon. Prin decretul nr. 3 din 8 ianuarie 1948, s-au stabilit atribuţiunile acestui organ de conducere centrală a statului care, în fond, nu era decât masca aparentă din dosul căreia activau, după voie, comitetul central al partidului comunist şi Rusia sovietică.

Noua constituţie, scrisă în pripă, prevedea dispoziţiile de bază conform cărora proprietatea privată era sortită desfiinţării. Noua constituţie declara etatizate toate bogăţiile subsolului, pădurile, apele, izvoarele de energie naturală, căile de comunicaţie şi de transmisiune, (art. 6). Pînă aici încă mai existau particulari care beneficiau de investiţiile făcute în resursele creatoare de venit enumerate mai sus. Prin noua constituţie, individul devenea o unealtă pur şi simplu de producţie economică, fără nici o personalitate, fiind despuiat de orice drepturi civile sau politice.

Odată cu această descalificare cetăţenească a individului, omul s-a' trezit destituit de orice privilegiu material, capabil să-i asigure existenţa bio-socială. în aceşti ani s-au văzut, prin oraşele şi satele României, oameni care au avut o stare materială mulţumitoare în trecut, cerşind la rînd cu nevoiaşii. Un

maior din armata română, care se întâmplase să obţină cîteva medalii valoroase pe frontul din apus, dar care luptase şi în răsărit, a fost trecut în rezervă, fără nici un drept de pensie sau altă remuneraţie. Acest om, maiorul D. Nicolescu cu soţia sa, a trăit cîţiva ani vînzînd cuie şi alte materiale rare, sus- , trase prin fraudă, de la Industria sîrmei din Cîmpia Turzii. Şi dîte cazuri similare nu au existat în ţară !

Cu toate că noua constituţie declara egalitatea în drepturi în faţa legii, a tuturor cetăţenilor («fără deosebire de sex, naţionalitate, religie, rasă ori grad de cultură»), în România de după 1948 s-a practicat, şi se practică şi azi, cea mai acerbă şi necruţătoare discriminare socială şi politică. în faţa legii – a tribunalelor sau a autorităţilor administrative, mai ales –, unui fost moşier sau chiabur, industriaş'(mare sau mic), intelectual titrat sau unui membru sau simpatizant al vreunui partid politic din trecut, nu i se recunoştea niciodată nici cel mai mărunt drept, chiar dacă adevărul şi echitatea săreau în ochi. Cîţi foşti proprietari de case, care au muncit toată viaţa să-şi înalţe o casă, nu au avut drept să locuiască în propria lor casă, în spaţiul locativ minim, oricît ar fi fost acesta ? Profesorul Onisifor Ghibu, o ilustră figură a vieţii academice şi culturale din Ardeal, sau istoricul Ştefan Meteş, ca să citez numai două cazuri, nu au putut intra în casele lor, ani de zile, ci numai după procese îndelungate, care le-au mîncat toate economiile, precum şi sănătatea.

Noua constituţie a fost strunga de foc a partidului, prin filiera căreia au fost trecuţi toţi cetăţenii vrednici din trecut, cu scopul precis ele a fi distruşi, într-o formă sau alta, aşa cum vom arăta mai jos.

Constituţia din 1948 a servit exclusiv sc'opurilor partidului comunist de a monopoliza întreaga putere economică şi politică din stat şi, în felul acesta, de a impune prin teroare şi crimă o cruntă dictatură a aşa numitului proletariat român.

în Europa, în perioada de care vorbim – perioada pre-mergătoare anilor • de groază, teroare şi crimă organizată (1948—1953) –, s-au petrecut .cîteva evenimente semnificative, peste care nici o cronică nu poate trece dacă urmăreşte să dea o explicaţie cît mai judicioasă premiselor de plecare. De aceea, pentru a se putea urmări firul roşu al

complexului de cauze care au dus la opresiunile din ce în ce mai insuportabile din România, este necesar să amintim interferenţele unor aranjamente politice ale marilor puteri câştigătoare ale celui de al.

doilea război mondial, în viaţa statelor Europei şi, îndeosebi, a statelor captive.

între primele acte comune realizate în deplin acord de către marile puteri menţionate mai sus, după terminarea celui de-al doilea război mondial, vom menţiona pe acela al înfiinţării Tribunalului Interaliat de la Niirenberg, pentru judecarea criminalilor de război. Douăzeci şi cinci de colaboratori intimi ai lui Adolf Hitler au fost judecaţi la Niirenberg. Procesul a durat din 18 octombrie 1945 pînă la 1 octombrie 1946. Tribunalul s-a constituit din opt judecători, cîte doi din partea fiecărei mari puteri. URSS-ul a delegat judecători militari, în timp ce SUA, Anglia şi Franţa au delegat judecători de carieră civili. Toţi judecătorii însă au fost recunoscuţi ca duşmani de moarte ai naţional-socialismului german, indiferent că erau ruşi sau occidentali. Sentinţele date au cuprins unsprezece condamnări la moarte, trei la închisoare pe viaţă, patru detenţiuni, între zece şi doisprezece ani şi trei achitări. Cu excepţia mareşalului de aviaţie Goehring, care s-a sinucis în celulă înainte de a fi scos pentru a suferi pedeapsa capitală, .toţi ceilalţi condamnaţi la moarte au fost spînzuraţi.

Puterile occidentale s-au lăsat influenţate de comuniştii ruşi, în acest abuziv procedeu de pedepsire a conducătorilor poporului german, acuzaţi de a fi purtat «un război agresiv». Oare nu s-a atestat prin această acceptare, de către aceste puteri, primatul forţei în comunitatea internaţională ? Dacă ar fi învins Hitler, oare acesta nu ar fi spînzurat pe toţi conducătorii puterilor devenite învingătoare ? Cine ştie ? Dar pedepsirea conducătorilor unui popor care a pierdut o luptă nu se poate justifica,' nici moral, nici juridic, nici umanitar. Ghinghis-Kan, care era un sălbatec conducător de hoarde, nu ucidea niciodată pe acei conducători de armate care i se opuneau şi pe care, pînă la urmă, îi cucerea. Dimpotrivă, ucidea pe toţi conducătorii capitularzi. în nici un caz puterile occidentale nu se pot felicita că ne-au scăpat ţara de «fascişti» şi ne-au dat pe mîna comuniştilor. Noi o spunem fără teamă şi cu toată responsabilitatea culturii noastre, a solidarităţii şi a suferinţei îndurate cu întreg poporul român, că era de preferat o cucerire germană decât una ruso-comunistă. Nici intr-un caz, nici intr-altul, România nu avea independenţă şi autoritate suverană, dar oamenii puteau să se simtă stăpîni pe glia şi munca lor. Cel puţin, aceasta este ceea ce noi am observat în timpul ocupaţiei germane 1941—1944. (Ceva mai mult : partidele «democrate» au putut să unelteaască în pace,

sub umbra coroanei şi a Gestapo-ului.

Oare azi, o mai pot face sub regimul pe care l-au sprijinit şf cu care s-au aliat în conspiraţie ?)

Prin judecarea criminalilor de război germani, s-a creat precedentul pentru întreaga lume ca să se iniţieze, fără de întârziere după război, tribunale cu competenţă specială, aproape în fiecare ţară bîntuită de război, pentru judecarea persoanelor care au «comis crime împotriva umanităţii, care s-au făcut Vinovate de dezastrul ţării sau au săvîrşit atrocităţi de război». Două ţări au luat atitudini diferite : Finlanda a declarat, la provocarea instigatoare a URSS-ului : «Noi nu avem criminali de război, noi avem numai eroi», iar Bulgaria a căsăpit fără discriminare şi judecată peste treizeci de mii de patrioţi.

Acest abuz al câştigătorilor războiului (nu şi ai păcii, cum s-ar fi aşteptat şi cum, tot abuziv, s-a susţinut), a fost, la timpul său, criticat lucid chiar de oameni politici şi specialişti în drept, din occident. Judecătorul William O. Douglas de la Curtea Supremă din Washington a comentat cu asprime judecarea criminalilor de război germani, spunînd : «...nu interesează cum au analizat, pînă la sfîrşit, avocaţii aceasta. Crima pentru care au fost judecaţi naziştii nu a fost niciodată formulată ca o crimă în limitele unei definiţii care se cere de către standardele noastre legale... Acea crimă s-a născut sub o „ex post facto law", Goering şi ceilalţi urmînd a primi pedepse de o oarecare severitate. Dar vina lor nu justifica substituirea puterii în locul principiului.»

în România, după anul 1944, încă din toamnă cînd s-au efectuat primele arestări de către tot felul de bande înarmate ale Ministerului de Interne, s-au pus în funcţiune, începând din toamna anului 1945 pînă tîrziu apoi în 1953, două Tribunale ale Poporului, unul la Bucureşti, preşedinte fiind un comunist (dintre cei puţini) din ilegalitate Alex. Voitinovici, şi celălalt la Cluj, ceva mai tîrziu, avînd ca preşedinte pe Nicolae Matei, un jurist care niciodată nu a reuşit să ajungă judecător în trecut. Am fost şi eu arestat în anul 1946 de către Tribunalul Poporului-Cluj. Am fost oarecum răpit de pe stradă. Procuratura mi-a declarat că am fost citat pe o listă comună, prin presă şi radio, lucru de care eu nu am luat cunoştinţă. **Pe** aceeaşi listă figurau mai mulţi ofiţeri superiori din Ardeal, cîţiva ierarhi ai bisericii creştine (printre care şi actualul Mitropolit Nicolae Mladin al Ardealului), dr. Sebastian Borne- misa, fostul primar al Clujului, cîţiva ziarişti

ete. Anchetatorul meu Arghir Morariu a fost pe vremuri funcţionar al Clinicilor universitare. Fiind infirm de o mină, nu a fost mobilizat în timpul războiului şi a avut timp să se îndoctrineze pe lingă unele cadre universitare ca Zevedei Barbu, Mihail Beniuc, Alex. Roşea etc.

Crima pentru care eram învinuit consta că în timpul cînd fusesem elev şi student (1938—-1942) aş fi scris articole la diferite publicaţiuni din ţară, cu caracter ostil URSS-ului şi comuniştilor români (?). Notez că în anul 1938 eram elev în clasa a şasea liceală, în vîrstă de 16 ani.

A fost trist şi desnădăjeluitor pentru ţara noastră, ca sub ochii regelui şi ai liderilor partidelor politice democratice, să se fi operat arestări şi să se fi pronunţat condamnări la ani lungi de închisoare aproape întregii elite a armatei române, cei mai viteji generali şi ofiţeri superiori fiind victime ale urii comuniste, precum şi o bună parte din crema intelectualităţii române, buni patrioţi şi vrednici apărători ai destinelor ţării în timpuri de urgie. Nu vom aminti decît un singur nume din cele cîteva sute care au fost înregistrate în aresturile României în acea perioadă (1945—1947), şi acest nume este al ilustrului bărbat de stat Alex. Vaida Voievod, fost prim-ministru al României Mari în anul 1919. Alex. Vaida Voievod a fost închis la poliţia oraşului Sibiu în 1945—46. Printre vinile sale era şi ■aceea că, în timpul cînd era student la Viena, a condus o manifestaţie cu caracter antisemit, în cadrul mişcărilor naţionaliste ale avocatului vienez dr. Karl Lueger, mare şi faimos reprezentant şi lider al partidului austriac social-creştin, fost primar al Vienei şi sincer filoromân. Să nu uităm că Alex Vaida Voievod a devenit membru al francmasoneriei în 1918, pentru a fi mai util, s-a zis, cauzei unificării ţării între frontierele sale naturale, după cum au susţinut martori direcţi ai actului Unirii.. Să nu uităm, de asemenea, că în- perioada în care Alex. Vaida Voievod a suferit rigorile arestului, luliu Maniu avea o poziţie însemnată în statul român, fiind socotit chiar de ruşi un fel de exponent unic al năzuinţelor democratice ale poporului român, şi consilier al regelui.

Aceste abuzuri ale regimului urzupator din România nu au rămas necunoscute occidentului. La 17 noiembrie 1947, cînd România şi celelalte state captive europene au cerut să fie ' admise membre ale ONU, delegatul Statelor Unite la ONU, eminentul om de stat Adlay E. Stevenson, s-a opus cu

toată îndârjirea admiterii acestor state car^, conform declaraţiilor sale, violau cele mai elementare principii de justiţie umană.

ci şi, în competitivă măsură, de celelalte mari puteri, cu interese bine determinate aici, URSS, Anglia şi Franţa.

Prin înţelegerea ele la Potsdam din 17 iulie—2 august 1945, prima convenţie a marilor puteri după înfrîngerea Germaniei, s-a conturat o dată mai mult, după Tratatul din Yalta (Cri- meca), împărţirea sferelor de influenţe clin Europa. La Potsdam au luai parte preşedintele Harry S. Truman şi primii-miniştri Stalin al Rusiei sovietice şi Churchill al Angliei (înlocuit în mijlocul conferinţei cu Clement B. Atlee). Agenda conferinţei a fost : aranjamentul final al aliaţilor asupra teritoriului Germaniei ocupate şi dispunerea asupra celorlalte teritorii europene ocupate pînă aici de Germania hitleristă. în mod deosebit s-a pus accentul, la această conferinţă, pe instaurarea unei noi orînduiri în Germania, sub controlul celor patru mari puteri, în scopul democratizării interne ; s-a cedat teritoriul german de la răsărit de linia Oder-Neisse Poloniei, care rămînea sub ■controlul sovietic.

Pe cîmpurile de război din Europa au murit, în timpul celui de-al doilea război mondial, şaptesprezece milioane de oameni. Treizeci de milioane au fost răniţi şi recuperaţi parţial din nou în lupte ; cinci milioane şi jumătate au devenit inapţi permanent, iar zece milioane au căzut prizonieri. URSS pretinde că din populaţia sa civilă au fost ucişi mai mult de şapte milioane de locuitori, care împreună cu acelaşi număr de soldaţi pierduţi de Rusia sovietică, fac circa 8 % din populaţia întregului Stat unional sovietic. în numele acestor pierderi, al «sângelui care nu poate fi estimat în-- bani», cum zicea I. V. Stalin, URSS s-$_a$a opus onorării datoriilor de război care le reveneau în baza ajutorului american, mijlocit în baza legii «lend-lease» (de împrumut şi închiriere). Din mai mult de cincizeci de miliarde de dolari cît SUA a acordat aliaţilor în baza «legii de împrumut şi închiriere» (lege votată în Congresul american în anul 1941), URSS a primit cea mai mare parte, peste unsprezece miliarde dolari. (Abia în anul 1973 URiSS a acceptat să înceapă plata acestor datorii, obţinînd din partea administraţiei Nixon o rată de restituire cu mult inferioară valorilor reale.)

* * * *

Manevrele insidioase ale Rusiei Sovietice de a penetra cît mai adînc în lumea liberă, în special de a cuceri cît mai

mult teren în Europa, au reuşit să fie de abia pentru prima oară clar văzute, în anul 1947. Cu toate că Winston Churchill a făcut acea faimoasă remarcă la Westminster College, în Fulton,. Missouri, la 5 martie 1946, asupra agresiunii comuniste în Europa, occidentul nu şi-a cristalizat o poziţie tenace de rezistenţă organizată împotriva URSS-ului, decît începînd, platonic, din anul 1947 şi, în mod practic, de abia în anul 1948. Cu ocazia discursului ţinut la Fulton, Missouri, W. Churchill, conducătorul victorios al Angliei în cataclismul celui de-al doilea război mondial, a denunţat agresiunea sovietică împotriva lumii libere şi a declarat : «...o cortină de fier s-a lăsat de-a curmezişul continentului, astfel formîndu-se o nouă Europă, care diferă în mare măsură de aceea pentru care Aliaţii au luptat să o înfăptuiască." De asemenea, acesta a mai declarat că «guvernele poliţiste din Estul Europei nu pot să fie crezute ca lucrînd pentru cooperarea cu Vestul în crearea unei Europe oît mai paşnice».

Ceea ce se numeşte îndeosebi -războiul rece», nu are, după noi o dată certă, de la început. S-au făcut tentative pe diferite criterii pentru a se stabili o dată de origine, ţinîndu-se seama de factori mai mult sau mai puţin consideraţi determinanţi în luarea unor poziţii net antagonice a orbitei sovietice faţă de aceea a Americii.

Cît ne priveşte pe noi, credem că data de 2 decembrie 1942, dată cînd s-au experimentat de către savantul Enrico Fermi, în laboratoarele din Chicago, înlănţuirile de explozii nuclere, folosindu-se uranium-ul şi pila atomică de grafit, dată oare înseamnă indubitabil începutul «erei atomice», poate fi aşezată cu anticipaţie în naşterea rivalităţii care se va declanşa cu atîta vigoare în anii 1947 şi următorii, între URSS şi SUA. Ceea ce va deveni mai tîrziu temuta bombă atomică din 1945, s-a dezvoltat dintr-un şir întreg de studii şi experienţe pe care americanii le-au accelerat în măsura în care germanii îşi impuneau regimul forţei în zone din ce în ce mai îndepărtate de Berlin, ameninţînd vădit securitatea Americii.

Celebrul fizician Niels Bohr, de la Universitatea din Copenhaga, a ţinut prima conferinţă asupra puterii de explozie a atomului, la Universitatea din Princenton, N. J., în luna mai 1939. Mai tîrziu, Lise Meiner şi nepotul său Otto Frish au prezentat studii suplimentare care au fost aprofundate la Universitatea Columbia din New York de către indigeni şi de către emigranţi, deopotrivă. Preşedintele F. D. Roosevelt a aprobat,

la 28 iunie, înfiinţarea Proiectului Manhattan.

Progresele Proiectului Manhattan au fost vertiginoase, astfel că în ajunul plecării preşedintelui Roosevelt la Conferinţa de la Yalta (feb. 1945), acesta a putut să raporteze membrilor participanţi, că Statele Unite vor putea să folosească bomba atomică într-un timp relativ scurt. Nu a fost Roosevelt acela care a folosit pentru prima oară o astfel de armă teribilă în istoria omenirii, ci urmaşului său i-a revenit hotărîrea groaznică de a arunca pentru prima oară bomba atomică. Omul de «mari rezoluţii», cum a mai fost numit Harry Truman, a dat dispoziţii ca prima bombă B-29 să fie aruncată asupra oraşului Hiroshima în ziua de 6 august 1945. Această bombă a adus capitularea imediată a Japoniei şi, am putea spune, intrarea omenirii într-o eră a groazei şi spaimei care a neliniştit-o profund şi i-a dat un sentiment persistent de incertitudine.

URSS, prin lucrări şi experienţe proprii şi date dobîndite prin spionaj, a elaborat prima bombă în lumea comunistă de abia în anul 1949, cînd se sfîrşeşte monopolul Statelor Unite asupra armei nucleare şi URSS-ul se ridică, incontestabil, la rangul unei mari puteri. Competiţia devine de acum tot mai vie între URSS şi SUA. în anul 1952 America anunţă fabricarea bombei cu hidrogen, iar în anul 1953 URSS-ul anunţă fabricarea bombei «termonucleare», ambele tipuri de bombe cu efect distrugător incomparabil mai mare decît primele bombe existente pînă la aceste date.

Perioada dintre 1945 şi 1949 a fost epoca de mari, enorme şi definitive hotărîri pe care SUA le putea alege pentru fericirea lumii, stabilind condiţii de pace şi de mari progrese. Nefolosind puterea exclusivă pe care o poseda, America a intrat Jntr-o eră de continue compromisuri, de nesfîrşite abdicări de la rolul ei universal în care lumea credea, de unde au urmat .suferinţe multiple în întreaga omenire, probabil că tot atît de numeroase şi de intense ca acelea care au generat, în tot decursul celui de-al doilea război mondial.

Statele Unite au considerat, pînă în anul 1916, că Atlanticul, pe de o parte, împreună cu ţările din vestul Europei, pe de altă parte, constituiau o barieră suficientă de -apărare a Americii, în partea de est. Această concepţie se .asemăna într-un anumit sens cu aceea a Angliei de dinainte de primul război mondial, după care Marea Britanie socotea Canalul Englez suficient pentru a o separa de orice scandal

continental.

Ha începutul secolului douăzeci, Statele Unite au fost obligate de împrejurări imperative conservării securităţii lor să-şi revizuiască convingerile. Statele Unite au fost atrase în războiul mondial, în parte, pentru că Anglia nu mai era capabilă să mai susţină în continuare balanţa puterilor continentale. Probabil că încă nu era clar, de la început, care urma să fie rolul Statelor Unite ca forţă conducătoare a lumii după primul război mondial. Americanii au fost obligaţi de aceleaşi împrejurări, în anul 1941, să repete intervenţia din 1917—1918, păşind din nou în scena tulbure a evenimentelor politice şi militare ale Europei. Din anul 1947 America a abandonat complet tradiţionala linie politică externă (declasată de G. Washington),'care a ţinut-o în izolaţionism, în baza unor factori de ordin geografic şi istoric, insuficient fondaţi. Ca o mare putere a Atlanticului, SUA a intrat în vacuum-ul european creat prin retragerea Angliei, care devenise incapabilă să mai facă faţă noilor con- dinţii şi forţe declanşate după război. Numai SUA mai era în stare să se ridice în faţa provocării Rusiei lui Stalin care venea să umple vacuum-ul creat pe continent prin înfrîngerea lui Hitler. Fiecare dintre aceste două supraputeri îşi motivau rolurile însuşite pe raţiuni de responsabilitate asumată de ordin defensiv.

Inevitabilul conflict de interese care s-a născut între cele două mari supraputeri, mai cu seamă, asupra situaţiei create în Germania – focarul cataclismului mondial -—, s-a extins deopotrivă şi în partea de est şi sud-est a Europei. în estul şi sud-estul Europei au fost instalate de către URSS regimuri comuniste sau afiliate. Rină în anul 1947 asemenea regimuri au fost instaurate cu ajutorul direct al Moscovei în România, Polonia, Ungaria, Albania, Bulgaria, «Iugoslavia şi Cehoslovacia Aceste state, odată independente, au intrat astfel în orbita operativă a intereselor Kremlinului de a promova revoluţia internaţională. ■

în fiecare dintre aceste state, Rusia sovietică s-a folosit de condiţiile specifice interne şi de oamenii aflaţi acolo, pe care i-a utilizat cu succes în realizarea scopurilor sale. Este suficient să amintim numai.cazul marelui preşedinte de dinainte de război al Cehoslovaciei, Eduard Beneş, pentru a avea o imagine asupra metodei întrebuinţate de sovietici pentru realizarea- scopurilor lor. Kremlinul era informat

asupra psihologiei schimbate a foştiloi- demnitari politici din trecut şi, în cazul de faţă, au urmat calea cea mai apropiată de amărăciunea pe care ctitorul de odinioară al Statului cehoslovac o aducea în suflet după un refugiu umilitor.

Eduard Beneş era convins, după experienţa tristă a anului 1938, când după Conferinţa de la München, Puterile Aliate au abandonat ţara sa, refuzîhd să o apere de invazia Germaniei hitleriste, – Cehoslovacia fiind destrămată şi desfiinţată ca stat suveran –, că nici de data aceasta, adică după reîntoarcerea sa din exil în ţara pe care dorea să o refacă, puterile occidentale nu-l vor sprijini în împrejurările precare pe care acesta le prevedea, cunoscînd planurile Moscovei. De aceea el a acceptat, de la început, o conduită cît mai flexibilă şi binevoitoare faţă de Stalin care, la rîndul lui, s-a manifestat prietenos faţă de el. Rezultatul final a fost că în 1947 s-a creat o coaliţie guvernamentală comunistă, regizată subteran de Kremlin, care a dus implacabil la înlăturarea lui Eduard Beneş. Acesta a murit în anul 1948, cu mintea şi sufletul adînc tulburate de toată gama înşelăciunilor în care i-a fost dat să trăiască.

în România, cum am mai amintit, reprezentanţii partidelor .aşa-numite istorice – naţional-ţărănist şi naţional-liberal –, .ai căror lideri erau luliu Maniu şi Dinu Brătianu, au aprobat toşte reformele iniţiale ale comuniştilor inspiraţi de Moscova (armistiţiul fără garanţii, tribunalele poporului, lagăre de concentrare ale foştilor duşmani comunişti etc.), au crezut naiv intr-o ultimă intervenţie a apusului, care nu s-a întîmplat, şi cînd au socotit că era timpul să se trezească la realitate, au nimerit cu toţii în beznele închisorilor şi de acolo în pămînbul sfânt al ţării pe care nu l-au ştiut apăra cu înţelepciunea şi onoarea cuvenite.

* * *

Oricum, ni se pare nouă, este necesar să mai amintim cîteva dintre evenimentele mai semnificative ale anului 1947, care au dus la adîncirea schismei dintre cele patru mari puteri beneficiare ale împărţirii Europei, prin zone de influenţă sau prin achiziţionări injuste de teritorii sau subordonări de guverne păpuşi pentru scopurile lor. Avînd această icoană în faţă, vom înţelege mai bine de ce a fost posibilă instaurarea teroare! în lume, de ce a venit valul de suferinţe nesfârşite în România, care a sîngerat şi sîngerează

cel mai mult şi azi.

Foştii aliaţi erau în căutarea unei declaraţii comune cu privire la viitorul Germaniei. La Potsdam, în iulie 17—-2 august 1945, participanţii (Harry Truman, losif Stalin, Winston Churchill, Clement B. Atţlee) au stabilit schiţa unui aranjament final asupra statutului de ocupare a Germaniei şi au examinat, totodată, disputa teritoriilor ocupate de Germania în Europa. S-a căzut de acord să se instaureze o conducere qua- druplă a Germaniei, fiecărei mari puteri revenindu-i o zonă specifică de administrare, de care fiecare putere în parte se va ocupa să o acomodeze deprinderii unui sistem de guvernare democrată. în plus, s-a hotărât, aşa cum am mai amintit, să se cedeze teritoriile de la est de Oder-Neisse, Poloniei, care vor fi puse astfel sub controlul nemijlocit al Uniunii Sovietice.

De fapt, cîtva timp după Conferinţa de la Potsdam, Germania a rămas sub conducerea celor patru puteri, fiecare putere avîndu-şi zona sa de supraveghere. Aliaţii urmau însă să determine destinul Germaniei, în comun acord, după cum se stabilise, felul de conducere stabilit la Potsdam fiind numai o fază tranzitorie de organizare ulterioară. Acest lucru s-a dovedit imposibil de realizat, din cauza, mai ales, a obstrucţiunilor permanente ale Uniunii Sovietice, care nutrea alte planuri asupra întregii Europe, nu numai a Germaniei. Moscova pretindea încontinuu utilaje mecanice, precum şi toate maşinile pe care le-ar fi avut germanii din zona sovietică şi care, pretindeau sovieticii, ar fi fost transferate în zonele americană, engleză şi franceză. Aliaţii occidentali au rezistat acestor cereri, care se păreau absolut nedrepte şi nefondate pe nici o convenţie operantă. în acelaşi timp, ca o reacţiune la tendinţa de spoliere a Rusiei Sovietice împotriva cetăţenilor din zona lor de influenţă şi cu intenţia precisă de a atinge proprietăţile oricărui german retras din zona lor în Apus, puterile apusene au iniţiat o vastă şi intensă operă de investiţie financiară în economia Germaniei de Vest (a celor trei zone), care a început să prospere curînd. Totodată au început discuţii aprinse, de-a dreptul duşmănoase, asupra structurii guvernamentale viitoare a Germaniei. URSS prefera o conducere de stat centralizat (desigur, mai uşor de comunizat), în timp ce puterile aliate apusene (SUA, Anglia şi Franţa) preferau un stat compus, de forma unei uniuni

federale.

Aceste disensiuni acerbe (şi, probabil, şi altele, tot atât de serioase, dar mai puţin cunoscute) au dus la diviziunea Germaniei în două state separate.

Uniunea Sovietică şi-a închis frontierele zonei sale şi a început punerea în aplicare a reformelor tipice de comunizare în agricultură, apoi de naţionalizare a mijloacelor industriale de producţie şi a stabilimentelor comerciale şi bancare. SUA şi Anglia au convenit să-şi unească zonele de ocupaţie, sub o singură conducere, *bizonia,* în luna decembrie 1946.

în lunile martie-aprilie 1947, Consiliul celor patru mari puteri, respectiv miniştrii de externe ai zonelor de ocupaţie s-au
întrunit la Moscova. întâlnirea acestora a revelat relaţii de-a dreptul stranii între est şi vest. Şedinţa s-a desfăşurat, cum relata presa occidentală, într-o atmosferă de suspiciune şi neîncredere reciprocă. Conferinţa s-a încheiat fără nici un rezultat satisfăcător, sau mai bine' zis, printr-un fiasco. Se pare că această stare de lucruri a fost ocazionată de aşa-numita doctrină Truman care începuse să se arate la orizont după criza greco-turcă din 1947 şi care a deranjat pe comuniştii sovietici. La 12 martie, preşedintele Truman a declarat : «...trebuie să fie politica Statelor Unite aceea de a asista popoarele libere care rezistă încercărilor unor mici minorităţi să le subjuge, ori prin presiuni de dinafară».

Preşedintele Truman a primit autorizaţia Congresului american de a ajuta Turcia şi Grecia cu fonduri considerabile şi consilieri, în scopul de a salva aceste ţări ameninţate de anarhie, şi spre a nu cădea sub valurile comunismului care le ameninţa orânduirea statală şi însăşi fiinţa etnică.

Pentru a sintetiza cît mai' plastic această situaţie oare s-a creat în Europa, la această dată a declanşării marii schisme politice între est şi vest, vom cita numai cîteva din observaţiile competente ale fostului secretar de stat american John Foster Dulles. J. F. Dulles care a fost, cum s-a subliniat la timpul său, doctrinarul liniei politice forte a Statelor Unite. El a participat la Conferinţa de la Moscova şi la reîntoarcere a făcut următoarele declaraţii :

«URSS vrea să reconstruiască Germania într-un mod considerat periculos de celelalte trei delegaţii.

Noi dorim o Germanie care să nu mai facă niciodată război. De asemenea, o Germanie care să nu poată face război chiar dacă ar vrea.să-l facă.

Ruşii doresc, să facă o Germanie care să fie un sac de dinamită în mijiocul Europei.

Noi acuzăm Rusia că s-a abătut de la stipulaţiile tratatului de la Potsdam din 1945. Rusia vrea să facă Germania o mare putere industrială. Produsele Germaniei vor fi livrate Uniunii Sovietice. Pericol. Ruşii doresc să tîrască Germania în propriul lor sistem politic, pretinzînd că în felul acesta Germania industrială nu va face război.

Ruşii doresc apoi :

— un guvern puternic central la Berlin în zona sovietică,

— un singur partid politic, în care comuniştii să 'joace un rol predominant,

— o uniune comercială federală care să pună uniunile federale germane sub controlul central de la Berlin.

Aceste tratate ar duce la transformarea Germaniei într-un atelier de lucru pentru URSS.

Aliaţii (SUA, Anglia, Franţa, n.n.) nu pot fi de acord cu planurile sovietice. Noi dorita o Germanie cu instituţii politice care să obişnuiască germanii să gîndească propriu şi să acţioneze individual şi nu ca mase conduse de lideri fanatici. Dorim o autoritate care să se nască de jos, care să nu fie impusă de sus în jos.»

Un alt pas important în evoluţia politicii Europei a fost făcut de SUA, în luna iunie 1947. în acea lună George C. Marshall, secretarul de stat al Statelor Unite, a desvelit planul .Americii de a da ajutor economic pe ţermene lungi statelor Europei, spre a grăbi astfel calea recuperării acestor state din lipsurile în care se aflau după un război istovitor. Au fost incluse în acest «Plan Marshall», sau, «Program European de Recuperare», proiecte ample de asistenţă a statelor Europei, etalate pe mai mulţi ani.

Blocul sovietic a reacţionat fără de întirziere în faţa acestor planuri de ajutorare a ţărilor din vestul Europei. Un nou capitol a fost inaugurat în sfera ţărilor captive sovietice, în luna septembrie 1947, cînd s-a constituit formal Cominformul într-o formă foarte puţin diferită de ceea ce era Internaţionala Comunistă. La prima întrunire a reprezentanţilor unui mare număr de partide comuniste din lume (din România, Gh. Gheor- ghiu-Dej), aghiotantul principal al lui Stalin, Andrei A. Jda- nov, a adresat cuvîntul de ordine viitoare a partidelor comuniste. Acesta a afirmat că partidele comuniste vor trebui să-şi unească fără de întirziere forţele, în lupta împotriva im-

perialismului Statelor Unite care caută să încercuiască toate statele marxiste cu intenţia vădită de a cuceri globul.

«Planul Truman-Marshall, a declarat Jdanov, este numai *o* farsă, este numai o ramură a planului general mondial de expansiune politică, care va urma să fie înfăptuit în toate părţile lumii.»

(Cominformul a fost aparent desfiinţat în anul 1956 de către Kremlin, cînd s-a asumat că acesta şi-a «împlinit funcţiunea» pentru care fusese constituit.) .

Ca o replică concretă, URSS şi ţările satelite ei au creat în 1949 COMECOM-ul, Consiliul Mutual de Asistenţă Economică. Acest ¿ratat economic nu era decît un instrument (central de coordonare economică a statelor comuniste europene, de încadrare completă a statelor captive în planurile de exploatare crudă a Moscovei. Economia sovietică a profitat extraordinar de pe urma acestui tratat impus guverneloi' statelor satelite. După datele statistice culese din sursele americane consultate de noi, URSS ar fi spoliat aceste state cu o sumă cu mult mai mare decît douăzeci de miliarde dolari în decurs de numai o decadă de la încheierea războiului (1944—1954).

Din 1949 pînă în 1953, statele satelite au fost ţinute sub cel mai aspru regim de control de către Moscova. Lucrînd prin partidele comuniste ale respectivelor state, în această perioadă de timp s-a efectuat lichidarea partidelor democratice existente, s-au condamnat diferiţi membri marcanţi ai partidelor comuniste respective ca ţapi ispăşitori pentru eşecurile întâmplătoare în planurile economice propuse, au fost reduşi la supunere necondiţionată toţi cetăţenii marcanţi ai vieţii sociale de pînă aici, prin întemniţări şi execuţii arbitrare, fără de judecată, fără de sentinţe.

În scopul «întăririi liniei de partid şi a disciplinei», au fost denunţate fel de fel de deviaţionisme de la linia de partid. în România, au fost eliminate «personalităţi» de primul rang, cum au fost Ana Pauker, Teohari Georgescu, losif Chişinevshi, Liuba Chişinevshi, Lucreţiu Pătrăşcanu, Vasile Luca etc. Dintre cei amintiţi, cei mai mulţi au fost şi membri ai comitetului central al partidului comunist român.

În această perioadă s-au săvîrşit neimaginabile crime, îns- cenîndu-se tot felul de procese de spionaj, trădare a partidului comunist, a ţării, în folosul americanilor sau al altor puteri străine. S-au pronunţat zeci de mii de sentinţe

penale împotriva a tot ce a avut ţara mai bun, mai reprezentativ, a tuturor acelora care nu au dorit să colaboreze într-o formă sau alta ou regimul silnic stalinist intern.

Despre aceste aspecte abominabile ale urii, duşmăniei şi nemiloasei prigoane deslănţuite în ţară intenţionăm să vorbim în paginile care vor urma.

Reacţiunea dementă a lui Stalin, prin presiunile sistematice şi sîngeroase pe care le-a aplicat în toate ţările captive, s-a datorat nu numai planurilor Statelor Unite de a-păşi la reconstruirea Europei, ci şi altor glasuri autorizate care au contribuit la cîştigarea războiului, unor personalităţi care şi-au asumat responsabilităţi conştiente faţă de un viitor mai bun al omenirii.

Astfel, W. Churchill a susţinut în diferite ocazii că Europa care s-a născut după al doilea război mondial nu conţinea •■esenţele unei păci permanente». W. Churchill a îndemnat lumea la folosirea puterii, a forţei, ca singurul factor susceptibil :.ă determine URSS-ul să-şi respecte angajamentele semnate. Tot aşa, şi unii conducători ai politicii americane au ajuns la aceleaşi concluziuni. Aceste puncte de vedere comune au fost sintetizate, ca să spunem aşa, în cuvîntările faimoase ale lui George F. Kennan, directorul Departamentului de Stat al Statului Major pentru planificarea politică. Acesta a declarat că occidentul trebuie să aplice «contra-forţa» politicii Rusiei în sccţpul de a obliga-o să-şi schimbe punctul de vedere asupra diferitelor aspecte geografice şi politice în litigiu.

Aceasta a fost prima declaraţie americană oficială a doctrinei, care se va numi «a stăvilirii» (containment), politică care avea să se aplice curînd, în mod masiv, prin traducerea în viaţă a Doctrinei Truman.

Doctrina Truman a devenit baza unei puternice tentative de extindere a ceea ce s-a numit, mai departe, Pax Americana. Din nenorocire, fără conţinut pentru omenirea dezamăgită din lanţuri.

* * *

Nu este lipsit de interes să remarcăm că Statele Unite au abordat cu toată seriozitatea problemele fundamentale ale statelor Europei între care cea dintîi era a ajutorării lor, în scopul tămăduirii rănilor rămase de pe urma unui război unanim resimţit, material şi moral.

Harry Truman a vorbit la 17 martie 1948, la New York, ou ocazia aniversării a 160 de ani de la înfiinţarea organizaţiei «Friendly Sons of St. Patrick». Vorbind despre avantagiile iminente oferite Europei prin Planul Marshall, de la beneficiile căruia cîteva ţări din Europa erau oprite de a participa, acesta a spus, printre altele :

— «Dar aici (în Europa, n.n.) o naţiune a barat din nou eforturile de cooperare. Această naţiune interzice vecinilor săi mai slabi alăturarea Planului Marshall, şi ea face tot ceea ce îi este posibil, prin puterea sa, de a împiedica Planul de a avea succesul meritat.

Aceasta însă nu este totul. Acea naţiune, în mod stăruitor, îşi extinde controlul său asupra vecinilor săi. Este o tragică

evidenţă. Lituania, Letonia, Estonia, Polonia, România, Bulgaria, Jugoslavia, Albania, Ungaria şi, mai recent, Cehoslovacia. Una după alta aceste ţări au fost aduse sub dominaţia unei naţiuni«-. .

Iar, mai departe : «... credinţa noastră şi puterea noastră trebuie să fie făcute absolut clare în întreaga lume».

Nu încape nici o îndoială că aceste 'cuvinte difuzate prin radio Vocea Americii (nu şi Free Europe, care începe agitaţia în sfera statelor satelite Uniunii Sovietice de abia în 1950), precum şi a altor medii de comunicaţii, au susţinut şi întărit, totodată, credinţa oamenilor din dările captive, într-o viitoare intervenţie americană, în cazul că Rusia Sovietică nu se va arăta dispusă să cedeze în procesul său de teroare.

într-o conferinţă de presă din 23 aprilie, acelaşi an 1948, tot Harry Truţnan a mai făcut cîteva sublinieri semnificative a ceea ce se petrecea în Europa aflată sub influenţa Rusiei Sovietice. «Rusia, a spus el, are psihologia sa proprie. Aceasta este orientală. Ideea lor este că forţa contează peste tot. Şi aşa cum cineva merge spre răsărit, în emisfera de răsărit, pornind de la coasta de vest-a Europei, la fiecare mie de mile, valoarea 1 omului ca individ şi valoarea vieţii umane descreşte odată cu scara de înaintare. Ei nu au ideea drepturilor individuale, aşa cum noi le înţelegem pe acestea, şi nici nu au nici un respect pentru viaţa individului, dacă acesta stă în calea vreunui oarecare proiect pe care ei îl consideră ca fiind pentru binele ţării.»-

■ * * *

Tensiunea crescîndă dintre est şi vest, precum şi asupra Europei centrale, Asiei şi a dezarmării, a condus în vara anului 1948 la conversaţiile din Washington, dintre Belgia, Canada, Franţa, Luxemburg, Olanda, Anglia şi Statele Unite. Din aceste discuţii s-a născut textul Tratatului Atlanticului de Nord care I s-a semnat la Washington la 4 aprilie 1949, de către puterile mai sus menţionate, plus Danemarca, Islanda, Italia, Norvegia şi Portugalia. Cartea Atlanticului de Nord a devenit efectivă în luna iunie 1949. Consiliul Atlanticului de Nord s-a înfiinţat în baza articolului 9 al Tratatului amintit, la 6 ianuarie 1950, în decursul celei de a treia întruniri a NATO-ului, cînd s-au aprobat planurile lărgite pentru apărarea

integrală a teritoriului Atlanticului de Nord.

NATO a fost prima realizare militară şi politică a Occidentului, în faţa ridicării ameninţătoare a URSS-ului. Din păcate însă, a fost o apariţie prea tîrzie şi neputincioasă, iar pentru estul Europei, de-a dreptul inutilă şi nedorită. Acele, ţări captive nu doreau apărarea Occidentului. Ele doreau să se salveze ele însele, în primul rînd, şi apoi ocrotirea NATO-ului. România şi toate celelalte state captive nu au avut nici un avantaj de pe urma înfiinţării NATO-ului. Dimpotrivă, a fost un prilej, în plus, de desnădejde, de disperare chiar, văzînd că SUA acordă exclusiv aripa sa protectoare numai vestului Europei, aceasta însemnînd, o dată mai mult, că puterile occidentale plănuiseră abandonarea lor în braţele morţii.

Statele satelite Rusiei roşii au început să simtă tot mai intens presiunea sovietică. Ideologic şi politic fiecărui stat i-a fost impusă cîte o nouă constituţie de tip socialist în anul 1948. Aceste constituţii au fost elaborate în cancelariile tenebroase ale Kremlinului. Singură «Iugoslavia nu a dorit să accepte ordinele Moscovei şi de aceea losif Broz Tito, după ce a fost eliminat din Cominform în iunie 1948, în faţa ameninţării cu invazia ţării sale de către trupele sovietice, a cerut ajutor din vest, ajutor care a venit la timp, asigurîndu-i supravieţuirea.

Incepînd din 1947, Statele Unite au cerut în repetate rîn-■duri Rusiei Sovietice să se ajungă la un acord asupra viitorului Germaniei. Rusia Sovietică a tergiversat sistematic şi continuu încheierea vreunui acord. în faţa acestei situaţii, puterile vestice au păşit unilateral la luarea unor decizii cu privire la soarta Germaniei. Conferinţele puterilor ocupante ale Germaniei au avut loc la Londra, cu tot protestul Rusiei Sovietice. În sfîrşit, după aspre şi făţişe fricţiuni, la 20 martie 1948, delegaţia URSS-ului a părăsit întrunirea Consiliului Aliat de Control, punîndu-se capăt fazei de administrare comună a celor patru mari puteri a Germaniei. Ca o consecinţă imediată a acestei rupturi de cooperare, Rusia Sovietică a ridicat pretenţii de încorporare a întregului Berlin în. zona sa de administrare. Rusia comunistă a susţinut teza conform căreia, dacă Berlinul era împrejmuit şi înglobat zonei revenite sovieticilor, Berlinul, în mod logic, trebuia.să revină administraţiei militare şi politice sovietice. Se ştie că Berlinul era sub un statut aparte, atribuit tuturor celor patru puteri de

ocupaţie, şi că Aliaţii plănuiseră ca acesta să rămînă, şi pe mai departe, capitala noii Germanii democratizate şi guvernate prin ea însăşi.

Născîndu-se acest conflict, lucrurile au avansat rapid spre blocarea Berlinului de către sovietici, oprindu-se orice acces pe uscat spre oraş (sectoarele puterilor vestice, bineînţeles).

Reaicţiunea Statelor Unite, Franţei şi Angliei a urmat prompt şi într-o formă neaşteptată de Rusia Sovietică : Aliaţii au declarat că vor continua menţinerea şi aprovizionarea Berlinului pe calea aerului. în acelaşi timp, s-a hotărît să se oprească scurgerea aprovizionării cu alimente şi mărfuri în zona sovietică pentru ca, în felul acesta, să fie forţată Uniunea Sovietică să ridice blocada.

Blocada Berlinului a durat din iunie 1948 pînă în mai 1949, mai precis, pînă în septembrie 1949, dată pînă cînd încă avioanele americane au mai continuat aprovizionarea oraşului. Avioanele aliate cărau zilnic peste 8.000 de tone de alimente, îmbrăcăminte etc., în zonele franceză, americană şi. engleză.

Blocada Berlinului a demonstrat Uniunii Sovietice că Occidentul nu numai că dispunea de forţe extraordinare să oprească infiltrarea comunismului în Europa, ci şi, în acelaşi timp, dovedea germanilor din zona de vest că puteau să fie siguri de considerabilul suport moral şi material al puterilor occidentale împotriva ameninţării potenţiale a. Uniunii Sovietice.

Deoarece nu mai era nici o cale prin care s-ar fi putut rezolva conflictul născut între est şi vest asupra părţii în litigiu —- Germania –, Aliaţii din vest au plănuit instalarea unui guvern democrat german peste toată trizona (sectoarele francez, englez şi american), lucru care s-a şi înfăptuit în decursul lunii septembrie 1949. Astfel s-a fondat Republica Federală Germană. Rusia Sovietică a parat această considerată provocare şi, ca o replică de aceeaşi natură şi dimensiune, Moscova a declarat constituit un alt stat german, Republica Democrată Germană, a cărui apariţie este marcată în luna octombrie 1949.

Din anul 1948, Statele Unite şi vestul Europei au devenit din ce în ce mai scrupuloase în conştiinţa. lor, observînd cu atenţie cum URSS-ul prezenta o primejdie crescîndă pentru pacea lumii şi că era de datoria lor să facă tot ce era posibil de făcut pentru punerea unor limite expansiunii Rusiei comuniste, care pornise o campanie furibundă în lume, prin pro-

pagandă, prin instigări de revoluţii interne, prin exploatarea slăbiciunilor micilor state neemancipate economic şi politic, care ieşiseră ruinate economiceşte din război. în afară de aoets- tea, Occidentul a sesizat de abia acum strategia îndrăzneaţă întreprinsă împotriva înţelegerilor existente, în baza căreia URSS-ul folosea mina de lucru a ţărilor captive din estul Europei şi se folosea, totodată, de teritoriul acestor state ca să ridice un baraj defensiv cît mai înaintat în continent.

Rusia Sovietică ducea o intensă politică de proletarizare a maselor din ţările însclavizate, distrugînd sistematic instituţii străvechi, tradiţii, concepţii de viaţă socială, norme morale şi .etice, idei, credinţe şi, mai ales, oameni, entităţi biologice, capabile de a menţine polarizată populaţia pe anumite piscuri de rezistenţă şi aspiraţii umane mai înalte.

Alăturea de începuturile războiului rece a cărui geneză se poate pune în cursul anului 1945, imediat în apropierea sfârşitului războiului, naţiunile mici din estul Europei au avut de suferit din plin calamitatea unor prefaceri sîngeroase, au avut de îndurat un regim de teroare şi de degradare biologică nerecuperabilă, au avut de asistat la îngroparea treptată a celor mai scumpe idealuri pe care o naţiune le poate nutri, acelea de a trăi în libertate, independenţă şi prosperitate. Mii şi mii de oameni şi-au pierdut vieţile pentru un mit al eliberării pe care americanii îl creaseră, în puterea miraculoasă a cărora bietele popoare captive credeau fanatic. Amarul dezamăgirii a urmat să apară în cîţiva ani, desminţindu-se credinţa avută exact în aceeaşi măsură în care s-a desminţit şi cealaltă credinţă după care omenirea era convinsă că odată cu intrarea Statelor Unite în cel de-al doilea război mondial, se va precipita terminarea războiului şi se vor aduce liniştea şi pacea mult dorite de lume. Dar, în locul păcii, au urmat zarva, nebunia şi tulburarea nesfîrşită a unui secol care şi-a pierdut - busola salvării. •

în paginile care vor urma, cortegiul crimelor săvîrşite deopotrivă de Occident în România cît şi de Uniunea Sovietică, căreia Occidentul i-a deschis larg poarta să ne prade şi să ne ucidă, vor fi prezentate aşa cum acestea au ajuns la cunoştinţa autorului, nemijlocit, sau prin mărturiile neîndoielnice ale acelor victime sau martiri care le-au trăit ei

înşişi. Uniunea Sovietică, prin iniţierea unui sistem inchizitorial extrem de crud şi prin bestializarea omului, a coborît această fiinţă nobilă., oare era românul, la nivelul trivial al unui obiect de uz.

3. Aripa morţii peste ţară

într-o lucrare politică a regimului comunist din ţară *(Dezvoltarea constituţională a Statului Român,* Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1957), vonbindu-se despre principalele etape străbătute în dezvoltarea statului sub noua zodie, citim următoarele distincţii de etape : «în procesul revoluţionar ce s-a desfăşurat de la 23 August 1944 în România deosebim două etape : o etapă •care a durat pînă în 1948, în care au fost îndeplinite sarcinile desăvîrşirii revoluţiei burghezo-democratice şi a doua etapă, care a început din 1948 şi durează şi astăzi (1957, n.n.), în care se îndeplinesc sarcinile revoluţiei socialiste.*

Prima etapă, spun autorii mai departe, a avut un caracter agrar, antifeudal şi anti-imperialist. în această etapă a fost instaurată puterea democrat-populară, au fost lichidate rămăşiţele semifeudale la sate şi desfiinţată moşierimea ca clasă ; au fost înfăptuite reforme democratice, au fost zdrobite forţele politice ale burgheziei şi moşierimii dependentă faţă de stările fasciste.

în etapa a doua, citim în continuare, dezvoltarea ideii partidului, a revoluţiei populare, statul democrat popular a devenit o formă a dictaturii proletariatului, un stat de tip socialist. «Trecerea de la capitalism la comunism, spunea Lenin, nu poate să nu dea, fireşte, o abundenţă şi o diversitate enormă de forme politice, dar esenţa lor va fi inevitabil aceeaşi ; dictatura proletariatului» (V. I. Lenin, *Opere,* voi. 25, Bucureşti, E. P.. L. P., 1954, p. 406 şi urm.)

în această perioadă, statul de dictatură proletară a devenit instrumentul principal ’al construirii comunismului.

Deosebirea dintre etape pare reală dintr-un anumit punct de vedere, dar în nici un caz nu acela al ridicării maselor pe scara satisfacerii intereselor celor mai elementare, adică a unei ’ ■graduale ameliorări calitative a vieţii populaţiei, fie chiar exclusiv a dobîndirii de condiţii economice superioare de la o etapă la alta. Dimpotrivă, dintr-o situaţie mizerabilă, într-alta mai mizerabilă..

Personal, am întreprins şi eu o analiză a procesului de

dezvoltare a statului comunist român. Eu am' avut în vedere, atunci când am căutat să definesc caracterele diferenţiale de la o etapă la alta, gradul de ascensiune în comandă a partidului comunist, pînă a deveni puterea monopolizantă a puterii înstat, şi concomitent am urmărit gradul suferinţelor poporului român, în dauna directă a căruia s-a făcut spolierea de drepturi civile, publice şi umane.

Noi am considerat prima perioadă aceea care a început în anul 1944 şi a durat pînă în 1948, perioadă pe care am numito a capitulării. în toată ţara s-a simţit că a năvălit deodată o faună de elemente străine intereselor fundamentale ale poporului român, de indivizi duşmănoşi tradiţiilor, aspiraţiilor şi apartenenţelor noastre istorice, o pleiadă de adevăraţi vampiri şi exploatatori ai slăbiciunilor umane, ai derutei în care se afla ţara după un război pierdut.

A doua perioadă se înscrie, după noi, între anii 1948 şi 1952. Elementele care ne-au servit să facem această delimitare sunt, pe de-o parte, Constituţia din 1948 (13 aprilie), naţionalizările industriale, bancare etc., reforma administrativă (raio- narea), apariţia gospodăriilor de stat şi S.M.T. (staţiuni de maşini tractoare), teroarea împotriva burgheziei satelor, arestările masive din anii 1948 şi 1949, intensificarea mişcării de rezistenţă din munţi şi din dealurile Dobrogei, eliminarea din funcţiunile de conducere a tuturor elementelor vechi, calificate, de care se servise regimul uzurpator pînă a se fi instruit noile cadre.

Noi am numit această a doua perioadă, a organizării şi intensificării ternarei. în această perioadă, cu adevărat a fost plîngerea şi scrîşnirea dinţilor pentru toată suflarea românească, deopotrivă pentru cei ce se acomodau mai rapid cu noile norme de vieţuire socială, sau cei ce le acceptau mai anevoie, prin siluire.

întrucât noi am vorbit mai pe larg despre celelalte distincţii următoare perioadei «organizării şi intensificării ternarei», aceea a îngenuncherii naţionale (1952—1956) şi a sugrumării demnităţii umane (1956, pînă în prezent) în *întoarcerea din Infern,* voi. I, nu vom mai redetalia analiza, de data aceasta.

Considerăm că este suficientă o viziune de ansamblu pe care am enunţat-o succint, ca să se poată urmări procesul meticulos de strivire sistematică a capitalului uman naţional, în. lucrarea sîngeroasă a uneltelor fidele Moscovei, de asuprire şi desfiinţare a reliefului moral şi material al României.

. * * *

Clujul n,u este pentru mine oraşul tinereţii şi studenţiei mele propriu-zise. Totuşi, Clujul va rămîne pentru mine oraşul drag al unor amintiri tinereşti care nu se vor putea şterge niciodată. Spre deosebire de Sibiu, unde am început cursurile universitare în 1942, care va rămîne pentru mine citadela romantică şi de primă afirmare mai curajoasă a mea, în presă şi în literatură – leagănul în care am mîngîiat şi am hrănit visele cele mai frumoase cu care am trăit şi încă trăiesc şi acum –, Clujul mi-a infiltrat, în suflet, viziunea istorică a prefacerilor sociale şi naţionale –, contactul direct şi zguduitor cu dimensiunile dramei secolului nostru nou din toate punctele de vedere. .

Şi eu am fost la Cluj în primăvara anului 1945 ca să asist la retrocedarea oficială a Clujului autorităţilor române, după ce acest oraş şi o bună parte din Ardealul de nord au fost martirizate sub ocupaţia maghiară, din august 1940. Ca mii şi mii de alţi tineri români, am venit şi eu, pe jos, din Turda, bătînd cu piciorul peste 30 de km, pe o vreme excesiv de aspră, în care şi pînă să ieşi din casă în curte, îţi era grosteă. Dar am asistat, am dorit să asist, la acel act de justiţie imanentă, pe care ruşii dispreţuitori ai istoriei şi geografiei noastre au fost obligaţi să ni-l recunoască.

Cu această ocazie l-am văzut pentru prima dată pe regele Mihai alăturea de zbirul înfricoşător al popoarelor captive, Andrei Vişinski, stînd în picioare într-o maşină deschisă şi trecîmd în revistă trupele româno-sovietice cane le dădeau onorul. Şi inima mi-a sîngerat de durere cînd am. simţit că Clujul nu va mai putea să fie niciodată românesc, după ce am luat cunoştinţă de condiţiile pe care Kremlinul ni le dicta să le îndeplinim în ţara noastră, pe plaiurile noastre. Preţul de sînge impus de Moscova, pentru reinstaurarea noastră în Ardealul de nord, a fost acceptarea de către factorul constituţional, regele, a guvernului dr. Petru Groza, groparul idealurilor noastre naţionale. Şi cînd am mai aflat apoi, mult mai tîrziu, că la Cluj au mai rămas peste cincizeci de mii de maghiari din pusta maghiară, care au venit aici sub regimul lui Horty Miklos, şi care au refuzat să ia cetăţenia română, cu speranţa mereu vie că iarăşi se va întoarce domnia maghiară la Cluj, mi-am dat seama, mai mult, că întregul Ardeal era transformat într-o piesă de joc şi de şantaj politic şi naţional, de cea mai ordinară factură.

în Cluj apoi, am fremătat continuu sub înfrigurarea evenimentelor care ne învăluiau sufletele şi ni le ridicau pe crestele de zenit ale încercărilor penibile. Imediat în toamna anului 1945, după ce s-a reîntors Universitatea Daciei Superioare din refugiu, de la Sibiu, am editat, şi condus aici prima publicaţiune românească fără viitor, ABECEDAR LITERAR. Aici au scris pentru prima oară, după refugiu, cîţiva tineri scriitori care aveau să apară, doar cu cîţiva ani în urmă, în plutoanele înaintaşe ale culturii şi politicii regimului, după ce conştiinţele lor fuseseră mutilate. .

La Cluj, în toamna anului 1946, apoi, am gustat şi eu pentru cîteva ore senzaţiile eroului format şi ridicat din mulţime. Aici am fost ridicat pe spinările studenţilor entuziasmaţi şi indignaţi totodată, după ce se anunţase prin radio că la Paris i s-au recunoscut României drepturile milenare asupra Ardealului, în procesul încheierii tratatului de pace. Dar, prin abuz şi fraudă, Basarabia şi nordul Bucovinei fuseseră atribuite atotputernicului vecin din răsărit, Uniunii Sovietice. O spontană şi impresionantă manifestaţie studenţească a izbucnit ca din pămînt în oraş, şi în mai puţin de două ore, piaţa din faţa statuii lui Matei Corvin a fost ticsită cu cîteva mii de studenţi (la reîntoarcerea din refugiu, Universitatea Daciei Superioare număra aproximativ 10. 000 de studenţi). în uralele contradictorii, de răsunătoare satisfacţie că Ardealul va fi din nou românesc, şi de viu şi dîrz protest asupra dezmembrării feţei de răsărit a ţării, un grup de studenţi care, aparent., conduceau- manifestaţia, zărindu-mă în rînduri, m-au luat pe sus şi m-au avîntat pe grandioasa statuie, preţioasa operă de mare -artă a sculptorului J. Fadrus. Numai datorită calităţilor artistice, această statuie nu a fost doborîtă de românii din sînul cărora s-a născut cel mai mare rege al maghiarilor şi duşman, totodată, al propriului său neam. Pe piedestalul acestei statui stau înscrise cuvintele de foc ale marelui istoric român Nicolae lorga, care spun, printre altele «...învingător în toate luptele, dar învins cind te-ai ridicat împotriva neamului tău...». De aici, ţinîn- du-mă cu o mină de un picior al calului, am rostit cîteva cuvinte ocazionale, de bucurie şi de mari promisiuni ale generaţiei mele. -

Toţi aceia care am figurat în diferite roluri la această unică manifestaţie studenţească la Cluj, probabil mai amplă şi

mai grandioasă în dimensiuni ca acea dîrză grevă a studenţilor care a izbucnit în primăvară, am fost arestaţi, în timp, sub un pretext sau altul ; cu toţii ne-am întîlnit în închisori şi, spre •consolarea noastră, cu toţii ne-am aflat mărturisitorii aceleiaşi idei care ne-a unit şi afară, cînd am cutezat să ne ridicăm glasurile.

❖ * *

Aproape tot timpul ultimilor ani de studenţie l-am petrecut la Cluj, într-o mică odăiţă a unui profesor de la Universitatea maghiară, Zoltan Nagy, care avea un apartament ■ care îi depăşea necesităţile familiei[1]. Profesorul, un tînăr şi bine pregătit economist cu studii în apus, era căsătorit cu fiica unui tipograf, care lucrase în timpul ocupaţiei maghiare la cel mai mare institut poligrafic maghiar din Cluj. Cei doi copilaşi blonzi ai gazdei mele, un băieţaş şi o fetiţă ca un gîndac, mi-au devenit curînd prietenii mei buni şi ei au ajuns să-mi mănînce nucile şi merele pe care le aduceam de la sat. Obţinusem această cameră admirabilă prin intermediul unui tipograf român de la Sibiu (prieten de-al socrului profesorului), cu care locuia la acelaşi etaj,.care lucra în tipografia ziarului la care eu fusesem redactor (ziarul ŢARA). Acesta, Patriciu Chiş, nu fusese numai şeful tipograf al nostru, ci el însuşi scria povestiri valoroase din lumea muncitorilor, la o pagină pe care eu o conduceam, şi unde mai colabora acel faimos criminal de mai tîrziu, Gheorghe Crăciun, muncitor la atelierele CFR din Sibiu.

Locuiam la etajul întîi, într-o clădire maiestuoasă, extrem de elegantă, stil austriac, clădită de vechii aristoeraţi maghiari. Unica mea fereastră îmi deschidea priveliştea superbă peste Cluj, în perspectiva îndepărtată a dealului Feleaoului. Clădirea respectivă, de pe strada Elisabeta nr. 16, se afla ceva mai sus de vechiul consulat francez unde locuia, la acel timp, savantul speolog Emil. G. Racoviţă, protagonistul speologiei ca ştiinţă specială în lume. în anul 1948, casa de la nr. 16 a devenit sediul consulatului maghiar din Ardeal, iar strada Elisabeta, după 1950, s-a numit strada Emil G. Racoviţă.

Era o seară tîrzie de toamnă cînd m-am întors de la biblioteca universităţii. Doamna Nagy m-a anunţat că fusesem căutat de un om de serviciu de la facultatea de medicină şi că acesta îi lăsase un bilet pentru mine cu rugămintea să mi-l

înmineze imediat ce mă voi reîntoarce. Am luat bileţelul şi am trecut în camera mea unde am citit cele câteva rînduri scrise de profesorul Victor Papilian, fostul decan al facultăţii de medicină pînă la data cînd oportunistii, în frunte cu profesorul dr. Mihai Kembach, au reuşit să-i înlăture pe toţi acei minunaţi savanţi care conduceau Universitatea Daciei Superioare şi, în oazul de faţă, pe toţi acei mari medici români care au dat clinicilor universitare din Cluj faimă mondială. Profesorul şi mentorul meu literar totodată îmi scria, cu acele litere mărunte şi largi pe oare le cunoşteam atît de bine, doar câteva rînduri : «Iubitul meu prieten. Fă tot posibilul şi vino la mine în această seară, oricând te vei întoarce acasă, oricît. de tîrziu va fi.»

Nu am întîrziat o clipă.

Afară ploua des. O ploaie rece de toamnă persista peste Cluj de cîteva .zile. Am coborît strada mea pieptişă şi în cîteva minute am ajuns pe strada K. Marx, nu departe de Someşul mic, la casa proprie a profesorului Papilian. Reîntorcîndu-se din refugiu, profesorul a aflat casa plină de chiriaşi şi acum nu avea decât cîteva cămăruţe pentru familia sa cu cei doi copii, toată familia compusă din patru persoane fiind medici.

înconjurat de cîţiva prieteni, Victor Papilian părea vădit turburat. Părul cărunt, rar, de pe capul savantului, era răvăşit şi ochii incandescenţi întotdeauna de data aceasta păreau înflăcărăţi de febre necunoscute.

— Bine ai venit, iubitule, îmi zise el şi mă îmbrăţişa ca întotdeauna cînd ne întâlneam. în seara aceasta aş dori să dorm la dumneata, îmi spuse el direct. Ai un pat în plus, îmi închipui sau, dacă nu, un fotoliu ?

Am fost adînc emoţionat de cererea neaşteptată a acestui minunat om. Consideram o onoare deosebită de a-l avea pe Papilian la mine în cameră pentru o noapte, pe acest mare literat şi mare dascăl, nefiind medic în Ardeal să nu fi trecut prin faţa lui şi nefiind medic în ţară care să nu-i fi folosit, pentru studii, manualele de anatomie. Am rămas totuşi puţin contrariat de faptul că ştiind că Victor Papilian avea sute şi sute de foşti elevi, medici şi prieteni nenumăraţi, care i-ar fi putut acorda ospitalitatea, oricînd şi în orice împrejurare, totuşi el mi-a cerut-o mie.

Mai tîrziu mi-a explicat.

— Eşti cel mai puţin bănuit că m-ai putea adăposti. Şi casa unde eşti este într-o zonă de mare siguranţă.

Mi s-a părut că printre cei prezenţi se afla şi un fost agent al poliţiei, un fost comisar, cu care mă întîlneam uneori la

cursurile deda Drept penal şi Criminologie. După 1944 nu fusese eliminat din poliţie. Mi s-a spus că ocupa o funcţie-minoră şi că, în foarte multe ocazii, acesta fusese foarte util cu informaţiile date, unor foşti politicieni şi chiar unor studenţi încolţiţi de Siguranţă. De asemenea, am reţinut printre cei de faţă şi pe liderul tineretului social democrat, un student medicinist cu un an înaintea mea, Li viu Morariu. Acesta avea să apară pe lista de candidaţi ai partidului social democrat Constantin Titel Petrescu, la alegerile care erau programate pentru acea lună noiembrie a anului 1946.

După ce am ieşit din casă, am mers în tăcere, sub două umbrele aparte, spre casa mea. Victor Papilian mă urma la cîţiva paşi.

În seara aceea fusese plănuită arestarea abuzivă a unor personalităţi politice care depuseseră liste pentru candidaţi, consideraţi periculoşi cauzei partidului comunist şi coaliţiei sale. Victor Papilian, care fusese un vechi amic de studenţie la Paris al lui Const. Titel Petrescu, şeful partidului social democrat român, acceptase să-l sprijine pe acesta, şi Const. Titel Petrescu îl numise preşedinte pe Ardeal al PSD. în această ■calitate, Victor Papilian, prin prestigiul său, a mobilizat aproape tot corpul medical din Ardeal pentru acest partid, mai puţin odios ca celelalte partide marxiste. P.S.D. avea, la ora aceea, multe şanse de a se lansa ca un partid de mase.

Oamenii începuseră să intre în panică. Ameninţarea securităţii personale, a familiei devenise atît de acută încît, mai mult chiar decît existenţa zilnică, faptul de a te reîntoarce seara acasă să dormi pe perna ta peste noapte constituia o fericire nebănuită de cei care nu au trecut prin anii groazei.

În casă trosnea focul şi uneori flăcările vii ţîşneau spre interiorul căminului sub suflul unei furtuni cu zăpadă, care izbucnise de cu seară şi ne înfunda coşurile caselor. Stăteam, ca de obicei, cu părinţii de vorbă, cînd, deodată am auzit cîinii lătrî'nd, semn că cineva intrase în curte. Poarta mare de la stradă fusese larg deschisă de cineva şi, la lumina lămpaşului, am văzut că în curte intra un căluţ trăgînd o sanie în care se afla o mogîldeaţă încotoşmănată. Omul care trăgea calul de zăbală aşezase undeva pe un troian felinarul şi se lupta să închidă poarta, ceea ce se vedea că nu reuşea, din cauza împotrivirii vîntului puternic. M-am repezit să văd despre cine şi qe putea fi vorba. Nu era neobişnuit să avem

oaspeţi, oricînd în timpul iernii. Oamenii de la munte, care veneau la ţară cu ciubere sau fructe ori produse animale, trăgeau de regulă la noi, să mîie peste noapte. Dar, la un asemenea ceas şi pe o astfel de vreme, era cam greu de presupus că puteau să fie acei oameni ai munţilor care cunoşteau semnele vremii şi care îşi aflau adăpost înainte de a fi înecaţi de furtună.

— Domnul senator mi-a poruncit să intru aici, îmi zise omul, cînd m-am apropiat, ca un fel de scuză.

•— Eu sunt, nepoate, auzii numaidecât, răzbind prin şuieratul vîntului, vocea rară dar răsunătoare a avocatului Andrei Nicola, fostul senator naţional ţărănist al judeţului Turda, din districtul electoral lara-Trăscău.

— Bun venit şi grăbiţi-vă să intraţi în casă, i-am spus eu. Iau eu seama calului, ca să fie pus în grajd. Şi dumneata, bă-' die, du-te după domnul avocat în casă, că vei fi îngheţat.

Omul mulţumi cu stîngăcie, dar nu-şi lăsă căluţul pe mina mea.

Aceasta era a doua sau a treia oară cînd avocatul Nicola, vărul mamei mele, ne vizita, după reîntoarcerea noastră din America. Sosirea lui în noapte fusese o mare surpriză pentru noi, iar pentru el, un accident inevitabil, îmi închipuiam eu.

— Nu am mai putut face un pas mai departe, lovule, îşi explică el prezenţa către tatăl meu. De două ceasuri ne luptăm să venim pînă la voi, din capul satului de sus. Dinspre Cheile Turzii suflă boholt, nu glumă.

Cînd am intrat eu în casă, l-am aflat pe voluminosul senator, în haină, îmbrăcat cu cioareci mocăneşti, spre a-i ţine de cald, cu ochelarii cu rama metalică strălucitoare, fără toarte, un model de pince-nez foarte vechi şi pretenţios pe nas, stînd la masă, în faţă cu un enorm teanc de ziare şi reviste care se adunaseră în ultimele zile.

Părinţii s-au uitat lung la mine, tata mi-a zîmbit apoi ou subînţeles şi şi-a ridicat o sprinceană.

Senatorul, care a simţit că se schimbaseră priviri pe socoteala lui, mtrucît eu nu am zis nici o vorbă la intrare, şi-a ridicat capul zburlit, alb de colilia unui păr bogat răvăşit, pe care îl ţinuse înfundat în ziare, şi-a trecut privirea peste toţi cu un zîmbet fugar, şi mi-a zis :

— Le-am spus alor tăi că nu am mai citit ziare de luni de zile. De cînd cu comuniştii ăştia, mai rău ca în pădure. Lasă că, de altfel, stau mai mult în altă parte deoît acasă. Da- ţi-mi puţină voie să mă uit prin gazetele astea ce mai este nou, şi

apoi voi sta şi de vorbă.

Senatorul era un om cu anumite ciudăţenii. Dar. un lucru* nu i se putea contesta : era un om de atitudine. De cum au cuprins germanii România în alianţă cu regimul militar al generalului Antonescu, în semn de protest, Andrei Ni cola îşi lăsase barba să-i crească în bună voie.

—• Nu mă voi bărbieri pînă nu cad capetele lui Hitler şi Mussolini, declară el, celor care. îl iscodeau din curiozitate ca-să afle pricina acestei sălbăticiri. z

' Andrei Nicola a rămas în casa sa masivă din lara, ca un. adevărat sihastru tot timpul războiului. A avut de suferit enorm din cauza acestei autorecluziuni, la care s-a mai adăugat şi amărăciunea zguduitoare a morţii unui nepot pe frontul de* răsărit, nădejdea bătrîneţelor sale. Cu ocazia invaziei armate- *lor germano-maghiare pe Valea Ierii – luna septembrie 1944 – , Andrei Nicola s-a retras în munţi pentru perioada luptelor. La acea vreme senatorul avea numai jumătate din ceea ce fusese barba lui stufoasă, crescută peste piept. îşi retezase partea de jos, după căderea lui Mussolini. Cealaltă jumătate avea să o taie în luna mai viitor, după înfrângerea- Germaniei şi sinuciderea lui Hitler.

După cîteva ore, senatorul şi-a luat ochelarii de pe nas,, s-a uitat cu multă mîhnire peste noi şi a zis cu un oftat adine :

— Nimic, nimic, nimic, din ce mă aşteptam. Ce va mar fi de lumea asta, nu văd nimic înainte.

— Dar, mi se pare, vere, zise tata, nu fără o uşoară notă, de maliţiozitate, că aşteptai cu nerăbdare democraţia asta, după- cîte- îmi spuneai, mai acum cîţiva ani ?

— Da, lovule, am aşteptat-o cu inima la gură, nu zic ba. Dar eu nu am înţeles democraţie cu ruşii, care nu ştiu ce este aceea. Aceasta nu este democraţia la care m-am gîndit..

Dimineaţa ieşise un soare roşu ca focul şi zăpada prinsese pojghiţă. Andrei Nicola s-a suit cu greu în sania joasă a munteanului şi curînd clopoţeii de la gîtul calului au prins să răsune sprinten şi sacadat, în trapul mărunt, în drum spre Turda.

După cîţiva ani, după ce rubedenia noastră a gustat din plin surghiunul, fiind ostracizat din fieful său drag, a murit bietul om prin locuri străine, cu sufletul însîngerat că lumea pe care o aşteptase el nu era aceea a păcii şi fericirii oa-

menilor, ci a suferinţelor şi morţii.

în primăvara anului 1947 eram doctorand la Cluj. Veneam ■mai rar la cursuri, întrucît acestea ne erau condensate în numai două zile ale săptămânii. Condiţiile de viaţă ale studenţilor erau dintre cele mai mizerabile. Lipsa de camere pentru găzduirea studenţimii române era corelată cu lipsa de alimente, după foametea care bîntuise ţara şi după regimul strivitor al cotelor enorme în natură, pe care ni le pretindeau ruşii.

în primăvara anului 1946, la un examen pe care seria mea l-a avut cu profesorul Tiberiu Moşoiu, acela care avea să devină curînd guvernatorul Băncii Naţionale, de unde a fost apoi epurat fără întîrziere şi condamnat să trăiască în domiciliu obligatoriu la o mică moşie a sa, unde a murit în mizerie neagră păşunînd o capră, acesta văzînd că în sala de examene nu aveam căldură deloc (ca şi, altfel, în toată Universitatea), după ce şi-a încheiat paltonul pe care îl îmbrăcase, ne-a vorbit -astfel :

—Eu nu cred că acestea sunt condiţii pentru gîndire şi pentru o examinare corespunzătoare. Din partea mea toţi cîţi sunteţi de faţă aveţi cu două puncte mai mult decît nota de promovare. Cine doreşte o notă mai mare, să se prezinte la examinare cînd vom avea căldură. Lăsaţi indexele la secretariat.

Cu toate acestea, studenţimea clujană trăia într-o mare familie de idealuri şi frămîntări generoase, de sinceră şi nobilă devoţiune pentru înfăptuirea unei societăţi pe măsura pregătirii ei şi a marii sale capacităţi intelectuale şi patriotice.

într-o seară am fost căutat de un prieten care mi-a spus ■că profesorul Victor Papiban ar dori să mă vadă. L-am căutat ca de obicei, cu multă plăcere de a-l întîlni. Acesta mi-a spus că primise o invitaţie de la o nou constituită Asociaţie Româno- Americană de la Alba lulia, pentru a ţine o conferinţă. Adunarea festivă a numitei organizaţii avea loc în dumineca imediat următoare şi ar fi dorit să-l însoţesc şi eu.

— întrucît ai un grup de persoane acolo, care fac parte din Prietenii Scrisului Românesc, cred că ar fi o ocazie fericită sa vii şi să vorbeşti şi dumneata. Probabil că vom obţine noi înscrieri, pentru lărgirea acţiunii. Eu voi vorbi despre *Humorul francez,* iar după mine, te voi introduce pe dumneata şi, sper ■că în câteva minute, vei realiza un lucru util.

Era o duminecă frumoasă de început de primăvară. Mij-

loacele de comunicaţie erau, în acele timpuri, foarte anevoiaşe şi, de cele mai multe ori, deplasările prin mijloace publice de transport se făceau numai cu autorizaţii de călătorie eliberate de poliţie şi de jandarmerie, la sate.

— Mergem cu dubiţa Institutului de anatomie, îmi spuse Papilian. în afară de mine, va mai fi soţia mea Catherine şi profesorul Titus Vasiliu, care va merge numai pînă la Turda, (acesta era profesorul de la catedra de Anatomie patologică şi soţul primadonei Operei Române din Cluj, Ana Rosza Vasiliu). Va fi loc suficient pentru toţi, chiar de prisos. La reîntoarcere ne vom putea abate pe la părinţii dumitale de la Mihai Viteazul.

Cunoşteam dubiţa, de care vorbea profesorul, foarte bine. În ea se aduceau cadavrele pentru disecţie la Institutul de Anatomie, ca material didactic pentru studenţi. Acestea erau colectate de la diferitele morgi din ţară, de la colonii penitenciare, de alienaţi mintali, de la spitale, de oriunde se nimerea ca trupurile defuncţilor să nu fie reclamate.

în dumineca respectivă, şoferul Păcurariu, un băiat de treabă, ne-a luat cu dubiţa chiar de pe scările Institutului şi, în mai puţin de două ore, am ajuns la Alba lulia.

Aproape în toate oraşele ţării se constituiseră Asociaţii Româno-Americane. Acestea atrăseseră de la început toată spuma intelectualităţii române şi toată tinerimea română. Chiar mai mult decît în incintele sediilor partidelor comunist sau ale altor partide politice (chiar de opoziţie), aici aflai mai multă lume. Aceşti membri şi simpatizanţi ai Asociaţiei Româno- Americane erau atraşi aici, ca de un enorm magnet, de sentimente întru totul aceleaşi ca ale întregului popor român, care animau toată lumea, sentimente de mare şi pasionantă simpatie faţă de America, de unde, numai, se mai aştepta salvarea.

Conferinţa lui Victor Papilian a fost un mare şi binemeritat succes. Victor Papilian era un desăvîrşit cunoscător al literaturii franceze, din izvoarele căreia beneficiase direct, în timpul copilăriei sale în casa generalului medic dr. Constantin Papilian şi, apoi, la studiile universitare din Paris. Sala a fost arhiplină şi, deopotrivă cu magistrala expunere a profesorului, contactul meu direct cu publicul Albei lulia ne-a adus o sumedenie de noi adeziuni la subfiliala Societăţii Scriitorilor Români din Ardeal, «Prietenii scrisului românesc», subfilială pe care eu.o iniţiasem în scopul de a servi ca suport pentru fundarea unei edituri ardelene, după confiscarea celor exis-

tente înainte, de către partidul comunist.

Era o seară calmă şi cu înălţimi diafane de cer peste dealurile joase ale oraşului încoronării, cînd am părăsit Alba lulia. În faţa mea erau profesorul Victor Papilian cu doamna Ecaterina Papilian şi şoferul Păcurariu. Alăturea de mine, în spate, se afla poetul Lucian Valea, un amic de-al meu mai de demult, pe care îl întîlnisem întâmplător la Alba lulia şi se invitase la mine la ţară. Lucian Valea fusese, în timpul ocupaţiei vremelnice a Ardealului de Nord de către maghiari, cel mai de seamă cîntăreţ al durerilor suferinţelor noastre naţionale, supranumit, uneori, şi pe bună dreptate, un al doilea Octavian Goga. *Mătănii pentru fata ardeleană* rămîn versuri nemuritoare pentru anii de supliciu ai Ardealului înjumătăţit.

Maşina îşi urma cursul liniştit. Comentam evenimentul zilei, schimbând impresii cînd, deodată, în timp ce coboram dealul din partea Aiudului, spre Unirea, ni s-a părut că un corp foarte puternic a lovit caroseria maşinii. L-am făcut atent pe şofer care şi el a avut aceeaşi impresie. Acesta a stopat imediat la marginea şoselei, pe care nu mai era nimeni la acea oră, şi a aprins farurile, după care a făcut controlul lăturalnic al maşinii. Până aici am venit fără de lumină, fiind doar . amurgul serii şi, de pe cer, se răsfrîngea luminozitatea splendidă a unei luni întregi ca o monedă de argint. Am coborît şi eu după şofer şi am mai făcut o dată turul maşinii, în speranţa că vom afla despre ce putea fi vorba. Deodată am văzut clar prin snopul de lumină a farurilor cîţiva plumbi de armă care urmau troznetelor unor arme din partea dealului din faţă, din partea comunei urbane Uioara (Ocna Mureşului).

Nu încăpea nici o îndoială că oameni de-ai Siguranţei şi ai partidului comunist, român, care aveau la Uioara un resort minoritar aproximativ bine organizat, erau postaţi la locurile de atac ca să‘ne sperie sau, mai mult, chiar să ne ucidă. În cîteva secunde am fost din nou în maşină şi Păcurariu, care -fusese în război într-o companie motorizată şi avea experienţa atacurilor prin surpriză, ne-a scos fulgerător de repede din raza de bătaie a armelor, pe un drum vicinal, unde nu am fi putut fi decît victimele mortierelor.

Fiindu-mi familiare terenurile, deoarece se aflau în partea judeţului* Turda pe care îl cunoşteam de mic, suficient de bine ca să nimeresc acasă pe mai multe căi, am reuşit să ne strecurăm spre Mihai Viteazu fără alte peripeţii.

La Cluj, a doua şi a treia zi, am căutat să prezentăm protestul nostru autorităţilor publice – poliţie şi prefectură.

Profesorul Alexandru Borza, marele botanist român, promotorul mişcării pentru protecţia naturii în România, care era preşedintele general al Asociaţiei Româno-Americane, calitate dobîndită, pe lîngă altele, şi pentru faptul că studiase în SUA, a cerut lui Victor Papilian, care era vice-preşedinte, să iniţieze şi să prezinte reclamaţia respectivă, ca unul care a fost în cauză. Victor Papilian nu a avut curajul să ia nici o altă iniţiativă. El mi-a vorbit în termeni vagi despre înregimentarea lui în partidul lui Constantin Titel Petrescu şi despre prudenţa sa de a nu-i compromite colaborarea cu celelalte partide aliate. În cele din urmă mi-a cerut mie să întreprind tot ce credeam de cuviinţă că ar fi fost util în acest caz. Eu m-am abţinut pur şi simplu să'formulez o acuzaţie de orice natură ar fi, de îndată ce îmi lipsea asistenţa, cel puţin, a lui Victor Papilian.

Oamenii începuseră să devină timoraţi, să-şi piardă încrederea în drepturile proprii şi în eficacitatea legii. Această prudenţă, ca să nu zic teamă, nu i-a ferit ca totuşi în anii următori, după reforma învăţămîntului public din 1948, toată, elita corpului didactic a tuturor universităţilor române să fie. eliminată de la catedre. Mai tîrziu, apoi, după 1955, au reînceput să apară unii dintre ei, dintre cei ce au fost hărţuiţi, în mizerie, în închisori sau presiuni morale, la catedrele lor sau la alte catedre, nu însă ca şefi de departamente.

■ ■ * * * > *

în luna mai 1948 comuniştii români, sub constrîngerea evenimentelor internaţionale şi spre a ţine pasul forţat cu URSS-ul, de care depindea regimul, întocmai ca puiul de lup de mamă, România devenind, în ultimă analiză, o agenţie directă a Moscovei, au efectuat arestări masive. în primele zile ale lunii au fost arestaţi membrii Gărzii de Fier, după ce Ana Pauker a socotit că sosise momentul lichidării acestei mişcări naţionale, create dintru început ca o mişcare stăvilar. anticomunistă. Au fost arestaţi, între timp, şi mai înainte vreme, chiar pe timpul domniei regelui Mihai, membrii organizaţiei Sumanele Negre, membrii ai fostului Batalion luliu Maniu,

precum, şi toată ofiţerimea superioară română, care a fost calificată «criminală de război» sau «vinovată de dezastrul ţării». Am mai amintit, mai sus, undeva, că a mai fost arestat în 1947 grupul naţional-ţărănist al lui luliu Maniu şi loan Mihalache, şi aşa numita organizaţie a trădării naţionale în frunte cu loan Pop, Max Auschnitţ, Ing. loan Bujoi, Nic. Mărgineanu etc.

Nimeni, mai ales după arestările abuzive din 1948, nu a mai putut fi sigur de libertatea şi viaţa sa.

Fusesem arestat pînă la acea dată de două ori de către cbmunişti. Prima oară, în toamna anului 1944, cînd toate persoanele cu o oarecare activitate anticomunistă fuseseră strînse prin diferite lagăre, de unde au fost triate de reprezentanţii partidelor comunist, social democrat, naţional liberal şi naţional ţărănist. A doua oară am fost arestat din ordinul Tribunalului Poporului din Cluj, în. 1946.

Cînd s-a produs avalanşa arestărilor din mai 1948 am fost sfătuit de prieteni care aveau priză în rîndurile regimului, să dispar pentru un timp din calea necruţătorului temnicer, aşa ca m-am hotărit să mă retrag la rudeniile mele din Munţii Apuseni. .

Ca urmare a acestor împrejurări, mă aflam în luna iunie a anului 1948 în Muntele Mare, culmea cea mai înaltă a Mun-, ţilor Gilău, care pleca chiar de jos, de la Valea Arieşului, de la Baia de Arieş, vestita localitate auriferă unde şi luliu Maniu îşi avea investiţiile sale personale, pînă la exproprierea subsolului. Am plecat cu o căruţă trasă de doi cai murgi ai unchiului meu Vasile Candrea, fratele mamei mele, din comuna Neagra, leagănul naşterii părinţilor mei. Se nimerise ca unchiul meu Vasile să urce chiar în acel timp vitele şi oile la vărat, la munte, unde păşunile erau grase şi din abundenţă peste vară. Unchiul meu aveă o mare proprietate în munţi şi, pe lingă ■aceasta, el obişnuia să arendeze şi alte păşuni pentru numeroasele sale vite şi oi.

Urcarea oamenilor la munte cu vitele şi cu toate ustensilele gospodăreşti trebuincioase pentru dogărit, ciubărărit, stors caşul şi conservarea brînzei, constituia unul dintre cele mai remarcabile evenimente din viaţa monotonă a moţilor. Pe lîngă tot pitorescul acelei suiri la munte, pentru vărat, aerul sărbătoresc, veselia şi entuziasmul oamenilor de a acumula re-:.surse noi de trai, prin mînuirea grea a bardei şi a fierăstrăului, ■adăugau accentul bucolic al unei autentice

pastoraţii a nea

mului nostru, coborîtă aici de la vechii agatîrşi, ai căror urmaşi erau şi sunt moţii. în această migraţiune sezonieră am surprins însăşi taina supravieţuirii, nu numai istorice, dar şi biologice, a muntenilor noştri.

Cei peste treizeci de km. pe care i-am parcurs o zi întreagă, urcînd drumuri pieptişe, cu hîrtoape şi abisuri laterale ameţitoare, de la Neagra-Căndreşti, într-un car special cu osiile foarte lungi ca să nu se răstoarne, pînă la zona alpină a brazilor eterni, la coliba «Căndrescului» (unchiului meu i se spunea aşa), au fost o încîhtare continuă, care mi-a revelat realităţi încă netrăite de mine, ci cunoscute doar din sumedenia de povestiri a părinţilor mei şi a rudeniilor mele rămase în vetrele străbune.

Unchiul meu îşi păstrase pentru el doar un perete din coliba sa vastă şi înaltă, pe care perete construise trei rînduri de p riduri, pentru familia sa şi cîţiva păstori şi păstoriţe angajaţi. Mie îmi aşternuseră un pat aparte, căptuşit cu muşchi moale din pădure, pe priciul superior din partea laterală a intrării, chiar sub streaşină, de unde căpriorii negri de fum se înălţau în sus să se încrucişeze în creastă. Fusese o lună umedă acea lună iunie c-ît am rămas în munţi, ou ploi dese şi uneori destul de reci. Cînd cădea ploaia peste şindrile, parcă simţeam stropii cum se zdrobeau în însăşi fiinţa mea, într-o muzică monotonă, veşnică, din timpurile genezei. Oamenii trudiţi de muncile de peste zi se adunau seară de seară lîngă 'cîte un tru'nchi întreg de brad, pe care trei-patru oameni de abia de-l trăgeau înlăuntru decuseară, şi îsdgăteau balmuşul sau alte mâncăruri, în tigăi ou picioarele Irngi, pe care le mînuiau cu măiestrie, ţinîndu-le de cozile lungi, ca să nu-i ardă dogoarea focului. întâia oară l-am văzut pe unchiul meu Vasile şi apoi pe alţi oameni din colibă, aproape în fiecare seară, cum azvârleau deasupra -bradului încins cîte o doniţă de apă, care uneori troznea şi înălţa flăcări vinete în mijlocul colibei. Mi-am dat seama mai tîrziu că apa nu era aruncată atît pentru a potoli văpăile de foc, cît mai ou seamă pentru a stinge scînteile care se înălţaseră puzderie între căpriorii de sus, unde bîrnele şi şindrila acoperişului începeau să se aprindă. De îndată ce se arunca apa peste foc, un abur gros se ridica spre acoperiş, care stingea focul care se aţîţa adeseori.

' îi vedeam peste zi şi vorbeam cu toţi pe unde îi aflam, aşa că seara nu prea interveneam în discuţiile oamenilor. îmi plăcea mai mult să-i văd cum mişunau jos, cum se gospodăreau şi cum făceau haz de întîmplările zilei. Vorbeau despre

vile, despre dihăniile pădurii, despre drumuri rele, ape revărsate, joagăre costisitoare, vaci care fătaseră prin cine ştie ce crînguri îndepărtate şi în două zile, pînă a fost aflată vaca, viţelul se sălbăticise ; vorbeau de brigadieri noi, oameni de-ai regimului, care umblau să-i zălogească şi care îi iscodeau pretutindeni. Uneori vorbeau şi despre noua ocarmuire a ţării, de care se înfricoşaseră după ce «între Ape», la un loc îndepărtat de aici, peste Mărişel, oamenii regimului regizaseră o adunare să ia hotărîri asupra sorţii pădurilor. Li s-a spus oamenilor că vor fi ascultaţi şi cei care nu sunt mulţumiţi de reformele anunţate de la Bucureşti şi se va ţine seama de voinţa lor. Se adunaseră mulţi oameni, poate au fost cîteva mii, şi aproape toţi s-au ridicat împotriva reformelor de naţionalizare a pădurilor şi munţilor. De unde li se promisese oamenilor că vor putea vorbi liber, s-au trezit deodată că sunt împrejmuiţi de armată şi în mai puţin de un ceas, au fost arestaţi peste trei sute de fruntaşi dintre ei, legaţi cobză şi duşi au fost, unde, nimeni nu ştie, şi nici că s-a reîntors de peste un an de zile vreunul dintre ei.

— Abia de am putut tăia o sîlhă azi, povestea unul, şi de abia am tras-o cu calul în Poiana viţelului, cînd am şi văzut doi brigadieri tineri că se iviseră pe culmea lui Pistol. Am avut noroc că şi-au schimbat gîndul, şi au luat-o spre vale, că altfel dădeau peste mine şi mă alegeam cu o amendă de cîteva sute de lei şi ceva temniţă.

Aici am luat contactul direct, pentru prima oară, în mare taină, cu membri ai grupului din rezistenţă aparţinători comenzii maiorului Dabija. Acest grup opera în Muntele Mare şi acesta era cel mai de seamă şi temut resort de luptă împotriva comuniştilor şi agenţilor Siguranţei, în acea parte a ţării.

într-o seară eram gata să aţipesc cînd a intrat în colibă un om pe care nu-l mai văzusem vreodată şi despre care am aflat, din vorbirea sa, că era numai în trecere pe aici, el fiind de loc din părţile Albacului, satul lui Horia (Vasile Nicola- Ursu). Omul fusese la lara, orăşelul din apropiere. Am observat că acesta era îngrijit îmbrăcat, cu cioareci noi, opinci cu noj iţele unse şi laibăr de sărbătoare, cu tivitură vînătă. Se putea bănui că avusese vreo treabă mai de seamă cu ceva autorităţi, pe unde umblase, şi de aceea îmbrăcase haine mai bune. Omul se aşează lîngă unchiul meu, îi vorbi ceva la ureche, stînd pe un butuc de brad, şi apoi desfundă o sticlă de rachie, pe care o trecu tuturor din colibă, inclusiv tinerelor neveste şi fetelor.

Cînd cineva îl întrebă, printre altele, despre ce mai era

nou pe la oraş, omul zăbovi o clipă, îşi scoase pălăria neagră de pe cap, dezvelind o ţeastă pleşuvă, de cărturar, şi începu a zice :

—- Ce să vă spun, oameni buni ? Lume nouă, biruri noi, necazuri pe potriva vremurilor, necazuri, şi, ce să mai spun, semne de la Dumnezeu, de mari încercări ce-or mai veni. Tare mă tem să nu fie acestea timpurile cele din urmă, cum spune Sfînta Biblie.

Cei mai tineri din colibă prinseră a rîde. Omul însă nu se lăsă impresionat de această atmosferă de uşoară ilaritate care :se stîrnise.

— Ia să vă spun o istorie pe care am auzit-o aseară la nişte oameni unde am înnoptat, şi care îmi sunt prieteni de cînd mă ştiu pe lume. ,

«Undeva, se zice că prin părţile Dornei, poate dincolo de munţi, pe unde a umblat gazda mea de aseară, se vorbea că, ..într-un sălaş de oameni sărmani, nevasta născuse doi prunci. Unul ieşise curat ca laptele din pîntecele mamei şi era frumos ■ca un luceafăr. Celălalt, tot un fecioraş, ieşise pocit, nevoie mare, ca un ghemotoc plin de sînge. De cum se născuse, acesta se scîncea amarnic, ziua şi noaptea. Mamă-sa şi o moaşă din vecini se trudeau să-l spele de sînge şi nu biruiau să-l cureţe, parcă era făcătură.Cum îl ştergeau cu o cîrpă într-o parte, se brobonea cu sînge pieluţa pe copilaş în altă parte şi iarăşi sîngele prindea să se prelingă ca la început. Au venit vecini ştiutori de toate, babe, doftoriţe, deslegători de satana, popi şi călugări, şi toţi se minunau de ce vedeau, dar nimeni nu pu- • tea să ajute cu nimic. Era mai cu seamă mirare mare că de cîteva zile, de cînd pruncul se născuse însîngerat, nici ţîţă nu supsese, nici gura nu-i tăcuse, nici ochii nu-i închisese, şi sînge tot ieşea din el şi nu se mai sfîrşea nici sîngele, nici viaţa. Minune mare, fraţilor !

Dar, cam la două săptămîni, să vedeţi minunea lui Dumnezeu nu alta. Deodată pruncul, a amuţit, şi-a deschis ochii mari şi s-a uitat la cei din jur cu ochi de om bătrîn, de să-i înmărmurească pe toţi. Şi apoi, fără de veste, a prins să vorbească. întocmai cum vă spun, a grăit şi a zis :

•— Intoarceţi-vă la Dumnezeu ca să scăpaţi lumea de sîngele nevinovat care a început să curgă în ţară. Să nu fie pr°a

târziu, ca ţara să fie ca mine. Opriţi lucrurile diavoleşti dim lume !

Cu aceste cuvinte auzite de jumătate de sat, care venise la mirare, copilaşul a mai scos un sughiţ, şi din gura lui mică, a ţâşnit un şipot de sînge gros ca degetul ăsta, şi s-a stins- dintr-odată ca o luminare şi faţa lui s-a văzut apoi albă şi curată»

.

Asta am auzit-o de la un vechi ortac de viaţă de-al meu, om cu vorbă grea, care nu vorbeşte numai să se afle în treabă. De aia zic eu că aşezările lumii ăsteia se clatină de undeva de jos, de la baierele puse de la început de Sfîntul Dumnezeu, încheie străinul povestirea sa stranie.

Oamenii ascultaseră cu interes povestirea care produsese o tulburare adîncă în inimile celor de faţă, întrucât, după ce a încheiat omul vorba sa, nimeni nu a scos vreun- cuvînt câteva minute la rând.

După cîteva zile coboram din munte pe căluţul unchiului meu Ion, fratele mai mare al tatălui meu. Suru, care avea mai mult cu un an decât vîrsta mea de atunci, fusese în tinereţe porumb, dar la douăzeci şi şapte de ani câţi avea acum, părul îi devenise alk> ca neaua. Cal mărunt, pietros, cu picioarele svelte şi încă sprintene şi tari ca nişte arcuri pe care şi le punea cu siguranţă pe muchiile pietrelor de pe care nu alunecau. Suru îmi fusese dat să mă ducă la Neagra, la vatra strămoşilor mei din Căndreşti. Cînd s-a hotărât să mi se dea Suru pentru călătoria me.a de o zi întreagă prin coclauri necunoscute, unchiul meu I®n mi-a spus :

-—■ Dacă mergi cu Suru, nu mai ai nevoie de altă călăuză.

M-am aşezat în tarniţa de lemn, de forma unei corăbioare, în spatele căreia numeroasele rudenii îmi umpluseră urechile a doi desagi adânci cu tot felul de daruri : unt dulce, urdă • proaspătă, caş smîntînă, carne de viţel învelită în frunze de fag, smeură, afine etc. După- ce am fost gata de drum, m-am lăsat în voia calului.

— Fii fără grijă, nepoate, îmi mai spuse o dată unchiul Ion. Suru te va duce până acasă fără greş. Zăboveşte cu el. la Săcătură, la popa ori la notarul, şi dă-i vreme să îmbuce şi el ceva şi să bea apă.

Aceasta a fost despărţirea mea definitivă de unchiul Ion, acel om pe care l-am iubit atît de mult şi a cărui imagine, din prima clipă cînd l-am văzut în viaţă, cînd aveam cinci ani, mi-a apărut ca aceea a unui voievod, cu pletele lui argintii pe umeri

şi căciula înaltă, întoarsă cu vîrful înlăuntru.

După cîteva ore am atins locul de popas. Am oprit la preotul din sat cu care ne înrudeam, părintele Gheorghe Scrob. Aici am aflat pentru prima oară despre losif Broz Tito că se desprinsese din lagărul Moscovei. Ştirea fusese prinsă de la Vocea Americii. Cei ce o ascultaseră nu au putut să-mi dea detaliile de care aş fi avut nevoie să-mi dau seama despre ce anume era vorba. Oricum, eram bucuros să fi primit această ştire, chiar necompletă cum era. M-am despărţit de familia părintelui Scrob cu o inexplicabilă strîngere de inimă. Nu aveam să ne mai revedem decît după patru ani la Canalul Dunărea Marea Neagră, la Peninsula, în Dobrogea.

În aceeaşi seară, am aflat detaliile dorite asupra divorţului lui Tito de Kremlin, ascultând cîteva comentarii la un post de radio străin, la vărul meu, părintele Gheorghe Giurgiu din Neagra.

între anii 1947—1949, întreaga ţară a trăit vremuri de 'groază, de halucinaţii, vremuri de cutezanţă eroică şi de viziuni apocaliptice, vremuri în care poporul român s-a simţit mai unit ca oricând în istoria sa naţională de după înfăptuirea României Mari. Aceşti ani vor trebuii să formeze, în viitorul realizărilor idealurilor sacre naţionale, materialul catehetic al patriotismului român, din care copiii noştri şi nepoţii noştri să înveţe lecţiile de ce înseamnă a fi bun român cînd ţara este în primejdie.

Este aici locul să însemnez şi acele fenomene psihologice hieratice de masă, care au ajuns să ia proporţii aproape endemice în România, în acele vremuri.

între anii de care am vorbit, în afară de alte multe viziuni semnalate în diferite regiuni ale ţării, cum au fost, de pildă, acelea care au fost relatate mai sus, se pare că apariţia Maicii • Domnului cu Pruncul Sfînt în braţe, pe vitraliile diferitelor biserici şi chiar în ferestrele unor instituţii, a fost cel mai ge- ' nor al.

încă de pe timpul cînd eram afară nearestat, am luat cunoştinţă de multe povestiri asemănătoare, parvenite pe diferite căi. În părţile secuieşti, de pildă, pe Mureş, în apropierea izvoarelor Oltului, s-au petrecut, se pare, cele mai multe apariţii de .felul acesta, a căror origine nu a fost explicată decît în mod

miraculos şi prevestitor, de către exegeţii ocazionali. Cei care mi-au spus despre ceea ce văzuseră (şi eu însumi am avut impresia precară de a fi văzut icoana Maicii Domnului cu lisus Pruncul în braţe, pe un vitraliu al unei biserici din Cluj), povesteau că imaginea sfîntă apărea mai ales după zile de ploaie. Contururile fiinţelor amintite erau perfect asemănătoare cu cele din iconografia clasică, şi nu încăpea îndoială că nu putea fi vorba de vreo înşelătorie, întrucît, în multe locuri, vitraiurile în care se producea apariţia erau la o înălţime greu accesibilă, şi nimeni nu s-ar fi aventurat să facă icoane pe sticlă în biserici, în timpul nopţii, cînd întreaga ţară era împîn- zită de «gărzi patriotice» şi jandarmi şi membri de partid veşnic în alarmă. Nu era exclusă o iluzie de masă, fenomen psihologic colectiv complex, care nu a putut să fie studiat suficient la timpul său.

— Am stat la Siguranţă în Vîlcea, îmi povestea un ţăran din părţile de mijloc ale Munteniei, cu cîţiva membri de par- tid. între aceştia se afla chiar secretarul de oraş al organizaţiei partidului comunist, un fost tîmplar. Mi s-a părut ciudat să avem printre noi astfel de oameni şi nu ştiam ce să înţelegem, din aceasta. După două sau trei zile a fost adus intre noi, în aceeaşi celulă, un avocat din părţile noastre şi acesta s-a întîmplat să cunoască pe secretarul de partid arestat cu noi şi chiar şi pe alţi oameni bănuiţi de a fi fost împricinaţi cu acesta. Fără multă ocolire, avocatul Fa întrebat pe acesta, cum de a nimerit aici.

-— Locul tău era afară cu tovarăşii tăi care chinuie lumea, nu intre oameni cinstiţi, i-a zis-o avocatul pe şleau.

La aceasta, tovarăşul secretar i-a răspuns, după o oarecare bîjbîială :

— Se mai întîmplă să fie şi mîna lui Dumnezeu la mijloc, care să deschidă ochii, oamenilor la timp şi să le îndrepte paşii, ' nu numai mîna diavolului.

Dintr-una în alta, omul şi-a spus aleanul.

- Eram secretar de organizaţie de partid de cîţiva ani. Într-o zi mă trezesc că vin la mine mai mulţi tovarăşi de-ai mei să-mi spună că la biserica Sfîntul Antim se strînseseră oamenii buluc şi că aceştia pretindeau că vedeau pe un geam dinspre' stradă pe Maica Domnului cu Fiul Său cel sfînt în braţe. Am chemat pe şeful miliţiei imediat la mine şi ne-am repezit intr-acolo, ca nu cumva să se iste cine ştie ce daravelă din nimica toată, din prostia omenească, cum s-ar

zice.

— Măi oameni, zic eu, după ce ajung la biserică. Ce vedeţi voi acolo ? Năzăreli ? Ia să ourăţiţi locul şi să vă vedeţi de treabă, ca să nu daţi de dracul pînă la urmă.

Oamenii se făceau că nu mă auziseră. Ba, cîţiva îşi întoarseră spatele către mine, iar alţii ,se uitau pieziş.

O babă din mulţime, una oarecare pe care o vedeam dimineaţă de dimineaţă mergînd la biserică, s-a apropiat de mine şi mi-a zis :

— Domnule secretar, nu vorbi aşa, că mare păcat faci şi te va bate Dumnezeu. Doar şi dumneata ai ochi ca toţi oamenii şi fă bine şi uită-te bine pe sticla aia şi-i vedea minunea. Ia numai încearcă, domnule secretar !

— Care fereastră ? zic eu. Ia uitaţi-vă la mine cum împuşc -eu nălucirea voastră, am zis eu apoi, făcîndu-mi loc printre -oameni. .

La aceste vorbe am şi întins arma, pe care o aveam cu mine, luînd ţintă fereastra pe care mi-o arătase baba şi spre care se uitau oamenii.

Am simţit că oamenii de pe lîngă mine se retrăseseră şi căutau înfricoşaţi către mine. Cit ai clipi din ochi nu mai eram în faţa ferestrei decît eu cu miliţianul şi un soldat.

întind arma şi eram gata să apăs pe trăgaci cînd am văzuit aşa cum văd, pe Maica Domnului cu Pruncul lisus în braţe, uitîndu-se blînd la mine. Ochii mi s-au împăienjenit deodată şi m-am simţit slab şi neputincios, incapabil să duc la bun sfîrşit promisiunea ce mi-am luaţ-o. Arma mi-a alunecat la pămînt, spre uimirea întregii lumi.

— A văzut şi dumnealui, a văzut şi dumnealui, strigau oamenii cu gura mare.

— Trage dumneata, tovarăşe miliţian, am zis eu ou jumătate de gură.

—■ Este treaba partidului aici, nu a mea, a zis el şi, făcînd semn soldatului care îl însoţea, s-a îndepărtat de biserică, lăsîndu-mă pe mine de rîsul oamenilor.

El a fost acela, desigur, care m-a raportat la securitate fără de întârziere şi de la el mi-a venit osînda, ca azi să mă aflu aici. Poate, însă, şi zvonul care s-a dat de oameni după această untîmplare m-ar fi adus aici. Nu ştiu. Dar, să vă spun drept, mă simt mai bine aici, decît să mă ştiu că aş fi tras cu arma în faţa sfîntă pe care am văzut-o şi care- nu se poate să nu fi fost un semn de la Dumnezeu.

La Canalul Dunărea—Marea Neagră fiind, am auzit de la mulţi ţărani de prin judeţele Ialomiţa şi Ilfov despre un alt

fenomen hieratic de aceeaşi natură, dar care depăşea cu mult clişeele de mai sus.

— Pe cîmp a căzut o mireasă, îmi povestea un ţăran de pe lingă Urziceni. Eu nu am apucat să o văd, că mă cam fe-ream de adunări de oameni unde, întotdeauna, erau şi multe iscoade de-ale partidului şi eu apucasem să fiu deochiat. Se . spunea de cei cari' au fost şi au văzut-o, că mireasa aceea era de o frumuseţe dumnezeiască. Unii ziceau chiar că semăna cu Maica Domnului. Căzuse din cer, undeva lîngă un crîng. Oa-menii apucaseră să cosească iarba şi sub picioarele ei se nimerise să fie o brazdă groasă de iarbă pe care, apoi, a stat multe zile. Era îmbrăcată în alb, capul îi era descoperit, avea peste- frunte o coroană de flori albastre şi ochii ei erau albaştri ca florile de în. De cînd a căzut şi pînă a dispărut, nu a scos o singură vorbă. Toată vremea se uita în jur cu ochii blînzi, uneori lăcrima, se uita spre cer îndelungat şi iar spre oamenii care veniseră de la mari depărtări să o vadă. Tot ce oamenii înţelegeau era că venise vremea să se întoarcă toată suflarea spre Dumnezeu, să fie buni unii cu alţii, să se rabde între ei şi să nu ostenească în rugăciuni,

Partidul turba de necaz că nu mai putea stăvili lumea care- curgea aici întocmai ca apa de pe coastele muntelui spre vale, Ca totuşi să oprească lumea care, după ce vedea minunea, se îndepărta şi mai mult de momelile noii cârmuiri —• care, se zicea, că venea de la diavol –, cei de la partid au hotărît să ridice Mireasa din acel loc, cu gîndul, poate, să o aresteze sau să o ţină înţr-un loc ascuns. Mireasa nu contenea să. se uite mereu şi mereu spre oameni cu aceiaşi ochi buni, precum şi spre cer, cînd faţa parcă i se -lumina şi mai mult. A fost de mirare că patru oameni voinici, care s-au încumetat să se apropie de ea şi să o atingă ou mîinile, nu au putut să o ridice nici o şchioapă de la pămînt cu gîndul de a o pune într-un car. Dacă au văzui că nu o pot pune în felul acela în car, după ce. s-au mai judecat, unul a venit ou ideea ca să bage sub ea nişte bulumaci şi să o tragă ca pe o sanie. Cu mare greu au vîrît bulumacii sub Mireasă. După aceea au agăţat o tînjală la capetele împreunate ale bulumacilor şi au prins doi boi să o tragă. Dar, să vezi minune ca aceea ! Se opinteau boii de dădeau în- genunchi, dar Mireasa ninse mişca o scînteie din locul ei. Aur mai adus doi boi şi încă doi, pîhă au fost opt, dar degeaba. Se rupeau lanţurile ,s-a rupt tînjala, dar zadarnică a fost încercarea lor. Partidul s-a lăsat păgubaş faţă de Mireasă, dar nu şi faţă de gloate. După ce i-a ameninţat pe

cei care erau de faţă,.

•şi nu vroiau să se îndepărteze, văzînd cît era de puternică împotrivirea lor, s-a tras cu armele în oameni care, numai aşa, s-au împrăştiat, în vreme ce Mireasa vărsa rîuri de lacrimi.

Şi cîte alte povestiri de asemenea natură nu circulau prin ţara îndoliată ! Dar cine a putut verifica cît adevăr era la mijloc ? Nimeni, însă, nu va putea contesta că acest fenomen de mase era absolut natural şi genuin la un popor adînc ancorat în credinţa şi speranţa ajutorului ultim al lui Dumnezeu, care, ca întotdeauna în timpurile de restrişte, şi-a arătat mila faţă de el. Nu trebuie să uităm o clipă că după cel de-al doilea război mondial, nu a fost o fiinţă în România, nu a existat o fibră naţională neafectată de plaga care s-a abătut ca un cancer asupra ţării.

* * *

După 1947 comuniştii au dezlănţuit o aprigă campanie de înfrîngere a tuturor acelor elemente care mai puteau constitui un obstacol în planurile Moscovei de a distruge completamente suveranitatea noastră naţională, precum şi orice valoare susceptibilă de afirmare în afara şabloanelor impuse. Lupta împotriva singularizării şi polarizării personalităţilor interne a constituit primul obiectiv al partidului. În interior, aveau la îndemînă tot arsenalul trebuincios atingerii .acestui obiectiv de realizat, adică dispunea de : mijloace de ameninţare a libertăţii şi vieţii, suspiciune, corupţie în rîndurile salariaţilor, care nu aveau o conştiinţă de interese solide, o nouă armată recrutată din rînl '.-ile trădătorilor din Rusia – foştii prizonieri care admiseseră să se pună în slujba regimului necondiţionat, batalioanele Horia, Cloşca şi Crişan etc. —-, corvezile de toate felurile, munci obligatorii (numite eufemistic munci voluntare), angajamente secrete, o clasă muncitoare oropsită după un război pierdut, roasă de. multe lipsuri şi dornică de aflarea unor condiţii mai bune de trai (care însă nu li s-au creat) şi, în fine, ■arestările a zeci de mii de oameni, din cele mai diferite straturi sociale.

Eram la Cluj în primăvara anului 1948 cînd m-am vă^ub cu filozoful român Lucian Blaga. De Sfântul Ion, acelaşi an, Lucian Blaga cu cîteva persoane din familie şi cîţiva prieteni comuni fuseseră invitaţii părinţilor mei la Mihai Viteazu pentru cîteva zile. Nu-l mai văzusem de cîteva luni. Omul părea

acum complet abătut. Fusese folosit de Mitiţă Constantinescu, un fost ministru într-un regim trecut, ca să-i decoreze partidul nou înfiinţat, Partidul Naţional Popular, în calitate de vicepreşedinte. Lucian Blaga nu a întreprins nici un protest privat sau public împotriva acestei numiri, de unde au urmat o serie de suspiciuni asupra moralei lui, din partea studenţilor şi corpului profesoral deopotrivă. Acum numele lui Lucian Blaga apărea alături de-al unor oportunişti de-ai regimului. Pe pereţi, în vestiare şi toaletele studenţeşti, inscripţiile acestor nume apăreau laolaltă, la locuri vizibile, cu atribuţiunea celor mai triviale calificative şi desconsideraţiuni. Nu întotdeauna listele care se dădeau erau corecte. De aceea, se putea bănui că în multe cazuri agenţii comunişti strecurau în mod premeditat şi cu insistenţă şi alte nume, ale altor persoane. onorabile, care, eventual, nu aveau nimic cu regimul, cu intenţia neîndoielnică de a provoca intriga publică şi bănuiala sinistră care ar putea pluti asupra unor elemente distinse (întocmai cum se întîmplă în ■ceea ce se numeşte «exil»-). Prin aceste mijloace, bineînţeles, se slăbea vertiginos solidaritatea dintre intelectuali, şi coeziunea morală a elitei neamului slăbea de asemenea, creindu-se breşe şi, prin acestea, reale avantagii regimului în lucrarea sa subterană de corupţie pe scară largă.

— Dragul meu, mi-a zis Lucian Blaga. Este un mare neadevăr că eu aş fi semnat cererea de condamnare capitală a lui luliu Maniu. Poate alţii să o fi făcut, dar eu îţi mărturisesc că am refuzat să-mi pun semnătura pe o astfel de petiţie. Pot să-ţi spun că mi-a fost prezentată şi mie ca şi prietenului tău... (Lucian Blaga îmi zîmbi larg, dar nu pronunţă numele lui Victor Papilian, la care se referea.) •

Am avut ingrata misiune de a fi intermediarul unor mesagii foarte intime între Lucian Blaga şi Victor Papilian, între care se născuse o animozitate acută, care dura de mai mulţi ani. Ambii mentori ai culturii şi spiritualităţii creatoare de cea mai înaltă valoare, nu numai în Ardeal unde iradierea lor era unanimă, dar şi asupra ţării, unde amîndoi ocupau locurile de frunte (Lucian Blaga, cel mai de seamă filozof şi poet al neamului, iar Victor Papilian, cel mai de seamă nuvelist după loan Alex. Brătescu Voineşti), ajunseseră la un asemenea impas, datorită funcţiunilor politice care le fuseseră atribuite, încât jena care se produsese între ei, şi pe

bună dreptate, atingea uneori limite extrem de delicate, pe care numai spiritele[1] superioare le puteau sesiza. Ceea ce se întâmplase între aceşti doi piloni ai aşezămintelor noastre culturale, de artă şi ştiinţă, pornite, la început, dintr-un fel de gelozie dărîmată între ei, avea şi repercusiuni sociale dăunătoare, în largi cercuri de inte
lectuali şi admiratori. Pentru nici un român conştient de răspunderea naţională prin care trecea ţara, acest incident nu era indiferent şi era în interesul tuturor ca o conciliere între aceste două mari personalităţi să fie aflată.

Pe episcopul luliu Hosu l-am văzut pentru ultima oară în luna august sau septembrie 1948. L-am întîlnit în sala lui de primire, Un fel de oficiu parohial, ceva mai vast, dar simplu mobilat şi sobru. Am ieşit în grădiniţa episcopiei de la rezidenţă şi am stat îndelung de vorbă. în ochii înaltului prelat umbreau grija şi incertitudinea de viitorul enoriaşilor săi.

— Fiule, îmi zise el la un moment dat. Ultima declaraţie a lui Gh. Gheorghiu Dej, prin care se ocupa de caracterul reacţionar al Bisericii Romano-Catolice în general, şi al greco-cato- íicilor români, în special, este semnalul prigoanei care se va dezlănţui curînd împotriva noastră. Nu ştiu unde vom ajunge. Dumnezeu ne va călăuzi şi de data aceasta cum ne-a călăuzit şi sub ocupaţia- vremelnică a ungurilor.

Timpurile grele au sosit curînd. Arestările capilor Bisericii Greco-Catolice au început în luna octombrie, a aceluiaşi an. Toţi foştii miniştri ai României au fost arestaţi, în aproximativ aceeaşi lună octombrie şi lunile următoare. Rărnîne un mister nearestarea a numai trei foşti miniştri dinainte de 1944, anume Traian Pop, fost ministru al Investiţiilor sub Octavian Goga, (Dna Veturia Goga, era, la acea dată, în favoarea regimului comunist, pentru serviciile făcute «democraţilor- pe timpul cînd era prietena familiei Mareşalului Ion Antonescu, în timpul războiului), Lucian Blaga, ministrul Culturii sub Octavian Goga, şi episcopul Nicolae Colan, .viitorul Mitropolit al Ardealului, după moarea lui Nicoale Bălan, acela care a tolerat multe abuzuri în rîndurile preoţimii Ardealului şi cane a privit cu oarecare interes desfiinţarea Bisericii surori Greco-Catolice. Probabil că au mai fost şi alţi foşti, miniştri care nu au fost arestaţi, dar noi nu-i ştim. în legătură cu nearestarea celor trei personalităţi amintite mai sus, s-ar putea ca doamna Veturia Goga să fi obţinut clemenţa regimului pentru exceptarea

acestora, toţi trei servind sub preşedinţia soţului ei.

Un dinstins intelectual, care era în graţiile fostului mitropolit Nicolae Bălan, îndrăznind să-l întrebe odată pe acesta,, de ce nu intervenea împotriva deslănţuirii prigoanei dusă contra Bisericii noastre naţionale, acesta a răspuns :

— Eu sunt bătrân de acum. Nu am stofă de erou în mine, fiecare trebuie să ne lăsăm în voia inspiraţiei Duhului sfînt

În acele vremuri ale anilor menţionaţi mai sus, aşa calificaţii chiaburi ai satelor erau hărţuiţi prin cele mai drăceşti mijloace.

Tatăl meu se folosise de nişte,copii ai unor oameni nevoiaşi din sat, la cererea acestora, să ne grijească vitele în grădină, imediat după secerişul holdei, păzind vitele de la porumbul care mai rămînea în picioare şi de la livada cu pomi fructiferi. Convenţiile, foarte oneroase, încheiate cu părinţii copiilor fuseseră achitate la timp. Acum, sub îndemnul partidului, doi •dintre foştii paznici, care între timp atinseseră vîrsta de 15—16 ani, veneau să ne ceară plăţi retroactive, care depăşeau cu mult salariile echivalente ale unor funcţionari, pe timpul cînd fuseseră angajaţii sezonieri ai noştri. Acest fel de reclamaţi!, ale foştilor oameni de serviciu din România, erau generale.

Pe de altă parte, toţi cetăţenii români care aveau rudenii în străinătate erau filaţi îndeaproape. în afară de aceştia, toţi acei români care aveau legături cu străinătatea erau cercetaţi <cu mare severitate. Mai ales erau vizaţi cei care aveau legături cu fugarii, care jucaseră diferite roluri, politice. îndeosebi, erau vizaţi monarhiştii, apoi membrii fostelor partide (naţional- liberal şi ţărănist), precum şi legionarii. Numele regelui Mihai şi al lui Horia Sima deveniseră la un moment dat cele mai •odioase nume în lumea partidului, ou toate că, încă la acea dată, partidul mai plătea anumite subsidii membrilor curţii regale în străinătate şi unor diplomaţi prin Ministerul de externe care era condus de Ana Pauker. .

«Sovrom»-urile exploatatoare din toate sectoarele economice ale ţării serveau de canale de scurgere spre URSS a produselor cardinale româneşti, produse absolut necesare economiei naţionale interne. Cotele de vite scădeau zi de zi resortul minim al şeptelului naţional. Organizaţia de derută a regimului, ARLUS (Asociaţia de strîngere a relaţiilor cu URSS), ajunsese o capcană ingenioasă de detectare a duşmanilor regimului. Cei care nu acceptau să se înscrie în ARLUS erau consideraţi *ipso-facto* inamici ai regimului, nu numai ai Uniunii Sovietice cu care trădătorii ordinari ai intereselor noastre naţionale, identificaseră interesele României.

Cursele erau întinse pretutindeni şi nimeni nu mai avea certitudinea dea fi invulnerabil. Voinţa partidului era suverană şi oricînd aceasta se putea converti în lege cu caracter general de asuprire şi de privaţiuni felurite. încet, încet oamenii în-

cepeau să devină legaţi de mîini şi de picioare, la fel ca animalele destinate abatorului, dependenţi numai de organele ■ partidului, la discreţia căruia oamenii au ajuns în cele din urmă. Din fiinţe nobile, oamenii ajunseseră coborîţi în categoria numerelor şi a măsurilor de capacitate de muncă şi producţie, despuiaţi de orice urmă umană.

Mă înapoiasem de la ultima formalitate a dobîndirii titlului academic de doctor, de la Cluj, în luna martie 1949. Aceasta fusese ultima promoţie de doctori în ţară, conform legii vechi a învăţămîntului, din luna mai intrînd în vigoare legea nouă, în conformitate cu dispoziţiile căreia întreg învăţământul a fost reformat după standardele sovietice. în mai 1949 au fost epurate toate instituţiile de învăţămînt superior (inclusiv Universităţile), precum şi învăţămîntul mediu, de cadrele indezirabile, rămînînd fără slujbe mii şi mii de profesori de toate gradele.

Ca în fiecare duminică dimineaţa, mă pregăteam să merg la biserică împreună cu tatăl meu. Eram gata să ieşim pe portiţa de la stradă, cînd am dat faţă în faţă ou şeful miliţiei comunale, care era pe punctul de a intra la noi.

— Bună ziua, salută el. Dar încotro, domnule Cârja ?, făou el pe miratul, observînd că eram pe cale de a pleca de aoasă.

—- La biserică, domnule plutonier, ca în toate duminicile, zise tata cu voce potolită.

- Dar era vorba să veniţi azi să ne însămînţaţi terenul nostru cu orz. Nu aţi primit ordinul care s-a trimis dimineaţă de tovarăşul preşedinte ?

— Nu am primit nici un ordin, răspunse tatăl meu, puţin şocat de cele ce auzea.

în realitate, nici un ordin nu fusese emis în acest sens. Partidul obişnuia să rechiziţioneze mijloace de tracţiune sau alte servicii pentru scopuri proprii, dar niciodată nu dădea nici măcar un petec de hîrtie prin care să se atesteze autoritatea aceluia care hotăra corvoada. Pînă aici nu auziserăm încă să se fi rechiziţionat şi maşinile, unelte şi animalele de tracţiune, do la aceeaşi persoană şi fără prevenire. De aceea a-m intervenit eu :

Azi este duminică, domnule'plutonier, şi oamenii au încă dreptul să meargă la biserică. Nu am auzit că s-ar fi interzis libertatea de a ne ruga.

-—Nu este vorba de nici o interzicere răspunse agentul

foiţei publice cu prudenţă, un fost argat dintr-o comună vecină maghiară. După cum bine ştiţi, în tot satul există numai patru semănători, şi dumneavoastră sunteţi cel mai apropiat de terenul sportiv. Tovarăşul secretar de partid a comunicat tovarăşului preşedinte să vă dea ordin dumneavoastră să însămânţaţi.

— Aş putea să văd şi eu ordinul respectiv ?, am zis eu

Plutonierul deveni deodată stacojiu la faţă. Buza începu să-i tremure şi cu vocea sugrumată de mînie se dezlănţui :

— De aici înainte nu mai avem ordine -scrise pentru chiaburi. A trecut vremea notarilor. Eu v-am transmis ordinul partidului şi dumneavoastră ştiţi ce înseamnă azi partidul. în cazul că nu doriţi să vă plecaţi ordinului partidului, rămîne să suportaţi consecinţele.

Ameninţarea era clară. Regizarea însămînţării avea un tâlc care se întrevedea. De aceea, după o scurtă schimbare de priviri cu tatăl meu, am zis :

— Ei bine. Uite, eu voi merge să vă fac semănătura azi, dacă nu poate fi lăsată pînă mîine. Tatăl meu îşi va continua drumul la biserică, iar dumneata, domnule plutonier, vei conduce caii. Eşti de acord ?

Poliţaiul satului îşi trecu ochii spre tata, dar cînd mă simţi atât de hotărît, îmi spuse doar :

■—■ Vă aştept la pămîntul de peste calea ferată. Cred că ştiţi locul?

Peste jumătate de oră eram cu caii şi maşina de însămânţai la ogorul miliţiei, care fusese pînă cu doi ani înainte terenul sportiv al tineretului din partea de jos .a comunei. Cu plutonierul se afla un vecin de-al nostru, proprietarul unei batoze şi al unui tractor, la fel calificat chiabur. Se- înţelege că munca ne-a revenit nouă, în timp ce miliţianul s-a dus să-şi vadă de treabă, pînă tîrziu după masă, cînd am terminat.

Procedeul provocărilor era acelaşi pretutindeni, în toată ţara. Exclusiv toate prestaţiile obligatorii de servicii erau programate în sarcina «chiaburilor», şi nu a mai fost zi de duminică, sau de sărbătoare religioasă, pentru această categorie de oameni huliţi şi chinuiţi.

Strategia concentrică a regimului comunist de a distruge sistematic toate temeliile intime ale vieţii materiale şi spirituale ale întregii ţări – dar mai ales a satelor noastre, focarele rezistenţei noastre prin secolele negre de asupriri străine – a fost continuată cu ură susţinută şi cruzime inimaginabilă. Din tot ce a fost odată fala ţării noastre, talpa

României – ţărănimea noastră sănătoasă şi reprezentativă a geniului rasei noastre –, s-a ales un proletariat umil, un proletariat fără conştiinţa unei unităţi de clasă, incapabil să lupte unit şi dîrz: împotriva hidrei care îl cotropise.

' $ * *

Acestea sunt parte din antecedentele care au dus la ridicarea ţării împotriva regimului. Din aceste împrejurări aspre a izbucnit organizarea tacită, pentru un răstimp aproximativ scurt, a întregii suflări româneşti, care într-uft fel sau altul s-a ridicat împotriva noii orînduiri, fie luînd arma în mînă şi trăgînd în duşmanul hain, fie ajutînd pe cei care s-au încumetat să intre în luptă, acordîndu-le alimente şi sălaş, cu riscul vieţii lor. Şi nu au căzut mai mulţi dintre cei care au luptat, decât dintre cei care au hrănit pe fugari, pe luptători, şi i-au ascuns de urmărirea bestiilor.

Din nenorocire, abandonarea condamnabilă a acestui mare şi brav popor, care este nobilul neam românesc, de către marile puteri cîştigătoare a războiului, lăsîndu-l în ghearele sângeroase ale URSS-ului, ă fost şi este de prea lungă durată. Toate suferinţele îndurate de neamul românesc au fost zadarnice pentru el, dar cu folos pentru un viitor care ne stă înainte, cînd odată va veni acea zi cînd tot sîngele nostru, toată jalea noastră, toate scheletele noastre sfinte din morminte vor trebui să fie azvîr- lite în feţele ticăloase şi oribile ale acestor trădători care au batjocorit tot ce am avut mai sfînt, tot ce am cîştigat luptînd secole la rînd, cu eroism şi martiriu : integritatea frontierelor naţionale, libertatea şi independenţa noastră suverană.

4. Sub zăvorul temniţei

Era a treia arestare a mea după 1944. în oarecare măsură,, la celelalte două anterioare fusesem pregătit sufleteşte şi chiar echipat. De data aceasta, cu toate că nu-mi era neaşteptată, prin împrejurările în care s-a operat şi în condiţiile familiale în care ne aflam, mi-a apărut ca un .coşmar din care m-am desmeticit cu greu în timp.

Inventarul nostru agricol – vite, mijloace de tracţiune,

maşini agricole – fusese simţitor redus după invazia ruşilor în România. Pentru cele aproape şaizeci de jugăre de pămînt cât aveam, atelajul obişnuit de muncă fusese redus la un sfert din cel strict necesar trebuinţelor de susţinere a culturilor de cereale şi vegetale. în timpul războiului ne-au fost rechiziţionaţi, în cîteva etape, opt cai şi trimişi pe front. De îndată ce ne înlocuiam caii luaţi cu alţii pe care îi cumpăram, ne trezeam automat cu noi ordine de rechiziţie. în ultima fază a războiului am eliminat folosirea cailor pentru tracţiune şi munci, la fel ca cei mai mulţi gospodari lezaţi de aceeaşi calamitate, prinzînd vacile la jug. Am reuşit să folosim patru vaci la muncile curente şi, în caz de nevoie, aveam încă două pentru schimb, cînd se nimerea că din celelalte patru de jug era vreuna pe punctul de-a făta sau cu viţel mic. De cum se terminase războiul, unele dintre bonurile de rechiziţie a cailor au fost onorate. Ni se dăduseră cai şchiopi, nevrozaţi de război, unii adevărate schelete care nu puteau fi întrebuinţaţi la nici o treabă agricolă înainte de a fi remontaţi printr-o îngrijire specială. Oricum, nu refuzam restituirile şi încercam,să ne acomodăm pe cit mai bine posibil cu ce ni se da. în 1948 nu mai aveam în grajd din 15 vite cornute decît vreo şase şi ceva tineret, iar din patru cai cîţi ne trebuiau, nu mai aveam decît doi costelivi şi nepotriviţi să tragă pereche.

Este aici locul să menţionăm cum s-a ajuns la pauperizarea ţăranului român imediat după război.

în baza dispoziţiunilor Armistiţiului încheiat la 12 septembrie 1944 (semnat, din partea guvernelor URSS, Angliei şi Statelor Unite de M'alinpvsky, iar din partea României – a guvernului şi comandamentului de căpetenie –, L. Pătrăşcanu, B. Ştirbei, D. Dămăceanu şi G Pop), România a fost obligată la restituirea în natură a tuturor bunurilor pretinse ca însuşite de armatele române sau de civili de pe teritoriul Uniunii Sovietice în decursul beligeranţei. Prin prevederile Tratatului de pace încheiat la Paris la 10 februarie 1947, anume articolul 21 paragraful 3, se impune României că : «România va procura toate aprovizionările şi înlesnirile care pot să fie în mod special necesare la menţinerea liniilor de comunicaţie cu zona sovietică de ocupaţie din Austria,«pentru care guvernul român va primi o indemnizaţie potrivită». Iar, mai departe, prin prevederile art. 22, se estimează datoriile de război ale României către Uniunea Sovietică, rezultate de pe urma

operaţiunilor militare şi de ocupaţie de către România a teritoriului sovietic. Aceste datorii au fost calculate la valoarea de 300. 000. 000 dolari SUA, plătibili în opt ani începînd de la 12 septembrie 1944
în natură (produse petrolifere, cereale, lemn, vase maritime şi vase fluviale, utilaj divers şi alte mărfuri.) «Baza de calcul pentru reglementarea prevăzută la prezentul articol va fi dolarul SUA la paritatea lui aur, la data semnării Convenţiei de Armistiţiu, adică 35 dolari pentru o uncie de aur» (Art. 22„ paragraful 2). .

(Autorii acceptării capitulării necondiţionate din 23 august 1944 vor trebui să fie condamnaţi de istorie pentru marele neadevăr popularizat alături de comunişti, cum că data de 23 august coincide cu data semnării vreunui armistiţiu cu puterile aliate şi asociate. Nici un tratat sau convenţie internaţională sau alt document de asemenea natură nu menţionează sau înregistrează această dată bizară, în afară doar de reprezentanţii comunişti şi de românii transfugi ai capitulării din 23 august 1944, care mai supravieţuiesc şi de regele abdicat.)

Din luna septembrie 1944, ruşii au spoliat pur şi simplu ţara, sub pretextul că România ar fi adus cirezi de vite şi turme de oi din Ucraina şi Basarabia. Eu am trăit tot timpul războiului la ţară, cu excepţia perioadei şcolare care era intermitentă, dar nu am văzut nici un animal cavalin, cornut sau ovin intrînd în comuna noastră şi nici în jur, de provenienţă sovietică. Dar ştiu sigur, din gospodăria noastră şi din comuna noastră precum şi din întreg judeţul nostru, că ruşii au cules mii de vite tinere şi turme întregi de oi, pe care le-au luat ou cioporul de pe cîmp, le-au încărcat în vagoane şi le-au expediat, fie spre colhozurile Uniunii Sovetice, fie pentru aprovizionarea nesătulei armate ruseşti de ocupaţie. în schimbul vitelor de care ne deposedau absolut abuziv, ne lăsau cîte un bon scris, fără nici o valoare negociabilă, de către vreun soldat rus analfabet. Această practică silnică a durat în tot timpul armistiţiului, 12 sept. 1944—10 feb. 1947. Uneori acele bonuri erau semnate şi de vreun delegat al partidului comunist care, în cea mai mare partg, pentru acea perioadă, şi pentru acea treabă, erau foşti sergenţi majori, plutonieri de jandarmerie şi poliţişti din vechiul regim. Sub cnutul acestor brute a gemut de la început ţara, sub «armata*eliberatoare» căreia i s-a deschis poarta largă să

intre şi să jefuiască. Numai cei ce au trăit tragedia crâncenă a dărîmării rînduielii economice a satelor româneşti, numai aceia ştiu iadul în care a fost împins poporul român de pe urma nechibzuită a acţiunilor clicii guvernamentale care a cooperat la înfrângerea poziţiilor pe care România le deţinea că o cheie împotriva Uniunii Sovietice.

îmi este dureros să-mi amintesc de o vorbă, socotită de-duh, în perioada cînd eu mă înălţăm în copilărie, şi pe care o auzeam rostită ca un ecou, la unele întruniri publice de către politicieni cu haz, cînd încheiau, cu vreo agapă, adunările ocazionale :

— -Trăiască România Mare ! Noi am făcut-o, noi o bem !»

Din nenorocire, vorba lor s-a împlinit, dar nu spre onoarea lor.

Tatăl meu intuise rapid prăpastia la marginea căreia ne aflam cu gospodăria şi, în consecinţă, a imaginat un fel de succedaneu pragmatic ca să facem faţă' situaţiei în care eram tîrîţi treptat.

— Ne vom descotorosi întîi de cai, şi apoi de vitele de rasă. Ne vom reduce grajdul la vaci bătrîne şi vaci de munte care nu sunt vizate în ordinele de rechiziţie forţată pentru împlinirea cotelor obligatorii, a zis el.

Pentru aceasta ne-a trebuit, desigur, un timp, ca să nu atragem atenţia autorităţilor care ar fi putut interpreta manevra noastră ca un act de sabotaj, care se pedepsea foarte aspru.

Acum ne aflam în anul 1949 cînd, într-o oarecare măsură, planul tatălui meu fusese aproape realizat, cu excepţia cîtorva lipsuri de vaci cu lapte şi problema cailor. Pe acestea am hotărît să le achiziţionăm de la tîrgul anual de mare faimă din lumea moţilor, de- la Cîmpeni, care avea loc două săptămîni după Sfinţii Petru şi Pavel, stil vechi, deci la 28 iulie acel an.

Cu -o zi înainte de arestarea mea de pe câmp, tatăl meu plecase dis-de-dimineaţă cu căruţa cu cai la tîrgul de la Cîmpeni, •oare se afla pe Arieş în sus, la 80 de Km. Drumul se parcurgea în aproximativ zece ore- Cu două seri înaintea plecării tatălui meu, mi s-a părut că în noapte cineva a trecut pe la fereastra dormitorului meu, din partea dinspre grădină. Grădina vastă, de 20 de jugăre, împrejmuită pînă la război cu gard de scîn- dură, care în linie dreaptă făcea aproximativ 2 Km., acum arăta într-o stare deplorabilă ; gardul propriu-zis fusese furat în cea mai mare parte, rămînînd ici-cblo cîte un

stâlp stingher. Şirul de salcîmi voinici, care se aliniau gardului, fuseseră tăiaţi de la pământ, pentru a se construi din ei un pod peste Arieş, care servea satul Cheia-Turzii. Livada minunată de pomi fusese parţial distrusă în urma operaţiunilor militare, care avuseseră loc între armatele germano-maghiare şi ruseşti în grădina noastră. Nu am acordat nici o atenţie specială paşilor suspecţi pe care i-am. auzit furişîndu-se pe lingă fereastra mea, al cărei oblon îl lăsasem deschis peste noapte. Se întîmpla, uneori, ca unii vecini să scurteze drumul prin dosul casei noastre.

Dimineaţa, cînd m-am dus să deschid fereastra, am aflat un bileţel mototolit căzut înlăuntrul. camerei, aproape de geam. Nu obişnuiam să arunc nici o hîrtie pe jos, şi de s-ar fi întâmplat vreodată o asemenea neglijenţă din partea mea, mama avea grijă să mi-o pună întotdeauna deasupra hîrtiilor de pe masa de scris. Am ridicat deci hîrtia şi am desfăcut-o să văd ce era. Am descoperit un scris neregulat de mină, fără nici o caligrafie, care nu acoperea decît două rînduri. Prima oară am trecut superficial peste conţinut, dar de abia cînd am ajuns la sfîrşit, mi-am dat seama că ceea ce ţineam în mînă era o încu- noştinţare foarte gravă, pe care nu mi-o puteam imagina complet. «Nu mai ieşiţi din raza comunei un timp. Au început arestările în munţi şi sunteţi pe lista stispecţilor... Pericol». Nu semna nimeni, dar nici nu era necesar. Bănuiam sursa şi de aceea m-am cutremurat. Nu am spus nimic părinţilor şi ani încercat să fiu cît mai calm posibil.

— Nu ştiam ce să fie, îmi zise mama cînd mă văzu în bucătărie, în acea dimineaţă. Toată noaptea au trecut în sus, spre munte, maşini cu securişti, în camioane asemănătoare celor de război.

Spre seară am mers cu trăsura să văd pe un prieten al familiei, fostulmeu învăţător şi director şcolar, loan Moldovan. .Acesta era şi unul dintre liderii partidului naţional-liberal şi în timpul guvernării liberale deţinuse funcţia de director al Camerei de Agricultură a judeţului Turda. Era de acum în vîrstă. De data aceasta vizita săptămînală, pe care i-o făceam de ani de zile, cădea în această zi. El mi-a vorbit şi era îngrijorat de aceleaşi maşini care se auziseră în noapte îndreptîn- du-se spre munţi. Era oarecum înspăimîntat şi s-a exprimat cu multă teamă de viaţa lui la această vîrstă,. în cazul că bănuiala lui de o revoltă internă ar fi fost realizabilă, sub opresiunile atît de crude care se aplicau împotriva oamenilor.

— Oamenii rabdă mult, aş zice, aproape tot ce le vine peste cap, îmi spuse el. Dar cînd ajungi să-i flămînzeşti, şi răbdarea are sfîrşit.

’ Era un amurg patriarhal, difuz, care se prelingea prin praful ce se răscolise peste sat, cînd mă întorceam cu calul în trap uşor, de pe strada lăturalnică unde fusesem în vizită. Cînd să intru pe şoseaua judeţeană, mi-am oprit calul în ultimul moment înainte de a fi lovit de un convoi de maşini brune militare, încărcate cu soldaţi care se deplasau în cea mai mare viteză spre munţi. Soldaţi! erau echipaţi pentru campanie, cu armele în bandulieră, cu feţele sumbre, îngrijorate. Deodată am simţit o strîngere a inimii şi mesajul din noapte mi-a revenit în minte ca un cuţit.

«Nu e glumă, mi-am zis eu. Partizanii din munţi sunt încolţiţi».

Dimineaţa ne-am îmbrăţişat cu tata, care a plecat înainte de răsăritul soarelui. Eu am scos vitele la ciurdă, făcînd de data aceasta treaba tatălui meu. După ce a venit Gyury, am plecat la coasă de unde nu m-am reîntors decît după cinci ani fără două zile, profitînd de o graţiere de două zile, care mi se acordase la mandait.

* * *

Siguranţa se afla pe strada Dr. loan Raţiu, strada pe care îmi era drumul spre liceu, drum pe care îl bătusem ani de zile. Pentru adăpostirea Siguranţei (numire care s-a păstrat pînă în ■aproximativ luna octombrie, acelaşi an 1948, cînd a fost intitulată, apoi, Securitate), a fost evacuată clădirea Băncii Naţionale Române, sucursala Turda. Cu toate că avusesem un coleg de liceu Vasile Alban (devenit mai tîrziu faimos agent al securităţii care era fiul cuştodierului BNR şi locuia acolo), eu nu păşisem niciodată pînă acum prin poarta acestei clădiri cu două etaje. Maşina a intrat fără întîrziere în curtea siguranţei, la poartă fiind un plutonier care ne deschise cînd ne zări, din post. Mai tîrziu porţile de fier ale securităţii funcţionau automat, pe bază de sistem electric. Maşina înainta încet şi se opri în fundul curţii. Şoferul se întoarse spre mine şi îşi aşeză peste speteaza scaunului un pistol scurt a cărui gură era îndreptată spre mine. Cei doi civili, care operaseră arestarea mea propriu zis, coborîră fără să fi rostit un singur cuvînt şi dispărură în clădire. După cîteva minute se întoarse unul dintre ei, pe care l-am

identificat curînd ca fiind sublocotenentul Vasile Herţea, şi îmi ordonă să cobor. M-a prins cu o mînă de cot şi m-a condus spre o uşă de fier, care se vedea că fusese nou construită în zidul lateral. Am constatat mai tîrziu că între clădirea propriu zisă şi garaj, unde fusese probabil o grădiniţă îngustă, se clădiseră douăsprezece celule, cîte şase de fiecare parte a unui coridor extrem de strimt, fără de lumină exterioară. Vasile Herţea a deschis o uşă de la o celulă şi mi-a spus să intru :

— Ştii de ce eşti aici, doctore ?, mă întrebă el ou un rânjet batjocoritor pe faţa hidoasă.

— Nu ştiu, domnule, am răspuns eu. sec. Poate ca să .semnez vreo declaraţie, am mai adăugat eu, uitîndu-mă în ochii lui direct.

— Lasă asta, replica el. Toţi pe care ii aducem aici ne dau acelaşi răspuns. De aceea dumneavoastră veţi sta aici să vă gîndiţi o vreme, după care vă vom chema la birou să ne daţi alt răspuns, acela pe care noi îl aşteptăm şi pe care dumneavoastră îl cunoaşteţi. Cînd vă vom chema sus, ne veţi da declaraţia pe care o aşteptăm şi ne veţi spune şi despre legăturile pe care le- aveţi cu bandiţii din munţii.

■ Scoţînd din buzunar un lacăt sfinx, s-a retras pe uşă şi am auzit cum m-a încuiat.

Celula în care mă aflam era minusculă. Abia încăpeau două scîncluri de-a lungul unui perete, de lungimea unui om mediu, iar spaţiul pînă la celălalt perete, adică lăţimea celulei, era tot atît de îngust, incit nu era chip de umblat decît într-o dungă, dacă ai fi dorit să o faci. Pe prici nu era nimic în afară de un căpătîi de scândură, 'de forma unei prisme triunghiulare. O rază săracă de lumină se strecura printre interstiţiile uşii de scândură. Pereţii despărţitori ai celulei erau din zid de cărămidă. Auzeam clar gemete de oameni şi zdrăngăneli de lanţuri, dar nu puteam identifica de unde veneau. De afară se auzea foşnet greu de umblătură multă, şoapte, uneori răcnete şi ţipete grabnic înfundate, de bărbaţi şi femei.

•

Nu a trecut prea mult timp – aceasta simţind-o că nici nu apucase să mi se svînte cămaşa pe spinare –, că civilul care mă arestase se prezentă din nou la celula mea, de data aceasta îmbrăcat militar, într-o uniformă kaki.

•—• Domnule Cârja, mi se adresă el, te rog să ieşi din celulă să te vadă domnul comandant.

Ofiţerul se arătă politicos, aproape de nerecunoscut, cu

tot rin jetul acela perfid care îi stăruia pe obrajii gălbejiţi ca o frunză de bostan.

Am fost condus de-a lungul coridorului exterior al clădirii, care era mărginit înspre curte cu un grilaj mijlociu de fier vopsit alb. Am fost introdus într-o sală din faţă, care dădea cu fereastra spre stradă. într-un birou larg era insta-

lat, comandantul siguranţei Nicolae Kovacs, un fost maistru suflător de la fabrica de sticlărie din Turda. îl cunoşteam din văzute şi ştiam multe despre el, de la familia unui farmacist, dr. loan Nanu, care închiriase parterul unei case de-a unui unchi de-al meu, chiar lingă podul de trecere a Arieşului, la. intrarea în oraş. Din privirea lui am înţeles că mă cunoştea destul de bine, cum se cunoşteau, de altfel, o bună, parte din cetăţenii unui oraş sub patruzeci de mii de locuitori. Nicolae Kovacs s-a folosit, pînă la urmă, cu deplin succes de această familie, care a rămas un mister cum a apărut la Turda imediat după 1944. Prin doamna Ecaterina Nanu, soţia farmacistului, o femeie frumoasă şi vanitoasă, Siguranţa a obţinut toate informaţiile de care avea nevoie din sînul anumitor cercuri locale vizate. în închisoare am aflat unele confesiuni din care am înţeles că doamna Nanu a condus la multe arestări în oraşul Turda. Nu .încăpea nici o îndoială că Nicolae Kovacs s-a bucurat şi de favorurile intime ale doamnei Nanu, al cărei soţ, un om venit de prin părţile Buzăului, era lipsit de scrupule şi dornic de cîştigarea unei poziţii unice. în protipendada ce a mai rămas a oraşului, şi în noua aristocraţie pe cale de formare. De altfel, doamna Nanu era cunoscută întregului oraş prin extravaganţa şi frivolitatea sa pe care o afişa, aparent candid. Prin intervenţia şi influenţa lui Nicolae Kovacs, familiei dr. loan Nanu i s-a dat avizul favorabil pentru obţinerea buletinului de populaţie pentru Bucureşti, lucru care părea aproape imposibil pentru cetăţenii de rînd sau pentru dispersaţi. Curînd după arestarea mea, familia Nanu s-a mutat la Bucureşti unde, se spune, această familie a continuat să colaboreze cu agenţii Siguranţei statului. Trebuie să menţionez că această practică a Siguranţei de a se folosi de femei în scopuri de informare a fost generală în ţară. Am avut ocazia să întâlnesc în închisoare oameni reclamaţi de propriile soţii, printre care chiar şi foşti agenţi ai securităţii.

Nicolae Kovacs nu vorbea cursiv româneşte. Era un tip de muncitor robust, sprîncenat, controlat în acţiuni. El urmase în calitatea pe care o deţinuse Augustin Albon, croitorul din oraş, care fusese avansat, colonel şi transferat la Bucureşti, în Ministerul de Interne, devenind apoi unul dintre şefii securităţii Canalului Dunărea-Marea Neagră (alături de coloneii Cosmici şi Crăciun).

— Şedeţi, domnule Cârja, mi-a zis Kovacs.

M-am aşezat pe un scaun din faţa biroului. Herţa rămăsese lingă uşă.

— Ştiţi că asupra dumneavoastră sunt acuzaţii foarte grave, mi-a zis el cu vocea şovăielnică, uitîndu-se drept în ochii mei.

— în ce sens, domnule comandant ? Nu-mi amintesc de nimic ce ar fi putut constitui o acţiune ilegală în purtarea mea.

Kovacs s-a uitat lung la mine, mi-a cercetat privirea cu ■atenţie, a zimbit maliţios şi mi-a zis doar :

— Alexandru Lazăr.

Odată cu rostirea acestui nume, s-a uitat la Herţea şi i-a făcut un semn discret.

Ofiţerul de securitate a deschis o uşă laterală şi, în clipa următoare, doi soldaţi au adus în birou, pe o targă, o fiinţă plină de sînge, cu părul smuls, în izmene desgustător de murdare, cu faţa tumefiată de nerecunoscut,, picioarele goale şi degetele însîngerate, cu cheaguri pe vîrfuri, uşor de închipuit că omul fusese schingiuit sălbatec şi că i se scoseseră unghiile.

— 11 cunoşti, domnule doctor ?, mă întrebă Kovacs.

Mi-am întors capul spre comandant şi i-am spus cu toată sinceritatea :

— Nu ştiu cine este acest om.

• Kovacs a strigat ca o fiară de la birou, înălţîndu-se pe jumătate, din scaun.

— Spune cine eşti, banditule !

O voce slabă, abia perceptibilă, s-a auzit desprinzîndu-se de pe buzele care nu mai aveau nici o mobilitate, sub tumoarea care stăpânea tot obrazul bietului om :

— Eu sunt Alexandru Lazăr, domnule doctor. Iertaţi-mă !

Alexandru Lazăr era un om mărunt, de aproximativ 33 de ani. Pînă la data arestării fusese magazioner la Industria Sîr- mei din Cîmpia Turzii. Originar de la munte, din comuna Mușca, o mică aşezare de lingă Baia de Arieş – localitate aurifieră celebră încă de pe timpul dacilor – , Alexandru Lazăr avusese prilejul să se întâlnească cu multe persoane retrase în munţi, care atacau deseori pe partizanii comuniştilor, precum şi miliţiile comunale sau orice persoane bănuite de a fi fost în slujba regimului. între cei văzuţi de Lazăr era şi un cunoscut de-al meu, inginerul Traian Macavei, din Roşia Montană. Acesta era, la acel timp, considerat ca unul dintre cei mai temerari duşmani ai regimului. Despre el şi fratele său se spunea că ar fi ucis doi

plutonieri de securitate, cînd aceştia .au venit să-i aresteze. Propriu-zis, Lazăr nu avea legături directe cu vreun comandant oarecare din Muntele Mare (maior

Dabija) sau Muntele Băişorii (căpitan Diamandi). Lazăr mergea în fiecare sîmbătă să-şi vadă soţia şi mama care trăiau la Muşca. Cu această ocazie el se întîlnea cu cîte cineva din munţi, cum, de altfel, ţăranii din partea aceea se întâlneau zilnic. în Munţii Apuseni, aşa cum am mai amintit, se aflau încă din primele luni ale anului 1949, o seamă de fugari din calea prigoanei comuniste – ofiţeri şi civili, deopotrivă. Aceştia şe strecurau prin comunele din apropiere, de unde se aprovizionau şi prin intermediul oamenilor cărora reuşeau să mai menţină relaţii active de informaţii cu lumea largă, inclusiv cu ceea ce se petrecea în ţară, care îi afecta nemijlocit.

Fără nici o îndoială, Lazăr fusese şi se dovedise util cîtorva oameni din munţi, pe care, după cum am aflat ulterior, el i-a aprovizionat cu echipament şi alimente. Din proprie iniţiativă, Alexandru Lazăr, care corespundea cu nota unisonului general al sentimentelor de împotrivire a României unui regim abuziv, a iniţiat formarea unui grup de sprijin, multiplu al acţiunilor oamenilor din munţi. Acest grup ar fi urmat, în ultimă instanţă, să constituie resortul material de propagandă şi acţiune revoluţionară tn rîndurile oamenilor, în clipa cînd s-ar fi considerat oportun. Gruparea lui Lazăr s-a numit Liga Apuseană a Moţilor. în cadrul organizat al acţiunilor sale, Alexandru- Lazăr a tipărit un manifest pe care, prin mijlocirea cîtorva colegi şi prieteni deai săi din Cimpia Turzii, Turda, Cluj şi aiurea, l-a difuzat în mod cu totul original dar, din păcate, extrem de susceptibil de a fi descoperit cu uşurinţă. Manifestul, bătut la maşină, era plasat în cutii de chibrituri care erau date, fie direct unor persoane, ca din eroare, după ce li se servea un foc pentru ţigară, fie scăpate pe jos în aglomeraţii, de unde erau culese întâmplător. Un ucenic oarecare de la Industria Sîrmei, al cărui tată devenise membru al partidului comunist, a predat un astfel de manifest, primit chiar de la Lazăr, secretarului de organizaţie de partid a Industriei Sîrmei-Cîmpia Turzii, Alexandru Lazăr a fost filat cîteva săp- tâmîni îndeaproape, urmărit pe drumurile pe, care le făcea, şi apoi a fost arestat chiar în clipa cînd urca la munte, la o colibă, unde avea loc de întâlnire cu fraţii Macavei şi alţi fugari. Bietul om căra în spinare cîteva perechi de bocanci achiziţionate cu mari sacrificii, dacă se ţine în seamă sărăcia de încălţăminte în care trăia ţara atunci, precum şi o mare cantitate de alimente, conserve şi ziare.

Vina care mi se punea mie în faţă şi de care eram

acuzat era că eu avusesem cunoştinţă directă de activitatea organiza-

ţiilcr din Munţii Apuseni, precum şi că nu eram străin de manifestul aflat, atribuit lui Lazăr, dar la compunerea căruia colaborasem şi eu, precum şi pentru transmiterea sistematică a unui buletin cu ştiri cu caracter politic intern şi extern, celor din munţi, ou îndrumări practice de coordonare a acţiunilor lor teroriste.

Lotul în care eram implicat a fost constituit în jurul lui Alexandru Lazăr care a mărturisit legături directe, fizice, cu cei din Munţii Apuseni. A fost cu atît mai uşor să-l considere pe Lazăr şef de organizaţie, cu cît acesta a fost surprins în procesul săvîrşirii aşa-numitei «crime de uneltire» împotriva siguranţei statului (a orînduirii sociale). Au fost arestaţi peste 150 de oameni, dintre care 25 femei. Din tot lotul care am intrat în proces şi am fost judecaţi – 38 de persoane –, numai şapte persoane eram intelectuali (dr. Eugen Suroi, medicul de circumscripţie Lupşa ; Ion Popescu, şeful gării CFR Lupşa ; losif Cîmpeanu, şef de secţie financiară la Industria -Cîmpia Turzii ; Gheorghe Pavel, contabil la Industria Sîrmei ; Teofil David, student la Drept-Cluj ; Alexandru Lazăr, magazioner la Industria Sîrmei-Cîmpia Turzii, şi subsemnatul). Restul împricinaţilor erau ţărani din comunele Lupşa, Brezeşti, Bistra şi Muşca şi satele anexe, toate din judeţul Turda, şi apoi muncitori de la Industria Sîrmei din Cîmpia Turzii, do- miciliaţi în comunele mărginaşe Combinatului metalurgic (Viîşoara, Luna, Grindeni, lacobeni, Poiana, Oprişani) sau ţărani din acele comune. între noi se afla şi un fost plutonier de jandarmi pensionar, loan Hădăreanu, din comuna Viişoara (Agîrbici-Turda), un om minunat şi de dcrză atitudine, constituind o excepţie în categoria colegilor săi.

în ordinea gravităţii acuzării, Alexandru Lazăr figura primul pe listă, apoi urma al doilea, ţăranul Pamfil David, care fusese dovedit de a fi fost agent de legătură între diverse grupuri, şi apoi urmam eu. Ancheta a fost foarte crudă, avîn- duse în vedere că securiştii erau şl anchetatori, oameni absolut nepregătiţi, simpli meseriaşi luaţi din fabrici şi instruiţi să lovească cu ciomegele pentru a obţine declaraţii necesare încheierii unui dosar de trimitere în faţa tribunalului militar. Aceştia lucrau după ordinile primite de la direcţiunile Siguranţei regionale Cluj, sau chiar de la secretarul organizaţiei de partid, un oarecare evreu pripăşit la Turda în împrejurări dubioase după 1944, M. Schwarz. Acesta şi-a schimbat ulterior numele în Mihai Negru, avansînd în poziţii înalte didactice la

Cluj. De asemenea a avut un rol efectiv consilierul sovietic care se afla la Turda, chipurile, pentru probleme economice.

în compoziţia personalului Siguranţei Turda erau 17 oameni, dintre care numai 5 români. Restul, 5 evrei şi 7 maghiari. între aceştia cel mai crud era o femeie, o unguroaică, de altfel singura femeie în securitatea operativă. (Mai erau ■ciîeva secretare, mesagere, informatoare.) Margareta Hegeduş, era ofiţer de securitate. Era o femeie înaltă de aproape 1,90 m., ■cu nişte braţe lungi şi o faţă lunguiaţă, de animal rozător. Din întâmplare această femeie abjectă, atunci în vîrstă de circa 30 de ani, fusese pentru un timp colegă de liceu cu sora mea la liceul de fete „Principesa Ileana" din Turda. Această femeie pervertită îşi făcuse o dexteritate în chinuirea bărbaţilor, împotriva cărora aplica un supliciu barbar şi extrem de dureros, bătaia la testicule, pînă cînd omul cădea în nesimţire. Se spune că această femeie a omorît în bătăi doi oameni şi că, în campania de ucidere a membrilor grupurilor din rezistenţă (1949—1950), a împuşcat cu mina ei cinci oameni, bineînţeles, români. Este sigur, pe de altă parte, că nu a fost un singur agent de securitate la agenţia Turda care să nu fi ucis cel puţin de la doi oameni în sus, în această perioadă.

Din cîte am observat, ancheta care s-a dus cu mare severitate împotriva mea de către Herţa şi încă doi anchetatori speciali veniţi de la Cluj (de la biroul 2, de contrainformaţii) urmărea ,să mă scoată pe mine factorul numărul unu în această regizare de proces complotist împotriva siguranţei Statului. De îndată ce se putea dovedi sau, probabil, era suficientă numai declaraţia mea, că manifestul a fost predat de mine Misiunii Americane de la Bucureşti, prin intermediul lui Serafim Buta, care era agent de presă, răsunetul acestui proces ar fi atins alte proporţii. Se căuta implicarea Statelor Unite în procese c'e asemenea natură, întru afirmarea tezei Uniunii Sovietice după care America avea un amestec direct la subminarea oricărei mişcări de emancipare socială.

Am stat două săptămîni la rînd, în perioada preliminară de anchetă, în celula unde am fost depus din prima zi. în primele cinci zile am rămas îmbrăcat întocmai cum am fost surprins pe cîmp. În a şasea zi s-a aprobat să mi se dea cîteva schimburi de linjerie, aduse de mama mea la poarta Siguranţei. Pînă aici dormeam pe scîndura goală a priciului, punîn- dumi pe piept, peste noapte, pălăria de panama, în afară de care nu mai aveam nimic disponibil pentru acoperire.

Intr-o tivitură a unei cămăşi am aflat un bileţel prin oare mi se comunica că tata a fost anunţat telefonic, de cineva din Cîmpeni, despre arestarea mea, cerîndu-i-se să se reîntoarcă acasă fără de întîrziere de la tîrg. Acasă se făcuse o percheziţie amănunţită care durase de la ora zece, cînd am fost arestat, pînă noaptea tîrziu. Mi s-au luat cele mai multe cărţi din biblioteca personală, precum şi absolut toate manuscrisele care însumau cîteva sute de pagini.

Rutina zilei de puşcărie, în acele timpuri încă de neorganizare completă a securităţii, începea dimineaţa, cînd eram scos la o cişmea în curte, să mă spăl pe faţă. Cînd treceam prin curte, simţeam mirosul greu care venea din garaj. Am aflat mai tîrziu că acolo fuseseră depozitaţi cei mai mulţi dintre aşa-numiţii membri ai organizaţiei noastre. După cîteva săptămîni, am stat şi eu acolo peste şapte zile, la un loc cu cîţiva ţărani şi ţărance, dintre care una, Ioana David, care era gravidă. împreună cu ea se mai afla mama ei, o femeie de circa şaizeci de ani, alături de celelalte femei.

în a doua sau a treia dimineaţă cînd am fost scos, ca de obicei, la cişmea, am dat de cîteva zeci de oameni culcaţi pe pămînt, în curte, cu mîinile legate' în lanţuri, ca nişte dobitoace destinate abatorului. Toţi erau cu faţa culcată la pămînt, conform ordinului primit de la securistul care îi păzea în curte. Lingă intrarea la celule am văzut un moşneag aşezat jos pe ciment, care ofta din greu. M-am mirat să observ un om atît de bătrîn arestat şi, în plus, să văd că acest om nu era cu faţa la pămînt ca toţi ceilalţi. De asemenea, nu puteam pricepe, la acea oră, după toată şcoala mea de criminologie pe care o făcusem, cam ce faptă criminală fusese în stare să săvîrşească acest moşneag. în acea noapte auzisem mare huruit de maşini şi mult zumzet în curte. Cum mi-a fost dat să aflu mai tîrziu, în acea noapte fuseseră operate toate arestările de persoane care nu fuseseră ridicate pînă în acea zi, al căror nume fusese aflat într-un carnet de însemnări al lui Alexandru Lazăr.

După prima fază a anchetei, care a durat cam două săptămîni, am fost transferat la închisoarea tribunalului Turda,, unde eram depuşi în depozit la dispoziţia Securităţii – dacă mai era nevoie de noi —-, sau a tribunalului militar Cluj, unde eram duşi pentru judecare, cînd ancheta era socotită încheiată. Numai după ce am ajuns la închisoarea tribunalului, am aflat mai multe despre oamenii din lotul meu. Aici am*

avut ocazia să cunosc tragedia nebănuită a fiecărui ins în parte şi tot aici am aflat că moşneagul pe care îl văzusem cu faţa în sus, lîngă intrarea în celular, făcea parte din lotul meu, şi că avea peste optzeci de ani şi că era orb de mai mulţi ani.

— Moş Nichifor este unchiul lui Lazăr, mi-a spus cineva. El i-a spus lui Alexandru Lazăr că şi el ar fi gata să dea nişte brînză de la oiţele lui, fugarilor.

La Siguranţa oraşului Turda am luat contactul, pentru prima oară, sub regimul comunist, cu ceea ce însemna abuz, cruzime, crimă şi «dictatură proletară». Aş putea spune, fără teamă' de a greşi, că de aici a generat atitudinea mea definitivă de denunţător şi duşman făţiş şi permanent al sistemului comunist – antiuman, criminal, tîlhăresc.

5. Oameni care nu s-au mai reîntors

închisoarea judeţeană Turda este parte din clădirea generală a Tribunalului şi Judecătoriei judeţului. Aceste instituţii, conform sistemului administrativ austro-ungar, instaurat potrivit convenţiei dualismului austro-maghiar din 1867, erau concentrate la un loc, pentru a servi mai bine scopurilor judiciare şi penale, care mergeau mînă în mînă. înainte vreme a fost aici un alt local de administrare publică, unde au avut loc, printre altele, şi alegerile de episcop ortodox român în anul 1847, la 2 decembrie. Aici călugărul Andrei Şaguna nu a reuşit să obţină majoritatea necesară de voturi pentru a fi ales episcop (a obţinut numai 27 de voturi). Totuşi, împăratul de la Viena l-a susţinut şi impus, peste voinţa alegătorilor, astfel că Andrei Şaguna a fost sfinţit episcop de Carloviţ la 18/30 aprilie 1848. Pentru această favoare, acela care avea să devină curînd mitropolitul Ardealului a rămas îndatorat pe viaţă împăratului Franz losif.

Aşezată pe malul stîng al rîului Hăşdate, închisoarea se află în centrul geografic al oraşului. în faţă se află o veche catedrală romano-catolică, în turla căreia era un ceas care bălea orele pe sferturi şi ore întregi. 'Pentru noi deţinuţii, această demarcare a timpului de care luam cunoştinţă prin bătăile grave ale orologiului ne-a fost un real reconfortant moral, sim- bolizînd încă păstrarea unui contact concret cu geniul civilizaţiei moderne. Rar, după aceea, în anii lungi de

temniţă, am

mai avut ocazia să mai auzim orologii de asemenea natură. Măsurarea zilelor o aflam numai după semnele anumite pe care le făceam după mişcările razelor soarelui, pe anotimpuri. Trebuie să menţionez că ajunseserăm atît de versaţi în cunoaşterea mersului vremii, că nu greşeam decît cu cîteva minute ora exactă, în orice caz, sub 2 sau 3.

Eu am fost transportat, după două săptămîni, de la arestul Siguranţei, la închisoarea Tribunalului, într-o maşină Willis, împreună cu alte cîteva persoane, între care se afla şi doctorul Eugen Suroiu, fostul meu coleg de la medicină. Pe acesta nu-l cunoşteam însă personal. în anul cînd am urmat, cursurile împreună, eram peste 500 de studenţi în acelaşi an de studiu. Am fost introduşi în celula nr. 7 a închisorii, despre care am aflat ulterior că era cea mai vastă şi că era şi cea mai greu de suportat, din cauză că nu avea nici o aerisire, în afară de un sfert de oblon deasupra uşii, care nici acela nu dădea direct în aer liber. în acea celulă cu arcade joase, care se afla chiar sub sala de şedinţe a Tribunalului, erau deja vreo cincizeci de persoane cînd am fost introduşi noi, încă vreo cinci. După noi au mai fost aduşi şi alţii, în acea zi sau în zilele următoare. La un moment dat eram aproape şaptezeci de oameni într-o celulă a cărei capacitate obişnuită nu putea depăşi douăzeci şi patru de oameni. Nu se afla nici un prici. Toţi, dormeam pe jos, pe rogojini. Am reuşit să cunosc cîţiva dintre membrii grupului meu, dar foarte puţini ; cei mai mulţi erau la celula nr. 6, a doua uşă de la noi, şi la celula vecina nr. 5, din curte. Oamenii pe care i-am cunoscut aici erau din oraşul Turda sau din judeţul Turda. Am recunoscut mulţi dintre ei, dar pe cei mai mulţi nu-i mai văzusem în viaţa mea, aceia fiind oameni modeşti, absenţi pînă azi oricărei implicaţii de ordin politic sau social, văzîndu-şi de treburile lor.

Mi-am aflat un loc cam pe la mijlocul camerei, unde cîţiva ţărani care mă cunoşteau s-au arătat fericiţi să mă aibă vecin. Am observat lingă uşă, din prima clipă, cîţiva oameni foarte slabi, cu feţele palide şi care respirau cu mare greutate. Am bănuit că erau tuberculoşi, cum de fapt am aflat că erau. Un om foarte mărunt dintre aceia, cu o cocoaşă cit o piine în spate, dar cu o faţă senină, cu ochi căprui lucitori, a venit curînd lîngă mine să-şi spună numele şi genealogia sa din Munţii Apuseni, unde eu îmi aveam încă ramuri numeroase ale familiei.

— Eu sunt Nicodim Motora, îrpi spuse el. Sunt de la Cer- . tege, din satul vărului dumneavoastră, părintele Gheorghe

Jurju. Tatăl meu se înrudeşte cu primpretorul Vicenţiu Motora din Cîmpeni.

Nicodim Motorii era unul dintre acei oameni care stăteau zi şi noapte lîngă uşă, doar—doar o prinde oiţe o gură de aer, să nu piară. El fusese arestat pentru că dăduse de mîncare unui om necunoscut care bătuse la uşa sa într-o seară, la casa Iui de sub poalele cedrului. Nicodim Motora era unul dintre oamenii înstăriţi ai satului, şi pricina cu vizita unui om necunoscut în noapte – care era urmărit de Siguranţă – fusese un bun pretext de a-l pune la popreală.

La picioarele mele, de-a curmezişul, îşi aflase culcuşul unţigan, losif Răzmereş. Ţiganul, de vreo treizeci de ani, avea o faţă măslinie extrem de fină, o mustaţă căzută de-a lungul ■comisurilor buzelor, cărnoase odată, iar sfîrcurile acesteia îi cădeau simetric spre bărbia ascuţită, ca o coadă de rîndunică. , De cum l-am zărit, l-am asemănat cu fostul domnitor român, pe scurtă durată, Ştefan Răsvan. Răzmereş era închis deoarece, fiind paznicul cirezii de bivoli din comuna Măhăceni, o ccmună la circa 35 km, vest de Turda, a întîlnit doi oameni care treceau peste păşune în timpul zilei. Dintre aceştia, unul i-a cerut ceva de mîncare. Răzmereş a spus că el nu are merinde de prisos, decît numai pentru el singur. Cel care îi ceruse de mîncare i-a smuls traista de după gît, şi i-a luat pîi- nea, brînza şi o ceapă.

— Să rfiă trăznească Dumnezeu, domnule doctor, se jură el, că nu mă aşteptam să-mi ia mîncarea domnul ăla. Doar arătau oameni buni, bine îmbrăcaţi şi în toate minţile. Mare comedie ! Eu am spus seara în sat ce mi s-a întîmplat. încă în acea noapte am fost arestat de unul Popa, un fost, glăjar din satul nostru care lucrează acum pentru domnii ăştia de la Siguranţă.

Răzmereş păstra în el naivitatea genuină a mucalitului satului nostru, a omului absent din frămîntările rapide şi revoluţionare ale unei societăţi atinse de plaga unui cancer nebănuit.

— Cît despre mine că sunt ţigan şi prost şi ciurdar la sat, că mă ţin aici, nu mă mir prea mult. Eu nu am carte şi nici dreptate ca domnii. Dar cum se poate să vă ţină aici pe dumneavoastră, să vă dea să mîncaţi terci ca la porci, fără lingură, să vă culce pe jos ca marhele (animale, n.n.) ? Asta nu o pot pricepe deloc.

Oamenii din celulă abordau tot felul de subiecte, pentru, a face, prin discuţii, mai uşoară detenţiunea. Unii dintre ei erau închişi aici de cîteva luni şi nu mai erau chemaţi la anchetă decit la intervale de săptămîni. Aceştia erau, mai ales, membrii unor secte religioase interzise de a-şi exercita cultul, potrivit dispoziţiunilor Legii cultelor din 1948. Mi s-a părut curios să observ că oamenii aveau un moral extrem de ridicat. Nu erau înspăimîntaţi de viitor, chiar dacă anchetatorii îi ameninţau cu sentinţe grave, de ordinul anilor. Spre deosebire de atmosfera închisorilor anilor anteriori, – care era – oarecum depresivă –, de data aceasta oamenii vorbeau netulburaţi de viaţa lor obişnuită pierdută prin arestare, şi continuau cu proiectarea planurilor lor de muncă şi realizări, chiar de a doua zi după eliberare, luînd deţinerea în care ne aflam, ca un accident trecător, ciudat, bineînţeles, dar pasager.

— Pe mine m-au luat cu femeie şi feciori cu tot, îmi spunea un muntean. Mi-au rămas vitele pe munte. Chiar dacă nu au să aibă grijă alţii de ele, le vom afla noi în cîteva zile, cind vom fi sloboziţi. Numai sănătoşi să fim.

losif Costea era seniorul celulei. Mai mult ca sigur că el era şi al întregii închisori. Se uita cu indulgenţă la oameni, le zîmbea înţelegător şi se lăsa şi el furat de minunata imaginaţie a oamenilor care nădăjduiau în schimbarea rapidă **a** lucrurilor după voia lui Dumnezeu şi nu a lui satana. Acest om, atunci în vîrstă de peste şaptezeci de ani, fusese şeful Siguranţei oraşului şi judeţului Turda, înc'epînd din anul constituirii României Mari, 1918.

— Eu te ştiu bine, mi-a spus el, de îndată ce m-a identificat în celulă. Erai copil mic cînd v-am vizitat la Mihai Viteazul, după ce aţi venit din America. M-am bucurat că intra un român în castelul acela unguresc şi, pentru că mă gîndeam să nu vi se întîmple ceva, v-am pus . o pază specială de şase luni în jurul casei pe care a aprobat-o prefectura. încă în 1927 spiritele oamenilor nu erau liniştite, mai ales în comunele cu minoritari, cum era Mihai Viteazul.

losif Răzmereş vorbea despre bivolii lui, despre dealurile cu păşuni uscate ale Măhăcenilor, despre crîngurile şi mestecenii şi raţele sălbatice, despre fiecare lucru în parte, fiecare avînd săpată cîte o amintire în viaţa sa. Rareori aducea vorbe* despre familia sa. Un consătean de-al lui mi-a spus că ţiganul avea o soţie straşnic de frumoasă. într-o zi, venind vorba despre viaţa celor de afară, l-am întrebat :

— Ei, ce zici, losife ? Ce-o mai face Pulcheria ?

Răzmereş s-a uitat cu faţa luminoasă la mine, şi-a umflat pieptul şi mi-a zis :

— Ce să facă ? O fi umblînd ea cu ciurda acum, că doară nu o lăsa să se piardă simbria care ni se cuvine. Doar avem cîţiva copilaşi care trebuie să fie hrăniţi.

. – Nu asta am vrut să ştiu, am făcut eu. M-am gîndit la cu totul altceva. Ştii cam cum sunt oamenii, şi femeile, cînd unul lipseşte mai mult de acasă. Cred ea mă înţelegi ?, am zis eu rar, cu oarecare intenţie de a-i afla gîndurile intime.

— Aha, făcu el deodată, întrevăzînd aluzia mea. Vă gîndiţi dacă Pulcheria mi-a rămas credincioasă ?

— Chiar aşa, losife. Doar suntem oameni.

Răzmereş s-a uitat adînc în ochii mei, puţin şăgalnic, dar nu indiferent de alternativa posibilă, şi mi-a zis : •

— Eu cred că nevasta'mea-mi-a rămas credincioasă, după cum m-a încredinţat în faţa altarului cînd am luat-o.

— Ai băga mina în foc pentru Pulcheria ?, ana mai zis eu, pe jumătate în glumă, pe jumătate în serios.

Omul a devenit deodată grav, speriat- oarecum de a face o declaraţie solemnă şi sinceră, şi a zis .cu jumătate de glas :

■—■ Aş băga-o, de ce nu, dar repede aş scoate-o.

v * * *

La cîteva ore de la ajungerea mea în închisoarea Tribuna.- lului, am reuşit să fiu informat asupra tuturor oamenilor care se aflau aici deţinuţi şi, apoi, ,să verific cît era adevăr din ceea ce afară era numai zvon.

Fuseseră arestaţi, în ultimele zile, membrii unor organizaţii despre care se vorbea afară, dar despre care nu ştiam prea mult la acel timp. Cum se întîmplă întotdeauna, cînd teama umbreşte speranţele, cînd legenda se află în pragul prefacerilor istorice, şi de data aceasta, tot ceea ce afară se auzise despre acţiunile partizanilor din munţi, avea mai mult sau mai puţin o anumită consistenţă magică, cu filiere metafizice undeva în univers. Hiperbolizarea acţiunilor individuale, ale unor persoane, parafraza de cele mai multe ori realitatea. Ceea ce eu ştiam precis afară – sau cel puţin aşa credeam – era acum dezminţit de martorii care stăteau în jurul meu. Din tot ceea ce eu aflasem afară, nu apărea evident dacă în jurul nucleelor de luptă din ţară, se afla o mişcare populară amplă de stăvilire a noii rînduieli care căuta silnic să se impună împotriva voinţei oamenilor. Aici

insă mi-am dat seama că întreg

trupul şi sufletul României erau pe baricade. Acest lucru mi«a> fost util la consolidarea convingerilor mele că poporul român nu a avut şi nici nu va avea vreodată afinităţi cu ideologia comunistă – creaţie urbană, de ură organizată şi sistematizată pe idei talmudice, neancorate pe nici un tărîm moral sau religios. Ceva mai mult : ţăranul'român se dovedea incoruptibil, în masa sa.

Aşa numita grupare «Armata Albă» însuma cam treizeci de oameni în părţile oraşului Turda. Şeful grupului era un' fost coleg de-al meu, care urmase secţia comercială la liceul din Turda. Acesta era fiul unui negustor prosper din oraş, al cărui vad îl moştenise cu tot negoţul, după decedarea părintelui său. Ionel Mânu, respectivul şef al grupului, era subordonat unei organizaţii centrale mai vaste, cu sediul la Cluj. «Armata Albă» cuprindea simpaitizanţii regelui Mihai. Şeful suprem al organizaţiei fusese arestat cu cîteva luni înainte la Cluj. Acesta, un fost căpitan din marina română, Alexandru Suciu, organizase o largă reţea de simpatizanţi ai fostei monarhii române. Am avut ocazia să cunosc pe cei mai mulţi membri ai acestei organizaţii şi am constatat că această organizaţie întrunea un mare număr de foşti meseriaşi români, mecanici, şoferi, ţărani, învăţători, foşti ofiţeri şi liber profesionişti.- Nu am aflat printre ei proprietari de terenuri, chia' buri, ca să folosim termenul peiorativ al regimului pentru ţăranii înstăriţi, dec-ît un singur oier, Simion Leaşu, care, mi-a mărturisit el, se asociase acestei mişcări subversive (pasive, de altfel, fără nici un plan de activitate violentă, dar potenţială), în urma prieteniei şi sfaturilor unui comerciant din Turda, Vasile Baciu.

Cealaltă grupare, mai numeroasă ca «Armata Albă», era aşa numita organizaţie «Muntele Băişorii». Comandantul acesteia era un fost căpitan de aviaţie, C. Diamandi. Membrii acestei, grupări erau exclusiv ţărani din părţile muntoase împrejmuitoare orăşelului lara (la circa 30 Km. NE de Turda). Aviatorul Diamandi, cu încă doi foşti ofiţeri români, dintre care unul tot aviator, din flotila de aviaţie Turda, fuseseră arestaţi în cazarma oraşului în anul 1948. Aceşti ofiţeri, ca multe mii în ţară, erau învinuiţi, la data arestării, că nu se supuseseră ordinelor superioare, cu ocazia supravegherii alegerilor, cu un an înainte. În fond, aceşti ofiţeri au dorit să asigure condiţii de corectitudine maximă în exercitarea dreptului la vot al cetăţenilor, care, cum se ştie, au fost, pînă

la urmă,
măsluite, conducînd la comunicarea unoi' rezultate fictive, absolut neoorespunzătoare voinţei populare, care trebuia să fie suverană.

întrucât nu se putea pune în practică o procedură legală de deţinere şi condamnare a acestei categorii de ofiţeri – foşti comandanţi de unităţi la centrele de votare –, aceştia erau ţinuţi în aresturi cu lunile, maltrataţi, ameninţaţi şi presaţi în toate felurile posibile şi imposibile să-şi revizuiască atitudinea faţă de partidul comunist şi noul regim.

Diamandi cu celălalt coleg din aviaţie au reuşit să spargă uşile celulelor de la Siguranţa oraşului Turda, unde erau ţinuţi abuziv, au escaladat gardul încă de scânduri al Siguranţei, au trecut prin grădiniţa vecinului din spate şi au fugit în munţi. Ou ei a mai ieşit un student, iar la munte au mai întîlnit un alt ofiţer urmărit. Diamandi s-a retras la poalele Muntelui Mare, din masivul Munţilor Apuseni, stabilindu-şi sediul pe panta de apus a muntelui, spre comuna Băişoara, o comună mare, neaoş românească, cu ţărani destoinici şi bine chivernisiţi. De aici au început o activitate extrem de îndrăzneaţă împotriva organelor Siguranţei de stat, precum şi a tuturor membrilor de partid care fuseseră recrutaţi în această regiune de munte. Au fost multe cazuri ca ofiţeri şi soldaţi trimişi în urmărirea lor să nu se mai întoarcă din misiune. în câteva comune, secretarii de partid au fost pîndiţi noaptea şi răpiţi din casele lor. Unii au fost aflaţi spînzuraţi prin păduri, alţii chiar de copaci în faţa sediilor de partid sau «sfaturi populare». în toate, cazurile, spre scuza acestor cutezători luptători împotriva teroarei, au fost executaţi numai acei agenţi ai comunismului, ale căror abuz şi cruzime nu mai puteau să fie suportate. în aproape toate comunele, cei care fuseseră desemnaţi să le conducă – politic şi administrativ –, erau oameni străini localităţii, în general minoritari, indivizi «scoşi din producţia» diferitelor fabrici sau şantiere, care au fost trimişi cu misiuni speciale de învrăjbire şi terorizare a satelor româneşti, acele vetre de spiritualitate şi unităţi de permanenţă a existenţei poporului român.

Grupului Diamandi îi revine faima de a fi declarat, pentru o noapte şi o zi, comuna Băişoara, comună anticomunistă, dependentă numai de voinţa poporului, liberă şi sub egida regelui. într-o noapte, o mulţime numeroasă de partizani şi simpatizant! anonimi aparţinînd acestui grup au coborît din munţi

peste comună, au arestat miliţienii respectivi, pe secretarul de partid şi toţi oamenii ştiuţi şi bănuiţi colaboratori şi în slujba regimului. Toţi aceştia au fost închişi într-o colibă de pe panta superioară a comunei, unde au fost ţinuţi ostatici pînă la sfîrşitul luptelor care au avut loc a doua zi, după ocuparea comunei. Bătrînul loan Marcu, pe care l-am aflat la închisoarea Tribunalului, era dintre cei mai recent arestaţi. Acest ţăran venerabil era învinuit 'pentru crima de a fi dat un lămpaş oamenilor lui Diamandi şi de a fi fost şi el la primărie în noaptea cînd toate tablourile şi emblemele regimului au fost smulse de pe pereţi .şi aruncate în văpaia unui foc imens aprins chiar în mijlocul satului. De asemenea, au fost arse toate dosarele şi tabelele cu cotele obligatorii pretinse sătenilor.

Ilarie Nuţu, un alt membru al grupului, mi-a povestit cum s-au petrecut lucrurile a doua zi după asedierea comunei şi ţinerea sub control a muntelui unde îşi aMeau partizanii ostatici capturaţi.

— Dimineaţa a fost linişte în sat. Nimeni nu a ieşit şi nimeni nu a intrat în comună. Firele telefonice au fost tăiate. Spre amiază a apărut o maşină mică a siguranţei. Oameni de-ai noştri au oprit-o, ameninţînd cu armele. Maşina s-a întors, dar după vreo trei ceasuri, ne-am trezit cu cîteya camioane încărcate cu soldaţi şi încă alte maşini cu tunuri. A fost o greşeală că nu au fost arestaţi securiştii sau oricare alţii cei care au fost -în maşina de la amiază. Noi ne-am retras din comună şi ne-am aşezat în linie de bătaie, deasupra streaşinii satului. Eram cîteva zeci de oameni care ştiam să ne luptăm, toţi fiind înainte soldaţi pe frontul rusesc ori în Cehoslovacia.

Comuniştii ne-au trimis o ştafetă cu propuneri de predare. Noi nu am voit să cedăm, înainte de a ni se promite că vor fi scoşi din comună toţi veneticii care ne batjocoreau căminele şi ne asupreau în chipurile cele mai drăceşti. Comuniştii nu au vrut să audă nimic de acestea. Curînd, în după amiaza zilei, comuniştii au început să strîngă cercul în jurul nostru şi să tragă în aer. Am început să tragem şi noi. Aveam însă mare grijă de ostatici să nu ne scape. Lupta a fost crîn- cenă. Diamandi a fost un om brav şi a stat pînă la urmă cu arma deasupra capetelor ostaticilor, de viaţa cărora însă nu s-a atins. Cînd am băgat de seamă că armata continua să vină cu alte şi alte camioane, am primit ordin să ne scurgem pe o vîlcea, prin care ne puteam asigura retragerea fără

pericol. .Soldaţii au început să aducă femei cu copii mici în braţe din
sat, pe- care le împingeau în primii linie a focului. Sub scutul lor soldaţii înaintau tiptil, bănuind că noi nu vom trage în familiile noastre. Diamandi, care rămăsese ultimul în colibă cu viperele acelea, s-a repezit, în cele din urmă la staul, a dat drumul tuturor dobitoacelor care rămăseseră închise peste zi. Dobitoacele – vaci, boi, junei, capre – au pornit-o în goană spre munte, mugind şi răcnind, de gîndeai că era sfîrşitul lumii. Se speriaseră cît stătuseră închise, auzind atîta bubuit şi şuierat de gloanţe. Oamenii au rămas trăzniţi cînd au văzut, călare pe un bou, ţîşnind ca din puşcă, din colibă, pe Diamandi însuşi. A scăpat teafăr pe vîlcea, şi de acolo în munţi, cu oamenii lui apropiaţi. Noi, care ne duceam viaţa în sat, nu bănuiam că între noi să fi fost şi vreun trădător. Din păcate, au fost chiar mai mulţi. După o lună am început să fim arestaţi, mai întîi unul, apoi altul, apoi femei şi la urmă copii, chiar cînd ne gîndeam că ura stăpînilor s-a potolit. Am fost luaţi din casele noastre peste cinci sute de suflete, de la bătrîn la tînăr, femei şi bărbaţi. A fost mare jale în sat, pînă au început să mai sloboadă dintre noi, pe cei cărora nu li se putea afla vină nici cît negru sub unghie. Iată de ce suntem noi aici, de peste o lună, după ce am fost bă- taţi măr, de nici ochii în cap nu ni se mai vedeau.

Grigore Marcu, ginerele cantorului bisericesc loan Marcu, tată a opt copii, stătea lîngă noi cu ochii în lacrămi, ascul- tînd povestirea al cărei personaj şi el fusese. Intervenise şi el de cîteva ori, pentru unele precizări, foarte timid, cu multă prudenţă şi chiar teamă de a nu vorbi prea mult.

Grigore Marcu fusese acuzat că reparase şi pusese în stare de funcţionare un pistol, cu ajutorul unui fierar din Ocoliş, valea alăturată, şi că-l predase apoi partizanilor.

Cu Grigore Marcu, Nicodim Cirebea, Teofil Cirebea, Ion Mihuţ, Mihai Puiu etc., ţărani vrednici din acest grup condamnaţi la pedepse care treceau de 5 ani aveam să merg de-a lungul închisorii mele, la Cluj, la Canalul Dunărea-Ma- rea Neagră, şi apoi la Gherla, de unde ne-am eliberat, cu unii, la date foarte apropiate.

Aerul se răcise odată cu sosirea toamnei, dar acest lueru

nu ameliorase cu nimic condiţiile grele de viaţă din celulă. Sporirea considerabilă şi într-un tempo rapid a deţinuţilor depăşise posibilităţile de cazare ale acestei închisori.

îmi aminteam că numai cu cîţiva ani în urmă îmi mai era Jat să văd «haiducul» acestei închisori, trecind seara prin faţa porţii noastre, spre casa Iui singuratică dintr-o extremă a comunei mele. «Haiducul» era un om aparent voinic, tăcut, cu faţa posomorită, adus oleacă de spate, îmbrăcat într-o uniformă albastră închisă, iar pe cap purtînd un chipiu vechi, cu cozorocul crăpat, dar acest lucru se pare că nu-l deranja, întrucât nu a încercat niciodată să-şi schimbe chipiul, cu toate că erau mulţi ani de cînd îl vedeam tot aşa, cum mi-a rămas în amintire din anii mei fragezi. Toamna şi iarna purta o manta aproape neagră. Trecea neschimbat pe mijlocul drumului şi nu saluta pe nimeni şi nu era salutat de nimeni. Omul se simţea .stingherit de privirile grele ale sătenilor, care nu erau decît reflexul moral al acestora pentru slujba de temnicer pe care o îndeplinea. Niciodată nu am ştiut tot numele acestui om. Aflasem de la tata că era căsătorit şi că avea cîţiva copii care trăiau altundeva, în afară de satul nostru. Tatăl meu ajunsese să vorbească odată cu el, datorită faptului că fiind primar al comunei de cîteva ori – oricînd se producea cîte o criză —•, «haiducul» avusese nevoie de serviciile primarului. Aşa am aflat doar că se numea Angliei, că era originar dintr-o comună de la oîmpie şi că făcea serviciul cu schimbul la închisoare de foarte mulţi ani. Erau numai doi paznici la închisoare pe timpul acela, şi niciodată prinşii, de care aveau grijă – răufăcători şi mici infractori de drept comun •—, nu fuseseră'mai mulţi de cinci sau şapte de cînd se pomenise el în acest serviciu rău famat public, după 1920, şi rău plătit pe deasupra.

Acum, la aceeaşi închisoare, erau cel puţin zece gardieni bine îmbrăcaţi, autoritari şi cu o anumită morgă discreţionară, faţă de noi, oarecum pătrunşi de simţul că ei susţineau statul, în prima linie. «Haiducul» nu mai era în serviciul acestei închisori. Aflasem că noile cadre erau extrase, mai ¿iles, din fostul personal al marilor închisori şi că nici unul dintre aceşti oameni nu era din părţile judeţului nostru. Nici că se putea altfel, pentru a fi întronată teroarea, decît ser- vindu-se de oameni străini.

Pentru cei două sute de deţinuţi cîţi eram aici, nu existau decît vreo patruzeci de gamele militare cîrpite cu plumb, în care ni se servea mîncarea, şi circa douăzeci de linguri. Cînd

ni se servea masa, trebuia să aşteptăm gamelele unul de la altul, ceea ce era foarte greu, întrucît ciorbele veneau extrem de fierbinţi, oamenii neputînd mînca repede, iar cei ce aşteptam eram chinuiţi de foame, şi nu aveam răbdare de aşteptare. Nu mai aveam timp să clătim cu apă gamela ce ne venea la rînd şi nici nu ne mai gîndeam să aşteptăm lingura. Sorbeam din gamele, de-a dreptul, ca nişte lighioane.

Intr-un anumit timp oamenii au reuşit să suplinească parţial lipsa de linguri, scobind, cu te miri ce, bucăţele de scîiidurică aflate pe la WC, care ne serveau necesităţilor. Uneori, cînd eram descoperiţi de gardieni că ne întrebuinţam -lingurile» proprii de lemn, eram aspru admonestaţi, în cel mai bun caz, dacă nu, sever pedepsiţi, pentru încălcarea regulamentului închisorii, folosind bricege sau cuţite, în interiorul celulei.

Nu mai fusesem scos la anchetă de mai bine de patru săptămîni. Cu toate că avusesem o anchetă extrem de crudă, nu puteam înţelege dacă aceasta se -considera sfîrşită sau dacă mai eram susceptibil de a fi reîntors la birourile de anchetă. Aveam un sentiment vag că situaţia mea nu fusese încă limpezită. Vedeam zilnic oameni ridicaţi şi transportaţi la Siguranţă şi acest lucru mă indigna într-un anumit sens. Ca în sufletul oricărui deţinut din întreaga lume, şi eu nădăjduiam că nu voi fi ţinut închis indefinit şi că, analizîndu-se activitatea mea numită subversivă, se va afla cineva în Ministerul de Interne să dispună de capacitatea de a discrimina între -drepturi» fundamentale civile şi conspirativitate. Nu am crezut niciodată şi nu voi putea accepta niciodată să cred că atitudinile de conştiinţă pot să formeze obiectul unei incriminări.

Intr-o dimineaţă, foarte timpuriu, am auzit poarta de la stradă deschizîndu-se şi vocea puternică a unui gardian, ca de obicei, a anunţat peste ctirte, celorlalţi gardieni din schimb :

— Securitatea !

Aproape zilnic aveam aceste vizite ale securităţii, dar cînd se anunţau de dimineaţa, însemna că agenţii lui Kovacs veneau să ridice pe cineva pentru anchetă, pentru eliberare sau pentru alt scop. De aceste vizite nu ne prea înspăimântam, cu toate că în inima fiecăruia dintre noi tremura groaza, ştiind că dacă eram luaţi pentru anchetă, .acolo ne aşteptau bătaia, ameninţarea sălbatecă, confruntările şi schingiuirile. Dar, oarecum, acestea erau inevitabile, şi trăind sub umbra lor, ne-am obişnuit să ne aşteptăm la ele.

Maşina s-a auzit stopînd în mijlocul curţii, s-au auzit apoi

paşi repezi pe asfaltul dintre celule şi, curînd, un gardian a venit la celula noastră, la care mi-a strigat numele. Au mai fost luaţi cu mine dr. Eugen Suroi şi alte cîteva persoane, care îmi erau necunoscute.

Am fost introdus direct în cămăruţa scundă a locotenentului Herţa. Acesta era îmbrăcat militar, stătea ţeapăn în dosul biroului său, deasupra tăbliei căruia zăcea, ca din întâmplare, un pistol, iar în spatele anchetatorului am zărit un ciomag ciobănesc enorm, plin de noduri.

Ca de obicei (pe care mi l-am păstrat în toţi anii mei de închisoare, cînd eram chemat în faţa vreunui reprezentant al securităţii sau administraţiei închisorilor), nu am scos nici o vorbă.

— Tot duşmănos cu noi, doctore ?, m-a luat Herţa în primire. Ştiţi că aici ca şi afară, între oamenii bine educaţi, se obişnuieşte să se salute, cînd se intră. Aici se spune, *să trăiţi.*

— Eu ştiu aceasta foarte bine, dar se salută numai cînd mergi undeva, unde eşti invitat şi accepţi să mergi benevol . sau dacă mergi din proprie iniţiativă, pentru un interes anumit. Aici eu am venit pentru că am fost adus şi, în plus, în faţa tabloului pe care mi-l prezentaţi (am făcut semn cu capul spre pistol şi toiag), nu văd ce aş avea de căutat aici.

Herţa a rînjit la mine cu toată ura de care era capabil şi mi-a zis :

— Te vei domoli dumneata cu vremea. De acum avem toate probele împotriva dumitale. Macavei a fost prins şi a declarat toată tărăşenia dumitale duşmănoasă regimului. Oamenii lui Dabija au fost arestaţi pînă la unul şi maiorul împuşcat ca un câine. Dacă mai doreşti să faci declaraţii în plus, în afară de cele cu Lazăr, va fi în folosul dumitale. Dacă nu mai faci, sentinţa ţi-e hotărîtă, oricum. Va trebe multă apă pe Arieş, pînă vei mai ajunge să-ţi vezi părinţii şi prietenii, ori., prietenele, accentuă el tendenţios pe ultimul, cuvânt.

Eram sigur că făcea aluzie la familia farmacistului dr. Nanu, pe care îl vizitam uneori înainte de a şti despre relaţiile ambilor soţi, dar mai ales ale doamnei Ecaterina Nanu, cu şeful Siguranţei. Farmacia loi' şi casa, de altfel, erau în drumul meu spre oraş, astfel că îmi erau inevitabili.

Herţa a deschis sertarul şi a scos cîteva fotografii. Mi le-a întins să mă uit peste ele şi să-i spun pe cine cunoşteam.

Erau, în total, vreo treizeci de poze executate recent,

după ■fotografii vechi, sau unele instantanee, în diferite ocazii surprinse. Cele mai multe fotografii erau asemănătoare pozelor

3 pe l[1]/? cm. din buletinele de legitimaţie. Unele erau ale unor oameni cu feţele tumefiate, însîngerate, diforme. Altele, cum am amintit, ale unor persoane surprinse la diferite ocazii – vorbind, întîlhindu-se pe stradă. Una dintre ele era a unui om întins pe pămînt, mort.

— Nu cunosc pe nimeni dintre aceştia, am zis eu, restituind fotografiile anchetatorului.

Herţa s-a uitat lung la mine, apoi la pistol şi la ciomag.

— Ce zici, doctore, chiar dacă vom face uz de alte mijloace mai puţin civilizate, nu vei recunoaşte legăturile dumitale cu Dabija şi Diamandi ?

L-am privit rece în ochi, m-am ridicat în picioare şi l-am înfruntat cu tot curajul şi indignarea mea : .

— Absolut, domnule locotenent. Puteţi să mă omorîţi, dar eu nu atest neadevăruri. Chiar dacă va fi să-mi rămînă oasele aici, nu uita dumneata şi toţi tovarăşii dumitale de aici, că lumea este tulbure, că eu am fraţi în America, că toată lumea din jur ştie că nu am fost tîlhar şi nu am fost nici politician vechi şi, că odată, veţi da socoteală cuiva, nu în cer, în care nu credeţi, ci pe acest pămînt, unde e greu de trăit. Cînd, nu pot şti, dar odată, cu siguranţă.

Anchetatorul era numai jumătate cît mine. Instinctiv a pus mina pe pistol, iar cu un deget al celeilalte mîini a apăsat pe un buton. La mai puţin de cîteva secunde au intrat doi plutonieri în birou şi s-au postat în spatele meu. încă eu nu terminasem tot ce aveam de spus şi mai eram în picioare.

— A vrut să sară la mine ! a zis Herţa, pentru a-şi justifica alarma.

Plutonierii aveau lanţuri la ei şi se vedea că făceau parte din echipa specială de bătaie a securităţii.

- – Să-l ducem în beci ?, a întrebat unul cu subînţeles.

Beciul era o pivniţă oarecare, în care oamenii erau bătuţi pînă la moarte, uneori. Despre beci mi-au spus alţii care au fost acolo şi au luat cunoştinţă directă de supliciile care se aplicau în beznă, la lumina slabă a unui bec galben.

— Nu încă, a declarat Herţa. înainte trebuie să-l vadă domnul şef. El v|a hotărî ce să facem cu banditul ăsta de american.

Era prima oară cînd mi se spunea bandit. De atunci cred că nu a fost o singură zi în cei cinci ani pe care i-am făcut în închisori, în prima etapă, să nu aud acest calificativ, adresat mie sau celor care erau în aceeaşi suferinţă ca mine.

întrevederea cu Nicolae Kovacs a fost scurtă. Şeful securităţii a ascultat raportul lui Herţa, care i-a relatat aproape întocmai reacţiunea mea la arătarea fotografiilor, convorbirea mea cu el şi ameninţările proferate :

— Te joci cu focul, domnule Cârja, mi-a zis Kovacs. Mai bine fii înţelegător şi gîndeşte-te serios în situaţia gravă în care te afli, la viaţa dumitale, şi caută să lucrezi ou noi. în seara aceasta ai putea să dormi acasă, dacă ne vei asculta.

A ordonat Herţa să-mi mai arate o dată pozele. El însuşi mi-a mai prezentat vreo cinci, deosebite. Răspunsul meu a fost acelaşi. Nici o identificare nu s-a putut face.

— îl duceţi la celulă să se mai gîndească, a hotărât Kovacs. .

Oarecum, eram mulţumit că scăpasem deocamdată fără de bătaie.

Am stat pînă seara în celulă. Cînd mă aşteptam mai puţin la vreo acţiune a securităţii împotriva mea, am fost scos din celulă, îmbarcat într-o maşină mică, un taxi oarecare de pe piaţă, şi scos din incinta securităţii. Inima mi-a tresărit de spaimă şi în imaginaţie îmi apăreau scenele funeste ale multora care au fost luaţi noaptea cu maşina de la închisori sau securităţi şi împuşcaţi unde s-a nimerit.

Mă însoţea un singur plutonier care nu a scos o singură vorbă. După cîteva minute am ajuns la închisoarea Tribunalului, unde am fost depus în celula nr. 5, dinspre curte.

Trăiam într-un coşmar .continuu. Nu înţelegeam cum de după acea înfruntare absolut temerară şi nebunească, să fi scăpat atît de simplu. La acel timp nu ştiam încă despre planurile de lungă durată ale securităţii, conform cărora nici o faptă, nici o atitudine şi nici o împotrivire nu ne era uitată.

. în această celulă am întâlnit pe fostul meu profesor de ştiinţe naturale, Iustin Poruţiu. Acesta era un eminent om de ştiinţă şi un om de integritate morală deosebită. în anul 1946 fusese numit prefect al judeţului Turda, în baza aranjamentului guvernamental, partidului social democrat Const. Titel Petrescu revenindu-i 28 din prefecturile ţării. Turda intrase în numărul social democraţilor.

— Mă bucur să te văd, mi-a spus el cu voce părintească. Eram îngrijorat cînd am văzut că te-^au luat dimineaţa.

Mi-am aflat un colţ de rogojină Jîngă profesorul meu şi împreună am trecut în revistă situaţia internaţională şi naţională disperată, în. care ne aflam.

— Bănuiam un impas cu comuniştii, ¡mi-a declarat el, vorbind despre alianţa dintre comunişti şi social democraţi. Dar, continuă el, nu aşa de rapid şi de ingrat pentru noi. Eu nu văd nici o salvare a noastră pe cel puţin treizeci-patruzeci de . ani, de aici înainte, mi-a zis el cu amărăciune.

Eu m-am afişat ca un optimist de la început şi mi-am păstrat nota aceasta încrezătoare, încurajînd oamenii în momentele de depresiune, pentru toţi anii cîţi i-am avut să-i ispăşesc în închisoare, şi chiar şi după aceea. Oarecum, îmi extrăgeam puterea de rezistenţă din înseşi iluziile mele şi, pînă la urmă, am constatat că această atitudine a mea a fost excepţional de avantajoasă pentru mine însumi, în primul rând, ca şi pentru oamenii din jurul meu, aceştia reconfortîndu-se moral şi remontîndu-şi energiile de rezistenţă, de la etapă la etapă.

Cu o seară înainte au fost aduse în această celulă cîteva persoane mai recent arestate din lotul Muntelui Băişorii. Cei noi veniţi fuseseră ţinuţi cîteva săptămâni la securitate şi fuseseră bătuţi atît de grozav încât unii dintre ei îşi pierduseră uzul normal al raţiunii. Era pentru prima oară cînd întîlneam în viaţă oameni înspăimântaţi ca vitele, cu sistemul senzorial relaţional atît de acut dezvoltat şi cu un simţ al primejdiei permanente atît de covârşitor inhibat, înoît îmi părea aproape neverosimil să cred că .aceste fiinţe fuseseră înainte oameni întregi.

Adormisem aproape imediat după ce s-a dat stingerea pe închisoare. Eram extenuat de întâmplările zilei şi, alăturea de aceasta, aerul mai ventilat din această celulă contribuia la ceea ce ar fi urmat să fie o noapte mai bună pentru mine, după atîtea de chin, în aer viciat.

Nu ştiu cît am dormit. Deodată m-am trezit cu un ghiont în spinare venit de la un ţăran, care dormea lîngă mine.

— Opriţi-l, nu-l lăsaţi ! Este la uşă.

Mi-au trebuit cîteva clipe să mă dezmeticesc. Profesorul Pcruţiu îşi luase la subţioară lucrurile pe care le avea aşezate drept căpătâi şi trecuse peste oameni, spre uşă în zarea de lumină care venea printre obloane. Profesorul dormea îmbrăcat şi încălţat de peste şase săptămâni, neprimenit vreodată, în fiecare zi aşteptând să se întâmple ceva miraculos, să fie scos afară din închisoare. Avea o mare nădejde în cei câţiva disidenţi ai partidului, social democrat, care îi vor întinde o mînă de ajutor. Subconştientul său era în activitate continuă

sub impulsul acestor aşteptări. La vîrsta lui de peste şaizeci

şi cinci de ani, nu erau de mirare pierderi de control de asemenea natură.

M-am dus la uşă, unde ajunsese, şi am încercat să-i vorbesc. El nu dădea semne că mă înţelegea. Era cu ochii deschişi, părea treaz fizic, dar totuşi haotic, manifestând comportament de somnambul. Prinsese să bată în uşă, şi în curte se auzeau paşii gardienilor care se apropiau de noi. Cu oarecare greutate şi cu ajutorul altor oameni am reuşit să-l aduc la locul lui unde, în cîteva secunde, a adormit buştean. Dimineaţa nu şi-a adus aminte de nimic din ce se întîmplase peste noapte.

Abia se liniştise celula şi în curte amuţiseră paşii gardienilor, cînd deodată m-am trezit din nou sub erupţia unor ■vociferări sălbatice, venite din partea opusă mie a celulei.

— Săriţi, săriţi, oameni buni, că mă omoară securitatea 1 Nu mă lăsaţi !, nu mă lăsaţi !, nu mă lăsaţi ! Săriţi ! Săriţi ! Să r rrr i ţi...

Ion Hercúlea, un zidar din oraşul Turda, tatăl secretarului de organizaţie politică (de partid) a Teatrului Naţional. Turda, se îndreptă spre fereastră cu ochii ţintă, deschişi, aţintiţi undeva, în necunoscut, ţipînd mereu, după salvare şi apostrof înd securitatea care îl urmărea să-l ucidă.

— Nu mă lăsaţi, fraţilor..., nu mă lăsaţi..., nu mă...

Ion Hercúlea, un om minunat, 'fusese victima unui denunţ chiar al unui membru din familia sa ; fusese acuzat că avusese cunoştinţă directă de activităţile oamenilor din munţi, respectiv Muntele Băişorii. În noaptea cînd se petrecuse invazia asupra satului la Băişoara, se nimerise să fie şi el în .satul natal. Nu a luat însă parte la lupte, dar, se pare – că încurajase pe unii apropiaţi de-ai săi şi se bucurase de acest atac împotriva regimului. Fusese bătut peste tot trupul şi faţa lui asimetrică se asemăna cu faţa Sfîntului Sebastian omo- rît prin însuliţări.

În celula mea, printre alţii, se mai afla şi un tînăr voinic, un ţăran născut după primul război mondial, din noua generaţie a ţării întregite, greu încercate mai pe urmă, dar cutezătoare în credinţa posibilităţii creării unei vieţi mai bune şi mai fericite în România, după cel de-al doilea război mondial. Această generaţie a constituit şi constituie azi pîrghia sigură a ridicării de mîine a României din mormînt.

— Mă numesc Grigore Ilea, de pe Valea Ierii. Sunt închis cu tata/ Eu am venit din prizonieratul Rusiei de cîteva

luni. Eu nu cred că ar putea exista o mai bună rînduiala în lume, cum am putea să o întemeiem noi, dacă nu ar fi comuniştii.

Ca mulţi, foarte mulţi alţii, şi fiul şi tatăl Ilea fuseseră arestaţi pentru conspiraţie şi ajutor divers dat partizanilor din munţi, în cazul de faţă, Muntele Băişorii. Se dedicaseră cu totul mişcării de mase şi riscaseră totul pentru a grăbi schimbarea treburilor din ţară.

A doua seară după ce ajunsesem în celula aceasta, după ce s-a dat stingerea, am auzit că intra din nou în curte «dubiţa» securităţii. Ne-am înfiorat cu toţii. Nu ne aminteam decît de un singur caz cînd această maşină a securităţii – pe care ajunseserăm să o identificăm de acum foarte bine după trepidaţiilor motorului – a venit aşa de tîrziu să aducă pe cineva. Ştiam însă că, în ultimele săptămîni, ori de cîte ori venea această maşină odioasă, la ore după închidere, şi lua pe cineva dintre noi, acesta nu mai era adus îndărăt. La început am crezut că aceştia erau ridicaţi noaptea pentru a fi eliberaţi sau, în unele cazuri, cînd cauzele arestării ni se păreau mai grave şi cu corelaţii extinse în alte regiuni ale ţării, bănuiam că era vorba de transferări la alte centre de anchetă, îndeosebi, se întîmpla că unii oameni au fost luaţi de la noi şi duşi la Alba lulia, unde era grupul cel mai numeros al Muntelui Mare, maior Dabija, sau la Cluj – Armata Albă, Alex: Suciu.

Am auzit cîteva uşi deschizîndu-se. La un moment dat a fost deschisă şi uşa noastră şi în cadrul ei a apărut comandantul închisorii încadrat de doi ofiţeri necunoscuţi de securitate. A fost rostit numele lui Grigore Ilea.

.— Să-mi iau lucrurile cu mine?, a întrebat grijuliu omul.

— Nu, nu iei nimic, a ordonat unul dintre ofiţeri, cu o voce sumbră. N-ai nevoie de nimic. Te vei întoarce curînd înapoi.

(întotdeauna cînd vreun agent de securitate declara cuiva că se va reîntoarce curînd înapoi, însemna că nu se va mai reîntoarce curînd, sau deloc.)

Uşa nu s-a închis pînă în clipa cînd a ieşit Ilea. în treacăt, acesta a îmbrăţişat pe oîţiva oameni.

Dimineaţa am aflat că a fost luat şi tatăl lui Ilea, încă vreo patru ţărani din regiunea Muntelui Băişorii, —■ din Poşaga şi Ocoliş –, precum şi ţăranul fruntaş Mihai Cuou, din Ceanul Mare, una dintre cele mai cunoscute şi prestigioase

persoane ale satelor judeţului nostru, din pantea de câmpie, care fusese delegatul permanent al partidului naţional-liberal în comitetul executiv judeţean.

Mihai Cucu fusese adus la închisoare în ajunul zilei cînd a şi fost ridicat noaptea. Prin crăpătura unei ferestre l-am putut vedea şi eu la baia închisorii, care se afla exact în partea opusă celulei noastrei. Acolo fusese tuns şi deposedat de toate lucrurile personale, în afară de pantalonii albi de cînepă şi cămaşă, la fel din cînepă, ou mîneci largi, aşa cum era portul ţăranilor de pe cîmpie, din jurul Luduşului. Omul avea peste şaizeci de ani, părea bine dispus şi se prinsese în glume ou gardienii care, se pare, făceau haz de obezitatea sa evidentă.

Scoaterea acestor oameni din închisoare, în noapte, ne-a incitat rele presimţiri şi ne-a îngrozit. în sufletul fiecăruia dintre noi s-a strecurat şarpele rece al celor mai crâncene bănuieli care, din nenorocire, au fost reale. Toţi cei şase ţărani au fost împuşcaţi, încă în acea noapte, la marginile comunelor lor, aşa cum erau îmbrăcaţi. Doi dintre ei au fost aflaţi pe un drum pieptiş de munte, la marginea Ocolişului, legaţi laolaltă de mîini, cu sfoara de la indispensabilii unuia care a fost văzut mort, cu spatele gol. Au fost lăsaţi acolo între patru şi şase zile pînă au intrat în putrefacţie şi apoi au fost îngropaţi chiar în locurile unde fuseseră asasinaţi de agenţii criminali ai regimului.

Mihai Cucu a fost împuşcat la marginea comunei Ceanul Mare, la capătul unui ogor de-al său. Fratele lui, Gherghe Cucu, care a fost arestat după doi ani de la această crimă, şi cu care m-am întâlnit la Canalul Dunărea—Marea Neagră, mi-a povestit împrejurările neobişnuite în care a fost arestat -«bădiţa Mihai».

— Ieşea din biserică, duminică la prînz, îmi istorisea Gheorghe Cucu. În faţa lui s-a oprit o maşină a securităţii din care a coborît un ofiţer, s-a îndreptat spre bădiţa Mihai şi i-a spus să urce .în maşină, că avea să dea unele informaţii cu privire la organizarea treieratului în arii. Eram şi eu lîngă el şi alţi mulţi oameni. Bădiţa Mihai s-a desprins dintre noi cu voie bună, cum îi era felul, s-a urcat în maşină, şi dus a fost pentru totdeauna. După cîteva zile, nişte ciobani din sat ne-au spus, într-o dimineaţă, că au auzit pocnete de arme în noapte, deasupra satului. Curînd cineva ne-a adus vestea înfricoşătoare că bădiţa Mihai a fost împuşcat acolo, la crucea drumurilor.

Procurorul judeţului Turda era atunci un fost judecător, loan Solonaru, originar din Basarabia. Acesta se dovedise a fi o unealtă fidelă de realizare a opresiunii ţăranilor şi a oricărui individ indezirabil regimului. loan Solonaru a-dat ordinul «oficial» ca aceia care fuseseră împuşcaţi în condiţiuniie amintite, de intimidare şi îngrozire a populaţiei, să fie îngropaţi în locul unde fuseseră ucişi. Aceasta am aflat-o mai târziu, cînd, pentru un timp, după 1955, am lucrat şi eu în calitate de consilier juridic la Fabrica de Ciment din Turda, iar loan Solonaru se afla atunci la Industria Sîrmei din Cîmpia Turzii, în aceeaşi calitate de consilier juridic. Ajungînd în contact zilnic cu avocaţii şi jurisconsulţii oraşului, unii dintre ei mi-au citat aidoma, fiecare în parte, declaraţia pe care o făcuse loan Solonaru în 1949, asupra asasinărilor de care lua cunoştinţă :

— Pentru bandiţi nu există cimitir.

Această declaraţie teribilă a fost făcută de loan Solonaru într-o şedinţă a organelor politice judeţene, vorbind despre «duşmanii poporului».

Era pe la sfîrştiul lunii octombrie cînd, de acum, ştiam precis ce se întîmpla cu oamenii luaţi noaptea dintre noi. Afară continuau arestările în mod sistematic, după «norma» stabilită de partid. Toţi cei care soseau de afară ne aduceau veştile grozave ale asasinărilor făcute peste noapte în toate părţile judeţului. Mai mult, oamenii care veneau proaspăt de afară ne dădeau identificările persoanelor pe care noi le cunoşteam., persoane care au fost luate dintre noi, cu unele excepţii, cînd erau executaţi şi alţi oameni, tot pentru raţiuni de intensificare a teroarei şi de demoralizare a populaţiei. Un asemenea caz s-a petrecut ou un fost plutonier de jandarmi, Vaisile Meşter (Trîmbiţaş), care, în clipa cînd a fost arestat, a şi fost împuşcat la marginea comunei Brăzeşti (Baia de Arieş), în primăvara anului 1949.

Trăiam zile de groază care sporea în aceeaşi măsură cu cît timpul trecea şi nu mai eram scoşi la anchetă pentru încheierea dosarelor de trimitere în judecată sau de eliberare, şi, în acelaşi timp, în măsura în care din munţi ne veneau veşti că ciocnirile dintre partizani şi securitate continuau cu. aceeaşi intensitate şi furie.

- \ '

Intr-o seară se dăduse stingerea, ca de obicei. Gardienii treceau pe la uşile celulelor să ordone linişte. Deodată am auzit un claxon la poarta închisorii şi imediat -apoi am înţeles că maşina securităţii, prevestitoare de moarte, intrase în incinta închisorii. Motorul s-a oprit şi cîteva voci joase s-au auzit şuşotind. Nu era un singur om să fi dormit în închisoare şi nu era o singură inimă care să nu fi bătut ca un ciocan în piepturile noastre, încît simţeam că aproape ne sufocam.

Prima uşă care s-a deschis a fost la celula nr. 5 unde eram eu şi numele meu a fost acela care a fost rostit de data aceasta.

-— Nu iei nimic. Te vei reîntoarce curînd, a zis un ofiţer de securitate, pe care îl mai văzusem odată.

În maşină am mai aflat un singur om, pe doctorul Eugen Suroi. Faţa lui era lividă şi ochii holbaţi. Fiind un tip bolnăvicios hepatic, omul era atît de tulburat încît dinţii din gură îi clănţăneau ca o maşină de tuns.

Ne-am strîns mîinile, alipindu-ne unul de altul, fiecare dintre noi avînd credinţa că mergem spre moarte. Ne închipuiam că în planurile diabolice ale securităţii trebuia să se fi inclus şi asasinarea unor intelectuali, ca să se exercite şi în felul acesta teama fără de margini pe care toată suflarea trebuia să o aibă faţă de puterea regimului clădit pe groapă, sînge, cadavre, asasinat la drumul mare.

Maşina a alunecat uşor din închisoare, a luat-o pe strada George Coşbuc, şi în cîteva minute am parcurs strada Dr. loan Raţiu, trezindu-ne ca dintr-un coşmar în faţa porţii securităţii. Maşina a intrat sub bolta porţii şi a stopat curînd. Cei doi civili care ne escortaseră au coborît din maşină. Şoferul ne-a ţinut sub paza revolverului, cu ordinul expres de a nu scoate nici o vorbă. în mintea mea nu încăpea decît o idee : a veşniciei, în care voi intra curînd. Din nu ştiu ce străfunduri îmi reveniseră atîtea energii încît nu mă mai simţem înfricoşat ¡pentru orice va mai fi fost să se întîmple. îmi rosteam continuu şi continuu, cu luciditate sau, uneori, habotnic, dar cu căldură sinceră şi încredere absolută, toate rugăciunile pe care le ştiam. Peste acestea se ridicau imaginile scumpe ale mamei şi tatălui meu pe care îi simţeam material lîngă mine. Eugen Suroi, crescut în spiritul catolic creştin al Blajului, mi-a mărturisit ulterior că şi el îşi rostise rozarul ultim, pentru el şi soţie şi cele două fetiţe sub trei ani, care rămăseseră fără de nici un ajutor, şi pentru

biata lui mamă văduvă.

După un răstimp, care ni s-a părut o eternitate, a apărut un ofiţer pe care nu-mi aminteam să-l fi văzut vreodată, şi

ne-a ordonat să coborîm din maşină. Am fosi conduşi în două celule deosebite. Mi s-a părut extrem de straniu să aflu în această celulă minusculă o măsuţă mică cu o lumină palidă deasupra, iar pe mescioară să observ cîteva coli de hirtie şi' un creion.

Căutam să-mi închipui despre ce putea fi vorba, despre un testament sau..., aici am auzit vocea lugubră a ofiţerului însoţitor :

—- Cred că bănuiţi de ce va depinde viaţa dumneavoastră, domnule Cârja. Pînă la miezul nopţii aveţi timp să mărturisiţi lot ce aţi ţinut secret pînă acum, ori să vă scrieţi...

M-am aşezat tulburat de moarte pe marginea priciului. Am meditat cîteva minute şi am început să scriu. A fost interesant să constat că prin simplul contact cu hîrtia şi creionul, m-am regăsit complet şi m-am simţit dintr-odată stăpîn pe toate resursele mele psihice şi mintale. Am început să scriu repede, cu uşurinţă, aproape uitînd situaţia extraordinară în' care mă aflam. Aveam un singur control : să nu spun nimic altceva decît ceea ce am declarat pînă aici. Nu am făcut nici o ştergere pe hîrtie, nu am omis nimic din ceea ce mi se părea esenţial în procesul anchetei. Eram cutremurat cît de limpede şi de clară îmi era mintea în aceste împrejurări. Mă regăseam din nou eu, persoana identică de pînă aici, încrezătoare în credinţa mea, liber de păreri de rău sau remuşcări că aş fi greşit faţă de cineva în viaţă, inclusiv conştiinţa mea, dar cu o mare durere pentru suferinţele cauzate părinţilor mei.

Undeva, într-un tîrziu, s-a auzit, în depărtare, bătînd un ceas. Nu am numărat de cîte ori a bătut. Imediat apoi o mînă s-a. întins în celulă. Eu am aşezat liniştit colile scrise în acea mînă necunoscută, care s-a retras încet. Apoi, m-am trezit în întuneric complet. Fulgerător apoi, nemaiavînd niciodată posibilitatea rememorării acestui act, mi-am pierdut controlul gândurilor. Mi s-a părut că m-am afundat într-un abis.

Nu ştiu ce oră să fi fost cînd m-am trezit cu cineva care îmi bătea în uşa larg deschisă şi-mi ordona să mă scol.

— Cafeaua, a spus un civil, cu faţa posacă şi dantura cariată, aparent indiferent.

Cînd se servea arpacaşul la închisoarea Tribunalului, spre amiază, maşina securităţii a intrat din nou în curtea închisorii şi ne reda vii între oamenii de care ne despărţiserăm în seară, pe amîndoi aceia care fuseserăm

luaţi în noapte, care fuseserăm compătimiţi şi pentru care se făcuseră rugăciuni.

Acesta a fost unicul caz cînd oameni luaţi în noapte s-au mai întors în zi, vii între oameni.

Misterul acestei manevre a rămas obscur pînă azi 'în înţelegerea mea.

6. Tulburarea izvoarelor

în fiecare zi trăiam emoţii noi. în primele săptămîni ne simţeam încă legaţi de viaţa celor de afară, de care fuseserăm despărţiţi intempestiv. Depănam în gînd tot ce ar mai fi fost posibil să se întâmple în viaţa celor dragi nouă şi, cu mici excepţii, aproape toţi dintre noi ne înlănţuiam presupunerile pe zilele anotimpului, care dictează inexorabil ţăranului munca şi viaţa sa.

— Cred că ai mei, povestea un moşneag din părţile Muntelui Mare, au sitrîns secara în şură şi au început să o bată cu îmblăciile. Mi-e milă de baba mea, dar nu o pot ajuta. Poate să-i dea o mînă de ajutor vreun nepot sau vreun vecin.

Gîndurile m-au răpit şi pe mine înapoi, în ajunul arestării mele. Secerişul cerealelor ■— grîu, orz şi ovăz – era în toi cînd am fost eu ridicat. Conform dispoziţiilor abuzive ale regimului, toată recolta trebuia concentrată la arii, unde se instalaseră adevărate birouri de control al ultimului bob de grîu. Ţăranului i se alocase o cotă minimă de circa 70 de Kg. pe membru de familie pentru un an întreg, i se calcula, în plus, cantitatea pentru însămînţarea nouă, din toamnă sau primăvară, iar restul era confiscat pur şi simplu, sub titlul de «cotă» pentru stat (în contul armistiţiului, al creării de depozite pentru scopuri militare, etc.). Bietul ţăran, obişnuit să aducă, batoza de treierat acasă, unde din pleava şi neghina care i se scuturau în ograda proprie, se mai hrăneau cîteva păsări o perioadă de timp, primise ou inima sîngerîndă această măsură poliţienească, instaurată de regimul comunist, în scopul exclusiv de a-l şicana. Revoltele ţărăneşti din toate judeţele ţării, dar mai ales cele din Bihor, Sălaj şi Arad – unde mii de ţărani s-au ridicat cu coasele şi furcile împotriva agenţilor cruzi ai regimului, cînd aceştia i-au forţat să-şi strîngă recolta în arii –, vor rămâne pete sângeroase de

masacru în masă ale acestui regim inuman, cu nimic mai prejos în sălbăticie şi bestialitate ca ceea ce s-a petrecut cu ţăranii români în 1907 în.

Ţara Românească. Biharia, Apateu, Bereghiu, Somoscheş, Cermeña, Copşa Mică, Aiuton-Turda, Galda-Alba lulia etc., etc., vor rămâne mărturii peste secole de ceea ce a însemnat protestul sfînt al ţărănimii române împotriva unui regim asupritor şi exploatator, a unui regim născut din ură josnică împotriva aşezărilor sacre, organice, a structurii de bază a statului nostru românesc, născut şi clădit pe sanctitatea proprietăţii ţărăneşti individuale şi pe gospodărirea independentă.

Am aflat, cu o lună mai tîrziu de la arestarea mea, despre modul cum părinţii mei au reuşt să-şi adune toate păioasele la arie. ,

Aveam două care de lucru, unul pentru cai şi altul pentru vaci. De asemenea mai aveam un car de rezervă la care, la adică, puteam să mai înjugăm alte vite. Tatăl meu a plănuit să folosească toate trei carele, angajînd doi oameni pentru ajutor, socotind că de circa cinci ori folosit fiecare car în parte, va reuşi să adune tot ce aveam pe cîmp, pentru ziua cînd batoza ar fi urmat să treiere stogurile noastre. Este necesar să amintim, că în cazul că oamenii nu respectau (voit, sau nevoit) termenele date de comitetele de treierat – care lucrau direct cu bazele de strângere a recoltei, supravegheate de partid şi securitate –, erau pasibili de pedepse penale şi amenzi strivitoare. (Aceleaşi penalităţi se aplicau în cazul că ţăranii nu-şi arau terenurile în termen sau nu le însămînţau, conform planurilor emise de aceleaşi comitete agricole conduse de partid.)

Mai mult ca sigur că sătenii au privit cu multă simpatie şi extremă atenţie familia noastră, după arestarea mea. Arestarea mea i-a tulburat adînc pe oameni, întîi prin felul neobişnuit cum a fost operată şi, apoi, socotindu-se popularitatea de care se bucura familia noastră, deopotrivă în rîndurile românilor cît şi ale maghiarilor, cu care convieţuiam în cele- mai bune relaţii.

Cînd tată) meu a ajuns în dimineaţa stabilită pentru transportul recoltelor la arie, a fost foarte surprins să constate că, efectiv, ţarinile erau goale, nemaiexistînd nici o crucé de grîu sau claie de orz pe locurile unde le ştia în ajun. Un lung şir de care, încărcate zdravăn, ieşeau de pe ogoare, iar oamenii, pe lingă boi, zîmbeau tatălui meu, care rămăsese consternat de această surpriză. Erau aici oameni din tot satul, nu numai vecini, şi nici nu erau numai cei mai înstăriţi şi, peste toate, nu erau cei mai mulţi români, ci

maghiari, cu toate că procentajul

dintre români şi maghiari în comună era 50% la 50 %o- Gestul acestor oameni mi-a confirmat pe deplin virtuţile nobile ale ţăranilor noştri şi, apoi, ale posibilităţii convieţuirii armonioase ale grupurilor minoritare cu trunchiul etnic majoritar românesc, în statul nostru românesc.

De la un timp nu mai urmăream atît viaţa celor dragi nouă, a treburilor în care ei continuau să robotească pentru a-şi asigura existenţa, cît persoanele în sine, desprinse de orice context social-economic. Ne preocupau numai părinţii, soţiile, copiii, rudeniile şi prietenii apropiaţi. Amintirile dulci legate de acestea prindeau să ne răscolească şi, parcă, uneori, ii integram într-o zonă esoterică, într-o atmosferă distilată de orice impurităţi terestre, contemplîndu-le ca pe nişte imagini eterice, dintr-o altă lume. Probabil că de aceea pustnicii şi sihaştrii ■au ajuns să devină şi sfinţi, stînd departe de oameni şi trăind cu ei numai în imaginaţie. în noi se petreceau procese psihice de care nu eram încă conştienţi.

Eram numai la capătul unei despărţiri şi nici unul dintre noi nu putea bănui că în faţă ne stăteau ani mulţi şi grei, cînd acele imagini aveau să se estompeze sau să se şteargă uneori, dar niciodată să piară, iar în locul lor, peste minţile şi sufletele noastre aveau să se proiecteze alte spectre, spec- ! rele întunecoase ale fiinţelor noastre înseşi, fiinţe schilodite, slă'căноage, bolnave, înfometate. în oglinda sufletelor noastre, mai tîrziu în ani, nu mai era- loc pentru lumina şi icoanele dragi nouă, ci încăpeau numai lipsa, foamea, durerea, lacrima şi interesele animalice ale salvării trupurilor noastre chinuite.

începuse şcoala. Auzeam uneori, cînd era linişte, rîsetele voioase ale copiilor care treceau spre şcoală sau spre casele lor. Ochii ni se umezeau şi fiecare ne aminteam de lunile septembrie din trecutul nostru, ţărani şi intelectuali deopotrivă, cînd o porneam la alt an şcolar. Liceul „Regele Ferdinand", unde fusesem eu elev, era la mai puţin de trei sute de metri de închisoare. Cîte amintiri strălucitoare nu mă legau de acei ani petrecuţi la acest liceu ! Cîte idealuri nu mi-am creat eu pe băncile lui şi cîte mici, dar fericite glorii nu m-au înfiorat înălţător odată cu încercarea condeiului pentru prima oară !

într-o după masă caldă de sfîrşit de septembrie, cineva din celulă ne-a atras atenţia că erau mai multe persoane pe

coridorul din faţa grefei Tribunalului, coridor care dădea spre închisoare şi care nu era închis încă pentru camuflarea noastră.

Era o mică zgîrietură pe sticla vopsită cu var de afară, şi prin ea puteam să zărim cîte ceva afară, în curte, şi pe coridorul de la primul etaj. În fiecare săptămână, sîmbăta, erau două femei care apăreau de foarte dimineaţă lingă grilajul grefei şi stăteau ore întregi, pînă când erau alungate. Acestea erau soţiile doctorului Suroi şi a şefului de staţie CFR, Ion Popescu- din Lupşa. Mai tîrziu am aflat că bietele femei, rămase singure şi fără rudenii în acea comună, unde soţii lor fuseseră cu slujbele, fără rezerve financiare sau servicii, cu mari sacrificii au reuşit să plătească bani buni unui funcţionar de-al Tribunalului, pentru accesul pe coridor, spre a putea numai să se uite la locul de supliciu al soţilor lor şi numai spre a putea fi văzute, eventual.

în ziua de care vorbesc, era un şir lung de persoane care se uitau cu ochii mari, înfricoşaţi, în curtea liniştită, ca un mormînt, a închisorii, prin care rar de tot se plimbau doi gardieni. Fiecare dintre acele persoane avea, desigur, pe cineva după obloanele scunde din dosul zăbrelelor groase. Se pare că în acea sîmbăită, precum au mai fost şi altele, vigilenţa pazei penitenciarului era mai indulgentă, fiind atâta lume pe coridor.

Doctorul Suroi mi-a spus că şi-a zărit soţia cu una dintre fetiţe, pe care o ţinea în braţe.

— Lîngă ea şi doamna Popescu, mi-a mai spus el, se află o doamnă mai în vîrstă pe care nu o cunosc. Uită-te şi tu, s-ar putea să o recunoşti tu.

M-am apropiat de fereastră şi mi-am lipit ochiul de zgîrietură. Deodată ochii mi s-au umplut de lacrimi şi nu mai vedeam decât ca prin sită. Umerii au început să mi se clatine sub spasmele sufletului meu. O vedeam pe biata şi scumpa mea mamă, îmbrobodită cu o năframă neagră, suptă la faţă, transfigurată, aproape de nereounoscut. Se uita cu teamă spre fereastra celulei mele. în mod neîndoielnic, aflase că eram aici, după interesul exclusiv acordat acestei ferestre.

Mai tîrziu am aflat că familiile grupului nostru ajunseseră să se cunoască aproape toate între ele, din căutările lor zadarnice pe la securitate şi Tribunal, ca să ne vadă, ca să obţină cîte o încuviinţare să ni se accepte o haină, sau să aibă o veste de la noi, într-un fel oarecare.

Unele familii s-au dovedit extrem de întreprinzătoare şi

ingenioase, totodată, intrînd în contact cu diferite persoane cu influenţă, mijlocind strecurarea unor mesaje soţilor sau copi-

ilor lor în închisoare. Deci, nu era un mister că şi mama mea să fi aflat unde eram eu şi că, uneori, noi puteam să vedem pe cei care ne căutau.

în prima clipă mi-a venit să izbesc cu pumnii în geam, să-l sparg, spre a fi văzut cel puţin de mama, printre gratii, că trăiam. Dar, în clipa următoare, mi-am înăbuşit pornirea, ţinând seama că aş fi putut primejdui alte bucurii pe care şi alţii dintre noi le puteau avea, zărind pe cineva drag. Am scos un deget pe după rama geamului, care însă nu putea fi văzut de sus, dar care totuşi mi-a satisfăcut dorinţa nestăvilită de a face un gest, oricât de neînsemnat şi disperat era, un gest de afirmare a existenţei mele spre exterior.

Cândva, prin octombrie, ni s-a permis să primim echipament de iarnă de acasă. Ni s-a dat o carte poştală pe care aveam dreptul să scriem lista lucrurilor de care aveam nevoie şi care erau strict restrânse la un anumit inventar spartan, fără, a face însă nici un alt adaus, referitor la persoana noastră, sănătate sau urări obişnuite. •

A doua zi după expedierea cărţilor poştale, au şi început să sosească pachetele de acasă. Orice lucru primit ne înduioşa şi ori de cîte ori cineva descoperea un articol nou, neştiut de acasă, îşi punea întrebarea prin ce mijloace şi cu ce sacrificii s-a putut cumpăra aşa ceva de către familie.

— Nu pot pricepe de unde are soţia bani să-mi cumpere bocanci noi ?, se mira pe toate vocile un muncitor de la Industria Sîrmei, din Cîmpia Turzii.

Doctorul Suroi şi socrul său Octavian Bârlădeanu, un fost plutonier major de jandarmi, primiseră, fiecare în parte, co- lete mari, bogat asortate cu tot felul de lucruri noi, excelente pentru iarna care ne stătea înainte. Medicul se arătă generos şi împărţi o parte dintre lucrurile vechi sau excesive, care nu ar fi putut fi salvate de pe urma unei percheziţii. Gestul lui, răsfrânt mai cu seamă asupra muntenilor, oameni sărmani şi fără nici o posibilitate materială (unii nici nu fuseseră căutaţi de cineva şi nici-nu primiseră nimic de pe urma comunicării), impresiona celula noastră, pe deplin justificat, avîndu-se în vedere spiritul de egoism care se dezvoltă în oameni, în închisoare.

După câteva zile îmi sosi şi mie pachetul aşteptat. Părinţii depăşiseră cererea mea, adăugind în dublu exemplar

aproape

1
3
9

tot ceea ce cerusem, plus alte cîteva lucruri extra. Am i'ost. surprins să constat că gardienii oare ne cenzurau pachetele nu mi-au reţinut nimic. Unul dintre gardienii de la poartă, de oare am aflait mai tîrziu că era o cunoştinţă de-a unei rudenii de-a mea, mi-a zis :

— Ştiu că veţi da şi altora care nu au, de aceea eu închid ochii. .

Era primul reflex uman la începutul carierei mele de puşcăriaş, moştenirea preţioasă de la un regim defunct.

Nicodim Cirebea, un băieţaş slab, de şaptesprezece ani, prins în învălmăşeala încăierării de la Muntele Băişorii, a primit şi el un pacheţel de la mama lui. Femeia, neputînd rezista îndemnurilor ei materne şi de mare grijă pentru Nicodim, care era în pubertate, cu faţa presărată de coşuri, slab ca un ogar, a strecurat în buzunarul unei ţundre gri, un bulgăraş de unt şi altul de brînză, învelite într-o merindare din fir de cînepă. Nicodim a intrat în celulă cu pachetul în braţe, cu ochii în lacrimi, sărutînd nesăţios straiele primite, nebănuind existenţa lucrurilor înfundate în buzunare. A desfăcut cu multă încetineală traista vărgată, şi a început să despăturească albiturile şi hainele primite. La un moment dat a nimerit buzunarul înfundat cu bulgării de unt şi de brînză. Ochii i s-au aprins în cap, bărbia i s-a lungit ca unui căţel şi nările au început să-i freamăte. Ducînd la nări merindarea umedă de zer, în clipa următoare şi-a întins-o peste faţă, lăsînd să cadă untul şi brînză peste genunchii lui slabi. Imediat apoi, un hohot de plîns a umplut celula, zguduind pe toţi cei care eram înăuntru.

— Izvorul meu, cetina mea, pădurea mea, pruncia mea, prinse a se boci Nicodim, sfîşiat de amintirile incitate de contactul cu merindea ţărănească pe care o strîngea în mîini cu disperare.

După ce s-a mai domolit, la mîngîierea şi încurajarea unora dintre noi, am aflat, taina acestui plîns convulsiv.

— Mirositi-o şi dumneavoastră, domnule doctor. Miroase ca muşchiul acela verde şi gras de la izvorul de unde beam eu apă, la streaşină pădurii.

Intr-adevăr, petecul acela anonim de pînză era îmbibat ou un parfum greu de brad şi muşchi, aromat ou unda specifică a brînzei greu mirositoare, de altfel, care formau laolaltă o totalitate de tonuri olfactive extrem de tari şi tulburătoare.

Toţi slăbiserăm îngrozitor şi cu toţii simţeam cuţitul foa-

mei, care ne tăia încet puterile. Nicodim, acel tînăr în creş-

tere, suferea de foame într-un grad mai accentuat ca oricare dintre noi, împreună cu ucenicul mecanic Gheorghe Latiş, din lotul meu, de asemenea în vîrstă de numai şaptesprezece ani. Cu toate acestea, amintirile răscolite de peisajul în care s-a născut şi trăit au covîrşit subit instinctul primar al hranei, debordîndu-l pentru un timp peste scara degradării umane, pe care regimul se străduia să ni-l determine. O dată mai mult, mi-am dat seama că cel mai puternic simţ al omului este mirosul şi că acest simţ are în viaţă un rol extraordinar în orientarea finală a existenţei umane şi animale. .

* * *

Ţăranii munteni cu care eram închis manifestau serioase simptome de irascibilitate şi de anevoioasă acomodare la privaţiunea de libertate. Deprinşi să trăiască liber, să cutreiere neîncetat în lume, cenzurarea mobilităţii lor înnăscute din necesitate le producea suferinţe fizice peste cele morale şi psihice. Cu toate acestea, aceşti oameni nu se revoltau atît împotriva autorităţilor regimului care erau, în primul rînd, responsabile de starea noastră, cît împotriva americanilor, în intervenţia cărora credeau să se întîmple, în sprijinirea luptei poporului român pentru cîştigarea unei vieţi libere şi independente.

Mă lăsam atras în tot felul de discuţii cu ţăranii şi muncitorii şi adeseori descopeream geniale observaţiuni asupra raţiunii existenţei umane, profunde şi de o subtilă nuanţă teleologică. Oarecum, cu toţii aveau o atitudine de paralelism imano—cosmic, să zic aşa, în angrenajul existenţial, neîmpli- cînd voluntar sau necesar personalitatea lor în trecerea lor prin viaţă.

— Ne-am născut să îndeplinim o lege a firii, îmi spunea cantonul bisericii greco-catolice din Băişoara. Pămîntul ne-a fost dat să împlinim voia lui Dumnezeu, peste care noi nu vom putea trece şi nici stăpînirile, care de la El purced.

La fel ca moţii, şi aceşti munteni erau săraci în folclor, dar extrem de fecunzi în credinţe mistice, în vrăjitorii şi fabule

Timpul trecea anevoie şi condiţiile de viaţă deveneau tot mai greu de suportat, odată cu numărul din ce în ce mai mare de deţinuţi, care continuau să fie aduşi fără încetare. în ultimul timp erau aduşi indivizi neafiliaţi vreunui grup

anumit, dar suspectaţi de a fi duşmani subversivi şi potenţiali ai regi-

mu'lui. Pentru aceea, regimul împânzise judeţul cu reţele speciale de provocatori şi întinsese curse diabolice, pentru capturarea oricărei persoane susceptibile de a deveni un duşman activ. (Strategia aceasta s-a aplicat, de altfel, în întreaga ţară, aidoma.) Mi-a fost dat să aud de numeroase organizaţii fictive, create de către securitate, folosindu-se foşti poliţişti, foşti jandarmi şi politicieni, descalificaţi moral din trecut, infractori de carieră şi chiar cadre ecleziastice, din toate cultele. Prin asemenea categorii de indivizi, oamenii naivi şi mai puţin naivi erau atraşi în fel de fel de capcane, şi apoi înfundaţi în puşcării, după ce li se confisca toată averea. Conform dispozi- ţiunilor de drept penal, pedeapsa principală a privaţiunii de libertate pentru conspiratorii la siguranţa statului era corelată cu încă două pedepse suplimentare : confiscarea averii şi degradarea civică, pe o perioadă determinată, degradare care începea să-şi producă efectul numai după eliberarea din închisoare.

Intr-o zi a intrat în celula noastră locotenentul Herţa cu o persoană pe care o cunoşteam de afară, dar pe care nu am văzut-o îmbrăcată în uniformă militară niciodată. Odată fusesem în atelierul de fotografiat al acestui individ, un maghiar de circa treizeci de ani, care acum însoţea pe anchetatorul meu, în uniformă kaki, purtând gradul de plutonier.

— Veţi fi fotografiaţi pe rînd, ne anunţă Herţa. Dosarele dumneavoastră sunt aproape completate şi în curînd veţi fi trimişi la judecată.

Această ştire nu ne-a speriat. Doream să ieşim odată şi cit mai repede, din această închisoare mizerabilă unde, pe lingă altele, ne mîncau ploşniţele. Speram că vom da de un loc mai larg, într-o altă închisoare. Doream să plecăm oriunde, dar să plecăm odată. Nu bănuiam că în toate închisorile ţării era aceeaşi situaţie, dacă nu chiar şi mai rău. Capacităţile de încarcerare ale închisorilor rămăseseră mult în urma volumului extraordinar de mare de oameni arestaţi. România dispunea de un sistem penitenciar, pînă în 1944, capabil să deţină circa 15. 000 de oameni în întreaga ţară. Niciodată acest număr nu a fost atins în închisorile noastre, aşa cum mi-au declarat diferiţi foşti directori de închisori din timpul regimurilor trecute, pe care i-am întîlnit în decursul ispăşirii pedepsei mele, prin închisori sau la Canalul Dunărea-Marea Neagră. Acum în anul 1949, eram

peste 150. 000 de oameni sub lacăt în întreaga ţară.

Era o după amiază blândă de octombrie cînd oamenii, după ce-şi sorbiseră supele subţiri de coji de cartofi, moţăiau pe podele. Mă furaseră gîndurile spre satul meu şi cărţile mele şi lucrările pe -care le începusem a scrie sau a le încheia. Nu ştiu cum s-a întâmplat, dar, în acele momente de amare tristeţi, mi-a venit deodată în minte Monahia, eroina unei nuvele de-a mele. Parcă se făcea că o vedeam în splendoarea unui balcon dintr-un crîng şi îi auzeam aievea vorba ei melodioasă cum se răsfrîngea ca un clincăt de violină într-un amurg diafan de vară coaptă. Deodată mi s-a părut că am auzit de-afară, uri nume care m-a săgetat în inimă. M-am ridicat în picioare şi am trecut peste oameni, spre fereastra cu zgârietura, pe unde puteam zări afară. Mi-am lipit ochiul de geam şi am privit direct înainte unde, rezemată de grilaj, privind avid pe deasupra curţii goale a penitenciarului, rotindu-şi ochii căprii luminoşi, am văzut-o pe Monahia şi alăturea de ea pe Liomena. Ochii amîndurora au trecut şi peste fereastra unde eram cu, dar nu cu insistenţă, doar în căutare.

Au zăbovit mult în tăcere. S-au retras apoi spre scările macerate de timp ale Tribunalului, să coboare în stradă. îmi închipuiam că duceau cu ele, în sufletele lor, pustiul unei în-chisori între pereţii căreia ele nu aveau de unde să ştie, că acela pentru care veniseră le luase imaginea lor ultimă sub pleoapă şi că avea să le-o poarte ca pe un talisman ani şi ani la rînd, uneori fără nădejde, alteori ca un refugiu salvator pe un tărîm pierdut, în tinereţea care scădea în ani şi pasiuni.

7. Drumul osîndci

După ce fuseserăm încunoştiinţaţi că se apropia termenul de transferare a noastră la Cluj, unde urma să fim judecaţi de ■către un tribunal militar (Tribunalul militar orăşenesc, preşedinte Nicolae Vasu din comuna Şutu, judeţul Turda), a început o nouă fază în viaţa noastră de puşcăriaşi. Căutam să ne imaginăm cum vom apărea în faţa completului de judecată, ce vom declara, ce atitudine vom lua şi care ne va fi ultimul cuvânt. în afară de mine care aveam studii juridice şi care eram numit de ţărani şi muncitori, uneori, în mod cu totul impropriu, avocat (pînă la

acea dată nefăcînd parte din vreun colegiu saiu barou de avocaţi, şi nici nu am pledat vreodată

la bară) se mai afla la închisoare un amic, ceva mai în vîrstă decît mine, Ştefan Barta, care profesase efectiv meseria la bară şi care avea, incontestabil, mai multe cunoştinţe practice în procese decît mine. Ştefan Barta, fiul unor ţărani modeşti din. comuna Luna, de pe Cîmpia Turzii, fusese implicat în mişcarea regalistă a lui Ionel Mânu. La ultimele alegeri parlamentare din 1946, Ştefan Barta a figurat pe lista de candidaţi, pe locul doi, a partidului naţional-ţărănist, fiind considerat una din forţele tinere pozitive şi promiţătoare ale partidului său. Fiecăruia dintre noi ni se cereau sfaturi, eram consultaţi public sau privat, asupra declaraţiilor celor mai potrivite pe care oamenii urmau să le facă curînd. Eram angajaţi într-o dilemă foarte subtilă şi de mare responsabilitate morală faţă de aceşti oameni simpli, cu. rosturi familiale definite, ameninţaţi cu distrugerea definitivă a viitorului şi a familiilor lor, de către regimul inchizitorial şi crud care a pornit să ardă cu fierul roşu orice împotrivire şi chiar şi orice simplă bănuială de opoziţie din ţară.

De comun acord cu Ştefan Barta, am stabilit să sfătuim oamenii să fie cât mai prudenţi şi laconici în declaraţiile lor, să evite orice implicaţii ale altor persoane şi să nu recunoască în. faţa judecătorilor faptele neadevărate, smulse cu sila, în urma bătăilor îngrozitoare, la securitate. Pe cît posibil, le recomandam oamenilor să nege cunoştinţa vreunui comandament sau ierarhii în ceea ce securitatea numise organizaţie. Securitatea urmărea să prezinte grupuri constituite, adică structurate în formă de organizaţii, cu ierarhie de comandă şi atribu- ţiuni de funcţiuni, deoarece această formă de activitate subversivă era compatibilă cu încadrarea indivizilor în para-- grafe penale foarte grave, subtitlul aşa numit de crimă împotriva siguranţei statului, art. 209, paragrafele I—IV, Codul Penal. în căzui că gruparea respectivă era conectată cu vreo persoană oarecare care a ucis oameni sau agenţi de-ai regimului, cum erau numeroase cazuri, pedepsele care s-ar fi putut aplica în asemenea cazuri mergeau pînă la pedeapsa pe viaţă, 25 de ani muncă grea, şi nu cobora, în nici un caz, sub cinci ani detenţiune simplă sau corecţională. Ne străduiam să evităm scara unor pedepse de asemenea natură, de care eram siguri că nimeni nu va ajunge să le execute pînă la capăt, dar care dacă s-ar fi

aplicat în unele cazuri ale grupurilor noastre judeţene, efectul moral asupra oamenilor ar fi fost dezastruos, precum şi asupra familiilor de afară. În acelaşi timp, regimul

s-ar fi servit de aceste sentinţe în propaganda de înfricoşare a oamenilor de afară, realizînd înălţarea teroarei pe cele mai înalte culmi. Or, aceasta nu era în interesul nostru.

Era o zi rece, de toamnă umedă şi opacă, cînd, într-o dimineaţă, am fost luaţi de la închisoarea judeţeană şi transportaţi la sediul securităţii de pe strada Dr. loan Raţiu. înainte cu cîteva zile fuseseră ridicaţi oamenii din organizaţia «Armatei albe» a lui Ionel Ma>nu. De data aceasta nu am mai fost încarcerat în celulă aparte, cum mi se întîmplase pînă aici, ci am fost depus laolaltă cu toţi membrii lotului meu, în garajul securităţii. încăperea, aparent suficientă pentru adăpostirea a două maşini, servea-de acum scopurilor de triere a arestaţilor, de deţinere temporară sau pentru constituirea loturilor destinate transferurilor, cum era cazul de faţă. A fost prima oară cînd vedeam pe cele cinci femei care făceau parte din grupul nostru. între acestea se afla şi soţia lui Alexandru Lazăr, şeful grupului nostru. Alexandru Lazăr nu fusese adus între noi. Soţia lui mi-a spus că avusese o confruntare cu el, cu vreo două săptămmi în urmă.

— Nu mai este de recunoscut, mi-a -spus biata femeie. E numai oase, ca un schelet. Degetele îi erau bandajate şi pe frunte avea încă cicatrici crude. îmi închipui că i-au fost smulse unghiile.

Soţia lui Pamfil David, Ioana, era gravidă. O femeie de o rară frumuseţe, plăpândă, aceasta se simţea stingherită că trebuia să stea între atîţia bărbaţi. M-am apropiat de ea şi de mama ei să le încurajez. Le-am întrebat cum au fost tratate pînă aici.

Femeile, mama şi fiica, s-au uitat una la alta, înainte de a vorbi. Ioana a lăsat capul în jos, iar mama mi-a spus :

— Am fost ţinute tot timpul aici. Noaptea ne culcau, fie în celule, fie în spălător. Toată ziua ne-au pus la muncă, să curăţim birourile, să şurluim pe jos, să spălăm rufe aduse de securişti de acasă, şi câteodată, să pregătim mîncarea. securiştilor. Ioana a fost necăjită tare rău. Cu toate că este aşa cum o vedeţi, s-au năpustit armăsarii ăştia peste ea să o batjocorească şi, cum ea se împotrivea, a fost bătută, lovită cu cişmele şi ameninţată cu moartea. Numai ea şi Dumnezeu ştie prin ce şi cîte a trecut. Din «curva partizanilor», nu a mai fost scoasă, cum. au început să-i zică de la început.

În grupul nostru s-au observat, încă de pe timpul cînd eram în prima fază a cercetărilor, mici desidenţe şi uşoare

fricţiuni. Se pare că oamenii de la Cîmpia Turzii, majoritatea muncitori de fabrică, instigau spiritele împotriva lui Alexandru Lazăr. Oamenilor, mi s-a spus, nu le convenea să apară în judecată -cu un şef de lot de talia intelectuală şi prestigiul social minor al lui Al. Lazăr şi, de aceea, îl făceau vinovat de înşelăciune, el pretinzînd că avusese relaţii cu intelectuali de seamă, din ţară şi din străinătate, şi că, în ultimă instanţă, aceia conduceau mişcarea subterană. În mod vădit oamenii erau decepţionaţi că se angajaseră pe un drum, pe care nu aveau conducători de suprafaţă socială şi de oarecare impozanţă. Cel care urzea intriga în taină mi s-a părut a fi un oarecare muncitor laminorist de la Industria Sîrmei, loan Nicoară. Agitaţia lui nu a aflat asentimentul celor mai mulţi, cu excepţia unor amici de-ai săi, printre care şi un om foarte mărunt, aproape un pigmeu, tatăl a şapte copii, Maxim Mărgineanu. Alexandru Lazăr, mi-a spus acesta, trecând într-o zi **prin** faţa casei lui, i-a dat şi lui un manifest care, afirma Mărgineanu, nu apucase să fie citit de el, deoarece în aceeaşi zi, slăbind un stîlp din pivniţa sa din curte, a intrat să-l consolideze dar, dintr-o oarecare -cauză, stîlpul a -căzut şi tot pămîntul care era îngrămădit deasupra groapei ca să ţină răcoare, s-a prăvălit peste el. Bietul om a suferit c-îteva. leziuni interne, a fost internat în spital de urgenţă, dar, fiind descoperit de către Lazăr că şi ejl avea cunoştinţă despre organizaţia din munţi, fusese luat din spital, încă nerestabilit complet.

— Cum de nu i-a fost milă de copilaşii mei ?, se văita Maxim Mărgineanu. Nu a văzut că eu eram numai o jumătate de om şi că aveam datorie faţă de familie să o ţin ?

Omul avea ceva din caracterul ţigănesc. Unii dintre oamenii din fabrică mi-au spus că era ţigan pripăşit la Cîmpia Turzii curînd după 1914, cu ajutorul partidului. Oricum, omul nu comisese nici o faptă ilegală şi arestarea lui, în condiţiile date, nu justifica nici o represiune de nici o natură, împotriva lui. Ceea ce se petrecea cu el era un abuz întru totul asemănător cu ceea ce se petrecea cu 90% dintre toţi deţinuţii ţării.

Ceea ce mă îngrijora, într-o oarecare măsură, era -curentul de simpatie şi interes care se formase între oameni pentru persoana mea. Mă temeam ca aceştia să nu fie tentaţi să rostească numele meu în proces, ca al aceluia care a atras adeziunile lor în organizaţie. Mulţi dintre aceşti oameni, unii

de absolută bună credinţă, insinuau asupra acestei alternative, o dată, să apară într-o altă ipostază celor de afară, şi al doilea, sperând că apărînd eu în fruntea lotului, la ieşirea din închisoare, care părea iminentă şi într-un timp nu prea îndepărtat, şi-ar fi asigurat, şanse avantajoase de o mai bună consideraţie, întrucît au lucrat cu oameni cunoscuţi autorităţilor americane şi, în acelaşi timp, cunoscut în regiunea reşedinţei lor. Singurul om care ar fi putut da această turnură procesului, fără succes, de altfel, era Alexandru Lazăr. Nu ştiu dacă i s-a pretins vreodată aceasta, dar ancheta care s-a dus cu mine nu a atins decît uneori, în tangenţă, această suspiciune.

În discuţiile mele cu oamenii am căutat să le temperez ambiţiile, lăsînd să se întrevadă agravarea situaţiei fiecăruia dintre noi, dacă Alex. Lazăr nu ar apărea ca singurul şef al lotului.

Atitudinea lui Nicoară mi s-a părut că nu era decît o sugestie inspirată de către organele de securitate, în scopul de a învrăjbi spiritele şi de a asigura un martor puternic şi înrăit împotriva lui Lazăr.

* * *

În noaptea aceea am dormit cu toţri în garaj. Ni s-au azvîrlit cîteva rogojini, care nu au ajuns, însă, decît la acoperirea parţială a cimentului din garaj. Cei mai mulţi dintre noi primiserăm paltoane de iarnă de acasă, aşa că ni le-am aşternut sub noi. Incepînd din noaptea aceea, luni şi luni la rînd, aveam să dormim numai pe paltoanele noastre, pînă cînd am ajuns la Canalul Dunărea-Marea Neagră, unde tot cu ele ne-am salvat, cei care le aveam, de vînturile reci şi crivăţele de gheaţă în bătaia sălbatecă a cărora am fost puşi să murim.

Dimineaţa ieşise un soare rece de toamnă pe un cer ireal. de albastru. Curtea securităţii era plină de frunzele castanilor care căzuseră peste noapte din cauza brumei care îngheţase ultimele plante verzi care mai rezistaseră. Cîţiva ofiţeri de securitate au intrat în garaj la noi, au trecut printre noi ca printre nişte vite, împroşcîndu-ne cu fel de fel de insulte.

—■ Ce zici, doctore, mi-a zis un sublocotenent evreu, pe care îl cunoşteam de pe timpul cînd eram elev la liceu, ca fiind băiatul unui negustor de cîrpe vechi. îţi place unde-ai

adus aceşti oameni nenorociţi? Mă mir că nu ţi-au dat'în cap azi noapte.

Eram acum în curte, aliniaţi pe un singur rînd. Ni s-au citit numele de pe o listă de către un grefier al securităţii şi, după ce am fost astfel verificaţi că eram cu toţii prezenţi, ni s-a ordonat să intrăm, în ordinea apelului nominal făcut, într-un autobuz albastru, cu perdelele lăsate. Pe culoarul deschis dinspre incinta securităţii, apăruseră aproape toţi ofiţerii şi subofiţerii securităţii, în frunte cu Kovacs, şeful securităţii, căruia îi vedeam azi, pentru prima oară, epoletul cu gradul de căpitan. Am recunoscut mulţi dintre aceşti criminali, şi am fost de-a dreptul stupefiat să constat că majoritatea acestora erau evrei şi maghiari din oraşul nostru sau din comunele apropiate. Regimul comunist s-a servit de elementele minoritare, alături de toţi bastarzii satelor şi oraşelor noastre spre a forma primele cadre de securitate ale partidului comunist, puniîndu-se în practică învăţătura lui V. I. Lenin, care indica această manevră socială şi politică, deoarece aceste categorii minoritare şi sociale neidentificabile erau capabile nu numai de orice compromis, dar şi de săvîrşirea oricărei crime împotriva majorităţilor constituite.

În acea dimineaţă îmi pusesem căciula în cap pentru prima oară de la arestare. Mi-o luasem pentru un simplu motiv de prevedere ; mă gîndeam că dacă vom fi separaţi de puţinele boarfe pe care le aveam cu noi, să am cel puţin căciula, pantalonii de pănură groasă şi paltonul, care să mă scutească de intemperiile neprevăzute ale naturii şi de iarna care îmi stătea în faţă.

— Pare a fi Avram lancu, mă zeflemist unul dintre securişti, cînd treceam pe lîngă coridor, să mă urc în autobuz.

— în ultimii ani ai vieţii, adăugă un unguraş cu mustaţa întoarsă, pe care îl ştiam că rămăsese repetent de mai multe ori pînă să ajungă în clasa a şaptea de liceu, cînd a sosit 23 august 1944, şi în faţă i s-a deschis- viitorul.

Ne-am aşezat în linişte pe bănci. în interiorul autobuzului nu răzbea nici o rază de lumină, dar de la transparenţa perdelelor lăsate, se produsese un fel de luminiscenţâ turbure, ca un abur. Ne puteam vedea unul cu altul, dar ne era oprită discuţia. Patru securişti s-au urcat cu noi în autobuz, pentru supraveghere. De abia ne-am urcat, că motorul a şi fost pus în funcţiune. Am simţit lămurit cum am trecut prin poarta securităţii, cum am înaintat cîtva timp pe străzile pline

de oameni ale oraşului şi, apoi, deodată am pierdut urmărirea, nemaiputînd bănui pe ce drumuri am luat-o. în orice caz, după toate aluziile anchetatorilor, nu puteam merge decît la

Cluj. Unele poticniri ale motorului, arderi grabnice de carburanţi, mugete groase ale gazelor scăpate pe eşapament ne îndreptăţeau să credem că eram pe dealul Feleacului, în drum spre oraşul unde ne aşteptau osînditorii oficiali. Crima care se înfăptuia împotriva unor oameni care au îndrăznit să se gândească numai că starea de lucruri din ţară nu era bună şi nici conformă cu dorinţa maselor trebuia dusă pînă la sfârşit.

Simţind lîngă mine masa de oameni obijduiţi, a unor bieţi ţărani şi muncitori, care nu urmăriseră nici un profit decât acela al unei bune şi cinstite orânduiri a ţării noastre, sufletul meu se înălţa şi se întărea din ce în ce mai mult, pe măsură ce ne apropiam de Cluj. Acolo trebuia să-mi spun . ultimul meu cuvânt, pe care mi l-am rezervat pentru judecată. De acum ştiam mai sigur ce aveam să vorbesc. Mergeam cu întreaga ţară şi mă simţeam tare şi neînfricat.

II. Rogojina

1. Ardealul, prezent !

Intram pentru a doua oară în calitate de arestat în penitenciarul Cluj. Penitenciarul se afla în imediata apropiere de Opera şi Teatrul Naţional Român, pe strada Buday Naghy Antal, fostă Mareşal Foch. Oarecum, această închisoare îmi era cunoscută, din scurta mea deţinere anterioară, din anul 1946, eînd am fost învinuit de fapte incriminate de aşa-numita lege a «criminalilor de războiu şi vinovaţi de dezastrul ' ţării» – fapte pentru care atunci nu am fost condamnat de către Triburialul Poporului, cînd aş fi luat maximum cinci ani, dar pentru care aveam să fiu condamnat în anul 1960 şi să primesc o sancţiune onorabilă de cincisprezece arii temniţă grea. (în anul 1946 fostul prim-ministru inginer Ion Gigurtu, condamnat în baza aceleiaşi legi, a luat cincisprezece ani. Or, eu nu fusesem nici ministru şi nici major la data săvîrşirii «crimelor», dar am luat, după douăzeci de ani, pedeapsa unui prim-ministru.)

în afară de acest contact iniţial cu această temniţă austro- ungară, mai fusesem ulterior în interiorul ei, în calitate de oaspete al fostului director al penitenciarului, dr. loan Meteş. Printr-un mariaj al unei verişoare a mea din Detroit (SUA) cu un nepot de-al lui loan Meteş, ne-am aflat într-un anumit grad de rudenie prin alianţă, şi la sfaturile rudeniilor din America, am vizitat pe fostul director al închisorii Dumbră-

veni, unde acesta avusese în paza sa pe Ana Pauker, pînă la data expedierii ei în URSS, în schimbul cu Moş Codreanu. Dr. I. Meteş îmi povestea despre privilegiile de care se bucura Ana' Pauker în închisoare, unde era închisă cu o serie de alte . membre ale partidului comunist român, dintre care Liuba Chişinevschi, celebra agitatoare, îndeplinea funcţiunea de secretară a acelei femei fatale pentru neamul românesc. Ana Pauker, pe lîngă faptul că se bucura de un regim alimentar princiar, sfida organele administrative ale închisorii, refuzînd să vorbească cu directorul, menţinând raporturi doar prin Liuba Chişinevschi. Trebuie să ne gîndim că sub acelaşi regim al închisorilor din România de sub regele Carol II, în acelaşi timp, românii închişi pentru că-şi iubeau ţara mureau de foame şi erau scoşi din închisori şi împuşcaţi la drumul mare.

în perioada cînd îl vizitam pe dr. I. Meteş (1945—1948), închisoarea gemea de deţinuţi de drept comun, un mare număr de sabotori economici din întreprinderile naţionalizate, cîţiva membri ai unor organizaţii maghiare şoviniste şi membri ai organizaţiei generalului Aldea, «Sumanele Negre».

Directorul închisorii m-a scos prin curte să-mi arate gospodăria lui personală, avînd dreptul să ţină, alături de caii închisorii oare serveau transporturilor de provizii şi alte munci anexe, o vacă în folosul său personal. La acea dată oamenii trăiau aproximativ uman, avînd câteva cluburi sociale, vorbitor săptămânal cu familia, dreptul de a fi alimentaţi de afară (cei care aveau posibilităţi), servicii religioase duminicale în cele două capele creştine de la etajul trei.

De data aceasta am aflat o altă închisoare. întâi, gardienii erau îmbrăcaţi în uniforme bine ajustate, majoritatea oameni tineri, cu privirile încruntate şi duşmănoase. Fostul director I. Meteş fusese transferat la o altă închisoare, Mihail Kogălniceanu, pentru minori. Regimul alimentar era mizerabil. .

Am fost debarcaţi din autobuz într-o curte interioară a închisorii, dintre clădirile masive, care formau sediile Tribunalelor şi penitenciarului. Femeile au fost despărţite de' noi şi trimise la o secţie specială, în aripa clădirii unde se aflau şi femeile deţinute de drept comun, unde se rezervaseră cîteva celule mai încăpătoare pentru femeile arestate pentru infrac-

ţiuni politice.

Bărbaţii am fost escortaţi la etajul doi, unde am fost băgaţi într-o sală largă, pe care am aflat-o goală. Lingă pereţi erau înfăşurate rogojini, iar încolo se mai afla numai o sobiţ'ă de tuci, într-un colţ, care, după instalaţie, trebuia să fi funcţionat cu gaz metan. Fiecare ne-am aflat cîte un loc, alinindu-ne pe lîngă circumferinţa pereţilor, şi la mijloc, pe un rînid. Ne-am aşezat bocceluţele cu lucrurile pe care le aveam la căpătâi şi am început să cercetăm ferestrele, pereţii, uşa, podelele. încă mai eram sub imperiul teamei şi a bănuielilor că Siguranţa era cu ochii pe noi, că mai eram în ghearele ei, că ne mai putea lua de aici să ne bată şi că, înadins ne adumase pe toţi la un loc şi nu ne amestecase cu alţii, spre a ne putea observa şi afla alte aspecte nemărturisite în anchetă. ' Cineva s-a apropiat de vizeta uşii, care se închidea cu un capac exterior, şi pentru că nu putea să-şi imagineze cum ena acel capac manipulat, a dedus peremptoriu că acolo se afla instalat un aparat de defecţiune a convorbirilor noastre, de care trebuia să ne păzim. Am trecut cu toţii pe lîngă vizetă şi am fost de adord să fim prudenţi şi să nu angajăm nici o convorbire în acea arie. Mai tîrziu am constatat că acea vizetă servea pentru spionarea vieţii din celulă, nu atît cu urechea cit cu ochiul. .

Cu toate că Alexandru Lazăr fusese adus odată cu noi şi în acelaşi autobuz, de abia acum a fost remarcat mai stăruitor şi prezenţa sa a început să provoace interesul nostru. Eu i-am întins mîna şi am schimbat cu el cîteva cuvinte circumstanţiale. Omul părea buimăcit, privirea îi era pierdută, iar trupul i se sfrijise şi scăzuse mult din ceea ce îmi aminteam despre el.

loan Nicoară, care se afla într-un alt colţ al sălii, de cum l-a văzut pe Lazăr, a prins să se agite. Scăpînd de sub sfatul şi prinsoarea unor mîini care încercau să-l reţină, s-a repezit la bietul om şi i-a tras două palme, în timp ce-i adresă cele mai triviale injurii :

— Bestie cu chip de om, m-ai nenorocit. M-ai tîrît în închisoare. Dacă vei scăpa viu de aici, ai să mori de mina mea afară ! Vulpe roşie, nenoroci tule...

Am pus mîna pe umărul lui Nicoară cu suficientă putere ca să mă 'simtă, m-am uitat în ochii lui şi am încercat să-l temperez :

— Toate la timpul lor, Nicoară. Acum avem altceva în faţă, nu răzbunarea. Trebuie să fim cuminţi şi să nu ne pier-

dem cumpătul. Dacă Lazăr ne-a adus aici, nu a fost în puterea lui să ocolească această nenorocire.

Nicoară a mai bombănit ceva în grabă şi s-a îndepărtat de noi, nu fără să mai arunce priviri fulgerătoare spre Lazăr.

L-am sfătuit pe Lazăr să ceară administraţiei închisorii 'să fie transferat într-o altă celulă. în aceeaşi seară, Lazăr a fost scos dintre noi şi dus la infirmerie unde, într-adevăr, îi era locul, ca să se refacă spre a putea apărea în proces.

***

Pe acea aripă a etajului doi al închisorii Tribunalului Cluj se aflau vreo 14 celule, cele mai largi ale închisorii, cu capacitate normală de 18-24 de paturi. Aceste celule erau despărţite de scările centrale ale penitenciarului printr-un perete recent ridicat. Din aceste celule paturile fuseseră evacuate şi oamenii dormeau pe jos ; unii pe rogojini deşirate, alţii pe podeaua goală. Jn felul acesta, într-o astfel de celulă, puteau fi înghesuiţi peste 50-60 de oameni. Ni s-au luat lucrurile personale, lăsîndu-ni-se numai ceea ce aveam strict pe noi şi, în plus, o pereche de schimburi, linjerie. La protestul nostru, care încă la acea oră mai putea fi auzit, administraţia ne-a lăsat şi paltoanele, pentru a dormi pe ele. Uneori, însă, trebuia să ne culcăm îmbrăcaţi cu ele, din cauza frigului. Ziua ni le ţineam pe umeri, cînd reuşeam să ne sus- tragem supravegherii gardienilor, care aveau ordin să ne con- fişte paltoanele dacă le foloseam peste zi. •

A doua zi au fost aduşi în celula noastră vreo şapte preoţi greco-catolici din Maramureş : Sighet, Vişeul de Jos, Vişeul de sus, lehud, Dragomireşti, şi cîţiva ţărani din aceeaşi regiune. Apoi, în alte zile, au mai fost aduşi cîte unul sau doi, cazuri izolate, pînă cînd, la un moment dat, celula ajunsese atît de compact aglomerată, încît nu mai puteam să ne mişcăm peste zi, decât cu greu, iar noaptea, spre a ajunge la tinetele de lingă uşă, era una dintre cele mai silnice încercări, pentru cel care avea necesitatea şi deopotrivă pentru cei cari se aflau de-a curmezişul drumului. Cu oricâtă grijă, era imposibil să nu calci pe o mînă, pe un picior al unui om, să nu-l trezeşti din somnul nenorocit de pe podele, să nu ridici un murmur împotriva ta, chiar dacă erai împins de trebuinţe imperioase, care nu puteau fi reţinute, cu oricît control şi jenă ai fi avut.

Celula noastră se afla chiar lingă intrarea de la casa scărilor, imediat în apropierea WC-uIui turcesc. încă din prima seară a sosirii noastre aici, am reuşit să obţinem veşti asupra populaţiei secţiei de deţinuţi politici. Am fost avantajaţi de faptul că gruparea lui Ionel Mânu fusese introdusă în celula vecină nouă şi prin orificiile peretelui comun, unde se întîl- heau fumurile celor două sobe – de la noi şi de la ■ ei –, reuşind să deplasăm hornurile sobelor, care fuseseră scoase din funcţiune (se lucra la introducerea unui sistem de încălzire centrală), am putut să vorbim de îndată ce am descoperit această posibilitate. De altfel, a doua zi dimineaţa, cînd ni s-a deschis celula pentru a ieşi la WC, ne-am întîlnit cu unii dintre vecinii noştri imediaţi şi chiar cu alţii de la a doua celulă, care întîrzi«seră să iasă cu tinetele deşertate. încă stricteţea de fier a regimului din închisorile sovietice nu fu-, sese instaurată complet, fiind numai în proces de evoluare. Doar foamea fusese impusă, ca prim pas.

La acea oră, a toamnei tîrzii a anului 1949, ne aflam în depozitul Tribunalului Cluj, aproximativ următoarele organizaţii pregătite de judecată : Armata Albă, organizaţia lui Alex. Suciu ramura Turda-Ionel Mânu, ramura Bistriţa, Năsăud-lo- cotenent loan Hodis, ramura Cluj-Gavril Groza, învăţător Ion Lungu ; grupul Ion Crişan-Abăcioaiei, organizaţie legionară, cu numeroase subdiviziuni aproape în toate judeţele Ardealului ; grupul Dr. loan Gărduş, organizaţia legionară Turda ; organizaţia Liga Apuseană a moţilor, Alexandru Lazăr, din care făceam şi eu parte ; grupul rezistenţei greco-catolice din Maramureş, constituită din preoţi, medici, profesori şi ţărani, – Dr. Gavril lusco, protopop Nic. Vlad, preot I. Hoţie, preot Cristea etc. ; grupul greco-catolic Cluj, preot Gheorghe Mu- reşanu ; şi în fine, ultimele elemente ale grupului medicului veterinar Capota din Margău-Cluj. Au mai existat o seamă de membri ai unor secte religioase interzise (baptişti şi martori de-ai lui lehova), cîţiva criminali de război întîrziaţi prin aresturi sau implicaţi în grupări conspirative ulterioare.. La acea dată de care vorbesc, nu am mai întîlnit la penitenciarul Cluj nici un minoritar cum, de pildă, am întîlnit mai tîrziu, cu zece ani în urmă, sau chiar la Canalul Dunărea-Marea Neagră, unde am dat peste cîţiva maghiari, germani şi evrei, închişi, mai ales, pentru fapte conexe cu infracţiunile politice, într-un singur caz am luat cunoştinţă de o organizaţie de tineri evrei a unui

oarecare Labiş din Moldova, numită «Pui de Lei», grupare evreiască cu caracter naţionalist.

Atmosfera care ne-a întîmpinat la penitenciarul Cluj a fost una de mare surescitare, de tumult şi efervescenţă greu de stăpînit, uneori de panică, dar, în general, aş putea-o defini ca masivă, dîrză şi neclintită încredere în. desnodămîntul fericit şi grabnic al plasei în care fuseserăm prinşi. Mi-a fost dat să aflu şi de existenţa cîtorva persoane care au căutat, cum s-ar spune, cu lumânarea contacte cu persoane de care se bănuia că- au legături ou mişcările subterane, conştiente că acele persoane vor fi arestate, dorind însă sa cadă şi ele.

— Cum se putea, îmi spunea cu sinceritate naivă, un ţăran din Baciu-Cluj, ca eu să fi rămas pe dinafară de toţi oamenii de treabă pe care îi urmăreau comuniştii ? Mi-ar fi fost ruşine ca nepoţii mei să afle cândva despre mine că eu nu am fost la cot ou aceşti arhangheli ai acestor vremuri întunecate, sub comuniştii ăştia hapsîni.

Altul, de care se făcea haz deseori, spunea unora şi altora :

— Nevasta mea m-a băgat la închisoare împreună cu nişte prieteni.

«Nu pierde ocazia, mi-a zis ea, îndemnîndu-mă să intru în legătură cu nişte ofiţeri din munţi. Intră acum în închisoare, să nu fie prea tîrziu, să ai şi tu o vechime de cel puţin cîteva luni, ca să fii îndreptăţit şi tu să fii despăgubit după ce' vor veni americanii. Uită-te la jidani cum- s-au pricopsit».

Din fericire, aceste cazuri au fost foarte rare şi incidentale, cînd anumite persoane au calculat beneficii viitoare de pe urma detenţiunii. Aceste persoane s-au dovedit, în timp, a fi cele mai slabe în suferinţă. Neavînd la bază o convingere puternică, un. ideal pentru care să se expună şi să lupte, au căzut repede şi s-au prăpădit la primele probe de foame şi frig. Unele dintre acestea au devenit informatori în închisoare, sau pontatori şi brigadieri la canalul Dunărea-Marea Neagră.

* * *

Organizaţia care crease multe probleme securităţii a fost aceea a lui Foan Crişan şi Abăcioaiei. Ioan Crişan fusese un legionar notoriu, din garda veche, şi deţinuse funcţiuni politice în perioada guvernării legionare, iar în cadrul Mişcării Legionare avea o anumită distincţie ierarhică, fiind comandant ajutor legionar. Acesta fusese un om onest, după

toate

informaţiile pe cale le aveam, fiind din judeţul Turda şi activînd aici. Crişan se devotase integral cauzei' căreia ii servea, considerînd-o că era şi a întregului popor românesc, şi de aceea, curînd după arestările din luna mai 1948, scăpînd de sub primul iureş, a intrat în clandestinitate activă, organi- zînd elementele rămase încă în libertate şi mobilizînd şi alţi indivizi, care se ofereau voluntar să sprijine lupta clandestină.

Undeva, în judeţul Someşului, unde loan Crişan îşi desfăşura activitatea (părţile Hăşmaşului : Zalha, Ciaca, Ciubanca, Ciubăncuţa etc.), acesta ajntîlnit pe un fugar din părţile Moldovei, de asemenea un legionar vechi, Abăcioaiei, care trăia ascuns prin casele unor români care îşi riscau, dacă nu viaţa, atunci cu siguranţă libertatea, cutezînd să ocrotească asemenea elemente, care erau date în urmărire pe întreaga ţară. Cu Abăcioaiei, Crişan a împînzit organizarea unor pichete anticomuniste în cîteva judeţe, care au funcţionat efectiv şi cu rezultate pozitive de înspăimîntare a regimului, de rezistenţă împotriva planurilor agenţilor comunişti pe care aceştia le-au întîmpinat alocurea, fără să bănuiască, de la început, de unde venea această împotrivire dîrză. Au fost zeci de cazuri cînd oamenii acestei organizaţii au pedepsit aspru, uneori agă- ţînd în spînzurători secretari de partid abuzivi, miliţieni, criminali sau agenţi camuflaţi ai siguranţei, strecuraţi printre săteni. .

Carenţa acestei organizaţii, după părerea noastră, după ce am cunoscut cîteva zeci dintre membrii ei şi am discutat în , mod amplu asupra acţiunilor lor temerare, a fost că nu s-a stabilit o legătură directă şi de strînsă colaborare cu oamenii clin munţi. Activitatea lor, în afară de cîteva persoane date în urmărire şi care trăiau ascunse, era desfăşurată de oameni cu rosturi în sate, foarte puţin sau deloc bănuiţi, care se cunoşteau în cercuri foarte restrînse şi, mai ales, numai forţaţi de anumite împrejurări, cînd era nevoie de mai multe persoane spre a duce la îndeplinire vreo acţiune de represalii. Dacă Crişan şi Abăcioaiei s-ar fi limitat să aibă numai ajutorul material, de aprovizionare şi procurare de armament de la oamenii satelor, şi ar fi folosit fugarii din munţi, care mişunau pretutindeni în toţi munţii noştri, ar fi fost evitate multe jertfe care au căzut nechibzuit, precum şi chiar moartea lor grabnică. loan Crişan a fost urmărit îndeaproape, „pînă cînd într-o dimineaţă din luna martie 1949, trecînd dinspre gara

CFR, Cluj spre podul peste Someş, pe strada Horia, a fost somat de către o patrulă de siguranţă să se predea. Cri- şan era travestit, foarte greu de a fi recunoscut, de unde rezultă că securitatea avea oameni de informaţie strecuraţi chiar în rîndurile organizaţiei sale. Crişan a încercat o rezistenţă şi a căutat să se retragă fugind, dar a fost blocat sub porticul Ocolului silvic regional Cluj, din apropierea podului peste Someş. Comandantul patrulei, locotenentul Moise Ba- rany, un evreu care s-a îndeletnicit înainte cu vînzarea de îmbrăcăminte într-un magazin de stat, a tras cîteva focuri în plin şi l-a ucis pe acesta sub poartă. Barany, ca răsplată pentru această ispravă şi altele de aceeaşi natură, a .fost numit comandantul arestului securităţii din regiunea Cluj$_r$ unde l-am întâlnit şi eu în vara anului 1957 cînd am fost atras într-o cursă de către securitate, fiind arestat la Oradea, citat fals de preşedintele Tribunalului Regional Oradea, şi adus la securitatea Cluj. Aici s-au exercitat fără succes asupra mea cele[1] mai neînchipuit de groaznice torturi spre a mă sili să devin agent informator ; aşa cum s-a petrecut, întru totul la fel, răpirea a sute şi sute de intelectuali, foşti deţinuţi politici, aflaţi liberi după rebeliunea maghiară din octombrie 1956, cu acelaşi scop.

Abăcioaiei se afla la Cluj la acea dată, în partea de nord a oraşului, ascuns la nişte studenţi. Se pare că fusese filat de mai mult timp, astfel că într-o seară, cînd acesta trecea de la o ascunzătoare la alta, a fost arestat după o goană îndelungată, în care s-au schimbat focuri de armă şi au căzut cîţiva grav răniţi din partea Siguranţei. Pe Abăcioaiei l-am cunoscut la penitenciarul Cluj, grupul lui fiind aici în aşteptarea pronunţării sentinţelor, cînd am sosit noi. Cu toate că era conştient că va primi pedeapsa maximă – el apărînd în proces ca şef de lot, cu crime împotriva agenţilor de securitate –, pedepsele în asemenea cazuri fiind moartea, omul mi s-a părut calm, demn, stoic.

— De voi fi condamnat la moarte şi voi fi executat, mi-a spus el, într-o scurtă întâlnire care ne-a fost mijlocită la baie, mor împăcat că mi-am făcut datoria pentru neamul meu.

A doua sau a treia zi, intr-adevăr, s-au pronunţat sentinţele, iar Abăcioaiei şi încă două persoane din lotul lui nu s-au mai reîntors la celula lor, aceştia fiind condamnaţi la moarte. Am aflat curând că recursul a fost respins, la fel ca şi cererea» de graţiere înaintată lui C. I. Parhon, preşedintele pre-

zidium-ului Marii Adunări Naţionale. Cîndva, în vara anului 1950, Abăcioaiei cu asociaţii lui au fost împuşcaţi în ceafă,

cum se obişnuia să se execute sentinţele capitale sub‘comunişti.

Cu o parte dintre oamenii încercaţi ai acestui lot m-am întilnit la Aiud şi cu cei mai mulţi – ţărani şi muncitori, elevi şi studenţi –, la lucrările Canalului Dunărea-Marea Neagră.

. & * *

Organizaţia „Armatei Albe”, cum se autointitulaseră partizanii regelui Mihai, era constituită mai ales. din meseriaşi, mici proprietari de ateliere, proprietari de maşini sau autobuze, studenţi, ţărani şi cîţiva învăţători. Mi s-a părut că era o grupare destul de reuşită şi viguroasă, formată din oameni relativ tineri, nici unul nedepăşind 50 de ani – foarte activi şi întreprinzători. Spre deosebire de gruparea lui Crişan, aceasta nu avea în obiectivele ei de activitate acţiuni violente sau aplicarea de represalii oamenilor abuzivi -ai regimului. De fapt, fuseseră surprinşi în faza de constituire şi nu se putea şti prpcis cum ar fi evoluat pînă la urmă. Deocamdată oamenii se întruniseră în anumite cercuri, cotizau şi se ajutau reciproc. Cu toţii se declarau monarhici, visau reîntoarcerea regelui abdicat şi reinstaurarea unei stări de lucruri intru totul asemănătoare cu aceea care fusese înainte de război. Nu am aflat nici un intelectual mai de elită între aceştia şi, de aceea, mi s-a părut caracterul acestei organizaţii ca fiind mai mult de ordin pragmatic, fără confruntări ipotetice ale unui viitor aşezat pe baze mai solide ; erau oamenii unor inerţii tradiţionale. .

Aveam cîteva îndoieli de la început asupra seriozităţii acestei organizaţii, adică de cînd am luat contact cu primii ei membri la Turda. Mi se părea ciudat şi oarecum de neînţeles apariţia acelui căpitan de marină civilă, Alexandru Suciu, la Cluj. Nimeni dintre oamenii acestei organizaţii cu mai multe ramuri nu mi-a putut da vreo dată biografică mai consistentă asupra lui şi nici care anume îi fuseseră interesele la Cluj, de se aciuiase aici.

— Era încurcat cu o femeie de aici, mi-a spus un şofer aparţinător grupului care, zicea, fusese unul dintre primii oameni recrutaţi de Suciu. -

, Am cunoscut la Canalul Dunărea-Marea Neagră pe aproape toţi membrii „Armatei Albe”, dar de Alexandru Suciu nu am dat printre aceştia.

Tot timpul am păstrat o anumită bănuială şi nu am ezitat să mi-o exprim şi faţă de membrii acestui grup care, sunt dator să o mărturisesc, erau oameni excepţionali, oameni care au rezistat cu multă demnitate suferinţelor şi celor mai cumplite privaţiuni. Prin intermediul acestor oameni am avut marea şansă să obţin cele mai multe informaţii politice de afară, cînd eram la Canal. Aceştia fiind majoritatea mecanici, au intrat de la început la atelierele mecanice de depanare sau menţinere de maşini şi utilaje mecanice, unde, în ateliere fiind, ajungeau în contact cu oamenii civili care furnizau materiale atelierelor MAI (Ministerul Afacerilor Interne), sau care ridicau piese şi comenzi executate.

' Grupul preoţilor din Maramureş, cam şapte la număr, dintre care protopopul Sighetului, părintele Vlad, un om blînd şi înţelept,, părea figura centrală a grupului, cuprindea şi un număr restrâns de ţărani, de funcţionari administrativi şi câţiva medici. Spre deosebire de alte comunităţi religioase greco-catolice care au fost desfiinţate de regimul comunist, şi în care cei mai mulţi preoţi s-au întors la ortodoxism, iar care nu, au renunţat la exercitarea publică sau privată a funcţiunii lor preoţeşti, preoţii din protopopiatul Vişeului de jos au rămas uniţi sub jurisdicţiunea protopopiatului existent şi au profesat, funcţiunea lor sacră paralel – desigur, pe cît posibil, tainic –, alăturea de ritul ortodox instaurat obligatoriu de regim în bisericile lor. .

Alături de această învinuire – de a fi continuat să practice credinţa canonică greco-catolică, după tipicul prescris –, mai subsista şi o "altă învinuire care cădea sub incidenţa penală : aceştia găzduiseră diferiţi călugări catolici alungaţi de la mînăstirile greco-catolice din ţară, odată cu desfiinţarea cultului lor.

Părintele Ştefan Hoţie din Dragomireşti, beniaminul grupului, părea un iluminat al unui nou apostolat al credinţei părinţilor şi strămoşilor săi. în ochii lui tineri şi calzi vedeam cum ardea flacăra unei mistici înalte şi sfinte. Prietenia mea cu aceşti oameni şi cu medicul lusco din Dragomireşti va rămîne pentru mine, pentru totdeauna, o amintire caldă, duioasă şi înălţătoare, la care poposesc de multe ori în viaţă în vremurile de frămîntări şi zbucium ticălos. Seninătatea şi resemnarea acestui grup, liniştea şi înţelepciunea ou care raţiona fiecare dintre aceşti oameni, în împrejurările de viaţă vitregă în care ne era dat să trăim, mi-au fost şi mie de ajutor

şi m-au călăuzit mai tîrziu de-a lungul anilor mei de temniţă amară.

Cu toate că în Ardeal mai funcţiona un tribunal militar, la Sibiu, afară de cele două de la Cluj (orăşenesc şi de regiune), Clujul a.avut parte să judece cele mai diverse şi mai numeroase organizaţii din rezistenţa naţională română. Sibiul a judecat lotul maiorului Dabija (Muntele Mare), grupul lui Ştefan Popa, o parte din grupurile răzleţe din munţii Făgăraşului şi grupările ţărăneşti din judeţele Sibiu, Târnave (Mare şi Mică), Hunedoara şi Braşov, şi altele, de care noi nu avem cunoştinţă.

Preşedintele Tribunalului militar orăşenesc din Cluj era . un oarecare Nicolae Vlasu, un fost judecător rural din comuna Şutu, judeţul Turda, de lîngă graniţa Feleacului. Acest om fusese eliminat din justiţie sub Antonescu, pentru abateri grave de la etica justiţiei. După 23 august 1944, se înrolase imediat în solda comuniştilor şi acum ocupa această poziţie cheie de osîndire a celor mai buni fii şi fiice ale ţării. Un om venal, ironic, cinic, lipsit de orice reflex moral şi compasiune umană.

Din 1948 pînă în 1951, sălile de şedinţe ale celor două tribunalele înilitare din Cluj au fost continuu pline de oa- mai 7 ani închisoare corecţională. Pedepsele coborau pînă la sau alta, împotriva hidrei comuniste devoratoare a aşezămintelor noastre tradiţionale – civile, creştine, culturale şi de organizare gospodărească –, sălile tribunalelor amintite erau ticsite cu familiile numeroase ale acestora, prieteni şi cunoscuţi, cînd era posibil. Valul de arestări de după 1956 nu a atins dimensiunile acestor ani de bestială represiune, în care Ardealul întreg, cu cea mai curată suflare a sa, a fost prezent la aotul de acuzare a unui regim care se clădea pe teroare, prigoană, trădare, lacrămi, sânge, crimă, jaf, bestialitate.

2. **Toţi prin strungă**

Loturile sosite înaintea noastră fuseseră citate pe rând în faţa Tribunalului militar –, a ceea ce, în timpul războiului, se numea curtea marţială. Sentinţele care se pronunţaseră difereau după natura organizaţiilor şi, în interiorul lor, după

gradul de periculozitate a persoanei în parte. Astfel, de pildă, pentru membrii grupurilor «Armatei Albe», quantum-ul pedepselor a fost cel prevăzut ca minim în articolele penale, ceea ce părea curios, ţinînd seama de cei aproape 150 de oameni cîţi cuprindea, pe cercuri, această organizaţie. Alexandru Su- ciu, şeful suprem, primise 15 ani închisoare corecţională, iar şefii de ramuri, cum era Ionel Mânu din Turda, primise numai 7 ani închisoare corecţională. Pedepsele coborau până la un an şi au fost chiar cîteva achitări. Tuturor, însă, li s-au aplicat confiscarea averii şi interdicţia civilă care, în fond, însemna descalificarea persoanei de la exerciţiul drepturilor publice-politice – afară, cum era acela de a fi ales sau de a alege, de a ocupa funcţiuni de răspundere în stat sau de a profesa o meserie publică (învăţător, profesor, avocat etc.). Regimul urmărea cu asiduitate condamnarea oricărei persoane considerate dît de cît ostile sau rezervate faţă de politica nouă a comuniştilor, pentru a-i scoate pe aceşti indivizi din viaţa publică, paralizîndu-le orice influenţă, prin despuierea lor de drepturi publice pe zeci de ani, astfel ca aceştia să nu mai prezinte nici un obstacol în planurile lor diabolice.

Completurile de judecată funcţionau zilnic, în rotaţie de echipe, aşa că nu era vorba de întreruperi pentru odihnă. Erau unele procese care ţineau cîteva zile la şir, din cauza numeroşilor martori care erau aduşi cu forţa de afară pentru a acuza. Nu am auzit atunci de nici un caz cînd vreun martor să fi fost citat şi să se fi prezentat la cererea vreunui învinuit în apărare. Dar mai tîrziu eu însumi am prezentat o listă de şapte martori la al doilea proces pe care l-am avut în 1960, printre care pe scriitorul Ion Agârbiceanu şi directorul liceului din Turda, prof. Octavian Dănilă, dar nici unul nu s-a prezentat, cu toate că, aparent, cererea mea a fost admisă pentru audierea martorilor.

Sosise Crăciunul, primul Crăciun în închisoare.

Se acceptau pachete lunare de la rudenii, sub cinci kg, cu un anumit conţinut dictat, din care era exclus orice fel de aliment, în afară de zahăr şi prăjituri. în fond, noi sufeream de lipsă de proteine şi grăsimi, de exact ceea ce ne era interzis. Alimentaţia era extrem de slabă, cu scopul expres de a ne slăbi şi demoraliza, prin aceasta asigurîndu-se şanse maxime de comportare a deţinuţilor favorabile intereselor siguranţei în faţa instanţei de judecată, interese care erau ca

în- vinuţii să recunoască declaraţiile date la anchetă.

Amintirile caselor noastre, ale celor dragi nouă, ale vremurilor de belşug şi lumină de odinioară din satele noastre împînzite şi pline de colinde şi zurgălăi ne turburau sufletele şi numai cu greu ne reţineam lacrămile pe cari fiecare le simţeam fierbinţi sub perdeaua pleoapelor.

Cu o zi înainte de Ajunul Crăciunului fusese judecat lotul ţăranilor din Someş. Printre aceştia se aflau şi cîţiva preoţi, ofiţeri şi un student de la institutul teologic ortodox din Cluj, Ciprian Suărăşan, un băiat eminent. Seniorul grupului, Nicolae Claca, un ţăran sfătos, cu nasul proeminent de legionar roman, adus oleacă de spate, era tălmăcitorul viselor. în închisoare, mai adesea ca oriunde în lume, hrana cea mai preţioasă a sufletului a fost şi va rămîne visul. Numai în el ne regăseam şi numai în el mai simţeam mîngîierea scumpă a libertăţii. Mai mult ca oriunde, în temniţă mi-am dat seama de marele adevăr pe care Shakespeare l-a spus undeva, zidind prin gura unui personaj : «noi suntem creaţi din stofa visurilor noastre».

în dimineaţa procesului, ţăranii din Someş, după ce şi-au spălat feţele şi şi-au îmbrăcat schimburile curate, care erau extrem de mototolite, de cum fuseseră ţinute sub căpătîi, şi-au făcut rugăciunile ca de obicei, de data aceasta însă în spatele preoţilor, şi au început să schimbe gînduri între ei, îngrijoraţi de ziua care le stătea în faţă. Nu atît apariţia în faţa judecătorilor militari îi emoţiona, cît eventualitatea de a vedea pe vreun membru al familiei şi, apoi, osînda iminentă care le va pecetlui viaţa pe cîţiva ani. Bătrînul Nicolae Ciaca era arestat cu unul dintre fiii săi Valeriu, care fusese pînă la data arestării miliţian la Cluj ; s-a apropiat de mine să-mi spună visul lui de peste noapte :

— V-am visat azi noapte, domnule doctor, îmi spuse el cu ochii mari, senini, adiaţi de un zîmbet bun şi cald, înaripat de speranţe. Se făcea că veniseraţi la noi în sat, într-o zi de duminecă, şi eraţi îmbrăcat în alb. Era lume multă în faţa bisericii, şi eu v-am făcut loc ca să intraţi. Mă gîndesc că acesta este un vis bun pentru ziua de azi şi că Dumnezeu ne va fi de ajutor la judecată, încheie el cu faţa surîzătoare.

Nicolae Claca prinse apoi să povestească şi altora visul său cel bun, deplin convins, după concepţia şi tălmăcirea sa, că acest vis îi era de bun augur.

în sinea mea aveam o altă convingere asupra acestui vis. întotdeauna cînd visam oameni îmbrăcaţi în alb îmi mergea

rău şi, apoi, biserica însemna, în toate tălmăcirile clasice de vise, recluziune, necaz, lacrămi.

Oamenii s-au întors spre seară de la tribunal. Sentinţele urmau să se pronunţe în ziua de Crăciun. Ajunul Crăciunului l-am petrecut cufundaţi în nostalgii. Seara fusese o vreme rea, ploua din greu şi mugea vîntul pe la ferestrele înzăbrelite.

— Parcă nici vremea nu se mai potriveşte cu sărbătoarea Naşterii Domnului ; şi ea este întoarsă ca gîndurile şi vieţile noastre, şi-a spus gîndul unul dintre oameni, vorbind parcă pentru toţi.

Strînşi la un loc, oamenii din comunele apropiate, care îşi aveau aceleaşi obiceiuri specifice, aceleaşi colinde şi aceiaşi prieteni, au prins să colinde încet, îngînînd emoţionant de .sensibil melodioasele şi dulcile noastre cîntece de seară de Crăciun. Patru preoţi someşeni, cîţi erau cu ţăranii şi ceilalţi din' alte comune răsfirate, şi apoi cu toţii cîţi eram din părţile Munţilor Apuseni, ne-am asociat glasurile noastre în colindul strămoşesc. Pruncul Sfânt se năştea în închisoare, simţeam aievea săvîrşirea minunii din staulul din Bethleem, speranţele noastre se înviorau din nou. Parcă auzeam goarnele şi trîmbiţele heruvimilor şi serafimilor vestind peste lume marea bucurie a naşterii Mîntuitorului, care avea să aducă mîn- gîiere deopotrivă pentru cei săraci ca şi pentru cei bogaţi, pentru cei bolnavi ca şi pentru cei sănătoşi, pentru cei liberi ca şi pentru cei înrobiţi.

în toată închisoarea se auzeau melodiile joase ale colindelor robilor şi cu toată intervenţia şi ameninţările repetate ale gardienilor, zumzetul sufletelor noastre ne-a unit pe toţi sub suprema ocrotire a Dumnezeului nostru străbun, pe care fiecare îl mărturiseam.

A doua zi dimineaţa, imediat după cafea, s-a prezentat la uşa celulei noastre un gardian de la grefă. Acesta a citit, lista nominală a tuturor membrilor grupului Someş, cîţi erau în această celulă, şi i-a condus apoi la grefa Tribunalului unde li s-au comunicat sentinţele. Cea mai mare pedeapsă fusese de 12 ani, iar bietul Nicolae Ciaca, bătnînul cu visul său prevestitor din ajun, primise-cea mai mică pedeapsă de 3 ani, detenţiune corecţională. într-un anumit sens tălmăcitorul de vise fusese norocos : putea lua 5 sau 7 ani.

La cîteva- zile oamenii din Someş au fost ridicaţi din celula noastră şi transferaţi la două închisori : ţăranii şi mun-

citorii la penitenciarul principal Gherla, iar intelectualii şi ofiţerii la penitenciarul principal Aiud.

Grupul nostru, în întregime, cu excepţia lui Alexandru Lazăr, şi bineînţeles, a femeilor, eram în. .aceeaşi celulă unde am fost depuşi de la început. Aşteptam oarecum cu nerăbdare ziua judecăţii spre a şti, în sfîrşit, care ne era soarta. Provizoratul se pare că este o condiţie neprielnică omului, fiind o condiţie negativă umană, întocmai ca şi oboseala. în mod curios, dacă afară, în libertatea relativă de dinainte, precum şi la închisoarea judeţeană Turda, aveam credinţa fermă a unei iminente şi neîntîrziate schimbări a regimului în ţară, în aceste săptămîni de cînd eram la închisoarea Cluj, aproape că nu mai implicam în planurile noastre alternativa decisivă, dorită şi previzibilă anterior, a schimbării regimului care, în fond, era unica soluţie de salvare a noastră din ghearele fiarei în care încăpuserăm.

în primele, zile ale lunii ianuarie 1950, aproximativ în aceeaşi zi a plecării lotului Someş sau în ziua următoare, neau fost prezentate citaţiile de notificare a prezentării noastre în faţa Tribunalului militar. Conform dispoziţiunilor procedurii penale române şi instrucţiunilor de aplicare a procedurii penale cuprinse în codul justiţiei militare, care se aplicau în cazul de faţă, unui deţinut compatibil de a apărea în faţa unui tribunal militar, i se prevedea un timp prealabil de 15 zile, după ce i se citea actul de acuzare complet şi' i se acorda dreptul de a-şi alege un apărător, cu care să aibă cel puţin o întrevedere în scopul pregătirii apărării. Noi nu aveam în faţă nici şapte zile pline.

— Acestea au fost legile burgheze de care justiţia poporului nu mai are nevoie azi, mi-a spus un plutonier, care îndeplinea funcţiunea de grefier.

— Dar, i-am replicat eu, pe citaţia pe care mi-o daţi să o semnez, sunt enumerate anumite paragrafe din codul de[1] procedură penală şi din codul de justiţie militară. Dacă aceste dis. poziţii nu au fost schimbate de la data arestării mele din iulie 1949, acestea prevăd exact ceea ce eu pretind.

.

Omul s-a uitat lung la mine cu o lucire de ironie sau corppătimire, a ridicat mucalit din umeri şi mi-a zis cu inocenţă prefăcută :

— Veţi pune aceste întrebări în faţa tribunalului, a încheiat el discuţia pe care o purtasem în biroul gardianului de

pe sală, unde am fost scoşi cîte unul spre a lua act de data fixată pentru judecare.

Acum că aveam fixată ziua judecăţii, oamenii au devenit deodată extrem de nervoşi şi irascibili. Mi s-a părut că pînă la această dată, mulţi dintre ei nu erau absolut convinşi că vor fi duşi în faţa tribunalului ci că, doar, se juca un teatru de'intimidare "cu ei. Unii dintre aceştia, printre care era şi maistrul loan Stoica, unul dintre cei mai distinşi meseriaşi de la Industria Sîrmei din Cîmpia Turzii, un om introvertit, laconic şi cu foarte reduse relaţii cu oamenii din celulă, mi-a spus :

— Eu nu am avut niciodată nimic cu justiţia. Comedia care s-a făcut cu noi pînă acum era prea destul ca să înfricoşeze oamenii de la întreprindere şi să le dea o lecţie de ce se poate întîmpla cu cei care uneltesc împotrivă. Nu văd ce nevoie mai era să ne ducă şi în faţa judecătorilor ? Cred că «tovarăşii» şi-au pierdut capul.

Cel care insufla zilnic o notă de umor şi bună dispoziţie în atmosfera încărcată în care trăiam era şeful de staţie PopescU. Un om de statură potrivită, mai mult scund, cu o faţă inteligentă şi vorbă blîndă, acest om s-a dovedit a fi un excelent improvizator în versuri de situaţii neprevăzute. Umorului, său natural îi adăuga tăiuşul satirei şi al ironiei fine care avea darul să descreţească frunţile înnourate ale oamenilor. De îndată ce întreg lotul a trecut prin biroul gardianului şi din nou ne aflam adunaţi la un loc, Popescu, care avea la el cî- teva pungi de hîrtie, în care primise zahăr de acasă, cu un miez de creion a compus o cronică rimată a întregii mascarade, în felul original cum contempla el desfăşurarea procesului, cum interpreta şi cîntărea el importanţa şi contribuţia fiecăruia dintre noi la răsturnarea regimului, după funcţiunile pe care le aveam în organizaţie, şi ce pedepse se potriveau pentru membrii acestei Ligi Apusene a Moţilor.

Ion Popescu şi losif-Joe Cîmpeanu, amîndoi suferind de apariţia unor chelii premature, auzind de utilitatea unui tratament empiric a acestei boli, au început să folosească perseverent de oîteva săptămîni tot usturoiul primit de acasă, spre a-şi face frecţii pe capete.

— De acum, fraţilor, a încheiat Ion Popescu «sketch»-ul lui binevenit, toată lumea să poftească să se frece cu usturoi pe. ţeste, ca să aibă judecătorii poporului de unde trage şi apoi de unde să ne cadă păr, pînă vom ieşi din gheena, care nouă ne-a fost pregătită.

* * *

Ziua procesului.

O zi rece de iarnă. Căzuse zăpadă de mai multe zile. Eram scoşi la plimbare în curtea alăturată închisorii, care se mărginea pe de o parte şi la două extremităţi de însăşi clădirea Tribunalului, iar pe cealaltă parte de un zid enorm, de peste patru metri, peste coama căruia se mai înălţau patru şiruri de sîrmă ghimpată. De la cîteva ferestre ale Tribunalului, din colţul dinspre stradă, unde erau toaletele, se putea vedea în curtea unde ne plimbam. Au fost cazuri cînd unii deţinuţi au surprins cunoscuţi sau chiar rudenii, care le urmăreau viaţa din temniţă şi, uneori, reuşeau să le transmită mesaje.

Cu toate că aveam experienţa frigului din acele scurte plimbări pe care le făceam aproape zilnic, cu excepţia duminicilor, în dimineaţa zilei de 9 ianuarie 1950, cînd am fost scoşi prin labirintul coridoarelor într-o altă curte a închisorii şi de acolo urcaţi la etajul trei, unde se afla Tribunalul militar «competent» să ne judece, parcă am simţit dinţii gerului mai mult ca orioînd şi pe aproape toţi ne-a cuprins un tremur nebănuit de ciudat. Fuseserăm bărbieriţi de cu seara şi feţele noastre erau albe ca varul. Cîţiva gardieni se aţineau pe margini, iar unul, în frunte, ne deschidea drumul. Auzeam şuieratul subţire, de şerpi, al gardienilor, care atrăgeau atenţia oamenilor, în mod straniu, să se ferească din calea noastră, spre a ne lăsa loc liber de ttecere. Am fost uimiţi de cîtă lume se'afla pe coridorul principal al Tribunalului. Mergeam alăturea de colegul meu dr. Suroi. Deodată acesta mi-a atins cotul şi mi-a şoptit emoţionat :

—- Uite pe sora ta. Lîngă ea este Lenuţa. (Lenuţa era soţia colegului meu Suroi.)

în aceeaşi clipă am întâlnit ochii înlăcrămaţi ai scumpei mele mame, care se afla alăturea de sora şi cumnatul meu, în. acelaşi grup cu doamna Suroi. Am simţit că mă înăbuş şi că picioarele mi se moaie, ca de gelatină. Nu am putut să rostesc nici un cuvînt, în aşa măsură eram de turburat de această neaşteptată revedere, după aproape şase luni de la arestare. Nenorocita mea mamă a întins mîinile spre mine şi mi-a rostit numele, în hohotele de piîns care o cutremurau.

Aproape aceeaşi stare de lucruri s-a petrecut cu fiecare în parte din ceilalţi oameni care se aflau cu mine. Fiecăruia

îi venise cineva drag să-l vadă şi nu a fost o inimă să nu se

cutremure la această întîlnire dintre baionetele soldaţilor postaţi din loc în loc pe coridoarele Tribunalului plin de lume.

Am fost escortaţi. într-o sală vastă unde am fost aşezaţi în bănci, sub paza baionetelor soldaţilor. Gardienii s-au retras într-o săliţă lăturalnică. Eram singurul lot care urma să fim judecaţi în acea zi la Tribunalul militar orăşenesc. Am zărit totuşi într-un colţ al sălii un grup de femei, de care am aflat ulterior că erau călugăriţe ortodoxe de la o anumită mînăstire din nordul Ardealului, care fuseseră aduse aici pentru reju- decarea cazului lor, după ce alte persoane mai fuseseră arestate în urma lor. Asemenea cazuri se judecau de un complet special, într-o săliţă mai mică, fără public.

După un timp, am fost chemaţi pe rînd în sala de şedinţe, unde se aflau doi grefieri civili. Accesul publicului era interzis pînă în momentul intrării juriului, cînd imediat se începea şedinţa. Pe unul dintre grefieri, P. Lupu, îl cunoşteam foarte bine din timpul studenţiei mele la Sibiu, pe atunci acesta lucrînd la curtea marţială Sibiu. în calitatea mea de redactor al unui ziar, *Ţara,* avusesem prilejul să cunosc multă lume din acel alt şi iubit Heidelberg al studenţimii române ardelene. în viaţa ulterioară studenţiei, multe din acele persoane cunoscute în împrejurări profesionale mi-au mai apărut întîmpiător în cale şi, uneori, mi-au fost utile situaţiilor speciale care se născuseră după 23 august 1944.

Grefierul Lupu se afla alăturea de un alt grefier, un om mai tînăr – desigur, locţiitorul său, în faza de pregătire. Vechiul grefier, un om excepţional din cîte îl cunoşteam pînă aici, m-a recunoscut. Şi-a lăsat capul în jos şi l-a clătinat în- <ce.ne la mine. Faptul că încă în alceil om nu dispăruseră amintirile ce ne uneau şi că avea un cît de mic interes faţă de persoana mea m-a remontat moral întrucîtva.

Grefierul Lupu îmi trecu dosarul noului grefier.

— Numele ?, mă întrebă acesta, ridicînd ochii miopi spre mine. \ .

— Ion Cârja, am zis eu.

— Data şi locul naşterii ?, urmă el.

— 25 martie 1922, Whitman, West Virginia, Statele Unite ale Americii.’

Grefierul luă notă cu stîngăcie de numirea locului naş-

terii, de aceea fiind nevoie ca să intervin, pentru scrierea corectă. .

— Profesiunea ?

— Agricultor, am declarat eu întocmai la fel cum o făcusem tot timpul pînă aici, cînd eram supus unui asemenea, interogatori!'..

Grefierul a scris ocupaţia mea cu oarecare ezitare,, ridicând ochii de cîteva ori la mine, să constate dacă făceam o-declaraţie sinceră sau nu.

— Educaţia şcolară, merse el mai departe.

—• Doctor în drept şi absolvent al Facultăţii de litere şi filozofie din Cluj.

Omul a pus stiloul deoparte, s-a uitat lung la mine şi mi-a zis vădit iritat şi nemulţumit :

— De ce căutaţi să induceţi instanţa în eroare, declarîndu-vă agricultor, deîndată ce aveţi titluri academice ? ■

—■ Pentru că aceasta este realitatea, am zis eu. Sunt agricultor, nu am profesat' nimic altceva în viaţa mea decît agricultura. Nu văd nici o incompatibilitate între studiile pe care le am şi profesiunea pe care o prestez efectiv.

— Hm, făcu omul. Eu voi scrie aici avocat.

— Dumneavoastră nu puteţi să menţionaţi altă profesiune decît aceea pe care eu o afirm şi, la adică, o atest.

Grefierul se consultă cu Lupu, îndrumătorul său în profesiune şi, după avizul acestuia, luă act de profesiunea mea întocmai, nu fără a mai face o observâţiune :

— Va urma să faceţi precizările de rigoare în faţa instanţei.

— Sunt conştient de acest lucru.

—- Aţi luat cunoştinţă de învinuirile care- vi se aduc ?, mă întrebă el formal. -

— Am luat act de articolele de încriminare a activităţii mele, am zis eu.

Am fost din nou trecut la locul meu din sala ele aşteptare. Aici am observat că, din cînd în cînd, unii oameni erau scoşi de către soldaţi şi duşi la WC. Ion Popescu, şeful de gară, mi-a şoptit că era bine să cer şi eu să fiu scos, deoarece familiile noastre sunt pe .coridorul de trecere şi aş putea să le văd.

Un soldat m-a luat în îaţa lui şi mi-a indicat traseul de urmat.

Abia am ieşit din sală că am şi văzut valurile de oameni de o parte şi de alta a coridorului, lunginclu-şi gîturile să vadă în sala unde eram noi. Am văzut pe mama între acei oameni şi din nou ochii mei s-au umplut de lacrimi. Cu orice

risc am luat din mîinile Mamei mele batista pe care ea mi-a Intins-o şi am simţit în ea umezeala lacrămilor ei. Mi-am dus batista la gură şi am sărutat-o cu nesaţ, în timp ce treceam spre toaletă. Eram intrigat că nu văzusem pe sora şi cumnatul meu Octavian. Cind, însă, eram pe cale să intru în vestibulul closetului, am zărit pe sora mea, în apropierea uşii. Ea mi-a făcut un semn discret cu ochii din care eu am dedus că cumnatul meu se afla înăuntru. Soldatul m-a însoţit pînă la unul din separeurile WC-ului, unde s-a postat să mă aştepte. Am intrat în cabina liberă, alăturea de una care era ocupată. Am bătut uşor în perete şi mi-am spus numele. Nu era, de astfel, nevoie de nici o semnalizare, deoarece cumnatul meu a » intrat numai cu o secundă-înainte aici, aşteptînd intrarea mea, bănuind că voi ajunge aici. »

Cumnatul meu mi-a întins un bileţel pregătit pe sub peretele despărţitor de scîndură. Am trecut repede cu ochii peste . el şi am fost fericit să aflu că, îh afară de nenorocirea abătută asupra mea, acasă erau bine, sănătoşi şi optimişti. Tatăl meu nu putuse să vină la Cluj, trebuind să stea cineva acasă cu gospodăria. Cumnatul meu a ieşit fără de întîrziere, pentru a nu stîrni nici o bănuială soldatului de pază, iar eu la cîteva secunde. M-am reîntors cu capul în pămînt, ridicîndu-mi-l numai cînd am trecut pe lîngă mama mea cu sora şi cumnatul, care de acum erau din nou împreună, fericit că aveam mesajul de acasă atît de dorit.

Grefierul care ne identificase adineaori a ieşit în cadrul larg al uşii sălii de judecată şi a strigat cu voce puternică numele lotului nostru :

— Liga Apuseană a Moţilor !

Am intrat cu toţii în sala de şedinţe şi am fost introduşi în două boxe. Juriul era constituit din trei judecători, dintre care doi ofiţeri superiori, în timp ce preşedintele avea gradul de căpitan. în dreapta completului de judecată se afla procurorul militar. Foarte aproape de Ubxele noastre se afla o masă lungă, în jurul'căreia şedeau cîţiva civili, pe care i-am bănuit a fi avocaţii noştri. Preşedintele aruncă o privire peste sala arhiplină, aparent bine dispus şi paşnic. M-am uitat şi eu peste sală, foarte fugar, deoarece nu aveam voie să privim în acea ~ direcţie unde era publicul. Am descoperit, pe lîngă familia mea, alte cîteva rudenii şi un mare număr de prieteni, la care

nu mă aşteptam să asiste, din motive de prudenţă proprie. De asemenea am descoperit cîteva feţe de ofiţeri de la securitatea judeţului Turda, printre care şi pe Vasile Herţa, fostul meu anchetator. Anchetatorii, s-a observat, se prezentau şi ei la dezbateri ca să fie văzuţi de victimele lor, astfel ca acestea să-şi păstreze declaraţiile consemnate prin presiune şi violenţă, oamenilor fiindu-le groază să nu mai fie reîntorşi la securităţi pentru reanchetare, cum erau ameninţaţi.

— Tovarăşe grefier, citeşte actul de acuzare a acuzaţilor din boxă, a ordonat preşedintele, după ce a declarat şedinţa deschisă.

Grefierul a citit cîteva pagini întocmite de persoanele din umbră ale securităţii şi tribunalului, acele persoane din vechile barouri şi corpuri judecătoreşti, care acceptaseră să colaboreze cu regimul, dîndu-'le o mînă de ajutor în problemele pentru care regimul nu avea personalul calificat necesar. Cu unii dintre aceştia m-am întîlnit la Canalul Dunărea-Marea Neagră în 1952, arestaţi în baza unor dispoziţiuni administrative. Fărâmei o jenă, aceşti detractori îndrăzneau să se revolte împotriva regimului, invocînd serviciile pe care ei Ip aduseseră, slujindu-i pentru a ne condamna pe noi.

Faptele pentru care noi ne făceam vinovaţi erau : contacte directe şi de ajutorare a organizaţiilor teroriste-paramili- tare din munţi, relaţii cu ambasada Statelor Unite (aici era citat numele meu), pregătiri în masă de primire a paraşutişti- lor eventuali, în cazul unei intervenţii străine, agitaţii contra regimului şi asociere. în acţiunile criminale ale altor grupuri din munţi, care săvîrşiseră crime împotriva agenţilor regimului. Faptele noastre, ale fiecărui membru în parte, se încadrau în articolele codului penal de sub titlul «crime şi delicte de uneltire împotriva siguranţei statului», art. CP 209, punctele 2-4. -

După această formalitate procedurală, preşedintele a ordonat gărzii să ne evacueze din sală şi să fim ţinuţi la dispoziţia tribunalului.

Ordinea după care am fost chemaţi din nou în sală a fost aceea a gradului de învinuire apreciat de securitate şi a periculozităţii intrinseci a persoanei. Au fost luaţi, la început, cei cu caziere mai reduse, cu contacte periferice cu Alexandru Lazăr. După apariţia lor în faţa completului de judecată, oamenii erau readuşi în sala de aşteptare, dar de data aceasta aşezaţi în. alte bănci, sub altă pază, fiindu-le interzisă orice comunicare între ei sau cu noi, cei care urmam să fim luaţi la rând.

Mai rămăseseră, spre seară, numai trei persoane care nu fuseseră chemate în faţa instanţei. Printre aceşti eram şi eu, alături de Alexandru Lazăr şi ţăranul Pâmfil David. în fine, înaintea' celor doi, am fost introdus eu în sală. Intrarea mea a produs oarecare interes şi mişcare în rîndurile asistenţilor, de unde am înţeles că asupra cazului şi persoanei mele mai fuseseră interogaţi şi alţii plînă aici.

Am fost condus în boxă. Grefierul a citit procesul verbal de identificare.

Preşedintele a întrerupt lectura grefierului, după ce acesta a citit profesiunea mea. Cu un zîmbet maliţios pe faţa lui lată ca o farfurie, acesta mi s-a adresat :

— Aţi numit această profesiune ostentativ, ca să apăreţi ca ţăran judecat de justiţia poporului ? >

— Cîtuşi de puţin, nu, am răspuns eu. Aceasta era munca pe care o făceam efectiv afară, încă de pe timpul cînd studiam, alăturea de tatăl meu, pe ogorul nostru.

Judecătorul a.zîmbit cu răutate şi, întorcîndu-se către ceilalţi colegi ai săi, un colonel şi un maior, care erau asesori populari militari, le-a zis :

— Un al doilea luliu Maniu. Şi el s-a prezentat demagogic tot cu această calificare profesională în proces.

După acest scurt incident, grefierul a dat citire actului personal de acuzare.

Actul de acuzare se centra pe cunoştinţa mea directă cu Traian Macavei, unul dintre luptătorii cei mai. temerari din Munţii Apuseni, cu Serafim Buia, consilierul de presă a Misiunii americane din Bucureşti, apoi participarea mea în calitate de co-autor al unui manifest prin care se propovăduia ura împotriva clasei muncitoare (a se citi «comuniştilor»), şi se instiga la răzmeriţă împotriva regimului ; colaborare şi ajutor organizaţiilor subversive, prin intermediul lui Alexandru Lazăr.

— Aţi înţeles acuzaţiile cari vi se aduc ?, mă întrebă _preşedintele.

— întocmai, am replicat eu scurt.

— Le recunoaşteţi ?, continuă el.

— Nu în întregime şi, pe cele pe care le recunosc, nu întocmai cum au fost formulate de acuzare.

— Aveţi un avocat personal ?, mă întrebă el.

— Nu am nici un avocat. Eu sunt avocatul propriei mele cauze.

— Procedura penală obligă ca fiecare inculpat, care apare-

în faţa unui tribunal militar, să aibă un apărător calificat şi aprobat de colegiul avocaţilor să apară în faţa unei instanţe. Apărarea, printr-un avocat, este obligatorie într-un caz ca acesta.

— Tot procedura penală prevede că numai în cazul că inculpatul nu şi-ar putea face singur apărarea, este obligatorie asistenţa judiciară. Or, în cazul de faţă, eu mă declar pe deplin -capabil să mă apăr singur. Titlul meu academic nu este. mai prejos ca al acestor domni din băncile din faţa mea. Ac- ceptînd apărarea acestor avocaţi înseamnă că eu îmi contest propria mea pregătire juridică, fiind de acord să dau cuvîntul altuia să vorbească pentru mine, cu care nu m-şm întîlnit niciodată în viaţă, care nu mă cunoaşte şi care nu-mi cunoaşte activitatea mea.

Judecătorul a suspendat pentru două minute şedinţa.

— Tribunalul se retrage pentru deliberare, anunţă preşedintele.

De abia s-a retras, că judecătorii au şi reapărut pe estradă.

— Tribunalul militar respinge excepţiunea dumitale ca inadmisibilă, a declarat preşedintele.

— Eu protestez împotriva impunerii unui avocat din oficiu în cauza mea. Suntem în faţa umor violări ale dispoziţiuni- lor de procedură penală, în acest caz, în sensul că nu mi-a fost admis contactul prealabil cu un avocat.

Un bărbat voinic, din banca avocaţilor, s-a ridicat în picioare, şi, după ce a cerut dreptul la cuvînt, s-a întors către, mine şi mi-a declarat :

— Eu voi fi avocatul dumneavoastră. V-am citit dosarul, sunt familiarizat cu cauza şi pot să vă fac apărarea în condiţiuni optime, în ceea ce vă priveşte interesul.

— Dumneavoastră aţi citit un dosar întocmit de organele de anchetă, reote, de agenţii securităţii, de stat, care au smuls declaraţii în mod forţat şi care declaraţii, în nici un caz, nu reprezintă faptele şi responsabilitatea mea în întregul context al condiţiunilor sub care s-ar fi comis crima de care sunt acuzat. Dumneavoastră cunoaşteţi numai poziţia acuzării şi nu şi a inculpatului. Eu vă reprob şi declar că nu-mi. voi însuşi apărarea dumneavoastră.

Preşedintele a intervenit, chemîndu-ne la ordine. M-a făcut atent că va trebui să mă supun hotărârii tribunalului şi, În consecinţă, să accept apărarea din oficiu.

— Nu mă pot împotrivi hotărârilor dumneavoastră, domnule preşedinte. Mă supun deciziei tribunalului. Dar, în ce mă priveşte, am dreptul să cer tribunalului să fie consemnată voinţa mea expresă de a mă apăra singur, că' nu-mi însuşesc asistenţa judiciară acordată din oficiu şi că nu voi semna concluziile pe care avocatul propus de dumneavoastră le va pune în cazul meu. ■

Consemnarea a fost făcută potrivit cererii. Desigur, aceasta nu a avut nici un efect.

Procesul s-a judecat fără martori, fără confruntări, cel puţin cu Alexandru Lazăr, care era arestat , şi care, de altfel, ■ar fi fost singurul martor pe care l-aş fi propus.

După interogatoriul preşedintelui, la care eu i-am răspuns m conformitate cu starea reală de lucruri care a dus la împri- cinarea mea, şi care diferea de învinuirile securităţii, a urmat la cuvânt avocatul, care nu a făcut decât să sumarizeze dosarul şi să invoce,- ân apărare, eroarea ân care căzuse o mare parte din populaţia ţării, care nu a reuşit să se desprindă de o anumită mentalitate burgheză din trecut şi care nu a reuşit să vadă încă drumul nou deschis de socialism. Cerea circumstanţe atenuante. Nu mi s-a permis să vorbesc în apărarea mea. Preşedintele mi-a spus că o voi putea face la ultimul cuvânt, care ni s-a dat după audierea şi a celorlalţi doi, Lazăr şi David.

La ultimul cuvânt, oamenii au fost ponderaţi. Fiecare dintre membrii grupului căutau să aşeze la baza activităţii lor, bunacredinţă şi confuzia politică în care trăiau. O anumită cuminţenie populară, specifică neamului nostru, a caracterizat, în general, atitudinile acestor oameni de suflet, care au vibrat la timp pentru interesul ţării şi bunăstarea oamenilor ei. Toţi. lăsau la aprecierea instanţei pedeapsa care urma să li se dea.

în cuvântul meu ultim, m-am ocupat mai ales de întreg grupul de oameni, de provenienţa lor socială şi de condiţiile grele de viaţă ale acestora.

— întreaga ţară ar trebui să fie aici, am zis eu. Toţi au aceleaşi simţiri, pentru că toţi au aceleaşi nevoi, şi toţi suferă de aceleaşi dezavantaje în câştigarea existenţei de fiecare zi. Eu am fost la intersecţia unor tendinţe ale nemulţumiţilor şi, . în acelaşi timp, sub ochiul securităţii. Mi-a fost imposibil să

fac vreun gest ostil împotriva orânduirii noului regim şi, mărturisesc, nici nu aş fi făcut la acel timp, când nu vedeam nici

o raţiune. Crima mea constă în aceea că nu am divulgat ceea: ce ştiam că se petrece în sate şi în munţi. Or, eu, fiul unui fost muncitor miner din Statele Unite, care cu trudă grea şi-a. câştigat un ban cu care şi-a cumpărat pământul şi casa din ţară, m-aş fi aflat în conflict cu însăşi concepţia onestă de viaţă a tatălui meu, cu tot ceea ce părinţii mei au creat prin muncă şi sudoare în această ţară şi pentru această ţară, dacă aş fi trădat murmurările ţării, care erau şi ale noastre. în plus, mi-aş fi trădat conştiinţa. Eu nu mă consider vinovat de nici o faptă criminală împotriva regimului şi de aceea eu cer să: fiu achitat.

Am fost singurul, din acest lot, care am cerut achitarea.

Era seara tîrziu cînd am fos't luaţi în primire de gardienii închisorii ca să fim conduşi din nou la celulă. Am putut vedea din nou, sub lumina electrică de pe coridoarele înalte, feţele-dragi ale familiilor noastre. Am avut o reacţie subită de groază şi scârbă totodată, cînd am zărit prin lumea prin care treceam figura odioasă a fostului meu coleg de liceu, Viorel Oroianu. Acesta trecea cu capul sus printre oameni şi le făcea gesturi de încurajare bieţilor oameni de la munte, dintre care mulţi erau consătenii săi. Acest individ, unul dintre cei mai slabi la învăţătură din clasa noastră, fusese acela care pusăse în contact pe mulţi oameni din satele de munte cu Traian Macavei. El însuşi a fost acela care, fiind student întîrziat la Cluj, zărindumă odată pe stradă, m-a chemat la el să-mi prezinte pe Traian Macavei, omul de la care Lazăr avea numele meu. Eram sigur că acestui individ se datora arestarea cîtorva zeci de oameni nevinovaţi, pe suferinţele cărora el şi-a ridicat prestigiul infam de om al regimului, fiind numit avocatul regiunii Cluj, un post de extrem de mare răspundere şi extrem de bine plătit. .

Iubita mea mamă s-a aruncat printre gardieni să-mi atingă haina, văietîndu-se alături de celelalte mame, soţii sau copii.

— lonu mamii, lonu mamii, dragul nostru, noi nu te vom uita niciodată.

După cîţiva ani, cînd ne-am văzut din nou, fiecare dintre noi mai îmbătrînit şi mai obosit de viaţă, mi-am dat seama că imaginea mea nu a dispărut niciodată din inimile scumpe ale părinţilor mei şi că rugăciunile şi gîndurile lor începeau, ziua şi noaptea, cu mine şi se terminau tot cu mine, precum la fel cu fratele meu Nicolae, care fusese răpit de pe străzile Bucureştiului în 1947, şi despre care nu mai ştiam nimic.

După două zile de la data procesului ne-au fost aduse la ■cunoştinţă oficială sentinţele. Eu primisem 5 ani închisoare corecţională, 3 -ani interdicţie civilă şi confiscarea averii. Pedeapsa maximă, Lazăr, 10 ani, iar minimă, 2 ani, loan Nicoară.

3. Oameni din rafturi

Lui Winston Churchill i se atribuie butada conform căreia diferenţa dintre capitalism şi comunism constă în aceea că în timp ce primul este specializat în adunare şi înmulţire, al • ' doilea, comunismul, este expert în scădere şi împărţire. Desigur, aceste cuvinte descoperă mult adevăr. Noi însă, cei care am asistat şi trăit procesul de instaurare a comunismului în România, am putea face şi alte diferenţieri fundamentale, nu mai puţin plastice ca ale omului care, abia după dezlănţuirea teroarei .în Europa de răsărit ,şi centrală, şi-a dat seama de enorma greşală pe care a patronat-o şi el, cînd s-a hotărît abandonarea a o sută de milioane de oameni nevinovaţi în ghearele Kremlinului roşu.

După noi, cei care am cunoscut de la rădăcină geneza comunismului în România, precum 'am cunoscut, tot atât de amănunţit, şi metoda de uzurpare a puterii de stat a acestuia, cu ajutorul de fiecare clipă al ruşilor (şi acum, comuniştii români, se pare că nu mai doresc să arate recunoştinţa datorată acelora care i-au născut şi le-au pus în mînă pîinea, cuţitul şi biciul, pentru gloate), nota caracteristică pe care a traşat-o comunismul vieţii în ţara noastră, şi care dăinuie şi azi cu aceeaşi nuanţă de teroare neîmblînzită, este că acesta a produs . două polarizări de gravitaţie în rîndurile maselor : aglomerările la sursele prime de asigurare a procesului vital (depozite de alimente – carne, pîine, ulei etc. –, servicii, muncă de orice fel, fără discriminare, fără pretenţii de recompensare echitabilă, imposibil de soluţionat) şi aglomerările din puşcării. Acestea sunt cele două curente pe care comunismul le pune în mişcare şi, de îndată ce unul dintre ele îşi diminuează frecvenţa, regimul începe să se clatine sub vulcanii nestinşi ai nevoilor umane sugrumate, producîndu-se, ceea ce se numeşte în domeniul electronic, scurt circuite.

Din ziua arestării mele am întîmpinat chinurile supraaglomerărilor din închisoare. Din mizerabila închisoare a Tribunalului Turda, plin de insecte, pînă la podelele goale ale

închisorii Tribunalului Cluj şi, apoi, în continuare, la paturile de fier suprapuse în trei etaje, oamenii nu-şi mai aflau locul minim de a-şi întinde pentru odihnă,'pentru cîteva ore – în noapte, cel puţin, trupurile trudite, bătute şi mutilate. Somnul, avînd pe deasupra altor funcţiuni de conservare a organismului şi una esenţială de dezintoxicare a lui, se înţelege că supra-aglomerările în care am fost determinaţi, în mod brutal, să trăim constituie, alături de înfometarea noastră îngrozitoare, unul şi foarte însemnat atentat criminal împotriva vieţii noastre, de dărîmare a rezistenţei noastre bio-spirituale, prin desfiinţarea unui coeficient minim de asigurare a unor condiţii de odihnă.

Am fost transportat într-un vagon-dubă de la Cluj la Aiud, la 7 februarie 1950. Am fost îmbarcaţi în tren la miezul nopţii şi,: cîndva, după cîteva ore, am fost cuplaţi la un tren de marfă, care ne-a transportat pînă la Aiud. În afară de intelectualii din lotul nostru, au mai fost încărcaţi aici intelectuali din alte organizaţii care mai fuseseră judecaţi. De asemenea am aflat în vagon o seamă de alţi oameni, aduşi de pe la diferite închisori din nordul Ardealului, care fuseseră duşi pe la unele instanţe şi securităţi, pentru confruntări. Acum erau reintorşi la închisoarea de ispăşire. Ţăranii au fost repartizaţi la Gherla, studenţii la Piteşti, elevii la Tîrgşor, şi ofiţerii, o parte la Dej şi o altă parte la Aiud.

Era o zi geroasă de iarnă cînd am intrat pentru prima oară între zidurile închisorii Aiud. Cunoşteam închisoarea din exterior, şi întotdeauna această clădire monumentală, masivă, mohorâtă, aşezată în orăşelul acesta dintre dealuri acoperite cu vii, m-a impresionat. Nu mi-am putut niciodată imagina că într-o aătfel de clădire mută, împrejmuită cu ziduri înalte, ar fi putut încăpea atîta durere şi că acele ziduri ar fi putut să aibă o forţă atît de extraordinară în a stoarce din fiinţe umane toate resursele de energie, care susţin un om şi îl înnobilează.

De la gară am fost încărcaţi în cîteva camioane deschise. Ni s-a ordonat să stăm pe vine. Peste capete ni s-au aruncat cîteva prelate îngheţate, întepenite, ca nişte pînze de tinichea. Cînd ni s-au luat prelatele de peste noi, ne-am trezit între nişte ziduri înalte, gri, iar pe lingă camioane am văzut vreo duzină de gardieni şi doi civili. Mai tîrziu am identificat că cei doi civili care ne-au primit erau unul directorul închisorii, Constantin Dorobanţiu, iar celălalt, fostul director interimar, lo-an Mariş, acum directorul fabricii închisorii.

Dorobanţiu ne-a trecut în revistă, uitîndu-se cu ochi aspri la noi. Intorcînidu-se spre gardieni, a dispus să fim încarceraţi la ^unul dintre pavilioanele din faţa clădirii centrale, a celei care mai tîrziu am aflat că se numea Celularul princip-al.

Am fost înghesuiţi într-o celulă care se afla chiar la uşa de intrare a secţiei a şasea. Aici am dat peste un. grup de persoane, cei mai mulţi din părţile Orăştiei. Curînd am ajuns să cunosc pe un om brunet, cu sprâncenele groase şi vocea melodioasă, îmbrăcat într-o haină cadrilată, cîndva de bună calitate şi cu croi elegant.

— Mă numesc Militaru, mi s-a autorecomandat acesta. Sunt de loc din Oltenia, dar am profesat avocatura la Oradea pînă în ziua când am fost arestat.

Am fost informat de avocatul Militaru asupra tuturor oamenilor din'lotul său, el fiind şeful unei organizaţii din Bihor care căzuse ca atîtea altele. Majoritatea oamenilor din lotul său se aflau în această celulă. Militaru fusese membru al partidului naţional-liberal. A jucat un rol activ în reorganizarea partidului său în judeţul Bihor dar, cedînd cu oarecare uşurinţă presiunilor politice din ce în ce mai simţite ale partidelor marxiste şi coaliţiilor şi cîrdăşiilor acestora –, Militaru a ajuns să joace curînd cartea falimentară şi deloc onorabilă a lui Gh. Tătărescu. Pentru ca totuşi să nu rămînă ridicol, după căderea lui Tătărescu din graţiile partidului comunist, omul,, socotindu-se în acelaşi timp şi frustrat, a început să recruteze oameni nemulţumiţi pentru o acţiune proprie, desigur, subversivă, anticomunistă. Din nefericire, omul neavînd un stagiu suficient aici pentru a-şi forma popularitatea cuvenită unui om politic, oamenii pe care i-a recrutat erau ei înşişi pripăşiţi în acea parte, fără aderenţe în masa băştinaşă. Mi-a fost foarte simplu să înţeleg natura eterogenităţii organizaţiei lui Militaru, după ce am aflat că Militaru apăruse la Oradea de abia în anul 1945. Oamenii din Bihor îşi aveau mentorii lor politici şi acelora le acordau încrederea lor, nu unui necunoscut. Ocupaţia vremelnică a maghiarilor îi înţelepţise pe oameni şi le adîncise un nou simţ al orientării sociale şi politice.

Am stat doar două zile în celula în care am fost depuşi în prima zi. în acest timp am luat contactul cu rigoarea de fier a unui penitenciar destinat să ucidă oamenii. Din

primele clipe mi-am dat seama de severitatea condiţiilor de detenţiune de aici. întîi, nu am aflat în această celulă nici un articol de inventar, din acelea care erau afişate vizibil pe un tablou din

apropierea uşii. Două hîrdaie mari, pentru necesităţi, atîta doar am aflat între cei patru pereţi goi. într-un colţ al celulei se mai afla o sobă confecţionată dintr-un butoi care servise pentru încărcarea de bitumen, în care ar fi urmat să se aprindă focul din vreun material combustibil, ceea ce nu se vedea în jur, precum, de altfel, nici foc şi nici căldură nu am avut vreodată la Aiud, în acea perioadă.

Efectiv, intraserăm în celulă la ora 11 sau 12 dimineaţa. Celor din celulă li se servise deja masa şi acum erau în aşteptarea cinei. La ora 4 uşa celulei a fost deschisă. Un deţinut cu şorţ alb, care mânuia cu mate dexteritate un polonic de circa 500 de grame, turna fiecărui deţinut în gamelă un soi de lichid transparent, în care se prizăreau câteva foi de. varză, lipsind orice urmă de grăsime. Această ciorbă mizerabilă a fost servită numai vechilor locatari ai celulei. Acea ciorbă, care nu conţinea nici un element nutritiv, fiind un ieftin simulacru, . oarecum eficace din punct de vedere psihologic, ne-a fost sus- strasă noilor veniţi pe considerentul că noi primiserăm o alocaţie de hrană rece pe o zi, la plecarea din penitenciarul Cluj, în realitate, nu' a fost unul dintre noi să rezistăm ispitei unei bucăţele de pîine şi unei felioare de marmeladă, cît ne-a fost dat pentru o zi înainte raţia de alimentaţie. La ora când se servea ciorba de varză noi eram sleiţi ele foame, consumîn-dune hrana în ajun.

A doua zi am fost luaţi la două birouri speciale ; la unul să ni se întocmească formele de încarcerare, iar la altul să ni se controleze inventarul şi să predăm la magazie ceea ce era în plus. Oricîte lucruri – mă "gândesc la îmbrăcăminte –, ai fi avut în plus de cele admise, aici nu ar fi fost suficient să le îmbraci toate şi deodată, ca să nu simţi frigul crîncen din celulă. în zilele următoare, am fost transferaţi pe acelaşi coridor, în aceeaşi secţie, la o altă celulă. Câţiva dintre noi fuseseră – luaţi şi repartizaţi aiurea, ânainite de a fi scoşi majoritatea. Fuseseră ăleşi dintre noi foştii jandarmi şi poliţişti. (Mai târziu am aflat că aceştia au fost trecuţi la un regim special de pregătire, în vederea noilor funcţiuni care aveau să li se atribuie imediat după ce au ajuns la canal : brigadieri şi pontatori.)

Celula nouă în care am fost repartizaţi avea trei şiruri de paturi de fier, aşezate pe trei rânduri. Fiecare pat, la rândul său, având încă două suprapuse. Patul de sus, al treilea, era lângă tavan. Căpătâiul acestui pat dădea în plafon, iar

oamenii care urmau să doarmă în el abia reuşeau să se strecoare.

În fiecare pat dormeam doi sau trei oameni ; vorba vine că dormeam ; ne chinuiam unul pe altul. Unii dintre noi, după ce am stabilit de comun acord, dormeam sub paturi, cu schimbul. De altfel, nu era prea mare diferenţă între cei ce dormeau în pat şi cei care dormeau sub pat. Uneori era. preferabil să dormi sub pat, deoarece paturile nu aveau saltele, decît nişte rogojini extrem de uzate, şi le simţeam chingile' de fier cum se atingeau cu oasele, întrucât nu mai era vorba de ţesuturi musculare sub pielea noastră.

—■ Parcă suntem în rafturi, a zis odată cineva dintre noi.

Din momentul acelei reflecţii, m-a pasionat această observaţiune şi, în acele vremuri de uşor romantism de început de ' închisoare, mă gîndeam cu stăruinţă ca primul meu volum de ■ amintiri din puşcărie să-l intitulez : oameni din rafturi.

Iată însă că anii lungi de temniţă care s-au adăugat,- şi pe care a trebuit să-i execut, au estompat acel prim contact cu celulele Aiudului, şi la transcrierea meihoriilor mele de acum, acea perioadă începe într-un singur şi modest capitol, comparativ cu alte amintiri mai aspre şi mai grave, care aveau să-şi pună amprenta pentru veşnicie în viaţa mea.

Celula în care mă aflam avea două ferestre care dădeau spre celularul principal. Priveam spre acea clădire semeaţă din faţă, şi ceea ce mă impresiona mai mult era liniştea de moarte care plutea peste ea. Nu-mi puteam închipui câţi oameni se aflau acolo, cine erau şi ce se putea petrece în acea cumplită linişte de moarte care mă intriga.

— în celular, mi-a spus cineva dintre cei mai vechi, se află, întâi, toţi criminalii de război şi vinovaţi de dezastrul ţării – toţi demnitarii care au fost arestaţi şi condamnaţi, precum şi membrii Gărzii de Fier. Bănuiesc că mai sunt şi alte categorii dar, chiar dacă ar mai fi cineva în afară de categoriile celor amintiţi, aceştia sunt persoane care au conecţie cu unele persoane considerate mai periculoase sau chiar acele persoane sunt considerate periculoase prin ele însile regimului, prin activitatea sau influenţa lor.

Intr-adevăr, lucrurile se prezentau aşa cum mi-au fost relatate.

La acea dată încă nu se.fixaseră obloanele la ferestre şi deţinuţii puteau comunica, de la fereastră la fereastră, prin alfabetul surdo-mut. în cîteva zile toţi am deprins acest mijloc de transmisiune a gîndurilor noastre şi de recepţionare corespunzătoare. Mi-a fost curios să constat cit de uşor pot reînvia învăţături din anii copilăriei, amintiri şi deprinderi pe care le credeam dispărute cu totul. învăţasem acel alfabet încă în primele clase liceale, dar erau mai bine de cincisprezece ani de cînd nu mă mai gîndisem la el. Iată că acum îmi prindea bine.

Noi aveam privirea din partea de sud spre celular. La partea stingă a noastră, la colţul celularului, se afla grajdul în care erau ţinuţi cîţiva cai şi boi de tracţiune, din serviciul închisorii. în. faţa grajdului se afla un fel de ogradă împrejmuită cu gard simplu, din scîndură, scund, unde oamenii din celular erau scoşi la plimbare. în fiecare dimineaţă, după ce se dădea deşteptarea la ora cinci, începea imediat plimbarea, pe celule sau, uneori, ne-am dat seama, pe grupe de celule. Această plimbare continua pînă seara târziu, uneori mergînd pînă la stingere, la ora zece seara. Erau şi zile şi săptămâni chiar, cînd plimbările erau tăiate şi atunci celularul semăna cu un enorm cavou. Acest sistem de plimbări era asemănător cu cel practicat în URSS, unde, oamenii care au fost deţinuţi acolo mi-au spus că, de pildă, la închisoarea centrală Lubli- anka din Moscova, plimbările se fac zi şi noapte, fără întrerupere, din cauza marelui număr de deţinuţi, pe de o parte, şi apoi datorită faptului că administraţia închisorilor ferea oamenii de a se pune în contact unii cu alţii.

Mi-am putut da seama, încă înainte de a ajunge în contact direct cu oameni din celular, că în icelullar erau câteva mii de deţinuţi, după căruţa de cai pe care o vedeam cum era împinsă zilnic de oameni încărcată de cîte două ori. cu turtoi (mălai bine prăjit în formă de eslăcei). Pîinea o vedeam foarte rar şi au fost' ‘săptămâni întregi cînd nu am văzut o firimitură de pîine.

De la această celulă am putut vedea ieşind şi intrând în celular umbrele unor oameni care au jucat rol de seamă în viaţa politică, culturală sau militară a ţării. Aş putea afirma că aproape toţi generalii români care au luptat pe frontul rusesc se aflau aici, în frunte cu miniştrii Apărării Naţionale, şefii de stat major şi amiralii. Aici se aflau toţi aceia cate au creat cadrele armatei noastre naţionale şi care au insuflat patriotismul cald în piepturile soldaţilor noştri, toţi aceia care au dat dovadă de cele mai înalte calităţi ostăşeşti şi de jertfă

pentru patrie.

îmi perseverează în memorie figurile şi numele unor asemenea personalităţi ale vieţii noastre publice, care au fost la Aiud la acea dată, pe care i-am văzut sau de care am auzit,

cum ar fi : generalii Petre Dumitrescu, Macici, Budulescu? Molciuschi, fraţii Caraolţ, Avramescu, Ciupercă, M. Lascăr, Manoliu, Ţapu, Racoviţă, Tătăranu, Stavrescu, Mihail, Dumitriu, Rosetti etc., amiral Păiş, profesorul Alexandru Marcu, filozoful Ioan Petrovici, poetul Nichifor Crainic etc.

Din această celulă auzeam în fiecare dimineaţă, înainte de a se da deşteptarea, căruciorul morgii care transporta dis de dimineaţă trei-patru sau chiar mai multe cadavre, pe care le ridica din celular, de la secţiile externe sâu de la spital. Cadavrele erau trecute în curtea din spate, unde erau ZARCA şi atelierele de întreţinere ale închisorii şi unde tîmplarii pregăteau, la normă, sicriele din scîndură grosolană, cherestea ieftină, nedată cel puţin la rindea. Trupurile erau aşezate aproape goale (numai în cămaşă şi indispensabili) în coşciuge şi trecute prin gard alăturea, unde erau înmormîntate în cimitirul anonim al închisorii, fără de cruce, fără de luminare şi fără de rugăciuni creştineşti.

Scîrţîitul dureros al acelui cărucior tras de oameni m-a obsedat apoi ani şi ani la rînd, şi' nu ştiu de ce, am avut atunci impresia că în înaintarea lui anevoioasă, .în alunecarea lui cu un fel de pocnete mici şi rupturi în aşchii, din cauza degresării osiilor şi a gerului care înţepenea locaşul de învârtire a roţilor, se asemăna cu însuşi mersul veacului nostru, care avea acelaşi plînset în scurgere.

Am putut vedea pe cei doi gardieni, aceiaşi întotdeauna, care însoţeau acest dric, pus în acţiune de trei oameni deţinuţi de drept comun, cu feţele puhave şi roşii de ger.

Unii dintre noi eram sortiţi să lîncezim ca .stafiile în rafturile din celule, iar alţii dintre noi să fie aşezaţi în,rafturile interioare ale lutului, unde se clădeau cîte trei sau patru lăzi cu cadavre. una peste alta, ca să rămînă şi să ajungă spaţiu pentru oît mai mulţi. Şi mult păm.înt a trebuit şi aşa, cu toată economia locaşurilor de veci de care regimul a aflat că era cel mai ieftin, la Aiud.

4. Pagini de istorie pierdute

În, cele trei luni cît am fost ţinut la Aiud am. avut timp, aproape suficient, să aflu o serie de lucruri din viaţa publică a ţării de care dacă nu eram complet ignorant, ştiam prea

puţin şi destul de vag. Aceasta, pentru că la acel timp nu eram suficient de matur (între anii 1937—40), ca să urmăresc activitatea politică a factorilor guvernamentali, fiind încă elev de liceu. Apoi, tatăl meu a încercat să impună în familia noastră rezerve prudente faţă de curentele politice care vînzoleau ţara în acea perioadă, considerîndu-le nesănătoase. Dîrisul ne dădea exemplul Statelor Unite ale Anjericii, unde erau în fiinţă numai două partide, în timp ce în România erau, între anii 1936—1938, peste treizeci de partide şi grupări politice, extrem de virulente, de contradictorii şi cu o morală joasă, de castă, fără toleranţă, exclusiviste pînă la extremă.

În primele zile ale încarcerării mele la Aiud, se afla în celulă cu mine un fost inspector financiar George Răţoiu, care era recunoscut de unii legionari ca fiind ajutor de comandant legionar, ceea ce el însuşi nu contesta. Omul, un moldovean cu memorie sănătoasă şi cu un trecut bogat de activităţi ,în cadrul organizaţiei sale, s-a dovedit un excelent şi fidel istoric ■ al evenimentelor politice din ţară, al căror martor fusese, din vremurile care coincideau cu naşterea mea. Ahtiat să învăţ şi să reţin orice consideram util culturii mele şi exersării memoriei mele pe care nu doream să o las să trîndăvească, am rămas recunoscător lui G. Răţoiu, pentru multe informaţii pe care mi le-a împărtăşit. G. Răţoiu era un om scund, cu faţa lungă şi ochii blînzi, drapaţi de o pereche de pleoape japoneze, care îi dădeau înfăţişarea permanentă a unui om doborît de somn sau în continuă- întrebare. Acest om mi-a relatat cu exactitate matematică toate datele importante şi remarcabile din viaţa politică, dramatică, a României, după cel de-al doilea război mondial, care l-a pasionat, dîndu-i atenţia maximă şi căutînd să se încadreze 'activ în procesul de evoluţie al ţării pe care a iubit-o. Cu o sinceră şi caldă pasiune, el a împletit în ţesătura acelor evenimente, începuturile de luptă ale generaţiei sale, aşa cum s-a ancorat în ea, de ipe timpul studenţiei sale la Iaşi, alăturea de Corneliu Zelea Codreanu, zeul unei generaţii, pînă la scurta victorie legionară din 1940—41 şi apoi, la ivirea furtunilor restricţiilor, de după 1945. Fără povestirile sistematice ale lui G. 'Răţoiu nu aş fi fost capabil să mă avînt în atitudinile ulterioare – intelectuale, de cunoscător al fenomenului legionar, morale şi de afirmare a unei poziţii –, cu sutele de legionari pe care mi-a fost dat să-i întâlnesc în

timpul carierei mele de puşcăriaş pe termen lung. Oricum, alături de ceea'ce aflasem de la G. Răţoiu şi, mai tîrziu, de la alti martori iluştri şi foarte competenţi în materie, eu aş putea declara că educaţia mea politică naţională – de cunoaştere şi de discriminare, de doctrină şi de definiţie, de trecut istoric şi lupte convulsive –, a început să mi se cristalizeze de abia la Aiud, şi de aici înainte.

Oamenii pe care i-am întâlnit aici, şi la Canalul Dunărea-Marea Neagră, în marea majoritate a cazurilor, au fost oameni integri, robust căliţi sufleteşte şi mintal, oameni deplin conştientei de valoarea rolului pe care un individ, oricare ar fi, era dator să-l joace în viaţa comunităţii româneşti, în scopul creării unui viitor cît mai bun şi strălucitor de înălţare a' neamului nostru. După aproape un deceniu de cînd mă aflu în aşa numita lume liberă,'mi-a fost imposibil să mai întâlnesc oameni de aceeaşi talie morală şi patriotică, între fugarii de după 1945 şi ulterior, pînă azi, decît, în mod excepţional cîţiva, pe care îi pot număra pe degetele celor două mîihi.

* * *

Istrate Micescu, fostul ministru de justiţie în guvernul Cuza —Goga (dec. 1937—febr. 1938), căzuse victimă în închisoare, datorită unui învăţător din Bucovina, Nichifor Robu, fost deputat în partidul Liga Apărării Naţionale Creştine (LANC), cu semnul de partid şi electoral, svastica. Nichifor Robu, mîhnit şi revoltat de starea de lucruri în care ajunsese ţara după 1944, a convocat pe Istrate Micescu la o anumită biserică din Bucureşti, în 1947, cu scopul de a depune un jurământ de credinţă pentru realizarea unei sarcini şi misiuni politice patriotice, autoînsuşite de aceştia, de salvare naţională, sub auspiciile unei organizaţii subterane, al cărei preşedinte urmă să fie savantul jurist român alături de Nichifor Robu. Se pare că au mai fost încunoştinţate şi alte persoane, de unde a urmat inevitabil răsuflarea indiscreţiei care a ajuns la urechea securităţii. Istrate Micescu şi Nichifor Robu'au fost arestaţi chiar în biserică, în vreme ce preotul îi avea pe amîndoi sub patrafir.

Acest om cu memorie fantastică şi neegalat de nici un alt savant român în materie de drept civil, s-a acomodat mai uşor ca mulţi intelectuali la condiţiile mai mult decît spartane ale temniţei. Din nenorocire, nu a avut o constituţie biologică

pe măsura moralului său, aşa că la cîţiva ani de, la încarcerare, a decedat înainte de a împlini vîrsta de 70 de ani (s-a născut în anul 1881). în timpul asprei sale detenţii, Istrate Micescu a

susţinut un înalt nivel de preocupări în lumea penitenciarelor pe unde am fost purtat. Ca mulţi alţii, şi acesta a contribuit să sporească cultura oamenilor din închisori, continuînd să înveţe şi să îndrumeze oamenii cu care soarta l-a pus la un loc, pentru care el a fost o binecuvântare.

Mi-a fost dat să aud de la foarte mulţi deţinuţi, la Aiud, o seamă de lucruri narate de Istrate Micescu, din timpul cînd acesta a ocupat funcţiuni de înaltă răspundere în stat, ca aceea de ministru, de profesor universitar şi de strălucit decan al baroului de avocaţi din Bucureşti şi preşedinte al altor organizaţii şi asociaţii juridice din ţară şi din străinătate.- Alături de Nicolae Titulescu care era cu doi ani mai tînăr decît Istrate Micescu şi care, la rîndul său, a fost un eminent jurist, impu- nîndu-se într-o aşa măsură încît la vîrsta de numai 21 de ani a devenit profesor universitar, tot de drept civil şi tot la aceeaşi universitate din Bucureşti, Istrate Micescu va rămîne în istoria juridică română, prin remarcabila sa contribuţie didactică, oratorică şi fulminant pledant la bară, ca una dintre cele mai ilustre figuri din viaţa academică română.

Nu l-am întîlnit niciodată în viaţă pe Istrate Micescu, cu toate că şi el a fost la Aiud. Nu am putut afla data cînd acesta a decedat. Din multele amintiri ale acestui om de seamă, mi-au rămas în minte multe povestiri, amintiri de-ale acestuia şi anecdote atribuite lui. Dintre amintirile lui, voi relata una care mi se pare interesantă şi mai puţin cunoscută şl, socotesc eu, ar merita să fie salvată de la pierdere, în cazul că nu se va afla altcineva, mai competent, cîndva, să vorbească despre ea.

După alegerile parlamentare din decembrie 1937, de la care dată nemaiexistînd alte alegeri libere în România (şi chiar, de nici un fel, deoarece ceea ce se practica acum în România nu mai sunt alegeri, desemnîndu-se de partid câte o persoană pentru o poziţie ; ceea ce sunt, s-ar putea spune, confirmări ale maselor, obligate să se prezinte la urne), guvernul liberal nu a reuşit să obţină majoritatea de 40 o/₀ conform căreia, după legea electorală în vigoare, partidul câştigător al unei asemenea majorităţi ar fi beneficiat de o primă

de 20 % la mandatele câştigate, asigurîndu-şi conducerea. Opoziţia partidului naţional-liberal era formată din două partide aparent puternice la acea dată : partidul naţional-ţărănist şi Garda de Fie'r (Mişcarea legionară). Aceste două partide au mers în alegeri în cartel, stabilind o platformă electorală acceptabilă ambelor partide – de toleranţă şi de supraveghere a legalităţii alegerilor –, cu intenţia declarată de a răsturna guvernul liberal, cum s-a şi întîmplat. Partidul naţional-liberal a obţinut 36 °/o din voturi (sau 39,2 »/o din totalul mandatelor), partidul naţional-ţărănist şi Garda de Fier aproximativ 35 °/o» iar restul a revenit. altor partide minore, cum era şi partidul Cuza—Goga, care a luat 9 % din voturi. Regele Carol II nu a mai convocat parlamentul ci a fixat alte alegeri pentru anul următor, luna martie 1938, alegeri care nu au mai avut loc, deoarece Carol II a instaurat o dictatură personală la 10 februarie 1938. S-a creat un partid al Coroanei, aşa numitul Frontul Renaşterii Naţionale, ai cărui oameni de conducere au fost ex- traşi, în'cea mai mare măsură, din rîndurile partidului naţional-ţărănist, excelînd printre aceştia avocatul piteştean Armând Călinescu, un. om extrem de vanitos, de ambiţios, lipsit de orice experienţă politică de anvergură naţională.

Un ofiţer superior îmi spunea la Aiud că regele Carol al II-lea l-a ales pe Goga să formeze noul cabinet, după alegerile nedecise din decembrie, sub impulsul alcoolului şi dintr-un capriciu al Elenei Lupescu, metresa sa nefastă, aşa cum, de altfel, lua cele mai multe hotărîri acel rege vicios. Imediat după alegeri, Carol II a convocat pe şefii partidelor politice la castelul său din Sinaia. Octavian Goga, fiind şi el de faţă, a fascinat pe Elena Lupescu prin verva sa şi prin strălucirea spiritului său de mare «causeur». Cînd a fost vorba să fie numit un premier pînă la noile alegeri, Elena Lupescu a insistat pe lingă rege ca să fie numit Octavian Goga, cu toate că partidul acestuia avea un caracter antisemit, (cu mult mai redus, desigur, deoît partidul Gărzii de Fier, şi cu cadre de susţinători puţine, ne- fiind o forţă naţională).

Istrate Micescu povestea că în timpul cit el era ministru de justiţie, s-a întîmplat să aibă un incident dramatic cu ministrul plenipotenţiar sovietic de la Bucureşti, V. I. Ostrovschi, şi, legat de acesta, o altercaţie cu casa regală.

Se ştie că în anii 1937—38 ne aflam în pragul războiului mondial care avea să înceapă în septembrie 1939. Efectiv, din anul 1938, România era conştientă de slăbiciunea

aliaţilor ei, Franţa, Anglia şi Statele Unite care, cu toate că aveau tratate de ajutor în favoarea ţării noastre, au declarat, în diferite ocazii, că ele nu se vor amesteca într-un eventual conflict armat care ar putea afecta România. De atunci a început, propriu zis, abandonarea noastră în braţele Uniunii Sovietice, pentru că de la această dată Occidentul a fost absent şi s-a reţinut de la orice răspundere care îi revenea moral şi uman, spre a ne salva din orbita comunistă.

în România, mişcările numite de drcapl.i erau în continuă şi viguroasă ascensiune. Uniunea Sovietică, prin ministrul de externe Maxim M. Litvinov (1930—¿939), un evreu polonez pe adevăratul nume Moise M. Meier, căuta să ducă o polii n u dn cooperare cu marile puteri duşmane ale Statelor Unite a le Americii, în speţă, cu Japonia şi Germania. Concomitent, Litvinov era preocupat şi urmărea asiduu subminarea naşterii oricărei rezistenţe anticomuniste în ţările limitrofe URSS-ului, cum era şi România, unde se ridica zidul tînăr şi dîrz de pa- trioţi hotărîţi să se opună oricărei infiltraţii comuniste în ţară.

Ruşii, neîntrecuţi în şiretlicuri şi profitînd din plin de pe urma slăbiciunilor unui rege corupt, au imaginat o manevră politică ce, dacă ar fi reuşit, ar fi adus căderea mai degrabă a României în ghearele sovietice.

Istrate Micescu a primit un telefon, într-o zi, de la ministrul plenipotenţiar sovietic din Bucureşti, prin care acesta îi comunica revoltat, că o comisie sovietică care fusese la Bucureşti, la întoarcere cu trenul spre URSS, a fost asaltată în tren, lingă Iaşi, la o anumită staţie, de către o bandă de şase legionari îmbrăcaţi în cămăşi verzi. Agentul sovietic îi mai comunica lui Istrate Micescu că şeful delegaţiei a fost ucis, iar ceilalţi membri ai comisiei grav mutilaţi. Se cereau satisfacţii imediate, pentru a se evita alte complicaţi.

Indiscutabil că ministrul sovietic insinua o ameninţare prin comunicarea sa, dacă aceea era realitatea.

Istrate Micescu a cerut informaţii imediat prin sistemul de poliţie şi procuratură care îi erau' subordonate. în cîteva minute s-a edificat că nu era vorba de nici un incident asemănător. în schimb, poliţia a aflat într-un tren cu destinaţia Ungheni, în care se aflau şi cîţiva cetăţeni sovietici, şase per-

soane travestite, basarabeni şi ucrainieni, care au şi fost arestaţi pentru că erau înarmaţi şi nu posedau legitimaţiile corespunzătoare identificării. Staţia de care vorbea ministrul sovietic nu fusese încă atinsă de trenul respectiv, acesta avînd o întîrziere întîmplătoare.

Reconstituindu-se cazul, Micescu a raportat regelui că ministrul Ostrovschi a căutat să regizeze un incident cu caracter politic foarte grav, de pe urma căruia ruşii ar fi urmărit să

.ii .i satisfacţii. Aceste satisfacţii ar fi fost ca guvernul român acorde un drept de intervenţii mai active în viaţa publică românească,- pe motivul că autorităţile naţionale române nu erau capabile să controleze «bandele» criminale de legionari care bîntuiau ţara şi periclitau viaţa diplomaţilor străini, com- promiţînd, în acelaşi timp, relaţiile de bună convieţuire cu URSS-ul.

Aşa după cum s-a înţeles, trenul respectiv a avut unele întîrzieri, care au scăpat din calculele misiunii sovietice din Bucureşti, aşa că la ora cînd era proiectată dezlănţuirea atacului asupra comisiei sovietice, Ostrovschi s-a grăbit să protesteze, chipurile, să dovedească că era bine informat, ceea ce nu era deloc adevărat în cazul special de faţă.

Istrate Micescu a cerut regelui ca agentul sovietic să fie declarat «persona non grata» spre a fi retras din România, pentru practicarea unor provocări scandaloase de felul acesta.

Regele Oarol II avea şi el interesul arzător de a afla o cale de opresiune plauzibilă, şi zacceptată de cercuri naţionale cît mai largi, împotriva mişcării studenţeşti anticomuniste şi, de aceea, a insistat pe lingă Istrate Micescu să considere consumat acel incident raportat de agentul sovietic, ceea ce, spre onoarea lui Istrate Micescu, acesta nu a făcut-o, cu riscul de a înrăutăţi relaţiile între partidul său şi rege.

Cu câţiva ani mai tîrziu, cînd Ostrovschi avea o altă misiune în Europa, întrebat fiind de un reporter străin asupra rolului avut în România, acesta a declarat cu ipocrizie specific asiatică :

— Am întărit Garda de Fier şi am apropiat mai mult Uniunea Sovietică de centrul Europei.

îjî #

Generalul Aldea era una dintre figurile cele mai controversate din închisoare. De contribuţia sa directă, tehnică, se lega arestarea mareşalului Ion Antonescu, Mihai Antonescu, şi imediat apoi a generalilor Pantazi, ministrul de război, şi Va- siliu, ministrul de interne. Se ştia de toată lumea că generalul Aldea, odată om de largă suprafaţă în cadrele armatei române, *a* nutrit o ură ascunsă tot timpul împotriva lui Ion Antonescu, încă de pe timpul cînd mareşalul Antonescu, atunci general, era şeful şcolii de război. Această ură, pornită, probabil, din- tr-un impuls de rivalitate competitivă sau pură ambiţie, a
atins punctul culminant în clipa cînd Ion Antonescu a devenit şeful statului român în 1940. Generalul Aldea a fost retrogradat în funcţiunile sale militare şi, în cele din urmă, s-a retras din cadrele active ale armatei. Se pare că generalul Antonescu îl bănuia pe Aldea ca avînd relaţii şi interese comune cu unele persoane din conducerea partidelor democrate desfiinţate.

Generalul Aldea a participat efectiv la arestareâ mareşalului Ion Antonescu şi a lui M. Antonescu în după amiaza zilei de 23 august 1944, şi el a fost acela care i-a predat, în aceeaşi noapte, pe aceştia fostului locotenent dezertor Emil Bodnăraş, agentul conspirator sovietic. Emil Bodnăraş sosise clandestin la Bucureşti cu cîteva luni'mai înainte din URSS, unde ajunsese curînd în contact cu şefii partidelor democrate (naţional liberal, naţional-ţărănist, social-democrat). în cercurile în care apărea era cunoscut cu numele de Ceauşu sau de Spătaru. îmi amintesc că eram spre sfîrşitul anului universitar 1944,' la Sibiu, cînd un coleg de-al meu de liceu, atunci student la medicină, cunoscut comunistofil încă de pe băncile liceului din Turda, mi-a spus că a văzut la Bucureşti, într-un cerc intim de prieteni, pe un oarecare Ceauşu, care avea 6 funcţie importantă de realizat pentru faza de sfîrşit a războiului. Mi-a vorbit cu oarcare entuziasm despre acel om pe care îl văzuse, despre care mi-a mărturisit că-trăieşte" ascuns de ochiul autorităţilor şi că, eventual, ar fi un om cu extinse relaţii în occident, atingînd cercurile anglo-americane. Am ascultat cu interes istoria sa. Mi-am dat seama că nu putea fi vorba decît de vreun, comunist, dar în nici un caz nu bănuiam că era vorba de un conspirator de o asemenea talie ca Emil Bodnăraş de care, de altfel, nici nu auzisem, dar oricum, de un om care sosise din Moscova cu misiuni speciale, acceptabile pentru negociere cu Palatul

regal. Colegul meu, Cornel Reteşan, era un spirit dotat, inteligent, preocupat de cultură la fel ca şi de problemele sociale. El mi-a propus mie şi la alţi cîţiva tineri scriitori să acceptăm colaborarea la o nouă revistă «Omul nou», pentru care el pregătise un poem amplu, un fel de compoziţie programatică, cu accente stranii, simboluri şi îndemnuri maiakovschiene, de escaladări pe alte tărîmuri. Mi s-a părut ciudat că omul îmi spunea că are fonduri. îl ştiam nevoiaş de acasă, studiind numai prin mijlocirea burselor de care beneficia fiind un element strălucit. Apoi, mi s-a mai părut ciudat că Reteşan îmi propunea mie conducerea publicaţiei ca unuia, zicea el, care aveam o mai mare experienţă publicistică (îi publicasem şi Iui câteva lucrări pînă aici, la revistele şi ziarele unde colaboram sau eram editor) şi ca unuia mai cunoscut.

Propunerea şi proiectele au rămas baltă, din cauza precipitării evenimentelor militare şi politice care se succedau vertiginos. În acea toamnă, Cornel Reteşan avea să apară ca redactor la exact acelaşi ziar la care am lucrat eu, acum cu alt titlu, *Libertatea* (care înlocuia ziarul *Ţara,* la Sibiu), director fiind un cunoscut comunist, profesorul universitar medic dr. Mihail Kernbach.

Generalul Aldea povestea, cu oarecare amărăciune şi vădite accente de remuşcare, scena la care a participat în acea zi de pomină din istoria neamului românesc, cînd regele şi şefii partidelor democrate din România au dat legată de mîini şi de picioare ţara şi minunatul său popor, Uniunii Sovietice.

Mareşalul Antonescu fusese de cu dimineaţă, în acea zi, să inspecteze fortificaţiile capitalei, înainte de a pleca a doua zi pe front. Cînd s-a întors acasă, doamna Maria Antonescu, soţia sa, l-a anunţat că fusese chemat de palat, unde era aşteptat să fie văzut de rege. Doamna Veturia Goga, aparent prietenă a familiei Antonescu, se afla şi ea de faţă, locuind, de fapt, în casa mareşalului. Nimeni însă nu bănuia că această femeie cu un trecut atît de aventuros, care ajunsese să fie soţia unuia dintre cei mai mari poeţi ai neamului românesc, îndeplinea acum funcţia ingrată de spioană în această casă, în solda regelui Mihai şi a ruşilor, în acelaşi timp.

«Micul Napoleon», cum îi spunea doamna Antonescu mar reşalului, era plin de praf şi de năduf.

— Fă o baie şi mănâncă ceva, l-a sfătuit doamna Antonescu.

—■ Nu am tirrfp pentru aceste lucruri acum, a zis ostaşul. Intîi, interesele ţării şi numai după aceea ale mele, dacă mai este timp.

Punîndu-şi chipiul pe cap, a ieşit pentru totdeauna din casa sa. -

La Palat, încă de cu seara, din ajun, după ce luliu Maniu şi Ion Mihalache avuseseră o întrevedere cu Antonescu, iar în- acea dimineaţă Gh. Brătianu îl vizitase pe mareşal, cu un mesaj din partea partidului naţional-liberal, era mare activitate şi nervozitate. Problema ieşirii României din război, a încheierii unui armistiţiu, cu puterile aliate, forma punctul de convergenţă şi de mare interes al oamenilor politici, al regelui şi al generalilor, în acele -clipe de răscruce şi hotărîri istorice.

Generalul Aldea povestea cu lux de amănunte detaliile sosirii mareşalului Antonescu la palat, unde l-a aflat, venit mai degrabă, pe Mihai Antonescu, care era însărcinat şi cu portofoliul ministerului de externe. -

Mareşalul a fost introdus, fără întîrziere, în sala tronului, unde regele Mihai îl aştepta, înconjurat de cîţiva consilieri intimi ai săi. De faţă nu se afla, însă, nici un politician vechi, dintre cei care avuseseră discuţii prealabile cu el.

— Cunoşti, mareşale, i-a vorbit regele, că situaţia de pe frontul de răsărit este dezastruoasă.

—■ Da, majestate, a încuviinţat mareşalul.

— Ce crezi că se poate întreprinde eficace şi urgent, pentru salvarea graniţelor ţării şi a poporului meu ?

Mareşalul a avut o clipă de ezitare, dar vazînd oameni străini pe lingă rege, dintre care unii erau adversari declaraţi ai săi (cum era şi generalul Aldea), şi-a dat seama, instantaneu, că se afla într-o cursă şi că, în această situaţie, răspunsul pe care îl va da"era de cea mai mare importanţă, nu numai pentru Viitorul ţării, dar şi pentru'securitatea sa personală, pe care instinctiv şi-a simţit-o în primejdie.

— Este în interesul României de a se încheie un armisti^ ţiu cît mai curînd cu puterile aliate. Situaţia de pe frontul din Moldova a devenit extrem de critică. Armata noastră nu va putea să se fixeze pe o linie defensivă stabilă decît în cî- teva zile, după o retragere strategică pe culmile Carpaţilor. Un armistiţiu ar fi util cauzei poporului român. în acest sens dl. Mihai Antonescu a trimis un curier special la Stockholm azi de dimineaţă pentru a informa pe doamna ambasadoare Kolontay că România este gata să negocieze şi să accepte condiţiile de armistiţiu propuse de guvernul URSS la începutul lunii iunie 1944.

— Sunt de perfect acord, mareşale. Dar eu aş dori ca armistiţiul să se încheie cît mai curînd, să se termine “odată cu suferinţele poporului român.

— În acest caz, armistiţiul poate fi încheiat imediat ce vom da un termen minim de 15 zile armatelor aliate germane să se retragă de pe teritoriul nostru. Este o datorie de etică ostăşească, să urmăm această cale de preavizare a intenţiilor noastre, pentru desangajarea dintr-o alianţă de luptă. •

Regele s-a uitat drept în ochii mareşalului, apoi la consilierii din preajma sa, a ieşit pentru o clipă într-o sală

laterală şi s-a întors imediat, cu faţa extrem de serioasă şi gravă, ceea

<e rar s-a văzut la acest băieţandru ahtiat mai mult după mecanică decît după nevoile ţării.

— Armistiţiul se va încheia- fără de nici o comunicare prealabilă lui Adolf Hitler. Şi imediat. Dumneata eşti desînsărci- nat din această clipă din toate prerogativele dumitale de şef de stat şi de guvern. Te declar arestat.

în aceeaşi clipă cîţiva ofiţeri, care erau deja preparaţi pen' tru această acţiune, au tăbărât pe mareşal şi pe adjunctul său Mihai Antonescu şi i-au arestat.

Generalul Aldea a condus din umbră această operaţie. Alături de mareşal şi de profesorul Mihai Antonescu, au mai fost arestaţi în aceeaşi după amiază generalul Pantazi, ministrul Apărării Naţionale, şi generalul Piki Vasiliu, ministrul de Interne. Uh nou cabinet a fost constituit în acea zi, având ca preşedinte pe generalul Const. Sănătescu, fostul şef al casei militare a palatului, care a condus efectiv conspiraţia palatului alături de generalul Mircea loaniţiu, colonel Dămăceanu, atunci şeful de stat major al comandamentului militar al capitalei, general Mihail Mocioni-Stîrcea, ca oameni ai palatului, Emil Bodnăraş şi Lucreţiu Pătrăşcanu, oamenii Moscovei. Aceştia se fac vinovaţi, alături de clica intimă a regelui, de marea trădare a neamului românesc şi înrobirea lui comunismului sovietic şi internaţional.

Mareşalul Antonescu şi prof. Mihai Antonescu, neopunînd aparent nici o rezistenţă, cu excepţia unor apostrofări ale mareşalului aduse ofiţerilor care îl cuprinseseră de umeri, au fost depuşi pentru cîteva ore într-o săliţă de la capătul scărilor principale ale palatului regal. Regele, prin executanţii săi di- recţi (generalul Aldea a evitat să declare dacă şi el a fost printre aceia), a predat pe cei doi arestaţi lui Emil Bodnăraş, care nici nu mai era cetăţean român la acea dată şi care făcea parte dintr-o altă armată, aceea sovietică,' şi înainte chiar de a se semna vreun armistiţiu, au fost predaţi de acesta în custodie. Nu apusese încă soarele când din curtea palatului ieşea un camion tras de cai, pe care camion erau legaţi de mîini şi de picioare, ca nişte animale destinate abatorului, mareşalul Antonescu şi Mihai Antonescu, acoperiţi de o foaie de cort murdară. Prin plin Bucureşti, acest camion tras de cai a trecut spre Vatra Luminoasă, o suburbie a Bucureştiului, unde au fost ţinuţi pentru cîtva timp sub paza lui Bodnăraş şi a altor străini. De aici au fost luaţi la Moscova, la Lublianka, unde au fost

anchetaţi de -către organele autorităţilor guvernamentale sovietice, pînă la 1946 când au fost trimişi din nou la Bucureşti, unde au fost judecaţi de tribunalul poporului prezidat de generalul Alex. Petrescu şi condamnaţi la moarte. Regele se mai afla în ţară la acea dată, dar nu şi-a exercitat dreptul lui de clemenţă, pentru a graţia pe aceia care i-au salvat coroana pînă aici.

Este interesant să se reţină că în armistiţiul care s-a încheiat de-abia la 12 septembrie 1944, cînd încă Ion Antonescu şi Mihai Antonescu se mai aflau în ţară, nu se află nici o clauză după care era prevăzută scoaterea din ţară a aşa numiţilor criminali de război, pentru a fi anchetaţi. Articolul 14 din Armistiţiu are următorul cuprins : «Guvernul şi Comandamentul de Căpetenie al Românei se obligă a colabora cu Comandamentul Suprem Aliat (sovietic) în vederea arestării şi judecării persoanelor învinuite de crime de război».

Tribunalul Poporului, care â judecat procesul mareşalului Ion Antonescu şi a încă zece colaboratori ai săi, între 4 şi 17 mai 1946, a condamnat la moarte cinci persoane : mareşalul Ion Antonescu, Mihai Antonescu, vicepreşedintele consiliului de miniştri, general Piki Vasiliu, ministru de Interne, profesor G. Alexianu, fost guvernator al Transnistriei, şi pe Radu Lecca. Ultimul, grav bolnav şi parţial paralizat, a fost graţiat, comunicarea comutării pedepsei făcîndu-i-se în drum spre locul de execuţie. Acesta a povestit în închisori despre splendida atitudine a mareşalului, demnă şi de o înaltă abnegaţie faţă de interesele României, pînă în clipa împuşcării lui de un pluton de comunişti, îmbrăc’aţi în haine militare.,în drum spre Livada Cireşilor, unde se executau sentinţele capitale, Mihai Antonescu a avut o criză de înfricoşare şi s-a trîntit la pămînt. Mareşalul s-a aplecat deasupra lui şi l-a scuturat de umeri,'zicîndu-i :

— Fii curajos, nu te teme de moarte pentru neamul tău. Fii demn că mori pentru ţară.

Eu consider că nimeni încă, în afara frontierelor, nu a avut o istorisire fidelă a ultimelor clipe ale mareşalului. Adevărul l-a cunoscut numai Haralamb Lecca, de unde apoi acesta a fost aflat de deţinuţii care au stat împreună cu el. Odată, fără îndoială, acele pagini vor fi scrise şi lumea va cunoaşte moartea eroică a acelui militar care şi-a contopit viaţa cu *a* poporului român. Indiscutabil, Antonescu a comis şi unele greşeli grave faţă de neam, cum ar fi aceea a

înaintării prea îndepărtate în Rusia, dar acest lucru nu-l discutăm aici.

Generalul Aldea a ocupat cîteva funcţiuni importante imediat după 23 august (ministru de interne, printre altele), dar a cunoscut curînd preţul trădării şi al răzbunării faţă de Anto- nescu. A gustat din plin fructul ingratitudinii regimului, pier- zindu-şi funcţiunile şi onorurile, odată cu eliminările forţate din conducere, a generalilor Const. Sănătescu şi apoi Nicolae Rădesou. Generalul Aldea a iniţiat cu Ilie Olteanu, o persoană binecunoscută în cercurile partidelor politice democrate, care ocupase importante funcţii administrative după 23 august 1944, o organizaţie subversivă, „Sumanele negre". Obiectivele acestei organizaţii, aparent prima cunoscută mai larg în România din seria sutelor care vor urma după 1946, erau ca să saboteze regimul comunist şi să menţină în ţară un spirit ostil şi de împotrivire organizată anticomunist.

Teohari Georgescu, ministrul de interne, prin noile cadre pe care le-a creat în poliţie şi jandarmerie, prin corupţie şi trădătorii pe care i-a aflat, a arestat în mai puţin de doi ani pe toţi membrii „Sumanelor Negre". Generalul Aldea, un om extrem de voinic, un fel de uriaş al cărui picior depăşea mult proporţiile normale, nu putea afla încălţăminte potrivită pentru el în închisoare, umblând cu ghetele vechi, cârpite cu stofă şi legate cu sfoară. în mai puţin de patru ani de când a asistat la actul trădării naţionale de la 23 august 1944, la palat, a murit în cele mai groaznice chinuri de foame, bolnav şi cu sufletul răvăşit de căinţa faptelor sale, care nu au ajutat poporul român, decât numai şi exclusiv Rusiei Sovietice şi bandei de comunişti români. Spre onoarea lui ultimă, şi-a recunoscut greşelile oricui avea ocazia să ajungă în contact cu el.

■ • ” '
* * *

încă în 1950, zdruncinătura care s-a produs în întreaga ţară – ca urmare a uzurpării puterii politice şi economice de către partidul comunist român din solda Moscovei ■_— era încă vie şi dureroasă ca o rană deschisă. Oamenii discutau încă şi la această dată cu aceeaşi pasiune şi tulburare despre evenimentele ultimului deceniu, ai căror martori au fost.

Erau câteva lucruri care stîrneau animozităţi adinei în sufletele oamenilor, şi pe bună dreptate. Anume, actul de la

23 august, care a adus începutul dezastrului ţării. în general, oamenii erau de acord că a fost de dorit şi necesară desolidarizarea României din frontul german dar, cu minime excepţii, se afirma că felul cum s-a produs actul a fost greşit în concepţie, aventuros şi net împotriva intereselor vitale ale neamului românesc. De aici, unii numeau pe autorii actului (regele Mihai, luliu Maniu, Dinu Brătianu şi agenţii lor din străinătate, Const. Vişoianu, Barbu Ştirbei şi alţii, care au şters putina, cum s-ar spune), trădători ai poporului român. Majoritatea absolută a deţinuţilor politici nu mai aveau nici o simpatie faţă de aceşti oameni, care, dimpotrivă, li se păreau venali şi odioşi. Calificativul era, desigur, destul de grav, motiv pentru care unii politicieni mai vîrstnici şi ofiţeri superiori se expuneau cu curaj în apărarea coroanei şi a liderilor partidelor devorate de comunişti, în speţă, naţional-liberal şi naţional-ţărănist.

Mi-a fost dat să aud mai multe învinuiri, în contactele ulterioare, avute cu tot felul de oameni şi de toate convingerile politice, privind corifeii partidului naţional-ţărănist, luliu Maniu şi Ion Mihalache. întîi, nu i se putea ierta lui Maniu pasivitatea lui politică ereditară, în care a excelat, devenind un mare opoziţionist, dar un slab mobilizator şi organizator de acţiuni politice şi de punere în mişcare a maselor. După 1944 luată suflarea ţării era cu luliu Maniu şi ar fi putut să-şi folosească popularitatea internă şi prestigiul internaţional, pentru a amortiza, dacă nu chiar a desfiinţa ridicarea partidului comunist român. Chiar la alegerile din 1946, cînd din nou l-uliu Maniu şi-a verificat încă o dată ataşamentul ţării cu el, inclusiv al partidelor naţional-liberal şi alte grupări, el nu a mişcat un deget, ci a aşteptat, ica în august 1944, să vină americanii şi englezii cu forţe aeriene să-l ajute să scape de ruşii pe care el însuşi, cu regele, i-a adus în ţară. Lui luliu Maniu i-ău lipsit energia şi fermitatea de a lua hotărîri istorice ; făcea faţă excelentă situaţiilor dacă era purtat pe braţe, fără riscuri, fără împotriviri periculoase, altfel se retrăgea în meditaţii la Bădăcini-Sălaj.

încercând să-l definesc juridic pe .luliu Maniu, aş putea spune că fostul jurisconsult al consistoriului Mitropoliei greco- oatolice din Blaj nu apărea prea interesat şi asiduu în pledoarie, în faţa primei instanţe a unui proces, dar era meticulos şi talentat în apel şi recurs. De data aceasta istoria

i-a anulat dreptul la recurs.

Ion Mihalache era judecat tot aşa de aspru. Am înţeles din relatările unor oameni de ^absolută bună credinţă, că partidul ţărănist a cochetat strîns cu partidul tînăr comunist (înfiinţat în 1921), în multe ocazii. Chiar dacă partidul comunist nu apărea la suprafaţă, după ce a fost interzis prin decretul din **7** aprilie 1934, membrii de frunte ai partidului naţional-ţărănist

purtau şi fluturau flamura roşie peste ţară ca o ameninţare bizară.

Astfel, în luna noiembrie 1935, partidul naţional-ţărănist a organizat o mare manifestaţie, chipurile antifascistă, la Bucureşti cu scopul direct de a discredita partidul naţional-liberal care guverna. De bine de rău, partidul naţional-liberal proteja proprietatea individuală şi nu accepta influenţa Moscovei, sub nici o formă, în ţară. La acea manifestaţie, Ion Mihalache – omul care umbla în iţari şi cămaşă românească pe care o purta îmbrăcată pe dinafara pantalonilor –, care era unul dintre cei doi şefi ai partidului naţional-ţărănist, a făcut parte activă din coloana de marş prin Bucureşti, compusă din tot felul de elemente ostile guvernului liberal. Pentru a-şi manifestă cît mai necruţător şi evident, totodată, resentimentele sale faţă de partidul de la putere, Ion Mihalache a manifestat cu pumnul sting ridicat, după' modelul comuniştilor de peste Nistru şi la fel cu colegii săi din Internaţionala a treia. Desigur, Ion Mihalache a avut ocazia să-şi revizuiască zelul său socialist şi cînd patria a fost în pericol, la fel ca miile de colegi. învăţători ai ţării, şi dascălul de la Topoloveni a îmbrăcat voluntar uniforma de maior al armatei române, cerînd să fie trimis pe front pentru apărarea fruntariilor României.

Ceea ce însă scandaliza pe cea mai mare parte dintre oamenii închisorilor era intervenţia pe care luliu Maniu a făcut-o în anul 1936 pe lîngă magistratul Popescu-Cetate, în favoarea comunistei Ana Pauker. luliu Maniu a trimis o scrisoare numitului judecător care prezida completul competent să judece pe instigatoarea Ana Pauker, care lucra în interesul Uniunii Sovietice în România, cerîndu-i să fie indulgent cu aceasta şi alţi comunişti arestaţi, dintre care cîţiva acuzaţi de spionaj în favoarea Rusiei roşii. luliu Maniu, care era o personalitate stimată nu numai în cadrul partidului său, dar şi de opoziţie şi de aproape toţi cetăţenii României, recunoscători eforturilor acestuia de a alipi Ardealul la patria mamă, a dat scrisoarea de intervenţie avocatei Eli Negruzzi, care a predat-o judecătorului Popescu-Cetate. Ana Pauker a fost condamnată la un anumit quantum de pedeapsă privativă de libertate, mult inferioară celei cuvenite pentru gravele acuzaţii care i se aduceau. O parte din pedeapsă a executat-o la închisoarea Dumbrăveni (Tîrnava-Mică), unde era director dr. Ion Meteş, cel care avea să-i devină ulterior protejat şi un fidel membru de partid, iar pentru restul de pedeapsă a fost

scutită în schimbul de deţinuţi obţinut prin extrădarea unui fruntaş ţăran basa-

rabean, Moş Codreanu, închis abuziv de URSS. Acest schimb s-a făcut în vara anului 1940.

Mai tîrziu mi-a fost dat să aflu, ciînd am ajuns în contact cu oameni din lotul lui Lucreţiu Pătrăşcanu, care fusese unul din!re liderii partidului comunist român, care a lucrat direct cu URSS-ul şi palatul regal pentru realizarea loviturii de stat din 23 august 1944 şi care a fost primul ministru de Justiţie comunist după 1944 (sub Sănătescu, Rădescu şi P. Groza) şi care, pînă Ia urmă, a fost împuşcat ca fiind trădător al partidului său, că printre acuzaţiile care i s-au adus Anei Pauker cînd a fost eliminată din partidul comunist, a fost şi o scrisoare pe care aceasta a dat-o în 1947 generalului Alex. Petrescu, care judeca procesul aşa-numit al «trădării naţionale», în frunte cu luliu Maniu. Ana Pauker se pare că s-a dovedit recunoscătoare lui luliu Maniu, şi de data aceasta a încercat să se revanşeze, dînd o scrisoare de intervenţie asemănătoare, tot acelei avocate Negruzzi, care făcea apărarea fruntaşului partidului naţional-ţărănist.

De data aceasta scrisoarea Anei Pauker nu a mai avut efectul miraculos al scrisorii lui Maniu din 1936. Regimul comunist a aplicat lui luliu Maniu pedeapsa maximă de 25 de ani temniţă grea, acesta pierzîndu-şi viaţa în închisoarea Sighet, la 5 februarie 1951. Cu zece ani şi ceva mai tîrziu, aproximativ aceeaşi zi de februarie 1963, a decedat la Sighet şi Mihalache. Ana Pauker însăşi a mărturisit acest lucru lui Petre Pandre'a, avocatul comuniştilor din România şi cumnatul lui Lucreţiu Pătrăşcanu, La închisoarea Aiud, unde am revenit după nouă ani, am dat peste P. Pandrea. •

* * *

Ceea ce încă lumea nu ştie din ceea ce s-a mai petrecut în dosul cortinelor politice din ţară, s-a aflat în închisoare, de la persoane competente, de la prima sursă. Din nenorocire memoria celor mai tineri dintre noi a avut şi ea o limită de înregistrare şi oricît am fi dorit să acumulăm cît mai mult, cu conştiinţa fermă că odată şi odată va veni vremea să facem cunoscute acele dedesubturi, nu am reuşit pe deplin. Probabil, că dintre foştii deţinuţi din ţară, care nu şi-au schimbat cadrul de viaţă şi inimile, memoria lor să fi fost mai receptivă şi mai fidelă decît a mea,.şi în paginile istoriei naţionale de mîine, contribuţia acestora să fie prezentă.

5. Bătălia generalilor

În perioada cînd mă aflam la Aiud, se găseau aici aproape toţi ofiţerii superiori români arestaţi, încă din timpul cînd regele mai era în ţară. Efectiv, regele nu a mai avut nici o putere în stat, după întronarea de către Moscova a guvernului Petru Groza, 6 martie 1945, cu toate că regele a fost decorat de Stalin la 20 iulie 1945 cu cea mai înaltă decoraţie sovietică, «Victoria», ordin înmînat de mareşalul Tolbuhin. Refuzul regelui de a colabora cu guvernul Groza între august-decembrie 1945, precum şi aparenta bunăvoinţă a Moscovei de a admite în guvernul Groza doi reprezentanţi ai partidelor «istorice», Emil Haţieganu (naţional-ţărănişti) şi Mihai Romniceanu (na- ţional-liberali), la începutul anului 1946 nu a avut nici un efect asupra arestărilor pe care comuniştii le operau în ţară ; în rîn- durile armatei şi ale civililor – lideri sociali şi politici.

Legea în baza căreia s-a hotărît înfiinţarea Tribunalului Poporului (Bucureşti şi Cluj) rezidă în Decretul Lege nr. 1849 din 11 octombrie 1944, care are următorul conţinut : «Articol unic. La finele art. IV din înaltul decret regal nr. 1626 din 31 august 1944, se adaugă următoarele aliniate :

«Legi speciale vor prevedea condiţiile în care vor putea fi urmăriţi şi sancţionaţi toţi acei care în orice calitate şi sub orice formă au contribuit la dezastrul ţării, şi în special în legătură cu războiul purtat împotriva Naţiunilor Unite.»

«Aceste legi vor putea prevedea şi măsuri pentru urmărirea averilor lor.» Acest Decret Lege, adaus la Decretul Constituţional nr. 1626 (publicat sept. 1944) semnat de Mihai I rege, a fost răsplata loialităţii «monarhului» faţă de elita oştirii ro- mine şi a înalţPor ei funcţionari, precum şi plata menţinerii pe tron a încă trei ani şi două luni, faţă de ruşi şi comuniştii români.

Regimul mergea înainte cu planurile sale, cu corupţia sa, cu oamenii care se rupseseră complet din tulpina poporului român, pentru un blid de linte. Cu atît mai condamnabilă ar putea să apară atitudinea lui Mihai care, văzînd şi fiind conştient că a devenit izolat şi fără putere în recîştigarea poziţiei sale de arbitru în stat, nu a părăsit imediat ţara. Prin acest gest ar fi manifestat protestul său împotriva abuzului care se oficia în ţară de către oamenii Moscovei. Dacă regele Mihai ar fi rămas în străinătate cînd a fost la cununia aceleia care avea

sii devină regina Elisabeta a Angliei, sau ar fi părăsit ţara imediat după ce a constatat că rezultatele alegerilor ultime din 1946 au fost măsluite, regele nu ar fi ajus să semneze şi un act ruşinos de abdicare, act care, în nici un caz, nu va putea fi considerat ca rezultînd dintr-o împrejurare de forţă majoră, dat fiind că a avut îri faţă şi în prealabil şanse nelimitate de a. se retrage onorabil şi să devină un luptător autentic pentru cauza poporului său (sau chiar numai să fi rămas un simbol al demnităţii regale române). •

La Aiud se aflau peste patruzeci de generali (de armată, de divizie şi brigadieri), plus cîteva zeci de colonei. Cu oarecare excepţii, aproape toată elita ofiţerimii române era aici pentru vina de a fi luptat în răsărit sau de a fi administrat regiuni- eliberate de sub tirania comunistă. între a fi fost condamnat pentru o crimă de război sau crimă pentru dezastrul ţării, nu era atît o deosebire de natura crimei, cît una de tehnică a incriminării penale, astfel ca să nu existe scăpare pentru nimeni dintre aceia care păreau indezirabili regimului. Generalii şi coloneii care ocupaseră funcţii esenţiale în structura statului în cei patru ani cît domnise mareşalul Ion Antonescu (de la prefecţi de judeţe pină la conducători de oşti) prezentau cel mai mare pericol pentru noua orânduire care fusese născută,. crescută şi consolidată sub ocrotirea baionetelor sovietice.^

Pentru zdrobirea morală şi biologică a duşmanilor, comuniştii s-au folosit de toate mijloacele care le stăteau la îndemînă. Şi trebuie să menţionăm că nu le-a lipsit nimic din arsenalul lor distructiv pentru a pune în' practică ceea ce imaginaţia organelor de opresiune putea scorni şi, materialmente, totul era posibil de apropiat pentru atingerea scopului.

După răpirea oamenilor din familie şi dosirea lor ani şi ani la rînd fără de ştirea celor dragi, oamenii au început să-şi reducă pretenţiile la minimum, ceea ce înseamnă, pînă la obsesia disperată a supravieţuirii biologice, conduşi numai de imperativele instinctului de conservare individuală.

Despre foame s-a scris aproximativ mult în literatura universală. Aceasta este o calamitate veche de cînd omenirea şi va dăinui pînă la sfîrşitul veacului omenesc, deoarece resursele de îndestulare a necesităţilor de hrană vor rămîne întotdeauna dependente de factorii incontrolabili ai stăpânei noastre natura. Nu este însă acelaşi lucru de a fi flămînzit sistematic, conform unui plan de reducţiune plănuită, sau de

a fi victima unei calamităţi sau dezastru neprevăzut, care a survenit spontan şi care, în cele mai multe cazuri, poate înceta tot aşa de subit, cum a început.

Să rabzi de foame cu anii, să simţi cum te sfîrşeşti ca o luminare, să fii conştient de dispariţia energiilor tale fizice şi spirituale, datorită lipsei de piine, este mai mult decît îngrozitor. Dacă ai avea să fii executat la o anumită dată fixată, pînă atunci începi să mori cîte puţin şi la data respectivă eşti aproape desprins din condiţia existenţială. Dar să ştii că vei muri, că nu mai ai în faţă nici o salvare, şi să nu ştii cînd, este înfricoşător. De. aceea mulţi oameni care au fost în puşcării şi care nu au putut să-şi păstreze întotdeauna nivelul social corespunzător sub nebunia foamei vor trebui înţeleşi în acţiunile lor. Şi nimeni nu va putea să judece pe nimeni din puşcării, decît aceia care au fost în puşcării şi cei care au răbdat de foame.

Foamea nu este o stare imaginabilă şi de aceea aici nici nu poate fi înţeleasă decît în cazul că ai experimentat-o. Poţi să scrii despre iubire şi să faci inimi să vibreze în avînturi dumnezeieşti, deoarece iubirea are multiple game şi variante pxtrem de nuanţate ale spiritului omenesc. Nu este de aceea imposibil ca să se reuşească să se interfereze în expunerea cuiva coarda personală care sună la aceeaşi atingere a unei anumite fibre. Nu vei putea vorbi tot aşa despre foame. Ea nu are decît o singură gamă, o singură coardă, minoră şi jalnică, surdă şi dureroasă. Foamea este exact la pragul morţii şi lingă acel prag nu poţi aduce pe nimeni prin imagini, sunete, culori sau ritmuri.

Numai omul care a fost sau este înfometat ştie ce este această înfricoşătoare suferinţă, pe care absolut toţi deţinuţi! politici din România au trăit-o din plin şi, în cele mai multe cazuri, dezastruos şi nu numai jenant (ca să nu spunem nedemn) dar, de-a dreptul trivial.

Nici un scriitor occidental, nici un sfînt al bisericii apusene nu a scris sau nu a mărturisit suferinţele foamei. Dai despre foame au scris ruşii înfometaţi de regimurile blestemate ale ţarilor şi secretarilor generali de partid comunist. Au scris pagini nemuritoare Dostoievski, Tolstoi, Gorki, Knut Hamsun şi alţi scriitori mai puţin cunoscuţi. Apoi, regimurile posturilor bisericeşti ale bisericii ortodoxe ; stricte, chinuitoare, absolute, nu sunt decît un reflex mistic al

transfigurării foamei care adînceşte pe om în străfundurile primare ale fiinţei sale.

În celularul principal, la etajul trei, erau îngrămădiţi, în celule, generalii armatei române şi mulţi colonei de frunte. Aşa cum am mai menţionat mai sus, toţi aceşti îialţi ofiţeri ai armatei noastre au fost condamnaţi de tribunalele militare în funcţiune, la pedepse variabile între 5 şi 15 ani, pentru diferite fapte incriminate de regimul comunist. Lucreţiu Pătrăşcanu, .fostul ministru de Justiţie, acea sinistră figură a intelectualităţii române de după primul război mondial, care s-a înhăitat cu o bandă de criminali spre a legifera paragrafele penale de pedepsire a tuturor românilor care, fără discuţie, şi-au- iubit ţara, ,a plătit, pînă la urmă, cu viaţa, infamia în care se încadrase şi pe care o promovase cu elan revoluţionar după 1944.

Din prima seară la Aiud, din clipa cînd am văzut întiia gamelă cu varză crudă scăldată în apă călduţă, mi-am dat seama că aici am nimerit într-un regim de alimentare de exterminare. Am aflat, în celula în care am fost introdus, cîţiva deţinuţi mai-vechi, printre care şi pe avocaţii Constantin Militarii şi Francisc Mitran din Oradea, care mi-au confirmat întocmai bănuiala mea. Aici am aflat şi pe căpitanul Gheorghe Capotă din Mîrgău-Cluj, primul cadavru ambulant pe care mi-a fost dat să-l văd vreodată, pînă aici, în viaţa mea. De aici înainte am mai văzut mulţi.

— Aici am fost aduşi ca să fim ucişi, mi-a spus unul.

Un medic oarecare s-a apropiat într-o zi de mine să-mi spună :

— Organismele noastre nu mai secretează nici un suc gastric necesar digestiei. Vino să-ţi arăt ceva.

Omul m-a condus la tinetele cu urină şi fecale, care la acea oră erau pline şi aşteptau să fie scoase să le deşertăm la WC.

Spre surprinderea mea, nu am văzut nici o fecală plutind în hirdaie ; toate erau coborîte la fundul ciuberelor.

— Ce pot să-ţi spun mai mult ?, îmi zise acesta. Nimeni dintre noi nu mai asimilează nimic. (Cu zece ani în urmă, la aceeaşi închisoare Aiud, un alt medic, bun prieten de-al meu, făcea aceeaşi remarcă).

Am intrat la închisoare cu hotărîrea fermă să-mi stăpinesc pornirile instinctuale. Cîtva timp aveam chiar o satisfacţie că mă puteam considera deasupra altora, cînd era

vorba de rezistenţă la foame şi la tentaţii. Dar, nu mă jenez să mărturisesc, eram primul care vărsăm lacrimi ori de cîte ori mă aflam în faţa unei suferinţe a unui semen de-al meu, sau cînd amintirile mă întorceau la trecutul pe care nu l-am folosit cum (mă gîndeam eu acum) ar fi fost mai bine şi demn să-l fi folosit. În acele luni eram extrem de slab şi nu mă sfiam să primesc compasiunea oamenilor de lingă mine. Se ştie doar ■ că mila este cel mai supărător şi jignitor sentiment pe care l-ai putea manifesta faţă de cineva.

— Cel puţin să fi ucis pe un criminal dintre aceia care m-au adus aici, ziceam eu uneori, cînd cădeam în braţele revoltei desnădăjduitoare.

Pentru mine, hrana cea de toate zilele a fost încă din copilărie un atribut secundar, probabil, pentru că hrana în casa părinţilor mei era în belşug, şi nu m-a interesat decît în măsura în care aceasta intra în calculul factorilor de. asigurare a existenţei noastre. Pînăi în 1944 nu am ,avut nici o raţiune deosebită să aşez pe primul plan al preocupărilor mele, în gospodăria părinţilor mei, problema alimentaţiei. Din acest motiv am crescut fără nici o înclinaţie susceptibilă de a mă pune la unison prin şi cu senzaţiile mele gastrice cu' alţii. Aveam pentru foame o optică intimă, foarte personală. Eu puneam foamea în categoria acelor exigenţe naturale ale fiinţei umane care ar fi urmat să se manifesteze pe cît posibil mai discret şi eminamente personal, fără absolut nici o implicaţie socială. De aceea, cînd m-am aflat şi eu în iSnţul foamei alături de toţi ceilalţi deţinuţi cu care împărtăşeam aceeaşi soartă, m-am trezit căzut ca într-un vid, de unde hu mă mai puteam reculege decît cu anevoie.

«'Nu, nu, îmi spuneam eu, nu voi lăsa niciodată să se cunoască din atitudinea sau expresia mea că sufăr de foame. Ar fi umilitor pentru mine să atest la o înfrîngere a rezistenţei mele, pe acest teren.»

Dar, în anii care au venit, de cîte ori nu mi-a tremurat şi mie gamela în miini, sperînd şi dorind din toată fiinţa mea să fiu şi eu chemat la un supliment de ciorbă mizerabilă, ca să-mi umplu şi eu un segment din intestinele întotdeauna • goale şi chiorăitoare !

s|: $ £

Cu cîteva zile înainte de plecarea mea la Canalul Dunărea- Marea Neagră, au fost aduşi o parte dintre

deţinuţi!' din celularul principal la secţia unde mă aflam şi eu. Am reuşit să

aflu cîte ceva din viaţa oarecum misterioasă a oamenilor care- erau chinuiţi în celular, de unde aproape zilnic se scoteau cîte 3 —4 morţi, în afară de cei care piereau pe la alte secţii, inclusiv infirmerie şi spital.

— Nu-ţi poţi închipui, îmi spunea un inginer din Cluj.,, cită durere şi umilinţă umană zace în iadul din faţă.

Din celula unde eram atunci, din secţia a cincea, aveam vederea deschisă spre apocaliptica clădire care se înălţa gri, ca un palat de cenuşă peste intervalul despărţitor.

— Aş dori să-ţi vorbesc, continuă el, numai asupra cîtorva aspecte care mi s-au părut mie că constituie însăşi cheia sistemului de distrugere a valorilor şi condiţiilor umane, începând de la capul de sus al piramidei şi coborînd apoi în jos, pînă la bazele anonime. Comuniştii, se pare, înţeleg prin revoluţie două lucruri sau două acţiuni care trebuiesc să se săvîrşească concomitent : agitaţia în masele insuficient pregătite politic, în care pulsează viu instinctele răvăşite ale unor oameni cu minţile dezorientate şi incapabile de vreun control raţional şi, în acelaşi timp, lovirea cu măciuca în valorile călăuzitoare – sociale, culturale, economice şi politice. De felul cum este împletită şi dirijată această campanie, de repeziciunea şi amploarea cu care se desfăşoară şi de folosirea, din plin, a tulburărilor produse în mase şi a doborârii elitelor care mai deţin încă frînele de conducere, depinde şansa de reuşită a revoluţiei.

Mareşalul Antonescu şi-a ajustat o conducere de stat,. – administrativo-politică –, prin şi cu elemente militare. Desigur, a fost o mare eroare a sa de a fi procedat în felul acesta. Armatele comuniste ruse, în momentul cînd ne-au năpădit ţara, nu aveau nici o teamă de civili, care nu apucaseră încă să se regrupeze în jurul liderilor politici şi, prin urmare, ca o consecinţă logică, civilii nu mai formau la acea dată o forţă de temut. Dar militarii da, ei încă mai puteau să fie adunaţi sub o comandă unică şi ei încă mai puteau să primejduiască pe ocupanţii sovietici şi uneltele lor interne. De aceea, obiectivul principal al regimului uzurpator a fost doborirea armatei române care era compusă, în afară de militari de carieră, şi de un colosal număr de ofiţeri rezervişti, dintre care cei mai mulţi, anticomunişti convinşi.

La etajul unde se aflau generalii, au fost repartizaţi de către administraţie cei mai răi şi cei mai ticăloşi gardieni. Noi am bănuit că toţi aceştia, precum şi o bună parte dintre alţii numiţi pe alte etaje ale celularului, erau cadre noi,

îndoctrinate în--şcoli speciale ale partidului comunist, provenite dintre

foştii dezertori de război, veniţi cu diviziile Horia, Cloşca şi Crişan, şi Tudor Vladimirescu, sau simpli vagabonzi şi chiar deţinuţi de drept comun, care nu au prezentat nici o problemă în a fi înrăiţi într-un asemenea grad cum erau aceste specimene detestabile.

Uneori, la unele secţii, administraţia admite, pentru o raţiune sau alta, care nu ne este prea clară, să se distribuie suplimente de mîncare, după ce s-a servit raţia fiecărui deţinut. în fond, aceste suplimente nu erau debit drepturile fiecărui om în parte, căruia nu i se dădea polonicul reglementar plin, sau dacă i se dădea plin, mîncarea era diluată cu apă, ca să rezulte totuşi un plus disponibil, cu care se amăgeau oamenii şi, ceva mai mult, se incitau spiritele. în felul acesta se creează animozităţi virulente datorită, sau preferinţelor după care aceste suplimente erau atribuite, sau imposibilităţii de împărţire dreaptă a acestora între oameni, când se dădea o anumită cantitate de mîncare pentru toată celula. Uneori erau cazuri cind se aflau persoane extenuate sau distrofici în celulă şi, în cele mai multe cazuri, oamenii din celulă cădeau de acord ca orice supliment ar veni în celulă, să fie cedat acelora care aveau mai multă nevoie pentru a-şi salva viaţa; Au fost şi cazuri cînd nu s-a putut întruni consensul celulei datorită unor indivizi secătuiţi de orice sentiment de compasiune sau caritate, care pretindeau ca cei slăbiţi să fie trataţi la fel în faţi polonicului, şi suplimentele să se împartă prin rotaţie. Se creau atîtea probleme de conştiinţă încît, literalmente, oamenii ajunseseră să fie patologic obsedaţi de repartizarea suplimentelor. De cum se sculau oamenii, în celulă, începeau discuţiile pe această temă, interminabile, penibile, josnice.

Generalii şi coloneii, oameni care, înainte, au dus .o viaţă îmbelşugată, nu chiar ca ostaşii de rînd, cu toate că au trăit viaţa cazonă pe fronturile de bătălie, s-au dovedit a fi mai puţin eroi în faţa foamei decît fuseseră în faţa redutelor duşmanilor, care trebuiau să fie învinse.

Cît am stat în celular, continuă interlocutorul meu, mai bine de trei luni, am asistat zi de zi la o mascaradă atît de tragică încît este aproape imposibil de conceput. Dacă nu m-aş fi aflat la etajul inferior celui al ofiţerilor, şi dacă nu aş fi auzit eu însumi şi, uneori, nu aş fi văzut tot eu însumi prin interstiţiile uşii, m-aş fi îndoit să cred ceea ce îţi relatez.

După ce se încheia distribuirea terciului, dimineaţa,

cele două plantoane care purtau ciuberele de la celulă la celulă,

luau hîrdăul pe sus şi-l duceau la capătul uneia dintre scurte-(celularul avea forma literei T, iar extremităţile de sus ale literei se numeau, scurta est şi scurta vest, n .a.), unde erau generalii români, cîte 3, 4, 5 sau chiar 6 intr-o celulă, mobilată, cu patru paturi de fier, fără saltele. Numele generalilor români aflaţi la Aiud sunt prea cunoscute ca să le mai amintesc.

După aşezarea ciuberelor la locul indicat cu rămăşiţele-terciului, care era uneori mai subţire, alteori mai vîrtos, dar întotdeauna delicios – aceasta fiind mîncarea preferată în închisoare, după cum singur vezi, alăturea de fasolea pe care nu o vedeam decît din lună în lună, şi atunci doar numai cîteva boabe –, cele două plantoane se retrăgeau după un pe-rete al coridorului. Cei 7—10 gardieni de pe secţia generalilor, cum ziceam noi, treceau pe la uşile celulelor pe care le des- cuiau, lăsindu-le.întredeschise. Cînd toate celulele vizate erau descuiate şi întredeschise, cîţiva dintre gardieni răcneau ca nişte fiare, încît tot celularul răsuna :

-—■ Generalii la terci !

întocmai ca nişte animale zăvorite în cuşcă, flămînzite şi înnebunite de groaza morţii, ofiţerii •ţâşneau spre cele două sau trei hîrdaie, cîte se nimereau a fi, fiecare cu gamela în mîinile tremurînde, sperlnd să poată aduna ceva de pe marginea doagelor. Dar, pentru că la fiecare hîrdău năvăleau mai mulţi oameni, era exclus ca fiecare să'poată ajunge să-şi folosească lingura de lemn'să radă terciul sau să-l adune de pe fundul hîrdăului. De aceea, în' cîteva clipite, aceştia abandonau tot ceea ce aduseseră cu ei spre a aduna mai mult terci – gamele- şi linguri ■—, şi treceau la folosirea rapidă a degetelor pe care, după ce le muiau în terci, le duceau imediat şi cît mai repede la gură, spre a reuşi, cel puţin în acest chip, să adauge ceva, cît de puţin, la porţia insuficientă care le revenea. în îmbulzirea subită care se petrecea în jurul hîrdaielor, care aveau efectul unui magnet magic asupra bieţilor oameni, se puteau auzi gemete, buşeli, injurii, care izbucneau înflăcărate şi instantaneu, de îndată ce unii rămâneau în afara cercului de acces la terci şi nu apucaseră să-şi moaie nici cel puţin un deget în mălaiul fiert în apă.

■— La celule, la celule, se auzeau apoi vocile poruncitoare ale gardienilor, care pînă aici se desfătaseră cu acest tablou tragic şi degradant, pe care numai mintea

drăcească a membrilor partidului comunist îl imaginase ca să ucidă în oameni ultima scînteie de demnitate.

Iţi poţi închipui cu cită jenă- se regăseau apoi în celulă, din nou, ofiţerii. îţi poţi lesne închipui cum se uitau de chiorîş unul la altul, aflînd printre ei pe acela care fusese mai norocos sau pe care îl avantajase o poziţie mai favorabilă a aşezării hîrdăului – mai aproape de perete, mai aproape de grilaj etc. Tactica de pe fronturile de luptă pe care bravii noştri generali o folosiseră cu deplin succes contra hoardelor comuniste, de data aceasta se restrîngea în jurul unor butoiaşe împuţite cu mămăligă lichidă, afară bună numai de hrănit porcii. Aici generalii ieşeau înfrînţi, neputînd face faţă acestei strategii, pentru care nu luaseră lecţii la Academiile militare.

Am aflat prin sistemul nostru de comunicare, care nu era prea greu de folosit de la o celulă la alta sau de la un etaj la altul, că numai un singur general nu ieşea din celulă la această provocare murdară, şi acesta era generalul Ion Dumitrache, fostul comandant al Diviziei 2 Munte. încolo, toţi, fără nici o excepţie, dintre ofiţerii superiori ambulatorii, au căzut în laţul dezonoarei, dacă aş putea să-l numesc aşa, laţ care era pregătit în prealabil de către regimul comunist, pentru ca în felul acesta să se doboare mîndria unor oameni laolaltă cu rangurile militare la care ajunseseră. Nu era numai o tentativă de stîr- nire de animozităţi şi gîlceavă imediată, incitată şi consumată în închisoare ; era ceva mai mult şi mai diabolic elaborat Aceşti oameni, care au trăit laolaltă aceste umilinţi, care au fost terfeliţi şi înjosiţi împreună, trebuiau să fie atît de mult coborî ţi unii în ochii altora, încît chiar dacă aveau să mai iasă vreodată din închisoare, să nu se mai poată privi unul pe altul în ochi fără jenă, şi între aceşti oameni să nu se mai poată stabili niciodată o scară de respect şi de subordonare unul altuia, în scopul creditării unei ierarhii necesare. Bătălia generalilor este expresia unei metode de degradare a omului care, într-un fel sau altul, a atins toată ţara şi a stigmatizat milioane de oameni, care nu au putut vedea pe deasupra, pe ecranul viitorului.

Am ascultat această poveste cu inima sîngerîndă de durere şi de revoltă. Simţeam cum .puţinul sînge pe care îl mai aveam îmi năpădise în obraji şi cum clocoteam neputincios la auzirea unor asemenea mîrşăvii. Nu mă gîndeam însă că şi eu eram în pragul unui întru totul asemănător tratament, dacă nu şi mai cumplit. Aveam însă cu mine tinereţea, vigoarea şi o mare, nestrămutată şi fermă voinţă şi, mai ales, ambiţie, ca să rezist. Din paginile care vor urma, cititorii vor putea judeca singuri dacă am învins

întotdeauna sau niciodată.

6. 5 mai 1950

Timpul pe care l-am petrecut la Aiud, indiscutabil, o parte infimă dintr-un deceniu cît îmi era rezervat de soartă să execut, mi s-a părut extrem de condensat îh trăire' şi experienţă între oameni relativ necunoscuţi. într-un anumit fel, acest timp mi s-a părut fecund şi pentru arborarea unor altevalenţe sociale, pe care nu le bănuiam. Aici, şi de data aceasta am avut pentru prima oară ocazia să stabilesc contacte directe cu oameni care fuseseră în miezul unor evenimente politice cruciale ale istoriei noastre, să aud de la ei mărturisiri sincere asupra unor evenimente pe care chiar ei le-au generat sau le-au cunoscut nemijlocit ; să-i cunosc chiar pe acei politicieni sau oameni de cultură pe care nu avusesem ocazia să-i fi cunoscut- înainte personal, decît prin lectură sau, în redusă măsură, prin intermedii.

Se desprimăvărase de acum' şi printre gratii vedeam măreţia cerului albastru care se boltea departe, peste munţii Bedelului. Seara, cind răsărea luna, cerul părea de culoarea albastră intensă a florii de în şi gîndurile mă purtau doar peste cei treizeci de km., unde, sub castanul din faţa casei, iubiţi! mei părinţi se uitau şi ei spre aceeaşi lună, cum obişnuiam să o facem seară de seară acasă. Ochii noştri se oglindeau în strălucirea aceleiaşi-luni, dar nu puteau răs-frînge, de data aceasta, şi simţurile noastre, astfel ca prin mijlocirea ei să neaflăm sufleteşte laolaltă. Cît de minunată mi se părea una dintre povestirile lui Victor Papilian, în care doi îndrăgostiţi se simţeau în corespondenţă erotică, contemplînd, de la mari distanţe, luna, în fiecare seară la aceeaşi oră, între aceleaşi minute. Eu nu doream să merg cu imaginaţia aşa de departe, doar să mă nimeresc să fiu şi eu, chiar în aceeaşi clipă cu Ochii la lună, cînd ar fi fost şi cei dragi mie.

Fuseserăm schimbaţi de cîteva ori dintr-o celulă într-alta, după criterii pe care nu le puteam discerne, de abia ne aşezam căpătîiul lîngă un perete, că iar apărea cîte un gardian cu o listă, citea cîteva nume şi ne ordona să ne luăm boarfele şi să-l urmăm. Oricît de nesuferită ni se părea situaţia de a fi sub zăvor şi, apoi, de a fi ocupat un locşor lîngă un perete într-o anumită celulă, ni se părea oribilă alternativa veşnic-amenințătoare de a, fi transferaţi în altă celulă. Aceasta, mi se

• pare, este una dintre caracteristicile deţinutului de totdeauna.

Prizonierul este o fiinţă inertă prin excelenţă. Un anumit sentiment de autoabandonare pune stăpînire pe el, de îndată ce intră în rutina vieţii de temniţă. îi este silă să se mai mişte, să caute un alt loc care nu-l mai ademeneşte, singura lui mare dorinţă fiind numai să fie lăsat în pace, cu fîntînile din el şi viermii din suflet care rod încet şi rod adine la temelia făpturii lui. ■ „

într-o zi, aproape de servirea prînzului, am auzit că se deschid mai multe uşi pe coridorul nostru. La un moment dat s-a deschis şi a noastră şi în cadrul ei a apărut comandantul închisorii Dorobanţiu cu fostul director interimar Mariş, acum însărcinat cu producţia în fabrică, şi încă vreo cîţiva civili şi vreo doi-trei sanitari. Dorobanţiu, însoţit de suita sa, a intrat în celulă, s-a uitat peste noi şi ne-a întrebat dacă doream să ieşim la munci.

— Da, au răsunat vocile oamenilor, într-o 'încuviinţare aproape unanimă. .

Oamenii erau disperaţi de condiţiile dirree în ce mai rele de viaţă din celulă şi în locul acesteia preferau să iasă afară, •oriunde, într-un alt cadru.

— Guvernul a pregătit o mare şansă pentru voi, banditilor, a zis comandantul, un om cu faţa subţire şi dinţi ascuţiţi şi scăpaţi peSte buze. Regimul nostru vrea să construiască un canal între Dunăre şi Marea Neagră, şi oamenii muncii s-au gîndit să folosească şi braţele voastre, ale celor care doriţi, acele braţe care pînă acum nu au fost bune decît să lovească în muncitori sau să tragă cu arma în ei.

Noi stăteam în picioare în faţa comisiei, fiecare pe unde ne nimeriserăm. Un inginer miner, Wilhelm Fucs, care se legitima drept german, dar în fond fusese recunoscut de cineva de afară ca fiind evreu, adus aici pentru tentativă de trecere frauduloasă a frontierei, a cerut comandantului dreptul la cuvînt :

— Să trăiţi, domnule comandant, eu nu fac parte din acea ■categorie de duşmani ai poporului de oare aţi vorbit mai înainte. Eu am iubit şi iubesc clasa muncitoare şi conducătorul ei, şi eu mă simt onorat să am şansa să muncesc alături de muncitorii români pentru ţară.

Comandantul părea că îl cunoştea pe Fucs, după cum i-am surprins tresărirea ochilor. L-a lăsat pe Fucs să spună tot ce avea de spus şi, cînd a constatat că Fucs a isprăvit, şi a rotii privirea semeaţă peste noi toţi, şi ne-a zis :

— Acest om este conştient de ce aşteaptă poporul de la vdi. Ar fi timpul să vă schimbaţi şi voi gîndurile, să o luaţi pe această linie şi să vă daţi seama pe ce lume trăiţi.

După această remarcă, s-a retras un pas deoparte, lăsînd să apară în faţă un om înalt, cu obrajii mîncaţi de vărsat, de altfel bine hrănit şi viguros. Se putea bănui în el un fost muncitor de la vreo uzină metalurgică sau chiar un fost miner.

— Eu vin de pe Canalul Dunărea-Marea Neagră. Lucrările au început deja pe o mare porţiune a traseului. Aş dori să aflu dacă printre dumneavoastră se află meseriaşi, muncitori calificaţi şi orice fel de mecanici. Cei care cred că se încadrează într-o categorie din cele anunţate, să iasă afară din celulă.

* Au ieşit cîţiva oameni, mai mulţi mecanici sau cu calificări profesionale apropiate, cîţiva proprietari de autobuze şi batoze de treierat griul. în fruntea tuturor a păşit, bineînţeles, W. Fucs.

—■ Acum toţi ceilalţi care aţi rămas, dacă nu aveţi vreo boală sau vreo infirmitate, veţi putea să fiţi folosiţi la alte munci, continuă delegatul de la canal.

— Este cineva care nu vrea să muncească ?, întrebă de data aceasta Dorobanţiu.

•—■ Eu, domnule comandant, răspunse un inginer slab ca un schelet.

— De ce nu poţi ?, întpebă comandantul.

— Sunt extrem de slăbit şi nu mă pot ţine pe picioare, zise inginerul Andrei Rădulescu, un fost asistent de la Institutul agronomic din Cluj.

— Să nu aveţi teamă, interveni delegatul de la Canal. Chiar şi aceia care surîţeţi slăbiţi vă puteţi înregistra. Noi avem o mare .varietate de munci, mai grele şi mai puţin grele, şi dispunem de un sistem de asistenţă sanitară care va asigura ajutorul maxim de reabilitare tuturor pentru refacere. Noi nu •omorîm oameni, accentuă el cu un anumit ton. Noi vrem numai să vă întindem o mînă de ajutor şi am dori ca să lucraţi pentru noi cu tot elanul.

După cîteva ore, toţi oamenii din secţiile a cincea şi a şasea eram înregistraţi pentru lucrările de la Canal, cu mini-

mele excepţii, ale unor oameni pironiţi pe pat, cîtorva tuberculoşi cu cavernele sîngerînde şi cîtorva foşti miniştri. în locurile care fuseseră ocupate de cei inapţi şi neselecţionaţi, au fost aduşi din celular alţi oameni. Pînă spre seară oamenii din celulă se considerau reanimaţi sufleteşte, cu perspectiva de a ieşi dintre pereţii închisorii, de a lucra sub cerul liber,, de a avea un pachet de cinci kilograme pe lună cu alimente de acasă şi o carte poştală, cum se promisese, şi aceasta, mi s-a părut, influenţase cel mai mult în hotărîrea oamenilor de a ieşi la muncă, deoarece aici la Aiud, fiind ca în mor- mînt, un contact cu familiile era improbabil şi absolut imprevizibil.

Parcă se produsese o reală relaxare şi un bun prilej de încurajare a viselor noastre celor mai. îndrăzneţe.

— Dacă mi se reduce o treime din pedeapsă, în proporţia zilelor lucrate, nu este chiar rău, făcu un ţăran, care nimerise şi el la Aiud, şi căruia nu-i era frică de muncă şi i se părea că tot ceea ce promitea administraţia era demn de încredere.

— Am cinci ani, mai zise el. înseamnă că voi mai ispăşi numai trei şi cîteva luni, şi mă voi elibera.

Aproape că în minţile tuturor şerpuia această ispită, care ne fusese strecurată cu şiretlic în viaţa noastră pentru a ne amăgi şi turbura speranţele într-un alt viitor, pentru realizarea căruia intraserăm în luptă.

A doua zi au trecut doi plutonieri de la grefă prin faţa celulelor cu nişte formulare tip, pe care le-am semnat. Administraţia avusese de grijă să ne smulgă consimţămîntul scris că ne înregistraserăm de bună voie la munci şi că ne asumam răspunderea pentru pericolele eventuale cărora le-am fi putut cădea victimă, la 'lucrările de care am luat cunoştinţă că va urma să le prestăm.

Am avut un moment de îndoială cînd am citit cuprinsul declaraţiei pe care urma să o semnez. Am lăsat să treacă altul în faţa mea, luîndu-mi răgaz să mai recitesc o dată textul acela ciudat.

Un plutonier dolofan, care era în faţă, a observat ezitarea mea şi mi-a zis :

— Ce este cu dumneata ? Nu. vrei să semnezi ?

M-am uitat la plutonier şi i-am surprins un zîmbet enigmatic pe faţă. Nu i-am răspuns imediat. în acelaşi timp mi-am simţit cotul atins de un preot din Maramureş.

— Semnează, mi-a şoptit el. Nu îi întărită. Fii înţelept ca şarpele.

—■ Da, am răspuns eu plutonierului. Semnez, dar ca

jurist vreau să văd ce semnez.

Pînă aici nimeni nu avusese curiozitatea să citeasciî tex tul sub care se semna.

Plutonierul a luat dosarul meu, în care se afla declaraţia, .s-a uitat peste actele cuprinse în el, şi mi-a zis cu vădit sarcasm :

— Dar dumneata nu eşti jurist sau avocat. Dumneata eşti agricultor. ■

— Şi aceasta se poate, am zis eu, şi i-am înapoiat condeiul cu declaraţia semnată..

Era la începutul lunii mai oînd, într-o zi, foarte de dimineaţă, ni s-a oferit prima ocazie să muncim încă de la Aiud. Gardienii, car.e erau la secţia noastră, au trecut pe la două sau trei celule, inclusiv a noastră,- să întrebe dacă era cineva dintre noi dispus să iasă din celulă la curăţat de cartofi pentru bucătărie. Am ieşit absolut toţi. Preferam orice mişcare de acum, căutînd să ne desmorţim oasele şi să ne antrenăm pentru munca ce ne aştepta. ■

Am fost încolonaţi cu oamenii celorlalte celule şi am fost escortaţi într-o clădire paralelă cu secţia noastră, într-o încăpere largă, înaltă, de la care lipsea tavanul, care era, în schimb, rotunjit şi împodobit cu icoane religioase.

— Aceasta a fost capela ortodoxă, mi-a spus cineva, un senior al închisorii Aiud.

Un crucifix mare atîrna legat cu un ştreang. deasupra rinei mese care, se putea'deduce, servise ca altar capelei. Pereţii nu fuseseră vopsiţi încă, aşa că se puteau vedea picturile murale ale sfinţilor apostoli, intercalaţi cu heruvimi, serafimi, evanghelişti etc.

în mijlocul bisericii era un vraf de cartofi intraţi în putrefacţie, aduşi din gropile din curte unde fuseseră ţinuţi peste .iarnă sub tulei de porumb, peste care se aşezase pămînt, în ijpsă de pivniţi corespunzătoare.

Am aflat acolo, deja lucrînd, un alt grup de oameni care, •se vede, fuseseră aduşi mai de vreme. Fiecăruia dintre noi ni s-a dat cîte o custură şi ni s-a spus cum să lucrăm ; aveam de curăţat, nu prea adine, partea putredă a cartofului, iar ceea ce rămînea să o descojim şi să o depunem în cîteva ciu- bere, urmînd ca apoi, ceea ce recuperaserăm să fie trecut la bucătărie pentru hrana puşcăriaşilor. Mă uitam cu silă la murdăria îare ne stătea în faţă. Mirosul acela de mucegai şi putreziciunea aceea albă, mucilaginoasă mă ameţeau de-a binelea. Era, pur şi simplu, un atentat la sănătatea noastră ceea ce

se pregătea aici pentru hrana noastră şi era, în plus, un avertisment îngrozitor la regimul alimentar care ne mai aştepta, „în cazul că vom mai întârzia mult la Aiud.

Oamenii stăteau pe bucăţi de lemne tăiate scurt, pentru foc. Pentru că'" nu erau suficienţi butuci pentru toţi câţi sosiserăm, cei mai mulţi ne-am aşezat pe vine şi am început să lucrăm la pestilenţa în jurul căreia eram concentraţi. Alegeam cu silă cîte un tubercul îmbîcsit de păienjenişul mucegaiului greţos şi căutam să salvăm ce se mai putea, ceea ce era infim (de puţin.

Mă uitam peste oameni şi âi vedeam cu cită seriozitate munceau, absorbiţi în această murdărie dezgustătoare. Deodată ochii mi s-au oprit asupra unui bărbat mai în vîrstă decît toţi ceilalţi din preajma sa. Acesta era un om cu oarecari trăsături mai distinse pe faţa lui extrem de albă, pe care apărea o mustaţă căruntă tăiată-scurt, dedesubtul unui nas frumos arcuit. Omul avea un fel de jiletcă boierească, încadrată pe margini cu ornamente palide, din cauza unui exces de uzură. Pe cap avea o căciulă fumurie, din miel de astrahan, înfundată pînă peste .urechi. Omul, mi s-a părut, era străin de toată lumea care era în preajma sa. Lucra repede, cu un cuţit scurt, şi cu oarecare dexteritate. Mi s-a părut ciudat să-l văd ronţăind ceva. Am privit mai atent la el şi am constatat cu stupefacţie că omul mînca aproape toţi cartofii pe care îi curăţa. Mînca cu o poftă feroce, cu lăcomia unui animal flămânzit şi hăituit. Era pentru prima oară în viaţa mea cînd vedeam un asemenea spectacol, adică, să se mănînce cartofi cruzi şi încă de această calitate dubioasă. Nu mă gîndeam că nu va- trece nici un an şi aveam'să mă dedau şi eu unui asemenea act trivial, aflîndu-mă o dată la fel de flămînzit. Mă nimerisem în beciul popotei ofiţerilor batalionului de securitate de la Peninsula (Valea Neagră, Dobrogea), unde, cu încă vreo zece oameni, trebuia să aranjăm pentru iarnă zarzavaturile, în cadrul corvezilor. Am mîncat acolo, pe ascuns, peste şapte cepe crude, mari cit pumnul, imediat după cafeaua de orz de dimineaţă. Mi s-a făcut rău încât am leşinat pe un maldăr de paie într-un şopron, de unde căram în beci zarzavaturile. Apoi, mai tîrziu, am văzut oameni mîncînd iarbă, şi am auzit că deţinuţii de la Capul Midia, în primăvara anului 1951, au mîncat cîini, pisici şi şerpi.

Cineva de lîngă mine mi-a şoptit numele omului care

devora cartofii :

. – Acela la care vă uitaţi este Atta Constantinescu, fiul Porcului.

Această imagine mi s-a înfipt adîhc în memorie şi mi-a rămas corelată în imaginaţia mea pentru totdeauna ca icoana omului decăzut şi degradat fiziceşte şi fără reflexe morale şi sociale, în urma extenuării şi inaniţiei calculate a regimului comunist. .

* * *

Despre începerea lucrărilor de la Canalul Dunărea-Marea Neagră am aflat cu cîteva săptămîni mai înainte de a fi selecţionaţi pentru munci. Ni s-a spus de către cei mai vechi la Aiud că încă din toamna anului 1949 au fost luaţi oameni de la Aiud şi duşi la lucrări în Dpbrogea. în general, după toate relatările pe care le aveam, am reţinut că cei mai buni meseriaşi erau reţinuţi la fabrica închisorii Aiud. Deoarece fabrica din Aiud, profilată pe producţie metalurgică —■ piese mici, exclusiv –, nu putea folosi atîţia meseriaşi de elită cîţi erau adunaţi aici, o bună parte fuseseră expediaţi la Canal, unde direcţiunea Canalului – creată special pentru această lucrare colosală, care depăşea posibilităţile tehnice şi financiare ale ţării secătuită de războiul catastrofal în care fusese încleştată pe două fronturi falimentare în răsărit şi apus —■ avea nevoie de oameni calificaţi pentru instalaţiile de cazare şi întreţinere a zecilor de mii de oameni care aveau să fie aduşi aici.

S-a întîmplat chiar ca cineva care fusese dus prin luna martie acel an 1950, să fie reîntors la Aiud, la cererea administraţiei închisorii. Omul a avut ocazia să vorbească unora dini re deţinuţii care ieşeau să lucreze în fabrică. De la acesta, prin oamenii care dormeau în secţia noastră, am reuşit să aflăm ce ne aştepta. Omul, se pare, se declara fericit că fusese readus la Aiud. •

— O lume aridă, -săracă, cu vînturi aspre şi cazare mizerabilă, povestea el. Aceasta vă aşteaptă în Dobrogea. Nu aveam apă de băut, nu aveam closete, decât gropi săpate de noi între bălăriile care cresc înalte cît tufele. Nu sunt construite încă bucătării şi nici nu am observat, pînă la plecarea «mea, vreo dotaţie cu echipament corespunzător pentru instalarea cazane- lor de fiert mîncarea. Noi am mâncat exclusiv alimente reci, alterate şi insuficiente pentru eforturile care ni se[1] cereau în ateliere.

Zarurile fuseseră aruncate şi nu mai aveam de acum nici o altă ieşire. Nu mai puteam dispune de noi şi, volens-nolens, eram obligaţi să ne supunem destinului care ne era determinat.

Intre timp, cîţiva dintre oamenii care au fost aleşi pentru transportul planificat muriseră sau se îmbolnăviseră grav,, fiind trecuţi la infirmerie. Printre cei morţi se număra şi tímărul asistent universitar Andrei Rădulescu, tatăl nefericit a două fetiţe, ale căror fotografii le purta la sin ca pe cele mai scumpe comori ale vieţii sale.

Din lotul meu nu se afla cu mine la Aiud decit medicul. Eugen Suroi. Ţăranii fuseseră repartizaţi la Gherla, iar ceilalţi intelectuali, foarte puţini, cum am amintit, avînd pedepse sub cinci ani, fuseseră trimişi şi ei, de asemenea, la Gherla. Eugen Suroi fusese tot timpul cu mine în celulă şi, într-un anumit fel, tovărăşia lui am socotit-o singura fibră care mă mai lega cu amintiri din trecut. încolo, întîlnisem tot oameni noi, cu care nu avusesem nici un contact statornic anterior. Am dat şi peste c-îţiva studenţi, care erau de vîrsta mea şi urmaserăm cursuri comune, fără însă de a fi avut sentimente reciproce de oarecare cordialitate, precum şi cîţiva ziarişti şi scriitori, ale căror nume îmi erau cunoscute, la fel cum le era şi al meu lor, colaborînd la aceleaşi publicaţiuni din ţară înainte de 1944. încadrarea unui individ într-un alt mediu _ social decît cel în care s-a format şi în care a fost obişnuit să trăiască •constituie o experienţă tragică, mai ales cînd aceasta se efectuează şi în condiţiuni vitrege, de corecţiune silnică. în fiecare clipă este necesar să accepţi concesii, să renunţi la ceva, să abdici de la o concepţie, de la o idee, să suferi rigoarea de fier a unor mlădieri pe care dacă nu le suporţi, te frîngi şi îţi rişti echilibrul mintal. Cadrul restrîns în care eram obligaţi să ne revizuim viaţa şi pretenţiile determina un proces intens de combustiune internă, o măcinare nelimitată a nervilor şi, toate acestea, fără nici o rază de ieşire spre un liman. Dimpotrivă, corecţiunea era numai în stadiul iniţial, şi în faţă ne stăteau ani mulţi pe care în sinea noastră, speram şi aveam aproape certitudinea că nu-i vom executa. Dar, judecind din cînd în cînd lucrurile lucid şi serios, ni se părea probabil să-i facem pînă la sfîrşitul mandatului, dacă ne vor ţine puterile.

în dimineaţa de 5 mai 1950, ni s-a comunicat de către un ofiţer, străin închisorii, să ne pregătim bagajele pe care le

aveam asupra noastră şi să ieşim în curte, la magazie, să ne luăm echipamentul excedentar limitei care ni se permisese în celulă. De acum aveam certitudinea că vom pleca.

Spre seară am fost scoşi în curte şi îmbarcaţi într-un camion descoperit. Amurgea uşor oînd am ieşit pe sub poarta de beton a temniţei. Am fost transportaţi la gara Aiud. Camionul a stopat lingă o linie mărginaşă aproape de magazia de-mărfuri, unde era garat un vagon-dubă, pe care îl vedeam aievea prima oară în viaţa mea. Acesta era un vagon cu dimensiunile obişnuite unui vagon pullman, de culoare gri, cu ferestruici mici, vopsite cu o culoare albă, îneît să nu avem nici o transparenţă de a vedea afară. Am fost aşezaţi alăturea de vagon, unde am fost număraţi de cîteva ori de agenţi deosebiţi. şi apoi ni s-a ordonat să urcăm scările, în vagon. înăuntru am mai găsit vreo patruzeci de oameni, de la care am aflat că fuseseră culeşi în decurs de trei zile de la alte închisori din nordul Ardealului şi unii chiar de la unele securităţi, unde fuseseră ţinuţi după condamnare, la dispoziţia organelor anchetatoare. în cîteva clipe, cele cîteva bănci au fost "ocupate. Camionul cu care fuseserăm aduşi avusese o încărcătură de peste patruzeci de oameni. îmi aduceam aminte că şeful de gară Joan Popescu a ţinut în celulă la Cluj cîteva foarte instructive. prelegeri asupra căilor ferate şi, printre altele, asupra tipurilor de vagoane. Am reţinut din-cele spuse că un vagon- dubă avea capacitatea maximă de nouăzeci de oameni. Mă gîn- deam că, după oamenii ■ af lăţi în vagon, eram suficienţi pentru capacitatea existentă, simţindu-ne şi astfel îngrămădiţi. Dar m-am înşelat. După circa o oră, a sosit un alt transport cu aproximativ acelaşi număr de oameni cîţi fuseserăm noi, dacă nu mai numeroşi. Aceştia au fost siliţi să intre peste noi, fiind ghiontiţi din spate şi înjuraţi, loviţi cu cizmele şi pălmuiţi, cînd vreunul se poticnea.

Oamenii care se aflau aşezaţi pe bănci au trebuit să se scoale în picioare, ca în felul acesta să se facă loc noilor veniţi. Am constatat cu groază că eram atît de presaţi unul în altul, îneît nu ne puteam roti nici chiar pe picioare, să ne schimbăm poziţia. În vagon se produsese imediat o căldură insuportabilă şi simţeam că ne înăbuşim. Cineva de lîngă uşă, unde se aflau, pentru securitate, cîţiva soldaţi cu arme, a reclamat asupra stării de sufocare din vagon. După cîtva timp nf s-au deschis cîteva ferestruici şi am avut bucuria să se ni-

merească, chiar în faţa mea, o astfel de fereastră deschisă. Vedeam cerul albastru, aproape negru, şi simţeam mirosul ierburilor crude care începuseră să crească. îmi era familiară: mireasma bălţilor din apropiere şi, din trestiile şi papura care creşteau prin şanţurile de împrumut pline cu apă a terasa- mentului, auzeam orăcăitul broaştelor de mai.

Cînd noaptea se lăsase grea peste munţi, am fost ataşaţi la un tren mărfar care ne-a tras pînă undeva peste Bărăgan, unde am fost cuplaţi la un alt tren mai rapid. Lîngă mine nu aveam cunoscut decît pe doctorul Suroi şi, din văzute, îl ştiam pe Atta Constantinescu. Toţi ceilalţi, care fuseseră cu mine în celulă, se aflau prin alte colţuri ale vagonului. Am folosit prilejul să mă prezint lui Atta Constantinescu şi, începînd din noaptea aceea înfricoşătoare, s-a născut prietenia noastră, o prietenie ocazionată de circumstanţe tragice, dar care avea să dăinuie cu multă stimă şi cordialitate clin partea amindurora, pînă la sfîrşitul vieţii sale, care s-a întâmplat în urma sinuciderii sale, la circa trei ani după eliberare.

Spre dimineaţă ni s-a dat hrana rece care ne fusese alocată pentru drum. Am înghiţit mai mult decît am mestecat o bucată de slănină rîncedă, pe lîngă o ceapă şi o coajă de pîine, care ne era raţia pentru dimineaţa. Cunînd s-au ridicat voci, cerindu-se să ni se dea întreaga raţie cuvenită pe întreaga zi, ceea ce gardienii au acceptat, după o scurtă conferinţă între ei. Majoritatea au devorat mîncarea pe întreaga zi, cu riscul de a nu mai avea nimic de mâncare pînă la destinaţie unde, mai mult ca sigur, nu eram aşteptaţi cu masa întinsă.

Cînd am ajuns pe culmile Carpaţilor, s-a luminat de dimineaţă. Un abur uşor se înălţa de prin văile adînci şi cerul se subţia sus, ca un fuior de raze strălucitoare.

— Uite, prietene, îmi zise Atta Constantinescu, cu vocea moale, catifelată, şi ochii în lacrimi. Uite, după culmea aceea se află o căsuţă unde îşi duce ultimii ani din viaţă scumpa mea mamă. Sper că încă o mai trăi.

Eram în apropierea staţiunii Predeal cînd Atta Constantinescu îmi vorbise despre mama sa bătrînă, acea vrednică femeie care veghease lîngă soţul ei la făurirea României Mari.

, încă nu erau nămiezile cînd treceam de-a curmezişul Bărăganului, îndreptându-ne spre Cernavodă. Din holdele tinere de grîu se ridicau pilcuri de dropii greoaie, ruginii, care se arcuiau în zboruri scurte şi cădeau în stoluri printre semănături. Era pentru prima oară în viaţa mea cînd vedeam aceste

minunate păsări ale Bărăganului nostru, despre care citisem atîta.

POZIŢIA GEOGRAFICĂ A LAGĂRELOR DE MUNCĂ

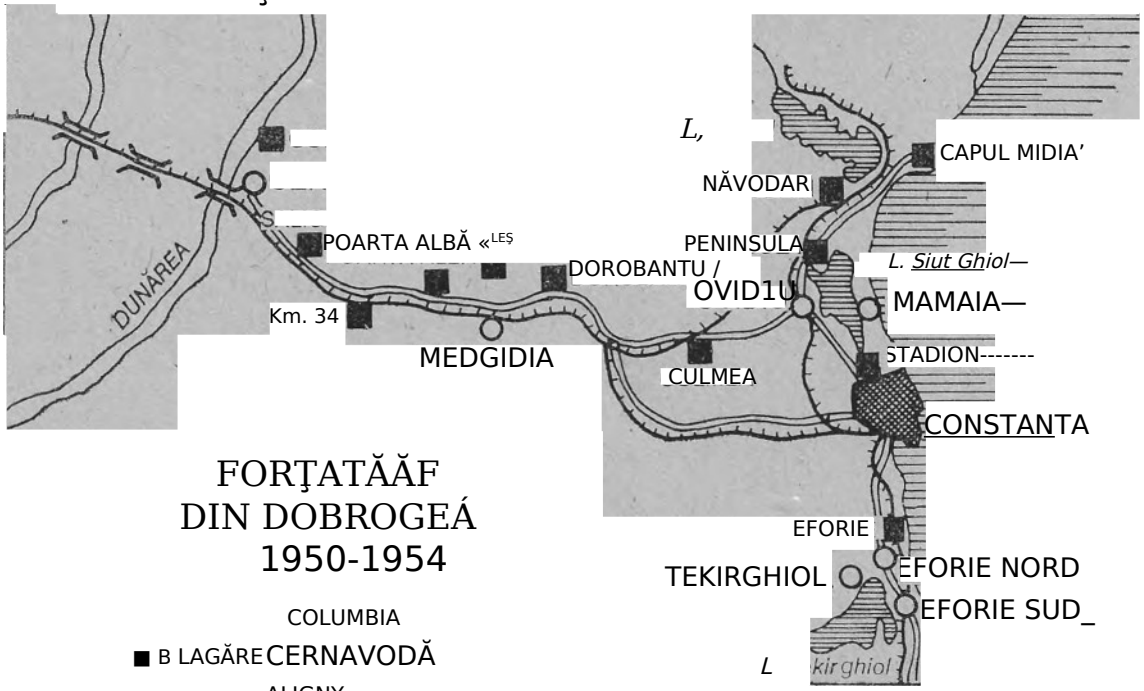

FORŢATĂĂF
DIN DOBROGEÁ
1950-1954

COLUMBIA

■ B LAGĂRE CERNAVODĂ

ALIGNY

Era ziua de 6 mai, ziua sfîntului şi dreptului Iov, ziua onomastică a iubitului meu tată. Plecasem în ziua de 5 mai, ziua de naştere a tatălui meu. îmi stăruiau în minte versetele din Biblie pe care obişnuiam să le citim cu ocazia aniversării tatălui, în familie, ca un'omagiu luptei, vieţii pe care a dus-o ca miner în America, unde şi-a mîncat tinereţea în măruntaiele munţilor Aleghani, scoţînd cărbuni, ca să facă bani şi să se reîntoarcă în ţara pe care o iubea şi pe care ne-a învăţat ca şi noi copiii să o iubim şi să o adorăm.

Domnul a zis Satanei : «Ai văzut pe robul Meu Iov ? Nu este nimeni ca el pe pămînt. Este fără de prihană şi curat la suflet, care se teme de Dumnezeu şi se abate de la rău->... Domnul a zis Satanei, la insinuările acestuia că Iov va cădea în păcat, îndată ce Dumnezeu îl va părăsi şi îl va lăsa în voia sa : «Iată, îţi dau pe mînă tot ce are, numai şsupra lui să nu întinzi mîna».

Mă cutremurau aceste amintiri şi aceste versete care mi se sădiseră pe de-a-ntregul, cum erau scrise,' în sufletul meu, şi care coincideau cu drumul meu, din această zi comemorativă pentru mine, spre Canalul Dunărea-Marea Neagră.

Diavolul mi-a luat totul, în cazul meu, inclusiv libertatea. Oare va cuteza să mă atingă şi pe mine, să mă înfrîngă ?

«Nu voi cădea, îmi ziceam eu. Voi fi şi voi rămîne statornic credinţei de fier a patronului numelui tatălui meu, chiar dacă va fi să închid ochii în necunoscutul care îmi stă în faţă».

Cu sufletul tulbure am trecut Dunărea spre seară, după ce mai întîrziaserăm prin cîteva staţii şi pe cîmp. Peste noapte am fost ţinuţi în continuare în vagon, cu toate că se părea că ajunseserăm la destinaţie.

Reflecţiile din ajun încă îmi mai stăruiau cu aceeaşi perseverenţă cînd au mijit zorile. Mă simţeam tare şi încrezător în forţele mele lăuntrice la acea dată. Mai tîrziu, cînd am descins din dubă, mă simţeam pregătit să lupt şi să sufăr, .fără ezitări

şi fără teamă.

III. Roaba

■a •

Ca .urmare a condiţiilor politice create în ţară de pe urma instaurării regimului comunist, care au condus la arestările masive în absolut toate straturile sociale româneşti, precum şi datorită supra-aglomerărilor din închisori, pe de o parte, şi *a* continuului şi frecventului murmur al nemulţumirilor populaţiei, pe de altă parte, deschiderea Canalului Dunărea-Marea Neagră a devenit o necesitate. Chiar dacă au mai fost şi alte consideraţii, de alt ordin şi preeminent extern, şantierele morţii care s-au deschis de-a lungul a 65 de km., pe traseul proiectat pe care trebuia să fie săpat .canalul, au îndeplinit un rol decisiv .în aducerea ţării la ascultare.

Despre lumea care a fost adusă aici valuri-valuri, despre acei oameni zdrenţuiţi, flămânziţi, cu ochii împăienjeniţi şi sufletele răvăşite, cu creierii slăbiţi de pe urma inaniţiei şi speranţelor împuţinate pînă la disperare, despre aceste făpturi vom vorbi în paginile acestei cărţi.

1. Cernavodă-Columbia

Era în jurul orei opt dimineaţa, ziua de 7 mai, cînd am fost debarcaţi din vagonul-dubă. Mi-am rotit ochii de jur-îm- prejur de pe platforma îngustă a staţiei Cernavodă, unde va-

gonul fusese tras pe o linie laterală. Bălăriile crescuseră săb batice şi erau încărcate cu un fel de praf albicios, uscat, ca pudra de talc. Soarele se vedea alb pe un cer albastru marin şi o uşoară undă răcoroasă se simţea venind din valurile Dunării, peste care se vedea arcuindu-se podul uriaş. Un dorobanţ de sub porticul de intrare al arcadei podului, construit din beton, era întors cu faţa spre noi, parcă semeţindu-se în apărarea Dunării şi a lumii de dincolo de ape, de unde fuseserăm . aduşi aici să ne amestecăm sudorile frunţilor însîngerate cu ţarina uscată a Dobrogei. Aerul, cu toate că era uscat, îl simţeam parfumat, după lunile îndelungate trăite în celule neaerisite, cu excrementele sub nas, ziua şi noaptea.

La- cîteva minute au sosit nişte camioane deschise, cu obloanele laterale joase, conduse de civili. în fiecare dintre ele se aflau doi-trei soldaţi cu armele în bandulieră. Camioa- • nele au tras aproape de linia moartă unde era garat vagonul nostru. Soldaţii au sărit pe pământ şi au făcut cordon în jurul nostru, lărgind şi încuind cercul cu ceilalţi soldaţi şi cîţiva gardieni care ne ţinuseră sub paza lor pînă acum, astfel ca să ne putem îmbarca.

Fuseserăm îmbarcaţi aproximativ cîte treizeci de oameni într-un carrtion. Cu spatele proptite de cabină şi feţele îndreptate s-pre noi, cîte doi sau trei soldaţi ne ţineau sub paza armei în fiecare camion. Nu era nevoie de nici o somaţie din partea gărzii să fim liniştiţi, deoarece eram frînţi de oboseală. Majoritatea absolută a acestor oameni nu mai văzuseră Dunărea vreodată în viaţă, dar nu manifestau curiozităţi deosebite să se ridice în gennuchi sau să se agite la noua privelişte. Fiecăruia dintre noi ne era suficientă vederea pe care o aveam din şederea pe podelele camionului. Deoarece drumul de la gară cobora într-o serpentină domoală spre malul drept al Dunării, am avut în faţă fluviul măreţ care era mărginit de cele două ţărmuri ; cel din stînga întins şi jos, înţesat cu sălcii, ' arini şi tufăriş divers, cel din dreapta, de-a lungul căruia noi mergeam în jos, era cu mult mai înalt şi pietros. Apele Dunării erau umflate de pe urma dezgheţurilor întîrziate din centrul Europei. Apele păreau înverşunate, loveau ţărmurile cu putere şi se pulverizau în mii şi mii de particule, clăbu- cind apoi în. dungi groase pe limitele coastei. Din loc în loc pluteau geamanduri colorate pentru demarcarea liniilor de plutire a vapoarelor şi ambarcaţiunilor mai mici, pentru a nu ieşi din

adîncurile normale de plutire a apelor.

La aproximativ 1 km. de gară, pe Dunăre în jos, maşinii,' au ieşit din şosea şi au început să urce umărul unui deluşor pe un drumeag de curînd construit, printre barăci de lemn, dintre care cele mai multe păreau stabilimente publice, ca birouri administrative, sanitare, poliţieneşti. Drumul, după ce urca la ceea ce ar fi putut fi jumătatea altitudinii dealului, se întorcea aproape în sens contrar direcţiei din care venise- răm, văzînd astfel din camion drumul alb paralel cu Dunărea care era la picioarele noastre. La un moment dat camioanele au stopat, soldaţii au coborît din spatele cabinelor şi apoi, încet, cu răbufniri de gaze înăbuşite de eşapamente, au început să înainteze din nou, cu viteză scăzută. Ne-am trezit curînd între nişte barăci late, aşezate pe trei niveluri de teren deosebite, pe o suprafaţă relativ largă, însă destul de lungă, între şirurile de sirmă care împrejmuiau lagărul.

Acesta era lagărul de muncă forţată Columbia. Numirea dată, eufemistică şi inocentă, nu ne-a fost cunoscută imediat, decît în clipa cînd am fost puşi să semnăm cîteva inventare cu lucrurile care ni s-au dat : gamelă, saltea, pernă de paie, etc.

Formalităţile de recepţie a lotului nostru au decurs rapid. După identificare, conform dosarelor excepţionale, am fost număraţi de cîteva ori de funcţionari şi agenţi ai administraţiei, apoi de cîţiva deţinuţi care se aţineau pe lingă persoanele oficiale. Am fost împărţiţi în două brigăzi. Un băieţandru brunet, ţigănos, cu pletele mari şi vocea joasă, cavernoasă, ne-a luat în primire.

— Eu vă voi fi brigadier pentru cîteva zile. Sunteţi datori să-mi daţi ascultare, altfel eu trebuind să raportez domnului comandant al coloanei. Orice abatere disciplinară este pedepsită grav aici. Nu vă mai spun că veţi putea fi trimişi din nou în puşcării să putreziţi acolo. Acum, daţi-i drumul după mine, aşa încolonaţi cum sunteţi.

Omul o luă înainte, zîmbind în stînga şi în dreapta altor deţinuţi, care foşneau peste platou. Brigadierul nostru, Gheorghe Băltoiu, era un ţigan neaoş din Bucureşti, închis pentru crimă' cu tîlhărie. Ca el mai erau vreo douăzeci şi cinci care, am constatat ulterioF, fuseseră aduşi aici de la alte lagăre de deţinuţi de drept comun de pe canal, pentru formarea primelor cadre de conducere a lagărelor'de deţinuţi politici, precum şi pentru unele munci interne. Regimul se aştepta la o împotrivire organizată a deţinuţilor politici şi, de aceea, se pare, s-a

prevăzut cu nucleele de deţinuţi de drept-comun, mai uşor de manevrat în scopurile lor.

Deţinuţi! de drept comun erau îmbrăcaţi cu haine vărgate. Fiind cald, nu purtau decît pantalonii. Uneori îi vedeam cu zeghele pe ei, ăvînd pe spate marcate în litere mari DC (deţinut de drept comun). Cind am primit şi noi haine vărgate, mai tîrziu, la Valea Neagră – în urma unor evadări care au fost posibile datorită faptului că între îmbrăcămintea noastră şi a civililor cu care ajpngeam uneori să ne interferăm lucrul pe şantiere nu era nici o diferenţă –, noi aveam imprimate între omoplaţi literele DP (deţinut politic). La mai puţin de un an, aceste semne au dispărut de pe spinările noastre. Se pare că datorită criticilor aspre care se făceau la posturile de radio străine, regimul comunist şi-a dat seama că serviciile de informaţii străine reuşeau să descopere existenţa noastră pe Canal, activitatea noastră* numărul nostru, muncile la care eram supuşi, jalea în care ne zbăteam, datorită chiar acestor echipamente marcate. în anii 1950 şi următorii, staţiunile balneare de pe coasta Mării Negre au început să fie vizitate de un număr din ce în ce mai mare de turişti străini. Mulţimea deţinuţilor nu putea să fie tăinuită.

Am intrat într-o baracă nouă, pe al doilea şir de barăci. La acea dată erau patru linii de barăci, cam trei-patru barăci pe o linie, aşezate paralel, pe trepte amenajate separat pe coasta dealului. înaintea noastră mai fuseseră aduşi alţi oameni, prin lunile martie şi aprilie. După ce am coborît la sala de mese şi am văzut şi bucătăria, mi-am dat seama că înainte chiar de a fi aduşi primii deţinuţi politici aici, au fost deţinuţii de drept comun aceia care au lucrat la construcţiile pe care le-am aflat, întrucât clădirile din prima linie păreau mai vechi.

Am intrat ântr-unul din cele două dormitoare largi ale barăcii. Un miros plăcut de cherestea proaspăt, lucrată, de taţaj încă nestrîns de pe podele se desprindea puternic şi ^reavăn. Dormitorul părea sumbru, întunecat, din cauza priciurilor care fuseseră aşezate unul peste altul, pînă în tavan, şi de-a lungul pereţilor, fără ocolirea ferestrelor. Ne-am aşezat lucrusoarele fiecare unde ne-am aflat locul, bucuroşi că, în fine, aveam un loc unde să ne aşezăm capul peste noapte.

— Imediat, toată lumea să iasă din dormitor, pe platou, s-a auzit vocea supărător de groasă a brigadierului.

Ne-am reîntîlnit afară pe platou, din nou, aceiaşi oameni

care veniserăm cu duba şi alţii. în brigada în care fusesem repartizat se mai aflau cîteva persoane pe care le cunoşteam din celulele prin care trecusem la Cluj şi Aiud. Am întîlnit însă şi alţi, oameni, cunoscuţi mie de afară, dar pe care nu apucasem să-i văd încă la închisoare. Acei oameni veniseră cu o a doua dubă în aceeaşi noapte cu noi. Printre aceştia se aria fostul primar al oraşului Cîmpia Turzii, Traian Duca, un fost revizor şcolar Brună, un inginer agronom Oct. Sîntu, fratele preotesei din satul meu, precum şi o seamă de ţărani din regiunea mea, aduşi de la închisoarea Gherla.

Brigadierul ne-a ordonat să ne împărţim în cinci gfupe, după cum doream. Eram aproximativ şaptezeci de oameni. Dintre noi au fost numiţi, pentru fiecare grupă, cîte un şef de grupă. La grupa mea a fost numit, prin consensul nostru, inginerul silvic Emil Cîmpeanu din Timişoara, un bărbat voi. nic, cam de cincizeci şi patru de ani, la acea dată. în această grupă ne-am nimerit să fim mai mulţi intelectuali, între care Const. Atta Constantinescu, avocaţii dr. .loan René Cancicov şi Adrian Dobrescu, un fost diplomat, Dinu (Constantin) Cesianu, profesorul Frasin Munteanu-Rîmnic, nepotul istoricului Nicolae lorga etc.

Am fost conduşi la sala de mese unde ni s-a servit cîte o cafea neagră şi o bucată de pîine cu o felioară de marmeladă. Eram extrem de înfometaţi şi de surmenaţi. De asemenea, aerul pur pe care îl respiram a produs apetituri deosebite în cerinţele noastre imperioase. în cîteva clipe am devorat tot ceea ce ni se dăduse. Imediat am fost scoşi din nou pe platou, unde cîţiva oameni aduseseră un maldăr de saltele goale şi un fel de săculeţe mate, care, am bănuit, trebuiau să fie dosul pernelor noastre. într-o groapă din fundul curţii am aflat paiele necesare parţial înfundării saltelelor şi dosurilor de perină. .•

Soarele începuse să ardă. Unii dintre noi am ameţit, luînd contactul direct cu forţele naturii din calea cărora fuseserăm feriţi de cîteva luni. Oamenii lucrau încet, cu mişcări necontrolate, îndemânările fiindu-le pierdute. Doar un om printre aceştia se vedea lucrînd cu mare zor, sporovăind întruna şi făoînd observaţii, cu o autoritate proprie. Cineva l-a întrebat cine era şi în ce calitate ne vorbea pe un astfel de ton.

— Mă numesc Gheorghe Comanici, căpitan de aviaţie, instructor de zbor, ca să ştiţi cu toţii cu cine aveţi de-a face.

Pentru noi toţi, acest om extrem de blond, butucănos şi cu gura largă de peşte, era complet necunoscut, chiar după autoidentificarea sa. Mai tîrziu am aflat că bietul om se considera o celebritate a aviaţiei române şi că noi am fi fost obligaţi să fi luat cunoştinţă de acest fapt, socotind că faima lui ar fi fost de ordin naţional. în timpul detenţiunii mele îndelungate am mai întâlnit zeci şi zeci de cazuri asemănătoare care, alternînd stagii patologice mintale, de la schizofrenie la paranoia, revelau aceleaşi dezechilibre morale.

Undeva, la periferia grămezii de paie, un om slab, cu nasul coroiat care îi trăda rasa, stătea într-un genunchi şi se trudea, fără nici un succes vizibil, să-şi umple şi el salteaua de doc albastru.

— Ce-i, jidane ?, îi strigă unul. Nu merge treaba aici la gheşeft ? Comunişti aţi vrut, comunişti aveţi, băga-i-aţi în mama voastră de pistruiaţi.

Aceste, cuvinte ne treziră pe toţi din moleşeala care ne cotropise în soare. Fuseserăm şocaţi concomitent de două lucruri : întîi, că se aflau şi evrei printre noi şi, al doilea, de curajul omului care vorbise. Eram cu toţii conştienţi că între noi se aflau informatori ai administraţiei şi, de aceea, nu vedeam raţiunea imediată a cuiva să-şi agraveze situaţia, şi aşa nenorocită, în care ne aflam, vorbind aşa cum am auzit.

Ovreiaşul avea o faţă tinără, dar foarte trasă, ciolănoasă. Mi s-a părut, la prima privire, că omul nu era unul dintre evreii tipici care să ¡se intimideze numaidecît, la o simplă sfruntare. Mai tîrziu am aflat să acesta fusese prin diferite lagăre din Ungaria şi Polonia, unde evreii fuseseră concentraţi şi unde suferiseră îngrozitor. Reîntorcîndu-se acasă, în România eliberată de ruşii moscoviţi, nemaiaflînd pe nimeni, a încercat să treacă frontiera spre o ţară mai bună, spre un alt Canaan, dar a fost prins.

— Nu plînge dumneata la morminte străine, a zis Teslei' (cum am aflat, mai tîrziu, că se numea). Plîngi la groapa dumitale, rumânule.

Oamenii au început să zâmbească, alţii chiar să rîdă, la auzirea filozofiei evreului. Cei mai mulţi i-au dat pace. Din când în cînd oîte unul dintre noi mai făcea cîte o glumă asupra stângăciei lui, ceea ce nu-l supăra. Cînd am fost îndreptaţi spre dormitoare cu saltelele în spate, Tesler de abia reuşise să-şi umple un sfert salteaua, sacul pernei rămînînd gol. Tesler

nu a manifestat nici o nervozitate că.fusese surprins în mijlocul procesului de umplere a saltelei ; şi-a pus sacul pernii după gît şi a pornit-o cu noi spre dormitoare.

sf * «

De-abia ne-am aşezat saltelele pe priciuri, că din nou a apărut brigadierul, inoportun ca întotdeauna.

— Lăsaţi totul aşa cum se află şi ieşiţi imediat afară, pe platou.,

În cîteva minute am fost din nou pe platou, încolonaţi în cinci grupe. Eram două brigăzi, formate aproape în întregime din deţinuţi recent sosiţi aici. Un om mic, un fel de pitic caraghios, . cu o mustaţă tunsă a la Hitler, se plimba agitat mai la o parte. Cînd unul dintre brigadieri l-a anunţat că suntem gata pentru raport, omuleţul s-a apropiat de noi cu fruntea încruntată şi maxilarele strînse.

— Mama voastră de bandiţi. Asta a fost adunare ? Aşa credeţi voi că vom construi Canalul ? Marş la baracă, pas alergător !

înainte de a se executa porunca, ne-am uitat unii la alţii. Desigur, nu era încă stabilită o altă coeziune între noi decît aceea de condamnaţi la o suferinţă comună, ceea ce nu era suficient pentru o reacţiune spontană şi solidară. Oare pentru aceasta fuseserăm aduşi la Canal ?

— Ce mai ,staţi, bandiţilor ? Ori vreţi să vă pun în butuci pe toţi ?

îndemnaţi de brigadieri, înjuraţi pe limba lor, am prins să ne mişcăm din loc, unii mai încet, alţii mai repede, după vîrstă, putere, teamă şi convingere. Eu am rămas ultimul ca să-l ajut pe Atta Constantinescu, ce se mişca foarte anevoios, fiind extrem de slăbit şi bolnav.

— Ce-i cu voi, tîlharilor ? Vouă nu v-a sunat ordinul ?, urlă către noi omuleţul înfuriat.

M-am oprit să-i dau o explicaţie pigmeului.

— Omul acesta este bolnav şi are nevoie de sprijin.

— Aha, aţi venit aici să sabotaţi ? Vă ştiu eu, boierilor, de ce sunteţi buni. Dacă nu-i în stare să se mişte, ia-o tu la picior, lunganule, ce mai stai.

M-am uitat în jos la acea lepădătură. îmi venea pînă la mijloc. Cît eram de slab, dacă m-aş fi lăsat peste el, l-aş fi strivit. Piticul a înţeles dispreţul meu, dar pentru că avea de

partea lui puterea, mi-a tras două perechi de palme cît ai zice peşte.

— Te pui cu mine, banditule ? Ia-o la picior imediat !

L-am lăsat pe Atta Constantinescu pe platou clătinîndu-se pe picioare, de slăbiciune şi de emoţie.

L-am auzit murmurînd în timp ce eu mă îndepărtam cu faţa arzîndă : *

— Prietene, prietene...

Abia am păşit în dormitor, unde se aflau toţi oamenii, cînd am auzit din nou răcnetul brigadierului :

— Toată lumea, în cea mai mare grabă, pe platou !

Cu toţii am înţeles că de data aceasta trebuie să păşim mai ager, dacă nu vroiam să fim chinuiţi la infinit.

— Aşa, bandiţilor ! zise satisfăcut pigmeul. Vedeţi că puteţi să vă mişcaţi mai repede dacă vreţi ?

Ne simţeam plămînii umflîndu-se în piept neputincioşi de a mai absorbi aerul necesar procesului vital. Eram secătuiţi de orice vlagă, şi orice efort, cît de mic, ne extenua.

■—■ Pînă azi aţi fost ţinuţi în închisoare de clasa muncitoare, împotriva căreia aţi ridicat mina înarmată. Aceşti oameni, pe care voi i-aţi batjocorit şi i-aţi exploatat, v-au hrănit şi pe voi. De azi înainte voi trebuie să vă cîştigaţi pîinea prin muncă, precum şi îmbrăcămintea, cazarea şi paza, pe care guvernul v-o asigură. (Parcă noi aveam nevoie de pază.) Regimul nostru nu vă va da nimic, absolut nimic, fără muncă. Va trebui să deveniţi alţi oameni de ceea ce aţi fost ; nişte burghezi împuţiţi, explotatori haini şi jecmănitori la drumul mare. Asta aţi fost, bandiţilor. Noi nu v-am împuşcat cum aţi fi meritat. Noi v-am lăsat în viaţă şi acum vă acordăm dreptul la muncă. Voi ştiţi ce înseamnă asta ?

Noi ascultam impasibili. Cunoşteam prea bine placa aceasta. Nu am zis nimic. Omuleţul s-a apropiat mai mult de frontul brigăzilor şi a repetat :

— Voi ştiţi ce înseamnă dreptul la muncă ?

Nici un deţinut nu a răspuns şi, în acelaşi timp, nici un om nu părea intimidat de vociferarea instructorului Stan, cum am aflat, mai tîrziu, că îl chema şi ce funcţiune avea în lagăr.

— Toată, lumea la lucru acum. în spatele barăcilor, fuga marş, a ţipat acesta la noi.

Cînd oamenii au rupt rîndurile şi s-au îndreptat în pas

alergător spre partea superioară a lagărului, mi s-a părut' că ■amenințările auzite au avut un oarecare efect asupra celor mai mulți deținuți.

Urcînd printre barăci, pe drumul cel mai scurt, a apărut din nou, ca din întîmplare, instructorul Stan între noi.

— Fiecare să pună mina pe cîte o sculă. Săpați adînc în deal şi nivelați terenul la nivelul dat. Nu vă uitați la mine acum. La treabă ! Cînd veți ajunge pînă aici (ne indică el o linie din fața noastră), veți primi mâncarea. Aţi înțeles, bandiților ?

Nici unul dintre noi nu am scos vreo vorbă. Am început să lucrăm fiecare cu ce ne apucase la mînă : o roabă de lemn sau de fier, o lopată, o cazma etc.

* * *

Primul contact cu munca ni s-a părut îngrozitor, după câteva luni de întrerupere, la alții cîțiva ani. Aceasta, în afară de faptul că aveam în spate două nopți nedormite, eram flămînziți şi debilitați pînă în cele mai intime fibre. Nimic nu mai era sănătos în noi, nici o funcțiune vitală nu mai activa natural în ființele noastre.

Curând soarele a început să coboare pe crudul învăpăiat al cerului, undeva peste Bărăgan, în mari depărtări. Era primul apus de soare pe care îmi era dat să-l văd peste Dunăre, în Dobrogea. întotdeauna, de aici înainte, oricâte apusuri de soare am mai avut să contemplu de pe malul drept al Dunării, toate mi s-au părut asemănătoare. Soarele, de îndată ce apuca să alunece spre orizont, începea să se piardă într-un val roşiatic ca o baie de sînge, îritr-o imensă pîlnie care, apoi, se dezvolta ca o pulbere densă, aproape translucidă, de după care soarele apărea ca o monedă de plumb, fără nici o strălucire, lipsit de raze şi splendoare.

Dinspre vale am auzit la un moment dat cîntece soldățeşti. Aceste cântece mi s-au părut destul de debile, fără de volum întreg şi aritmice în cadență. La început nu puteam înțelege despre. ce putea fi vorba. Curând, însă, ne-am lămurit, cînd am văzut, peste acoperişurile barăcilor, intrând prin poarta larg deschisă, brigăzile de deținuți care se reîntorceau de la muncă. Nu puteam distinge fețe omeneşti din cauza distanței, dar ceea ce vedeam deasupra umerilor

acelor făpturi ni se păreau nişte măşti negre, oribile, purtate de nişte siluete sehiloade şi şchiopătînde. Oamenii s-au oprit pe platou unde li s-au făcut ceva comunicări de către un civil care, bănuiam, făcea parte din conducerea lagărului. Oamenii au intrat apoi în sala de mese, în două sau trei serii, capacitatea sălii necorespunzînd celor două-trei sute de deţinuţi.

-— Puneţi uneltele la un loc şi coborîţi la baracă să vă luaţi gamelele pentru masă, ne-a poruncit brigadierul.

Ajunşi la baracă, am constatat că aici deja apăruseră curioşi să ne vadă, dintre deţinuţii vechi, care ieşiseră de la masă. Nu am remarcat vreo restricţie de circulaţie de la o baracă la .alta şi oarecum, scăparea de sub controlul riguros sub care trăiserăm pînă aici ne-a dat o uşoară satisfacţie.

Oamenii se arătau binevoitori şi fiecare dintre cei cu care am vorbit mi s-a părut atent în a ne informa asupra condiţiilor de muncă mizerabile şi extenuante, asupra insolaţiilor, asupra grijii pe care trebuia să o avem în mînuirea uneltelor, care ne puteau răni palmele subţiate.

— Nu mai suntem la închisoare, mi-a spus doctorul Horaţiu Tănăsescu, un medic primar de la Sibiu, primul om cu care apr convenit dintre cei vechi. Dar eu personal aş fi preferat închisoarea în locul chinurilor de adaptare la această muncă care mi se pare infernală. Toată ziua să sapi într-un pămînt tare ca piatra, să încarci bacuri de nisip cu roaba sau roci cu braţele, este mai mult decît îngrozitor. Nu te speria însă, mă consolă pînă la urmă distinsul fost director al unui spital militar din Sibiu, care funcţionase în liceul german al Maicilor Ursuline, în timpul războiului 1941—1945. Eşti încă tînăr şi, bănuiesc, eşti şi vînjos, cu toate că eşti slab. Eu nu am lucrat niciodată muncă fizică şi anii mei sunt cel puţin îndoiţi ca ai dumitale.

Aveam multe cunoştinţe comune cu medicul Tănăsescu din Sibiul studenţiei mele şi prietenia lui mi-a fost reconfortantă în cea mai mare parte a timpului cît am lucrat la Canal.

La ora nouă seara s-a dat stingerea. Cu toate că eram frînţi de oboseală, nu ne venea să ne culcăm. Concertul greierilor din iarba şi buruienile de dincolo de sîrme ne incinta. Apoi acea lună tânără, roşie, peste apele mlădioase ale Dunării, era un peisaj care ne înviora. Şi oamenii cu care

puteam să vorbim liber, să ne încurajăm şi să nădăjduim împreună, cît de minunaţi mi se păreau toţi aceşti oameni, pe care nu-i mai văzusem în viaţă pînă aici, dar care îmi erau apropiaţi, fiinţă din fiinţa mea umană, una întru suferinţa şi speranţa mea.

2. Caniculă, geologie, apă, moarte

Canalul Dunărea-Marea Neagră, aşa cum însăşi numirea sugerează, urma să mijlocească o cale de comunicaţie navală mai directă între Dunăre şi Marea Neagră şi, în acelaşi timp, din rezervorul acestuia, ar fi urmat să se dezvolte o reţea amplă de canalizări laterale pentru irigarea stepei dobrogene. «Să transformăm Dobrogea într-o grădină de legume şi zarzavat», era sloganul cu care regimul căuta să-şi legitimeze acţiunea criminală, ori de cîte'ori să agita problema Canalului, silind peste 100. 000 de oameni înrobiţi să muncească flămînzi şi desbrăcaţi – cea mai mare parte oameni absolut nevino- vaţi –, la acea lucrare infernală.

Canalul acesta constituise o preocupare mai veche îh ţară, fiind abordată şi de vechile partide politice. Unul dintre Bră- tieni elaborase chiar un proiect savant în acest sens. După cit s-a putut constata, traseul pe care urma să se construiască canalul nu se abătea nici o iotă de la acela care fusese imaginat de primul proiect.

Dobrogea este rezultatul unor procese tectonice din era primară. Nordul Dobrogei era format dintr-un rest al unei vechi suprafeţe cutate, ridicată în era primară. Rocile acestei zone (horstul dobrogean) se opresc pe linia de slabă rezistenţă Pecineaga-Camena. Ea este îndreptată de la NV către SE şi este continuarea liniei de cea mai mare depresiune a Cîmpiei Române. La sud de această linie se găsesc şisturi cristaline, spre deosebire de nord, unde aflăm granit, porfir, permian, etc. între aceste grupuri de elemente geologice s-au intercalat strate cretacice. Mai spre sud este o a doua linie Sarain-lac Taşaul, linia Casimcea, de la care începe regiunea de podiş prebalcanic. Baza acestuia este formată din calcare jurasice, pînă la Valea Carasu, de la care înspre sud sunt straturi de calcare cretacice. Peste ele s-a aşezat sarmaticul, iar peste toate, pînă la urmă, un strat de loess. în masa aceasta de sedimente apele curgătoare au săpat văi adinei pînă la soclul

cretacic. Dintre toate văile Dobrogei, Carasul prezintă caracterul unei văi largi, vechi, tăiată prin falia Dunării. Această vale este de origine tectonică. Ea este'săpată în lungul unei depresiuni mor- fologico-tectonice. Panta malurilor sale e înclinată invers ca cea a văii. Această răsturnare s-a făcut în diluviu (cvaternar).

Canalul urma să fie adâncit 'pe vechea albie a Carasului care, la această dată, este secată. Punctul de joncţiune la Dunăre era proiectat să fie la Cernavodă, iar ieşirea la Marea Neagră urma să fie Capul Midia. Lungimea canalului era aproximativ 64 de km. Pe linia demarcată a canalului au fost înşirate 11 lagăre de muncă forţată pentru deţinuţii politici din România. Aceste lagăre nu au apărut vreodată pe schema generală a instalaţiilor de muncă oficială, care va apărea intr-un capitol special (Appendix). Noi vom căuta să determinăm locurile geografice unde ne aflam noi, servindu-ne de nomenclatura topografică afişată de regimul comunist.

După cum am avut datele pe -diferite perioade, de la diferiţi deţinuţi transferaţi dintr-un lagăr intr-altul (deci, prin contacte directe), în vara anului 1952 cînd, se pare, a fost înregistrată o oarecare stabilitate în efectivele de deţinuţi pe Canal (şi, în plus, aveam impresia, s-au atins numerele maxime de victime), situaţia pe lagăre era aceea pe care am dat-o într-un volum anterior al nostru *(întoarcerea din inferm – amintirile unui deţinut în închisorile României bolşevizate –, cruzimi, masacre şi bestialităţi necunoscute),* date pe care le vom reda mai jos pentru orientare şi pentru a fi mai bine cunoscute şi reţinute. începînd numirea lagărelor şi dispozitivelor de deţinuţi de la Dunăre spre Marea Neagră, acestea ar fi : Columbia (Cernavodă), 1. 200 ; Saligny, 2. 000 (majoritatea femei – politice amestecate cu de drept comun ■— , ca de altfel şi la Cernavodă) ; Kilometrul 31, 1. 500 ; Poarta Albă, 10. 000 ; Galeş, 3. 000 ; Noua Culme, 2. 000 ; Peninsula (Valea Neagră), 6. 000 ; Taşaul, 1. 500 ; Midia, 500. Mai existau două lagăre speciale, unul la Eforie cu 300 de oameni şi celălalt la Constanţa, numit şantierul Stadion cu 400 de oameni. în afară de aceste lagăre principale mai era o sumă de lagăre auxiliare, satelite celor amintite, cum erau aşa-numitele «întreprinderi agricole» de la Salcia, Seimeni, Saligny, Medgidia, Basarabi, Năvodari, Castelul etc. în unele dintre acestea am lucrat şi eu, cum au fost Năvodari şi Ovidiu-Vie.

în afară de aceste lagăre presărate de-a lungul liniei pro-

iectate a Canalului, un mare număr de deţinuţi politici lucrau la minele de plumb din Şiret, Cavnic, Baia Mare, precum şi la barajul de pe Bistriţa, la Bi-caz, ca să nu numim decît pe cele mai de seamă centre de -suferinţă şi de exploatare criminală a regimului comunist român.

Totalul deţinuţilor politici la Canal a rămas aproape tot timpul, începînd din anul inaugurării depline a lucrărilor canalului (1950), în jurul a 30. 000 de oameni. Diferenţa pînă la 100.000 o constituiau deţinuţii. de drept comun, sabotorii şi

.alte categorii asimilate (pistolari sau frontierişti, sau deţinuţii de drept administrativ, o categorie semi-politică). (Să nu se uite că în afară de deţinuţii politici de la Canal, mai erau cel puţin *20.* 000 de deţinuţi politici în închisori, în atelierele penitenciarelor şi la mine sau barajul Bicaz.) La acest număr de oameni trebuie să se mai adauge încă peste 100. 000 de oameni care lucrau la Canal, sub alte condiţii şi alte calităţi : civili – muncitori simpli, căruţaşi, tehnicieni, funcţionari •—, batalioane de pază compuse din securişti, miliţieni, paznici etc. Aceste categorii de oameni, cu excepţia specialiştilor şi. secu- riştilor, erau compuse din elemente mai mult sau mai puţin indezirabile regimului, pe care nu le-au putut' aresta pentru vreun motiv oarecare, şi care şi-au plecat capul, dar în care regimul nu avea încredere completă şi, de aceea, aceste persoane trebuiau să fie puse într-un loc de muncă susceptibilă de control permanent. După ce am ajuns în lumea liberă —- 1965 –, am fost foarte contrariat să aflu o bună seamă dintre foştii angajaţi civili – din toate categoriile, deci şi securişti –, de la Canal, plimbîndu-se cu paşapoarte în regulă prin străinătate. Mai mult chiar, unii dintre aceştia cutezînd să-şi afişeze feţe smerite de foşti persecutaţi ai regimului, fiind aproape să declare că au fost chiar deţinuţi politici. Eliberarea unor paşapoarte de ieşire din. ţară unei atari categorii de oa- meni (şi unor pistolari şi frontierişti) a rămas pentru ,mine o enigmă. Aceasta, mai ales, că mulţi dintre aceştia au dovedit atitudini dubioase în poziţia pe care o deţineau.

Asupra acestui ansamblu de lagăre şi de oameni va urma să vorbesc în continuare, nu înainte însă de a începe cu punctul de joncţiune al Canalului la Cernavodă şi de a descrie, astfel, panorama întreagă a tragediei care s-a consumat pe întinsul stepei dobrogene, cu primul ei lagăr de la Dunăre, Columbia.

sis

Mi s-a părut că de abia am aţipit cînd am auzit o toacă undeva bătînd de zor şi o voce tenebroasă, pe care am recu- noscut-o imediat ca fiind a brigadierului de drept comun, ţipînd demonic :

— Deşteptarea, bandiţilor, deşştteptarrreeea !

îmi simţeam picioarele de plumb şi creierul îmbîcsit de confuzii, ca şi cînd ar fi fost de clei. Disciplina care, însă, ne

f

intrase în reflexe în îndelungata detenţiune de pînă aici, a tresărit în noi întocmai ca un şarpe, şi am început sâ ne desmorţira şi să ne ridicăm de pe priciuri după puteri.

■— ¿Mai repede, mai repede, bandiţilor, se agita tîlharul printre priciuri. Mai aveţi să vă spălaţi şi apoi să ieşiţi la exerciţiile de înviorare în curte.

Parcă nu desluşeam bine despre ce era vorba. Oare fuseserăm aduşi aici pentru refacere şi se intenţiona remontarea noastră fizică printr-un program de gimnastică şi alimentare corespunzătoare, de ni se vorbea de exerciţii -de înviorare, sau era vorba, pur şi simplu, de un supliciu drăcesc de distrugere a noastră ? După munca la care fuseserăm puşi cu o zi înainte, atîrna mai mult în balanţă ultima alternativă.

Nu am apucat să mă spăl pe ochi cînd brigadierul, ca un apucat, a început să ne ghiontească de la spate, să ieşim cît mai repede din dormitor. Spălătorul cu douăsprezece robinete nu putea să deservească simultan peste două sute de deţinuţi, cîţi aveam acces la ele. Tot aceeaşi supra-aglomeraţie se întîmpla la latrinele turceşti. Unii am apucat să ne facem necesităţile pe lîngă cabine, nemaiputînd stăpîni presiunile imperioase. în clipa următoare am fost siliţi prin violenţă să ne adunăm exrementele cu pumnii şi să ne mişcăm apoi cît mai repede posibil spre locul de adunare, pentru educaţia fizică, cu mîinile murdare şi împuţite.

Pe platou se aflau deja ieşite cîteva brigăzi. Oamenii erau încolonaţi şi echipaţi ca pentru a ieşi pe şantiere. Adică, aveau în mîini gamele cu smalţul căzut, din reforma armatei, care nu lipsea nici unui deţinut oriunde l-ai fi văzut pe Canal. Unii o purtau legată la cingătoare, iar alţii, care apucaseră să afle vreo pînză prisoselnică, îşi confecţionaseră un fel de trăistioare mizerabile, pe care fie că le ţineau în mină, fie că le purtau atîrnate ca nişte clopote la gît, legate cu sfoară.

— Brigăzile noi, la flancul drept, se auzi o comandă venind de la un om pirpiriu, în cămaşă albastră, care se afla chiar aproape de poartă.

Ne-am ocupat- terenul comandat. Ne era indiferent unde eram aşezaţi, oriunde fiindu-ne aceeaşi silă. Am văzut apoi că imediat, lîngă acel om, care dispusese asupra noastră, şi de care mai tîrziu am aflat că se numea loan Ghinea şi deţinea funcţiunea de instructor numărul 1 pe lagăr şi pe şantire, a apărut un individ de talie mijlocie îmbrăcat într-o cămaşă kaki,

militară, de vreo 35-40 de ani, aparent agil în mişcări, extrem de atent şi supus instructorului. Aceştia au schimbat cîteva cuvinte, după care omul în kaki s-a îndepărtat în pas alergător spre un punct care ar fi putut fi luat ca centrul frontului brigăzilor.

— Puneţi gamelele pe pămînt, începu el programul. Acum răriţi rîndurile. Grupele 1 şi 5 faceţi cîte şase paşi laterali, grupele 2 şi 4 faceţi cîte doi paşi laterali, grupa 3 rămîne pe loc.

Cu oarecari ezitări şi neînţelegeri, am executat expunerea în dispozitivul comandat de exerciţiu.

Mi se părea de-a dreptul absurd să aud asemenea comenzi aici, la un lagăr de muncă forţată. Asemenea exerciţii silnice, ca şi acelea de pas alergător pe loc, mişcări ritmice ale braţelor şi înclinări dureroase ale trunchiului păreau suplicii de-a dreptul chinuitoare.

Instructorul Ghinea se plimba printre oameni cu ţigara strînsă între dinţi, şi din cînd în cînd atingea pe cîte un nenorocit cu piciorul în spate,' pe care îl afla în contradicţie de ritm cu numărătoarea comenzilor.

Educaţia fizică sau exerciţiile de înviorare, cum se mai numeau aceste chinuri matinale, au durat cam 15 minute. După acestea, fără să ni se mai acordez timp să ne spălăm – cei cari nu apucaserăm să o facem pînă aici –, am fost trecuţi prin faţa unor oameni, deţinuţi de drept comun, care ne-au servit, unul 'OU o bucată de pîine, altul cu o felioară de marmeladă şi al treilea ne-a turnat în gamelele care ni s-au dat în acea dimineaţă celor noi veniţi cafeaua nagră de orz prăjit.

Am mîncat fiecare pe unde am apucat, în curte, prin şanţuri de scurgere a apei, aşezaţi pe pămînt sau stînd în picioare.

Un om cu figura unui vultur pleşuv s-a apropiat de mine,, venind din partea altei brigăzi. Faţa îi era oribilă, tumefiată, iar palmele bandajate cu nişte oîrpe murdare.

•—■ Eşti cumva domnul Cârja ?, mă întrebă el.

— Da, eu sunt Ion Cârja.

Omul, fără a mai spune altceva, năpădi peste mine şi mă sărută pe frunte şi pe obraji.

— Eu sunt părintele Nicolae Bucea din Bistra. Am aflat că ai sosit şi am ţinut să te văd.

Părintele Bucea făcea parte din organizaţia lui Dabija şi .

avea o condamnare de zece ani muncă silnică. Soţia sa era închisă, de asemenea şi, din cîte apucase să afle părintele Nicolae Bucea, parohul ortodox al uneia dintre cele mai mari şi pitoreşti comune din Munţii Apuseni, din pragul Cîmpenilor (capitala moţilor), aceasta se afla pe un şantier tot pe Canal, la. Saligny, probabil, sau altundeva.

— Aici este iadul pe pămînt, îmi şopti discret părintele Bucea. Ne omoară arşiţa, setea, foamea, oboseala şi murdăria. Trăim mai rău decât dobitoacele. Nu cred că fiul risipitor din pilda Domnului a fost mai rău înflămînzit în clipa cînd s-a decis să mănînce roşcove alăturea de porci, printre străini.

Părintele Nicolea Bucea mi-a fost unul dintre duhovnicii mei pe Canal.

A doua zi de dimineaţă, deşteptarea s-a dat la ora patru. La ora cinci brigăzile trebuiau să iasă pe poartă, pentru muncă. Eram încolonaţi în grupe de cîte 14-18 oameni. Brigada din care făceam şi eu parte, una dintre cele cam unsprezece cîte erau la Cernavodă în acea vreme, s-a nimerit să fie printre ultimele.' Drumul cobora lin spre şoseaua paralelă Dunării şi aerul proaspăt ni s-a părut un adevărat balsam. Cînd am trecut printre barăcile administrative, am auzit un cîntec venind de undeva din faţă. Apoi, am auzit cum cîntecul se apropia de noi, prin vocile unor oameni care mi se păreau că erau din ce în ce mai aproape de noi. Cîţiva zeloşi, mai ales pistolari şi administrativi, sosiţi cu două trei luni înaintea, noastră, au avut ideea stranie – sau administraţia le-a sugerat şi, eventual, impus –, de a introduce, între suferinţele noastre, marşurile cazone la ordinea zilei, ale forţelor armate pe care le cunoşteam de afară. Oamenii erau obligaţi să le .cânte, atît la plecarea pe şantier cît şi la reîntoarcere în lagăr. îmi aduceam aminte de acele marşuri pe care le intonau soldaţii cînd treceau prin faţa curţii noastre, cînd mă aflam acasă, şi aceştia erau în drum spre poligonul de instrucţie. în starea în care ne aflam, slăbiţi şi distruşi fizic, obligaţia de a şi cânta era o tortură în plus, pe care eu personal nu am putut să o suport, nu numai că nu aveam glas să cânt, dar şi pentru că, pur şi simplu, nu o puteam accepta, cu orice risc.

Undeva, mai sus pe Dunăre, înainte de a ajunge în teritoriul portului Cernavodă, am fost îmbarcaţi în bacuri. Fiecare

bac era tras pentru pornire de cîte un remorcher, care purtau cele mai diferite numiri : Oituz, Poseidon, Diana, Mără- şeşti, Jupiter, etc. *

în mai puţin-de jumătate de oră, după ce am ieşit de sub arcadele măreţe ale podului construit de inginerul român Angliei Saligny, podul numit odinioară «Regele Carol I» (inaugurat în anul 1895), am abordat pe coasta dreaptă a Dunării, deci tot pe partea care se afla şi lagărul, unde am debarcat. La poalele dealului am descoperit grămezi de lopeţi, tîrnăcoape, roabe, dulapuri, grinzi, şi cîteva cuve negre, unele încărcate, altele- goale.

— Brigadierii să-şi ia oamenii la vechile locuri de muncă de ieri, ordonă Ghinea, care sosise cu un jeep între timp. Brigăzile noi trec pe şosea şi aşteaptă încolonate dispoziţiunile.

Cele două brigăzi care sosiserăm în ajun am fost aliniate pe marginea Dunării. Ghinea s-a apropiat de noi şi ne-a vorbit.

— Partidul şi guvernul v-au acordat dreptul la muncă. Să fiţi vrednici de această onoare. Aţi fost aduşi aici să construiţi Canalul. Ei, ce ziceţi, bandiţilor, vreţi să munciţi la construirea Canalului ?

Oamenii au rămas pasivi, nemanifestînd nici o reacţiune.

Ghinea a făcut un pas ostentativ către noi şi ne-a aruncat din nou aceeaşi întrebare provocatoare :

— Construim Canalul ?

Cîţiva oameni, prinzând intenţia instructorului, şi pentru a-l domoli, au murmurat în barbă :

— Construim Canalul.

— Nu aşa, bandiţilor !, ţipă vădit nemulţumit instructorul. Construim Canalul ? repetă el cu o voce îngroşată de ură..

— Construim Canalul, s-au auzit mai multe voci de data aceasta.

Ghinea părea că era destul de nemulţumit de această atestare cam debilă, sub aşteptările sale şi, de aceea, a mai repetat o dată :

— întreb pe toată lumea : construim Canalul ?

— Construim Canalul, am zis de data aceasta aproape toată lumea.

De oiţe ori, apoi, în cele mai felurite ocazii, nu am auzit această placă, zi de zi şi uneori noaptea, rostită de acest zbir şi de alţii ca el, ba, uneori, chiar de brigadieri, în cei trei ani cîţi i-am robit în Dobrogea, unde mi-am irosit unii din cei mai buni ani ai tinereţii mele.

— Azi veţi munci la nisip, ne anunţă Ghinea. Veţi scoate nisipul din deal şi-l veţi turna pe jghiaburi. Daţi ascultare completă brigadierilor şi pontatorilor. Căutaţi să vă faceţi norma. Cine nu-şi face norma nu mănîncă raţia de Canal care •este, cum vi s-a mai spus, raţia alimentară echivalentă unui miner, 6.000 de calorii.

Niciodată, după calculele noastre, nu am atins însuşirea nici a 2.000 de calorii pe Canal, şi chiar maximum din aceste calorii ne reveneau exclusiv numai din cele 750 de grame de piine şi bucăţica de marmeladă zilnică, cînd nu ne era sustrasă. Cealaltă mîncare era aproape aceeaşi pe care o avusesem în celule, în închisori, cu singura deosebire că în locul unui polonic de 350 de grame ni se turna în gamele un polonic de 500 de grame. ■■

* *

Ne-arn căţărat cu mare greutate pe panta dealului. Din cauza săpăturilor după roci pentru umplerea barajelor care se construiau pe partea opusă deschiderii a ceea ce urma să fie canalul, faţa dealului prezenta excavaţii curioase şi de-a dreptul periculoase de trecut. Cei mai tineri mergeau mai bine, dar cei mai bătrîni aveau nevoie absolută de sprijinul nostru. Eu îl sprijineam pe Atta Constantinescu care, pe întreg şantierul, era cel mai dănîmat om. Din ceea ce fusese un om de 150 de kg., acum dacă mai avea 65 de kg. Se ştie că atunci cînd organismul, după ce se stabileşte la o greutate specifică mai mulţi ani la rînd, se întîmplă să scadă sub ceea ce a fost jumătatea greutăţii normale, se produc tulburări grave sănătăţii, zdruncinând esenţial metabolismul fiinţei respective, atră- gînd consecinţe nu numai pernicioase vieţii dar; uneori, chiar fatale. Eu însumi,' care afară avusesem 80 de kg., aici cobo- rîsem la 50 de kg. (la înălţimea mea de 184 cm), lucru care, însă, nu mă afecta atît de grav, reuşind să-mi păstrez încă vigoarea şi luciditatea minţii.

Cînd să trecem de-a -lungul unor gropi, un om negru, cu faţa prelungă şi nasul acvilin, legat la gît cu o batistă, se ridică în picioare din poziţia de genunchi în care îl văzuserăm, şi inaintă spre noi cu paşi mărunţi.

— Ce faci, prinţule, aici ?, zise Atta Constantinescu, recunoscînd pe profesorul Matei Cantacuzino. Am auzit că eşti

închis, continuă Atta Constantinescu, dar nu mă aşteptam cîtuşi de puţin să ne revedem aici. .

Prinţul Matei George Cantacuzino, marele arhitect român, lucra la o roabă cu care transporta bolovani coloraţi din rocile sedentare extrem de policrome ale dealului dobrogean. Pentru^ tentativa de trecere a frontierei, fusese condamnat la 7 ani detenţiune simplă.

Munca pe care am prestat-o în prima zi ni s-a părut istovitoare. Trebuia să scoatem cu lopeţile nisipul dintr-o pungă a dealului, unde acesta se depozitase de pe urma scăderii apelor în perioadele geologice anterioare. Nisipul, aproape auriu, de calitate superioară, îl aruncam în afara pîlniei, printr-un sistem de lopătare în releu, aducîndu-l pînă lingă jgheaburi, pe care acesta aluneca la vale. îndată ce nisipul ajungea la. nivelul Dunării, era încărcat în bacuri pentru diferitele destinaţii de construcţii ale Canalului.

Nu apucaserăm .încă să ne încadrăm în ritmul muncii cînd am început să simţim dogoarea pîrjolitoare a soarelui. Ne secaserăm cămăşile ca să ne aerisim pieile care erau albe şi subţiri ca foiţa de ţigară. La mai puţin de o oră, ni le-am îmbrăcat din nou, nemaiputînd suporta arşiţa. Ne-am acoperit capetele cu şepcile sau pălăriile şi, mai tîrziu, ne-am înfăşurat gîturile cu batistele – cei care aveam – , să ne ferim de insolaţia pîrguitoare care ne ameninţa. Curînd apoi, am simţit chinurile setei, o sete profundă, leşinătoare. Butoaiele cu apă erau la vale şi de acolo, cîte un om de fiecare brigadă ne aducea apa cu o botă. Omul nu putea aduce mai mult decît o botă o dată şi, pe deasupra, nici aceasta nu era. prea mare. Avea o singură căniţă cu care distribuia apa oamenilor însetaţi. Ni se dăduse ordin să nu risipim un strop de apă, adică, să nu aruncăm nici o picătură de apă, astfel ca să nu mai clătim cana după cel care o folosise anterior sau, chiar dacă rămînea apă în cană de la cel ce o fojlosăse mai înainte, să ni se toarne apă peste aceasta ca să o bem. Nimeni care nu a fost însetat vreodată în viaţă nu va' şti cîtă fericire simţea omul, cînd îi sosea rîndul la apă. Dar, trebuie să notez aici, niciodată nu ne venea, cana plină şi nici a doua oară. Nu puteam înţelege de ce se practica această economie de apă, în timp ce aveam la picioarele noastre, undele albastre ale Dunării.

. – Apele sunt tulburi, ne-a spus un medic de şantier. Din

motive medicale preventive apa aceasta nu poate fi folosită pentru băut, înainte de a fi sterilizată.

Oricum, cînd a ajuns ora prînzului şi am coborît la mal cu gamelele, unde ni se servea masa, ne-am afundat gamelele în apele Dunării şi am băut apă tulbure, cum era, pe săturate.

Ziua a trecut dureros de greu. Contactul cu munca ne secase orice putere pe care ne închipuiam că o mai aveam, datorită condiţiilor teribile de teren, căldură, sete, ariditate, slăbire şi ritm impus, în care fuseserăm surprinşi. Mâinile începuseră să ne crape, tumefiindu-se, în acelaşi timp cu bătăturile rapide care ne-au apărut în palme ca urmare a mî- nuirii cozilor uneltelor. Urechile ni se umflaseră ca nişte ciuperci pînă seara. Atta Constantinescu se înroşise la faţă ca un rac şi am avut teamă să nu facă vreo congestie.

— Mor, simt ,că mor, amice, îmi spusese el adeseori în decursul zilei. Este prea mult pentru mine !

Cînd soarele se apropie de orizont şi a început să-şi piardă conturul în praful de peste Bărăgan, am primit ordin să co- borîm la locul de- adunare, pe malul Dunării.

Am fost număraţi, încolonaţi şi conduşi la bacuri, pentru reîntoarcere la lagăr.

Oamenii păreau sfîrşiţi de orice energie. Pe feţele lor nu se putea vedea nici un reflex psihic ; nici zîmbet, cînd omul ar fi încercat să-l schiţeze, nici grimasă, doar cute adinei care începeau să se piardă şi ele într-un fel de ţesut 'puhav care apăruse pe obrajii tuturor. Dacă am fi murit în clipa aceea toţi am fi avut masca ultimă anonimă. Scriitorul rus Ivan Bunin spune undeva că pe faţa omului mort se poate citi, ca într-o carte, viaţa petrecută. Pe faţa noastră, dacă am fi murit cu toţii şi deodată atunci, nu s-ar fi putut citi decît placiditatea unor animale care mor într-un abator şi care toate sunt la fel, neavînd niciodată vreo viaţă spirituală. Feţele noastre nu mai erau ale noastre. .

—- Toată lumea va sta cu spatele la perete, iar cei care nu încap se vor aşeza cu spatele unul în altul ..pe centrul bacului, ne ordonă un sergent care avea paza bacului nostru, cu încă trei soldaţi din batalionul de securitate.

Aşezarea pe podeaua umedă a bacului ni s-a părut o binecuvântare. Toţi am început să moţăim imediat, iar alţii dintre noi au adormit de-a binelea.

Remorcherul a scos un muget ascuţit de sirenă, punctat

cu cîteva repetiţii mărunte, înecate, şi apoi am auzit motorul lucrînd din plin. Bacul s-a desprins apoi uşor de litoral, plutind pe Dunăre la vale.

Mă uitam pierdut la arcadele încovoiate ale podului şi la picioarele de beton monumentale înfipte în matca Dunării, cînd am auzit un pocnet de armă. Am tresărit. Oamenii care adormiseră s-au trezit numaidecît şi fiecare ne-am uitat speriaţi unul la altul încercînd să pricepem ce s-a putut întîmpla.

— Toată lumea cu faţa la podea, am auzit ordinul sergentului sub autoritatea căruia eram.

Ne-am aşezat fără de întîrziere pe burtă. Eram depersonalizaţi complet. Nu puteam dispune .nici de un gînd al nostru, nicidecum de previziunea unor catastrofe care păreau iminente. Dacă am fi fost împuşcaţi în ceafă, în poziţia în care ne aflam, ne era, probabil, indiferent ; nu am fi avut fiorul unei solidarităţi comune şi dîrze de autoapărare şi de reacţiune imediată. Munca şi insolaţia ne-aU descoperit într-o asemenea măsură, încît rămînerea în inerţie ni se părea unica alternativă a vieţii.

Când am intrat în sala de mese, în lagăr, seara, am întîlnit pe învăţătorul loan Lungu din Cluj, care mi-a relatat accidentul care a avut loc chiar pe bacul în care se afla el.

— Un ţăran dobrogean dintr-o brigadă mai veche a înnebunit de câteva zile. Se pare că din cauza insolaţiei, sau alte cauze. Cu toate că nenorocitul nu mai era integru şi responsabil de faptele sale, acesta a fost silit să iasă zi de zi la muncă, în ultimul timp apucase o meteahnă vrăjitorească ; învîrtea în gamelă apă cu pământ, şi o învîrtea şi o învîrtea cu zor şi fără oboseală, murmurând pentru sine şi pentru alţii care îl auzeau, că atunci cînd pământul va deveni alb în gamelă, el se va elibera sau va muri. în această seară, venind cu bacul, învîrtea, ca de obicei, tina în gamelă, poate mai agitat ca altădată, şi bolborosea vraja lui cînd, fără de veste, a aruncat gamela peste marginea bacului şi în clipa următoare s-a azvîrlit şi el în valurile Dunării. Un soldat care se afla pe remorcher a tras în el fără de nici o somaţie şi ezitare, ucigîndu-l din primul foc. Deasupra apei s-a ridicat un rotogol rubiniu de sînge în care razele soarelui s-au răsfrînt ca într-un potir.

Peste suflet mi s-a aşternut o jale iremediabilă şi, fără să ştiu cine era nenorocitul care îşi sfârşise viaţa atît de mizerabil, am spus în gîndul meu rugăciunea pentru odihna veşnică a. celui care a aflat această ieşire disperată din iadul în care ne aflam.

Nu aş putea spune dacă omul a fost un laş, un biruit sau un învingător.

3. Noi şi porcii

Munca pe care am prestat-o timp de peste şapte săptămâni la Cernavodă a fost variată. După prima zi de lucru la extragerea nisipului, am fost trecuţi la «decopertarea» terenului pentru exploatarea rocilor. După cum am amintit mai înainte, undeva, nordul Dobrogei este format dintr-o rămăşiţă a unei vechi suprafeţe cutanate, ridicată în era primară. Partea terenului unde nouă ne-a fost dat să lucrăm se afla chiar în ceea ce se numeşte podişul prebalcanic dobrogean. 'Peste jurasic şi cretacic s-a aşezat o manta puternică de loess (varietate de lut galben-calcâros depus din praful abundent purtat şi îngrămădit de vânturi, reprezentînd astfel o rocă sedimentară eoliană, extrem de rezistentă) pe care noi urmam să o înlăturăm în scopul dezvelirii celor mai felurite conglomerate, gresii, marne, calcare cretacice etc. Viaţa animală a epocii de formare a acestor roci, care a corespuns cu mari zguduiri terestre, a prezentat numeroase foraminifere, precum şi ulti- » mii amoniţi şi belemiţi, şi în maximă dezvoltare reptile de uscat, ca păsări în forme mari, cu dinţi în mandibule, apariţia mamiferelor reprezentate prin forme mici de marsupiale şi insectivore, iar viaţa vegetală prin plante angiosperme arborescente şi prin apariţia dicotiledonatelor.

în acele dealuri joase aşezate de-a lungul malului drept al Dunării, unde s-a construit peste toate un pământ nou mezozoic secundar (jurasic şi cretacic), am avut marea şi neaşteptata revelaţie să ne întâlnim cu o lume minunată şi fascinantă din istoria frământată a pământului, pe care o poţi afla numai în paginile cele mai rare de paleontologie. Iată că nouă ni s-a oferit nemijlocitul prilej (care nu a fost nici intenţionat şi nici dorit, de altfel), de a lua contactul cu. fosilele acelei ere geologice a pământului care se înscrie

aproximativ între anii 190.000.000 şi 120.000.000 înainte de era noastră.

Stratul de loess pe care urma să-l spargem cu tîmăcoapele mi s-a părut o muncă tot atît de groaznică ca aceea pe care aveam să o execut ulterior la săpăturile de pămînt din partea de sud a Dobrogei, unde micaşisturile amestecate cu cristalurile de cvaţ, feldspaţi şi o altă serie de minerale amorfe sau cristalizate ne-au supralicitat ultimele forţe posibile ca să le despicăm. Uneori, dădeam cu târnăcopul cât ne ţineau puterile şi nu desprindeam nici ca un polonic de pămînt. Era nevoie să izbim de multe-multe ori ca să facem un şănţuleţ firav deasupra unei falii dislocate anterior, unde apoi infigeam răn- gile de fier prin lovituri repetate, ca să rupem rocile. Norma de om era destul de mare şi imposibil de realizat, (literalmente ; doi -metri cubi de roci, sau un metru pub de loess. Eu am lucrat cîteva zile la şir cu Atta Constantinescu şi avocatul loan René Cancicov de la fostul Credit Agricol din Bucureşti. Ne-am asociat într-o grupă, în conformitate cu dispoziţiile de organizare pentru muncă. Cred însă ’că a existat de la început **şi** un sentiment comun de simpatie care ne-a alăturat : toţi aveam din punct de vedere profesional aceeaşi pregătire academică (doctori în drept), toţi eram născuţi în străinătate (Atta Constantinescu la Paris, Cancicov la Berna, ca fiu al fostului ataşat militar colonel Cancicov, fratele fostului ministru de finanţe profesor Mircea Cancicov, iar eu în West Virginia ca fiul unui emigrant român din Munţii Apuseni, miner în Munţii Allegheny, SUA). Faptul de a fi fost născuţi în străinătate, se pare, constituia numai o afinitate în plus de protest mut şi îndîrjit împotriva soartei care se abătuse asupra noastră, ocazionîndu-ne această suferinţă comună. Eu eram cel mai tî- năr şi, datorită vieţii mele de la ţară, singurul deprins cu munca brută. Cei doi erau neîndemînatici şi, eram sigur, nici .unul dintre ei nu a ţinut vreun tîrnăcop sau o lopată în mîini, în toată viaţa lor de pînă aici. Efectiv, eu eram acela care dădeam cu târnăcopul, Cancicov arunca pămîntul cu o lopată la vale, iar Atta Constantinescu lovea din cînd în cînd cu ranga în solul potrivnic, pentru a nu părea că nu lucrează şi să atragă asupra lui fulgerele brigadierului, ale pontatorului, ale miliţienilor care se plimbau printre noi, şi ale instructorilor de şantier, Ghinea şi Stan. Aceştia din urmă stăteau undeva pe un promontoriu sau pe coama dealului şi

ne urmăreau îndeaproape cu binoclul. Nici nu-ţi dădeai seama de unde venea supravegherea cînd te trezeai luat de după cap, căftănit şi burduşit mai rău ca un animal : ■

—■ Ce, banditule, sabotezi ? Oare nu ai venit aici de bunăvoie să munceşti ?

Şi după această apostrofare, mai primeai cîteva picioare în spate sau -cîteva perechi de palme, ca să înveţi minte să munceşti continuu şi 'sîrguincios pentru construirea canalului şi a socialismului (sic).

Avocatul Cancicov avea cel puţin cîte un leşin pe zi. Era TBC-ist, distrofic, demoralizat. Atta Constantinescu se ţinea pe picioare, pe cît se putea, muind şi muind mereu în apă batista pe care şi-o ţinea pe creştet. Cînd nu mai rezista, se aşeza pe pămînt şi se uita îngrozit împrejur de unde îi va veni năpasta.

După două sau trei zile, Atta Constantinescu nu a mai fost brutalizat cu atîta necruţare. Mi s-a părut că se intenţiona să i se taie raţia de mâncare dnd, în ziua a patra, Atta Constantinescu a fost transferat într-o altă grupă de patru oameni mai vîrstnici, care nu i-au arătat nici o simpatie, dimpotrivă, ostentaţie. Aceştia nu au acceptat ca omul să fie pontat în volumul lor.de lucru. Se observa cu uşurinţă că administraţia căuta să incite şi în interiorul lagărului (ca şi în închisori, de altfel) lupta de clasă, sub o altă .formă, dar cu aceleaşi scopuri distructive ale unei societăţi împotriva căreia se declarase război pînă la moarte. în locul lui Atta Constantinescu a fost repartizat în grupul nostru inginerul silvic Emil Cîmpeanu, care ne era şi şeful nostru de grupă.

Cu toate că munca era exterminatoare şi auspiciile sub care ne era dat să o executăm aveau un caracter odios, totuşi m-am surprins dintr-o dată că o făceam cu o mare curiozitate de a descoperi ce se ascundea în măruntaiele acestor dealuri. Kn viaţa mea nu mi-a fost dat să văd pînă aici o varietate de fosile atît de colosală, de veridică, de excepţională în conservarea unor tiparuri de plante şi mulajuri de animale, ca acelea pe care le-am descoperit eu însumi şi camarazii mei de suferinţă, cu tîrnăcoapele şi lopeţile noastre.

în bătaia soarelui învăpăiat care cădea ca într-o căldare de aramă în gropile pe care le adânceam, se conturau policrome tot felul de fosile ale unor plante, melci, animale necunoscute, reptile, peşti, păsări, care au existat odată pe acest pământ şi care s-au imortalizat prin acele excepţionale mineralizări pe care le scoteam la lumină. Nu mă săturam

privind formele perfecte ale unor şerpi enormi, încolăciţi sau în proces de înaintare încovoiată, ale unor plante gigantice cu braţe nesfârşite sau melci cît căpăţînile de varză, sau chiar mai mari, surprinşi de eternitate în stările lor naturale sau de spasmuri şi convulsiuni. în acele mase de roci sedimentare stratificate îmi apărea miracolul veşniciei şi, într-un anumit fel şi sub o anumită optică lăuntrică, meditaţiile pe care mi le-au incitat aceste feerii paleontologice mi-au servit ca un sprijin moral neaşteptat, ca o pîrghie de avîntare peste alte praguri ale existenţei universale, în care existenţa mea, cea mai mizerabilă, mi se părea de-a dreptul insignifiantă, dacă nu chiar inutilă şi neinteresantă, dacă nu ar fi fost şi reflexul religios creştin, care mă umbrea permanent şi care îmi neliniştea un finalism de altă natură, cu mult superior aceluia al simplei înlănţuiri a vieţii animale pe această planetă, de reflexii şi. instincte.

- * * *

Ne-a fost dat de multe ori să muncim şi la alte treburi deoît săpături' cum erau încărcările bacurilor cu nisip sau cu arocamenţi. în aceste cazuri trebuia să întindem dulapii peste căpriorii de pe mal pînă pe pereţii scunzi ai bacurilor. Pentru această lucrare era nevoie să intrăm în apa rece a Dunării, dis-de-dimineaţă, apă care ne trecea peste umeri, ca să fixăm schelele de suport. Soldaţii stăteau de pază pe ţărm şi pe bacuri pînă ce noi intram în Dunăre, cîte patru-cinCi oameni. Pentru că nu erau alte posibilităţi, intram în pielea goală, fără chiloţi. În timp ce ne îndreptam dimineaţa spre şantier, ne gîndeam cu groază dacă şi în acea zi vom fi repartizaţi la încărcări şi, apoi, cui îi va veni riadul să intre în apă. .

Din prismele aranjate de noi, începeam căratul cu roaba peste dulapuri, trebuind să parcurgem circa 25-30 metri peste apă, unde era ancorat bacul. înălţimea ¡peretelui baculii varia de la doi la trei metri deasupra suprafeţei apei, în funcţiune de adîncimea vadului Dunării unde' se afla bacul priponit. Intr-un asemenea bac se încărcau de la două vagoane pînă la opt vagoane de material. După demarcarea calei laterale a bacului, ştiam cît material să încărcăm, conform unei scări de toleranţă de care fuseserăm avizaţi. Pe fiecare bac, de altminteri, se afla cîte un matelot civil, tătar sau turc. De obicei, era

nevoie să înfundăm bacul peste un metru şi 'jumătate în .apă, 'ceea ce corespundea aproximativ cu greutatea admisibilă de încărcare. Uneori, între mateloţii responsabili de bac, se aflau oameni de treabă, care ne opreau încărcarea înainte de a atinge limita, după care se calcula şi norma realizată de noi. În ochii unor asemenea, oameni am observat compasiunea pe care ne-o acordau, din care înţelegeam că încă ţara era cu noi.

La încărcare, cei mai tineri împingeau roabele pline cu material. Cei mai vârstnici şi bolnavii încărcau roabele. Pentru un bac întindeam două sau trei punţi de încărcare. Aveam or-4din să mergem foarte repede Cu roabele ca să încărcăm în timp bacurile.

. – Toate roabele să circule !, se auzeau vocile brigadierului, pontatorului sau ale miliţienilor supraveghetori.

De cîte ori nu căderam cu roabă cu ¿ot în apă şi de cîte ori nu eram pălmuiţi de miliţieni, pentru ceea ce ei numeaţi neglijenţă fără scuză sau act de sabotaj, cînd noi ne prăvăleam de la cîte doi-trei metri de pe punte ! Aceşti monştri se făceau că nu înţelegeau că eram slabi, că ameţeam din cauza lipsei de sînge şi oxigen în cap, şi că ameţirea' noastră de pe schelă nu era o plăcere sau un sport pe care eram tentaţi să-l practicăm cu riscul înecului. .

Cînd, uneori, se rărea cadenţa lucrului, şi brigadierii şi instructorii administraţiei căutau să ne ţină totuşi ocupaţi şi sub tensiune pînă la reluarea altei munci sau întoarcerea la barăci, se abandonau roabele sau tărgile, urmînd calvarul faraonic al purtării bolovanilor pe braţe în bacuri. De data aceasta nu mai scăpa nimeni, toţi urmînd să parcurgem punţile clătinătoare de la ţărm la bordura bacului, unde asvîrleam materialul. Mă cutremur şi azi cînd îmi aduc aminte de căderile bieţilor oameni mai vârstnici în apele Dunării. Cei care ştiam să înotăm, ne avîntam imediat în undele apei să-i salvăm. Uneori, unii dintre înotători se fofilau dintr-o cauză sau alta de a nu sări în apă. Miliţienii şi pontatorii, care ne cunoşteau pe cei care înotam, interveneau numaidecît, izbind cu cizmele în spate pe cel care ezita.

— Sai şi salvează-l, că-i frate cu tine, banditule ! Ori vrei ca eu să răspund pentru moartea lui ?

Nu aveam nici un colac de salvare să le întindem decit forţa şi abilitatea noastră, care erau extrem de limitate. Abia apucam peste umeri pe bieţii oameni, că aceştia ne şi imobi-

lizau disperaţi mişcările noastre, de teama morţii. Era o mare problemă şi grea luptă să devenim salvatorii acestor nenorociţi. Dar .ambiţia noastră, îndîrjirea de a învinge încercările drăceşti la care eram supuşi ne dădeau energia necesară acţiunilor noastre, şi nu s-a întîmplat decît un singur caz cînd un om din brigada noastră a' murit sub bac, unde a fost atras în cîteva clipe de un vîrtej absorbant din străfunduri, de unde nimeni nu l-a mai putut ajuta.

În timpul mesei, în jurul orei 12, ochii tuturor oamenilor erau îndreptaţi spre Dunăre în jos, ca să vedem remorcherul care ne aducea marmitele cu mâncare. Zăream remorcherul în depărtare cum îşi înălţa fumul albastru de îndată ce ieşea de sub pod. Apoi, îi auzeam mugetul, de salut sau semnalizare dat altor ambarcaţiuni şi, imediat apoi, ni se ordona să coborim de pe deal la masă, care ni se servea de-a lungul şoselei, pe care era oprită orice altă circulaţie, în afară de a deţinuţilor şi a cîtorva căruţaşi civili, admişi înăuntrul cordonului ca indispensabili unor lucrări pe care noi nu le puteam face.

.

În cele trei săptămâni cît am lucrat cu Atta Constantinescu în aceeaşi brigadă, el nu a coborît o singură dată în vale pentru a-şi lua porţia de mîncare. Avîndu-se în vedere starea sănătăţii lui foarte grave – în ultimul timp suferea ide o orchită groaznică –, i s-a permis, în mod special, să rămînă la locul de muncă unde eu îi duceam gamela cu ciorbă şi bucata de pîine. Cîteodată îl aflam stînd în picioare în aşteptare, cînd mă reîntorceam cu mîncarea. Alteori .îl aflam cu capul rezemat pe genunchi sau tăvălit pe pămînt cu faţa vas- ■cularizată şi ochii congestionaţi.

— Simt că aici îmi vor rămîne .oasele, îmi spunea el. Nu mai am nici o putere. Sunt pur şi simplu extenuat fizic şi moral. Numai gîndul de a mai vedea-o o dată pe Ileana mă mai ţine în viaţă.

Ileana era unica fiică a magnatului român. După arestarea lui, fata a fost dată afară din universitate. Trăia la un fel de rubedenie după mama ei, din familia Duiliu Zamfirescu. Ca să-şi cîştige existenţa a lucrat la un şantier de construcţii din Bucureşti, muncind ca salahoră, cărînd- cu roaba cărămizi şi mortar pentru zidari. Am cunoscut pe această minunată fată cînd, după eliberare, l-am vizitat pe Atta Constantinescu în repetate rînduri, într-o cămăruţă de 2 pe 2,50 metri, în casa avocatului J. Faragó, fiul scriitoarei Elena Faragó din Craiova

şi fratele scriitoarei Coca Faragó, în apropierea clădirii Consiliului de Miniştri. Atta Constantinescu trăia aici în cea mai neagră mizerie după 1955, după eliberare. Printr-o relaţie binevoitoare fusese angajat magazioner la Patriarhia din Bucureşti pe un şantier oarecare. Ileana a reuşit, după câţiva ani de salahorii, să fie reprimită la cursurile serale universitare şi să-şi ia un titlu academic, fiind un element eminent.

— Gîndeşte-te la destinul omenesc şi cutremură-te, mi-a spus odată Atta Constantinescu, cînd mi s-a părut mai liniştit. Eu am fost câţiva ani administratorul general al carierelor din Dobrogea şi nu ştiu dacă le-am vizitat de două sau trei ori. Nu ştiam în ce condiţii se lucrează în ele şi, de altfel, nu erau în funcţiune decit două : Cernavodă şi Canara. Uite că acum am fost adus eu .aici să pier în această carieră, pe care mi-a fost dat, o dată în viaţă, să o conduc. Şi, mai mult, chiar în această ţară pe care am iubit-o şi ai cărei ctitori sunt şi părinţii mei. •

Faţa îi era tumefiată şi, la fel ca noi toţi, omul arăta schimonosit şi hidos. Nu era unul dintre noi care să nu fie umflat peste tot, ca o reacţie a organismului la soarele fierbinte, după lîncezirea din celulele întunecate şi cu igrasie, unde toţi pigmenţi! heliotropici ne-au fost distruşi.

De cîteva ori Atta Constantineseu mi-a zis cu vocea tremurândă, trădînd o vădită emoţie.

—■ Simt imperios nevoia să-ţi fac cîteva confesii. Aş dori să nu mor înainte de a împărtăşi cuiva anumite taine care, odată, vor trebui să fie cunoscute de poporul român. Din nenorocire, nu am nici un vechi prieten aici şi nici un om căruia să-i pot comunica ceea ce am şi ceea ce mă apasă pe suflet. Cred că nu mă voi înşela în onestitatea dumitale.

Am bănuit că fostul demnitar era victima unor procese sufleteşti mai adinei şi cu serioase implicaţii de conştiinţă. Nu am cerut niciodată şi nici nu i-am făcut vreodată vreun avans spre a-mi vorbi. Am aşteptat cu răbdare ca omul să-mi vorbească numai în clipa cînd va simţi îndemnul.

Acest lucru s-a întîmplat şi nu prea tîrziu.

Intr-o anumită zi, Atta Constantineseu nu s-a mai putut ridica de pe priciul său şi nu a mai putut fi scos la muncă. A fost luat în aceeaşi zi la infirmerie, unde îl vedeam seară de seară, după ce mă reîntoriceam de la muncă. Medicul lagărului era un fost asistent de la Institutul de anatomie din Cluj, dr. I. Barbu, pe care îl cunoşteam de afară, întîlnindu-l de

mai nţulte ori în cabinetul profesorului dr. Victor Papilian, .în acel timp decanul Facultăţii de medicină, de prietenia şi colaborarea căruia m-am bucurat pînă la moartea sa.

După cîteva zile, Atta Constantineseu a fost scos din infirmerie, spre a face loc altor nenorociţi accidentaţi sau mai grav bolnavi, şi a fost transferat într-o altă brigadă de criminali de război, majoritatea plutonieri de jandarmi şi oîţiva inapţi de muncă. Mă aştepta în fiecare seară pe o bancă din spatele barăcii sale, de unde ni se aşternea lîn faţă priveliştea superbă a Dunării care curgea pe cele două braţe care se desfăceau ceva mai jos de pod, ca să cuprindă o insuliţă verde, cu vegetaţie bogată, între ele. Atta Constantineseu nu se mai putea mişca decît cu sprijinul cuiva din cauza infecţiei ţesti-'Qulare care radiase spre genunchi şi pîntece. .

— Uite ce este, amice, îmi zise el odată, cînd stăteam aşezaţi pe bancă. Vezi omul acela negricios care ne priveşte uneori ? Acel om se ţine după mine de multă vreme. Am văzut că dumneata te întreţii uneori cu el. Aş vrea să-ţi spun că acela este un plebeian, nimic mai mult. Nu-l pot suferi şi nu pot bănui intim de ce mă irită intr-o asemenea măsură. Probabil că ar fi trebuit să fie singurul om care ar fi putut să mă intereseze. Dar îmi repugnă. Să nu mă crezi bolnav sau suferind de megalomanie, ferească sfîntul ! Sunt un democrat convins. Eu am avut un rang social în această ţară şi' familia mea a pus cărămizile de bază la făurirea României Mari. Acest om pe care îl vezi a admis să fie ministru într-un guvern de mezalianţă, numai şi numai pentru a-şi satisface o ambiţie vană, nereuşind să se valideze anterior prin promovarea naturală de selecţiune a partidului în care era înregimentat. Fereşte-te în viaţă de oamenii de conjunctură. Cînd doreşti o poziţie, impune-te şi perseverează. Risipeşte bani şi vei cîştiga înmiit.

Persoana vizată era dr. Petre Nemoianu, un om modest, care profesase avocatura în judeţul Mehedinţi, al cărui prefect fusese odată. Petre Nemoianu mi s-a părut a fi un intelectual cu o aleasă cultură juridică şi politică, un om cu un simţ realist solid, demn şi stoic în starea de captivitate în care ne aflam. Fusese o perioadă de timp ministru al agriculturii 'înainte de anul 1940.

Am bănuit că Atta Constantinescu suferea de un complex de trufie, exclusivist şi cu efect erosiv, periculos condiţiilor lui sanitare la acea oră. Am încercat să-i temperez pornirile,

propunîndu-i chiar, odată, o apropiere de Nemoianu care, mi-a spus, era dispus să-l consoleze. Era, de altfel, şi în interesul deţinuţilor, ca oamenii de suprafaţă să apară solidari, pe o singură poziţie.

•—■ Nu, nici nu vreau să aud, mi-a zis el. Acest om este un edec politic. El nu a căutat să aristocratizeze politica, să o ridice la demnitatea pe care o merita într-o societate evoluată. El a proletarizat-o.

Apoi, cînd seara coborî măreaţă peste Dunăre, deodată Atta Constantinescu mi-a pus mîna grea pe genunchi şi mi-a zis :

— Cred că este timpul acum să-ţi împărtăşesc una dintre tainele mele de care ţi-am amintit. Mai speram să ies din închisoare şi să-mi reiau rolul politic pe care îl aveam în partidul naţional-liberal, în fruntea căruia ajunsesem, ca reprezentant al generaţiei noi. Credeam cà mai era încă posibil să iau şefia partidului în locul Brătienilor, care nu au jucat, din 1944, cartea cea mai bună pentru partid şi ţară. Mă gîndeam, de cînd te-am cunoscut, că mi-ai fost un bun sfetnic, eu dorind să întineresc conducerea partidului şi să asigurăm poporului român un guvern tînăr şi entuziast, pe măsura noului secol. Dar toate s-au dus de acum. Simt, am convingerea că mă prăpădesc. Ştii, atunci cînd rămâneam pe deal singur şi te aşteptam să-mi aduci ' ciorba, mă gîndeam să mă sinucid. în fiecare zi aripa morţii mă atrăgea ca un îndemn spre actul funest. De cîteva ori m-am apropiat de buza prăpastie! să mă azvîrlu în gol. Nu ştiu ce m-a împiedicat să o fac. Cred că, totuşi, sunt un om slab care nu poate să ducă un gînd pînă la capăt cu toate riscurile şi cu toată onoarea. Şi în afară de aceasta, mai era ceva. Am vroit să-ţi mărturisesc încă ceva. Nu doream să dispară din istorie o mărturie a unor acţiuni de-ale mele, pe care mi le asum, chiar dacă rezultatul lor a fost şi este dezastruos. . .

Atta Constantinescu s-a oprit din vorbă. Parcă nu afla cuvintele care ar fi urmat, în mod logic, să mi le mai spună. Toaca s-a auzit dinitr-odată sunând stingerea peste lagăr. Ciocăniturile şinei lovite cu un ciocan parcă împrăştiau aşchii înţepătoare în creier şi în inimă şi mi se părea că vedeam acele sunete stridente cum se rostogoleau la vale, pînă în apele Dunării, care le lua în freamătul ei nocturn şi le-înghiţea.

— Pe mîine, amice drag, pe mîine, restul, dacă mă va mai ţine Dumnezeu. Mîine vom continua...

L-am condus cu grijă la baracă şi la prici. Şovăia încet şi mă ţinea strîns cu braţul peste mijloc.

—■ Pe mîine..., am mai auzit încă o dată vorba înăbuşită a lui Atta Constantinescu, în vreme ce mă îndepărtam .spre [1] baraca mea. .

Nu mi s-a mai dat ocazia, încă o dată în viaţă, să mai am o astfel de convorbire cu Atta Constantinescu şi nici, prin urmare, să mâi aflu taine pe care ar mai fi avut să mi le destăinuie. Bănuiam doar că ceea ce avea să-mi mai spună privea contribuţii personale pe lîngă, fostul rege Mihai, al cărui consilier şi sfătuitei' fusese pînă la plecarea aceluia din ţară. Atta Constantinescu a avut de spus, desigur, şi un cuvînt precumpănitor la retragerea României din războiul alături de Germania. Asupra- acestei influenţe, Atta Constantinescu nu mi-a vorbit deschis niciodată, dar de foarte multe ori m-a lăsat să

înţeleg că. el nu a fost străin de ruperea relaţiilor cu Germania lui Hitler.

De cîteva ori am fost rugat.de un maior din armata română, care se afla şi el arestat la Cernavodă, să mijlocesc o întâlnire a lui cu Atta Constantinescu. Ofiţerul mi-a spus că a făcut parte din garda palatului regal la 23-24 august 1944 şi că fusese de faţă la arestarea mareşalului Ion Antonescu şi că, în calitatea pe care o avea, a escortat pe Atta Constantinescu la cămăruţă unde era arestat general'bl Pantazi, la pa- >at, pentru ca acesta să-i facă o comunicare privată. Maiorul ini-a spus că îndrăznea să-mi ceară această favoare, observînd că eram unul dintre apropiaţii fostului politician.

•—■ *Aş* dori să-i amintiţi domnului Atta Constantinescu cine sunt eu şi funcţia pe care o deţineam la palat cu ocazia evenimentelor din seara zilei de 23 august 1944, m-a rugat ofiţerul. Aş dori să am o întrevedere! cu dânsul.

Atta Constantinescu a refuzat categoric şi sistematic să-l vadă pe maior. .

— Mi-e silă de asemenea oameni, de executanţi, în momente de criză. Ce rost ar avea să mai vorbesc cu el ?, m-a întrebat acesta. Sunt la mijloc acţiuni consumate de acum ; el şi-a făcut datoria. Ce corelaţii ar mai putea exista între noi acum şi la ce ar servi să mai reactualizez scene pe care eu le cunosc foarte bine ? Am eu vreo vină că el se află aici ?

Nu am depus nici o insistenţă, dar am avut, încă o dată, impresia că unii oameni, după ce comit vreo eroare, nu mai au curajul să o revizuiască sau să stea drept în faţa consecinţelor.

•

Atta Constantinescu a fost luat a doua zi împreună cu dr. Petre Nemoianu şi generalul Gr. Ţapu şi transferaţi la penitenciarul Aiud. Nu ne-am mai reîntîlnit decît în anul 1955 11a Bucureşti. în toamna anului 1956 Atta Constantinescu a avut, în fine, curajul să realizeze ceea ce nu făcuse la Cernavodă ; s-a aruncat de la etajul patru al unui spital din Bucureşti, unde se afla sub stare de arest, punîndu-şi capăt zilelor. Nu ştiu dacă a împărtăşit sau nu cuiva aleanul inimii sale sau, şi de data aceasta, ca la Columbia, timpul l-a ajuns din urmă şi nu a apucat să facă o confesiune posterităţii, aruncând o rază de lumină peste zilele de răscruce ale poporului românesc, care au însemnat, de bună seamă, intrarea României în beznă. Generaţiile viitoare ar fi avut prilejul la o mărturie în plus, pentru lecţiile de istorie naţională de mîine.

A doua sau a treia zi după ce am ajuns la Columbia, ni s-a schimbat brigadierul. Deţinuţi! de drept comun au fost retraşi din lagărul nostru, inclusiv de la bucătărie. în locul lor au fost numiţi deţinuţi politici sau asimilaţi politici, din categoria criminalilor de război sau a frontieriştilor şi pistolarilor. Am fost uimit să văd că cel care ni s-a prezentat ca nou brigadier era unul şi acelaşi om care conducea exerciţiile de înviorare în fiecare dimineaţă. Am aflat că acesta se numea loan Mitucă, fusese căpitan în armata regală română, originar din Oltenia, şi că avea o condamnare de cinci ani detenţiune simplă pentru fapte legate de activitatea sa ca ofiţer în zonele ocupate de români în Ucraina. Căpitanul Mitucă să fi avut 35-«37 de ani, era un bărbat aparent curtenitor, re- verenţios în discuţii, neinteresat să apară numaidecît intelectual. Am simţit că noul brigadier se străduia să ne câştige simpatia şi bunăvoinţa. .

— Eu am fost numit ie către administraţie brigadierul dumneavoastră, ne-a spus el în prima dimineaţă, când .a apărut în faţa frontului nostru, fiind pregătiţi pentru a ieşi pe şantier. Nu am mai dorit să stau în interiorul coloniei, unde am fost reţinut pentru servicii administrative şi conducerea programului de educaţie fizică de dimineaţă. Vreau să fiu şi eu în rînd eu dumneavoastră, să muncesc şi eu, să nu fiu un . trîndav.

L-am ascultat cu atenţie moderată. Nu ne-a fost greu să descoperim aţa albă cu care îşi cosea petecul netrebniciei. Brigadierii aveau porţie dublă de mâncare şi, la adică, puteau să ia şi de trei ori la rînd mîncarea de cazan, – pentru că ei dispuneau absolut de aceasta – , nu trebuia să muncească pe şantier, aveau dreptul de la început la carte poştală să scrie acasă şi să primească răspuns, plus alte avantaje tot atît de substanţiale.

Brigadierul a luat contactul cu şefii de grupă să-i cunoască, fiind primii colaboratori pe şantier, apoi a luat numele tuturor oamenilor din brigadă să vadă cine eram (şi am fost afară), ce pregătire aveam şi la ce se putea aştepta din partea noastră. A doua zi a schimbat şeful grupei noastre, punînd în locul inginerului Emil Cîmpeanu pe un băiat mai tînăr, student iîn ultimul an de agronomie la Cluj, loan Gavra, fiul unui preot din judeţul Bihor.

într-o dimineaţă foarte apropiată de data cînd a fosl tiu mit brigadier, de-abia ne-am îmbarcat în bac, l-am văzul p<> căpitanul Mitucă extrem de agitat. Se învârtea peste loi prin tre oameni, le vorbea sacadat, faţa îi era crispată şi vineţi.' La un moment dat a apărut şi în cercul nostru, al grupei ui care mă aflam şi eu, stînd jos cu spatele lipit de peretele bacului. în această grupă, în afară de inginerul Emil Cîmpeanu, şeful de grupă, mai erau o serie de intelectuali ca loan René Cancicov, avocaţii Adrian Dobrescu şi loan Isvoreanu din ■Bucureşti, dr. medic Horaţiu Tănăsescu din Sibiu şi încă vreo •trekpatru studenţi şi învăţători. Oarecum această grupă era a intelectualilor din brigada respectivă. în afară de lupta de clasă care se incita între indivizi se regizase şi lupta între clase pe grupe şi, mai departe, pe compoziţii proporţionale de brigăzi. Gruparea noastră iniţială, după simpatii, a fost păstrată, deoarece aceasta a corespuns planului politic al ofiţerului de securitate al lagărului. Altfel, aceasta ar fi fost ajustată, conform principiului de agitare a funcţiunilor sociale.

loan Mitucă a venit între noi şi ne-a spus cu voce stinsă de emoţie şi precipitată de necesitate :

— Domnilor, mă aflu într-o foarte grea şi delicată situaţie. Am suferit de o indigestie de oîteva zile şi acum simt îngrozitor nevoia de scaun- îmi este imposibil să mă reţin pînă la destinaţie. Aici, cum vedeţi, nu am nici o posibilitate de uşurare. Ce să fac, ce să mă fac ? Daţi-mi, vă rog, un sfat ! Simt că mă scap şi mă compromit.

Maxilarele omului erau încleştate şi pe frunte i-am văzut broboane de transpiraţie. Faţa îi era galbenă de acum şi-i tremura sub nervozitatea impulsurilor organice implacabile în luptă cu controlul intelectual şi moralitatea societăţii în mijlocul căreia se afla. Era clar că omul se lăcomise la mînca- rea de care dispunea acum şi că, după ce se înfundase cu tot ceea ce se retrăgea din alocaţia noastră mizerabilă, scadenţa nu putea fi decît această necesitate firească.

— Cacă-te în apă, a zis unul dintre noi, cu scîrbă şi ironie, în acelaşi timp.

Se pare că aceasta era dezlegarea pe care disperatul brigadier o căuta din gura cuiva şi sfatul acesta a fost pus în practică fără de întârziere. L-am văzut pe lacomul ofiţer că- ţărîndu-se pe gardina bacului, după ce a schimbat o vorbă cu sergentul din pază, unde şi-a desfăcut cureaua şi după ce şi-a coborît sub genunchi turul pantalonilor, în strălucirea soarelui matinal, brigadierul s-a uşurat, murdărind faţa apei
albastre a Dunării. O duhoare grea a adiat peste noi, de care nu ne-

am putut feri.

Această imagine a brigadierului mi s-a impregnat în imaginaţie şi, în toată perioada cit am robit la canal, oricine s-a întâmplat să-mi fi venit ulterior brigadier(sau pe oricare alt brigadier îl vedeam), nu am putut să-i acord decât aceeaşi consideraţie de silă, scirbă şi dezgust pentru el şi această categorie de oameni. Aceştia, pe lingă că ne erau duşmani în lupta noastră de supravieţuire – silindu-ne în muncă –, erau şi paraziţii noştri care ne sugeau substanţa preţioasă din raţiile alimentare. La această categorie, se adăuga şi aceea a ponta- torilor, a inginerilor şefi de şantiere, a unor medici de şantier şi a unei «elite» de informatori camuflaţi, retribuiţi discret.

' * * *

în fiecare dimineaţă cînd ne urcam în bacuri asistam la una şi aceeaşi scenă care ni se prezenta pe ostrovul opus nouă, , dintre apele Dunării. între lăstărişul, sălciile şi arinii care creşteau vraişte pe insula dintre braţele Dunării, ceva mai jos de podul Car ol I (sau Saligny), erau şi cîteva poieniţe cu iarbă şi canale mici cu apă în care se retrăgeau peştii pentru pră- silă sau refugiu. Aici ţăranii din Cernavodă – crescători de Vite, porci şi oi, – îşi aveau animalele pe ostrov, dintre care . cele sterpe stăteau pentru vărat. Vacile cu lapte treceau înot în fiecare dimineaţă şi seară lărgimea acestui braţ al Dunării, în locul unde noi ne îmbarcam acesta era larg'de circa 50 de metri. Se pare că la acel punct, Dunărea îşi scurgea apele principale pe braţul stâng şi prin alte canale. Se întâmpla ca la aceeaşi oră foarte timpurie a zilei ţăranii să-şi alimenteze porcii pe cşjre îi aveau în «baltă», cum se numea, local, ostrovul. Vedeam femei şi copii aducînd lături cu ciu- berele, purtate în mîini sau în cobiliţă, pe care le aşezau în luntre, în care se aflau bărbaţi cu bărbi aspre şi şepci jegoase. Aceştia potriveau vasele cu lături astfel ca să nu se verse în timpul vîslitului şi apoi le treceau peste apă. Acolo, dincolo de noi, erau turmele de porci slabi, cu picioarele lungi de ogari şi riturile negre, ascuţite, care guiţau cît îi ţi- l nea gura în aşteptarea unicii mîncări sigure de peste zi. Era

atâta agitaţie, atâta guiţătură, atâta neastâmpăr la primirea lăturilor, încît de piatră să fi fost, şi totuşi ai fi înţeles suferinţele foamei îndurate de acele biete patrupede care nu aveau

altă raţie de mîncare peste zi decît lăturile acestea searbede şi cei cîţiva peştişori sau raci aleatorii ai mlaştinii, plus iarba.

îmi aduceam aminte stăruitor de un tablou celebru reprc- zentînd foamea porcilor, pe care însă nu-l puteam identilicii şi atribui vreunui maestru al penelului. Dar nu era nevoie, de altfel, de amintiri îndepărtate şi imaginare ; tabloul viu care se petrecea sub ochii noştri era prea suficient, Barca nu ajungea bine de cealaltă parte a apei, că porcii, de toate soiurile şi de toate vîrstele, năvăleau în apă, cufundîndu-se în albia Dunării încît nu li se mai vedeau decît urechile lungi şi semeţe, sălbatice, şi nu li se auzea decît plînsetul infernal de - foame dureroasă. .

Nu era nici -o deosebire între noi şi aceste biete făpturi inflămînzite. Şi noi, întocmai, aşteptam cu acelaşi tremur al întregii fiinţe, cu aceeaşi plângere a viscerelor, sosirea lui «Hector», «Oituz», «Mărăşeşti» sau a altui remorcher care ne aducea ciorba anostă cea de toate zilele, pentru prînzul nostru sărăcăcios. Dar noi, mai rău decît porcii, nu aveam bucuria vînării unui peştişor peste zi cu care să ne mai astîmpărăm foamea cumplită care ne rodea ca o pilă călită, trasă nemilos peste mucoasele intestinelor uscate şi goale.

Apoi, spre deosebire de porci, noi nu puteam grohăi şi guiţa, noi nu puteam plînge cu hohote sau urla de foame, pentru că pe noi ne-ar fi împuşcat paznicii Ministerului de Interne care erau înarmaţi ca pentru război.

Porcii şi noi, noi şi porcii, o apă şi un pămînt, pe un pămînt deşert de hrană şi de binecuvântarea darurilor pământului.

4. De-a curmezişul Dobrogei

Mi-a fost dat să pătimesc patru veri în Dobrogea. Nu aş putea spune care lună a verii a fost mai toridă acolo. Se întâmpla uneori să ai călduri tropicale în luni de primăvară, ca aprilie sau mai, ori chiar toamna în septembrie şi chiar octombrie. Un lucru, însă, ne-a rămas dureros de viu în amin-: tirile noastre, ale tuturor acelora care am muncit la Canal : cele mai reci, mai viscoloase şi mai capricioase luni sunt ia^ nuarie, spre sfârşit, februarie şi prima parte a lunii martie.

Lunile mai şi aproape tot iunie 1950, cît am rămas la Columbia, au fost luni calde şi de nesuferit pentru noi, mai cu seamă că eram într-o stare de sensibilitate excepţională, ca o consecinţă - a regimului de celulă. Aproape tot acest timp, capetele, urechile, feţele şi mîinile ne-au rămas umflate şi pufoase. De la un timp au apărut spărturi în piele, care. s-au infectat apoi din cauza pămîntului cu care eram mereu în ■atingere, fiind fără nici o posibilitate de pansare sau salubrizare. Puroaiele ne'curgeau de-a lungul obrajilor ca nişte fire scîrboase de miere şi, dacă nu le puteam şterge . continuu, uneori se închegau şi feţele noastre apăreau împăienjenite cu un fel de fileu gălbui, dezgustător. De asemenea picioarele ne erau tumefiate *ca* nişte baloane, iar pe sub pielea uscată pe noi, eram plini de apă din cauza blocărilor porilor şi a regenerării pielii, care încă nu avea o cale de respiraţie directă. Intr-un timp relativ scurt, regimul muncii forţate a reuşit să ne dărîme atît de desăvîrşit încît, uneori, ne era perfect egal dacă mai aveam să ne trezim a doua zi sau dacă am fi căzut pe şantier, 'cum s-au întîmplat nenumărate cazuri.

La aproape patru săptămîni am fost duşi pentru prima oară la o baie cu duşuri, care se afla între clădirile administrative de pe coasta dealului. Această baie era folosită şi_ de către soldaţii de securitate din garda care ne păzea, precum şi de unii muncitori civili care lucrau în portul Cernavodă.

Baia, pentru un deţinut, înseamnă hrană, înseamnă primenire, înseamnă desfătare şi, ceea ce este mai mult, unica posibilitate ca, în goliciunea în care ne era dat să fim, să atingem o ipostază de singularizare perfectă sub jeţul apei, o regăsire a ceea ce am fost odinioară – oameni curaţi la trup, oameni obişnuiţi să ne spălăm zilnic, oameni care în clipa următoare ne-am fi putut îmbrăca în linjerie imaculată şi să apărem iar înt’’e oameni. De ceea ce am suferit mai intens în închisoare, şi la Canal a fost în ordinea unei anumite ordine, în cazul meu, întâi, lipsa de cărţi, apoi baia, urmînd aerul curat şi la urmă, mîncarea şi apa. Cînd am ajuns, după zece ani, din nou la Aiud, la Zarea – rezerva oroare! şi crimei organizate împotriva omului –, scoaterea la baia lunară constituia pentru mine unica şi suprema plăcere.

Efectivul de deţinuţi politici la Columbia nu a depăşit niciodată numărul de şase sute, în perioada cînd am fost eu acolo. Se pare că imediat după ce am fost noi aduşi de la Aiud, şi un al doilea transport tot de la Aiud, la puţin timp, a intervenit o schimbare în planurile Ministerului de Interne cu

privire la locul de repartizare a deţinuţilor politici la munci. Nu puteam înţelege de ce nu mai erau aduşi aici oameni, de care ştiam că erau închişi şi că aveau o situaţie asemănătoare ca a noastră. Desigur, aveam cunoştinţă de existenţa altor lagăre de muncă forţată în Dobrogea şi aiurea, dar deoarece nu apucaseră să se efectueze transferuri de oameni între lagăre, nu aveam nici o informaţie precisă de compoziţia şi felul de funcţionare a altor lagăre. Puţinul pe care îl aflasem îl datoram deţinuţilor de drept comun pe care îi întâlniserăm aici la sosire.

Era spre sfîrşitul lunii iunie. Era într-o zi de duminică şi, în mod excepţional, nu am fost scoşi pe şantiere. Ni s-a ordonat program administrativ, după ce lucraserăm cîteva ore prin curte la nivelat terenul şi la curăţenia generală a dormitoarelor. La un moment dat am fost chemaţi de urgenţă de către brigadieri în dormitoare, curtea rămînînd aproape pustie. Cineva, care a *venit* mai târziu în dormitorul nostru, ne-a spus că pe platoul lagărului se aflau un grup de ofiţeri necunoscuţi şi câţiva civili, laolaltă cu comandantul şi ajutoarele lagărului nostru. Mai mult chiar, cel care ne adusese vestea ne-a mai comunicat că s-a întîmplat să recunoască printre civili pe un oarecare Vaida, care fusese muncitor la atelierele CFR Cluj, iar acum era ministrul unui departament pe care nu-l reţin anume.

Fiind ora mesei, grupa de serviciu a fost chemată la bucătărie de unde ne-a fost adusă mâncarea în baracă. în ultimul timp nu ni se mai servea nici o masă în sala mare, care era destinată a fi sufrageria lagărului. Abia ne-am aşezat gamelele pe genunchi cu ciorba fierbinte, că am şi auzit porunca ostăşească a brigadierului, să ne ridicăm imediat drepţi în picioare, cum se obişnuia ori de cîte ori intra vreun individ cît de mărunt din conducerea administrativă a lagărului. Am avut impresia că brigadierul rămăsese în stare de alarmă lîngă uşă din clipa cînd am fost chemaţi în dormitoare. Am auzit apoi, după un scurt timp, o voce care ne-a spus ^şedeţi, contlinuaţi masa». Nu aveam nici o posibilitate să vedem printre priciuri cine intrase şi nici nu aveam voie să ne deplasăm în asemenea ocazii să aflăm despre ce era vorba. Toţi eram cu ochii îndreptaţi spre partea de unde bănuiam că va trebui să apară cineva, simţind foşnetul caracteristic al unei înaintări de paşi.

Deodată, dintre rîndurile priciurilor, a apărut un om mărunţel, îmbrăcat în uniformă militară, cu o mulţime de fireturi pe umeri şi pe cozorocul chipiului, care mai era ornamentat şi cu frunzele de stejar distinctive pentru ofiţerii superiori. Nu

mi-a trebuit nici o secundă să recunosc în el pe fostul meu croitor din Turda, omul care îmi făcea uniformele liceale şi cel care confecţionase, în mod unic, toate cămăşile verzi din Turda, în perioada guvernării legionare (sept. 1940—ian. 1941), Augustin Albon. Acesta era unul dintre comandanţii de securitate de pe canal, din sectorul deţinuţilor politici. Ochii noştri s-au încrucişat pentru o secundă. Eu mi-am lăsat privirea în gamelă, ■ iar Albon, >alunecîndu-şi ochii pe priciul vecin, a dat peste o altă faţă cunoscută, aceea a fostului primar legionar din Cîmpia Turzii, Traian Duca. Se pare că acesta i-a înfruntat privirea cu ostentaţie, deoarece am auzit imediat pe Albon vorbind : —■ Şi tu eşti aici, Traiane ? Cum te simţi şi ce mai faci ? A urmat o clipă de tăcere grea ca plumbul, după care s-a auzit vocea aspră, ca o coardă de metal în rupere, venind de pe prici :

—. Mîîînc !

— Unde este Gheorghe ?, cohtinuă Albon.

(Gheorghe era fratele mai mic al lui Traian Duca, un mecanic de înaltă calificare, care fusese comandantul garnizoanei legionare Cîmpia Turzii.)

• – La Aiud, a răspuns Traian Duca, cu aceeaşi rezonanţă metalică a vocii. A fost reţinut în fabrică.

— Cred că vei munci conştiincios aici ca să mergi mai degrabă acasă, a mai zis colonelul Albon. ■

— Voi merge acasă cînd mă va ajuta Dumnezeu. Nu am nevoie de pomana voastră nici aici, cum nu am avut nici afară, zise Duca cu voce răspicată, clară, ţinînd lingura în sus.

Augustin Albon' a mîrîit ceva în barbă şi şi-a continuat drumul. S-a mai uitat o dată la mine insistent, fără însă să-mi adreseze vreun cuvînt. Eu nu aveam nimic să-i spun. Fusese jignit profund în amorul său propriu, clar nu a manifestat nici o reacţiune specială, nefiind pregătit pentru un asemenea răspuns din partea unui deţinut, chiar dacă acesta îi fusese cunoscut şi. probabil, coleg în profesiune, făcînd parte din aceeaşi breaslă a meseriaşilor cu sediul la Turda. •

în dormitorul vecin, Augustin Albon a mai întîlnit un bun cunoscut de-al lui, pe Emil Chişiu, un fost coleg de-al meu de la liceul din Turda, fiul tîmplarului Chişiu. Cu acesta, după cum mi-a relatat Emil Chişiu, Albon a avut o convorbire mai lungă şi relativ amicală. Emil Chişiu nu era atît de îndîrjit împotriva lui, întrucît tatăl său şi Augustin Albon şi fratele acestuia Alexandru Albon, un destoinic mecanic şi proprietar de atelier mecanic, fuseseră prieteni vechi, obişnuind să se viziteze şi să împartă între ei

conducerea breslei meseriaşilor din oraşul Turda şi judeţ' Această organizaţie, unică în felul ei în Ardeal, fusese creată de jurisconsultul dr. Augustin Ra- ţiu, un inspirat doctrinar al meseriaşilor români, asistat şi de alţi activişti sociali, ca învăţătorul Pamfil Giurgiu, directorul căminului de ucenici din Turda. în al doilea rînd, Emil Chişiu avea un frate colonel în Ministerul de Interne, Epaminonda Chişiu, care se reîntorsese din prizonieratul rusesc în 1945, complet îndoctrinat, pe linie de partid. Acest frate al lui Emil Chişiu ocupa o foarte importantă poziţie în conducerea centrală a securităţii din Bucureşti şi, din câteva destăinuiri ale lui Emil Chişiu, am înţeles că Augustin Albon îi era îndatorat acestuia. Niciodată colonelul Chişiu nu şi-a vizitat fratele şi nici nu i-a trimis vreun pachet sau cel mai neînsemnat semn de atenţie, fiind numai doi fraţi în viaţă, cel mai mare dintre ei, un învăţător, a pierit cu soţia în anul 1946, toamna, în flăcările unui butoi de benzină incendiat în şcoală, unde acesta adusese acest butoi cu credinţa că era petrol, pentru a-l distribui oamenilor din sat, care erau în criză de petrol lampant. Petrolul fusese adus prin contrabandă şi incendiul a izbucnit în timpul nopţii cînd nenorociţii au aprins un chibrit.

Nu era acesta unicul caz cînd fraţi buni se aflau pe două poziţii ireconciliabile şi fără posibilitate de comunicare unul cu altul, în afară de riscul pe care cei din partid şi l-ar fi asumat de a intra şi ei în puşcărie. Erau soţ şi soţie, tată şi fiu, bunic şi nepot, preot şi enoriaşi etc., despărţiţi prin linie de ioc, unii de alţii, duşmani declaraţi de moarte unul împotriva celuilalt, defăimători, sperjuri, acuzatori capitali. Este destul să amintesc că la Tribunalul militar Cluj, în 1948 un fiu a depus mărturia principală împotriva tatălui său, un învăţător din Sălaj în baza căreia şi a altor coroborări,'tatăl a fost împuşcat ca fiind dovedit că a făcut parte dintr-o organizaţie anticomunistă. Este notoriu, de asemenea, cazul fiului publicistului român loan Ruisu-Şireanu (1864—1900), care imediat după 1945 a început să scrie primele piese de propagandă comunistă în România, uitînd că tatăl lui a fost ctitorul .unui curent naţionalist în Ardeal, cînd ocupa funcţiunea de redactor la ziarele «Românul», «Tribuna», sau prin scrierile sale «Moara din vale» sau «Românii din Debreţin» sau «Românii din satul unguresc», curent în şuvoiul căruia au fost scăldate inimile şi minţile românilor care au creat România Mare. Cel mai ilustrativ caz de bestializare a omului în regimul comunist este acela al lui

Alexandru Moghioroş, membru în comitetul central al partidului comunist român, fiul nerecunoscător al măcelarului maghiar din Salonta (jud. Bihor), care îşi avea tatăl la închisoarea Gherla din 1946 pentru că acesta mărturisea învăţătura sectară creştină a Martorilor lui lehova (foştii Studenţi în Biblie). Bă- trînul Moghioroş nu-şi numea altfel fiul, în vorbirea cu oamenii din închisori, decît «diavolul familiei», «dracul» etc. Bătrî- nul a închis ochii în puşcărie prin anul 1954.

Discuţia lui Emil Chişiu cu Augustin Albon a fost utilă pentru tot lagărul, prin informaţia care ne-a parvenit.

Albon i-a spus lui Emil Chişiu că în două trei zile urma să .fim evacuaţi din acest lagăr Columbia şi transferaţi la un altul, lingă Constanţa. Aici urmau să fie aduşi alţi oameni, altă categorie de duşmani a'i poporului – bărbaţi şi femei —•, cu un alt fel de pedepse. Cînd am ajuns la noul lagăr am aflat de existenţa categoriei de «deţinuţi administrativi», de care pînă aici nu ştiam nimic.

Din acea zi a intervenit o altă atmosferă în lagăr. Personalul administrativ a început să dea atenţie bolnavilor recuperabili, să-i fortifice pe cît era posibil pe cei care apăreau ambulatorii, iar nouă nu ni s-a mai cerut să facem munci voluntare în lagăr, după întoarcerea de pe şantiere, în afară de corvezi la bucătărie. În schimb, eram îndopaţi mai insistent cu pilule de chinină pentru imunizare împotriva malariei propagată de ţînţarul anofel. Acest lucru a început să ne îngrijoreze, bănuind că vöm fi aşezaţi în vreun lagăr dintre bălţi.

Nu este mai puţin adevărat că eram cu toţii dornici să plecăm de la Columbia, cu vaga credinţă că oriunde vom merge munca va putea fi mai uşoară, fiind alte condiţii de teren şi alţi factori circumstanţiali. Unii dobrogeni care erau cu noi ne povesteau că lingă Marea Neagră pămîntul era mai uşor de săpat, că peste zi adia în mod regulat aerul de pe mare, mai astimpărînd arşiţa care ne ucidea aici pe dealuri. în. plus, tocmai împintenau aceştia speranţele, că în nici un caz condiţiile de cazare şi de alimentare nu vor putea să fie acolo atît de îngrozitoare ca aici. Spre deosebire de viaţa din celulă, unde ne obişnuiserăm şi unde ne era silă de orice mutare din- tr-o celulă într-alta, ne-am surprins cu toţii că de îndată ce am ajuns în aer liber ,şi la muncă, caracterul esenţial al fiinţei umane, acela al mobilităţii şi căutării de ajustare permanentă a vieţii la împrejurările noi, a irupt din nou tumultuos, amestecat cu creaţiile imaginaţiei de aflare a unui loc mai potrivit de salvare a fiinţei noastre.

în timp ce zvonul circula insistent printre noi, administraţia

lagărului nu lăsa să se înţeleagă în nici un fel confirmarea acestuia. Muţenia aceasta ne indigna şi dacă nu ar fi fost toleranţele de care am amintit, adică scutirile de corvezi din lagăr, mai că ne-am fi îndoit de autenticitatea declaraţiei colonelului Albon, care fusese auzită de mai multe persoane.

într-a treia dimineaţă după vizita lui Vaida şi a suitei sale oficiale, toaca a sunat ceva mai degrabă deşteptarea pe lagăr. O ştafetă de la birourile administraţiei a alergat pe la barăci ca să anunţe adunarea rapidă a brigadierilor pe platou. După câteva minute brigadierul s-a întors şi ne-a comunicat dispoziţia primită :

— în cea mai mare" grabă, vă faceţi bagajul. Luaţi absolut ce vă aparţine. Intindeţi păturile pe priciuri şi ieşiţi la locul ' obişnuit de adunare, în careu, pe platou.

în centrul platoului am aflat bucătarii cu ciuberele de cafea neagră şi alte ajutoare de-ale lor, cu tărgile de pîine. Am trecut prin faţa lor să ne ridicăm obişnuitul tain al dimineţii, mai puţin marmelada. Cineva a avut o altercaţie cu un gardian care supraveghea distribuirea hranei. Se pare că l-a întrebat despre marmeladă :

— Ce vrei, banditule ?, l-am auzit urlînd pe Ghinea, instructorul de care nu aveam şă scăpăm pînă la închiderea lucrărilor Canalului. Ai vrea să mănînci marmeladă, mai adăugă el cu voce rea, tăioasă, chiar dacă nu munceşti ? Fii mulţumit că ai luat pîinea şi cafeaua. Ori, stai, făcu acea bestie. Dă pâinea înapoi !

Omul îi întinse pîinea cu mîinile tremurînde. Ghinea luă bucata de pîine, o rupse în două şi aruncă o bucată bietului om sfrijit ca o plantă uscată, iar cealaltă bucată o călcă în picioare.

— Să te notez eu pe tine aici, mai zise el, şi îi scrise numele într-un carneţel. Voi avea eu grijă de tine, fii fără grijă, banditule ! Vreau să văd dacă şi lucrezi aşa de bine după cum mănânci.

Ne-am sorbit cafeaua din gamele, stînd în picioare, în front, şi apoi am predat gamelele unor oameni care le strângeau în nişte roabe.

— Azi veţi fi transportaţi la o altă colonie de muncă, se auzi vocea comandantului lagărului Gherasim. Veţi fi îmbarcâţi în camioane şi va trebui să vă supuneţi orbeşte ordinelor *pe care* le veţi primi pe parcurs. Veţi sta în poziţie de aşezat în camioane şi, vă avertizez în cel mai serios mod, orice abatere de la ordinele primite se va sancţiona aspru şi pe loc.

Soarele se înălţa învăpăiat pe cer şi Dunărea strălucea tremurîndă sub mişcarea subţire a valurilor. O ceaţă fină ca un voal de mătase se resfira peste baltă, ca o respiraţie enormă a insulei şi, din depărtări, liniştea era întreruptă uneori de vreo sirenă de

locomotivă sau muget de ambarcaţiune. Noi ne adîn- ciserăm în sinea noastră, cu gândurile noastre spre cei dragi, care nu aveau de unde şti cumplitul lucru că drumurile noastre nu erau cîtuşi de puţin îndreptate spre casele noastre, ci spre ■alte meleaguri necunoscute, ale blestemului, unde trebuia să ne frîngem oasele, să robim în jug, spre a nu ne pierde vieţile.

Deodată s-au auzit huruituri de maşini şi am văzut cum pe lingă Dunăre venea un convoi de camioane brune, folosite în mod obişnuit în scopuri de deplasări sau campanii militare, în câteva minute camioanele au ajuns în faţa porţii lagărului, unde au fost parcate într-o anumită ordine. Pe poarta de sîrme ghimpate a intrat colonelul Augustin Albon însoţit de cîţiva militari galonaţi. Comandantul lagărului a schimbat cîteva cuvinte cu el, după care am auzit vocea piţigăiată a aceluia care, am constatat mai tîrziu, era ferocele criminal al lagărelor de deţinuţi politici pe canal, Augustin Albon, unul dintre cei doi ofiţeri superiori însărcinaţi cu securitatea lagărelor de deţinuţi politici de pe Canal.

— Veţi fi încurcaţi în camioane. Nimeni nu are voie să se ridice din poziţia de şedere. Oricine va încerca să se ridice în picioare, pentru orice motiv, va fi împuşcat fără somaţie. Aţi înţeles toţi ordinul ?

în jurul camioanelor din faţa lagărului se întinsese un cordon de soldaţi, aproape om lingă om. Fuseseră aduse şi alte forţe ale securităţii în vederea efectuării acestui transfer. Cu toate că oamenii se mişcau în cea mlai mare disciplină, totuşi, în fiecare clipă, se puteau auzi cele mai detestabile injurii rostite' de personalul lagărului, pălmi aplicate necruţător bieţilor oameni şi gemetele unora care cădeau neputincioşi la încercările nereuşite de a se urca în camioane pe deasupra obloanelor demontabile din spate, care în mod natural, în asemenea ocazii, ar fi urmat să fi fost coborîte.

Cînd brigada noastră a ajuns la. poartă, instructorul pigmeu Stan, făcînd un tur de control brigăzii, s-a oprit deodată lingă prima grupă în care mă aflam şi eu, al doilea după şeful

de grupă, fiind puşi după înălţime, şi mi-a tras două perechi de palme zdravene.

■ — Astea ştii pentru ce sunt, lunganule ?, mi-a zis el cu fălcile încleştate de ură.

— Nu Ştiu, am răspuns intrigat, sincer neştiindu-mă vinovat cu nimic.

—: Ca să-ţi schimbi privirea de cîine cu care te uiţi la mine. Acuma ştii ?

Am tăcut din gură, dîndu-mi seama că mă aflam în faţa unui individ degenerat, care pe lingă că era îndoctrinat cu otrava urii împotriva noastră, mai suferea şi de un complex mizerabil de inferioritate, pe care nu şi-l putea stăpîni. Nu putea fi vorba de vreo privire dispreţuitoare din partea mea care, şi dacă ar fi fost, nu ar fi putut să fie observată din cauza ♦tumefierii feţei încît, literalmente, ochii nu mi se mai vedeau d'ecît ca două linii adînci. Pe obrajii mei nu se putea citi nici un reflex, în afară de o imagine oribilă.

După cîte am putut noi să numărăm şi să refacem-efectivul aproximativ al deţinuţilor care eram în transportul respectiv, au fost cam douăzeci de camioane. Nu a fost posibil să fim îngrămădiţi mai mult de douăzeci şi cinci sau treizeci de oameni maximum într-un camion, întîi că aveam şi ceva bagaje cu noi şi apoi, dacă ar fi fost mai mulţi, nu am fi avut locul fizic necesar să stăm aşezaţi pe podele.

În fiecare camion s-au urcat cîte doi soldaţi cu arme automate, un fel de balalaici ruseşti, care stăteau cu spatele rezemat de cabina camionului şi faţa îndreptată spre noi. Coloana s-a pus încet în mişcare şi a coborît coasta galbenă cu vegetaţie săracă a Columbiei, ca să cotească imediat la stînga şi să o luăm pe malul Dunării pînă la portul Cernavodă. De aici, ne-am îndreptat spre deşertul Dobrogei, în interior, pe o direcţie care bănuiam după soare, a fi răsărit-sud. Un dobrogean care era cu noi în camion, cunoscînd drumurile ţării acesteia de foc şi pîrjol, ne-a spus :

— Acesta este drumul Hîrşovei. Drumul vine de la Constanţa şi merge spre Hîrşova. Cred că ne îndreptăm spre Medgidia.

Drumul pe care înaintam era asfaltat proaspăt din loc în loc, iar pe alocurea era pur şi simplu drum de ţară, sărăcăcios pietruit, cu hîrtoape, şi acoperit cu un strat gros de praf găl- bui-albicios.

'Pe o parte şi alta a şoselei se întindeau ogoarele ţăranilor, care însă – ne-am dat seama ■— nu mai aveau distincţia

cunoscută a culturilor particulare. Doar, pe alocurea, de se vedeau fiîşii mai înguste de semănături, încolo, se întindeau suprafeţe mari de păşuni, presărate cu mici crînguri de po- mişori închirciţi, care apăreau ca nişte adevărate oaze. Curind culoarea solului s-a schimbat de la predominanţa tonului galben de stepă formată pe solul baloan-argilos, spre un colorit castaniu, care ne apărea, mai cu seamă, prin rîpele şi sur- păturile de teren din cale.

La un moment dat am auzit oamenii din jurul meu vorbind despre necesităţi naturale imperioase, care nu puteau fi rezolvate decît prin coborârea din maşină, pentru uşurare. Feţele mai multora deveniseră vinete – albastre şi se puteau bănui suferinţele îngrozitoare în care bieţii oameni se zbăteau. Sfaturile noastre erau ca aceştia să se adreseze soldaţilor de lîngă cabină. Un om s-a ridicat intr-un genunchi ca să fie observat de pază că avea ceva de comunicat. Aceasta a vorbit soldaţilor de năpasta care îi chinuia pe cei mai mulţi dintre noi. Bolile de stomac şi, îndeosebi, diareea aveau un caracter acut în lagăr, parte şi din cauza enormelor cantităţi de chinină pe care eram obligaţi să le înghiţim zilnic. în aceeaşi clipă am auzit o detunătură uşoară şi imediat am văzut o rachetă albă care s-a ridicat spre cer. Soldaţii din maşina noastră nu au apucat să dea un răspuns celui care le vorbise, cînd am simţit că maşinile au început să-şi răărească exploziile şi au început să-şi încetinească mersul. Foarte curînd, apoi, au stopat, rînd pe rînd. Eram curioşi şi noi să ştim care a fost motivul opririi întregii coloane şi al tragerii rachetei albe spre cer. înainte de a ne putea răspunde curiozităţii noastre legitime, s-a auzit trecînd pe şosea alăturea de noi o maşină în care am văzut pe colonelul Augustin Albon, care stătea în picioare în jeepul decapotat, de unde dădu ordine :

— Soldaţii imediat jos, în cordon ! Oamenii care se simt bolnavi de stomac pot coborî !

Aproape jumătate dintre oamenii din camionul nostru au coborît.

Dacă nu ne aflam în situaţia tragică în care ne găseam, – aş putea spune că spectacolul la care am asistat a fost pur şi simplu burlesc. Oamenii îşi dădeau pantalonii jos şi-şi arătau spatele gol pe o întindere de aproape o sută de metri, pe •o parte a şoselei. Se întîmplase că în chiar acea parte a traseului să fi fost o cale ferată şi, mai mult, chiar în acele minute, să fi trecut un tren personal. Nu-mi pot închipui ce reflecţii să fi avut pasagerii, văzînd oamenii aceştia nenorociţi ■cu bucile goale de-a lungul terasamentului căii ferate, dar noi, în schimb, am avut o mare satisfacţie ; era şi a fost o manifestaţie unică, posibilă, de a demonstra în afară de lagăr, sta-

rea nenorocită în care trăiam, umilinţa şi suferinţele în care eram obligaţi să robim.

în decurs de patru ore, cît a durat drumul pînă la destinaţie, coloana a stopat de trei ori, pentru aceleaşi motive. Nu mai putea fi vorba numai de un caz sporadic de diaree, ci de o adevărată dizenterie generală, contaminantă, rezultată de pe urma condiţiilor insalubre în care eram cazaţi şi obligaţi să împărţim viaţa neigienică în- comun.

Sub arşiţa stepei dobrogene coloana de maşini înainta prin praf şi, uneori, pe asfaltul negru lipicios, spre o destinaţie pe care noi nu o cunoşteam şi nici chiar dobrogenii, care erau cu noi, nu o puteau bănui.

La un moment dat, în timp ce maşina cobora panta dulce a unui deal, am văzut întinderea nesfârşită a apelor albastre care ne-a apărut întocmai ca un cer prăvălit pe pământ.

— Aceasta e Marea Neagră, şopti careva. La stînga, în vale, este comuna Cogealia, iar la dreapta, Cañara. Nu ştiu unde mergem. Acesta este un drum nou. Poate se va fi deschis un nou lagăr pe aici pe undeva.

într-adevăr, era un lagăr nou acela unde mergeam. Maşinile au urcat apoi un drumeag îngust, proaspăt demarcat, pe un promontoriu, de unde am avut în faţă albeaţa grupului clădirilor navigaţiei marine ale Constanţei şi orizonturile largi oare se conturau la nesfîrşit, palpitând într-un fel de abur diafan.

Curînd apoi am văzut gardul înalt de sîrmă ghimpată şi înlăuntrul lui ne-au apărut acelaşi tip de barăci joase, în formă de H, cu acoperişurile negre, de carton gudronat.

Camioanele au stopat la ceea ce am bănuit – că era poarta lagărului, unde doi soldaţi cu armele în spinare se plimbau în jurul celor două gherete, aşezate de o parte şi de alta a porţii.

— Acest loc se numeşte Peninsula, şopti un dobrogean. Apa pe care o vedeţi în faţă este Siutghiolul.

Soldaţi! au sărit primii din camion, înşirîndu-se imediat în cordon. La aproape un ceas după sosire, ne-a sosit şi nouă rândul să descindem din camion. Ăm fost percheziţionaţi pînă la piele, fiind căutaţi şi în anus, înainte de a intra în acest lagăr unde aveam să trăim, unii dintre noi, cumplita dramă

a luptei pentru supravieţuire timp de trei ani şi ceva, iar alţii să închidă ochii pentru veşnicie, neizbutind să ajungă la sfirşitul luptei pe care noi, cei mai norocoşi, dacă am cîştigat-o acolo, aveam să o continuăm şi afară, ou aceeaşi înfrigurare, mulţi ani încă.

5. Peninsula : Valea Neagră

Lagărul unde fuseserăm aduşi în ziua de 25 iunie 195(1 se afla pe o fostă moşie de cîteva sute de hectare a lui Vin- tilă Brătianu, fostul ministru >al Apărării Naţionale în timpul primului război mondial, apoi de mai multe ori ministru de finanţe (fiind un distins economist) în guvernul liberal de sub preşedenţia lui I. I. C. Brătianu. Se pare că Vintilă Brătianu a achiziţionat această moşie în urma reformei agrare realizată imediat după terminarea războiului mondial, aşa cum o mulţime de alţi politicieni români au beneficiat în acelaşi mod să obţină suprafeţe exagerate de teren, de pe urma acelei reforme agrare, care a adus acestora profituri mai mari decît ţăranilor, în folosul cărora se promulgase legea.

. Cînd a sosit transportul nostru de circa 600 de oameni de la Cernavoda, am dat aici doar de cîţiva meseriaşi deţinuţi care au fost aduşi ceva mai înaintea noastră pentru unele amenajări de cazare. După cîte am fost informat, cele aproximativ 20 de barăci de lemn au fost confecţionate de deţinuţi de drept comun şi de soldaţi din detaşamentele de construcţii, fii de chiaburi sau intelectuali, de foşti politicieni sau notorii anticomunişti, toţi indezirabili regimului, motiv pentru care regimul- comunist nu a îndrăznit să pună arma în mîna unor asemenea elemente, cu origine, «nesănătoasă». Am fost păstraţi în formaţiunea brigăzilor în care fuseserăm constituiţi la Columbia şi plasaţi în barăci, oare urmau nomenclatura alfabetului, A, B, C etc. Fiecare baracă avea o literă alfabetică, iar fiecare din cele'.patru dormitoare ale ba- răcii .avea un număr, de la 1 la 4. De pildă, eu am ajuns să fiu cazat în baraca C, dormitorul 2. Brigada mea s-a numit C 2.

În dormitoare se aflau patru şiruri de priciuri suprapuse ; de-a lungul fiecărui perete lateral era un şir de priciuri, iar la mijloc două şiruri apropiate. Două dormitoare de pe aceeaşi latură a H- ului aveau cite un spălător comun cu 12 robinete, deasupra unui jgheab de tablă. Au trecut aproape trei luni pînă ce a început să curgă apă prin ţevile conductelor. Fiecare baracă avea cîte un closet cu instalaţie turcească într-un fel de şopron închis pe toate

laturile cu scîn- duri. în faţa celor opt oficii ale closetului, se afla un şănţuleţ în ciment, pentru urinare.

Cu toate că autorităţile canalului numeau acest lagăr Colonia de muncă Peninsula, noi nu-i spuneam altcumva de- cît lagărul Valea Neagră. Am aflat, mai tîrziu, că şi oamenii din afara sîrmelor ghimpate între care trăiam noi, numeau tot Valea Neagră acest înfiorător lagăr. Numirea era, deci, destinată şi semnificativă. De la început ne-am dat seama că munca pe care urma să o facem aici se prevestea mai grea decît cea ele la Cernavodă – cu toate că şi aceea fusese îngrozitoare, după cum am menţionat la locul potrivit. Aici administraţia lagărului avea la îndemînă o mai mare varietate de posibilităţi de a ne exploata.

Valea Neagră, numită anterior Cogeali.a, era numele comunei de la poalele promontoriului pe care se afla lagărul. Cum pm amintit, Peninsula era cuprinsă pe trei laturi de apele dulci ale lacului Siutghiol, lacul din partea de nord a oraşului Constanţa. Comuna Valea Neagră, o aşezare de circa 700 de familii, aparent prosperă pe vremuri, era aşezată pe şoseaua Constanţa-Tulcea, Prima comună de la Constanţa, pe această şosea, era Canara, numită mai recent Ovidiu, apoi, în continuare, Valea Neagră, -Năvodari (fostă Caramurat) etc. Aceste comune, împreună cu Taşaul şi Mamaia (sat şi urbe), cu regiunile împrejmuitoare, formează spaţiul geografic în care s-a desfăşurat una. dintre cele mai amarnice tragedii ale Canalului. Aici în trei ani şi cîteva luni de viaţă a lagărului de deţinuţi politici, peste 15.000 de oameni au îndurat cele mai neînchipuite umilinţe, aici sute de oameni au închis ochii pentru vecie, căzînd sub gloanţele soldaţilor din batalionul de securitate sau sub năruirile malurilor de pămînt care i-au strivit. Aici au murit oameni de foame, de boli netratate, de ger, de bătăi. Aici şi-au tulburat mulţi tineri şi vîrstnici minţile, aici şi-au pierdut unii lumina ochilor sau alţii au fost mutilaţi datorită celor mai diverse accidente. Aici au primit sute şi sute de persoane anunţurile desfacerilor căsătoriilor, în urma presiunilor şi ameninţărilor la care erau supuse soţiile lor afară printr-un sistem’ satanic, pornit spre distrugerea tuturor

instituţiilor de bază ale societăţii româneşti autentice. Aici s-a consumat o tragedie ca, de altfel, în toate lagărele asemănătoare de deţinuţi politici de pe Canal, care nu va putea să fie cunoscută niciodată în întregime, în toată durerea şi disperarea ei. Asupra acestor oameni, Gh. Gheorghiu—Dej şi toată banda lui din. comitetul central al partidului a concentrat toată ura distructivă caracteristică comunismului antiuman şi ateist, folosind toate mijloacele imaginabile şi inimaginabile.

Oamenii pe care i-am întîlnit la Peninsula, aproximativ 200, ne-au apărut extenuaţi fizic, la fel ca noi, de altfel, dar spiritual, am avut impresia că erau remontaţi, reflectînd o anumită dîrzenie şi încredere. Contactul cu ei ne-a fost binefăcător, mai ales că foarte puţini dintre ei fuseseră aduşi aici înainte, sub regimul vreunui privilegiu din partea administraţiei, cum ne-a fost dat să întîlnim vechile cadre de deţinuţi de drept comun la Columbia.

Ca în orice împrejurare de unde plecau comuniştii să întreprindă ceva, şi aici plecarea era de la zero. Afară, au distrus gospodăriile ţăranilor, au dezorganizat şi anarhizat fabricile şi instituţiile bancare, au desfiinţat sistemele sociale şi de educaţie, nu fiindcă ar fi vroit să le pună la pământ, dar pentru că nu aveau cadrele necesare să le menţină, închizînd sau descalificând cea mai mare parte a corpului didactic. Aici, au clădit barăcile, dar nici pe acestea nu le-au terminat complet înainte de sosirea noastră. în cele mai multe în care am fost , repartizaţi după sosire am aflat pământul gol, muşuroit la mijloc, pe care a trebuit noi înşine să-l nivelăm şi să batem podelele. în aceste barăci nu am aflat priciuri, apă, cum am spus, şi nici chiar closete. în primele seri, mai multe brigăzi am dormit afară, pe pământ, în jurul barăcilor.

Deoarece bucătăria nu era prevăzută în acel timp cu echipamentul corespunzător fierberii mîncării pentru un număr mai mare de oameni, aproape două săptămâni am mîncat numai hrană rece. Aceasta consta, dimineaţa, dintr-o bucată de brânză şi o felioară de marmeladă sau slănină şi marmeladă, plus cele 250 grame de pâine. La amiază, ni se da salam sau slănină cu ceapă, iar seara hamsii, heringi sau alte soiuri de peşte conservat, extrem de sărat, la care trebuia să renunţăm de multe ori, – cu toate că ne crăpa inima în noi de foame –, din cauza lipsei de apă. Apa era adusă cu cisternele şi depozitată în butoaie mari în interiorul, lagărului. Dar deoarece .administraţia canalului nu dispunea de suficiente mijloace de

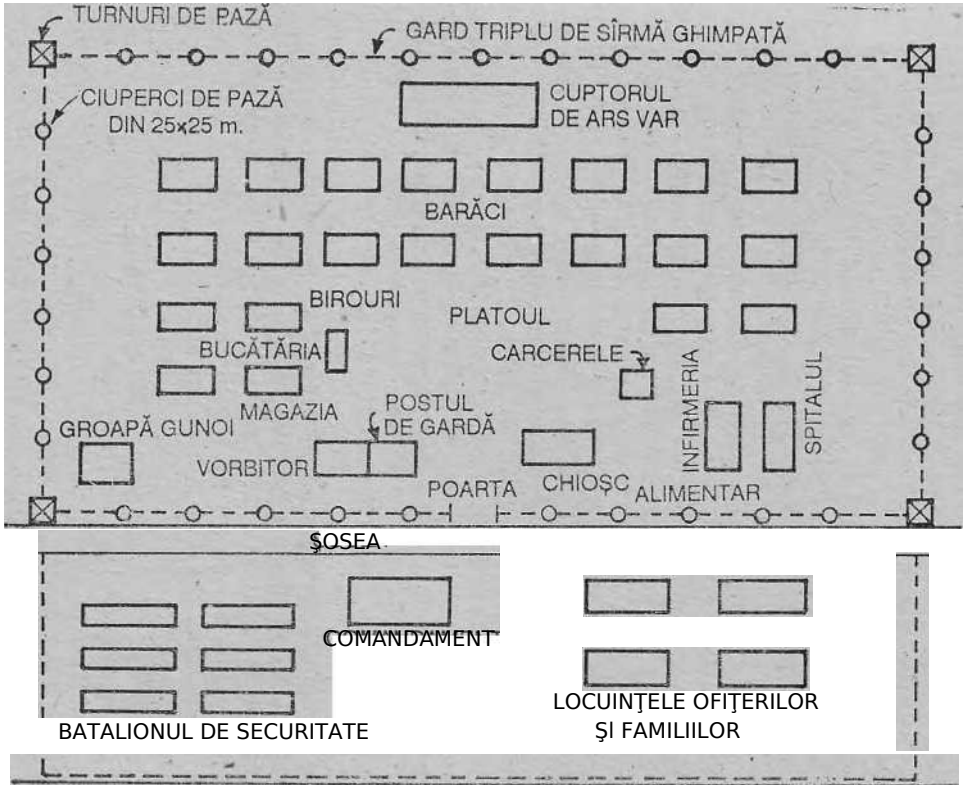

SCHIŢA -LAGĂRULUI "VALEA NEAGRĂ"

transport pentru toţi angajaţii Canalului, preferinţele de satisfacţie erau acordate, în locul întâi, civililor şi detaşamentelor de soldaţi constructori. Deţinuţii politici erau lăsaţi pe planul ai doilea. Au fost seri cînd mîncarea nu ne-a fost adusă de la Constanţa, de unde se făcea aprovizionarea noastră, pînă după orele .11 sau chiar 12 noaptea. în aceste cazuri apărea colonelul Augustin Albon în incinta lagărului, convoca brigadierii şi îi ţinea în şedinţe îndelungate, trimiţîndu-i din cînd în cînd între noi, ca să sondeze starea noastră de spirit. Teama cinei revolte a deţinuţilor părea posibilă oricînd şi, dacă s-ar fi dezlănţuit vreuna dintru început, multe tragedii ulterioare puteau să fie preîntâmpinate. Lipsa de orice informaţie certă de afară, haosul în care ne aflam, cu fiinţele diminuate l-a o treime din ceea ce fuseserăm odinioară, au fost factori negativi care au contribuit la înfrângerea oricărei iniţiative din. partea noastră. Administraţia, la începutul lucrării noastre pe Canal, nu a avut literalmente un duşman potenţial de iniţiere a celei mai neînsemnate împotriviri organizate. Cu toate că foamea a generat toate revoltele umane, de data aceasta, şi în cazul nostru, ea nu a reuşit să ne mobilizeze şi să ne aprindă 'scînteia trebuincioasă.

A doua zi am fost scoşi la muncă, în imediata apropiere a lagărului, spre Siutghiol. Am dat aici de un început de săpături, întreprinse pe o mică porţiune de teren. Cîteva sute de roabe abandonate zăceau prăvălite pe-o parte sau chiar răsturnate peste cap. Sub un fel de şopron acoperit cu trestii şi stuf, am ■ aflat lopeţi, târnăcoape, casmale şi răngi de fier şi rude groase de lemn. Fiecărei brigăzi i-au fost repartizate scule de lucru, astfel ca fiecare brigadă să poată executa tot procesul de operaţii necesare săpăturilor şi transportului de pământ propus. Unii dintre noi trebuia să săpăm cu - tîrnăcoapele sau cu casmalele, alţii să dăm păimîntul afară de pe urma acestor săpături ca să facem un şanţ, alţii să cărăm pământul cu roabele şi, în fine, după ce adînceam suficient şanţul, trebuia să facem cuptorirea sub mal, ca să răstumăm cu răngile şi prăjinile, falele mari de pământ galben-cafeniu.

Chiar de a doua zi au început să vină alte şi alte convoaie de oameni de la diferitele închisori ale ţării. Toţi aceşti noi veniţi de abia soseau în lagăr, că şi erau scoşi imediat la muncă, chiar în aceeaşi zi a sosirii, dacă nu era cumva apus soarele. Au sosit şi cîteva transporturi de deţinuţi de la alte lagăre, unde unele categorii de oameni fuseseră ţinuţi tem-

porar, cum a fost şi cazul nostru.

La început ni s-au dat pantaloni, jachetă şi beretă din material confecţionat din deşeurile rezultate de pe la diferitele darace, ţesătorii etc., combinat cu apreciabile cantităţi de celofibră, care dădea vestimentelor o asprime deosebită. (Au fost şi oameni care niciodată nu au ajuns să poarte haine cazone, oricît de uzate erau ale lor proprii.) Hainele cazone, confecţionate din acest material ordinar, aspru' şi nerezistent, erau prevăzute cu dungile negre sau albastre pe fondul gri. Pe spate, între omoplaţi, aveam două litere mari, care ne identificau crima pentru care eram aici, DP (deţinut politic). Deţinuţii de drept comun aveau literele DC. Am purtat numai cîteva luni aceste semne ale stigmatizării noastre sociale şi publice. .Intr-o zi a venit ordin să predăm la magazie jachetele cu inscripţiile respective, în schimbul lor fiindu-ne date alte jachete, tot vărgate, dar pe spate cu literele odioase ale deţi- nuţilor de drept comun, DC. Protestele noastre au fost înăbuşite fără de cruţare, unii dintre noi alegîndu-se cu cîteva nopţi de carceră.

— Cu ce sunteţi voi mai buni decît deţinuţii de drept comun, bandiţilor ?, ne-a luat la rost Ghinea. Dimpotrivă, ei sunt mai puţin periculoşi nouă decît voi. Ei au dorit să-şi însuşească numai fructele unui copac la care, credeau ei, avea a dreptul. Voi, bandiţilor de mare talie, aţi săpat la rădăcina pomilor şi a întregii grădini. în loc să fiţi mulţumiţi că clasa muncitoare v-a acordat dreptul să ieşiţi la muncă şi să vă reabilitaţi în faţa partidului, voi, năpîrci spurcate, mai aveţi şi curajul să murmuraţi cînd noi vă îmbrăcăm şi nu vă lăsăm goi ? Ia să-mi scrii, brigadier, pe toţi aceştia pe o listă să-i am eu, şi diseară să-mi aduci pe toţi la carceră. Au să înveţe ei minte pe ce lume trăiesc ! .

Spre satisfacţia noastră nu am purtat prea mult timp aceste jachete jegoase şi nici, spre iarnă, mantăile cu semnele DC. Una cîte una, aceste haine au dispărut din spinările noastre şi, pinii în primăvara anului 1951, doar rar de tot de se mai vedea cîte o haină cu acea inscripţie pe care noi nu vroiam să'o acceptăm, pentru că nu vroiam să fim identificaţi în acea categorie de infractori de drept comun, care în nici un caz nu avea nimic de-a face cu lupta unui popor pentru o societate dreaptă, democrată, garantă a drepturilor de proprietate privată şi a libertăţii cetăţenilor. Aşa după cum cei mai mulţi dintre noi niram vroit să facem front comun cu deţinuţii asimilaţi politic, uneori vinovaţi de port ilegal de

armă sau de trecere sau tentativă de trecere ilegală a frontierei, tot aşa nu am consimţit să contopim niciodată categoria deţinuţilor politici cu aceea a dreptului comun, cu toate că erau cîţiva «avo câţi» ai acestei cauze. După aceştia şi, mai ales, chiar dintre deţinuţii de drept comun, se ridicau opinii conform că- cora se încerca să se argumenteze că şi ei (deţinuţii de drept -comun) erau victimele regimului abuziv, în care nu au avut o altă cale de cîştigare a existenţei, decît furtul, uciderea, comiterea de fraude. Printre acei care s-au opus tot timpul cu vehementţă acestei teorii, eu mă înscrisesem printre cei dintâi, susţinând că, între hoţie, crimă şi activitatea delicventă, cu un cuvînt, şi deţinut politic, omul şi cetăţeanul care s-a ridicat să apere un sistem politic naţional şi o ideologie economică liberă, neabătîndu-se niciodată de la calea onestităţii şi a sacrificiului pentru atingerea unui ideal, exista o mare şi de netrecut prăpastie. Nu auzisem de nici un caz al unui om politic dintr-un stat democrat care să fi fost hoţ sau tî'lhar mai înainte de a deveni om de stat. Dar ştiam mulţi tirani din statele nedemocrate care se- dedaseră la acte de banditism sau simplă hoţie înainte de a ajunge în fruntea ţărilor lor şi, pentru aceasta, nu este nevoie să amintesc decît două cazuri : Stalin şi Mussolini.

Cu toate că vom mai vorbi şi în altă parte despre şantierele de muncă aparţinătoare lagărului «Peninsula», voi enumera aici, pentru o prealabilă informare, numele celor mai de seamă locuri de muncă din acest sector de aproximativ 12 km. al Canalului, unde noi am depus munca principală.

Astfel, voi numi şantierele : Canara, carieră de piatră, lucrări de dinamitare a rocilor, 'perforări, încărcări de piatră în vagoane cu braţele, cu macaralele, pe rampe amenajate, – uneori cu roabele sau cu tărgile –, spart piatră cu ciocănelul (pentru terasamente şi şosele), întreţineri de maşini şi depanare, precum şi excavare pentru trecerea canalului.. Acest lagăr se afla la 6 km. de lagărul Peninsula-Valea Neagră. Aici s-a lucrat în două schimburi de cîte 12 ore la început, apoi trei schimburi de cîte 8 ore şi, în fine, ia urmă, spre încheierea lucrărilor Canalului, s-a lucrat numai în două schimburi a cîte 8 ore, cînd s-au constatat prea multe accidente în timpul muncii de noapte şi mai multe tentative de evadare, dintre care unele cu succes.

Mustaţa, şantier extrem de vast, poate c,el mai extins

şantier de deţinuţi politici pe Canal, cu. o suprafaţă de circa 30 ha., la numai Ikm. de lagăr. Aici se lucra la descărcări de vagoane, nivelări de deşeuri, concasări de piatră extrasă din Canara, porţiune de trecere a Canalului, – deci excavari , ciopliri de piatră pentru construirea Stadionului Constanţa (parcul Dragonului). Mustaţa era, după cum am menţionat mai sus, cel mai mare şantier, imediat următor celui al săpăturilor, care se întindea de la Ovidiu pînă la est de satul Mamaia. Spre deosebire de traseul lung al săpăturilor, la Mustaţa aveam un singur cordon de pază, în timp ce la celelalte şantiere de excavaţie, acelea erau cuprinse în patru-cinci cercuri proprii de pază. La cariera Canara (în turceşte «canara» înseamnă carieră), lucrau aproximativ 500 de oameni, în timp ce la Mustaţa efectivul era în jurul a 2.000 de deţinuţi.

Şantierul de excavaţie propriu-zis, în care lucrările se efectuau la început cu lopata şi roaba, întrunea un efectiv variabil între 1.000-1.500 de oameni. După ce s-au introduis draglinele şi sistemul hidraulic de lucru, efectivul a scăzut simţitor, munca noastră reducîndu-se mai mult la taluzări şi întreţineri de pompe.

În afară de aceste trei şantiere principale, complexe în sistemul lor de funcţionare, mai erau următoarele şantiere cu profil propriu : Concasoarele, Grupul Social Năvodari, Grupul Social Taşaul, ZPB Constanţa (toate trei construcţii), Noua Stincă (săpături), Construcţii Ovidiu, Grădina (circa 300 de infirmi, bătrîni, inapţi). Am numit numai cele mai importante şantiere, fără a menţiona specific atelierele anexe interioare unor şantiere (depanare, electric, întreţinere) proprii unor lucrări complementare de asigurare a funcţionării lor, sau munci din incinta lagărului, istovitoare şi acestea, la beciuri, construcţii de barăci, arderi la gropile de var, bucătărie, întreţinere, corvezi. Nu intercalăm ca munci grele acelea prestate de deţinuţi de la cabinetul tehnic, plantoanele, medicii de şantier şi de spital sau infirmerie.

Munca la săpături, după părerea generală a celor care am muncit de la începutul lucrărilor pînă la încheierea lor, ni s-a părut a fi cea mai grea şi exterminatoare muncă la care un om ar putea fi supus. Nici omul preistoric nu a cunoscut o asemenea experienţă şi nici chiar, mai târziu, săpăturile

adinei nu au fost. în caracterul muncii omului. De aceea, mi s-a părut munca la care am fost supuşi întocmai ca aceea la care au fost supuşi săpătorii Canalului Suez sau Panama, în secolul XIX şi începutul secolului XX – a doborît cele mai multe vieţi. Căram cu roaba pămînt la o distanţă variind între 150 $ 200 de metri. Norma de om era între 2,50-3.00 m ^{3} pe zi. Cinci încărcăm o roabă cu vîrf şi o băteam pe marginile sui- . perioare cu lopata să o îndesăm, să nu cadă pămîntul, abia de se putea transporta un metru cub de 12 ori. Cei mai slabi nu puteau să ducă 1 m^3 nici în 20 de transporturi. Se poate bănui cu uşurinţă.calvarul extraordinar al oamenilor care erau puşi şi obligaţi să realizeze aceste norme exacerbate care, după cum mi-a fost dat să aflu ulterior, nu au putut fi atinse nici chiar de civilii care aveau alte condiţii de hrană şi alt mediu sufletesc şi motor al interesului. Civilii lucrau, apoi, cu cai sau boi. la transportarea pămîntului. Cu doi căluţi mici şi îndesaţi. la Cernavodă, de pildă, vedeam oameni care nu reuşeau să facă mai mult de 10 m^3 pe zi. Trebuie să menţionez că aceşti oameni aveau locul de descărcare la aproape 1 km de la locul de excavaţie, acesta fiind unul dintre motivele pentru care, la anumite puncte ale Canalului,, nu au putut fi folosiţi deţinuţi!.

Personal am avut ocazia să muncesc la absolut tot felul 'de lucrări existente la Valea Neagră, în cei trei ani şi ceva cit am stat la Canal, în afară, bineînţeles, de acelea oare erau rezervate specialiştilor (ingineri, medici, desenatori) sau «funcţii de încredere«- (de «magistratură» cum le-am numit eu şi cum s-au numit peiorativ între noi) sau de «încredere», cum erau cele de brigadier,, pontator, planton. încolo, de la căratul ciuberelor cu excremente pentru încărcarea sacalelor, munci la bucătărie, săpături, spart piatră, cioplitor în piatră, încărcări de vagoane (cu pămînt, piatră,'pietriş, ciment), zidărie, montator de plinte, sobar, grădinărie, perforator, salahor, etc., le-am experimentat pe toate.

Pînă în cele din urmă, lagărul număra în jurul a 70 de barăci, dintre care cele mai multe din lemn. în primăvara anului 1952 am început să construim şi barăci de cărămidă, dintre care una chiar lîngă poartă, care a servit de închisoare. Maestrul dulgher, care conducea construirea barăcilor în interior, în faza întîi, a fost un maghiar dintr-o‘ comună apropiatei mie, Rimetea (sub colţul Trăscăului), Imre Hotves. Omul fusese condamnat pentru încercare de

trecere frauduloasei a frontierei, la şapte ani închisoare. Era un om de talie mică, foarte priceput în meserie, aspru cu deţinuţii repartizaţi să lucreze sub ordinele lui. După doi ani a fost transferat pentru lucrări similare la lagărul Poarta Albă, unde a căzut de pe schele şi şi-a fracturat ambele picioare, rămînînd olog, cum a şi fost eliberat dintr-un spital, la împlinirea termenului.

Suprafaţa lagărului era de circa 20 ha. în centrul lagărului se afla o baracă mai scundă, de dimensiuni mai reduse decît o baracă pentru cazarea deţinuţilor, construită pe o singură linie, ca litera I. În această clădire erau birourile serviciului tehnic, cabinetele speciale de anchetă, birourile comandantului, ajutorului ofiţerilor politici. Barăcile se înşirau în jurul lagărului de formă patrulaterală, aşezate pe trei laturi. Latura din faţă a lagărului, dinspre Constanţa (sau sud), rămînea deschisă aproape complet spre cazărmile batalionului de securitate şi locuinţele ofiţerilor – şi personalului administrativ. Proporţia dispozitivului de pază era de 1 soldat la 10 oameni. Comandantul lagărului avea la început gradul de locotenent major (grad intermediar între locotenent şi căpitan), şi mai tîrziu căpitan, cum a fost în ultimul timp. Comandantul batalionului de securitate avea gradul de maior. Pentru un timp a fost un locotenent-colonel. Ofiţerii politici, adică personalul de securitate ataşat lagărului, lucrau în subordinea directă a securităţii regionale Constanţa şi sub porunca supremă a comandantului securităţii canalului, care avea în frunte, la început, pe generalul Vaida şi apoi, după 1951, pe crudul colonel Gh. Crăciun, care avea să ajungă după 1958 comandantul închisorii Aiud. Subordonaţi ai acestora (Vaida, Crăciun) pentru deţinuţi! politici erau coloneii Albon, Cosmici şi Bădică. Ofiţerul dé securitate la Valea Neagră, şeful biroului de supraveghere şi anchetă, era locotenentul Chirion. în 1953 s-a mai adăugat unul, locotenentul Sălăjan, care însă nu l-a strămutat din poziţie pe Chirion.

ÿ #

Părinţii mei, fiecare în linie filială proprie, descendenţi •din vechi familii de preoţi ortodocşi din Munţii Apuseni, au avut grija să ne înveţe de mici, pe lîngă alte îndeletniciri bune şi înţelepte, că niciodată în viaţă să nu începem sau să nu pornim la un drum mai important în zilele numite de «sec»-,

miercurea şi vinerea, sau la sfârşit de săptămînă. Nu m-am gindit vreodată înainte, să le aprofundez sfaturile, pe care le socoteam de origine mai mult sau mai puţin superstiţioasă, şi nu am încercat să întreprind o analiză de corelaţii şi semnificaţii, pe care aceste zile pretinse neprielnice vieţii le-ar fi putut avea în cazul meu.

în timpul anilor de închisoare şi ulterior, memorînd faptele mai importante întîmplate în viaţa mea, am copstatat cî-

teva lucruri curioase, apropo de prezicerile părinţilor mei. iutii, că eu însumi m-am născut într-o zi de sîmbătă (25 martie 1922, Buna Vestire) şi că tot într-o zi de sîmbătă (26 **fe-**bruarie 1927) aveam să ajung în România, prin portul Constanţa, debarcînd de pe un vapor francez «Sinaia». De asemenea, tot într-o zi de sîmbătă 14 aprilie 1951 aveam să cad de la 8 metri, de pe un taluz de descărcări la şantierul «Diguri şi Dragaje», împreună cu cîţiva vagoneţi din care trăgeam pă- mîntul, în apa.rece a Siutghiolului, de unde am fost salvat în mod miraculos.

Zilele de sec, miercurea şi vinerea, într-adevăr, mi-au adus nenorociri în viaţă : într-o zi de vineri 29 iulie 1949 am fost arestat pentru complicitate în acţiunile subversive din Munţii Apuseni, după care arestare (a patra) am fost trimis la canalul Dunărea-Marea Neagră şi, de asemenea, într-o zi de miercuri 14 octombrie 1959, ziua de cinstire a Cuvioasei Pa- raschiva, am fost arestat pentru a şasea oară şi ţinut la regimul înfiorător de subsol al securităţii Cluj timp de peste doi ani, bătând toate recordurile cunoscute la acea securitate. Tot într-o zi de vineri, 5 mai 1950, am fost luat de la Aiud şi transportat la canalul Dunărea-Marea Neagră. Au fost numai o zi de marţi şi două de joi fericite în viaţa mea ; a fost o zi de marţi 27 iulie 1954 cînc| m-am eliberat de la închisoarea Gherla ciupii efectuarea muncilor de la canal şi o zi de joi 30 iulie 1964 când m-am eliberat de la Aiud şi, o altă zi de joi, 13 mai 1965 cînd am reuşit să mă repatriez în SUA, plecînd dm România în această zi şi sosind pe solul american în aceeaşi zi, zi de care m-am bucurat, să zic aşa, pentru singurul motiv că scăpăm din iadul roşu. Dar în această zi am simţit şi o mare, de netămăduit durere, părăsind patria mea adevărată, lăsînd acolo în suferinţă părinţii, sora cu familia, o sumedenie de rudenii, mii şi mii de fraţi şi surori cu care pătimisem în închisori şi lagăre de muncă, precum şi toată suflarea românească, a cărei suferinţă o înţelegeam profund, fiindcă o cunoscusem de la început, şi cu care mă identificasem în toţi acei ani ai groazei şi crimei organizate împotriva omului, în- cepînd din 23 august 1944, cînd România a fost dată pe mîna ruşilor, mai corect, a comunismului.

Măi reţin precis că a fost o zi de duminică (25 iunie 1950) cind am fost transferat de la Columbia la Peninsula. încolo, nu am avut nici o zi de luni norocoasă .în viaţa mea,

în care să fi plănuit şi să fi întreprins vreun pas care să-mi aducă

satisfacţii şi succes. Ceea ce este drept, evenimentele nici unei zile ale săptămânii de[1] mai sus nu au fost corelate de vreo hotărâre a mea, de vreun act voluntar imaginat şi realizat propriu. Dacă aş fi să declar sincer, aş putea spune că, chiar dacă eu nu aş fi implicat vreo hotărîre de realizare proprie, zilele de miercuri şi vineri mi-au fost fatidice în viaţă, aşa după cum mi s-a atras atenţia de către părinţii mei şi după cum eu 'însumi nu am putut să te evit, nu numai în aceste cazuri, ci şi în altele.

Mă aflam în apropierea imediată a portului de intrare a mea în România, Constanţa, într-o duminică, cum am amintit, cînd am ajuns aici după aproape douăzeci şi trei de ani, de la debarcarea mea pe pământul scump al ţării părinţilor mei şi al meu, după aceea, pe care l-am îndrăgit nespus de mult, şi în care aş dori să-mi sfîrşesc viaţa trecătoare pe acest pământ. Mai mult, în acel pămînt sacru al jalei şi rezistenţelor milenare ale unui neam nobil şi prea greu bîntuit de toate urgiile istoriei şi răutăţile cotropitorilor de toate soiurile, aş dori să-mi odihnesc oasele, după trecerea pragului vieţii acesteia, cu toate că acolo oasele mi-au fost rupte în bătăi şi chinuri. -

Oricare vor fi împrejurările, şi acestea mă gîndesc să fie numai fericite în viitor neamului românesc, ziua de reîntoarcere a mea în România voi căuta să o aleg să fie numai o zi de luni, spre a fi un început, fericit, după sfatul părinţilor, mai ales că pînă acum nu am putut numi nici o dată memorabilă fericită întîmplată în această zi.

6. În jug, la roabă

Două sau trei săptămâni am lucrat exclusiv la săpăturile din imediata apropiere a lagărului, la circa 200 de metri în partea dinspre Constanţa, pe malul lacului Siutghiol. Brigada noastră rămăsese aproape în aceeaşi compoziţie pe care o avusese iniţial la Cernavodă-Columbia. Curând, însă, ne-a fost schimbat brigadierul. în locul căpitanului loan Mitucă a apărut, într-o dimineaţă, în faţa brigăzii noastre încolonate pentru a ieşi la muncă, un om de talie mijlocie, cu faţa lungă, brăzdată' de o cicatrice de la urechea stîngă spre bărbia ascu- cuţită, ochii mici înfundaţi în cap ca două butoane, umerii că-

J zuţi, îmbrăcat într-o jachetă murdară, pătată cu ulei, cu saboţi în picioare şi o coşarcă de papură într-o mînă. S-a uitat aparent indiferent la noi, ne-a strigat înfundat, cu o voce răguşită, să ne aliniem şi apoi, cînd ne-a venit rîndul, ne-a comandat să înaintăm spre poartă. Ne-a fost păstrat acelaşi pontat or lordăchescu, un fost contabil din Bucureşti, de circa 28 de ani. Despre acesta se spunea că a fost agent al securităţii în ultima vreme. lordăchescu fusese implicat într-un proces mai vast cu o grupare centrală condusă de un oarecare Bontilă.

În aceeaşi zi am aflat că numele brigadierului nostru era Vasile Buiucă, fost căpitan de şlep la Constanţa, grec de origine, care fusese folosit un timp la muncile de întreţinere internă a diferitelor instalaţii mecanice din lagăr.

Munca pe care o făceam, de săpare şi transportare a pămîntului, ni se părea în fiecare zi tot mai anevoioasă. Dacă ploua peste noapte, dulapii pe care se împingeau roabele se mişcau din făgaşul lor şi cîteva ore trebuia să le pierdem aranjîndu-i din nou, întrucît, fără de aceştia, era absolut imposibil să ne urnim roabele încărcate, ca să ne îndeplinim norma. Desigur, orice muncă aferentă nu era luată în considerare la calculul normei de săpături şi transporturi, aşa că. de teama de a nu ne pierde tainul de mîncare, toate lucrările ocazionale, neprevăzute, le făceam în cea mai mare grabă. La început oamenii s-au organizat în echipe de 6-7 persoane, stabilindu-se ca norma să fie calculată pe cap de om, în cadrul întregului complex de operaţiuni înscrise de la săpături pînă la transportul pămîntului şi nivelarea lui la rampa de descărcare, cînd nu-l aruncam în apele Siutghiolului. .În aceste cazuri oamenii îşi repartizau muncile după puteri, capacitate şi în acord cu o consideraţie morală şi umană între ei. Brigadierul Mitucă, la brigada noastră, permisese organizarea echipelor pe bază voluntară în interiorul fiecărei grupe. Chiar din. după-masa preluării brigăzii de către Vasile Buiucă, acesta ne-a grupat în alte formaţii de muncă. Brigadierul Buiucă studiind tabelele nominale cu datele fiecărui om în parte, – tabele pe care le avea pontatorul asupra sa –, a format echipe de intelectuali, de muncitori, de ţărani şi de meseriaşi. Era vădit că acest om trecuse binişor prin' şcoala comunistă şi căuta să promoveze şi aici o luptă de clasă, pe măsura limitelor existente. Fără îndoială că majoritatea intelectualilor nu erau obişnuiţi cu munca brută. începînd de

a doua zi, bri-

gadierul a hotărît înjumătăţirea raţiilor de mîncare pentru cei care nu reuşeau să-şi facă norma, acordînd ceea ce se oprea, celor care îşi făceau norma, din alte echipe. Am fost emoţionat să constat că oamenii din echipele de ţărani restituia« pe ascuns suplimentele sustrase intelectualilor, oare erau aproape tot. timpul sub normă.

Ieşeam pe şantier foarte de dimineaţă, imediat după răsăritul soarelui. Deşteptarea se dădea la ora cinci şi la ora şase toată lumea era încolonată în faţa porţii pentru ieşire pe şantiere. De îndată ce ajungeam pe şantier ne dădeam pantalonii şi cămăşile jos de pe noi şi rămîneam numai în chiloţi. Razele ultraviolete ale dimineţii ne-au tămăduit pe foarte mulţi de reumatismul contractat în închisorile igrasioase şi, în afară, de subnutrirea noastră şi de eforturile suprasolicitate posibilităţilor noastre fizice, trupurile noastre, ale celor mai tineri, au prins să se învioreze şi să se fortifice muscular, cu toată extenuarea pe care o simţeam în întreaga noastră fiinţă.

Peisajul marin, cu tonuri magice ca <în picturile lui Claude Monet, care ni se deschidea spre Marea Neagră, în care, pînă în mari şi adinei depărtări, sub orizont, vedeam vapoare grele plutind spre meleaguri necunoscute, avea un efect miraculos şi reconfortant asupra noastră. Scoşi din beznele închisorilor, măreţia bolţii albastre, puritatea aerului adiat de brize ni se păreau p binecuvîntare, în care fremătam ca într-un imn al unei noi creaţii, cu toată tragedia în care eram încleştaţi, sub, bărbia morţii.

împingeam roabele grele cu pămînt pe schelele de ieşire din matca canalului pe care îl săpam, şi nu ne gîndeam decît la două lucruri : sosirea cit mai grabnică a mesei de prînz şi, apoi, coborîrea serii. Uneori, nu ne preocupa realizarea normei, chiar dacă aceasta atrăgea înjumătăţirea porţiei de mîncare. Tînjeam mai mult după odihnă, după repaus, şi ne gîndeam în repetate rînduri, la lîncezeala netrebnică din închisori. unde ne era dat să murim încet, dar nu chiar atît de dureros. Oare există o acoladă între asceza unui budist şi recluziunea impusă unui deţinut ?

Intr-o dimineaţă, înainte de a se da deşteptarea, nuam trezit mişcat de cineva, care mă prinsese de un picior. Mi-am deschis ochii şi am văzut lîngă prici pe Emilian Malciu, fratele mai mic al ziaristului Grigore Malciu, fostul director şi coproprietar cu Tudor Arghezi,, al ziarului bucureştean de mare tiraj, «Informaţia». .

— Ioane, îmi zise acesta cu vocea stinsă, Grigore a murit

de cîteva minute la infirmerie. Vino să-l mai vezi o dată.

Eram pur şi simplu buimăcit. îl ştiam pe Grigore Malciu bolnav, tumefiat îngrozitor, datorită edemului foamei şi insolaţiei suferite la Cernavodă. Figura impozantă a lui Grigore Malciu mi-a apărut instantaneu în minte, cum l-am cunoscut prima oară pe acest minunat condeier.

Lucram la încărcare de bacuri pe malul drept al Dunării, mai sus de podul Carol I. în acea zi, din motive necunoscute, nu mai venise vreun remorcher să ne tragă la lagăr, ca de obicei. Coloana de deţinuţi a fost pornită pe jos, spre Columbia. Deoarece, dinspre Deltă, se prevestea furtună – nori negri-se înălţau ca puhoaiele pe cer şi un vînt prevestitor de ploaie grea ajunsese deja asupra noastră ; înainte chiar de a atinge portul Cernavodă, .garda de securitate a decis să grăbească pasul oamenilor, cu gîndul, eventual, de a scăpa de furtună. Eu îl sprijineam, ca de obicei, pe Atta Constantinescu, care înainta cu greu. Un ofiţer de securitate, care conducea detaşamentul de deţinuţi, observînd că Atta Constantinescu nu putea ţine pasul cu grosul coloanei, a însărcinat un soldat să ne ia sub paza sa, permiţîndu-ne să rămînem în urmă. De-abia ne-am despărţit de coloană, că am observat pe acelaşi ofiţer alăturea de un om înalt, umflat ca un butuc, cu faţa ca **o** pîine rumenă, aproape fără de ochi, stînd iîn calea noastră.

— Sprijină şi cadavrul ăsta ambulant, mî-a spus ofiţerul. Veniţi cum puteţi la lagăr, dar nu trîndăviţi pe drum.

Omul care m-a luat de braţ şi-a spus numele :

— Sunt Grigore Malciu. Sunt extrem de bolnav. îţi mulţumesc de efortul în plus care ţi-a revenit.

Nu am făcut nici două sute de metri că am simţit stropii reci ai ploii izbindu-ne feţele. Grigore Malciu s-a oprit, oftînd din adîncuri, s-a rezemat în băţul pe care îl avea şi s-a uitat drept înainte, în furtună.

— Mă sufoc. Nu mai am aer. Dar nu cad !

Grigore Malciu mi-a apărut ca o stavilă în faţa furtunii. Cerul devenise negru în cîteva minute şi toate baierele lui se rupseră : apa curgea şiroaie, năvalnic, înoît nu vedeam la un pas în faţă. ■

Am ajuns uzi pînă la piele, tîrziu, la lagăr. Grigore Malciu îşi ţinea fruntea sus, gîfîind greu, sprijinindu-se mai mult în băţul său decît în mine. Atta Constantinescu, în schimb, se sprijinea cu toată greutatea de mine, încît abia îl puteam

susţine.

Cînd am fost transferaţi de la Columbia, Grigore Malciu se afla în infirmerie, de unde fusese luat cu targa la camion. Ajuns la Valea Neagra, Grigore Malciu a fost aşezat pe podeaua unei barăci goale, care avea să devină interimar baie. Aici, între patru pereţi dezolanţi, a zăcut nenorocitul bolnav cîteva zile pe podea, pe care îşi aşternuse paltonul, fără nici o medicaţie şi fără nici un tratament sau regim alimentar adecvat unei asemenea tulburări de schimb dintre plasma sîn- gelui şi celelalte fluiduri ale ţesuturilor. Emilian Malciu venea să-şi vadă fratele dimineaţa şi seara, fiind singura mîngîiere a acestuia. Cu o seară înainte mă strecurasem şi eu pînă în cămăruţa lui să-l văd. L-am aflat extrem de abătut şi aproape desprins din această lume. Mi s-a părut că am întrezărit cîteva şuviţe uscate de sînge sub urechile lui.

— Cred că mă voi stinge, dragul meu, mi-a zis el.

Dintre pleoapele strînse, aproape lipite din cauza umflăturilor, am văzut cum se scurgeau lacrimile deznădejdii. Faţa lui era mată, ca de bronz, şi împrejurul ochilor apăruseră miri ■cearcăne vinete.

— Să nu părăseşti condeiul, Ioane, îmi mai zise el cu vocea sugrumată de emoţie. îţi va fi singura armă în viitor, după ce vei ieşi de aici, dacă vei ieşi, şi cînd afară nu vei mai avea nimic, în afară de minte şi pană. S-a născut o altă lume, dracul meu. O lume crudă, de părăsiri şi privaţiuni...

Desmeticindu-mă după vestea lui Emilian Malciu, mi-am tras în grabă pantalonii şi am ţîşnit desculţ spre infirmerie. Oamenii de serviciu ai brigăzilor se îndreptau cu tărgile spre bucătărie să ridice pîinea şi să ia cafeaua pentru oameni.

Grigore Malciu zăcea încremenit în somnul de veci, întocmai aşa cum l-am cunoscut dintru început : imperturbabil, demn, drept, cu faţa buboasă, dar falnică. între pleoape am descoperit urmele uscate ale lacrămilor pe care, se vede, nu le-a putut învinge pînă în ultima clipă.

Lingă el a mai sosit imediat Gigi Dimitriu, un. fost avocat şi ziarist din Bucureşti, fiul fostului director general ai închisorilor din ţară, care îl însoţea pe Emilian Malciu.

Toţi trei am stat nemişoaţi cîteva minute lingă trupul neînsufleţit al scumpului nostru frate şi prieten, pînă cînd am auzit sunînd goarna de ieşire din barăci, pentru încolonarea pe platou. Un gardian a apărut în uşa camerei, s-a uitat duşmănos Ia noi şi ne-a strigat :

— N-aţi venit aici să jeliţi. Marş la brigăzile voastre ! De hoitul ăsta vom avea noi grijă.

Emilian Malciu s-a aruncat disperat peste trupul inert al fratelui său, bocindu-se ca un copil, iar Dimitriu şi cu mine, înainte de a ne îndepărta, ne-am atins mâinile de fruntea rece a primei victime de la Peninsula, acela care a fost talentatul şi învolburatul ziarist Grigore Malciu, dedicat în viaţă cultului propovăduirii noutăţii şi evenimentelor veridice, în forma lor nudă.

Sala plutea în lumina transparentă a soarelui tînăr şi auriu al dimineţii, şi cei doi fraţi prăvăliţi pe podea mi-au apărut deodata ca fiind o jertfă aprinsă, de jăratec, în convulsiunea spasmului de înălţare la cer.

Boaba a fost, de la început, unealta prin mijlocirea căreia am simţit cel mai mare chin al muncii. Încercînd să' desprindem apariţia sa în istoria omului, nu am reuşit să o plasăm la un anumit punct de origine. întotdeauna, cînd eram gata să ne amintim o epocii în care am fi putut să o aşezăm, matematicienii şi fizicienii făceau divergenţă .comună, declarînd că erau de acord că roaba nu putea să aibă o istorie prea îndepărtată, pentru simplu motiv că ea nu apărea în nici un tablou antic sau chiar medieval. Targa avea preeminenţă, ea servind ca mijloc de transport din vremuri străvechi pentru greutăţi. Probabil, roaba în forma care este cunoscută azi —■ *o* cutie patrulaterală aşezată pe două braţe, dintre, care extremele servesc de prindere şi împingere pentru om – nu a fost necunoscută epocii primitive, dar, în mod sigur, ea nu a fost definită decît recent, de către Blaise Pascal, care s-a ocupat cu principiile ş' categorisirea pîrghiilor de rezistenţă. Neavînd nici un erudit între noi, care să ne explice apariţia istorică a roabei şi a eventualului inventator al ei, noi ne mulţumeam să-l înjurăm pe Pascal, pe acel, minunat om de ştiinţă şi genial gînditor, care a scris nepieritoarele *Les Provinciales* (1656—1657) şi *Pensées.* Roaba a fost folosită, fără îndoială, la lucrările Canalului de Suez (25 aprilie 1859—17 noiembrie 1869), acea primă construcţie de unire a două mări, imaginată de inginerul francez Ferdinand de Lesseps ; albumele şi lucrările istorice şi de specialitate ne prezintă roaba în toată majeslatea sa ca o unealtă folosită la această

lucrare colosală realizată prin forţele exclusive ale braţelor.

Numai cine este nevoit să lucreze cu o roabă ajiiiii'.i- s.i i cunoască tainele. Numai cine este nevoit să ridice o lo.ih., şi să o împingă 300 de metri pe o scîndură îngustă de 10 cm sau o pîrtie bătătorită de 15 cm, sau să urce pe o schela cu înclinarea de 30 m./6 m. sau 8 m., în anumite cazuri, poate sa apre-'ieze calvarul roabei în ceea ce a fost munca forţată pe care deţinuţii de la Canal au executat-o ani de zile. Niciodată nu am avut dohotul trebuincios pe care să-l punem pe osia roţii ca să alunece mai uşor. Absolut niciodată, cît am lucrat la săpăturile de pămînt de la Canal, nu am avut o roabă cu mînerele netede şi braţele corespunzătoare muncii pe care trebuia să o prestăm ; ori erau braţele prea scurte, ori prea lungi. Peste toate acestea, roabele pe care le aveam, majoritatea, erau construite din schelete de fier şi lada de tablă, extrem de grele şi anevoioase la împins. Cele cîteva mai uşoare, de lemn, erau deja deteriorate şi, chiar în situaţia în care erau, dacă ne cădea în mînă vreuna o reparam cum puteam ca să ne-o însuşim pentru ziua de suferinţă, care ne stătea în faţă.

Eu am lucrat aproape exclusiv la cărat la roabă, conside- rîndu-njă voluntar mai apt decît ceilalţi din grupa mea pentru a face acest lucru. Oarecum, mi-a convenit această muncă silnică pentru simplu motiv că aveam timp suficient să fiu singur, să mă gândesc, în cele aproximativ 15—20 de minute cît făceam un drum de întoarcere cu roaba. îmi creasem o plăcere mereu şi mereu nouă să descopăr ori de cîte ori ieşeam din groapă, frumuseţea încântătoare a lacului spre care mă ¡îndreptam să deşert roaba. Uneori —■ cu toate că îmi era extrem de grea povara pe care o purtam –, nici nu mă gîn- deam la munca ce o făceam, şi înaintam mecanic, ca un robot. Această distracţie mi-a fost fatală de cîteva ori. Nedepunînd efortul necesar de opintire sporită la începerea urcării schelei, – adică nefăcînd paşi mărunţi şi iuţi ca să prind viteza po- tenţială de ieşire pe planul orizontal de sus –, mă trezeam epuizat la mijlocul schelei, unde mă opream cu suflarea su- grumată şi puterile fizice istovite. Trebuia să-mi ţin roaba pentru un timp în echilibru, să mă odihnesc cîteva clipe şi apoi să mă încordez din nou ca să izbutesc sus. în tot acest timp auzeam în spatele me'u înjurăturile brigadierului şi, de cele mai multe ori simţeam pe spate arsura parului miliţianului care mă îmblătea pentru pretextul, chipurile, că sabotam lucrul, blocînd schela pentru cei care mă urmau cu

roabele.

Pentru a evita orice intervenţie de acest fel, îndată ce mă simţeam extenuat, încercam să mă remontez imediat rărind

doar paşii, continuîndu-mi urcuşul cu orice risc. De cele mai .multe ori reuşeam,'dar uneori mă prăvăleam de pe schelă, de la 2—3 metri, cu roabă cu tot, alegîndu-mă cu tot felul de lovituri dureroase. Căderea între braţele roabei producea, în cel mai bun caz, julireă pielei de pe coaste sau picioare sau braţe, uneori atât de profund, că toată partea afectată de zdre- lire se împurpura de sînge. Medicul de şantier se prezenta ia faţa locului cu tinctura de iod, singurul desinfectant de care dispunea lagărul, şi te ungea peste leziuni fără nici un fel de menajament. Usturimile, durerile şi suferinţele acestei operaţii depăşeau tot ce o minte omenească îşi poate închipui că un om, numai cu pielea pe oase, ar putea îndura.

Eram trecut pentru cîteva ore la săpat sau încărcat şi apoi, din nou, o luam de la început.

Uneori, de pe urma unor asemenea căderi, oamenii îşi fracturau mîinile şi picioarele, devenind ciungi sau schilozi.

. înir-o zi mi-a fost dat să văd primul om care îşi pusese jugul după cap la cărat roaba, nemaiputînd-o împinge altfel, în brigada vecină, care îşi avea alte două schele pe căpriori proprii de ieşire din groapă, am văzut un om în vîrstă, cărunt, cu ochelari bombaţi, cu nişte chiloţi murdari care de abia se mai ţineau pe el, că avea după gît un fel de împletitură multicoloră ale cărei-capete coborau la coarnele roabei, chiar la manelele de unde omul suporta greutatea. Am bănuit imediat că era vorba de un fel de jug pentru susţinerea şi uşurarea sprijinirii roabei, omul nefiind în stare să ţină ridicată roaba numai cu braţele.

— L-ai văzut pe Papa Follender ?, mi-a zis avocatul bucu- reşteaa Adrian Dobrescu, care era repartizat la nivelarea pă- mîntului vărsat spre Siutghiol.

Era pentru prima oară cînd auzeam numele acestui om. De aici înainte l-am auzit rostit de multe ori şi eu însumi am ajuns să stabilesc relaţii ulterioare cu acest evreu condamnat pentru acte de trădare comise, spune-se, împotriva coreligionarilor săi, de pe timpul cînd fusese deţinut într-un lagăr sub mareş.'lul Antonescu. Follender era condamnat pentru crimă împotriva umanităţii.

În. chiar aceeaşi zi am văzut şi alţi oameni care l-au imitat pe Papa Follender, între care, primul, un băieţaş delicat şi extrem de tânăr, dacă avea 16—17 ani, elevul Gh. Creţu din Bucureşti, şi un avocat sas din Sighişoara, Scheiber, care se considera coleg de bară al lui Ion Gheorghe

Maurer, membru

marcant al partidului comunist român şi secretar sau subsecretar de stat al unui minister oarecare. Se ştie că I. Gh. Maurer fusese avocatul lui Gh.Gheorghiu-Dej şi se făcuse util, mai înainte de 1944, în mai multe forme, mişcării comuniste române promovate de câteva duzini de recalcitranţi sociali., respinşi de mişcarea de dreapta, care impunea o normă etică, '— morală, religioasă şi naţională –, la care aceşti revoltaţi sociali nu aveau acces.

Papa Follender mi-a rămas în minte ca un simbol al robiei modeme, al stadiului cînd omul a ajuns să fíe pus în jugul roabei, o muncă tot atît de odioasă ca a boului silit să tragă la plug, dar pentru că ar fi fost prea greu şi nu ar fi corespuns scopurilor muncii speciale care era aşteptată de la noi (noi trebuia să adîncim solul, nu să-l brăzdăm), truda i-a fost intervenită de la plug şi car. la roaba ticăloasă.

La scurt timp după transferarea noastră la Valea Neagră am observat că unii oameni nu se puteau scula dimineaţa de pe priciuri. Brigadierul se năpustea peste ei. îi ameninţa cu pumnul, îi ameninţa cu reducerea hranei la raţia de celulă, cu tăiatul pachetului şi oprirea corespondenţei lunare (sic) către familie (nu de la familie, ceea ce era un mare privilegiu, care li s-a acordat unora, numai o dată sau de două ori în tot timpul detenţiunii, de trei ani şi ceva la Canal).

Oamenii rămîneau cu ochii larg deschişi, parcă îngroziţi de cc auzeau, încercau să se ridice, dar nu-i ajutau puterile, în cîteva clipe apărea un medic deţinut, din resortul infirmeriei, însoţit de vreun plutonier oarecare, cerceta omul şi. pentru că acesta nu se putea ridica, era lăsat pentru refacere în baracă. Unii medici deţinuţi, spre dezonoarea lor, se lăsau impresionaţi de insistenţele plutonierului, ale instmctorilor, ale ofiţerilor politici sau chiar ale comandantului lagărului şi nu-şi dădeau avizul favorabil, în sensul ca omul să fie scutit de a ieşi pe şantier. Mulţi dintre aceşti oameni au pierit la locul de muncă, fiind aduşi cu tărgile în interiorul lagărului, de unde, apoi, erau luaţi cu o căruţă şi înmormântaţi la periferia cimitirului din comuna Valea Neagră.

Cei care rămîneau în dormitoare, la amiază primeau numai o jumătate de polonic de ciorbă (375 de grame, sau

250 de grame, depindea de mîncarea servită), pîinea fiindu-i suprimată complet, pe considerentul că sfertul de piine dat dimi

neaţa acoperea întreaga raţie cuvenită, pe toată ziua. Omul zăcea o zi sau două sau chiar mai multe pînă cînd reuşea ■să se ridice în capul oaselor. Sprijinit de oamenii din brigadă, acesta făcea toate eforturile posibile ca să iasă din nou pe şantier, să mai mănânce o dată alocaţia întreagă, chiar cu riscul ca a doua zi, scena să se întîmple aidoma.

Era o dimineaţă de vară cînd, ca de obicei, brigăzile ieşeau pe poartă, unde oamenii erau număraţi de un sergent din batalionul de pază şi, în plus, de un om al administraţiei. în acea dimineaţă am văzut că, în mod neobişnuit, se afla la poartă comandantul lagărului Zamfirescu cu. veşnica lui ţigară în colţul gurii. Trebuia să ţinem alinierea perfectă şi să păşim strîns unul după altul. Aflîndu-mă în grupa de margine, întîia, am putut să observ cauza pentru care Zamfirescu se afla la poartă şi nu în interiorul lagărului sau la postul de control, unde îl vedeam în mod obişnuit. La picioarele fostului hamal din portul Costanţa şi preşedinte al sindicatului muncitorilor maritimi portuari, se afla trîntit la pămînt un om între două vîrste, cu capul descoperit tuns scurt, cum eram toţi, de altfel, în primii doi ani, care încerca zadarnic să sărute picioarele zbirului. Zamfirescu se ferea de atingerea omului şi, din cînd în cînd, îl atingea cu pantoful în faţă sau în burtă.

—■ Lăsaţi-mă să ies pe şantier, domnule comandant. Vă implor şi vă rog ca pe Dumnezeu, lăsaţi-mă să ies. Mor de foame dacă nu ies, mor...

Acestea au fost cuvintele pe care le-am auzit cînd treceam cu brigada prin poartă.

Am aflat, mai tîrziu, că omul prăvălit la pămînt era un fost comisar de poliţie din Bucureşti, Hagiu, şi că fiind foarte slăbit şi incapabil de a face vreo muncă oarecare cît de neînsemnată pe şantier, chiar de a căra apă, a fost oprit în lagăr, la fel ca toţi ceilalţi care căzuseră şi cădeau zilnic. Omul nu putea, însă, suporta chinurile foamei şi, desigur, numai printr-un regim alimentar sporit ar fi reuşit să se refacă. Hagiu se mai abatea uneori pe la bucătărie, de unde era alungat ca un cîine din preajma hîrdaielor pe care ar fi dorit să le lingă de rămăşiţele de mîncare, dacă s-ar mai fi aflat. De obicei, nu se afla nimic, fiecare brigadă avînd oamenii ei înfometaţi care luau hîrdăul în primire să-l cureţe perfect, imediat după ce se servea masa. în unele brigăzi, se obişnuia să se facă în tură acest lucru. Şeful bucătar era un sîrb fugit de sub urgia lui

losif Broz Tito, comunist antititoist, cum au fost atîţia, care s-a refugiat în România în 1948, unde a fost condamnat de autorităţile comuniste române, pentru agitaţie duşmănoasă împotriva regimului (?), iar alţii pentru cele mai stranii acuzaţii. Regimul comunist nu avea nici o încredere în disidenţii lui Tito. Menţionăm că din 1949 Tito nu a mai permis trecerea refugiaţilor scăpaţi peste frontieră, spre apus. Pe majoritatea lor i-a reîntors la frontieră, predîndu-i autorităţilor române, după ce îi ţinea el în închisoare diferite perioade de timp, sau în lagăre de muncă forţată, unde mulţi au fost chiar impuşcaţi. Bucătarul sîrb, ca cei mai mulţi dintre iugoslavii aflaţi în închisoare, era extrem de pervers, crud, o adevărată bestie, informator ordinar şi unealtă fidelă a administraţiei.

Scena din poartă ne-a cutremurat pe toţi şi în sufletul fiecăruia dintre noi a început să se mişte o cumpănă foarte intimă, care oricît am fi luptat, nu putea să nu scoată la suprafaţă decît cea mai aprigă indignare, ură, scnîşnire a dinţilor. Indîrjirea noastră împotriva regimului trebuia să continue, oricum, în orice împrejurări ; ceea ce ne aştepta în viitor nu putea să mai fie viaţa unor oameni creaţi să fie liberi, demni şi mîndri de rasa umană.

Vasile Buiuca, brigadierul, se întreţinea foarte amical pe şantier cu Ghinea, Chirion, comandantul biroului de securitate al lagărului şi alţi oficiali ai administraţiei sau, aii securităţii. Uneori îl vedeam că înmîna coli de hîrtie care, ne închipuiam noi, nu puteau fi decît rapoarte cerute de conducerea lagărului asupra unor probleme care îi interesau. Alteori îl vedeam pe Buiuca că chema la el pe câte unul dintre noi cu care vorbea în şoaptă şi, în mod ciudat, cei pe care îi chema deveneau evazivi în răspunsurile pe care noi le aşteptam, după ce-i întrebam asupra naturii convorbirii avute. într-o zi, însă, Buiuca ne-a vorbit despre o nouă muncă care ne revenea să o facem în viitor, în scurt timp, şi în mod special această muncă trebuia făcută numai de brigada noastră.

— în curînd, magaonilor, vom merge să lucrăm la Canara. Vom lucra în schimb de noapte. Vom fi singura brigadă care vom lucra peste noapte în colonia noastră. Dar pentru asta vreau să vă anunţ că nu-mi voi pune faţa să ajungem acolo, înainte de a avea dovada începînd de aici, că vreţi să munciţi cinstit. Nu aşa capînă acuma ; să munciţi cu

tot sufletul, fără chiul şi fereală. M-aţi înţeles, magaonilor ? Să facem norma chiar cînd este aproape imposibil. Pentru brigada noastră nu va trebui să existe scuze. Numai aşa vom beneficia de încrederea administraţiei, care ne este absolut necesară pentru obţinere;! unei, munci de noapte.

Era clar că Buiuca prezentase şi prezenta rapoarte asupra fiecăruia dintre noi şi, pe de altă parte, el avea misiunea de a informa securitatea asupra prieteniilor noastre, cunoştinţelor şi popularităţii nostre în interiorul brigăzii şi în alte brigăzi etc. După felul cum ne vorbise, se credea că ni se crea cine ştie ce favoare fiind destinaţi să lucrăm de noaptea, cîte 12 ore în şir, la cariera de piatră, care se afla la circa 6 km. de lagăr.

Lucram înfundat, obidiţi, înfometaţi şi însetaţi. Nu mai aveam nici o altă nădejde în noi decît aceea de a primi răspunsuri după cărţile poştale care ne-au fost date să le scriem familiei. Acest gînd ne absorbea complet şi pentru curiozitatea de a afla ceva, cît de puţin, de la familiile noastre, eram în stare să muncim peste limitele reduse ale forţelor noastre. Ameninţarea opririi scrisorii de acasă sau a pachetului cu alimente de 5 kg., care ne-a fost promis că-l vom avea dacă îl vom cere de ¡acasă şi ne va fi trimis, erau arme destul de puternice şi ooKrîrşitoare în mîinile administraţiei ca să ne îndemne la muncă şi să ne păstreze disciplinaţi.

* * *

Intr-o zi, înainte cu câteva minute de a se da încetarea lucrului pentru prînz, am auzit o prăvălire masivă de mal, la numai cîţiva zeci de metri de noi. Brigada care lucra în acea parte era constituită aproape exclusiv din ţărani maramureşeni şi dobrogeni. S-a văzut un nor subţire de praf înălţîndu-se spre cer în acea parte şi, imediat apoi, s-au auzit ţipete de ■oameni înfricoşaţi.

— L-a prins malul ! Să săpăm degrabă să-l dezgropăm !, -am înţeles din vaierul care se ridica tumultuos în văzduh.

Un bîet om, bărbat tînăr din partea Sighetului (Maramureş), nu apucase să se ferească suficient în clipa cînd oamenii de sus, care se aflau pe platforma superioară a solului şi care manevrau, răngile în opintirea de a răsturna falia de pământ cuptorită adînic la bază, fusese prins sub mal chiar în clipa fatală, cînd mai avea numai un pas să iasă din locul

prăbuşirii. Tovarăşii de echipă şi întreaga brigadă, au sărit ca unul, în cea mai mare grabă să-l salveze, săpînd cu lopeţile, casmalele şi mîinile. După o muncă istovitoare şi palpitantă, la care s-au alăturat şi oamenii din alte brigăzi, au reuşit să-l dezgroape pe acela care cu mai puţin de 15 minute înainte fusese un om viu. Acum, oamenii au tras de sub pămînt un mort cu toracele strivit, faţa înăbuşită de sînge amestecat cu pămînt, bazinul şi genunchii turtiţi complet, cald încă, de sîngele care nu se răcise de tot.

Omul apărea, sub arşiţa aprigă a Dobrogei, ca o altă fosilă, mai recentă, a solului antic al acestei scoarţe a pămîn+ului limitrof catenelor herciniee, nemumificată în tiparul pămîntului, dar care avea să se întipărească veşnic în memoriile noastre pentru istoria neamului, ca o icoană vie a unor crime care nu vor putea fi uitate.

Cu fiecare zi ce trecea, condiţiile de lucru ni se păreau tot mai anevoioase şi oamenii deveneau tot mai aspri, mai puţin comunicativi, mai duri. Obrajii începuseră să ni se desumfle, trupurile să ne revină la dimensiunile normale dar, dacă ne surprindeam prin vreo fereastră a barăcilor, noi înşine nu ne mai recunoşteam. Deveniserăm aproape negri şi peste feţele noastre nu mai fulguia nici un zîmbet. Probabil că Ch. Darwin a avut dreptate cînd a derivat, în evoluţie antropologică, zîm- betul şi rîsul omului, din rânjetul primitiv al animalelor. Un lung timp la Canal, oamenii aveau întipărit mai mult rânjetul pe feţele lor, care odată au fost fine, subtilizate, nobile.

Pămîntul îşi lua tributul de la noi, cu vîrf şi îndesat, acel pămînt al ţării pe care îl iubeam pătimaş.

7. Foamea şi setea

între foame şi sete există o deosebire. Dar această deosebire nu este de natură, ci numai de intensitate. Şi una şi alta, aceste senzaţii organice adinei afectează direct, necesităţi primare ale organismului, necesităţi de primul ordin care, dacă nu sunt satisfăcute într-un anumit timp, ameninţă însăşi existenţa biologică a oricărei fiinţe. în definiţia noastră proprie, necesitatea nu este decît un dezechilibru determinat de durată. AceSt dezechilibru

continuu în care am fost ţinuţi în închisoare şi lagăre de muncă forţată a. fost, desigur, premeditat calculat de către regimul comunist într-un astfel de mod îneît acesta să submineze adine însăşi structura celulară a indivizilor odată cu deteriorarea însăşi a entităţii, lor spirituale. Comuniştii au scontat pe rezultatele înflămînzirii şi însetării omului nu numai pentru a amortiza reacţiunea popoarelor împotriva regimului tiranic pe care îl impuneau, dar şi pentru a nimici pe duşmanii potenţiali sau pe cei declaraţi. în fiecare caz această politică a regimului comunist a depins de coordonarea intensităţii şi duratei regimului de înflămînzire, avîndu-se în vedere scopurile imediate sau mai îndepărtate de realizat.

La Canal, după cum am amintit undeva mai înainte, foamea a fost prima fantomă, chiar înaintea muncii infernale, care ne-a întîmpinat. Sub imperiul ei sălbatec am trăit ani de urgie şi groază, ani în oare mai mult ca în celule, cînd ne muiarn bocceluţele de sub cap, – care ne serveau de perne –, cu balele care ni se prelingeau din gurile flămînde în timpul nopţii, foamea ne-a apărut ca o năpastă teribilă, din tentaculele căreia ne era imposibil să ne sustragem şi să scăpăm. în mintea noastră nu încăpea nici o altă idee deoît aceea de a obţine ceva, cât de cît, în plus, pentru, hrănirea noastră. Ochii ne erau hipnotic aţintiţi numai pe lama casmalei, pe roata roabei, pe ciocanul de sfărîmat piatră, pe lopata de încărcat pămînt, pe platforma de cărat piatră sau bolovani a. vagoanelor, pe orice ne era dat să facem şi de pe urma folosirii căruia aşteptam să ni se dea polonicul de mincare sărăcăcioasă sau alterată, cu mult sub nivelul refacerii energiilor noastre.

în lagărul de la Peninsula, administraţia respectivă a intensificat pînă la paroxism foamea şi setea, introducînd în graduare durata draconică a maximului posibil pentru unii şi a imposibilului de atins pentru alţii.

În brigada din care făceam şi eu parte se afla un elev de liceu din -Moldova, care la data arestării fusese în clasa a şaptea, deci în jurul a 17 ani. Acum era după doi ani de închisoare. încă imberb, doar cu un pufişor negricios, sub nas, Constantin Herţan era în procesul normal de, creştere şi dezvoltare. Nu era nici o mirare că băiatul urmărea, prin orice mijloace, să obţină o porţie de mînoare mai bună, mai multă şi repetată. Pentru aceasta, Const. Herţan a apărut în

brigada noastră ca un muncitor extraordinar la vîrsta lui fragedă. Şeful grupei lui era un oarecare Romulus Dănîlă, fiul unui preot, tot. din părţile Moldovei de jos, un tînăr care dăduse dovadă de grave abateri disciplinare sub arme, sfidînd noua conducere de stat, de pe urma acestor fapte alegîndu-se cu arestarea şi trimiterea cu un mandat de cinci ani detenţiune corecţională la Canal. Const. Herţan era unul dintre privile- giaţii brigăzii, şi pe bună dreptate. în primul rând, era cel mai tînăr dintre noi şi apoi, era un muncitor ambiţios, ceea ce nimeni nu-i putea contesta. Mai tîrziu cîndva, după doi ani, Herţan a ajuns pontator într-o brigadă.

După aproximativ două săptămâni de la data când am scris acasă pentru trimiterea de alimente şi lenjerie, totul împreună 5 Kg., oamenii au început să primească pachete. Mai mult, la poarta lagărului au început să apară oamenii din partea locului şi chiar de la mari depărtări, care veniseră cu intenţia de a reuşi să-i vadă pe cei care le scriseseră de la adresa dată. Oamenii aflaseră că la anumite lagăre (la cele de drept comun) se acordau vorbitoare cu cei închişi şi, de aceea, Sr-au grăbit să obţină şi aici aceleaşi favoruri de care auziseră, neavînd de unde şti că între o categorie de deţinuţi şi alta era o mare prăpastie. Probabil că administraţia lagărului avea dispoziţiuni să acorde vorbitor şi oamenilor din acest lagăr (ca şi tuturor celor de deţinuţi politici de pe Canal), pentru că la această primă apariţie de civili în faţa porţii, într-o duminică, am observat că unii oameni au fost chemaţi la poartă de ajutorul primului brigadier Neagu Gh. Gujbă, un fost plutonier major de jandarmi din Banat. La acest prim vorbitor au fost admişi, mai ales, brigadieri, pontatori şi fruntaşi în muncă. Unii oameni au primit numai pachete de afară şi sfatul miliţienilor ca să muncească mai bine ca să poată să se bucure de vorbitor, ca şi cei cari beneficiaseră de acest favor.

Eram în spatele barăcii tolănit pe părnînt, cînd cineva m-a strigat în baracă să văd un copil. M-am grăbit, fiind foarte dornic să văd o asemenea minune vie în viaţa aspră a lagărului. Intr-adevăr, chiar în apropierea locului meu de pe prici, se afla un copilaş de vreo trei anişori, bucălat, cu pantaloni scurţi, foarte vioi, cu o bluză cu guler aş marinăresc, extrem de simpatic şi îndrăzneţ pentru vârsta lui. I-am mîngîiat părul cârlionţat ca de mătase şi copilul şi-a întors faţa spre mine, zîmbin- du-mi cu o drăgălăşenie fermecătoare. în zâmbetul

acestui copil am înţeles toată puritatea prunciei de care vorbea Cristos, într-o anumită ocazie. Acest zîmbet mi-a răscolit atâtea tumultuoase amintiri, atîtea dureri refulate, atîtea emoţii acumulate în primul an de închisoare, încît nu mi-am putut reţine lacrimile calde între pleoape. Băieţaşul scăpase printre gardieni şi brigadieri, şi se luase după tatăl său, pontatorul brigăzii noastre lordăchescu. Nu am profitat prea mult de această vizită turburătoare, că s-a şi prezentat un brigadier de la poartă cu un gardian să ia copilul.

— Cine i-a admis intrarea în lagăr ?, strigă gardianul.

— Domnul comandat Zamfirescu, rosti molcom pontatorul.

Nu ştiu cît adevăr ascundea declaraţia pontatorului, dar lordăchescu nu ar fi îndrăznit să invoce o asemenea justificare, dacă nu ascundea şi un sîmbure de adevăr.

Ne-am uitat şi noi cu interes, din perimetrele barăcilor noastre, la grupul pestriţ de civili care veniseră în vizită. Nu aşteptam să aflăm nimic nou de la aceia care îşi intîlniseră. membri din familie, pentru că aproape toţi, de data aceasta, erau numai oameni ai administraţiei, într-un fel sau altul, care nu erau dispuşi să facă confesiuni cu riscul căderii în dizgraţie.

Pachetele care se acceptaseră la poartă fuseseră luate înăuntru pentru cei care fuseseră vizitaţi, dar respinşi de administraţie să se întîlnească cu familia. în acea seară, s-a simţit un nou spirit de afară – de comunicare şi respirare mai largii – şi deţinuţii, în general, s-au însufleţit de speranţă că nu erau uitaţi, cu toate că favoritul administraţiei nu ajunsese în mijlocul oamenilor de rînd. Dar, cine ştie, ne ziceam fiecare în sinea noastră, va veni, va fi posibil să vină o zi cînd şi noi vom vedea pe cineva drag din familie.

De a doua zi au început să sosească pachete din ce în ce mai multe în lagăr şi aceste pachete au început să fie distribuite oamenilor, fără discriminare, cîteva luni la rînd. Oriunde eram pe şantiere, de aveam vizibilitatea drumului şerpuitor care urca de la Valea Neagră spre lagăr, urmăream maşina poştei Constanţa oare ne aducea pachetele şi scrisorile aşteptate ca o mană cerească de acasă. După cîteva luni această maşină, un fel de autocamionetă joasă, ne-a devenit extrem de familiară şi mulţi dintre noi îndrăzneau să aproximeze, după vedere, cam cîte pachete puteau fi în încărcătura zilei.

— Cred că au fost patru sute de colete, spunea un ofiţer, odată, un fost căpitan de artilerie. După viteza unei asemenea maşini pe o pantă ca aceea, care nu poate fi mai mult de 25 Km, pe oră, maşina are circa 2. 000 de Kg. încărcătură, conchise el raţionamentul făcut.

— Azi nu au fost mai mult de două sute de colete, preciza altul, altă dată. Foaia de cort a camionetei a fost trasă peste încărcătură şi în lada unei asemenea maşini nu încap mai mult de 1. 000 Kg.

De cele mai multe ori pronosticurile apăreau reale. Listele cu pachetele sosite erau afişate la baraca de distribuire şi noi le puteam sumariza.

Pachetele erau depozitate într-o magazie din. interiorul lagărului ale cărei uşi au fost armate şi ferestrele zăbrelite. Seara, după ce se servea masa, erau convocaţi la o adunare specială brigadierii şi pontatorii şi li se citea lor, prima oară, lista oamenilor care primiseră colete. întotdeauna era nelipsit de la această adunare locotenentul Chirion, comandantul politic şi de securitate interioară a lagărului sau, dacă el nu putea li de faţă, era reprezentat de către vreun adjunct al său, din cei doi pe care îi avea. Aici se hotăra, cu avizul brigadierilor şi aprobarea lui. Chirion,' dacă pachetul urma să fie predat destinatarului sau să fie restituit expeditorului.

Oricum, seara în jurul orei opt, oamenii care fuseseră anunţaţi mergeau la baraca de lingă infirmerie, în primul an, unde, pe o ferestruică, li se dădeau pachetele desfăcute, după ce erau meticulos examinate. Ceea ce se afla interzis intrării în lagăr, era oprit de[1] ajutorul de prim-brigadier Gujbă şi de către ceilalţi brigadieri care erau delegaţi la desfacerea pachetelor (nu toţi brigadierii aveau acces la desfacerea pachetelor). Ceea ce era consumabil era însuşit de către aceşti paraziţi şi ticăloşi, care, dacă nu puteau consuma totul, împărţeau unor turnători, medici şi ingineri de şantiere, fruntaşi în muncă, după libera lor voinţă. în cazul că alimentele erau alterate, acestea erau aruncate, pentru a nu periclita sănătatea oamenilor.

într-o dimineaţă, după distribuirea de seară a pachetelor, care se făcea o dată sau de două ori pe săptămână, am constatat că Const. Herţan, beniaminul brigăzii noastre, lipsea din fruntea grupei lui, al cărei şef era.

— E la carceră, s-a auzit zvonul printre noi.

Constantin Herţan pândise toată noaptea dintr-un .colţ obscur de lingă baraca unde se distribuiau pachetele. Se ştia

că unele alimente se aruncau, dar nu se ştia unde. Ochii înfometatului elev erau pe brigadierei care urmau să arunce acele alimente, dacă ar fi fost cazul. Ca aproape în toate cazurile, şi în acea seară au fost aflate alimente necorespunzătoare. Cîţiva brigadieri, după ce oamenii au părăsit punctul de distribuire şi peste lagăr se lăsase liniştea de moarte, întreruptă doar, din cînd în cînd, de semnalele de toacă ale gărzii, au luat tot ceea ce fusese aflat alterat şi dus la unul dintre closetele mai noi, spre centrul lagărului, lingă bucătărie, unde au fost .aruncate în cloacă. Const. Herţan a pîndit pînă ce brigadierii s-au retras la barăcile lor şi apoi, în cea mai mare taină, bietul băiat s-a apropiat de closetul respectiv, a desprins cu atenţie o scîn- dură din spate şi a intrat în groapa cu excremente de unde a ales o raţă friptă, intrată în putrefacţie, şi de acum, desigur, îmbibată şi de sucul scîrbos al cloacei în care fusese asvîrlită. înfometatul adolescent s-a retras uşor spre ieşire, unde, însă, a fost surprins de un gardian de serviciu, din interiorul lagărului. Raţa a fost smulsă din mîinile tremurînde ale copilului înnebunit de foame şi, imediat, acesta a fost trecut la carceră. Se pare că Herţa nu apucase să se înfrupte din poftită raţă după care coborîse în murdăria pestilenţială întocmai ca o hienă din deşert.

Era o după-masă tristă de duminică. Afară plouase toată noaptea şi în acea zi nu am fost scoşi la muncă voluntară, cum eram scoşi în fiecare duminică dimineaţa. Nu ştiu dacă în cei trei ani şi ceva de Canal am fost scutiţi, în maximum zece duminici, să nu fi fost scoşi la muncă pînă la cel puţin ora două după masă. Brigadierul şi pontatorul ne-au comunicat dimineaţa, după deşteptare, că în acea zi vom avea program administrativ, adică să ne coasem efectele, să ne spălăm rufele, să ne scuturăm păturile şi să aranjăm priciurile, să curăţăm baraca şi ţarcul etc. Cu toate că ni se comunicase acest program de dimineaţă, imediat după ce ni s-a servit cafeaua, ne-am trezit cu un grup de soldaţi de securitate şi cîte un gardian în fiecare dormitor, pentru percheziţie. Ne-au fost întoarse toate lucrurile pe dos, ne-au fost desfăcute căpătiile de pernă umplute cu paie şi noi dezbrăcaţi în pielea goală şi trecuţi dintr-o parte a barăcii în alta cu hainele în braţe. Ne-au fost luate custurile construite din părţi de potcoavă cu oare ne tăiam pîinea, mulţi fiind ştirbi de pe urma bătăilor suferite în securităţi, ne-au fost luate sulele pilite din

cîte un cui cu care ne coseam încălţămintea şi ne-a fost luat tot, absolut tot ce nu intra în inventarul admis, foarte redus, pe care un deţinut îl putea avea asupra sa. Se ignora complet că aici, în lagăr, noi aveam nevoie de aşa ceva mai mult pentru viaţa noastră de muncitori însclavizaţi, decît în celulă. Nimic nu este mai deprimant şi mai desgustător într-o închisoare decît percheziţiile inopinate sau chiar aşteptate din cînd în cînd. Toată viaţa îţi era întoarsă pe dos şi ceea ce ai putut să-ţi aduni şi să-ţi creezi cu grijă în jurul nevoilor imperioase, deodată era distrus şi trebuia să o iei de la capăt, dacă mai aveai ambiţie, putere şi entuziasm.

De aceea, în acea după masă, zăceam pe marginea priciu- rilor sau întinşi pe priciuri şi ne vedeam fiecare de necazurile noastre, unii cu acul, alţii cu revizuirea lenjeriei, răscolirea paielor în saltele ca să se mai afineze, alţii luptîndu-se cu gîndurile şi te mai miri ce, când omul nu .are decît minimum ce îmbrăca şi gospodări, şi nici un reazim cert de meditaţie, în afară de zădărnicia vieţii şi a morţii.

După ora unu se citise o listă de oameni care primiseră pachete, în brigada noastră. La un moment dat a sunat goarna cu îngînări lungi de tonuri îndepărtate, punctate uneori de opriri stridente, ceea ce însemna prezentarea oamenilor la ridicarea pachetelor. După un anumit timp, au început să sosească oamenii cu ceea ce primiseră de acasă, pe care le aduceau fie îngrămădite în cîte un dos de pernă, fie în pătură sau în haină. Nimănui nu-i era dat ambalajul în care sosise coletul şi nimeni nu a primit nici un petec de hîrtie, scris sau nescris, odată cu pachetul. Printre noi era şi un ţăran fruntaş din judeţul Alba, comuna Lorinţi, Victor Gherman. Acesta ajutase cu alimente fugarii din Munţii Sebeşului, avînd o pedeapsă de cinci ani închisoare corecţională. în satul său, moş Gherman fusese un om de' frunte. Avusese şi doi fraţi la Bucureşti cu înalte demnităţi la Ministerul de Finanţe înainte de 1946. Soţia sa Clara îi trimisese primul pachet. După calitatea alimentelor din pachetele primite se putea deduce standardul de viaţă al celor de afară şi aş putea afirma ceva mlai mult ; ceea ce era cunoscut încă de afară, din timpurile normale, asupra bunei stări a provinciilor româneşti, era acum şi aici cu prisosinţă învederat. Astfel, pachetele cele mai abundente, cu pîine albă, mare, crescută de două palme, slănină groasă, afumată, şuncă, brânză ca spuma, veneau din Banat şi din Ardeal. Din Muntenia şi Moldova pachetele care soseau erau

sărăcăcioase, predominînd pîinea lipie, scăzută, brînza telemea, carne de pasăre, fructe şi câteva prăjituri. Dobrogenii primeau pachete foarte simiple, mai mult mămăligă, mălai, pastramă şi un fel de brînză vineţie. Ca la munteni şi moldoveni, nici la aceştia nu am observat vreo jumară de porc sau alimente mai substanţiale. Maramureşenii, în schimb, primeau slănină de porc, dar pîinea era neagră, inferioară calitativ. în afară de aceste alimente de bază, conţinutul coletelor lor se reducea la fructe, nuci şi un fel de plăcintă ou brînză.

Moş Victor Gherman apăruse în dormitor cu braţele încărcate cu o pîine mare cît o roată de plug, albă ca laptele la tăietură, cu coaja arămie, apoi un borcănaş cu carne de porc şi ramaţi conservaţi în untura proprie, prăjituri, două cămăşi de cînepă nouă, ciorapi şi altele, Faţa omului radia de fericire. Moş Gherman, fiind din apropierea mea cu comuna, şi fiind, de altfel, şi sufleteşte foarte apropiaţi din clipa cînd ne-am întâlnit în această brigadă, m-a invitat imediat să gust din alimentele primite, ceea ce se obişnuia între -oamenii care se cunoşteau şi nutreau afecţiuni reciproce. în dormitor domnea liniştea, o linişte ciudată şi neverosimilă. Ochii tuturor oamenilor erau îndreptaţi spre bunătăţile pămîntului pe care moş Victor Gherman le-a acoperit curînd cu un prosop. Victor Gherman avea în el acea zgîrcenie tipică a ţăranilor chivernisiţi şi grijulii de avutul lor, caracteristică de care nu s-a debarasat nici aici. Nu rîvnea de la nimeni nimic, dar nici de dat nu dădea cu uşurinţă, decît la cerere şi în anumite împrejurări. Nu mă apropiasem bine de priciul lui moş Gherman cînd am auzit un ţipăt strident din colţul din fund al dormitorului. În acea parte se afla un grup de şapte-opt ţărani maramureşeni, între care şi unul Gherasim Chiş, figura dominantă a lor, ţăran de o delicateţe spirituală rar întâlnită. Mi-am îndreptat ochii să văd ce se întâmplase şi am rămas înmărmurit de scena care aproape că se consumase, dar care încă şoca. Un ţăran, Vasale Suiciu, cu obrajii albi şi mustaţa roşcovană, se uita spre noi cu faţa schimonosită, ochii ficşi, imobili şi maxilarele încleştate cruciş. Mi-am dat seama că omul suferise o paralizie fulgerătoare peste care, însă, trecuse cu viaţă. Mi-am explicat în aceeaşi clipă şocul suferit : omul fusese confruntat subit cu vederea unor alimente dorite, dar imposibil de avut pentru sine. Dezechilibrele acestea erau naturale în faza de înfometare în care eram şi nu a fost unul dintre noi să nu urmărim pe un

altul cu înfrigurare de bestie cînd acesta îşi aranja alimentele în lădiţa de sub pat, pe care fiecare dintre noi o avea după cîtva timp. Oamenii au reuşit să-şi alcătuiască valijoare de lemn din lădiţele aflate pe şantiere, ân care fusese dinamită, sau din scîndurile aflate prin curte sau la barăcile noi, pe care le foloseau în acest scop. Majoritatea absolută dintre noi nu avuseserăm la sosire decît saci confecţionaţi din cîte o cămaşă, un petec mai mare în care se nimerise să ni se trimită vreun pachet la penitenciar etc.

Foamea îşi manifesta teroarea nu numai prin chinurile gastrice şi apetiturile noastre teribile nesatisfăcute, dar îşi punea amprenta şi pe chipurile noastre, desfigurîndu-ne, relevând din nu ştiu ce abisuri trăsături dure, necunoscute pe feţele umane pînă aici, provocând în noi trezirea fazei de ăpucat cu ghearele, cu spasmele, încruntarea şi schimonosirea omului primitiv.

Omar Abduran era un tîhăr înalt, voinic, de vreo treizeci de ani, din comuna Caraimurat aflătoare la circa 15 km. de Peninsula. La fel ca încă vreo sută de alţi tătari care se aflau în acest lagăr sau altele, acesta ajunsese la închisoare pentru că ţinuse în casa lui un timp, sau fusese complice, în ascunderea unor căpetenii ale marelui principat tătăresc din Crimeia care, între 1941—42, se alăturaseră mişcării de emancipare promovate de armatele germane de ocupaţie. Tătarii, vorbind de marea lor familie a Hoardei de Aur, s-au aşezat în secolul al XlII-lea în bazinul mijlociu al Volgii. Hoarda de Aur s-a desfiinţat în secolul al XV-lea, iar tătarii s-au răs- pîndit aiurea, în mari grupe, cel mai mare grup aşezîndu-se la nord de Kazan. Tătarii din Crimeia, pentru colaborarea lor cu armatele germane împotriva comunismului rus, au fost deportaţi masiv în anul 1944 în Uzbekistan, ca represalii, nemâipermiţîndu-li-se să se reîntoarcă la vetrele lor. Şefii lor naţionali s-au refugiat în centrele tătăreşti din Europa, astfel că unii dintre aceştia, nişte medici şi avocaţi, au nimerit în Dobrogea.

Jntr-o duminică, zi cînd aveau loc vorbitoarele, Abduran şi-a auzit numele strigat pentru a ieşi la poartă. Tătarul; care era şeful unei grupe în brigada noastră, fiind un foarte bun şi rezistent muncitor şi, în plus, fără de nici o prietenie specială faţă de nimeni dintre noi şi, deci, fără să ne cruţe – ori îndemnîndu-ne la lucru, ori dînd informaţii asupra noastră administraţiei –, a sărit de pe prici, şi nemaiaşţep- tînd constituirea grupei de înaintare spre platou, cum era ordinul,

a ţîşnit ca o jivină sălbatică spre vorbitor. Toţi eram curioşi de oricine primea vorbitor, ce veşti aducea de acasă, din. ţară şi, după fiecare om în parte, reuşeam să stabilim criteriile de acordare a vorbitorului. Au fost oameni care au primit săptămînal vorbitor, unii care au primit lunar, alţii numai la şase luni sau la un an, iar alţii deloc, cum am fost şi eu. Administraţia anunţase permisiunea unui vorbitor lunar fiecărui deţinut, fără nici o discriminare. Să nu uităm îjnsă că, în interiorul lagărului, se incita o aprigă luptă de clasă care a prins unde şi unde, prin regizarea sistematică a unor tratamente inegale şi, apoi, prin atitudinile necorespunzătoare ale unor foşti politicieni sau chiar intelectuali de suprafaţă.

Din pragul barăcii noastre am putut vedea în faţa porţii un car tras de nişte bouleni mici, de stepă, cum sunt mai toate animalele în Dobrogea. Nu ne puteam explica apariţia acelui car şi nimeni nu ne-a putut dă nici o lămurire asupra lui pînă în clipa cînd s-a reîntors Omar Abduran.

Tatăl tînărului era grav bolnav încă înainte de arestarea lui Omar. Se pare că era paralizat. Bătrînul părinte ţinuse să vină la lagăr să-şi vadă fiul şi, de -aceea, neavînd alt mijloc de transport, -a fost adus cu carul cu boi, în care se mai aflau doi copilaşi ai tătarului, soţia şi mama. Deoarece bătrînul tătar nu a putut coborî din car, Omar a fost însoţit de un. soldat de securitate pînă la car, ca acesta să-şi îmbrăţişeze tatăl, nu înainte de a-şi săruta juncii pe boturi.

Omar avea faţa lată, mongoloidă, mată şi ochii foarte mici, adânci şi parcă pururea plutea în ei o dungă de smoală vîscoasă. Acum, după vorbitor, ochii omului, păreau moi, umezi, cu faţa alungită. Ne-a spus în grabă despre cine şi cum venise la vorbitor şi apoi, fără altă vorbă, s-a cuibărit în locul lui de pe prici, lângă tavan, unde a rămas mut şi imobil, -cu braţele încrucişate sub creştet.

Noaptea m-am trezit subit. în somn mi se părea că auzeam pe cineva ¡mestecând în gură mâncăruri fabuloase, cu o aromă îmbătătoare. în clapa cînd mi-am deschis ochii, l-am văzut pe Omar stînd turceşte pe prici, la locul lui, mîncînd cu poftă sălbatică. Mi-am dat seama că erau mulţi ochi aţintiţi de sub priciuri asupra tătarului, după foşnetul păturilor. Omar însă, se simţea singur iîn miezul nopţii. îl vedeam cum ducea la gură mămăliga şi telemeaua şi îl auzeam cum ronţăia ca un animal tânăr prazul crud pe care i-

l văzusem în braţe cînd se reîntorsese de la vorbitor. Odată s-a coborât să-şi umple gamela cu apă şi iar s-a urcat La locul lui ca să continue ospăţul opulent.

Am adormit într-un timp, visînd că şi eu mă înfruptam cu brînză şi mămăligă, mîncarea familiei noastre de seară, laolaltă cu laptele dulce ale vacilor.

Cînd s-a dat deşteptarea, l-am văzut pe Omar gemînd şi horcăind pe prici. Contrar obiceiului său, omul nu a mai coborît primul de pe prici şi nici chiar ultimul. Brigadierul a venit numaidecît în dormitor să inspecteze dacă s-a sculat toată lumea. Omar -a declarat că era bolnav şi că el nu va putea să iasă la lucru, mai degrabă preferind să stea la carceră, dacă nu era crezut.

Bietul tătar mîncase seara o mămăligă întreagă de cel puţin patru kg., brînza adusă şi tot prazul cât îi fusese admis ţa poartă, singurele alimente disponibile în familiile sărmanilor tătari din stepa dobrogeană. Şi bineînţeles, nici în casele celorlalţi dobrogeni, situaţia nu era mai bună.

***

în brigada noastră aveam un fruntaş al partidului naţional-ţărănist, un pantofar proprietar de atelier de confecţii şi reparaţii în Bucureşti, Gh. Grosu. Personal, am o mare stimă faţă de pantofarii români care au dus faima artei lor peste hotarele ţării, încălţămintea lucrată de români fiind unanim apreciată, ca realizare calitativă şi de gust. în prima clipă cînd l-am văzut pe Grosu, mi-am dat seama, după protuberanta exagerată mandibulară, că acest om făcea parte din acea categorie de oameni numită a digestivilor. Nu m-am înşelat cîtuşi de puţin. Grosu era un individ extrem de simpatic, curtenitor şi, mai cu seamă, politicos, dar era încontinuu obsedat de foame. La început i-am oferit cîteva ţigări în schimbul muncii de a-mi fi fixat cîteva ţinte pe bocanci. Omul a preferat pâine din pîinea mea pentru munca sa, ceea ce eu i-am dat, părîndu-mi-se că era mai important pentru mine să-mi salvez bocancii decât să mai fiu flămînd încă şase ore în plus, intervalul de primire de la un sfert de pîine la celălalt. Mai tîrziu am aflat alţi oameni care se ofereau să-mi repare încălţămintea, pe un maghiar lulius Tackacs dintr-o comună din judeţul Bihor, pantofar de meserie, şi pe un fost secretar comunal Mărcuţă din Moldova şi, după recomandarea lui Emilian Malciu, fratele ziaristului

martir de la Canal, pe .un fost tipograf al ziarului Informaţia, Gheorghe Stanciu, din Bucureşti, care făcea parte din aceeaşi organizaţie cu fraţii Malciu şi domnişoara Dombrowski, fiica fostului primar general al Capitalei- Aceştia acceptau ţigări pe care eu le primeam în pachetele mele de acasă şi, pentru că nu fumam, le ofeream cu uşurinţă celor care le simţeau necesitatea. După cîteva luni de la sosire la Peninsula, administraţia lagărului a admis ca pantofarii de meserie să primească sculele necesare profesării meseriei de acasă. în timpul programului administrativ aceştia puteau, dacă doreau, să lucreze pentru oamenii din lagăr, în mod gratuit, administraţia scutindu-i de corvezi şi acordîndu-le porţie dublă alimentară. Un mic grup de pantofari a fost reţinut, după un timp, în lagăr, spre a putea face faţă reparaţiunilor enorme care trebuiau efectuate, ca oamenii să nu rămână în lagăr desculţi. Administraţia lagărului le punea la dispoziţie aţă de cusut, sule, -ceară, cuie şi alte materiale necesare. Aceşti oameni se specializaseră, foarte curînd., într-o altă artă decît aceea de a pingeli sau de a căputa. Pentru consolidarea trainică a bocancilor, pantofarii ne prevedeau încălţămintea -cu o armură specială de măsele de fier, foarte grea, de altfel, la umblat, dar durabilă pentru marşurile lungi pe care le făceam şi, mai -ales, pentru lucrul pe piatră în toate zilele. La pămînt, uneori, lucram desculţi sau cu saboţi de lemn, ca să apăsăm pe umerii hîrleţelor. Pentru această lucrare, care ne-a fost extrem de valoroasă, pantofarii asociaseră pe oamenii care lucrau în atelierele mecanice, unde aceştia puteau confecţiona măselele de fier trebuincioase.

Gh. Grosu era prins zilnic sustrăgînd pîine de la oameni. Omul nu putea rezista ispitei care se ivea : ori că era trimis cu targa la magazie, cînd îi urm-a schimbul de serviciu, cum ne revenea fiecăruia prin rotaţie, şi pe parcurs, el arunca undeva o raţie sau două de pîine, după care se reîntoreea ulterior să o ridice şi să o mănînce ’în closet sau altă baracă;' Ispre a nu fi văzut de noi, o’ri alteori, Grosu fura pîinea de; sub căpătâiul oamenilor sau de oriunde oamenii obişnuiau să o ţină de la o masă la alta, duminicile sau seara. împotriva dispreţului cu care era privit, a pedepselor repetate pe care le-a suferit, a umilinţei în care – era condamnat să trăiască, Grosu invedera un caz iremediabil, un recidivist cronic. Odată l-am luat deoparte şi i-am vorbit prieteneşte :

— De -ce nu încerci să te mulţumeşti cu cît ai şi ce mai

primeşti, în plus, de la alţii pentru munca făcută ?

— Pentru -că eu nu am răbdat niciodată în viaţă de foame şi organismul meu îmi cere, mi-a mărturisit el cu sinceritate, uitîndu-se în ochii mei.

L-am privit în tăcere şi am avut un moment de ezitare, înainte de a merge la o a doua întrebare, care se referea la familia lui de afară, în care două fiice aveau- titluri academice.

— Ştiu că este ruşinos şi este -degradant ceea ce fac, continuă el, (înainte de a vorbi eu. Dar, nu este aşa de degradant ca oameni ca dumneavoastră trebuie să munciţi în acest iad ca să trăiţi ? Care este deosebirea între ce fac eu şi ce faceţi dumneavoastră ? Că eu am curajul şă iau ce socotesc că mi se cuvine, iar dumneavoastră vă luptaţi ipocrit cu o situaţie blestemată ? Eu vreau să supravieţuiesc cu minimum de suferinţă, indiferent de ceilalţi, de care puţin mă interesează dacă sunt neputincioşi. Cum aţi vedea posibil să mai păstrăm legile morale aici, unde nu este libertate, unde nu avem ce mînca şi unde nu putem vorbi ?

Era o atitudine şi aceasta, pe care nu am îndrăznit să o combat, omul părîndu-mi-se în pragul unei depresiuni complexe.

Din acea zi am devenit mai înţelegător cu Gh. Grosu, pe care am început să-l privesc cu alţi ochi ca pînă aici.

Lipsa de apă de băut şi de spălat a fost una dintre cele mai mari calamităţi pe care am întîmpinat-o la Peninsula şi care ne-a chinuit şi înspăimântat enorm din prima zi a sosirii noastre aici. .

încă nu fusese instalat apeductul de deservire a lagărului şi apa trebuincioasă era adusă cu cisternele. Se putea bănui că aprovizionarea noastră cu apă era secundară, altoi' necesităţi, cum era lumea civililor care lucrau la Canal şi care aveau, desigur, preferinţă. în lagărul nostru .am avut, pe o durată de aproximativ trei luni, oîte un singur butoi de apă cu o capacitate sub 1.000 de litri, pentru două barăci, deci la 600—700 de oameni. Din această apă trebuia să ne spălăm cînd veneam de la muncă, să bem şi să ne spălăm şi o cămaşă sau o izmană. Primul nostru glînd, cînd ne întorceam de pe şantier, era să ne aprovizionăm cu iapă. Se năştea însă o dificultate : în ce să ne păstrăm apa ? Aveam doar o singură gamelă pe care trebuia să o folosim la luarea mesei de seara. Dacă nu luam apă imediat după ce intram în lagăr, riscam să rămînem fără apă de băut, oamenii folosind-o pentru spălat şi

pentru alte scopuri. .

Unul dintre ţăranii moţi, cunoscut mie şi familiei mele şi rudeniilor mele din munţi, Gheorghe Balea din Bistra- Cîmpeni, ajunsese să fie repartizat să lucreze, în mod permanent, în interiorul lagărului, la lucrările de tîmplărie şi dulgherie. Foarte curînd acest minunat bărbat, care afară condusese o întreprindere particulară de cherestea, mi-a confecţionat o al- bioară din scânduri.

— Să o ai pentru spălatul rufelor şi, cînd nu speli, poţi ţine ceva apă în ea sub pat, îmi zise el, cînd mi-o dădu intr-d seară.

în această albioară, care m-a însoţit aproape tot timpul în necesităţile mele la Canal, adunam două-trei gamele de apă, după ce mă spălam sub butoi afară, unde era o mare înghesuială şi o adevărată luptă să-ţi umpli o gamelă sau un pumn cu apă.

îmi aduceam aminte deseori de revolta poporului lui Moise din pustiul Refidim, după fuga din Egipt, cind oamenii nu au aflat apă de băut şi au strigat profetului : «Dă-ne apă să bem !» Noi nu aveam cui striga şi nici vreo stîncă a Horebului nu se întrevedea în faţă, în care să fi izbit cineva şi să fi ţîşnit miraculos apă îndestulătoare răcoririi şi curăţirii noastre. Noi aveam alăturea de noi numai suferinţa şi deznădejdea, chinurile permanente în care fuseserăm destinaţi să murim de către marii conspiratori ai dezastrului nostru naţional, adevăraţii criminali împotriva umanităţii şi libertăţii popoarelor mici, începînd de la aşa-numiţii lideri interni pînă la conducătorii'guvernelor de la Londra şi Washington.

Odată m-am nimerit sub cepul butoiului, cu mîinile căuş întinse sub gamela unui om care încerca să şi-o umple. Din ceea ce se prelingea pe lîngă gamelă, într-o groapă murdară şi plină de tină, încercam, alăturea de alţii, să-mi spăl mîinile, ca să-mi salvez cel puţin apa la care aveam dreptul să mi-o iau pentru băut. Deodată am auzit că s-a făcut linişte în jurul meu şi aproape în acelaşi timp m-am simţit atins puternic cu un bocanc în spate, căzînd în patru labe. M-am ridicat degrabă din groapă şi m-am întors să văd cine mă lovise. în spatele meu se afla instructorul Stan, acel specimen infect de care am amintit că mă. mai lovise odată cu palmele lui, la plecarea din Columbia.

— Ce faci acolo, banditule ? De ce împiedici oamenii să-şi ia apă ?

M-am retras între oameni, fără să protestez, dîndu-mi

seama că orice cuvînt din partea mea nu ar fi avut alt efect decît să aţîţe mai mult pe acel mizerabil criminal pornit împotriva noastră.

Aproape în fiecare seară reuşeam să-mi rezerv cîte o gamelă de apă în troaca mea de su'b pat, pe care o ţineam peste noapte ca o avuţie. într-o seară ni se dăduseră la cină hamzii sărate cu pîine şi o jumătate de ceapă. Am băut o parte din apa mea după .acea m'încare sărată de peşte şi m-am culcat pe prici. Tovarăşul meu imediat de prici era inginerul Emil Cîmpeanu din Timişoara, fostul inspector silvic al regiunii Banatului. Inginerul Emil Cîmpeanu era fratele ilustrului medic român Liviu Cîmpeanu din Braşov, acel chirurg magician, cum era cunoscut în ţară, şi a cărui, faimă a trecut frontierele României. Datorită celebrităţii sale, ruşii l-au. chemat la Mos- ceva în anul 1946 pentru un aşa-numit schimb de experienţă. Se pare că savantului medic i-au fost impuse anumite misiuni imposibil de îndeplinit la reîntoarcere, pentru a-şi salva clinica personală. Ca om de onoare, Liviu Cîmpeanu a preferat să-şi curme viaţa, sinucigîndu-se imediat după ce[1] s-a întors de la MoscSva. Liviu Cîmpeanu va rămâne un martir al profesiunii sale şi al neamului românesc pentru modul cum a reacţionat tentativei de asasinare morală, a unui om şi a unui profesionist. Aproape aidoma acelaşi lucru s-a întîmplat la Cluj în 1945, cînd ilustrul profesor universitar dr. Emil Ţe- posu de la Facultatea de medicină, de a cărui distinsă prietenie mă bucuram, s-a sinucis în cabinetul său, în schimbul depunerii unor mărturii defăimătoare împotriva unor colegi de-ai săi pe care, însă, din nenorocire, viaţa i-a privilegiat ulterior. Unii dintre oamenii pentru care dr. Emil Ţeposu, şeful clinicii de Patologia căilor urinare, şi-a dat viaţa ia numai 55 de ani, cîţi avea, nu numai că şi-au salvat catedrele şi poziţiile şi nu au intrat la închisoare, dar, ulterior, la numai 2-3 ani de la moartea lui Ţeposu, au pactizat cu regimul comunist, au fost promovaţi în funcţii de mari onoruri şi unii, cum a! fost Dr. luliu Haţieganu, fostul rector al Universităţii Daciei Superioare sub Antonescu, a devenit chiar deputat în parlamentul comunist.

Aşa după cum am amintit, obişnuiam să-mi păstrez oricât de puţină apă în troaca de sub pat, pînă dimineaţa. Simţeam nevoia ca dimineaţa să-mi spăl ochii, chiar simbolic, înainte de a-mi face rugăciunea pe care am deprins-o de copil şi la care nu am renunţat niciodată în viaţă. Nu puteam concepe

să-mi încep o nouă zi de viaţă fără să mă fi spălat pe faţă şi fără să-mi fi închinat această zi lui Dumnezeu, care singur mă mai putea ajuta aici.

Cînd m-am sculat în acea dimineaţă, la sunarea goarnei, primul meu gest a fost să mă vîr sub pat să-mi iau gamela cu apă din troacă, în care mi-o turnam după cină, ca să mă spăl pe ochi. Spre surprinderea mea nu am aflat nici un strop în gamelă. Inginerul Cîmpeanu mi s-a părut puţin stînjenit de mirarea mea mută, dar nu mi-a spus nici un cuvînt. Ţăranul Gh. Balea, care dormea pe un prici vecin nouă, s-a uitat la mine compătimitor, dar nu mi-a putut fi de nici un folos.

Pe şantier, Emil Cîmpeanu mi-a mărturisit cu părere de rău că el îmi băuse apa peste noapte, nemaiputînd îndura setea îngrozitoare după hamziile sărate.

— Dar de ce nu mi-ai lăsat cel puţin un strop de apă, pentru mine ?, am dat glas indignării mele, care încă nu era domolită. ..

Omul s-a uitat blînd la mine, cu multă dragoste şi sincer regret.

— Ştiţi că eu nu sunt omul' care să mă pot abţine în viaţă. Ti-am spus doar istoria vieţii mele. Iau tot ce mi se oferă sau aflu, cu orice risc. Nu cunosc jumătăţi de măsură.

Mi-arn pus capul în pămînt şi m-am simţit jenat de atitudinea mea. Emil Cîmpeanu avea exact cu 25 de ani mai mult decît mine, născîndu-se în chiar aceeaşi zi în care şi eu am văzut pentru prima oară lumina zilei, o zi de Buna Vestire. Putea să-mi fie tată.

Am dat buzna la butoaiele cu apă de pe şantier unde neam umplut burţile cu apă stătută din ajun ori, în parte, primenită peste noapte.

Nimic nu se uită mai degrabă şi mai definitiv decît trecerea, fără alte incidente, peste îndeplinirea unor lipsuri biologice de care ai fost privat. Eram doar oameni, şi sufeream pentru una şi aceeaşi cauză, în care suferinţă nu se putea pretinde ca fiecare dintre noi să avem aceeaşi putere de îndurare.

8. Somnul

Cîndva, pe la sfîrşitul lunii august sau primele zile din

septembrie, brigada noastră condusă de Vasile Buiucă a început să lucreze în schimbul de noapte la Canara. Era singura brigadă de la Peninsula oare a început să lucreze în schimbul de noapte, oarecum experimental. Pînă aici toate brigăzile lucrau de la ora şase dimineaţa la ora şase seara, adică 12 ore pe zi. De inda⁺ă ce brigada noastră a început programul de noapte şi nu s-au semnalat incidente de nici un fel, administraţia lagărului a început să planifice mai multe brigăzi să lucrez în schimburi duble de zi, pe unele şantiere, adică să se reducă orele de muncă pe şantier la 8 în loc de 12. La şantierul nostru au rămas, încă vreo cîteva luni, numai două schimburi de cîte 12 ore de muncă neîntreruptă. Schimburile duble de zi, respectiv de la 6 dimineaţa la 2 după masa, şi de la 2 după amiază la 10 seara, au fost puse în practică la Conca- soare, Năvodari-Construcţii şi Mamaia-sat săpături.

Cariera Cañara nu-mi era necunoscută complet la data cînd am început să lucrez aici în schimb de noapte. întîi, învăţasem despre ea la liceu, cînd ni s-a vorbit şi am studiat geologia României. Apoi, în timpul cînd lucrasem la săpăturile din apropierea lagărului, în două sau trei duminici, am fost aduşi aici pentru muncă voluntară. Am dat aici de un şantier de exploatare a pietrei, aproximativ primitiv. De-a lungul a două linii ferate industriale care se adînceau în despicătura unui masiv de calcar, am descoperit lucrări de excavaţie în proces de execuţie, cuve depuse pe lingă piramide de rroca- menţi, cîţiva perforatori civili cu aparate sau baramine, o sumă de roabe, răngi de fier, fel de fel de scule, zbiruri părăsite printre stânci, vreo două excavatoare şi cîteva macarale de dimensiune mijlocie. Oarecum am fost deziluzionat de faima pe. care mi-o creasem în fantezie asupra acestei cariere, după ce cunoşteam vastitatea şi organizarea complexă a carierei de piatră Sănduleşti-Turda, de unde se extrăgea calcarul pentru fabrica de ciment Turda.

În acele duminici de care aminteam, am avut ocazia să vorbesc cu oameni din alte brigăzi, în cadrul muncilor la care am fost repartizat. Printre aceştia se afla un evreu din Constanţa, Isaia Huber, fostul proprietar a două cinematografe orăşeneşti. Huber era un om de talie mică, extrem de brunet, cu ochii negri ca tăciunele şi cu o minte sclipitoare. Cu toate că era evreu, căuta să se acomodeze cit

mai convenabil împrejurărilor date, fiind dispus să accepte şi chiar să facă haz de anecdotele care se debitau la adresa evreilor. în general, evreii din lagăr erau acuzaţi că prin filiera lor semită s-a infiltrat comunismul în ţară şi că, dacă pentru noi românii şi creştinii nu era nici un mister că ne aflăm aici ân robie, prezenţa evreilor' era de neexplicat şi pentru noi ei deveneau de-a dreptul incomozi.

' —■ Ori aţi fost trădători în lagărele de evrei ale lui Antonescu împotriva fraţilor voştri, ori sunteţi strecuraţi printre noi ca să fiţi aici informatori ai administraţiei şi să ne turnaţi, i-a spus, odată, cineva lui Huber, cînd se întîmpla ca eu să vorbesc cu el.

Opinia aceasta era aproape generală şi, de multe ori, unii evrei au fost descoperiţi ca fiind informatori ai administraţiei.

Huber făcea haz de aceste afirmaţii şi nu se arăta indignat, având (înţelepciunea necesară de a nu stîrni discuţii pe această temă destul de delicată şi critică.

— Ştii, îmi spunea Huber într-o zi, că în anul 1941 eu am mai fost în acest lagăr. Eram concentraţi aici cam 40 de evrei din judeţul Constanţa, majoritatea comercianţi şi oameni de afaceri. Lucram la încărcat de vagoane cu piatră. Aveam o baracă nu departe de gara din Valea Neagră. Eram sub pază jandarmerească în baracă şi pe şantier. Un plutonier era şeful lagărului nostru, pe care se întâmpla să nu-l vedem zile întregi la rînd. Fiecare îi dădeam câte ceva ca să fie mulţumiit. Bani aveam destui la noi. Ne duceau la lucru doi soldaţi care apoi dispăreau în Ovidiu, la cîrciumi sau să vadă cîte o fată. Noi nu ne zgîrceam nici cu ei. Erau alte timpuri atunci, un lagăr de aur, să zic aşa, pe lîngă ce este .acum locul acesta.. Nu am mîncat niciodată de la cazanul lagărului nostru. Mîn- carea ne era adusă din oraş de către familiile noastre sau de prieteni creştini negustori sau vecini. Aş putea spune că am trăit împărăteşte. Pe zi trebuia să încărcăm, o echipă de şase oameni, un singur vagon de piatră de 10 sau 15 tone, nu platforme de acestea de 15—30 de tone. Dacă fiecare dintre noi am fi pus numai cîte 4 bolovani pe oră, l-am fi încărcat uşor în şase ore. Plutonierul ne elibera cîte un bilet de învoire în oraş, pentru scopuri de aprovizionare a lagărului. Nu-i luam banii care erau alocaţi hranei noastre, şi nu era săptămînă să nu dorm cel puţin o noapte acasă cu familia. Numai cine nu a vrut, nu a profitat de aceste toleranţe. Erau nişte evrei mai bătrâni de prin Tulcea sau alte oraşe mai îndepărtate, care nu se încumetau să plece acasă şi

să se reîntoarcă a doua zi.

Huber muncea acum la rând cu noi, fără îndemn şi cu mare silă. Fusese arestat pentru complicitate de trecere frauduloasă a frontierei, avînd unele legături cu vechii marinari din portul Constanţa.

* * *

În brigada noastră, cînd am fost scoşi la Canara, s-au produs cîteva transferări şi înlocuiri de oameni. Au fost scoşi oamenii mai vîrstnici şi au fost aduşi oameni cu aceeaşi pedeapsă de cinci pînă la şapte ani condamnare, din alte brigăzi. Printre cei care au sosit proaspăt în brigada noastră se afla şi un avocat din Cluj, dr. Aurel Chita, care imediat dupiă 23 august 1944 s-a înscris în partidul Frontul Plugarilor al lui Petru Groza. în foarte scurt timp .a fost recompensat, fiind numit primul prefect de Maramureş, la Sighet, după retragerea germanilor. Chita era un om extrem de ambiţios, de altfel bine

pregătit profesional, dar fără calităţile selective ale intelectualului perfect format. Odată ce s-a văzut. prefect sub un regim care, ca fiu de ţăran, nu putea să-l accepte sincer pentru că acest regim era un duşman de moarte al clasei ţărăneşti din oare el însuşi purcedea, omul a stabilit şi menţinut legături cu anumite cercuri politice subterane şi chiar organizaţii de luptători din munţi, de care era plină ţara. Securitatea l-a urmărit îndeaproape – în Maramureş fiind o reţea extrem de puternică de agenţi comunişti în acea vreme, avîndu-se în vedere că unii evrei, care s-au reîntors din lagărele din Ungaria şi Germania, serveau cu trup şi suflet noul regim –, şi astfel prefectul Chita a fost arestat în anul 1948. în grupul lui se afla şi un fost coleg de-al meu de liceu, locotenentul de artilerie Aurel Fodoreanu, decorat cu înaltul ordin Mihai Viteazul, pentru fapte de bravură pe frontul din Cehoslovacia.

Chita îmi va rămîne în minte ca unul dintre, acei oameni pe care închisoarea şi lagărul i-au distrus din capul locului, fără cruţare şi fără suficientă împotrivire din partea lor. El a intrat la închisoare cu moralul distrus. Pe faţa lui lungă, oacheşă, chinurile foamei erau adine imprimate, îneît aproape că îi vedeam prin pielea subţiată a obrajilor dantura încleştată, pregătită să sfîşie orice, numai să aibă ce înghiţi. Purta cişmele cu şireturi cu care fusese arestat, cu toate că acum era vară. Nu avea nici o comunicaţie cu vreunul dintre intelectualii brigăzii, de care se ferea ca de nişte ciumaţi. Vorbea doar cu nişte ţărani din judeţele Cluj şi Maramureş. Atitudinea lui ni se părea stranie şi unii dintre noi nu ne-am ferit să-l bănuim informator al administraţiei, observînd că, uneori, profita de cite un polonic în plus, chiar şi atunci cînd nu-şi făcea norma. În general, Chita îşi făcea norma, lucrînd ca un dement, ceea ce pe noi ne nemulţumea, aruneînd o lumină proastă peste noi, iar el mergând la distrugere biologică sigură.

Chinurile noastre începeau din momentul părăsirii lagărului. Luam cina pe la ora patru şi jumătate, înainte cu ceva de a porni spre Cañara. De abia ieşeam pe poartă că ne simţeam leşinaţi de foame. în faţă ne stătea întreaga noapte fără de hrană (doar dacă vreunul dintre noi putea să-şi rezerve vreo coajă de pîine, ceea ce era un act de eroism), o noapte de muncă intensă şi istovitoare.

— Simt că pic din picioare, îmi zicea uneori Chita, cînd

nu se mai putea abţine, eu fiind în acelaşi rînd de marş cu el, grupele noastre fiind vecine.

Mai tîrziu Chita a ajuns şef de grupă.

— în fiecare zi mă rog lui Dumnezeu să mă ajute să trec numai noaptea care îmi stă în faţă, îmi mai spusese el o'dată.

Chita lucra orbeşte, cum am amintit mai sus, fără să se automenajeze câtuşi de puţin, irosindu-şi toate energiile puţine pe care le mai avea, considerând valabile două ispite care fuseseră întinse de administraţie oamenilor : o porţie de mâncare în plus şi, apoi, acordarea eliberării condiţionate celor care îşi făceau norma, ceea ce însemna că celor care îşi atingeau norma de muncă zilnică, pentru astfel de două zile muncite, li se acorda un record de trei zile executate de puşcărie, deci o zi de gratificaţie.

* * *

Schimbul nostru de noapte avea misiunea principală de a isprăvi lucrările neterminate de schimbul de dimineaţă, schimb care avea cam 600 de oameni. Astfel, nouă ne reveneau încărcarea vagoanelor cu bolovani sau piatră sfărâmată, aşezarea de panouri de cale ferată la noi rampe sau riparea liniei pe alte poziţii, curăţenia terenului ca să se poată mişca excavatoarele sau macaralele, şi apoi, de mai aveam timp, sfărîmam piatră pentru trebuinţele de trasee la şosele sau căi ferate etc. De-a lungul Canalului era plănuită construirea unei căi ferate, dar pînă la acea construcţie, mai era nevoie de alte linii ferate în Dobrogea. Munca aceasta brută şi diversă continua toată noaptea, cu o mică întrerupere de 15 minute la miezul nopţii, cînd celor care ne păstram o bucăţică de pîine de la cină sau prînz ni se permitea să stăm pe o piatră şi să o mîncăm. Celor care nu aveau nimic li se acorda, de asemenea, răgazul de un sfert de oră pentru a se odihni.

Aşteptam această întrerupere a muncii ca pe o adevărată mîntuire. Eram sleiţi de puteri şi doborîţi de somn. Aveam de luptat nu numai cu foamea, duşmanul nostru permanent, dar şi cu somnul, pe care nu ni l-am putut împlini niciodată la şapte ore, în toată perioada cît am lucrat în schimb de noapte. Cunoşteam chinurile luptei cu somnul încă din celule, cînd eram lînceziţi şi cu toate procesele vitale scăzute la minimum. Atunci somnul era o permanentă! necesitate, strict determinată de subnutriţie şi de obscuritatea în care vieţuiam. Aici somnul era o nevoie implacabilă, determinată de securitatea biologică a organismului şi de supraeforturile

la care eram condamnaţi silnic. De îndată ce brigadierul anunţa încetarea lucrului pentru repaos, oamenii se aşezau exact în locul unde se aflau, nemaicăutînd un alt loc mai potrivit, ca să nu piardă timpul. Cu foarte puţine excepţii, ca ale[1] unora care îşi scoteau din cîte o obială o coajă de pline ca să o ronţăie, toţi adormeau buştean în clipa următoare. Dacă nu s-ar fi auzit, după cîteva minute, răcnetele brigadierului şi ale pontatorului să ne sculăm şi să trecem imediat la muncă, cred că am fi dormit pînă la răsăritul soarelui, ghemuiţi cum eram, stînd pe o piatră sau chiar pe pietrişul sau pământul de sub noi.

Ca' nişte fantome, umbrele noastre prindeau să se alungească din nou sub noaptea înaltă, în interiorul cordonului, de pază. Ne mişcăm încet ca nişte somnambuli, în. fiecare clipă gata să ne rostogolim. De la ora 12 noaptea înainte, ochii noştri căutau disperaţi de mii. de ori spre răsărit ca să vadă împurpurarea cerului şi ivirea soarelui din Marea Neagră. Auzeam cocoşii din Valea Neagră cum vesteau miezul nopţii, cum cîntau la ora două din noapte şi apoi, deodată, înainte de a cînta şi a treia oară, vedeam irizarea splendidă a cerului care, parcă, speria de-acum toţi cocoşii din jur, care întâmpinau repetat şi prelung zorile cu cucurigu! lor matinal, dureros pentru . cei mai mulţi dintre noi, care veneam de la sate. Nouă nu ne era dată dulceaţa odihnei nopţii spre a ne bucura din plin de apariţia majestuoasă a răsăritului. Lupta ciclopică pe care am dus-o cîteva luni la rând muncind în acest schimb, pe vreme bună, pe ploaie sau pe zăpadă sau în furtuni, în sărbători şi în Ajunul Crăciunului, ne-a împuţinat trupurile. Ochii ni s-au adîncit în orbite, întorcîndu-ni-se, parcă, spre un univers interior pierdut, aproape, gol de gînduri şi fantezie, spre un pustiu lăuntric tot atât de trist şi zadarnic ca acela al spaţiului străin unde ne tîram trupurile netrebnice.

9. Goarna

După transferarea lotului nostru de la Cernavodă la Peninsula, au început să sosească în noul lagăr alte şi alte transporturi de oameni, aproape zilnic. Unii erau aduşi cu trenurile, în vagoane dubă, până la poalele dealului, la gara

Valea Neagră. Alţii erau, aduşi cu camioanele, fie de la vreun, tren din Constanţa, fie de la alte lagăre. Am reuşit să observăm că, din ce în ce mai midlt, Ministerul de Interne căuta să organizeze lagărele din reţeaua de muncă de pe Canal, după un anumit criteriu. în partea dinspre Dunăre, de la Columbia pînă la Poarta Albă inclusiv, erau deţinuţi de drept comun şi deţinuţi administrativi, precum şi aproape toţi deţinuţii politici cu pedepse de la un an la patru ani. Mai cu seamă, această categorie ultimă de politici, inclusiv pistolarii şi frontieriştii, cu pedepse mai mici, au fost păstraţi la Poarta Albă, cu un tratament mai mult sau mai puţin asemănător deţinuţilor de drept comun, adică mai blind. Judecind bine, deţinuţii care au fost repartizaţi la Poarta Albă, din aşa-numita categorie politică, erau oameni absolut inofensivi, care nu erau în ochii securităţii de stat decât incidental. O mare parte dintre aceştia, ieşind din lagăr la termen, au beneficiat din plin de toate drepturile regimului comunist, adică, dreptul la muncă calificată, unii stu- denţi au fost reprimiţi la aceleaşi facultăţi de unde au fost arestaţi, acordarea unor privilegii întru totul asemănătoare deţinuţilor de drept comun ; cu unele excepţii, aşa cum am amintit. Partea dinspre Siutghiol pînă la Marea Neagră era populată de deţinuţi politici, cu excepţia unui lagăr, Capul Midia, condus de locotenentul Boncea (un fost ajutor de brutar din Turda), unde se aflau cîteva mii de deţinuţi administrativi sau cu pedepse terminate şi trecuţi în categoria de «deţinut administrativ». Prin arestat sau deţinut administrativ se înţelegea acei oameni care jucaseră diferite roluri politice, sociale sau economice mai de suprafaţă şi acum, în baza unor hotărîri ale Consiliului de miniştri (HCM), acei oameni puteau să fie reţinuţi în lagăre de la o lună la 60 de luni. Nici o pedeapsă administrativă nu s-a dat în ani, ci exclusiv în luni, ca şi cînd duzinile de luni nu constituiau ani, şi încă ani rnulţi şi grei.

Un lot numeros, care a fost adus cu trenul-dubă, a fost acela al bănăţenilor, din organizaţia colonelului Ion Uţă, fostul prefect militar al judeţului Severin, şi a maiorului Domoş- neanu. Majoritatea membrilor acestei numeroase organizaţii erau ţărani din comunele Domaşnea, Teregova, Feneş, Arminiş, Jablaniţa, Sumiţa, Mehadia etc. Luptele pe care acest grup de ţărani excepţionali le-au dus cu batalioanele de securitate în munţii Poiana Ruscă, Cernei şi

Godem au înspăimîntat de-a binelea regimul comunist. Ţăranii şi-au tăinuit atît de bine rolurile lor de rezistenţă, încât a fost foarte greu ca să fie descoperită mişcarea de mase care dădea loviturile îndîrjite şi repetate regimului. Oamenii se aflau ziua pe la casele şi în

ogrăzile lor, văzîndu-şi obişnuit de treburile lor casnice. Cînd se lăsa noaptea, ţăranii ieşeau cu armele în munte[1] să-şi apere munţii şi pădurile, ogoarele şi casele, ucigînd, de era , nevoie, nemilos, uneltele criminale ale guvernului care era pus să-i însclavizeze. Această îndîrjire extraordinară a ţărănimii împotriva unui regim silnic, însuşit de o bandă de trădători ai intereselor poporului român, va inspira, odată, pe oamenii de talent ca să imortalizeze faptele eroice ale apărătorilor gliei şi tradiţiei noastre naţionale. Chiar astăzi izbucnirea lor în legendă s-a înfiripat în folclorul local şi cunoaşterea lui este în funcţiune numai de o zi a coborîrii luminii în ţară. Plin de ură şi înhăitat în banda călăilor, un scriitor ocazional ridicat de partid, Petre Dumitru, băiatul unui jandarm, a folosit, din ordin, revolta ţăranilor bănăţeni ca să scrie acel roman insultător şi calomnios *La vînătoare ele lupi,* în care acesta a elogiat faptele criminale ale călăilor asupritori, ale securiştilor înrăiţi şi îndoctrinaţi de ruşi şi înarmaţi de aceştia, care au ieşit să-şi ucidă propriii părinţi, fraţi, surori şi prieteni. Acestor ţărani, cu frunţile înalte şi brăzdate de griji, unii cu piepturile ciuruite de gloanţe şi absolut toţi cu spinările muşcate adînc de bice şi loviturile cu ştreangul udat în apă, cu spinările buboase sau cicatrizate şi vinete, acestor ţărani din părţile Timişoarei şi judeţele limitrofe le revine onoarea că în alianţă cu cei mai buni fii şi fiice ale Banatului au organizat pumnii tari de rezistenţă de-a lungul şi de-a latul Banatului, imobilizând în repetate rînduri patrulele şi plutoanele de grăniceri de pe Dunăre, favorizând trecerea sigură spre .Iugoslavia şi lumea liberă a unor grupe de patrioţi şi români prigoniţi, urmăriţi de agenţii turbaţi ai securităţii comuniste.

Aceşit oameni, din nenorocire pînă la urmă, au căzut prin trădare. Căpeteniile lor, care au fost prinse, au fost împuşcate pe loc sau condamnate la moarte de tribunalul militar din Timişoara, al cărui preşedinte era colonelul Mihai Constan- tinescu. Cei care .au scăpat de pedeapsa capitală au primit pedepse grele, de lungi ani de detenţiune şi confiscarea averilor. Cine însă se încrede că vreodată comuniştii sunt capabili să acorde clemenţă duşmanilor, chiar dacă aceştia li s-au făcut extrem de utili şi au făptuit crime în beneficiul lor, trădînd pe alţii şi dedîndu-se la toate planurilor lor diabolice de asuprire şi prigoană, comite o enormă greşeală. Comuniştii nu cunosc nici o normă morală certă, nu au nici o recunoştinţă faţă de nimeni, ei taie cu

bisturiul nu numai ceea ce socotesc putred, dar merg în adîncime, pînă la os. Moral, după comu-

nişti, este numai ceea ce serveşte interesului partidului, interes care este, în ultimă instanţă, distrugerea necruţătoare a duşmanului de clasă.

(În primăvara anului 1952 a apărut în lagărul «Peninsula.» şi colonelul magistrat Mihai Constantinescu cu un mandat de 10 ani de detenţiune, pentru crimă de război. Era un. om scund, cu ochii albaştri spălăciţi şi faţa suptă. Părea extrem de timorat. Intr-o dimineaţă, la Mustaţa, trei sau patru: ţărani bănăţeni, condamnaţi de Constantinescu, s-au prezentat la locul unde lucra acesta, la spart piatră, şi unul i-a întins o bucată de pîine alături de o linguriţă de sare :

— Pentru că am. dorit să avem şi noi o bucată de pîine şi sare pentru copiii noştri, ne-ai osândit, domnule colonel. Noi ţi-o dăm aici s-o guşti cât e de amară.

Magistratul a început să tremure ca varga, să plîngă şi să-şi ceară iertare.

•— Noi te iertăm, zise unul mai în vârstă dintre ţărani. Nu ştim dacă Dumnezeu te va ierta, şi copiii noştri.

Deoarece în lagăr se produsese un curent de ostilitate deschisă împotriva lui Constantinescu, administraţia l-a înapoiat la cîteva zile de la sosire, la un penitenciar din ţară, pentru a nu cădea victimă răzbunării unor oameni mai tineri osîndiţi de acesta).

Am constatat cu durere că între acei minunaţi bărbaţi în floarei vîrstei sau chiar mai vîrstnici, se aflau şi unele cozi de topor, care lucraseră strâns cu securitatea în. deconspirarea mişcării ţărăneşti anticomuniste din Banat. Se pare că securitatea a implicat premeditat aceşti mişei între oamenii pe care aceştia i-au trădat, în scopul de a-i ţine, prin ei, mereu sub control, ca nu cumva acei răzvrătiţi, care cutezaseră să ia armele în mîini împotriva lor ca să-şi apere avutul, să mai uneltească ceva, chiar înlăuntrul zidurilor sau sîrmelor, împotriva regimului. , .

Unul dintre şefii de grupă din brigada noastră era chiar unul dintre trădătorii ţăranilor din 'Munţii Banatului, Ghidion Ghinescu. Un om relativ tînăr, cu. un nas coroiat ca un papagal, cu vocea şuierătoare, parcă vorbea dintr-o măsea, adus oleacă de spate, Ghinescu se asemăna cu un fel de scorpion. Nu ştiu dacă am vorbit de două ori în viaţa mea: cu el, şi atunci numai în cadrul ordinelor de muncă pe care el era însărcinat, uneori, să ni le dea, cînd lucram cîte două sau trei grupe la un loc. între cei cinci şefi de grupă, Ghinescu

era primus inter pares.

Celălalt individ care ştirbise onoarea unui grup atît de straşnic şi de bine închegat era gornistul loan Bica.

în grupa mea erau mai mulţi ţărani, dar, printr-o simpatie spontană şi reciprocă, mi-am dat seama ulterior că am ajuns să mă ataşez chiar din prima clipă mai mult de un ţăran din Teregova, loan Velea. Ţăranul acesta de aproape 60 de ani, vîrsta tatălui meu la acel timp, mărunt la trup dar mare la suflet, avea condensat în el tot tezaurul înţelepciunii ţăranului român din secole, laolaltă cu un umor propriu şi un entuziasm vital rar întîlnit. Nu-mi aduc aminte să-l fi văzut pe moş Velea de două-trei ori ou faţa posomorită şi întunecată, şi nu l-am auzit niciodată blesţemîndu-şi viaţa şi destinul, cu toate că ■ultimii ani din viaţă ai unui om sunt mai preţioşi decît ai tinereţii, cînd omul nu-i ştie judeca. Puterea de răbdare a acestui om era superbă. Bun tovarăş de muncă, neacceptînd nici un efort suplimentar din partea mea, ca să-l ajut cînd ar fi fost cazul, cu toate că eu făceam munca de rezistenţă, acest om mi-a fost ca o boabă de rouă pe suflet, mi-a fost ca un frate şi ca un părinte, mi-a fost, de multe ori, ca un balsam.

Odată, însă, l-am auzit pe moş Vasile revoltîndu-se amarnic, şi aceasta s-a . întâmplat în dimineaţa cînd l-a văzut la poartă pe loan Bica cu goarna.

—- Uită-te la bitangul ăla care suflă în goarnă, îmi atrase atenţia moş Velea, furişîndu-se printre grupei să ajungă pînă la mine, în clipa cînd ne apropiam de poartă. M-am uitat la omul cu goarna şi m-am uitat şi la faţa lui moş Velea care era crispată, de nerecunoscut, în timp ce se retrăgea la locul lui din grupă, la coadă.

Pe şantier, moş Velea mi-a vorbit despre gornistul Bica.

— Am auzit de nenorocitul ăsta că a sosit aici, dar cum de-a ajuns şi gornist, nu pricep. Ţi-am mai spus despre necazurile care au dat peste noi şi cum ţăranii noştri au luptat dîrz, împotriva comuniştilor. Am avut şi trădători printre noi. şi unul dintre aceştia era şi nemernicul ăsta cu goarna. într-o seară, Bica a intrat în casă la Grozăvescu, pe care îl ştii. Oamenii erau aproape de culcare, gata să stingă lampa. Bica era cunoscut în sat că era în serviciul primăriei şi cunoştea şi el o mulţime de oameni, poate că chiar tot satul. Comunele noastre gemeau sub străinii care ne-au fost trimişi în sat de prin fabrici să ne conducă şi să ne îndrumeze ca să intrăm în colective. Mulţi dintre cei care veneau erau pleava satelor, nişte vagabonzi. Noi, însă, ştiam

alta : să nu ne lăsăm amăgiţi de

■comunişti şi să ne ţinem cit mai strâns de-ale noastre legi şi datini. Era atunci o seară de iarnă. Afară bătea vîntul cu zăpadă, incit nici cîinele nu-ţi venea să-l scoţi afară, nicidecum omul. Bica a spus Grdzăveştilor că cineva, nişte oameni străini şi care zic că-i cunosc, 'ar dori să le vorbească la drumeagul din marginea satului, care urca spre dealuri, chiar din apropierea ogrăzii lui Grozăvescu, care era mărginaş în sat. Tatăl şi feciorul, adică Grozăvescu bătrânul- şi tânărul, nu au răspuns imediat, dar pînă la urmă, după o încrucişare de priviri, ştiin- du-se că şi ei făceau parte dintre acei luptători din munţi, s-au gîndit că ar putea fi cineva care era în silă, în lipsă de ajutor. De aceea s-au încumetat să iasă din casă să vadă pe cei care, se spunea, îi căutau. Abia au ieşit din curte că au şi fost în- şfăcaţi de cîţiva soldaţi, satul fiind împînzit de securiştii care fuseseră aduşi aici de cu seară, dar de care oamenii încă nu prinseseră de veste. Camioane grele îi aduseseră de cu seară la marginea comunelor, iar de acolo, pe căi dosnice, prin grădini şi ulicioare, soldaţii se strecuraseră spre casele oamenilor împricinaţi, întocmai ca tâlharii. în noaptea aceea de pomină au fost arestaţi cîteva sute de oameni. Unul, care a prins de veste ceva mai degrabă că era încolţit, a sărit pe fereastra din dos, cu fata care era studentă, şi s-a îndreptat în noapte spre munţi. Au fost urmăriţi o cale îndeaproape, dar, căzând şi ri- dicîndu-se mereu şi mereu, omul cu faţa cea vitează şi vrednică au ajuns pînă la ascunzătorile lui Uţă şi Domoşneanu care, deja, primiseră ştafeta că oamenii erau în primejdie de moarte. După cîteva săptămîni au căzut şi Domoşneanu, şi tatăl, şi fata, şi au căzut încă mulţi oameni din satele noastre, prin care cîinii au prins să urle a pustiu. Cumplite şi blestemate vremi, încheie moş Velea povestirea sa, spusă pe apucate, după cum se potrivea şi era posibil schimbul de vorbă în timpul lucrului.

Povestirile lui moş Velea şi ale altor bănăţeni parcă veneau dintr-o altă lume. Ştiam foarte multe isprăvi minunate din luptele ţăranilor din Munţii Apuseni şi din Munţii Sebeşului şi Făgăraşului, dar parcă acţiunile ţăranilor bănăţeni mă vrăjeau într-un mod aparte, prin ceea ce aveau în ele ca amplitudine, diversitate, uneori coordonare şi subordonare unor scopuri anumite.

într-o altă brigadă, unde oamenii aveau pedepse mai mari ca într-a noastră, se 'afla fiul preotului din Teregova, avocatul Cornel Costescu. Acesta era un om de talie mijlocie,

cu faţa mai mult rotundă decît lunguiaţă, puţin roşcovan la obraji, timpuriu încărunţit, un om aparent calm, dacă nu aş fi fost ispitit să-l bănuiesc extrem de precaut şi circumspect. Fratele său mai vîrstnic, tot avocat, Romulus Costescu, fusese fruntaş naţional-ţărănist în judeţ şi candidat pe lista partidului la ultimele alegeri. Odată cu izgonirea zaverei din Munţii Banatului, avocatul Romulus Costescu a fost printre primii vroiţi de securitate de a fi arestat. într-o seară, acesta a fost ridicat din biroul său şi legat burduf de ageriţi ai securităţii. A fost dus în taină la staţia locală CFR, urmând să fie transportat- cu un tren rapid care făcea, cursa spre Timişoara. 'Oamenii au prins de veste, nu se ştie cum, şi la cîţiva kilometri de Teregova, între povârnişurile dealurilor, trenul a fost oprit de ţăranii care împinseseră pe linie bolovani şi trunchiuri de copaci, şi avocatul Costescu a fost eliberat.

Ţăranii bănăţeni nu mi s-au părut a fi oamenii unui anumit partid politic. Erau însă, cu toţii, înfocaţi apărători ai proprietăţii particulare, adepţi, într-un anumit fel de a vedea lucrurile, ai unei filozofii individualiste, pragmatice, în ultimă instanţă. Fiecare om luat în parte apărea extrem de independent, dezangajat social, dar, aşa cum istoria o dovedise în desfăşurarea evenimentelor dramatice ultime, cu inepuizabile valenţe de cooperare în cazuri excesive, cum se întîm- plase şi în acela al procesului de deposedare treptată şi de înrobire planificată, împotriva căruia aceştia reacţionaseră uniţi şi viguros.

❖ ❖

Goarna lui loan Bică a început să ne devină foarte aurind odioasă. Goarna aceasta ne irita în orice împrejurare când o auzeam ; dimineaţa, ea era aceea care ne întrerupea somnul niciodată sfârşit, seara ea era aceea care se lăsa aşteptată să-şi legene melodia cazonă, de stingere. Apoi, tot goarna era aceea care ne chema imediat şi insistent, după deşteptare, la adunarea de pe platou să ieşim la munci ; ea era aceea care ne suna alarmant ieşirea la munci voluntare şi, ceea ce era mai teribil, ea ne scotea de cîte patru-cinci ori, uneori, pe platou, pînă la miezul nopţii, la numărătoare, cînd numărul oamenilor din lagăr nu corespundea cu acela al oamenilor reîntorşi de la muncă. Cîteodată se întâmpla să greşească cîte un brigadier numărul raportat şi la totalizare

nu ieşea numărul general din scriptele administraţiei. Ori de cîtp ori se mtîmpla vreo astfel de eroare, numărătoarea ţinea cî- teva ore: Au fost multe, foarte multe dăţi, cînd administraţia nu se potolea cu numărătoarea pînă la miezul nopţii. Noi, în cel mai bun caz, eram trimişi la barăci după fiecare numărătoare şi scoşi din nou la probă, pînă ce numărul miraculos ieşea. Alteori, eram ţinuţi patru-cinci ore afară, în ploaie sau în vînt, cu picioarele în noroiul pînă în glezne, pe acel platou pe care îl uram din toate fibrele noastre. Aceste chinuri ale scoaterii repetate, pînă în miez de noapte, la numărătoare erau îngrozitoare. .Uneori ne doream moartea, mai degrabă, sau ţinerea nelimitată pe şantiere decît statul în picioare, ore întregi, sub ploaie, în vînturi, în zăpadă şi ger, care ne pătrundea pînă la oase, obosiţi, sleiiţi de puteri, flămînzi nişte oîini şi înfriguraţi.

S-a întâmplat odată să fie o duminică şi, în mod excepţional, nu a ieşit la lucru decît o singură brigadă care lucra la CFR ripări, pe şantierul Mustaţa. Dimineaţa a sunat goarnei lui Bică să ieşim la număr. Numărul nu a ieşit prima oară. Numărul nu a ieşit nici a doua oară. Numărul nu a ieşit nici a treia şi nici a patra oară. Deodată s-au auzit sunînd toacele de alarmă în toate turnurile de pază ale lagărului. După cîteva minute am fost introduşi în barăci cu consemnul categoric de a nu ieşi afară sub nici un motiv. Prin ferestre am văzut cum s-a dezlănţuit panica în lumea personalului admi- .nistraţiei şi a batalionului de securitate.

Soldaţi! au ieşit din barăcile lor, în cea mai mare grabă, echipaţi ca pentru operaţii militare în toată regula. Şi-au luat mantăile împăturite după cap, armele de-a curmezişul pieptului, unii au luat în spinare lăzi cu muniţii, alţii mortiere şi alte arme automate, cîţiva au încălecat caii păstraţi în rezervă pentru asemenea ocazii, şi în cîteva minute, au fost puşi pe picior de război cîteva sute de soldaţi pentru căutarea evadatului prezumtiv. Rachete roşii se înălţau într-un anumit tempo spre cer, pentru vestirea altor forturi militare de securitate şi, desigur, telegraful şi telefonul erau în circuit direct cu organele regionale ale securităţii şi partidului Constanţa şi organele centrale guvernamentale şi de partid din Bucureşti. Lipsa unui om din lagărul Peninsula a intrat în alarma generală a ţării. De data aceasta nu era vorba numai de .un număr, cum noi eram consideraţi, ci de

un om care, probabil, a însemnat ceva şi care putea să divulge afară ororile din acest lagăr al morţii. în trei ani efit am stat în acest lagăr, nimeni, absolut nimeni, nu a fost eliberat de aici, chiar dacă şi-a îndeplinit mandatul.

În interiorul lagărului a fost declarată stare de alarmă. Nu era admisă, cum am amintit, ieşirea nimănui din dormitor. Brigadierii şi pontatorii au fost consemnaţi să stea cu oamenii în barăci şi numai miliţienii greoi şi ţanţoşi păşeau agale printre barăci.

După aproximativ o oră, am simţit că s-a produs o destindere oarecare. Bică- a sunat adunarea brigadierilor pe platou, pe un arpegiu de tonuri proprii, disonante şi supărătoare. Noi am început să ieşim de prin dormitoare. Controlul slăbise complet asupra barăcilor. Curînd am putut vedea, în- torcîndu-se la bază, glorioasele plutoane de securişti, unii pe jos, alţii călări pe caii în spumă.

■în acea seară am aflat de la prietenul meu Milică Malciu că Pincas Sarelli, pontatorul brigăzii de ripare a lui loan Mi- reanu, a fost adus într-o pătură de pe şantier. Pincas Sarelli fusese ziarist afară, pe Sărindar, dar acest om a fost tot timpul un excelent coleg şi camarad de breaslă în relaţiile pe care le-am întreţinut în toată perioada Canalului. Pe lîngă integritatea caracterului său ca om, spre deosebire completă de alţi pontatori, Sarelli constituia una dintre cele mai preţioase surse de strecurare a informaţiilor în interiorul lagărului. Personal, ii datorez o mare recunoştinţă acestui om care, spre deosebire de alţi «magistraţi» ai brigăzilor, cum i-am numit eu. pe brigadieri şi pontatori, acest om. mărunţel la trup şi cu faţa veşnic în proces de jupuire (probabil, suferea de o boală te- gumentară datorită lipsei de vitamine, mai mult decît alţii), s-a expus tot timpul unor grave primejdii spre a aduce de pe şantier un ziar, o notă cu informaţii de la posturile de radio străine sau să ne mijlocească însuşirea unui creion sau a unei bucăţi de hîrtie. Cu creioanele pe care mi le-a dat Pincas Sarelli am scris peste 400 de pagini de însemnări zilnice pe care însă, la data când am fost transferaţi la închisori, a trebuit să le îngrop undeva pe un şantier din Dobrogea, unde, de acum s-or fi nimicit.

Greşeala cu numărătoarea se datora lui Pincas Sarelli. Pontatorul omise.se să numere şi să raporteze şi plantonul

de dormitor pe care brigadierul îl luase pe şantier ca pedeapsă, în grabă, şi conform rutinei numărului Obişnuit pe care Sarelli îl raporta brigadierului şi porţii, dimineaţă de dimineaţă, cit şi neglijenţei contranumărătorilor din gardă, la număr ieşise un om mai puţin.

Pînă să se constate greşeala de numărătoare, soldaţii apucaseră să intre în trestiile[1] de pe marginea lacului, în acele mlaştini pestilenţiale pline de şerpi, iar soldaţii încălecaţi pe cai alergau prin jmprejurimi în. căutarea omului dispărut. Din partea Constanţei şi din alte părţi cu resorturi necunoscute nouă ale securităţii, curgeau forţele înarmate spre Peninsula.

Comandantul lagărului, în acea perioadă, era un locotenent rnajor Lazăr, fostul comandant al închisorii principale Gherla, pînă în 1951. Lazăr era evreu, la fel ca Sarelli, clar acest lucru nu l-a oprit ca să-l pedepsească imediat pe Sarelli în cel mai crud mod. L-a introdus pe bietul gazetar într-un fel de şopron de pe şantierul Mustaţa, unde se ţineau de obicei sculele, şi l-a îmblătit cu un pai' pînă ce, literalmente, Sarelli a căzut în inconştienţă, trupul fiindu-i maltratat oribil, iar dantura sfărîmată complet. Toată treaba a făcut-o Lazăr cu mîna sa.

După cîteva ore de la alarma generală, şi apoi aceea a adunării brigadierilor, s-a auzit din nou goarna lui Bica. De data aceasta se suna încolonarea oamenilor pe platou, în formaţia de numărătoare obişnuită.

După ce fiecare brigadă ne-am ocupat locul determinat pe platou, pe poartă au intrat coloneii Albon şi Cosmici, alţi cîţiva ofiţeri ,superiori de securitate pe care nu-i cunoşteam şi, bineînţeles, întreg statul major al comandantului lagărului nostru – administrativ şi de securitate.

S-a purces la numărătoare care, de data aceasta, a ieşit de la prima operâţie. Cu toate acestea, noi a trebuit să stăm în poziţie de drepţi cîteva ore, pînă ce corpul ofiţerilor a încheiat consfătuirea de rigoare privind incidentul consumat.

Tîrziu;, Bică a sunat solemn retragerea oamenilor la barăci. .

Cînd lucram la Canara şi era linişte, auzeam în noapte, la 10, sunînd goarna lui Bică, dînd stingerea. De asemenea, în amurgul dimineţii, mai înainte încă de a se porni mişcarea

valurilor pe Marea Neagră, auzeam goarna lui Bică, care ne atingea urechile ca o ploaie de aşchii. Goarna, veşnica goarnă a secolului sclavilor. .

10. Goana după o roabă şi o lopată

Degradarea umană nu este numai un proces simplu de retrogradare de valori pe scara achiziţiilor culturale şi civilizatorii. De îndată ce omul este determinat (sau acceptă) dintr-o cauză oarecare sau dintr-un concurs anumit de împrejurări să facă prima cedare – biologică sau morală –, din ceea ce a constituit integritatea personalităţii sale, alunecarea rapidă spre bestialitate nu mai este defcît o simplă desfăşurare subsecventă de consecinţe iminente. începutul degradării umane înseamnă viitoarea prăbuşire a unei fiinţe aureolate de virtuţile nobile ale rasei umane.

Astfel, după ce eram flămînzi, însetaţi şi extenuaţi pînă la ultima fibră, acceptam nu numai să lucrăm în continuare, dar să facem şi eforturi supranaturale, ademeniţi de momeala unei hrane care era absolut insuficientă recuperării energiilor noastre irosite în muncă, precum şi de speranţa unor reduceri de pedepse, după care s-ar fi reuşit să ieşim, mai degrabă| din acel infern, în cazul că ne îndeplineam norma de lucru zilnică. Or, speranţa, în închisoare, este şi hrana foarte valoroasă a deţinutului din toate timpurile, dar şi, mai mult ca oriunde, ultima laşitate a omului, după cum o definea cu oarecare sarcasm scriitorul revoltelor umane niciodată potolite, Giovanni Papini.

Nu ştiu dacă normele de muncă erau aceleaşi şi pentru angajaţii civili ai Canalului, şi pentru deţinuţii politici. Un lucru îl ştiau precis însă, că biroul tehnic al lagărului, în oare lucrau şi o seamă de ingineri, contabili şi tehnicieni deţinuţi, stabilea normele specifice pentru fiecare şantier în parte. De unde, la început, norma de spart piatra era de 750 cm^3 de om, pînă la urmă, indiferent de şantier şi de natura condiţiilor de muncă, norma ajunsese 1,25 m^3. Or, o normă de excavat şi cărat pămînt, la început a fost 2 m^3 pe cap de om, ajungînd, mai tîrziu, Ia 3,5 şi 4 m^3, iar la vagoneţi manuali (sau traşi cu locomotiva Diesel), norma săltase pe om de la 4 m^3 pej cap de om, la 6 şi 7, m^3. Nu m'ai vorbesc de alte munci, unde exagerările au fost uluitoare. Un tencuitor în interiorul lagărului, care lucra la construirea barăcilor noi, –

construcţii, care .au durat fără încetare aproape până la încheierea lucrărilor din 1953 –, trebuia să tencuiască, la început în 1950, aproximativ 10—12 m^2 în 8 ore. Pînă la urmă, norma a fost ridicată, în interiorul lagărului şi la şantierele de con-

strucţii contractate, la 24—30 m^2 pe om. La încărcatul vagoanelor cu bolovani, un vagon de 20 de tone era norma a trei oameni pe zi în 1950. în anul 1952 norma) ajunsese la 20 de tone pe cap de om. La fel, elrau aceleaşi norme şi la încărcatul pietrei sfărîmate pentru şosele sau terasamente de cale ferată.

¡Norma, sau standardizarea unei zile de lucru în funcţiune de produsul realizat, a fost ideea inginerului american Frederick Winslow Taylor (1856—1915) care a imaginat, pentru prima oară într-o fabrică din Philadelphia, sistemul măsurării unei zile de lucru) pe produs realizat, în scopul impunerii unui sistem de plată stimulator pentru muncitori. Să reţinem că la data cînd Taylor a introdus acest sistem de muncă în Philadelphia, SUA era în pragul primului război mondial şi se simţea nevoia unui stimulent în muncă, stimulent pe care şi Henry Ford l-a imipulsat într-o altă formă, pe baza altei concepţii, în lumea muncitorilor săi din Dearbon şi Detroit, Michigan. Desigur, la origine, norma nu a fost adoptată oa un sistem de exploatare şi ucidere a omului. După cum am menţionat, prin stabilirea ei, omul avea în faţă un etalon precis de orientare, ştiind că pentru o anumită cantitate de muncă prestată va primi o anumită plată, nefiind obligat să muncească decît aţît cît dorea şi cît considera adecvat corespunzător forţelor şi nevoilor sale. Cine lucra, în schimb, mai mult şi realiza mai mult decît limitele normei statuate, cronometrate, era plătit în conformitate cu depăşirea. Tatăl meu, ca muncitor miner în West Virginia, a lucrat sub acest regim al normei pînă în anul 1927, realizînd cîştiguri excepţionale, care l-au mulţumit şi i-au adus bunăstarea familiei noastre.

Henry Ford (1863—1947) a revoluţionat, într-un anumit fel, acest sistem de retribuire a muncitorilor, îndepărtîndu-se de la principiul standardizării procesului de producţie. Ford a introdus un alt stimulent, de natură mai puţin ştiinţifică, dar mai uman în calcularea salariului muncitorilor, susţinînd că reducerea preţului de producţie şi creşterea concomitentă a volumului de vînzări sunt factorii primordiali care conduc .la îmbunătăţirea eficienţei producţiei, iar de aici, ca o consecinţă ineluctabilă, urmează sporirea posibilităţilor de punere a mărfurilor pe piaţa de vînzare la un preţ mai mic, deci o mai mare cantitate de bani încasaţi şi o superioară retribuire a muncitorilor implicaţi în procesul de producţie.

Comuniştii au rămas numai la ideile lui Taylor, care nu ar

. fi ’fost rele, dacă nu le-ar fi sovietizat, în sensul că au extins

pînă la maximum efortul uman, stabilind standarde de realizat după atingerile maxime, nu după scara resurselor normale, comune, neforţate, de exploatare umană. Comuniştii au neglijat, voit şi criminal, cadenţa naturală a muncii, de unde derivă natura silnică a muncii într-un regim sclavagist socialist sau comunist.

Noi trebuia să lucrăm, pentru realizarea normelor, după variaţia atingerii normelor maxime de lucru pe zi a unor studenţi reeducaţi la Piteşti, de pildă, a unor oameni înnebuniţi de spaime şi îndobitociţi de chinuri şi bătăi şi, în unele cazuri, hrăniţi special, pentru a putea munci mai bine şi a demonstra astfel că într-o zi se poate face mai mult decît în alta, dacă există voinţă şi supunere faţă de regim. Ceea ce reeducaţii realizau era accesibil tuturor, norma lor fiind susceptibilă de a fi generalizată. Cine nu o atingea risca să se ' autocalifice încă o dată duşman al poporului, pentru vina de sabotaj. Munca devenise subiectul şi deţinutul obiectul procesului de producţie. Noi nu contam, în scripte, decît ca un număr, iar pe şantiere, ca o sculă oarecare.» -

Biroul tehnic, pe care l-a condus un timp inginerul Jean Vernichescu din Bucureşti şi în care, alături de el, care era deţinut, lucrau şi alţi deţinuţi, inginerii Ion Vasile, Drăgoi, Virgil Antonescu, Popescu, contabilul Kline etc., a avut contribuţia lui directă şi criminală la uciderea unui mare număr de oameni prin consimţămîntul dat adoptării unor norihe inaccesibile unui om oarecare, comun, şi, mai ales., unor oameni subnutriţi, bolnavi, mutilaţi, chinuiţi şi parţial dezechilibraţi mintal, datorită regimului din securităţi, închisori şi de la Canal. Personal, nu. cred că mai mult de 25 »/$_{fl}$ din oamenii de la Canal aveau deplina responsabilitate a faptelor lor şi discernămîntul corect şi limpede al raţiunii lor. Din nenorocire, cum am mai amintit, toţi aceia care .aju[1] colaborat la îngreunarea condiţiilor noastre de muncă au fost deţinuţi., dar nu toţi au fost deţinuţi politici. Din cei aproximativ 14 oameni care lucrau în cabinetul tehnic, 10 cel puţin – tehnicieni, ingineri şi contabili – erau condamnaţi pentru deţinerea clandestină de .armă sau tentativă de trecere frauduloasă a frontierei..

La poarta lagărului se aflau cîteva panouri expuse în nişte rame enorme, cu numerele brigăzilor şi diagrama zilnică a normelor realizate. Unele brigăzi apăreau tot timpul cu menţiunea «fruntaşe», iar altele «codaşe». între primele, erau brigăzile de studenţi şi elevi veniţi de la Piteşti, apoi urmau cî-

teva brigăzi de criminali de război – foşti ofiţeri, poliţişti, jandarmi etc.

Himera normei începuse să ne neliniştească de îndată **ce** am constatat că, într-adevăr, celor care nu ne făceam norma, raţiile de mîncare ne erau reduse, cartea poştală lunară către familie ne era tăiată, pachetul cu alimente şi efecte de **5 kg.** oprit, pedepsele la carceră sau de planton aplicate seară de seară. Forţarea la muncă devenise teribilă şi înnebunitoare. De sub coerciţiunea regimului impus, nimeni nu se putea sustrage, în afară de cazul că dorea să se sinucidă. în mod surprinzător, am constatat că impulsul vital – străduinţa de supravieţuire – devenise extrem de intens aici, spre deosebire de timpul cînd ne aflam la închisori şi moartea nu ne înfricoşa. Nu aş putea spune că regimul de la închisoare era **mai** infernal ca munca şi condiţiile de viaţă spartană de la Canal. Dimpotrivă, au fost cazuri (şi eu printre acestea) cînd oamenii au cerut reîntoarcerea la penitenciare, dar nu s-a admis. >

* > *

Cînd brigăzile ajungeau pe şantier, de se întîmpla să urmeze unor schimburi care ieşeau din tură sau, chiar ¡cînd nu se aflau asemenea schimburi de înlocuit, primul gînd al oamenilor, după ce ajungeau la sectoarele de muncă de unde **trebu**iau să-şi ridice uneltele, era de a-şi însuşi, fiecare în parte, cît mai grabnic şi pe ales, o lopată, o furcă, un ciocan, o targă sau o roabă cît mai potrivită. în această precipitare a oamenilor spre scule era ceva isteric. Am văzut sute şi sute de oameni în aceste momente foartei critice, oameni de toate vârstele şi de toate diferenţele intelectuale, ou toţi, fără excepţie, au avut aceeaşi atitudine şi aceeaşi reacţiune la începutul muncii. Administraţia, se pare, plănuise generarea unor conflicte inevitabile pe tema realizării normelor. Pe de o parte, înăuntrul aceleiaşi brigăzi se năşteau rivalităţi între oameni ; cei care îşi îndeplineau normele beneficiau de raţia reglementară, plus un supliment care se sustrăgea de la aceia care nu reuşeau să atingă cerinţele respective. Apoi, pe de altă parte, se năşteau conflicte între brigăzi, în cazurile că unele brigăzi atingeau, în mod constant, normele şi chiar le depăşeau, iar altele nu puteau să ajungă la coeficienţii determinaţi. Brigăzilor fruntaşe li se ofereau anumite avantaje cum erau, de pildă, scoaterea la corvezi numai o dată sau de

două ori pe săptămînă, permisiunea permanentă de a cumpăra marmeladă, biscuiţi şi ţigări de la chioşcul alimentar din incinta lagărului, şi altele.

Ministerul de Interne (MAI), care era patronul nostru şi care a încheiat contractele de lucru cu administraţia Canalului pentru deţinuţi, încasa bani buni de pe urma chinurilor noastre. Se plătea teoretic aceeaşi sumă deţinuţilor, ca şi civililor, în timp ce civilii îşi însuşeau toată suma alocată ca salarii, nouă ne revenea aproximativ 2 o/o din ceea ce ar fi trebuit să fie salariul nostru. Se făceau tot felul de reţineri ca : mîncare şi cazare, pază, echipament (care se rezuma, în cel mai bun caz, la o zeghe şi o pereche de pantaloni), articole de igienă (săpun, apă pentru spălat, baie etc.), vidanjare (pe care în fond, tot noi o făceam), despăgubiri la care am fost condamnaţi, taxe de judecată etc. După trei ani şi două luni de muncă forţată la Canal şi încă aproape un an de muncă la fabrica închisorii Gherla, am ieşit din închisoare, la eliberare, cu aproximativ 450 de lei. Este adevărat că şi eu am ajuns să profit uneori, cu întreaga brigadă din care făceam parte (cînd lucram noaptea), făcînd cîtevă cumpărături de la chioşcul alimentar, dar în nici un caz, toate acestea, în general, nu au depăşit suma de 200 de lei. Cîştigul unui civil necalifioat la Canal era aproximativ 1. 000 pe lună. Unde a mers diferenţa, din ceea ce s-a reţinut de MAI, este uşor de bănuit : în buzunarul partidului comunist ca să întreţină noua clasă de paraziţi gras plătiţi, să agite satele, să omoare oamenii la colţuri de străzi sau pe ogoare, să facă spionaj în străinătate etc. Oricum, un lucru trebuie reţinut şi bine memorizat de cititorii actuali ai acestor însemnări şi de generaţiile viitoare : nici un deţinut politic nu a cerut să fie adus la Canal să muncească în această calitate. Dacă regimul odios ne-a închis, se presupune că guvernul avea rezerva bugetară a subsistenţei noastre asigurată, a celor cîteva sute de mii de deţinuţi cîţi s-au perindat prin lagăre în această perioadă de timp. Folosirea deţinuţilor politici la muncile forţate la Canal a constituit o gravă crimă a regimului comunist care, odată, va trebui să fie judecată.

* * *

Nu era şantier, dintre[1] cele aproximativ 18 de la Peninsula, unde omul să nu aibă nevoie de cel puţin o sculă. Dar, la Canara, Mamaia-sat, Diguri şi Dragaje, Mustaţa mai

ales, cîteve unelte erau strict indispensabile pentru întreaga zi de lucru. Acele unelte reprezentau pentru noi mijloace de salvare sau de pierzanie.

Unealta, în general, este socotită ca o prelungire auxiliară manuală a abilităţii omului de a performa o lucrare anumită, cu un mai mare randament şi o mai mare precizie. Desigur, şi uneltele au ajuns la un anumit nivel de perfecţionare. O roabă pe o roată cu cauciuc, rotindu-se pe rulmenţi, este mai uşor de împins şi, desigur, pe o asemenea roabă se poate încărca pe îndelete un sfert sau o şesime de m^3 de pămînt. O lopată cu coada rindeluită şi acomodată curbei de lucru este incomparabil mai uşor de manipulat decît o lopată cu coada neşlefuită, abia ruptă din pădure. Sau un ciocan cu capetele patrulaterale şi netede, călite este mai spornic în sfărîmarea pietrei decît un ciocan ştirb, moale şi bombat.

Acestea erau motivele pentru care noi, şi toţi ca noi, din cele cîteva zeci de brigăzi, fremătam de nerăbdare să ajungem fiecare dintre noi cît mai repede la sculele expuse în piramide, care ne aşteptau.

— Asta a fost lopata mea ieri, striga unul altuia, care apucase să pună mîna mai repede pe o lopată cu coada mai bine ajustată.

— Se poate, dar alaltăieri a fost a mea, şi-mi pare bine că mi-am regăsit-o, îi riposta cel care apucase să ia lopata mai înainte.

La fel era pentru furci, roabe, ciocane, baroase, tărgi etc. Conflictele aprinse care se năşteau zilnic consumau instantaneu energiile nervoase minime ale oamenilor şi, în multe cazuri, îi vedeai pe bieţii oameni, care luptaseră uniţi în munţi împotriva bandelor comuniste, încăierîndu-se pentru o coadă de lopată, pentru o roabă şchioapă, pentru o targă, un ciocănel cît un cartof sau te miri ce altceva. Aceste declanşări subite şi violente de energie nervoasă reduceau simultan capacitatea de muncă a oamenilor încît, în clipa următoare, îi vedeai cu feţele palide, tremurînd ca varga şi clătinîndu-se pe picioare. Plus de aceasta, resentimentele izbucnite ale unui om faţă de alt om contribuiau la adîncirea mîhnirii şi la eroziunea spiritului omenesc, care nu mai putea rămîne inalterabil în aceste atitudini care se creau volens-nolens.

între ceea ce- *a* spus V. I. Lenin şi ceea ce se petrecea aici nu era vreo diferenţă radicală, decît una de calitate şi responsabilitate. Lenin a spus, vorbind de gradul de

coruptibilitate al capitalişttilor, că dacă aceştia s-ar întîmpla să fie închişi şi ar urma să fie condamnaţi la moarte prin spînzurătoare, dacă s-ar întreprinde o ofertă publică în închisoarea respectivă, asupra funiilor necesare strangulării celor închişi, dintre capitaliştii închişi s-ar afla nu numai unul, ci foarte mulţi, să ofere funiile la un preţ mai moderat, neţinîndu-se seama că exact cu aceeaşi funie pe care o vindea va fi el însuşi spîn- zurat.

Şi noi ne sinucideam cu aceleaşi roabe, tărgi, tîmăcoape, lopeţi, furci etc., pe care nu numai că le acceptam, dar doream să fie cît mai spornice într-o muncă de exterminare jalnică şi de-a dreptul inutilă scopurilor noastre, dintre care primul era acel al supravieţuirii.

Fuga oamenilor nenorociţi după uneltele de autotorturare mi s-a părut că a reprezentat dimensiunea unei gravităţi negative a omului înlănţuit, nu numai fizic şi moral, stors de orice vigoare de ripostă, dar de reducere a însăşi instinctului propriu-zis de autoconservare.

Şi eu am fugit după o roabă sau după vreo lopată, şi eu am scăpărat de mînie cînd altul îmi lua unealta pe care o avusesem înainte sau o rîvnisem zadarnic.

Şi eu am fost un om care doream să mă salvez de la o zi la alta, prin mijloacele care mi se puneau la îndemînă, flămîn- zit şi umilit cum eram. Nu-mi fac nici laudă, dar nici nu mă autoblamez.

11. Griul cel bun

Trecuseră cîteva săptămîni şi eu nu mai primeam nimic de acasă, în urma scrisorii trimise. Ca toţi ceilalţi în situaţia mea, credeam că administraţia a oprit cartea poştală care ne-a **fost dată fiecăruia şi pe care ni s-a admis să scriem numai zece rînduri. Unii, mai bănuitori, erau de părere că organele** politice şi securităţile din localităţile noastre de reşedinţă dispuneau de soarta scrisorilor noastre. Pînă la urmă, se pare, că ultima alternativă a fost cea adevărată, deoarece, la cîtva timp, am primit şi noi pachete, aflînd mai tîrziu că scrisorile trimise de noi nu au fost înmînate de agenţii poştali obişnuiţi, la timpul acela, ci de membri ai partidului comunist, cu diferite funcţiuni.

Era o după amiază fierbinte de vară, într-o zi de duminică. Cineva m-a anunţat în baracă, unde mă aflam, că avocatul Adrian Dobrescu, care făcea parte din aceeaşi brigadă cu mine, mă chema afară. în spatele barăcii noastre l-am aflat, pe Dobrescu în tovărăşia a încă patru persoane, toţi aşezaţi pe pămînt. Doi dintre cei prezenţi îmi erau necunoscuţi.

—■ Vreau să-ţi prezint doi prieteni, îmi zise Dobrescu.

— Dinu Cesianu, îşi spuse numele un bărbat înalt, cu ochii pătrunzători şi faţa inteligentă.

— Frasin Munteanu-Rîmnic, se recomandă celălalt, urnindu-se cu greu din poziţia în care se afla tolănit.

Acesta era un om ca de 40—45 de ani, purta ochelari cu rame strălucitoare de metal. Nasul şi faţa îi erau intr-un proces jalnic de jupuire. Am bănuit că omul era devitaminizat în ultimul grad, observîndu-i albeaţa feţei care apărea de sub pielea închisă şi uscată care se scămoşa ca un penaj ciudat.

— Am dorit să te cunosc şi personal, îmi vorbi Munteanu cu voce rară şi afectuoasă, după ce te cunoşteam numai din minunatele dumitale povestiri din Ţara Moţilor, care mi-au parvenit la Roma, cînd eram în misiune. Azi am o zi bună, aş putea spune, nu numai că te-am cunoscut, dar şi că am veşti de acasă şi un pachet primit la poartă din care îmi va face plăcere să ai şi dumneata o părticică.

A fost pentru prima oară într-un an, cînd, după arestare, puneam mîna pe patru bucăţele de zahăr cubic, pe o corăbioară şi o jumară. îmi părea aproape neverosimil că mai apucasem clipa să mă ating de asemenea delicatese. Frasin Munteanu s-a imprimat adine în amintirea mea, prin această atenţie foarte rară pe care mi-a arătat-o, prin vorba lui moale şi mîngîietoare, cu atît mai binefăcătoare mie, cu cît el însuşi avea nevoie de îmbărbătare şi remontare.

Frasin Munteanu era fiul profesorului Ion Munteanu-Rîmnic din Ploieşti, cumnatul marelui istoric Nicolae lorga, sub preşedinţia căruia acesta deţinuse, pentru scurt timp, portofoliul Ministerului de Interne din România. Frasin Munteanu avea în el o aristocraţie fină a sentimentelor şi o sensibilitate umană care te captiva din prima clipă. Eforturile lui exagerate de a munci şi de a se subordona cît mai perfect constrîngerilor disciplinare şi de umilinţă în care ne aflam îi dădeau aerul unui om timorat. Oricum însă, Frasin Munteanu mi-a devenit şi rămas un bun prieten în anii pe care aveam să-i trăim în Dobrogea. Aveam ocazii să mă întîlnesc deseori cu el, mai ales la muncile de corvoadă interioară, brigada lui fiind în

apropiere de a noastră. Munceam la construcţii interioare, săpături de fundaţii pentru barăci, zidărie, la cuptoarele de ars var, la vidanjare etc., oriunde brigăzile noastre erau scoase împreună.

Brigadierul de la munci interioare era un italian din Bucureşti, Mario Petrini. Acesta, se pare, fusese zidar afară şi aici, împreună cu un alt frate Luigi (?) Petrini, de asemenea îndemînatec în construcţii, lucrau, unul în interior, iar celălalt pe şantier, la început ca pontator şi apoi ca brigadier pe un şantier de construcţii. Magazionerul sculelor pentru munci interioare şi păstrătorul scriptelor era Leon Humulescu (Herşcovici) care lucrase pe Sărindar, ca gazetar, la „Dimineaţa" şi „Adevărul". Leon Humulescu făcea parte din acea categorie ele evrei care reuşeau să se facă întotdeauna şi oriunde indispensabili, astfel că ajunsese unul dintre cei mai apropiaţi colaboratori ai administraţiei. Scund, cu buze groase, picioarele scurte şi răşchirate, pe nas cu nişte ochelari extrem de bombaţi sub care îi apăreau bulbii roşietici ai ochilor miopi, Leon Humulescu vorbea sîsîit şi strecura în vorba lui un dozaj apreciabil de umor, niciodată secătuit, chiar şi în împrejurările cînd fulgerele administraţiei se învîrteau pe deasupra capului său.

— Domnule Humulescu, l-am întrebat eu odată, după ce ajunseserăm să ne cunoaştem mai bine şi ne permiteam unele confruntări mai intime. Cum se explică fenomenul în baza căruia evreii ies la suprafaţă oriunde în societatea umană, nu alunecă la fund ? Dumneata, de pildă, ai ajuns să-ţi creezi o viaţă nu tocmai atît de imposibil de suportat aici, spre deosebire de marea masă a deţinuţilor.

Leon Humulescu mi-a zîmbit larg, dezvelindu-şi şiragul dinţilor mari şi înnegriţi. Apoi mi-a vorbit, aparent franc şi cu voie bună.

— Uite de ce, tinere. Evreii sunt răspîndiţi pretutindeni pe faţa pămîntului. Prin rude sau prieteni, ei au posibilitatea să realizeze un contact permanent cu viaţa oamenilor de pe tot globul. Noi suntem, după cum vezi şi ştii, mai mult negustori şi mijlocitori – de mărfuri, de valori, de idei etc. întotdeauna ne îndreptăm spre acele locuri de pe pămînt unde bănuim că am putea să ne aflăm la interferenţa unor schimburi oarecare, într-o societate care nu are curajul aventurii financiare şi, aşa cum vezi, noi reuşim aproape întotdeauna. Nu uita că noi avem o anumită înţelepciune a investiţiilor bazată pe o lungă experienţă. Cît despre situaţia evreilor din închisori, noi

suntem o excepţie aici. Suntem mai puţini la număr, am reuşit să atragem atenţia administraţiei asupra noastră, prin contrast şi contradicţia aflării noastre în închisoare, într-o vreme cînd evreimea internaţională jubilează pe culmi. Şi, trebuie să mă crezi, treaba pe care o fac eu aici, de contabil, de organizator, de om.flexibil ordinelor administraţiei şi înţelegător al susceptibilităţii deţinuţilor, este o treabă pe care nu ştiu cine ar putea-o face mai 'bine decît mine, urmaş ăl lui Nathan înţeleptul, încheie el, aplecîndu-şi capul pe un umăr şi rîzînd cu poftă, în. eimp ce mă lovi prieteneşte peste umăr.

Eu am zîmbit convenţional şi mă pregăteam să trec la **o** altă întrebare, care apărea scadentă, în continuare, a curiozităţi mele, dar Leon Humulescu, omul care fusese al treilea pe lista partidului comunist în România după 1930, şi care era sortit să devină comisarul afacerilor interne din România într-o eră comunistă, mi-a intuit, se pare, intenţia, şi de aceea a continuat imperturbabil, cu oarecare umor, care îl făcea agreabil :

—' Eu sunt şi ziarist. Mi-a plăcut să fiu întotdeauna lîngă surse. De aceea, mi se pare, am ajuns să fiu şi în închisoare sub mareşalul Antonescu într-o situaţie asemănătoare. Oricum, acum plătesc acele favoruri. Dar sper că aceasta va fi ultima oară. Am îmbătrînit de acum şi nu mai văd. o altă revanşă din partea cuiva, pentru că nu văd nimic la orizont.

Nedespărţit de Leon Humulescu, după cîteva luni de la sosirea noastră la Peninsula, era Papa Follender, evreul **pe** care îl văzusem pentru prima oară înjugat la roabă. Papa Follender lucra la aranjarea sculelor, la numărătoarea şi inventarierea lor sau la transmiterea unor ordine din partea administraţiei oamenilor de la munci, sau chiar a unor dispoziţii din partea lui Humulescu sau Petrini. Grupului de ziarişti aflaţi la Canal, Leon Humulescu ne era foarte familiar. **Prin el** am cunoscut o serie de ziarişti din Bucureşti şi chiar **din** provincie. El a fost acela care mi l-a prezentat şi pe scriitorul evreu Sergiu Dan, autorul unui roman de o oarecare vogă afară, *Arsenic,* şi pe directorul teatrului evreiesc Baraşeum din Bucureşti, Markovits. Fără îndoială, Leon Humulescu era susţinut şi aici de oculta internaţională a francmasoneriei, indiferent că aceasta fusese interzisă în România după **1946.** După reîntoarcerea în URSS, din exil, a scriitorului Ilya Eh-

renburg, care reuşise să împace cele două loji, a Occidentului {Albastră) cu a Orientului, avînd aprobarea tacită a Kremlinului, masoneria din România nu a mai constituit un duşman declarat al regimului, cum apăruse la începutul uzurpării pu- < terii de stat, ştiindu-se că fostul rege Carol al II-lea şi o camarilă intimă a sa au fost membrii acestei organizaţii ateiste şi anticreştine. Dovada eclatantă o prezintă scriitorul .Mihail Sadoveanu, care a ajuns curînd omul numărul doi al regimului comunist român. Odată, cineva mi-a spus că l-a surprins pe căpitanul Lazăr, comandantul lagărului (evreu şi acesta), strîn- gînd mîna lui Leon Humulescu, extrem de amical, cînd aceştia se aflau în dosul magaziei de scule.

în afară de bucătari, care nu răbdau de foame, de grupul restrîns al pontatorilor şi brigadierilor şi de o serie de informatori, echipa lui Humulescu şi muncitorii de la beciuri, mai era un grup de oameni care beneficiau de un regim alimentar aproape princiar, comparativ cu ceea ce aveam noi, plus că aceştia nu făceau efectiv o muncă istovitoare.

Acesta era grupul lui' Gogu Tsaldaris, un grec din Constanţa, care avea sub ordinele sale vidanjarea generală a lagărului şi a sectorului administraţiei şi batalionului de securitate, apoi reparaţiunile electrice, de instalaţii şi menţinerea tuturor motoarelor aflătoare în perimetrul lagărului etc. Aghiotantul lui era un alt grec, Teodoridis, care, în speţă, era şeful direct responsabil al echipelor de vidanjare. Teodoridis avea un om care căra cu sacaua excrementele din lagăr,, vărsîndu-le afară pe cîmp într-o groapă imensă. Din întîmplare, omul care făcea această muncă parşivă era un moţ din Scărişoara (Gîr da), Munţii Apuseni, loan Paşca. Acesta îşi avea sora profesoară la Turda şi ne cunoşteam foarte bine încă de afară, prin părinţii noştri. Omul fusese închis împreună cu preotul ortodox local Diodor Todea, un admirabil slujitor al altarului şi un om minunat. Ambii fuseseră bătuţi îngrozitor la securitate, fiind tuberculizaţi. Părintele Todea a fost întors la închisoare, de la Canal, la un regim special, în vreme ce bietul Paşca a acceptat să îndeplinească munca pestilenţială de curăţitor de haznale. De cele mai multe ori sacaua era umplută de voluntari, cărora li se acorda cîte un polonic de mîncare în plus, de către Teodoridis, ori se încărca de deţinuţi pedepsiţi între care şi eu am fost de cîteva ori, recordul, însă, deţinîndu-l un tînăr, Dan Cernovodeanu, băiatul unui croitor din Bucureşti, un element eminent, cu studii juridice, care

fusese colegul de clasă a fostului rege Mihai.

loan Paşca avea în seama lui un căluţ roib cu care trăgea afară din lagăr sacaua şi, alăturea de încă aproape două duzini de deţinuţi privilegiaţi, se bucura de dreptul de a ieşi neînsoţit de gardă sau escortă. în timp ce loan Paşca a fost primul căruia i s-a acordat această excepţie, ceilalţi (ingineri, tehnicieni şi cîţiva brigadieri) au urmat foarte tîrziu acestui regim. loan Paşca ne-a fost extrem de folositor în multe ocazii, făcîndu-ne reale servicii, în baza privilegiului de care se bucura. Prin ceilalţi oameni din Munţii Apuseni care lucrau la munci interioare, contactele noastre au rămas permanente şi utile tot timpul puşcăriei la Canal. Electricianul lagărului a fost, pentru un timp, un băiat excepţional din Cluj, ion Pop, numit între prieteni Popică, deoarece era mărunt la făptură şi îi lipsea o ureche, în urma unui accident. Acesta căzuse cu lotul Armatei albe (regalist), era. acum omul de legătură între ardeleni, mai ales, avînd dreptul de circulaţie necontrolat, ziua şi noaptea, în tot lagărul.

în scurt timp am avut la Peninsula o reţea de informaţii interioare şi exterioare mulţumitoare şi sigură, reuşind să dublăm legăturile, în unele cazuri.

ţ *

Ce se petrecea afară în timpul acesta ?

După ce Mao Tse Tung a proclamat independenţa Republicii Populare Chineze la 21 septembrie 1949, foarte curînd armatele naţionaliste au fost alungate de pe continent, refugiindu-se în Taiwan. Crearea Chinei roşii a constituit, fără îndoială, cea mai triumfătoare victorie marxistă din lume, după revoluţia bolşevică din Rusia din 1917. în acelaşi timp, aceasta a însemnat şi o înfrîngere categorică a prestigiului Statelor Unite, socotită, pînă aici, campionul lumii libere, întrucît principiile pe care le afirmase pînă aici, de protectoare a libertăţilor individuale şi a popoarelor, au fost brutal călcate în picioare.

Pe de altă parte, prima explozie nucleară sovietică din toamna anului 1949 a atras ateinţia, o dată mai mult, liderilor lumii libere, că Uniunea Sovietică a apărut pe ring de acum ca un competitor extraordinar în concertul lumii şi, ca atare, această forţă nu mai putea fi neglijată. Dimpotrivă, Uniunea Sovietică trebuia privită cu toată seriozitatea, ca fiind expre-

sia unei noi primejdii caret se ridica în coasta lumii libere. Dovada intenţiilor sale de confruntare cu lumea liberă, în scopul instaurării dictaturii proletare mondiale, a fost dezlănţuirea războiului din Coreea. Acest act de banditism a înspăimîntat lumea, cînd s-a auzit că 60. 000 de oameni impecabil echipaţi din Coreea de Nord au trecut, la 25 iunie 1950, cu tancuri şi armament nou fabricat de sovietici, pe teritoriul Coreei de Sud, producîndu-se cea mai mare criză internaţională de după 1945. Convenţiile ONU au fost violate flagrant, clătinîndu-se de la bun început acest organism internaţional vicios. Trecerea paralelei 38 de către armatele comuniste din nord a făcut parte dintr-un plan de invazie studiat cu meticulozitate de către sovietici. Rusia comunistă urmărea includerea întregii Corei în zona ei de influenţă. Ei aveau cunoştinţă că Coreea de Sud nu era înarmată şi, apoi, Kremlinul era convins că SUA nu va interveni. Dar lucrurile nu s-au petrecut chiar aşa. La 27 iunie 1950 preşedintele Truman a adresat lumii acea viguroasă declaraţie de denunţare a politicii Uniunii Sovietice, spunînd printre altele : «Atacul asupra Coreei demonstrează clar şi indubitabil că comuniştii au trecut de folosirea subversiunii pentru cucerirea naţiunilor, şi de acum vor folosi invaziunile armate şi războiul.»

în aceeaşi zi de 27 iunie s-a întrunit Consiliul de Securitate care a aprobat imediata intervenţie a armatelor ONU, pentru restabilirea păcii în Coreea.

Generalul erou american Douglas Mac Arthur a fost numit comandant suprem al armatelor ONU. Consiliul de Securitate a luat cu uşurinţă această istorică hotărîre de intervenţie, neîntîmpinînd nici un veto, care putea veni numai din partea Uniunii Sovietice, dar care, la acea dată, nu mai participa la şedinţele de lucru ale acestui Consiliu, începînd încă din luna ianuarie 1950, ca semn de protest împotriva neeliminării Chinei naţionaliste din Consiliu şi înlocuirea ei cu China roşie.

întreaga lume a privit cu înfrigurare desfăşurarea operaţiunilor militare din Coreea de Sud. Năvalnica înaintare şi cucerire de teren din sud a început să îngrijoreze, mai ales, lumea liberă. Marele general Mac Arthur, nesocotind de la început tactica impusă de Washington, de «limitare a intervenţiei», a făcut o debarcare surprinzătoare în portul Inchon care deserveşte Seul, – capitala Coreei –, la sfîrştiul lunii septembrie. Prin această vertiginoasă intervenţie, armatele ONU

au rupt frontul armatelor comuniste, silind retragerea dezastruoasă a comuniştilor peste paralela 38. Generalul Mac Arthur a început să bombardeze sistematic obiectivele din Coreea de Nord, producînd debandadă în rîndurile populaţiei şi armatei. Washington-ub a intervenit fără de întîrziere, în scopul evitării unui conflict mai extins, care purta în el germenele celui de-al treilea război mondial. Bravul' general Mac Arthur văzînd odată cadavrele rămase după un bombardament asupra comuniştilor agresivi, se spune că a exclamat : «Iată un spectacol care place ochilor mei bătrîni». Acest înţelept vizionar american a fost desinvestit din funcţiunile sale de înalt comandant al armatelor ONU, de către preşedintele Truman, la 11 aprilie 1931, pe consideraţiunea «limitării războiului», dar nu şi a pericolului care rămînea ameninţător pentru viitor. Soldaţii Chinei roşii au început să îngroaşe rîndurile armatei Coreei de Nord, în timp ce ruşii subvenţionau din greu nevoile armatei cu echipament şi provizii. între China roşie şi URSS exista, la acea vreme, un tratat de apărare comună care era susceptibil de a fi fost pus în practică ori de cîte ori ar fi fost nevoie.

România, la rîndul ei, sprijinea din plin ostilităţile provocate de Coreea de Nord. România ajuta nu numai cu alimentele pe care le sustrăgea necesităţilor primare ale unei ţări învinse şi spoliate pînă la sînge, dar şi prin aducerea unui mare număr de copii şi răniţi coreeni în ţară. Guvernul comunist a agravat astfel dublu împovărarea soartei bietului popor român.: luîndu-se pîinea de la gura populaţiei ţării şi, al doilea, întărind frontul internaţional al comunismului, slăbind speranţele de eliberare a ţărilor captive. Nu trebuie să se uite că din salariile mizerabile ale funcţionarilor, ale oricărui salariat, se operau reduceri substanţiale pentru subvenţionarea războiului coreean, sub titlul «contribuţie benevolă pentru poporul coreean»'.

Viaţa noastră la Canal, în acele vremuri, suferea influenţa directă a evenimentelor din Asia. Viitorul părea incert şi, de aceea, paza şi constrîngerile diabolice în care eram integraţi ca într-o imensă menghină se intensificau în toate chipurile.

Uneori, cum am'mai amintit, eram scoşi la numărătoare sau la diferite anunţuri pe platou, în timpul zilei, cînd eram în lagăr, fie numai cîteva brigăzi (schimbul doi şi trei), fie aproape tot dispozitivul lagărului. Se auzeau trecînd prin văzduh avioanele americane, care făceau raiduri excentrice bazelor lor din Grecia şi Turcia, rotindu-se deasupra Dobrogei.

Era natural ca noi să ne ridicăm capetele spre cer.

— Toată lumea cu capul în pămînt, se auzea porunca primului brigadier sau a vreunui ofiţer prezent sau chiar a cîte unui gardian care se nimerea să fie în apropiere.

După acest avertisment, dacă totuşi vreunul dintre noi mai aveam curiozitatea să ne ridicăm ochii spre înălţimea cerului, de era observat de vreun om al administraţiei, era trecut imediat pe o listă şi seara pus în carceră. Iar dacă se întîmpla să dăm expresie > indignării noastre, să protestăm împotriva acestei interdicţii bicisnice, eram puşi în lanţuri şi bătuţi nemilos.

Zecile de oameni ai regelui Mihai, cei cu mai multe speranţe aşezate în forţele idolului lor, crezîndu-l angajat în străinătate într-o luptă pe viaţă şi pe moarte alături de aliaţii care ne-au trădat pentru a ne elibera, erau aceia care pătimeau mai mult de pe urma curiozităţii lor. Ei nu aveau de unde şti că în timpul acesta Mihai, care se căsătorise în zilele cj[e] mare doliu al naţiunii române, la 10 iunie 1948 (cu o lună înainte fuseseră efectuate peste 20.000 de arestări în România) cu prinţesa Ana de Burbon-Parma, îşi trăia anii frumoşi, în lux şi opulenţă, pe diferite riviere, desmierdat de îmbrăţişările tinerei soţii, desfăşurînd din plin funcţiunile sale robuste de mascul sănătos, fără nici un regret faţă de suferinţele oamenilor care îndurau chinurile iadului şi pentru el, sau unii numai pentru el. Şi, aceştia[1] erau oameni tineri, oameni dotaţi, oameni dornici de viaţă, oameni care îşi lăsaseră afară iubitele pe care nu aveau să le mai vadă sau întîlneaScă niciodată. Mai tîrziu, după ce am ajlms în SUA, am aflat că în acei ani de groază pentru ţară, regele şi o seamă de acoliţi ai săi şi cîţiva diplomaţi români au continuat să mai primească indemnizaţii de la guvernul român comunist, în baza unei înţelegeri care a existat între Mihai şi Ana Pauker, ministrul de externe, la retragerea lui Mihai în Occident.

în depărtare, pe Marea Neagră, din luna iunie 1950 pînă în 1951 spre toamnă, au rămas ancorate trei mari vase de război, la circa 30 de mile de mal. în tot acest interval, nu am observat ca vreuna dintre aceste ambarcaţiuni să se fi clintit din poziţia sa. Nu am putut să le identificăm apartenenţa şi pavilionul sub care erau, cu toate că aveam cîţiva amirali şi navigatori între noi., Mai mult ca sigur, acestea făceau parte din corpul naval al URSS sau al României, şi se aflau acolo în baza unui sistem de prevenţie defensivă. La acele vapoare de război ne puteam uita fără nici un risc. Şi aceasta nu numai

pentru că ele se aflau pe linia orizontală a privirilor noastre, dar, şi pentru că nu erau ale duşmanilor regimului de la Bucureşti. Pînă cînd acele ambarcaţiuni nu s-au retras de la punctul de control maritim, noi am înţeles că situaţia internaţională continuă să fie turbure, şi aceasta ne dădea un sentiment de certitudine viitoare. în sufletele noastre mai pîlpîia luminiţa unei speranţe.

în jurul datei de 1 august 1950, mi-am auzit şi eu numele citit de pe o listă a celor care primiseră pachete. Am simţit o asemenea emoţie incit, la un moment dat, mi-am pierdut respiraţia. Nu-mi puteam discerne natura sentimentelor în prima clipă ; era impulsul năvalnic de a obţine o certitudine că părinţii îmi mai erau încă în viaţă şi că prin acel pachet intram în contgct magic cu ei, sau era la mijloc exclusiv declanşarea subită a unui complex de .senzaţii, peste care domina tiranic foamea, dîndu-mi freamătul acela turburător că mă aflam în apropierea clipei cînd voi ajunge să mă satur, cel puţin o dată, cu alimentele pe care mă aşteptam, să le primesc de acasă.

La distribuirea pachetelor asista, de data aceasta, şi comandantul lagărului Zamfirescu. în dosul unei mese lungi, aşezată în curte lîngă bucătărie, erau câţiva brigadieri şi doi gardieni însărcinaţi >ou desfacerea şi predarea pachetelor. Zamfirescu se plimba de la unul ,1a altul şi, uneori, aproba ceva în plus de cota admisă sau oprea ceea ce i se părea impropriu necesităţilor oamenilor, după bunul său plac.

Cînd mi-am auzit numele, m-am apropiat de masă, chilug şi slab ca un schelet, cum eram. Se nimerise ca pachetul meu să ajungă în mîinile lui Tsaldaris, grecul cu gospodăria internă a lagărului, ale cărui funcţiune şi consideraţie din partea administraţiei erau ceva mai mari ca ale unui brigadier de rînd. Omul fiind o cunoştinţă mai veche a unui bun prieten deal meu, poetul macedonean Teohar Mihădaş, care se afla şi el la Canal într-o altă brigadă, mi s-a părut amabil cu mine ori de t cîte ori se întîmpla să ne vedem şi aceasta, mai ales, că nu avusesem niciodată ocazia să lucrez sub autoritatea sa directă, ci numai a subordonaţilor săi.

Tsaldaris mi-a zâmbit discret şi a început să taie pînza în care erau împachetate lucrurile şi alimentele trimise. înainte însă de a spinteca pînza, a întors întreg pachetul spre mine cu adresa scrisă, cu intenţia vădită ca să pot citi scrisul. Era cu

stricteţe interzisă intrarea în lumea deţinuţilor a oricărui fel

de notă, chiar a unei simple adrese. M-am cutremurat de fericire ; tatăl meu scrisese cu litere mari, late, cui sfîrşiturile literelor încovoiate, numele meu şi adresa lagărului. în colţul de return am descoperit literele mici, incerte şi strîmtorate ale mamei mele. Mi-a fost destul să înţeleg că lumea de afară nu era pierdută pentru mine, de îndată ce cele mai scumpe fiinţe erau încă în viaţă. •

Tsaldaris a desfăcut pachetul cu oarecare grijă. Primul lucru care s-a descoperit vederii mele au fost câteva spice mari de grîu, roşietice ca aurul, pe firele de pai galbene ca mierea. Faţa lui Tsaldaris s-a luminat de această surpriză care era, însă, cu mult mai mult surpriza mea. Comandantul lagărului Zamfirescu s-a apropiat zîmbind, cu ţigara între dinţi, a luat spicele în mîinile sale butucănoase, s-a uitat -cu interes la ele, şi pentru că spicele erau cu adevărat excepţional de reuşite, nu şi-a putut reţine admiraţia :

— Frumos grîu !

După această exclamaţie, s-a întors către mine şi mi-a zis :

— Ce zici, banditule ? Să-ţi dau spicele acestea sau să le calc în picioare ?

Eu nu am scos nici un cuvânt. Ochii îmi erau însă înecaţi în lacrimi şi nu mai aveam glas în acele clipe, fiindu-mi doar în minte imaginea părinţilor care trebuie că au lucrat din greu, fără de ajutorul meu, pentru această recoltă. Am întins doar mîinile spre el, în mod cu totul inconştient de ceea ce făceam.

— la-le, cu toate că nu le meriţi. Nu tu ai lucrat pentru o asemenea recoltă şi de aceea nu ai avea dreptul să te bucuri de nimic. Tu numai ai uneltit împotriva ţăranilor şi a clasei muncitoare. Te ştiu eu foarte bine !

Zamfirescu nu ştia prea multe despre mine, pentru că niciodată nu am avut vreo convorbire cu el, şi cu atît mai mult nu ştia că eu -am fost acela care de -cîţiva ani munceam ogorul părinţilor mei, la fel ca toţi ţăranii români, că eu însumi am fost arestat de pe ogor şi că aceste spice splendide de grîu erau rezultatul muncii părinţilor mei de peste 70 de ani, care, -la vârsta lor, făcuseră singuri însămînţările în lipsa mea, după ce eu -am fost întemniţat.

Luîndu-mi lucrurile într-un dos de pernă, m-am îndreptat adînc turburat spre baraca mea. în curticioa din faţa barăcii se aflau cîţiva ţărani din dormitoarele barăcii noastre. Trecînd

printre ei, aceştia au văzut spicele de grîu c-are ieşeau din dosul pernii. M-au înconjurat degrabă şi mi-au cerut să le arăt grîul. în preajma locului nostru de munci nu am văzut unduind nici o holdă de griu în cele patru veri cît am robit în Dobrogea.

Moş Victor Gherman, care se nimerise şi el printre acei ţărani, a luat ou sfinţenie spicele în mîinile sale[1] şi în aceeaşi clipa a căzut în genunchi, hohotind de plîns şi închirundu-se în faţa lor, făcînd cruci mari peste pieptul său. Ceilalţi ţărani şi-au făcut şi ei semnul crucii şi apoi, pe rînd, şi-au trecut spicele peste frunţi, sărutînd boabele mari, aurii-noşietice.

— Doamne, am auzit vaietul unuia dintre ei. Cînd om mai aduna şi noi cu mîinile noastre darurile Tale de pe ogoarele noastre ?

— Bun griu la oameni în hambare anul ăsta, făcu un altul.

Eu mi-am luat spicele în tăcere şi mi-am continuat drumul spre dormitor, abia reţinîndu-mi lacrimile.

În minte mi-a revenit remarca unui ţăran făcută cu cîteva săptămîni în urmă, cînd avusesem o convorbire cu el.

— Griul cel bun se ţine la hambar ; nu. se vinde, nu se risipeşte. Noi suntem griul cel bun al ţării. Pe noi ne-au adunat în aceste jitniţe stăpînii zgîrciţi ca să nu ne piardă. Că deodată ce se prăpădeşte grîul cel bun, se înalţă pălămida şi alte buruieni şi urmează foametea.

Grîul cel bun era în braţele mele, era în mîinile oamenilor care continuau să-l semene şi să-l strîngă afară, şi el era, în acelaşi timp, chiar lîngă mine, în acest lagăr blestemat şi în altele, sub chipul acestor ţărani aleşi pentru martiriul naţional, aceşti ţărani care i se închinau lui, şi care, ei înşişi, erau boabele de mare preţ ale ţării noastre, sămînţa de întotdeauna a renaşterii rasei noastre.

12. Brigadierii

Nu se va putea epuiza niciodată, oricît s-ar scrie, tot ceea ce trebuieşte să fie cunoscut, despre ceea ce a însemnat teroarea administraţiei, exercitată prin biroul politic, de miliţia subordonată cu sarcini speciale în lagăr şi în interiorul şantierelor de muncă, precum şi de instructorii din lagăr şi de întreg aparatul-de pază al securităţii, care ne-au ţinut ca într-

un imens cleşte, în toţi acei ani de aspră robie de la Canal. De asemenea, aceleaşi elemente au fost uneltele de torturare în toate celelalte lagăre, din, Balta Brăilei sau de la muncile subterane de la minele de plumb Cavnic, Baia Sprie. şi Nistru, .la barajul Bicaz şi alte locuri infame de exploatare crudă a muncii neplătite a deţinuţilor politici. Dar crearea şi menţinerea unei atmosfere de tensiune şi şoc continuu nu ar fi fost posibile fără existenţa unei garnituri complicate şi bine ajustate, bine dresate şi devotate, de deţinuţi, care au admis să colaboreze nemijlocit şi criminal cu administraţia şi agenţii ei, pentru distrugerea biologică şi morală a zecilor de mii de deţinuţi politici de-a lungul Canalului.

Brigadierul, pontatorul şi informatorul erau uneltele de lucru imediate ale ofiţerului politic, politrucul din lagăr. Aşa cum am mai amintit, în spatele acestuia, se afla aliniată întreaga ierarhie a partidului comunist, de la secretarul de partid al oraşului şi judeţului Constanţa, pînă la ministrul de interne, Alexandru Drăghici, direcţiunea politică a Canalului şi toţi membrii comitetului executiv al partidului comunist român, al cărui cap era, în acea vreme, Gh. Gheorghiu-Dej, duşmanul feroce al fericirii poporului român, ucigaşul crud al unui neam de oameni care n-au ridicat ura, furcile şi armele niciodată şi nicicînd în istoria sa, contra nimănui, decît atunci cînd nu mai puteau îndura siluirea şi cuţitul care le ajungeau la oase.

Brigadierul avea în subordinea sa între 70 şi 90 de oameni. În cazuri excepţionale, erau şi mai mulţi. în timp ce deţinuţii unei brigăzi dormeau într-un dormitor comun, brigadierul şi pontatorul aveau un dormitor aparte, în care[1] se ţineau şi evidenţele de muncă ale deţinuţilor de brigadă. Brigadierul era ales de administraţie în baza unor recomandaţi! pe care administraţia le deţinea din dosarul însoţitor, execuţional, al fiecărui deţinut. în acest dosar execuţional se afla fişa individuală cu indicarea pedepsei, fapta incriminată penal şi caracterizarea periculozităţii deţinutului. Apoi, tot în acel dosar, se mai afla o caracterizare a organelor de securitate exterioară, de pe vremea cînd omul încă se afla sub ochiul supraveghetor al organelor de siguranţă a statului, apoi a atitudinii sale faţă de partid şi regim, a comportamentului său cu organele de anchetă – de cooperare sau ostilitate —-, cu administraţia peni- lenciarelor pe unde a trecut, faţă de oamenii politici de ieri şi de azi, caracterul său, slăbiciuni, condiţii psihologice speciale,

influenţă socială, origine socială etc. Nu am fost miraţi s.i constatăm că de la început au fost aleşi circa 80% brigadieri şi pontatori dintre foştii subofiţeri ai jandarmeriei anterioare regimului comunist, între care includem şi pe foştii agenţi de poliţie – poliţai şi comisari –, după care urmau oameni din cele mai variate cîmpuri de activitate, ca muncitori, ţărani, studenţi, elevi, sectari, ofiţeri şi chiar avocaţi şi preoţi. Intrucît nici unul dintre cei care au fost numiţi brigadieri sau pontatori nu reuşeau să-şi ascundă trecutul, deoarece erau aici oameni din absolut toată ţară, am avut posibilitatea să deducem cu exactitate, că exclusiv acei indivizi, care şi afară au servit regimul într-o formă sau alta, fiind cozi de topor sau «piei de iepure» (numirea camuflată a securităţii pentru informatorii rurali) sau care, la procese, au acceptat să d&zavueze fără rezervă scopurile organizaţiilor din care făceau parte sau pe membrii ei, sau implicînd alte persoane în proces, încercând să-şi diminueze responsabilitatea faptelor pentru a obţine o pedeapsă mai mică el personal şi, în acelaşi timp, sau în cele mai multe cazuri, sprijinind procuratura să ceară o pedeapsă maximă sau chiar capitală împotriva unor persoane vizate în mod special de securitate, numai aceste persoane amintite mai sus au ajuns să deţină sceptre în lagăr.

Atribuţiunile aparente ale brigadierului erau de a organiza brigada în grupe de muncă, de a le comunica oamenilor normele de realizat, de a îngriji să fie scoşi la raport deţinuţii bolnavi oare nu puteau ieşi la muncă şi de a avea grijă să se distribuie hrana oamenilor din subordine. Brigadierul nu avea latitudinea să scutească pe nimeni de la muncă fără avizul medicului şi aprobarea administraţiei. De asemenea, brigadierul însoţea oamenii la infirmerie, le comunica acestora actele transmise de la administraţie, conducea coloana de muncă pe şantierul respectiv înlăuntrul cordonului de pază, fixa rotaţia de serviciu administrativ în interiorul barăcii (pentru curăţenie, aducerea mâncării şi pâinii de la bucătărie şi magazie), hotăra programarea plantoanelor de noapte şi, în fine, asigura canalul direct şi permanent de comunicare între, administraţie şi deţinut.

Pontatorul ţinea scriptele brigăzii. El măsura şi repartiza munca în fiecare zi, marca realizarea normelor, insuficienţele în muncă, atitudinea oamenilor în muncă, colaborarea lor sau acţiunile de sabotaj'observate, precum şi delăsările.

Atît brigadierul, cât şi pontatorul aveau în mîna lor toată viaţa unui om din lagăr. Pe baza rapoartelor lor favorabile, se

admiteau deţinutului scrisoarea teoretică lunară, pachetul lunar de 5 kg. sau vorbitorul. Dacă aceste rapoarte erau negative, omul era sortit şicanelor posibile şi imposibile, pentru a-l readuce pe linia dorită de administraţie. Eu personal nu am avut dreptul la nici un vorbitor în cei trei ani şi două luni de Canal. Am primit, în schimb, şase pachete şi trei scrisori de la părinţi. Alţii s-au bucurat de pachete şi scrisori lunare, iar unii nu au primit nici cît am primit eu.

Pontaborul se alegea după aceleaşi criterii ca şi brigadierii. Dintre brigadieri era ales primul-brigadier, care avea sarcina controlului general interior al activităţii lagărului. Acesta nu ieşea pe şantier, nu avea contact cu deţinutul de rînd decît rareori, lucrînd tot timpul cu brigadierii, pontatorii, informatorii şi plantoanele. El era cel mai important element al administraţiei din interiprul lagărului. După cîte se va vedea, unui astfel de prim-brigadier i s-a dat chiar o armă de către ofiţerul politic al lagărului ca acesta să ucidă un om în incita lagărului cu acea armă.

Informatorul sau «turnătorul», cum i se mai spunea, era individul care reprezenta, în fiecare brigadă, ochiul şi urechea administraţiei. Acesta era cunoscut unanim în fiecare brigadă şi, mai mult, în timp, aproape în tot lagărul. Acesta nu putea să fie cunoscut decît intr-un timp mai îndelungat în .alte brigăzi şi, de aceea, 'lucrînd în colaborare camuflată cu iriţi turnători, din alte brigăzi şi din alte barăci, reuşea să colecteze informaţii abundente administraţiei pînă ce era descoperit. Informaţiile erau predate, după caz, brigadierului, pontatorului, primului brigadier, plantonului de la biroul central •sau chiar direct unui ofiţer din biroul politic. în brigada mea, pentru mai mult de 18 luni, am avut unul dintre cei mai periculoşi informatori din lagăr, un oarecare Mafiei, un student întârziat, de prin părţile de nord ale Moldovei. Acesta părea un individ degenerat, cu capul mare, trupul chircit, extrem de blond, aproape alb, cu părul rar şi faţa osoasă. Scria zilnic pagini întregi de hîrtie, fără nici o jenă, pe o măsuţă din dormitorul nostru. î.ntr-o noapte, tîrziu, ieşind afară şi la întoarcere, văzîndu-l că scria de zor şi, pasămite, vroind să par interesat, crezând că îi va face plăcere, l-am întrebat :

•<— îmi dai voie să te întreb, ce tot scrii dumneata, domnule Maftei ?

Studentul şi-a ridicat faţa clorotică spre mine, mi-a rînjit ca un animal încolţit deasupra hranei şi mi-a zis cu vocea

înceată şi apăsată, printre dinţi :

t— Nu este treaba dumitale să ştii. Mai bine vezi-ţi de somn.

Am fost extrem de şocat de limbajul acestui om, care era şi şeful unei grupe, cu atît mai mult cu dt acest individ era prieten bun cu un fost ooleg de liceu de-al meu, care se afla şi el în aceeaşi brigadă cu mine, notarul Nicolae Purdea.' Pe Nicolea Purdea îl bănuiam că lucrează cu Maftei, dar, pentru că odată mi-a făcut un real serviciu, atrăgîndu-mi atenţia unei primejdii oare se rotea deasupra capului meu şi de care m-arn ferit la vreme datorită avertizării sale, nu am întrerupt discuţiile ocazionale cu el. Mi s-a părut că Nicolae Purdea temperase pornirile lui Maftei împotriva mea, porniri duşmănoase îndreptate împotriva tuturor intelectualilor brigăzii, de altfel. Maftei mă saluta dimineaţa şi, când se nimerea să-mi transmită vreun, ordin, îmi vorbea cu oarecare politeţe. Maftei cerceta foarte des, seară de seară, brigada studenţilor şi putea fi văzut deseori intrând da birouri. Este cazul să amintesc că Maftei venea de la Piteşti.

Toţi aceşti oameni amintiţi mai sus – brigadieri, pontalori şi informatori – au făcut tot atît rău în rândurile deţinuţilor cît şi administraţia 'criminală. Informatorii nu reuşeau să rămînă infinit necunoscuţi oamenilor, din cauza unor privilegii care li se acordau. Brigadierul, care avea putere suverană asupra hîrdăului cu mîncare, numea aproape ou regularitate pe turnători la distribuirea suplimentelor. Aceste suplimente, cum am mai amintit, erau sustrase din alocaţia noastră de hrană. În general, turnătorii lucrau mai uşor, li se acordau munci preferenţiale şi cînd le venea rundul de serviciu ca plantoane peste noapte, care se făceau în ordinea grupelor, alfabetic, întotdeauna se afla vreun motiv ca ei să fie evitaţi sau, în cazul cel mai rău, să[1] fie puşi fie schimbul unu sau patru, la schimbul doi şi trei apărând, ca din senin, în acea seară, doi oameni pedepsiţi de brigadier sau de administraţie. În afară de acestea, mai aveau şi alte favoruri, cum erau primirea lunară a pachetului, acordarea vorbitorului lună de lună (pentru marea majoritate, vorbitorul se acorda numai o dată la şase luni), a vorbitorului familial (pentru acest fel de vorbitor, administraţia a pus la dispoziţia unei anumite categorii de deţinuţi, cîteva dormitoare, într-o baracă interioară lagărului, în apropierea porţii, unde deţinutul se întîlnea cu soţia, sau pretinsa soţie, peste noapte), apoi pentru ei nu se

aplica nici o restricţie la cumpărarea de ţigări, unt, biscuiţi, marmeladă, de la chioşcul alimentar. în schimbul acestor beneficii care, trebuie să mărturisim, în acea epocă de înflămînzire îngrozitoare, erau de extraordinar ajutor, putînd să salveze un om de la moarte, mulţi dintre deţinuţi! închisorilor din ţară şi din lagărele de muncă forţată s-au transformat în adevărate hiene hrăpăreţe, devoratoare ale propriilor fraţi.

Nu trebuie să se piardă din vedere că toate favorurile amintite mai sus se acordau, într-o mai mare măsură, brigadierilor, pontatorilor, persoanelor care lucrau la cabinetul tehnic sau contabil al lagărului, cîtorva şefi de şantier – ingineri deţinuţi – şi cîtorva medici care colaborau cu administraţia lagărului.

Se pare curios – dar este explicabil, totuşi –, denunţătorii şi informatorii au fost mai numeroşi în prima fază de arestări şi condamnări masive ale tribunalelor militare din România, perioada 1949—1954, decît în faza a doua, aproape tot aşa de masivă dintre anii 1959—1964. în faza a doua nu se mai năşteau noi turnători în legare şi penitenciare, ci tot cei vechi apăreau la suprafaţă, şi cum nu toţi aceştia au fost arestaţi a doua oară, numărul lor a fost, în mod natural, mai redus. Printre turnătorii din faza a doua nu am inclus pe foştii membri de partid sau pe foştii colaboraţionişti politici de afară, care au nimerit la închisoare şi care şi aici practicau aceeaşi degradantă funcţie de trădare a omului, ca a doua natură a lor.

Brigadierul şi toţi agenţii din sînul nostru care lucrau cu el .erau indivizi care s-au rupt de masa deţinuţilor, care nu aveau nici o relaţie prietenească cu nici un alt deţinut, chiar dacă, acesta i-ar fi fost frate sau tată, şi nici nu tolerau vreo prietenie care ar fi mijit sau ar fi tins să se închege între oamenii în suferinţă. Cînd se observa o apropiere afectivă sau de interes între oameni, brigadierul şi acoliţii lui sesizau imediat biroul politic oare intervenea prompt, spărgînd nucleul eventual, oamenii fiind transferaţi dintr-o brigadă în alta, sau chiar la alte lagăre, pentru retezarea oricărui contact posibil în viitor. Categoria deţinuţilor de mai sus, adică cei cu funcţii văzute şi nevăzute în. solda administraţiei, era compusă din oameni duri, dezumanizaţi, unelte oarbe şi ordinare în mîinile unor criminali de profesiune, sadici şi bestiali. Tipul brigadierului. de la Canal va rămîne ca o amintire monstruoasă a oricărui deţinut politic, susceptibilă de a-i produce coşmare ori

de cîte ori îi va reveni în minte sau în imaginaţie. Aceşti oameni au făcut tot atîta rău cît şi administraţia în rîndurile deţinuţilor politici din lagăr, dacă nu, uneori, mai mult, pentru.că de ei nu te puteai feri.

* * *

Cum am mai menţionat, numai rareori brigadierii, pontatorii şi informatorii făceau parte din categoria deţinuţilor politici propriu-zişi, în afară de cazurile cînd nu erau studenţi reeducaţi la Piteşti sau jandarmi ori poliţişti. Consider că relatarea identificării brigadierilor pe care i-am avut la Canal în cei trei ani şi trei luni cît au durat lucrările va reuşi să reveleze caracterul selecţiunii oamenilor cu care administraţia a colaborat pentru exploatarea şi asuprirea noastră abjectă.

În perioada mai 1950—iulie 1953 cît am fost ţinut la $Canal_K$ am avut şapte brigadieri. Dintre aceştia, doi au fost criminali de război : căpitanul loan Mitucă (mai 1950—iulie 1950) şi plutonierul major de jandarmi Grigore Pop (octombrie 1952—iulie 1953) ; doi au fost frontierişti : căpitanul de navă civilă Vasile Buiucă (iulie 1950—aprilie 1951) şi avocatul loan Dres- canu (aprilie 1951—octombrie 1951), ultimul fiind, imediat după 1945, lider al tineretului naţional-liberal din Bucureşti ; doi au fost studenţi reeducaţi la Piteşti : Lie Pompiliu (octombrie
1951— martie 1952) şi Vasile Marian (martie 1952—iulie 1952), şi, în fine, unul a fost ţăran manamureşan din lehud, Dumitru Pop, membrul unei organizaţii ţărăneşti din rezistenţă (iulie
1952— octombrie 1952).

Dintre prim-brigadieri, trei au fost plutonieri de jandarmi : Neagu, Cojocaru şi Gujbă, toţi judecaţi pentru crimă de război ; unul a fost profesor, Constantin Madan, judecat pentru crimă de război; unul a fost student reeducat la Piteşti, Gnama, şi ultimul prim-brigadier a fost un oarecare Bamoschi, un om mărunt, extrem de negru şi neînchipuit de brutal, de care nu am putut afla decît că era din Basarabia, dar nu am ştiut niciodată pentru ce vină a fost condamnat şi nici ce meserie a avut afară. Acest Bamoschi a fost în funcţiunea de prim-brigadier doar .în ultimele trei luni înainte de închiderea lagărului Peninsula, iulie 1953. A mai fost un prim-brigadier adjunct, un fost căpitan din armata regală română, al cărui nume nu mi l-am putut reaminti, care a funcţionat în perioada turbure, imediat după moartea lui Stalin. Cu toate că toţi cei

numiţi mai sus au îndeplinit funcţiunea de prim-brigadieri, uneori, în anumite perioade de timp, numai cîte 'unul dintre aceştia apărea însărcinat exclusiv cu exercitarea acestei calităţi, ceilalţi primind, interimar, alte funcţiuni în lagăr, fiind însă tot timpul păstraţi în apropierea biroului politic şi a administraţiei. Se pare că după moartea lui Stalin, Bamoschi şi-a însuşit toată puterea peste toţi primii-brigadieri de pînă aici, de unde noi ne făceam impresia că acest individ apărut peste noapte în lagăr, ori era un deţinut de drept comun, ori era un agent special de securitate introdus între noi, pentru asigurarea unui control riguros asupra noastră.

înceroînd să prezint un tabel general al brigadierilor de la Peninsula, voi categorisi şi de data aceasta, ca mai sus, brigadierii, pe anumite grupe, pentru a învedera, o dată mai mult, metoda de selecţionare a acestor indivizi care au colaborat nemijlocit, permanent şi tiranic cu administraţia în asuprirea noastră, în exploatarea noastră şi dărîmarea noastră biologică şi morală şi, în multe cazuri, în uciderea noastră. Din cei aproximativ 70 de brigadieri cîţi au fost odată, în perioada de vârf a anului 1952 vara, cînd se aflau la Canal-Peninsula cei mai numeroşi deţinuţi politici şi reţinuţi administrativi, îmi amintesc de aproximativ jumătate dintre aceştia.

Astfel, au fost, dintre cei de care îmi amintesc, 13 foşti plutonieri sau plutonieri majori de jandarmi, absolut toţi judecaţi pentru crime de război; Aceştia au fost : loan Slăvoacă, Vasile Pop, Neagu, Const. Cojocaru, Solomon, Subţirică, Vasile Matei, lancu Matei, Zubrinschi, Hupşcă, Petru Homorogan, Bunescu, V. Gujbă. în al doilea lot de care îmi amintesc parţial, format din ţărani, muncitori sau meseriaşi, amintesc 11 nume : loan Pop-Iehud, Dumitru Pop-Iehud (fraţi), fraţii Mario şi Luigi Petrini, Ghita, Stelian Ologiu, Dobrescu, Gh. lancu, Brezoianu, loan Mireanu, loan Luduşan şi Barnoschi (?). Dintre studenţi şi elevi am 10 nume odioase în amintirea mea : Gh. Marian, Vasile Marian (elev), Văcaru, Lie Pompiliu, Coriolan Gherman, Grama, Burculeţ, Enăchescu, Lupaşcu, Moră- rescu. Dintre aşa consideraţii intelectuali, Leon Humulescu, Constantin Madan şi loan Dresean. Ofiţeri, navigatori sau armurieri' : Vasile Buiucă, loan Mitucă, loan Bogdănescu, Gogu Tsaldaris.

Desigur, lista este incompletă, cum am menţionat, dar dacă se va reface odată în întregime, cred că proporţia va rămîne neschimbată în ceea, ce priveşte ponderea categoriilor discriminate mai sus, precum şi natura pedepselor sub care

aceştia stăteau.

Ar mai fi de adăugat lista numeroasă a pontatorilor şi informaitorilor, dar ne vom mulţumi ca pe aceştia să-i amintim doar atunci cînd vom avea de făcut vreo menţiune specială asupra rolului lor infam şi asupritor, în lucrarea de colaborare mîrşavă cu organele de securitate, în dauna miilor de deţinuţi politici şi administrativi. Activităţile acestora nu sunt mai neglijabile deoît ale brigadierilor, în cele mai multe cazuri, dar socotim că o enumerare', chiar parţială a acestora, a cîtorva zeci de nume de care ne amintim, ar îngreuna lec- – tura acestei cărţi oare ar dori să fie mai degrabă, un ghid în labirintul aproape fără de ieşire al muncilor şi suferinţelor de la Canal, şi nicidecum expozeul exhaustiv al unei drame cutremurătoare, pentru a cărei reconstituire integrală îmi lipsesc detaliile necesare.

13. Culegătorii de perle

În memoria fiecărui om se încrustează unele amintiri care,, oricîtă vreme ar trece şi orice eforturi s-ar face pentru înăbuşirea lor, rămân mereu vii. Un incitant oarecare, chiar impropriu impresiei originare, dar din perimetrul afectiv apropiat aceleia, va provoca, prin percuţie, ieşirea la suprafaţă a acelei amintiri care, într-un anumit fel, constituie o obsesie dominantă în subconştientul nostru.

Mie, audierea operei lui Georges Bizet, *Pescuitorii de perle,* scăldată în acea lumină vibrantă de sunete graţioase de un pitoresc pretenţios, depănată pe o scară de emoţii atît de profund umane, încât ai impresia că te afli lîngă sursa primară a vieţii virgiliene, îmi suscită amintirea unei ierni la Canal,, în cariera de piatră Canara. Ori menuetul celebru' al lui Boccherini, acea piesă elegantă şi gravă totodată care l-a făcut, printre altele, nemuritor pe marele compozitor italian din secolul al 18 -lea, îmi reînvie în suflet zilele de cumplită teroare după închisoarea Aiud 1950, cînd un planton fluiera părţi din [1] această perlă muzicală, în fiecare dimineaţă cînd .curăţa coridorul din faţa celulei mele.

Era prin luna ianuarie sau februarie. Peste dealuri stăruia zăpada albă, pe alocurea troienită, încreţită sau scămoşată de furia vânturilor care măturau continuu

Dobrogea tot timpul iernii. Lucram la sfărâmat piatră pentru terasamente de cale ferată şi şosele. Brigada noastră ocupase o platformă îngustă sub poalele unui deal dinamitat în partea superioară, pentru dislocarea stâncilor care, în lespezi enorme şi bolovani colosali, cădeau la vale, de unde erau. încărcaţi în vagoane şi transportaţi, o pante la capul Midia, pentru construirea barajului.

Noi izbeam cu baroasele în bolovanii aflaţi în vale şi, după ce reuşeam să-i fărâmiţăm în mai multe bucăţi, ne aşezam în jurul grămezilor de piatră să le sfărâmăm cu ciocănelele pînă la dimensiunile unui ou de gîscă. Din. ceea ce fusese norma de 750 cm^3 de om pe zi, ajunseserăm la 1,25 in^3 de om. Era extrem de greu, şi pentru marea majoritate, de-a dreptul imposibil, să se atingă norma obligatorie.

Printre noi se afla un om scund, cu faţa ascuţită, ca un fel de gîndac, îmbrăcat în hainele proprii, un palton negru, de acum jegos, pantofi scofîlciţi în picioare şi pe cap o pălărie de fetru cu boruri largi, clăpăuge, din. cauza ploilor şi zăpezilor care căzuseră peste ea. Era foarte greu să-i- fi. putut identifica meseria de -afară. Ochelarii cu r-ame de metal pe care îi purta pe nas, fiind m.io-p, îi dădeau înfăţişarea unui grefier de tribunal, a unui profesor de matematică sau a unui funcţionar obscur din vreun birou al vreunei instituţii vaste. Aveam impresia că Gheorghe Caliniei intenţiona să se afunde într-un fel de anonimat printre deţinuţi, ceea ce nu reuşea, chiar din cauza îmbrăcămintei şi felului straniu, de a se comporta, precum şi a unei atitudini curioase pe care o avea la muncă, întotdeauna Caliniei afla o altă cale de muncă decît ceilalţi oameni, care o făceau, mai mult sau mai puţin, într-o formă asemănătoare.

De pildă, cînd ne revenea munca la spart de piatră, acest om nu se repezea ca majoritatea deţinuţilor să-şi aleagă un baros sau un ciocănel mai bun, ci îşi deşerta fără grabă traista pestriţă în care îşi ţinea, de obicei, gamela şi sfertul de pîine, şi se urca încet pe panta dealului ca să-şi înceapă lucrul după concepţia sa. Cu mîinile învelite în cîrpe, Caliniei începea să răscolească crusta zăpezii şi să -culeagă pietrele potrivite pentru prisma pe care trebuia să -o prezinte pontatorului la terminarea orelor de lucru.

Aşa cum ferea zălpada cu mîna, mi se părea uneori că vedeam oile părinţilor mei -cînd le scoteam iama prin grădină de era vreme mai bună, şi ele începeau să scormonească cu

picioarele în zăpadă după muşchii verzi dintre- pomi. Truda lui Caliniei era extrem de obositoare şi -cu cel mai scăzut randament posibil. Reuşea să adune -cîte o traistă de pietre în aproximativ o oră. Pînă seara, a-bia aduna 200 cm^3 de piatră

într-o moviliţă pe care o preda cu faţa senină pontatorului, care era întotdeauna nemulţumit de productivitatea sa.

— Eu nu am dat cu ciocanul niciodată în viaţă, mi-a spus el, odată. Am o .adevărată repulsie, să sparg pietre. Nici nuci nu am sfărmat vreodată. Cred că ochelarii pe care trebuie să-i port justifică suficient evaziunea mea, mi-a zis el zâmbind. .• Apoi, ca încheiere ; nu au să mă facă ciocănarii pe mine ciocănar.

(Era o aluzie la noua conducere proletară, cei mai mulţi fiind de extracţie muncitorească, din fabrici, şi apoi, emblema partidului comunist, secera şi ciocanul.)

Mi-am dat seama că acest om reprezenta un protest viii şi conştient împotriva muncii forţate la care eram puşi. Ştia să-şi aleagă calea de sabotare cea mai inteligentă şi mai lipsită de riscuri. Gînd brigadierul şi un instructor l-au obligat să-şi aşeze ochelari de sită peste ochelarii săj, Calinici nu s-a opus, dar şi-a rupt toartele ochelarilor, chipurile, forţîn- du-se să suprapună ochelarii reglementari de sită peste lentilele sale. În acea zi Calinici a lucrat cu ochelarii legaţi ou . o sîrmă, dar tot la cules de piatră.

Cînd, în brigăzile vecine, au apărut apoi categoria aşa numiţilor deţinuţi sau reţinuţi administrativi – oameni luaţi de acasă şi trimişi la Canal după bunul plac al organelor Ministerului de Interne, fără nici o judecată –, mulţi bătrîni. au prins să împrumute metoda de lucru a lui Calinici, nepu- tînd lucra cu baroasele sau cu ciocanele.

Pe coastele devastate de explozii ale carierei, în zăpada strălucitoare ca o oglindă în dimineţile reci sub minus 10°, culegătorii de pietre reprezentau un tablou unic prin măreţia tragediei în care ne aflam şi cruzimea tiraniei în care oameni ai secolului al XX-lea erau condamnaţi să robească pentru o bucată de pîine şi o ciorbă de arpacaş.

La cîteva luni am fost dotaţi cu echipament cazon, o ze-'ghe, pantaloni şi o manta, toate vărgate, ca să nu putem evada. La lagărele sau pe şantierele care aveau o pază mai strînsă sau oameni inapţi – foşti ofiţeri superiori, politicieni infirmi etc., care lucrau la grădinile de zarzavat ale Canalului – , acestora nu li s-au dat efecte cazone de penitenciar,

decît în cazurile cînd oamenii rămîneau efectiv cu fundurile goale, nemaiputînd ieşi la muncă dacă nu li s-ar fi dat îmbrăcăminte.

După un timp, echipamentul cazon sau al nostru propriu a început să se distrugă. întîi, ne-au căzut nasturii. Dacă nu reuşeam să ni-i găsim, încheierea mantăii, a hainei sau a prohabului de la pantaloni în zilele de ger prezenta probleme foarte grave, ameninţîndu-ne sănătatea. Nimeni dintre aceia care nu au trăit în sărăcia crasă şi sub restricţiile draconice ale unui regim comunist nu va cunoaşte fericirea de a avea un nasture la nevoie. Curînd oamenii au început să suplinească nasturii lipsă de os, sidef sau caseină, cu bucăţele de lemn, legate cu sîrmă sau capete de sfoară.

Unul dintre şefii unei grupe din brigada în care eram eu era la un moment dat un tînăr voinic, nu prea înalt, dar extrem de bine legat şi proporţional. Noi îl ştiam pe Gheorghe Nicolaesou că ar fi fost afară marinar dar, odată, acesta mi-a spus că pe vremuri fusese într-un timp boxer, lucru care părea plauzibil, dacă se avea în. vedere constituţia acestui om, chiar dacă acum era scăzut considerabil din adevăratele proporţii. După cinci ani, cînd l-am întâlnit pe străzile Bucureştiului, mi-a spus că îşi cîştiga existenţa ca. instructor ele box la un club muncitoresc oarecare din capitală.

Nicolaesou nu a primit niciodată vreun pachet la Canal. În cazul lui nu opera nici o discriminare, fiind bun muncitor, supus disciplinei, cu origine socială relativ sănătoasă, ca fiul unei văduve de război, mamă a cinci copii. Dar, se părea, nu avea pe nimeni să-i poarte de grijă şi acest lucru îi dădea un sentiment de tulburătoare tristeţe cînd erau zilele de vorbitor sau se primeau pachete de către oamenii din baraca noastră.

Iarna se apropia cu paşi repezi. Serile erau extrem de reci. Bruma, cînd se ridica soarele, strălucea ca un covor de diamante peste stufărişuri, stînci şi vagoanele staţionate pe şantiere. Apoi, au început ploile reci şi aerul se simţea tare ca o pînză de oţel, prin care se trecea cu greu. Nicolaescu venea, în ultimul timp, desculţ la cariera de piatră, unde picioarele îi sîngerau jalnic, lovindu-se de pietre sau călcînd peste muchiile tăioase ale acestora. I se dăduseră şi lui zeghea, pantalonii şi mantaua zebrată, dar nimănui nu i s-a dat bocanci. Apoi, cînd aerul s-a răcit aproape de limita de

îngheţare a apei, bietul om şi-a confecţionat nişte saboţi de lemn, iar cineva i-a dat nişte ciorapi groşi de lină să şi-i tragă în picioare. Cu aceşti saboţi grei, confecţionaţi dintr-un capăt de dulap aflat prin curtea lagărului, pe care îi legase cu şfbri şi sîrmă, Nicolaescu a ieşit luni şi luni pe şantier, fără ca administraţia să-i dea o pereche de bocanci, din care eram informaţi că era o mare rezervă la magazie. Şi ca Nicolaescu erau sute şi sute de alţi nenorociţi, cărora nu le-a trimis, nimeni de acasă vreo haină, o pereche de încălţăminte, o bucată de pîine sau o vorbă bună, cel puţin.

După mai bine de un an, administraţia a început să dea şi bocanci unor deţinuţi, dar în măsură foarte redusă şi numai în cazuri foarte speciale. Noi, cei care primiserăm pachete de acasă, am avut griji să Cerem şi încălţăminte, ciorapi şi pulovere. Dar încălţămintea se uza extrem de repede şi de aceea, c-îţiva pantofari inventivi au imaginat aplicarea unor măsele de fier pe bocanci, împrejurul tălpii, ceea ce dădea o rezistenţă deosebită bocancilor. Cu asemenea prevederi eu am reuşit să lucrez trei ani la rînd cu numai două perechi de bocanci. Cu ultima pereche m-am eliberat de la închisoarea Gherla unde, ultimul an, nu i-am folosit prea intens, lucrînd numai în fabrică, fără deplasări. în ultimul an de' la Canal, administraţia lagărului ne-a obligat pe cei care -aveam două sau mai multe perechi de bocanci sosite de acasă, să le cedăm celor care nu aveau încălţăminte. Celor care nu au consimţit de bună voie să cedeze bocancii, încălţămintea priso- selnică le-a fost confiscată după o percheziţie amănunţită, sub pretextul că a doua sau a treia pereche de bocanci constituia exces de inventar, inadmisibil unui deţinut. Numai familiile noastre de afară ştiau cu cîte sacrificii au cumpărat încălţămintea pentru noi, dacă ne amintim că, în acei ani, criza de piele în România era extraordinară, după răpirea cirezilor noastre de vite de către ruşi şi, ca o consecinţă, reducerea la un sfert -a întregului nostru sepiei naţional. în anul 1951 guvernul comunist din România a început să importe piei de vite, la un preţ foarte ridicat, din America Latină, unde, cîndva, România fusese exportatoare de o asemenea materie primă.

în nesfîrşitele ore de muncă istovitoare pe şantier, auzeam deseori vocea profundă, de bariton, a lui Nicolaescu,

îngî- nînd cântece marinăreşti, care sunau ca nişte acorduri tulburătoare de orgă anevoie pedalate, peste tonurile cărora degetele executantului unei muzici funebre alunecau cu ezitare şi întîrzieri de suflu.

«Departe, fiecare avem o căscioară,
Fiecare avem o soţioară,
Şi un copil care să ne zică
tată. Departe, fiecare avem o
căscioară, Fiecare avem o
măicuşoară, Care să ne
aprindă focul... Departe...
departe...»

Nu am fost numai eu acela care să nu-mi stropesc pietrele cu lacrimi când auzeam cîntecele cu accente de litanie nostalgică ale lui Gheorghe Nicolaescu, marinarul care cutreierase mări şi ţărmuri îndepărtate şi care suferise şi atunci dorurile tulburătoare ale înstrăinatului de cămin, la care niciodată nu te mai reîntorci acelaşi după ce ai trecut pragul copilăriei.

M-am întîlnit în închisori şi lagăre cu mulţi şi buni prieteni şi amici de afară. Dar,, oricâtă bună intenţie aveam în a menţine legături strînse cu toţi aceştia, cercul meu preferenţial s-a redus constant la acela al scriitorilor şi gazetarilor cu care mă întâlneam mai des şi în societatea cărora mă simţeam mai bine.

La un moment dat, prin anul 1952, se aflau la Peninsula peste douăzeci de ziarişti şi cel puţin zece scriitori de mare talent, ale căror nume erau bine cunoscute în ţară.

Teohari Mihădaş, poetul român de origine macedoneană, pe care îl înitîlnisem pentru prima oară La Bistriţa-Năsăud încă din anul 1945, când eu am condus primul grup de scriitori din Asociaţia Scriitorilor Români din Ardeal, în partea Ardealului de nord răpit de maghiari, pentru reluarea legăturilor întrerupte aproape patru ani, mi-a produs, din prima clipă a cunoaşterii lui, certitudinea unui talent autentic, original, cu o vînă lirică de aur, gravă şi meditativă, deprinsă sub umbra marilor filosofi greci, de sub poalele Olimpului, de unde venise de tînăr în ţară.

Teohari Mihădaş avea o statură de atlet, cu umerii largi,

pieptul deschis şi picioarele robuste. Avea o pedeapsă de şapte ani detenţiune simplă. Apăruse în lagăr puţin înainte de sosirea unui mare lot de deţinuţi administrativi, între' care se afla şi naşul său dr. Nicolae Buta, şeful organizaţiei naţional- liberale din judeţul Năsăud şi fost prefect al judeţului. De asemenea, ou avocatul Buta, a venit şi preotul greco-catolie din Bistriţa, Augustin TăituVu, socrul altui bun prieten, de-al meu, prozatorul Valentin Raus, medic. Una dintre cele două fiice ale blândului preot Tătaru, Cornelia, care era în urma mea la universitate cu doi ani, avea să aibă o influenţă negativă ulterioară în arestarea mea din anul 1959, cînd se strecurase în corpul didactic universitar la Cluj, la catedra profesorului Mihail Bogdan, care fiind născut în SUA era îndeaproape urmărit în relaţiile lui cu prietenii, şi eu îi fusesem unul dintre aceştia. Cornelia Tătaru trăia la acea dată cu un căpitan maghiar din securitatea regională Cluj care m-a anchetat odată asupra unor probleme obscure şi incomode, absolut- abuziv.

întâlnirea cu prietenii de afară, în închisoare, este întotdeauna tulburătoare dar, sub alt aspect, reconfortantă cînd te ştii cot la cot cu oameni pe care i-ai apreciat.

Teohari Mihădaş fusese surprins la arestare cu o pereche de pantaloni sourţi, de doc albastru, cu care a continuat să lucreze pînă aproape de Crăciun. De sub şorţul său uzat, picioarele musculoase şi năpădite de păr abundent ale lui Mihădaş apăreau ca o dovadă a unei robusteţi deosebite, pe care a proîoat-o din plin, îndurând frigul şi îngheţul numai cu aceşti pantaloni şi un pulover cu gulerul răsfrînt, de ski, peste umeri purtînd un fel de togă romană, prinsă cu. un nasture de lemn sub gît, confecţionată dinitr-o pătură sustrasă clandestin din nu ştiu care penitenciar. Pe cap avea o beretă fostă bleu odată, cusută de el, asemănătoare unei capele jan- darmereşti, fără de cozoroc însă. Mihădaş avea faţa lată, fruntea înaltă, bombată, şi nasul socratic, ceea ce îi dădea o înfăţişare aparte, abstracţie făcând de echipamentul său straniu.

— Mă Ioane, îmi zise el în clipa icînd ne-am reîntîlnit, după patru ani. Dă-mi întâi o coajă de pîine şi apoi vom ma'i vorbi. Să ştii însă una, pentru totdeauna : eu mu -am venit aici ca să muncesc. Mi-e scârbă şi mi se înfioară pielea, pe mine de trădarea ţării noastre comisă de americanii şi francezii tăi, ca să nu zic nimic de ipocriţii de englezi. în fond, germanii ne-au adus nenorocirea pe cap, să ştii, şi de la ei,

chiar dacă va mai renaşte vreodată un Reiich militar, nu vom. avea de câştigat absolut nimic şi, cu atît mai puţin, salvarea noastră din robia în care am intrat. Ne zbatem într-un necunoscut al genezei, haotic, fără de limite. Dar trebuie să avem ambiţia supravieţuirii noastre, altfel suntem pierduţi noi şi generaţiile următoare.

Am lucrat pe diferite şantiere cu Teohari Mihădaş, niciodată însă în aceeaşi brigadă cu el, cu toate acestea ne-am putut bucura de lung prilej de vorbă. Simţeam în el clocotul unei revolte continue, era în sufletul lui un volum de aburi extrem de comprimaţi ca sub capacul unei oale gata în orice clipă să sară în tavan, numai oleacă dacă ai mar fi intensificat para.

— Nu vreau să muncesc, nu văd raţiunea utilităţii muncii aici. E un nonsens să munceşti forţat. Dacă tu o faci, este că eşti un conformist social, un fel de cameleon al mediului nenorocit al secolului nostru dictat şi condiţionat numai de determinanţi fizici opresivi. Nu, tu nu ai libertatea suficientă a spiritului pe care eu nu vreau să mi-o pierd. Dimpotrivă, vreau să mi-o afirm.

Poetul Mihădaş a făcut foarte multe nopţi de carceră rnanifestându-şi dîrz atitudinea refractară. Brigadierul lui, un. plutonier major de jandarmi cu care s-a întâmplat să stau la închisoarea Aiud. pentru un timp, era unul dintre acei oameni ai grupului său din Bihor şi Arad, care îmi mărturisise de cîteva ori aprobarea şi respectul pe care îl aveau cu toţi ceilalţi din celulă, pentru încurajarea de fiecare clipă pe care o infiltrase oamenilor. Nebănuind care va mai fi viitorul în viaţa noastră de puşcăriaşi, aceste declaraţii l-au ţinut totuşi cu un fel de sentimente supuse faţă de mine, chiar după ce am ajuns la Canal, şi el, ca şi încă vreo şapte-opt din categoria lui, să ajungă unul dintre cei mai netrebnici asupritori ai oamenilor din lagăr.

—■ Domnule Cârja, mi-a zis odată brigadierul lui Mihădaş. Vă rog să îmblînziţi pe prietenul dumneavoastră. Dacă nu este nebun, atunci, mă gîndesc, el vrea să-şi piardă.viaţa aici. Spuneţi-i să dea cu. lopata cît de cît, dar să nu stea rezemat în coada ei toată ziua oa o statuie pe şantier. Eu sunt obligat să-l raportez, că şi peste mine sunt alţii, cum ştiţi, şi-mi pare rău că vă este prieten.

M-am dus chiar atunci la locul de lucru a lui Mihădaş. Acesta m-a văzut de departe, nefăcînd altceva decît să pri-

vească în jur. Stătea şi acum rezemat în coada lopeţii ca un învingător de pe o efigie romană. Toga îi atîrna deoparte şi tălpile desculţe îi erau lipite de pămînt.

— Am văzut că te-a vizitat banditul ăsta de brigadier. E un. pungaş. Ce ţi-a spus ? .

— îmi închipui că bănuieşti, am vorbit eu. Se pare că îl incomodează şi pe el pedepsirea prea deasă a ta. Ar dori să simulezi doar că lucrezi, chiar dacă nu vrei să realizezi randamentul aşteptat, şi mi-a promis că va închide ochii asupra normei tale.

— Aha, făcu cu satisfacţie Mihădaş. Estejexact ceea ce bănuiam eu că se va întâmpla. Banditul ăsta nu mai are curajul să meargă pînă la capăt cu asasinarea mea. Ei bine, de mîine nu voi mai ieşi la lucru. Intru în grevă cu orice risc. Libertatea trebuie cîştigată, nu este o concesie şi nu constă din prelungirea unei agonii. Eu sunt lucid şi întrevăd calea pe care va trebui să merg.

—■ Nu uita, trebuie să supravieţuim, i-am mai spus eu, înainte de a pleca.

Ne-am îmbrăţişat frăţeşte şi eu m-am reîntors la locul meu de muncă, împingând o roabă, cu care mi-am justificat ieşirea din perimetrul de lucru a brigăzii mele.

Poetul â rămas proptit în lopată, cu un zîmbet larg pe faţa lui lată, privind spre mine şi peste mine, într-un univers al lui, de lumini şi ademeniri, spre himera urmărită de sufletul său mare şi învolburat de contradicţii.

Nu i-am putut bănui tenacitatea şi rezistenţa, dar curajul spontan şi iluminarea spiritului său mi-au împăcat conştiinţa că nu am impietat asupra imperiului de gîndire al acestui om desculţ, înflămînzit şi, totuşi, cutezător.

Fiecare eram sortiţi să ne sfârşim într-un fel ; el cu luptele lui interioare şi mizeriile inerente, eu cu munca istovitoare în care perseveram nebuneşte numai şi numai de teama de a nu fi umilit mai mult deoît aş fi pubut îndura. Preferam să cad muncind decât să fiu înjurat, brutalizat, lovit, de şleahta brigadierilor sau de agenţii criminali ai regimului. Această mândrie mi-a fost şi de mare ajutor în viaţă, dar m-a şi costat mult.

14. Reeducarea

Nu aş putea afirma cu toată convingerea că dacă I. V. Sta- lin nu ar fi decedat în martie 1953, teroarea din lagăre şi puşcării ar mai fi continuat cu .aceeaşi intensitate mai de-

parte, sau s-ar mai fi temperat, odată cu intrarea noastră în al patrulea an de Canal şi al cincilea sau al şaselea an de dedenţiune. Un lucru rămîne cert : din 1949, cînd au început arestările masive în România, şi pînă în primăvara anului 1953, regimul din închisori şi lagărele de muncă a fost neînchipuit de dur şi cu un neascuns caracter de distrugere a fiinţei umane.

I. V. Stalin, cunoscut a fi fost un caz tipic de sadic mental, a imprimat prin covîrşitoarea sa personalitate patologică varietatea perversităţii sale demonice, nu numai în sistemul său personal de guvernare, dar şi în toată dinamica socială a tuturor statelor satelite sau afiliate ideologic. Urmînd cu sfinţenie învăţăturile acestui caz clinic de dictator, Gh. Gheorghiu-Dej şi toată clica sa deopotrivă din comitetul central al partidului comunist român, de la miniştri pînă jos la temnicerii de rînd, toată argăţimea română şi-au făcut o datorie de onoare faţă de partid, să substanţializeze bestializarea omului. I. V. Stalin a fost primul comunist de mare rang clin revoluţia bolşevică rusă din 1917, care după instaurarea regimului comunist al sovietelor în Rusia, a impus torturarea deţi- nuţilor politici. Această idee i-a aparţinut exclusiv lui Stalin şi a fost dusă de el pînă la moarte. Sub Stalin metodele de torturare au depăşit cele mai rafinate suplicii şi cruzimi imaginate şi practicate în timpul ţarilor. Au fost dese cazurile cînd însuşi Stalin ordona şi instruia NKVD-ul asupra torturilor care urmau să se întreprindă împotriva unor indezirabili. Stalin îşi făcea o desfătare din iluzia pe care o crea oamenilor, cu o zi sau două înainte de arestare, asigurînd pe unele din victimele sale că sunt în perfectă siguranţă, că nimeni nu are nimic cu ele şi că puteau să-şi continue viaţa în pace şi linişte. Omul respira uşurat după o astfel de garanţie, ca în chiar aceeaşi zi sau în, cea următoare, .să fie arestat. în felul acesta victima simţea cu mult mai intens cruzimea soarbei, mai cu seamă că după arestare se primeau pedepse colosale şi deportări în lagărele din Siberia. De asemenea, cum consemnează cei mai mulţi dintre biografii lui Stalin, acesta urmărea o plăcere sadică cunoscînd dinainte şocul natural al victimelor, din chiar clipa asigurării favorului său. Se cunoaşte cazul eroului civil D. F. Serdich, cu care Stalin a băut la o recepţie şi i-a toastat, închinînd chiar -«Bruderschaft»-, dar aceist lucru nu l-a oprit să-l aresteze numai la cîteva zile, pentru că omul îi stătea în cale. Sau cazul comisarului A.

Serobrov-' ski ori al istoricului I. Steklov, ca să citǎm numai cîteva exemple m.ai eclatante, cînd oameni de mare valoare ai partidului sǎu nimereau în închisori, la numai cîteva zile după ce vorbeau cu Stalin şi se considerau în siguranţă. Gama sadismului lui cunoştea şi alte variante : se bucura de necazurile pe care le putea produce celor mai intimi colaboratori ai sǎi, arestîndu-le, de pildă, soţiile, şi aceştia urmînd să aibă grijă de copii în lipsa lor, dar şi să se ţină de serviciu etc. Sub diferite pretexte, Stalin a arestat pe soţia lui Kalinin în 1937, a lui Molotov în 1945, şi multe altele. Am mai putea menţiona arestările înalţilor demnitari, condamnarea lor rapidă la cîte 25 de ani detenţiune sau chiar pe viaţă şi deportarea lor neîntîrziată în Siberia. După cîteva luni, aceştia erau eliberaţi, unii dintre ei, şi erau repuşi exact în aceeaşi poziţie anterioară arestării, fără a li se fi dat vreo explicaţie din partea cuiva. Se poate lesne închipui ascultarea oarbă de care dădeau dovadă oameni ca aceştia după eliberare ! Dacă se analizează bine cazul Stalin, nu este în toate acele comportamente stranii ale acelui monstru cu chip de om decît dorinţa sadică de a dovedi poporului, imenselor mase de mujici şi membri de partid, că el deţinea puterea absolută şi supremă în stat, că el singur avea controlul acestei puteri de viaţă şi de moarte asupra tuturor.

Această mentalitate aberantă s-a răsfrînt fidel şi în practicile şi activităţile de fiecare zi ale securităţii partidului comunist din România. Sute şi sute de oameni au fost chemaţi la organele politice de stat sau partid cu cîteva zile înainte de arestare, unde au fost elogiaţi pentru contribuţiile lor diverse – sociale, ştiinţifice sau de cooperare –, unii au fost chiar premiaţi sau promovaţi în situaţii mai prestigioase, dar la cîteva zile au fost culeşi fără cruţare cu dubele securităţii, în clipa cînd aceştia nu aveau nici cea mai mică suspiciune că ceva se uneltea împotriva vieţii şi libertăţii lor. Profesorul de marxism, Pavel Apostol din Cluj, cea mai remarcabilă figură intelectuală a partidului de la Universitatea Cluj, a fost arestat după un banchet dat în onoarea lui, cînd se afla în aşternut cu tînăra sa soţie de numai două zile, o fostă studentă. Un învăţător din Cluj, membru de partid, din corpul de inspecţie didactică, a fost luat de securitatea oraşului cînd se afla la gara CFR cu soţia, în clipa cînd se pregătea să se urce într-un vagon să plece la cununia fratelui său. A fost adus în beciurile securităţii în braţe cu tortul, pe care îl avea pregătit pentru masa nunţii. Pe cofetarul Ursache din Piatra

Neamţ, care lucrase pentru partid în diferite ocazii, l-au luat din faţa altarului, îmbrăcat mire, cum a şi sosit la Canal cu hainele de acum tocite. Pe o mamă, o învăţătoare din Muntenia, a luat-o securitatea a doua zi după naştere, din salonul unei maternităţi, cu sinii plini de lapte, copilaşul rămînîndu-i la spital, pe seama nurselor. Nici nu apucase biata mamă să-şi vadă copilul a doua oară după ce-l adusese pe lume. Cîţiva preoţi greioo-catolici din Cluj, în frunte cu părintele I. Chindriş, au fost luaţi de la altar, îmbrăoaţi cu odăjdiile de ■cult. O altă familie de învăţători din Alba lulia a fost pur şi simplu răpită noaptea din casă, iar copiii care se ţineau după părinţi, de 2-4 ani, au fost asvîrliţi de securişti în zăpada curţii, după poartă, unde au rămas văicărindu-şe, pînă ce au fost luaţi în casă de nişte vecini.

Aşa *a* început teroarea deţinuţilor politici din România şi aşa a continuat pînă la eliberarea noastră, dacă omul a mai avut noroc să se elibereze, iar cei de acasă să supravieţuiască pentru a-l mai primi, în vechiul cămin.

* * *

În închisori, regimul comunist a continuat lucrarea de demoralizare şi distrugere a fiinţei umane în cele mai felurite forme, păstrînd sau intensificând acelaşi tempo iniţial insuflat de ură. Intenţia partidului comunist era ca nimeni să nu se mai întoarcă acasă cum a plecat. Fiecare ins trebuia smuls din cadrul personalităţii sale. Fiecare ins, de aceea, era pus sub focarul aversiunii sălbatice a regimului, disecat pînă la fibră şi distrus bucată cu bucată, celulă cu celulă, după cum era evaluată forţa fiecărui om în parte, după capacitatea sa morală şi biologică, după valoarea sa socială, folosindu-se, pentru aceasta, orice mijloc, orice presiune şi orice condiţie imaginată susceptibilă a duce la înfrîngerea duşmanului, cum eram socotiţi fiecare dintre noi, cei care eram puşi sub cumplitul lacăt al temniţei.

Este un fapt îndeobşte cunoscut că agresivitatea animalelor în stare liberă, naturală, este cu mult mai mică decît *a* animalelor din captivitate, din parcurile zoologice, de pildă, unde, în ţarcuri animalele prizoniere devin excesiv de agresive şi distructive. Eu însumi am văzut la o menajerie a unui circ european, Klutscky, cum doi lupi care trăiseră ani de zile în aceeaşi cuşcă împreună s-au luat la bătaie pentru

un ' ciolan de oaie, şi înainte ca omul de pază să-i poată despărţi din încăierare, unul dintre lupi a fost sfîşiat şi omorît pe loc de tovarăşul său. Afară, desigur, acest lucru nu ar fi putut avea loc.

Omul nu a trăit aproape niciodată în stare completă de natură, de libertate neţărmurită, cu excepţia, probabil, a epocii de vînătoare, de culegător sau în zorii timpurii ai epocii. agricole. Omul civilizat trăieşte azi într-un fel de parc zoologic, sub grade variate de captivitate, deci de libertate redusă. Acest lucru nu ne permite, sub nici un considerent^ să condamnăm reţeaua socială în care trăim. Dimpotrivă, este nevoie să tindem să ne creăm un sistem social, de psihome, cît mai potrivit, prin care să i se acorde omului locul propriu în microcosmosul său, astfel ca relaţiile individului cu semenii săi să fie relativ cît se poate de stabile şi susţinute printr-un interes comun general, aşezat mai mult sau mai puţin suib zodia şi semnificaţia aceloraşi idei comune, acceptate în comun, cum se exprimă simplu antropologul şi savantul Erich Fromm, cînd defineşte condiţia socială umană.

Partidul comunist, instaurat prin violenţă în România, a tins şi a izbutit să destrame sistemul social şi reţeaua schimbului initerpsihologic uman propriu şi specific poporului român, deteriorînd pînă la temelie structura şi relaţiile sociale elementare dintre indivizi, lăsîndu-i pe oameni în vid la un moment dat şi, mai mult, a tins şi a izbutit acest regim silnic să năruie şi să calce ¡în picioare valorile şi ideile comune ale oamenilor, înlocuind acel tezaur comun agonisit în secole lungi la rînd – tezaur care constituia stîlpul de rezistenţă al societăţii noastre –, cu anarhia, haosul, spaima, nesiguranţa, anxietatea, disperarea şi moartea.

Aglomerînd deţinuţii politici în închisori şi în lagăre de muncă, oamenii din -«ţarcurile zoologice» au suferit reducţiuni considerabile, anulîndu-se prin aceasta toată aria mişcării civilizate, sau, dacă ar fi să ne exprimăm altfel, exigenţa de viaţă a unui om al secolului modern. în felul acesta, mai rău ca la animalele patrupede, au fost provocate şi activate la un mare grad, instinctele primare de agresivitate şi distrugere. Sub îndrumarea diabolică a direcţiunii securităţii, a Ministerului de Interne de sub silnica conducere a generalului scelerat Alexandru Drăghici şi a şefului partidului Gh. Gheor- ghiu-Dej, mii şi mii de oameni

au fost transformaţi într-o faună docilă şi aproape necuvântătoare, prin mijlocirea brigadierilor, pontaitorilor sau informatorilor, devenind cozi de topor ordinare în pofida fraţilor lor.

Sub auspiciile unor asemenea raţionamente, partidul şi guvernul comunist din România au iniţiat şi condus sistematic aşa-numita reeducare «prin muncă», în închisori şi lagărele de muncă forţată.

îmi aduc aminte că era o seară întunecoasă, ¡în jurul orei nouă, şi se dăduse stingerea, cînd un om din brigada mea a venit la priciul meu de scîndură şi mi-a spus că mă caută cineva afară. în spatele barăcii mă aştepta amicul meu. Eram tulburat de curajul lui, pentru că intr-adevăr era curaj să îndrăzneşti să mergi seara, de la un dormitor dintr-o baracă, la alt dormitor din altă baracă, în acea perioadă cînd studenţii reeducaţi dădeau administraţiei note informative despre toate mişcările din interiorul lagărului. Administraţia era deosebit de interesată să afle filiaţiunea prieteniilor.

Drept orice răspuns la uimirea mea, poetul Ion Caraion mi-a prins mina, m-a îndepărtat de la baraca mea, înspre sîrmă unde nu ne putea vedea nimeni, şi mi-a şoptit :

— Priveşte geamurile de la baraca studenţilor. Priveşte cu atenţie şi ascultă.

Am privit intr-acolo şi am ascultat. Ferestrele erau acoperite cu pături şi de dinlăuntru veneau sunete de instrumente muzicale : viori, acordeoane, clarinete. Muzica era zgomotoasă, agitată, şi fără nici o consistenţă melodică, capabilă de a o identifica.

— Nu înţeleg ce se petrece acolo, am zis eu. Mi se pare că am auzit şi ţipete prin sunetul muzicii. Apoi, este neobişnuit ca la această oră să nu se fi culcat oamenii. în timp ce simţeam încă mina prietenului meu că mă ţinea strîns, deodată mi s-a părut că tremură, ca agitat de un spasm.

— Acolo se petrec lucruri îngrozitoare cu studenţii, după cum am aflat mai tîrziu, apucă el să-mi şoptească, cînd, din noapte, se auzi o voce aspră :

— Care este acolo ? Vino încoace !

Ca două năluci ne-am pierdut în beznă, fiecare spre baraca lui, în timp ce am mai auzit în spatele nostru :

— Au fost doi, domnule plutonier.

Cînd eu ieşeam din spălătorul barăcii, pe uşa dinspre curtea exterioară, unde fusesem în explorare, tocmai intra un plutonier, pesemne cel ce ne somase adineaori, pentru că

primul lucru oe l-a spus a fost :

— Unde ai fost pînă acuma ?

— în spălător, i-am răspuns foarte calm.

— De ce nu te-ai dezechipat să te culci ? a continuat-interogatoriul.

—- Sunt planton, schimbul întîi, am avut inspiraţia de a da replica imediat, în vreme ce căutam cu ochii să nu apară de undeva adevăratul planton.

Plutonierul, care era unul din zbirii lagărului şi lucra direct cu studenţii, după cum am aflat mai tîrziu, m-a scrutat neîncrezător, dar s-a potolit întrebînd :

— Cine a intrat acum oîteva clipe în baracă, de afară ?

—■ Eu am fost în spălător, după cum v-am spus, şi nu am observat. Să ne uităm în dormitor, am spus ou jumătate de voce, riscînd totul pentru a salva buna mea credinţă.

— Să vedem, a făcut el, şi a /trecut înaintea mea.

Sub lumina becurilor îmbrobodite cu hîrtie de saci, ca să le scadă intensitatea, ordinul fiind să dormim cu lumina aprinsă, oamenii păreau nişte mumii sub ţoalele rupte, istoviţi şi doborîţi de oboseală. Eram atît de slăbiţi şi de extenuaţi de forţe în acea perioadă, încît era suficient să ne aşe-, zăm pe o piatră şi într-o secundă şi adormeam. Este cel mai îngrozitor lucru din lume să trăieşti ani de zile în permanentă lipsă de odihnă şi, aş putea să spun, ca unul care am trăit acest chin patru ani la şir, într-unul din răstimpurile mele de detenţiune, că lipsa de somn îmi pare mai îngrozitoare ca foamea.

Eram salvat. Nu se vedea nici plantonul adevărat pe aici şi toţi oamenii păreau a fi pe priciuri, la locurile lor.

— Să fii atent şi să comunici consemnul şi plantoanelor următoare ca nimeni să nu iasă din dreptul barăcii, în timpul nopţii.

Plutonierul ieşi pe uşa din faţă, cea de lingă spălător, şi nici nu închise bine uşa cînd plantonul care mă anunţase să ies că sunt aşteptat intră dinspre curtea din dos.

A doua zi dimineaţa, cînd am ieşit pe platou ca să ne încolonăm şi să plecăm la munci, printre oameni se simţea o neobişnuită nelinişte, a cărei natură am descoperit-o foarte repede, în timp ce treceam printre diferitele brigăzi ca să caut cîţiva prieteni ou care mă vedeam dimineaţa ; în învălmăşeala miilor de oameni, era imposibilă supravegherea, iar la ora cînd ieşeam, era încă noapte neagră.

Ceea ce auzeam, în timp ce mă strecuram printre coloane,., era aproape aceeaşi întrebare şi aceeaşi confirmare :

— Şi el a fost luat.

Trecînd pe lîngă brigada inapţilor, unde erau repartizaţi bolnavii, bătrînii şi cîţivâ elevi mai firavi, m-am simţit prins de braţ şi oprit.

Un învăţător din Ardeal, pe care îl cunoşteam de multă vreme, îmi spuse pe mume. L-am recunoscut numai după, voce, deoarece faţa îi era vînătă şi tumefiată într-un asemenea grad, incit era imposibil de recunoscut.

— Ce e cu dumneata, domnule Secui ? i-am spus vădit speriat.

Lumina difuză a unui bec de pe un stîlp, dintre aceia care erau aşezaţi din loc în loc prin interiorul lagărului, pentru a se putea controla mişcarea oamenilor în timpul nopţii, făcea şi mai oribilă faţa bărbatului care stătea lîngă mine. Cînd am văzut că din ochii lui au început să curgă lacrimi, drept orice răspuns, mi-am dat seama că îngrijorarea amicului meu de aseară era reală, că mi se dezvăluise o taină, pe care eu, din locul meu, nu aş fi putut-o observa.

în jurul nostru stăteau înghesuiţi mai mulţi oameni şi toţi dădeau din cap, a compasiune şi indignare, dar nici unul nu îndrăznea să-şi exprime adevăratele sentimente. Deodată unul scoase un sîsîit scurt, în semn de atenţie.

Pe lîngă noi trecea un tînăr dintre cei etichetaţi cu degradantul epitet de «secătură». Era un student de prin Moldova care, la demascările de la Piteşti, îşi trădase propriii părinţi şi sora ou cumnat cu tot, fiu de preot fiind, şi aici trecea printre matadorii studenţilor reeducaţi, celebru în a bate şi a informa administraţia de stările din interiorul lagărului.

Cu inima mîhnită, m-am reîntors la brigada mea, unde mi s-a spus că fusesem căutat de un avocat, la fel învineţit şi disperat.

Prin «studenţi», în cele mai multe cazuri cînd vom vorbi în paginile care vor urma, se va înţelege, în mod special, acea categorie de tineret universitar care, în urma unor presiuni morale şi fizice exorbitante, exercitate asupra lor de către administraţiile închisorilor Piteşti, Tîrgşor şi Gherla, au fost transformaţi în unelte de tortură şi crimă ¡împotriva marilor mase de deţinuţi politici. Dacă, uneori, noi nu vom adăuga întotdeauna caracterul adjectival «reeducat», cititorul este rugat să înţeleagă că întotdeauna cînd vom referi studenţilor fapte abominabile săvîrşite de ei, noi avem în vedere numai acei studenţi reeducaţi, scleraţi moral de înfricoşătoarele bestii din slujba odiosului aparat al administraţiei comuniste. Subliniem în mod obligatoriu

adevărul că ¡acei studenţi care au

săvîrşit faptele degradante nu trebuie să se confunde cu studenţimea ţării, în general, deoarece mii şi mii de studenţi români, în închisori şi afară, au avut atitudini morale şi patriotice de o înaltă factură şi rezistenţă. Studenţii «reeducaţi» au fost o minoritate coruptă în închisori, prin mijloace mârşave, uneori inevitabile, dar întotdeauna înfiorător de dure.

în acea seară fuseseră luaţi cam patruzeci de oameni din diferite brigăzi şi trataţi de către studenţi aşa cum îi instru- iseră la Piteşti, Eugen Ţurcanu, Pop Alexandru zis Ţalu şi alţi criminali creaţi de Ministerul de Interne.

Sub supravegherea ofiţerului politic al lagărului, locotenentul I. Chirion, pe care l-am mai descris ca ¡pe un tip hidos, cu capul mare şi faţa lată, cu un corp de cimpanzeu, ale cărui braţe, disproporţionat de lungi, accentuau caracterele maimuţei, avusese loc a doua demonstraţie a capacităţii studenţilor reeducaţi de a îngrozi oamenii şi de a instaura un climat de suspiciune şi spaimă permanentă în lagăr. După cum mi s-a relatat de mai multe victime, care au fost maltratate în cursul acestui supliciu, lucrurile se petrecuseră în seara aceea cam la fel în toate brigăzile de unde fuseseră luaţi oameni pentru a fi bătuţi. Dar. înainte de a continua ou această povestire oribilă, e necesar, pentru înţelegerea groaznicelor întîmplări, să explic organizarea internă a lagărului.

Orice lagăr de pe Canal avea aceeaşi organizare internă, conform căreia deţinuţii nu numai că erau extrem de riguros supuşi unei discipline implacabile, dar însăşi viaţa lor intimă, gîndirea şi simţămintele lor intrau sub controlul direct şi continuu al ochiului administraţiei. Lagărul avea un comandant. La început acesta nu avea un grad militar. Mai târziu, cînd toată administraţia, chiar şi funcţionarii serviciilor de grefă, contabilitate etc. au fost militarizaţi, comandanţii aveau grade militare, nu inferioare aceluia de locotenent. Aceştia depindeau de Ministerul de Interne, şi nu de direcţiunea generală ă penitenciarului, un directorat din Ministerul de Justiţie, cum era cazul cu directorii coloniilor de muncă şi penitenciarelor de drept comun. întreg personalul administraţiei depindea de Ministerul de Interne, cu ceea ce se numea personal de securitate. Paza lagărului se făcea de batalioane de securitate. Comandantul lagărului era dublat de un locţiitor care, în fapt, era ofiţerul politic propriu-zis, omul care nu

avea nici o atri- buţiune administrativă, ci numai de control şi supraveghere a siguranţei interne a lagărului. Acesta, locţiitorul, lucra direct cu Ministerul de Interne, în cazul de faţă, cu Alexandru

Drăghici, fostul Ministru al Securităţii, după Nicolski, şi cu Comitetul Central al partidului, un membru anumit, al cărui nume nu l-am putut afla. După cum se va vedea în altă parte, la un proces s-a făcut caz de acest ' personaj din umbră, dar, aşa cum s-a dat numele, nu am identificat pe vreunul care să fi purtat acel nume. De aici, conchidem noi, că acel personaj important a putut fi însuşi Gheorghiu-Dej sau Nicolae Ceauşescu, acesta avînd autoritatea politică asupra securităţii.

Ofiţerul politic conducea un birou special în lagăr. El avea cîteva ajutoare cunoscute (ofiţeri ca el) şi o vastă reţea de oameni necunoscuţi, care erau recrutaţi chiar dintre deţinuţi! politici. La început, cînd eram încă la Cernavodă, în lagărul Columbia, aveam printre noi şi vreo 45 de deţinuţi de drept comun. Mulţi dintre ei erau brigadieri. Alţii, şefi de grupe. Mai la urmă ne-am lămurit că aceştia erau instructorii viitorilor brigadieri care urmau să se aleagă chiar dintre noi să ne conducă la munci şi ai viitorilor informatori. Cu aceste elemente abjecte, criminali de drept comun, spărgători şi bandiţi, administraţiile lagărelor au- pregătit trei categorii de colaboratori indispensabili în opera ucigaşă pentru care era proiectat Canalul : brigadierii, pontatorii şi informatorii.

Revenind acum la felul cum se petrecuseră faptele preliminare introducerii oamenilor în dormitorul studenţilor reeducaţi spre a fi snopiţi în bătăi, după ce avem toate informaţiile de mai sus, vom înţelege mai uşor de ce nici una dintre victime nu a putut să evite cursa.

În fiecare dormitor de brigadă se prezenta plantonul lagărului, fostul căpitan Nicodim Lazăr, sau primul brigadier, Cojocaru, sau Neagu, sau brigadierii Grama, Bogdănescu, sau un alt brigadier ele încredere al administraţiei şi comunica persoanei în cauză că este chemat la birou. Aici omul nu ajungea să se întâlnească cu vreun reprezentant al administraţiei cum i se spusese, ci era luat în primire de unul din grupul studenţilor, pe care nu-l cunoştea şi care îi spunea că, din ordinul dlui It. Chirion, să-l urmeze. Era dus- la una din brigăzile studenţilor, care, la început, purtau o literă alfabetică, iar acuma, fatala denumire de brigăzile 13 şi 14.

La începutul şedinţei a fost de faţă şi Chirion. Oamenii erau puşi să şadă în şir pe un prici, de pe care se luaseră

păturile şi se întinseseră la ferestre. Erau cuprinşi de o uşoară panică cînd erau aduşi spre brigada studenţilor, deoarece se cunoşteau anumite lucruri[1] misterioase ce s-ar petrece aici; dar mai ştiau că acestea "nu se petrec decît între studenţi şi cînd l-au văzut pe Chirion acolo, aproape că s-au liniştit. Se mai întîmpla ca administraţia să facă unele comunicări deţinuţilor, .adunîndu-i într-o anumită baracă.

Alături de Chirion. se mai aflau fiorosul Bogdănescu, un student întârziat, fost căpitan în armată şi apoi deblocat; apoi medicul lagărului, unul dintre cei patru, dr. Eugen Suroiu, băiatul unui fost ofiţer de aviaţie din Blaj, fost coleg de medicină cu mine la Sibiu şi încadrat în acelaşi lot ou mine (Liga Apuseană a Moţilor), precum şi încă vreo cîţiva studenţi, cunoscuţi în lagăr, brigadieri sau pontatori (Coriolan Gherman, Vasile Marian, Gh. Marian-Timişoana, Grama, Enăchescu, Bordeianu, Văcariu etc.).

Ofiţerul politic, în cîteva cuvinte, a vorbit despre zvonurile care circulă printre deţinuţi, privitoare la iminenţa începerii unui război, şi despre agitaţia oamenilor, care văd în această eventualitate o slăbire a protectoarei mult slăvite, LRSS ; a mai vorbit apoi despre încetinirea ritmului de muncă şi slăbirea disciplinei interioare, precum şi despre contactele cu civilii, pe care unii deţinuţi le fac împotriva tuturor dispo- . ziţiunilor. La urmă, a mai adăugat ceva referitor la cei ce conduc lăuntric aceste opinii şi acţiuni.

Dintre cei ce erau de faţă, nici unul nu putea fi pus sub o asemenea acuzaţie, pentru că nici unul dintre ei nu era dintre persoanele de mîna întâi din lagăr, apoi nu erau nici dintre aceia care să fi încercat să se opună unor dispoziţiuni ale administraţiei şi, la muncă, erau conştiincioşi, at.ît cît le îngăduiau puterile slăbite.

La un moment dat Chirion s-a retras şi a luat Bogdă- [1] nescu cuvântul, repetînd cam aceleaşi lucruri ca şi Chirion. Dar puţin cîte puţin, Bogdănescu a început să aducă acuzaţii persoanelor de faţă, fiind bine informat despre viaţa lor. Oa- | menii au început să se neliniştească de această întorsătură a ■ lucrurilor, prevăzînd că ceea ce se petrece era mai grav decît îşi închipuiseră. .

Brigadierul Subţirică, care nu era student, dar colabora strâns cu studenţii reeducaţi şi administraţia, a intervenit şi el, acuzîndu-i pe oamenii din brigada lui aduşi la consfătuire. ' Cu aceasta, atmosfera s-a înveninat şi mai mult, pe măsura i în care cei de pe margini, înţeleşi cu primii, au început să. I

arunce şi ei cîte o vorbă în sarcina cutăruia sau cutăruia. Unii au încercat să se apere. Această reacţie naturală parcă a aruncat paie pe foc. Bogdănescu s-a ridicat deodată şi le-a cerut, nici mai mult nici mai puţin, decât să demaşte pe toţi acei care instigă, sabotează, urăsc regimul şi aşteaptă pe americani.

Adaug, pentru înţelegerea celor ce urmează, că la Canal studenţii ataşaţi administraţiei nu au întreprins o acţiune asemănătoare celei de la Piteşti, în sensul de a se ocupa de demascări propriu-zise, ci şi-au canalizat toată ingeniozitatea şi forţele,, neprecupeţind nici propria lor sănătate, pentru a ridica la maximum randamentul de muncă al deţinuţilor. Aceasta constituia un atentat împotriva vieţii multora dintre noi. Cei ce nu-şi îndeplineau norma (după ce studenţii le ur-caseră exagerat de mult) – ceea ce era aproape imposibil d? realizat chiar pentru un muncitor civil – trebuiau să suporte grave consecinţe : tăierea dreptului la pachetul lunar sau a vorbitorului. Fiind alimentaţi sub orice limită condiţională pentru muncile faraonice la care eram supuşi, micul adaus dintr-un pachet cu alimente consistente ajuta enorm în acea perioadă la menţinerea organismului şi constituia însăşi baza rezistenţei noastre fizice. Pe lingă aceasta, se mai adăuga şi menţinerea relaţiilor cu familia care, în felul acesta, ştia unde te afli şi avea oarecare linişte. Neîndeplinirea normei aducea o mulţime de complicaţii şi suferinţe, care se răsfrîn- geau cu aceeaşi intensitate atât asupra deţinutului, cît şi asupra familiei sale. Numai noi, cei mai tineri, împlineam norma şi numai arareori ; necum cei mai în vîrstă sau cei bolnavi.

Aceasta este principala crimă pe care aceste unelte ale administraţiei, recrutate dintre studenţi, au comis-o la Canal şi aceasta e destul de mare, dacă ne gîndim că au murit zeci şi suite de oameni, ca urmare a eforturilor supraomeneşti la care fuseseră împinşi de acei zeloşi înnebuniţi, în urma unui regim de schilodire a minţii şi caracterelor lor. Toţi aceia care au murit, au închis ochii tumefiaţi şi diformi, cu stigmatele respingătoare ale edemului foamei.

Deoarece nimeni dintre cei vizaţi nu a răspuns somaţiilor ticăloase ale acelei brute, care era Bogdănescu, acesta a înce-put să se agite, să înjure şi a năvălit cu pumnii în primul om care era lîngă el, un biet general bătrîn, care, de spaimă, a leşinat după primele lovituri primite. La acest semnal, cei aproape optzeci de deţinuţi – reeducaţi cîţi erau în dormitorul respectiv s-au dezlănţuit cu aceeaşi furie asupra ce- lorlaţi oameni aduşi aici. Pentru a nu se auzi afară ţipetele celor loviţi, o parte din studenţi au trecut, în aceeaşi clipă, Ia zăngănirea instrumentelor muzicale.

Doctorul Suroiu avea misiunea de a da primele ajutoare, în cazul că vreuna din victime ar fi suferit vreun şoc mai grav, din care să nu-şi poată reveni.

Loviturile şi înjurăturile cele mai triviale au ţinut jumătate de oră cel puţin, în care timp nenorocitele victime au trăit clipe de disperare şi de suferinţe indescriptibile.

Am avut ocazia să vorbesc cu foarte mulţi dintre ei şi, ca o notă comună, la toţi revenea aceeaşi caracterizare a acestor clipe : -«Asaltul studenţilor peste noi ni s-a părut o glumă de prost gust la început, pentru că noi toţi puteam să le fim părinţi. Şi între noi erau unii care îşi aveau nepoţi aici sau ounoscuţi din familie. După ce am primit pumni în capete şi lovituri de bocanci în spate sau piept, peste minţile noasjtre a coborît ca o negură şi ne-am adincit într-un coşmar pe ■care nu-l credeam posibil, chiar sub proba acelei realităţi crude, acesta fiind probabil motivul că aproape nici unul dintre noi nu s-a văitat, urlat sau să-şi fi manifestat groaza în alte forme zgomotoase. Şocul moral fusese desăvîrşit şi efectul urmărit realizat în întregime.»

Aceasta fusese a doua bătaie la baraca studenţilor proveniţi de la Piteşti şi fusese cunoscută de toată lumea ; de altfel, aceasta era şi intenţia administraţiei. Prima bătaie se petrecuse cu două-trei săptămîni mai înainte şi fusese regizată cu un număr mai mic de oameni. Aceştia fuseseră aproape toţi informatorii administraţiei, care căzuseră în dizgraţie sau pur şi simplu .au fost lăsaţi deoparte, ca nemaifiind utili. Din această cauză, prima serie de bătuţi a păstrat taina şi numai unul sau doi dintre cei vreo 16 au făcut unele indiscreţii, care însă nu au fost crezute, avîndu-se în vedere de la cine veneau.

Multă vreme peste oameni a plutit ca o pasăre sinistră isprava studenţilor bătăuşi şi nimeni nu mai adormea de acum aşa de repede seara, tulburat de posibilitatea repetării pc piele proprie a ceea ce se petrecuse cu ceilalţi. Nimeni nu era sigur că nu avea şi el vreo notă informativă la administraţie, de pe urma căreia să aibă de suferit aceleaşi consecinţe.

Aceste acţiuni ale brigăzilor de şoc studenţeşti, în care se cuprindeau circa 250 de tineri universitari, în afară de alţii, încă vreo 150. de studenţi şi elevi, răspîndiţi prin absolut toate celelalte brigăzi, au continuat cu aceeaşi violenţă pînă în primăvara anului 1953. Odată cu moartea lui Stalin, au-încetat bătaia şi crimele în închisoare în mod miraculos. Dar, pentru contrabalansarea acestor reţineri amintite, a fost instaurată înfometarea noastră -crâncenă. Această înfometare a fost tot atît de odioasă şi insuportabilă ca şi în primele noastre- luni de lucru.

Reeducarea deţinuţilor la Canal a fost un atentat planifi-

cat al regimului de distrugere a ultimei expresii de împotrivire a elitei neamului nostru, care încă se mai ţinea pe culmile de rezistenţă moştenite de-a lungul generaţiilor.

15. Oameni în furtună

Vasile Ciumacenko era un lipovean îndesat, de vârstă mijlocie, din părţile Agigei. Scurt la trup şi în picioare, Ciumacenko era aparent un bărbat vînjos. Nu l-am văzut niciodată umblând desculţ, cum umblam cei mai mulţi dintre noi. Întotdeauna era încălţat cu opinci uşoare din piele de porc, fără gurgui semeţi cum obişnuiesc moţii să aibă la opinci, pe care le umfla iarna cu fel de fel de cârpe să-i ţină cald. Iarna îşi mai înfunda pe cap o cuşmă rusească din acelea cu clape şi îşi îmbrăca pufoaica gri, iar vara umbla cu o şapcă de apaş. Afară muncise pământul propriu, vreo şapte pogoane, avea o soţie şi patru copii. Omul fusese arestat pentru vina de a fi aprovizionat pe fugarii români macedoneni care împînzeau pădurile Babadagului.

Cu graiul lui specific rusesc în accent, Ciumacenko mi-a povestit cum a avut loc arestarea lui neobişnuită.

-—■ M-am trezit într-o seară cu doi seourişti la casa mea. M-au prins în pat, fără de veste. Numai după ce am aprins lampa, mi-am dat seama cine erau. Mi-au spus să mă îmbrac degrabă şi să merg cu ei pînă la Baia, să dau o declaraţie în legătură ou întârzierea strîngerii recoltei. Au stat nemişoaţi lîngă mine pînă m-am îmbrăcat. Copiii şi nevasta plângeau şi tremurau în pat. Când am fost gata, unul dintre ei mi-a spus că ar fi mai bine să mergem cu căruţa, drumul fiind destul de lung peste câmp. Am înhămat caii la căruţă, şi aveam o oarecare speranţă că dacă mă luau cu căruţa mea nu era vorba de arestare, cum auzisem că erau arestaţi oamenii în

noapte, de la casele lor. Abia am pus la căruţă caii, cînd am băgat de seamă că alţi doi securişti escortau în ograda mea pe un alt om din satul meu pe care l-au urcat, fără nici o vorbă, în căruţă. Mi s-a poruncit să mă urc în căruţă lîngă celălalt om care fusese aşezat pe jilţul din spate. După ce s-au urcat toţi patru securiştii în căruţă, unul a strigat soţiei mele, care ieşise în prag cu copiii, să deschidă poarta. Unul dintre securişti a pus mîinile pe hăţuri şi a dat bice cailor. Mi-am auzit soţia şi copilaşii bocindu-se după mine şi mi s-a rupt inima în mine de jale- la acel ceas tîrziu din miezul nopţii.

Curînd caii au fost porniţi în trap, luînd-o spre Baia, unde securitatea avea un birou special. Drumul peste cîmp, pe care am luat-o, era un drumeag cu gropi, printre ogoare largi, pline de mărăciniş sau pomişori chirciţi, cum se văd multe locuri în pusta noastră dobrogeană. Deodată, unul dintre cai, un miînzan nedeprins încă la drumuri de noapte şi, pe deasupra, minat de om străin, s-a oprit speriat, a început să sforăie ca de lup, şi căruţa nu a mai mers de aici un pas înainte. Au încercat securiştii, nişte oameni răi ca dracii, să îndemne calul, s-au dat jos din căruţă pe lîngă rnînz, l-au luat de căpăstru, l-au tras înainte, l-au lovit cu cişmele în burtă, cu pumnii şi biciul peste cap, dar zadarnic. Mai mult : şi calul celălalt a început să sforăie, să izbească în pămînt cu picioarele din faţă şi să se ridice pe picioarele de dinainte, parcă se lupta cu strigoii. Pînă la urmă, neavînd ce face, mi-au poruncit cu mînie să mă cobor din căruţă şi să pornesc eu caii la drum.

Aşa am făcut, cum mi s-a spus. Era o noapte ca cerneala. Am luat de sub bărbie mînzanul şi acesta a pornit cuminte la drum cu celălalt cal. Securiştii mi-au strigat să pornesc la trap cu caii şi apoi să mă retrag la căruţă şi să mă urc în ea din – fugă. Aşa am făcut. Am pornit caii în trap, dar eu la căruţă nu m-am mai întors. Am continuat săi fug din toate puterile, dar nu alăturea de cai, ci printre mărăcini, peste câmpul negru, şi m-am pierdut în noapte. Nu ştiu cum mi-a venit ideea să fug. Poate îmi era în minte de mult timp, cînd mă gîndeam că dacă, odată, voi fi încolţit de securişti, să încerc să fug, înainte de a mă lăsa prins. Pe deasupra capului am auzit curînd şuie- rînd cartuşele securiştilor, dar în zadar. Eu ştiam ca în palmă cîmpul şi gropile hotarului unde m-am născut şi am copilărit. Din acele clipe pierdut am fost pentru

ei aproape doi ani de zile. Am trăit singur ca un animal urmărit de cîini la vînat, dar am avut bucuria de a-mi vedea copiii şi soţia destul de

des, astfel că prigonirea mea nu mi se părea prea gravă pentru -ceea ce eu puteam avea în viaţă. Cînd m-au prins, intr-o-noapte, în grajdul meu, am fost bătut la singe şi nu mi-am putut aminti niciodată cum am ajuns la Constanţa.

Povestirea lui Ciumacenko era numai una dintre cele cîteva sute de care am avut cunoştinţă, fiecare însă cu varianta sa specifică. Am auzit de cazuri, cum a fost acela al lui Nicolae Ciolacu, de pildă, cînd ¡oamenii arestaţi de agenţii securităţi erau duşi aşa de departe cu ameninţarea, să facă mărturisiri, încît au fost duşi să-şi sape propriile lor gropi, sub teroarea cumplită a revolverului de deasupra capului lor. Mii de oameni au trăit ascunşi, ca în timpul năvălirilor barbare, ani de zile, în păduri, în gropi săpate în casele lor sau aiurea, în grajduri, în cimitire. în multe cazuri, oamenii au înnebunit şi au fost atîtea şi ¡atîtea cazuri extrem de tragice cînd cei ¡ascunşi au fost descoperiţi, implicîndu-se apoi, în procese de complicitate, o serie întreagă de membri ai familiei sau prieteni care- au tăinuit ascunderea urmăriţilor, încît numai asupra acelor cazuri s-ar putea scrie o serie de cărţi, care ar înmărmuri Occidentul direct responsabil de aceste extraordinare suferinţe.

Cazul care mi s-a părut cel mai înfiorător a fost acela al fiului unei văduve care a înnebunit în şura părinţilor, unde se ascunsese intr-o groapă şi a stat peste doi ani de zile. La un moment dat, cînd criza s-a dezlănţuit din plin, nu mai era chip să-l ţină pe bietul învăţător în groapă, acesta ieşind peste zi în şură ¡unde urla ca un animal turbat. Nenorocita mamă nu mai ştia ¡ce să facă pentru a-l salva pe fiul său şi, în acelaşi timp, să se salveze ea însăşi din situaţia gravă în care se afla. A chemat un al doilea fiu al său cu ajutorul căruia îl hrănea- şi ¡care îi era de ajutor bătrîneţelor sale, încercând să-l potolească pe nebun. Atît mama cit şi fratele, cînd au constatat că nu mai era nici o altă cale de urmat pentru salvarea nenorocitului, care devenise extrem de violent, cuprinşi de disperare şi- înfricoşaţi de chinurile ¡oare îi aşteptau dacă s-ar fi descoperit fugarul ascuns, au recurs la cel mai deznădăjduitor mijloc posibil de a se imagina pentru a curma tragediile care se prevesteau. După ce au reuşit să-l lege pe nebun şi să-l vîre din nou în groapa sa, dîndu-şi seama că era peste puterile lor de a-l mai ţine acolo, acesta neîncetînd să urle îngrozitor, fratele a încercat să-l otrăvească. Cum ¡însă nenorocitul rezista îndîrjit la înghiţirea oricărui fel de aliment, fratele a trecut la soluţia

extremă, tăind beregata fratelui nebun ¡cu un satir adus de mamă. Aşa s-a sfîrşit, printr-o crimă odioasă,,

crima odioasă care fusese începută de securitate împotriva unei fiinţe care nu avea nici o altă vină decît aceea că-şi iubise -ţara, neamul şi credinţa în care se născuse şi pe care a încercat, după priceperea sa, să o mărturisească în timpuri amarnice.

Numele acestor oameni va rămîne deocamdată în taină.

Cîţi oameni nu se aflau la Canal şi în închisorile ţării, care au fost vînaţi prin păduri ! Cîţi dintre aceştia nu au fost ameninţaţi cu moartea şi cîţi dintre ei nu au fost puşi de securişti să-şi sape propriile gropi, în scopul înnebunirii lor prin groază, storcind astfel de la ei toate informaţiile posibile şi imposibile !

— Vei spune şi numele mamei al cărei lapte l-ai supt, era ameninţarea permanentă şi în toate securităţile, care[1] ni se punea în faţă la începerea torturilor.

Aceştia au fost oamenii care au constituit plasma închisorilor ţării şi a lagărelor de muncă forţată, în timp ce regimul ■comunist se consolida sub ochiul şi sprijinul părtinitor al Occidentului neputincios, înclinat spre decadenţă şi trădare. Deopotrivă cu aceia care au suferit golgota chinurilor, a fost întreg neamul românesc, chiar dacă nu fiecăruia în parte i-a fost dat să guste pînă la fund din veninul cupei marilor şi cutremurătoarelor încercări.

❖ * *

Odată, într-o duminică seara, ou toate că brigada în care eram nu mai lucra în schimbul de noapte la Canara, brigadierul ne-a comunicat să ne echipăm imediat şi să ne încolonăm în faţa barăcii.

Comandantul ne-a ordonat să ieşim imediat pe şantier. Era nevoie să se facă anumite lucrări de ocrotire urgentă în carieră înainte de dezlănţuirea furtunii care se aştepta peste cîteva ore.

Era la puţine zile după Crăciun. Cerul era sumbru înspre Marea Neagră, părînd că se bomba ca un coviltir, dar peste Dobrogea atîma greu ca de plumb şi norii se vedeau într-o continuă convulsiune. Aerul era rece ca la poli şi un vînt subţire îşi strecura cu uşurinţă fiorii de gheaţă prin îmbrăcămintea noastră sărăcăcioasă.

înainte de a se lăsa noaptea, brigada noastră redusă la numai 60 de oameni, cîţi ar fi fost necesari să execute lucrarea

de..urgenţă, era în marş forţat spre Canara. Fuseserăm prevă- zuţi cu o gardă dublă, avînd aproximativ 10 soldaţi însoţitori sub comanda unui sergent major de securitate. Nici o figură dintre soldaţii din gardă nu ne era familiară.

Noaptea căzuse grea peste carieră cînd am intrat pe şantierul pustiu. Cîţiva civili, care lucrau la perforări şi dinamitări – mineri şi artificieri —■, au cerut gărzii să ne conducă sub nişte stînci, unde urmam să depozităm într-o peşteră, pentru adăpost, cîteva sute de lăzi de exploziv. După aceea am am fost puşi să culegem roabele de pe întreg şantierul, să le aşezăm într-un şopron, precum şi alte scule şi ceva cherestea.

Curând după sosirea noastră, vîntul a început să se înteţească. De acum îl simţeam cum cădea greu asupra noastră,, valuri-valuri, luîndu-ne respiraţia şi ameninţând să ne trântească la pămînt. Prin nimbul felinarelor fixate pe stâlpi, vedeam zburătăcind fulgi deşi de zăpadă, care, vînzoliţi de vîntul bezmetic, uneori se învolburau ca într-o pîlnie de ciclon.

Vîntul a început să se intensifice ameninţător. Cîteva becuri s-au stins la un moment dat pe şantier din cauza unui stîlp de telegraf rupt de vînt. Cîteva minute mai târziu acoperişul unui şopron a fost smuls şi trântit cine ştie unde, ca imediat apoi, să rămânem în beznă completă. Se pare că firele electrice de deservire a şantierului au fost rupte undeva pe parcurs.

Garda ne-a strâns imediat la un loc. Eram ca un ciopor de animale, înghesuiţi unul în altul, înecaţi de vînt şi stropiţi de zăpada care cădea din greu peste noi şi ne lovea peste feţe. Rachetele de alarmă care se ridicau din pistoalele semnalizatoare nu aveau nici un efect. Atmosfera era supraîncărcată de meteori, zăpada scînteind prin fulgerele care brăzdau cerul aproape în fiecare secundă, încât nu era chip să se distingă traiectoria rachetei roşii. Soldaţii au încercat să-şi aprindă lămpaşele cu petrol, dar fără succes. în toată bezna care ne năpădise ca un potop, două lanterne erau singurele surse luminoase în tot acest vacarm deslănţuit.

— Incolonaţi-vă cît mai compact posibil, ne comandă, la un moment dat, sergentul. Vom pleca la bază. Oricine va îndrăzni să iasă din cordon va fi împuşcat pe loc fără somaţie, ne mai avertiză el. ,

Am început drumul de întoarcere spre lagăr cu îndoială că va fi posibil să ajungem acolo pe o asemenea vreme. De la Canara pînă la barăcile civililor de lîngă staţia CFR a comunei Valea Neagră, urmam şoseaua naţională. De cele mai multe' ori nimeream prin şanţurile şoselei, unde alunecam unii peste alţii, cufundîndu-ne în zăpada îngrămădită de vînt. Auzeam răcnetele şi înjurăturile soldaţilor în fiecare clipă şi sub scăpărările fulgerelor vedeam feţele oamenilor crispate şi ale soldaţilor aspre şi duşmănoase. Toţi soldaţii erau cu armele în mâini, pregătiţi să comită crima oricînd li s-ar fi părut că cineva dintre noi ar fi intenţionat să evadeze. Noi eram atît de slabi, atît de îngheţaţi şi de dezorientaţi în această răscoală a stihiilor, în cît evadarea era ultimul gînd care ar fi încăput în mintea noastră. Ne surîdea mai curînd greşeala vreunui seourist de a fi tras în noi, ca -să se sfârşească mai curînd ■calvarul.

Cînd am trecut printre barăcile civililor, am întâmpinat nişte troiene înalte cît omul, care se ridicau pînă sub streşini, acoperind uşile oamenilor. Câteva lumini electrice răspîndeau un puf de raze cît mingile de fotbal, ici-colo. Am trecut anevoie prin şi peste troiene, ca într-o expediţie polară, nebă- nuind că de abia de aici înainte urma drumul plângerilor.

De aici pînă la lagăr, drumul nostru obişnuit trecea printr-o regiune mlăştinoasă care nu prezenta însă greutăţi pe parcurs decât primăvara, în timpul dezgheţului, sau cînd se întâmplau ploi torenţiale. în cea mai mare parte a anului, doar din loc în loc stăruiau ochiuri de apă, năpădite de trestii, pă- puriş şi stufăriş specific de baltă, pe care le evitam ou uşurinţă. Pe la mijlocul acestei suprafeţe de teren, trecea calea ferată industrială de joncţiune a carierei Canara şi a capului Midia. Rambleul de susţinere a şinelor fusese înălţat ca un adevărat deal de către deţinuţi, în unele locuri atingând chiar zece metri. în afară de scopul transportării pietrei la capul Midia, această linie mai servea necesităţii de descărcare a materialului excavat din carieră, din porţiunea pe unde urma să treacă canalul. Pe partea de sud a liniei ferate se întindea, pe câţiva kilometri, cel mai vast şantier al Dobrogei, Mustaţa.

De data aceasta, sergentul a dispus ca noi să nu mai intrăm prin zona mlăştinoasă, – ceea ce .ar fi scurtat considerabil drumul, dar, în împrejurările date, ar fi creat probleme gărzii de încadrare a noastră –, ci să urmăm

traseul liniei ferate, fiind mai simplu de ţinut drumul, după culmea ram- bleului, semafoare, stîlpi de telegraf.

înaintarea printre şine şi traverse, pe un terasament al cărui ecarbament obişnuit de 1,25 m. plus marginile oare, cu totul împreună, nu făceau mai mult de 2,50 m, constituia o .grea încercare pentru noi. Cu toate că ne ţineam la braţ cîte patru, nu reuşeam să păşim în aceeaşi cadenţă, alunecările fiind inevitabile şi permanente. Soldaţii se aţineau de pe margini, prin gropile alăturate şi, uneori, cînd acelea erau foarte adinei şi imposibil de parcurs, intrau chiar printre noi, pînă le depăşeau. În faţă şi în spate erau alţi soldaţi. O lanternă era îri faţă şi o alta în spate, dar acestea nu ajutau la nimic, razele neputînd străbate vîscozitatea mediului şi furiile vântului, care învolbura orbitor zăpada.

Deodată, la o cotitură, venind de sub planul nostru superior, a apărut' o locomotivă care venea în mare viteză, cu farurile aprinse şi, probabil, cu sirenele de semnalizare în funcţiune, ceea ce noi nu puteam auzi, din cauza tunetelor şi a urletului vijeliei.

— Jos de pe terasament toată lumea, s-a auzit slab vocea plină de panică a sergentului.

Reacţia în faţa morţii a fost mai puternică decît dorinţa conştientă de a muri, acum cînd ni se dădea această ocazie sigură. Fiinţa umană, ou toate că adaugă prin raţiune şi experienţă un strat destul de substanţial de cunoştinţe directe sau achiziţionate prin culturalizare, mi se pare că în clipele cruciale ale existenţei suferă o reducţiune intelectuală şi afectivă completă, pînă la zero, dezlănţuindu-se exclusiv procesele de afirmare de sub incidenţa instinctelor şi a reflexelor primare. ■

Mai mult a fost o alunecare a noastră decît o păşire, pe panta rambleului, de o -parte şi de alta, fiecare dintre noi căutând să ne ferim cît mai repede şi unde s-a nimerit posibil. Pentru o clipă, atît cît a trecut locomotiva pe lîngă noi am fost cu toţii în -adîncimea zăpezii, unii acoperiţi complet, alţii alunecaţi în gropi adinei, pătrunşi prin gheaţa oare se spărsese sub greutatea noastră, unde bieţii oameni se bălăceau în apă, luptîndu-se să iasă deasupra.

■ Cînd m-am trezit şi eu ca dintr-un coşmar din -această intempestivă şi nenorocită aventură blestemată a nopţii, în care fuseserăm împinşi de administraţia lagărului, am constatat că ţineam în mină un obiect pe care în prima clipă nu l-am putut identifica. Mâinile îmi erau îngheţate şi lipsite

de orice sensibilitate. Se pare că în alunecare, bîjbîind după o susţinere oarecare, am dat de obiectul pe care îl strîngeam acum în mină.

— Regruparea, imediat, la dreapta liniei !, porunci sergentul.

Brigadierul şi pontatorul se făcuseră ecoul acestei comenzi şi noi am început să ne strîngem fiecare de. unde eram, în partea unde s-a auzit vocea sergentului şi unde vedeam agi- tîndu-se lumina timidă a lanternei..

Am observat o nelinişte ciudată între soldaţi. Sergentul ţipa unuia ca şi cînd ar fi fost turbat. în fine, cîţiva soldaţi s-au îndepărtat de noi, iar sergentul şi brigadierul ne-au numărat de câteva ori spre a se asigura că eram întreg efectivul prezent. Nu se produsese nici o evadare şi nici un om nu fusese accidentat. Totuşi, după această peripeţie infernală, noi continuam să stăm pe loc sub biciuirea furtunii. Cei cîţiva soldaţi care dispăruseră în noapte întîrziau să se întoarcă la locurile lor de încheiere a cordonului de escortă.

Deodată mi-a venit ideea să privesc mai atent la ceea ce aveam în mină. Cu toate că numai inima din mine nu-mi era îngheţată, în clipa cînd am constatat că aveam în mînă o carabină, şi inima mi s-a părut că s-a transformat într-un sloi.de gheaţă. Gîndul imediat a fost să o arunc deoparte, în zăpadă, înainte de a-mi fulgera prin minte că aş fi putut-o folosi. Dar, nu vedeam unde să o azvârl ca să nu fiu văzut de cineva. De aceea am lăsat-o încet pe zăpadă, lîngă mine, şi am spus cu voce tare :

— Aici se află o armă.

— Unde ?, unde ?, unde ?, se auziră deodată întrebînd mai multe voci, în vreme ce sergentul, cîţiva soldaţi şi brigadierul se grăbeau spre mine.

— Exact aici, am zis eu, şi m-am aplecat să ridic arma ca să o dau celui care va veni să o ia.

— Banditule, criminalule, se auzi împroşcînd vocea sergentului. Ai îndrăznit să pui mîna pe armă ? Nu ştii că eşti deţinut şi prizonier al poporului ? Ai avut de gînd să o foloseşti împotriva noastră, să tragi în noi. Cum de-ai văzut că era o armă jos ? Doar era întuneric !

— Am zărit-o la lumina fulgerelor, am zis imediat.

N-am răspuns nimic nici cînd am simţit palmele dure ale acelei bestii atingîndu-mi de cîteva ori faţa îngheţată, care a

crăpat şi din care a ţîşnit sînge, din puţinul sânge cit îl mai aveam în mine. >

— Imediat escortă specială lîngă acest bandit !, ordonă sergentul. ■

Era de la sine înţeles că ceea ce se insinua era o supoziţie murdară, capabilă să se nască numai în capetele unor sceleraţis.

Faptul de a se fi aflat arma conta mai mult pentru sergent decât simulacrul la care acesta se deda,, dar oare îi era necesar pentru a-şi impune autoritatea.

Un soldat m-a luat lingă el şi, urmând din spate brigada, am pornit din nou spre lagăr. Era spre dimineaţă cînd am ajuns la Peninsula, dar tunetele, fulgerele şi zăpada continuau încă.

Eu am fost condus şi depus la carceră, fără nici un alt interogatoriu, aşa îngheţat cum eram. Spre seară am fost luat de un miliţian la birouri. Nu mi s-a dat nimic să mănînc în acea zi şi nici nu mi s-a aprobat să-mi usuc, cel puţin, hainele îngheţate de pe mine care păreau de tinichea. Un maior de la securitatea Constanţa mi-a luat o declaraţie asupra intenţiilor ridicării carabinei din zăpadă. Lîngă el se afla şi un căpitan din batalionul de gardă al lagărului, care îmi era cunoscut după figură.

— Ştii că nu aveai voie, sub nici un motiv, să te atingi de un obiect care putea periclita viaţa pazei ? mi-a zis maiorul.

.— Ştiu, şi nici nu aş fi pus mina pe armă, dacă ne-am fi aflat în condiţii normale de pază. Eu nu am făcut altceva decît să ridic o armă din zăpadă, care se afla sub picioarele mele, în interiorul cordonului. Probabil că a fost mai mare crima soldatului care a scăpat arma din mînă între noi, decît a mea care am ridicat-o, bănuind că arma a fost pierdută în debandada în oare am fost împinşi de apariţia periculoasă a locomotivei în faţa noastră, în toiul furtunii.

Ofiţerii au schimbat o privire furişă între ei, după care maiorul mi-a spus să ies. Miliţianul care mă adusese mi-a spus să merg la dormitorul brigăzii mele.

Abia am ajuns la brigadă, unde am început să mă dezbrac că m-am şi trezit din nou cu miliţianul care mă condusese la anchetă.

— Eşti pedepsit la şapte nopţi de carceră. Ziua vei ieşi la lucru în mod obişnuit cu brigada şi seara, la stingere, te pre- • zmţi la carceră. De asemenea, raţia de hrană ţi-e redusă la jumătate. Ai înţeles ? ' •

A fost un adevărat miracol că nu mi-am pierdut viaţa, îmbolnăvindu-mă în acea iarnă, în care şapte nopţi la rind a trebuit să intru în carcera ca un coşciug şi să ies de acolo dimineaţa degerat şi sleit de puteri, ca să mă aliniez în coloana de muncă.

în aceeaşi seară, de pe un şantier al lagărului Taşaul, evadaseră trei oameni, care au profitat de condiţiile prielnice ale- acelei furtuni care se abătuse asupra întregii Dobroge.

în lagărul nostru, stâlpii de susţinere a cablurilor electrice fuseseră rupţi de la pămînt şi două turnuri de pază răsturnate.

• * * *

Nu a fost aceasta, nici prima şi nici ultima furtună de acest fel din Dobrogea, care să se fi abătut asupra lagărelor de deţinuţi. Şi aceste furtuni nu se întâmpla să aibă loc numai în lunile de iarnă. Şi în lunile de vară se stîrneau vijelii de asemenea natură. Bineînţeles, pe acestea le suportam mai uşor, neavînd de îndurat frigul şi îngheţul. Hainele ni se-uscau pe noi în decursul zilei sau al nopţii, şi nu eram expuşi atât de direct îmbolnăvirii.

Dar, în afară de nenorocirile pe care le aveam de îndurat pe şantiere de pe urma unor asemenea calamităţi ale naturii, aceste intemperii ne produceau chinuri insuportabile, chiar dacă se întâmpla să ne surprindă în barăci, şi în timpul nopţii. Apa curgea pe noi prin acoperiş, noroiul vâscos creştea pînă peste glezne, cloacele de murdării se revărsau în curte şi întreruperea apei de spălat şi potabile erau numai câteva dintre aspectele mizeriilor care se năşteau în asemenea cazuri.

În plus de acestea, mâncarea de seara era, de obicei, o ciorbă de zarzavat – indigen sau importat, napi din URSS-Basarabia sau morcovi furajeri din Bulgaria –, care conţineau un procentaj ridicat de apă. Viscerele noastre erau slăbite la maximum, incit vezica urinară nu mai putea reţine minimum-de lichid colectat din organism, producînd inexorabile necesităţi de eliminare foarte dese. Cu toată convingerea noastră că lichidul adunat era minim în vezică, nu puteam afla nici o cale de a anula necesitatea care devenea tot mai imperioasă de a ieşi afară, pentru urinare. în cazul că ne încăpăţânam să nu ieşim, nu mai era chip de aţipire şi în multe cazuri, lichidul se scurgea în aşternut, producând un miros îngrozitor de greu.

Din cauzele acestea, tabloul permanent al unei nopţi de lagăr prezenta oameni cu ochii închişi, ieşind la closetele din curte, unul după altul, încât la numai o oră de la stingere, era un dute-vino ca într-o piaţă. în general, fiecare om ieşea

între 7 şi 10 ori pe noapte. Nimeni, în afară de acele fiinţe nenorocite care au îndurat Canalul, nu va putea înţelege ce chin neasemuit era ieşirea afară, în curte, la latrine, în nopţile de iarnă, cînd vîntul ardea de iute ce era, sau gerul te pătrundea pînă la măduva oaselor. între alternativa de a sta pe prici şi de a te chinui cu senzaţia terorizantă de urinare care, pînă la .urmă, devenea, la unii, proces fiziologic realizat sub pătură, înainte de luarea hotărîrii de ieşire afară, şi ieşirea afară, oricare cale s-ar fi ales de un deţinut, rezultatul era acelaşi : somnul omului era întrerupt şi, pentru un timp, absolut pierdut şi cu neputinţă de recuperat. Frigul care te cuprindea afară ca intr-un cearceaf de gheaţă îţi turbura toată fiinţa pînă la ultima fibră, şi ieşirea aceasta nu-ţi reda nici vreo satisfacţie de durată ; dimpotrivă, accentua slăbirea organismului, prin expunerea lui la şocul viscolului şi al gerului, împotriva cărora nu aveam, literalmente, nici o posibilitate să ne apărăm.

Uneori, mă întreb dacă toţi oamenii îşi pot da seama ce fericire enormă prezintă pentru cineva avantajul de a avea closetul în casă, sau de a se bucura de o vezică destul de rezistentă care să îndure eroziunea acidului .uric astfel ca drenajul acesteia să nu turbure somnul binefăcător al cîtorva ore neîntrerupte într-o noapte !

Şi aceasta era-o fericire, o fericire dintre cele puţine pe care le poţi număra pe degetele unei mîini sub regimul comunist, de oare însă lumea liberă nu are cunoştinţă. Şi de această fericire, lingă celelalte două sau trei de care am mai vorbit, îmbuibaţii unei lumi care nu a cunoscut niciodată nuanţa fină sau bogată a suferinţei umane nu vor lua act decît probabil, atunci cînd va fi prea tîrziu.

Aceştia au fost oamenii din furtună, dintre care unii au trecut prin ea, iar alţii au căzut sub urgia ei.

. 16. Moartea

într-un lagăr de exterminare – şi Peninsula—Valea Neagră era unul, poate mai mult decît toate celelalte lagăre de deţinuţi de-a lungul traseului canalului –, incertitudinea şi moartea merg mină în mînă cu speranţa inspiratoare a fiecărei clipe de viaţă.

într-un timp, lucram la nişte săpături pentru turnarea temeliei unui suport masiv de beton armat peste care urma să se aşeze un concasor gigantic. Aruncam pămîntul din adîncime prin releul a trei platforme, în lipsa 'unei bande rulante de elevare. încărcăm cu lopata de zor sub privirea de lynx a. brigadierului şi a unui miliţian. Deodată am simţit că cei de la platforma superioară nouă au stopat lucrul. Ne-am oprit şi noi, şi după aceea, cei de sub noi, ca să privim în sus la ce se petrecea deasupra. .

Pe buza groapei am observat vreo şase-şapte chipie cu fireturi strălucitoare, de sub cozoroacele cărora tot atâtea perechi de ochi erau îndreptaţi curioşi spre noi. Chiar -când mi-am înălţat şi eu privirea, unul dintre militarii care priveau la noi vorbea unui ţăran de pe prima platformă, care se afla aproape de suprafaţa pămînitului. Mi s-a părut că cei doi care vorbeau se cunoşteau, de îndată ce angajaseră o convorbire pe un ton aparent neoficial.

— Şi cum te gîndeşti să ieşi de aici ? am auzit întrebarea ofiţerului, de care am aflat, mai tîrziu, că era un colonel de la securitatea Constanţa, care avusese un rol extrem de activ în arestarea şi anchetarea grupurilor de oameni din rezistenţa din Dobrogea. .

— Nu aş putea să vă spun data, zise ţăranul, un român macedonean mucalit în felul lui. Dar cum, foarte simplu : aşa cum zice toată lumea, zic şi eu, cu hei-rupul, declară zîmbind Duti, împingîndu-şi căciula pe ceafă.

Ofiţerii se uitară unul la altul pentru o clipă, urmă o pauză grea ca. apoi, deodată, să izbucnească cu toţii intr-un torent de înjurături[1] triviale, abia după ce prinseră sensul ascuns a cuvintelor omului.

Altă dată, un ofiţer dintr-un alt grup de inspectori din securitatea Constanţa, trecînid pe lingă brigada noastră în care se aflau un mare număr de ţărani, aşa cum am mai menţionat, dintre care vreo zece erau români-macedoneni, s-a adresat unui ţăran dintre aceştia din Dobrogea, cu intenţia calculată de a-l molesta.

—■ Şi cit crezi că vei mai putea rezista să munceşti aici ? întrebă ofiţerul.

Ţăranul, un bărbat între două vîrste, extrem de sfătos şi curajos, răspunse imediat :

— Nu cred să mă lase puterile, înainte de a sosi schimbul doi.

Ofiţerul continuă cu întrebarea, neprinzînd poanta deţinutului.

— Lucrează şi un schimb doi aici ?

-— Nu încă, zise ţăranul, dar va lucra în cîtva timp..

în seara aceea ţăranul respectiv şi-a petrecut noaptea la ■carceră şi, a doua zi, a fost transferat la brigada pedepsiţilor.

Un mare alean aveau pe inimă cele cîteva sute de ţărani români dobrogeni de provenienţă macedoneană. Cei mai mulţi dintre ei, mari naţionalişti şi aprinşi patrioţi, căzuseră în robie după cursa întinsă, cu mult tact, de o persoană la care ei ţineau extrem de mult şi care îi dăduse pînă la urmă pe toţi în ghearele securităţii, înfundîndu-i în temniţele şi lagărele de muncă forţată.

. Dr. Florica Bagdasar, româncă macedoneancă, ajunsese ministru al sănătăţii în guvernul Petru Groza. Florica Bagdasar ;era sora fostului comandat legionar Sterie Ciumetti, care deţinyse şi funcţiunea de casier al Gărzii de Fier, şi care a fost împuşcat în noaptea de 29 decembrie 1933, ca represalii ale guvernului liberal şi regelui Carol II împotriva membrilor Mişcării Legionare, pentru uciderea primului ministru I. Gh. Duca, în aceeaşi seară de 29 decembrie, în gara Sinaia, de grupul Nicolae Constantinescu, lancu Caranica şi Doru Be- limace. Se pare că preţul acestei poziţii a costat-o, pe nerecu- noscătoarea soră a unei victime nevinovate, sînge şi încă mult sînge şi lacrimi a sute de mii de alţi fraţi şi surori de-ai săi. Aceşti bieţi oameni, care veniseră în România din Macedonia, nu avuseseră niciodată o patrie a lor deasupra capetelor lor, astfel că după ce s-au aflat pe pămîntul Ţării Româneşti, se legaseră trup şi suflet de noua glie, pe care vroiau să o ştie vatra lor de veci, curată şi liberă, neprimejduită de nimeni şi de nimic. Macedonenii au considerat comunismul o mare primejdie împotriva fericirii lor, pe care crezuseră că şi-au •aftaiţ-o odată ce erau sub cerul românesc. în faţa primejdiei care se făcea tot mai greu simţită după 1944, românii macedoneni s-au organizat în unităţi de luptă neînfricate, ridicîn- du-se ca unul împotriva silniciilor partidului comunist, care a început prin a impune reforme agrare de exploatare crudă şi, apoi, de cenzurare a libertăţilor sacre ale individului. La un moment dat, nu se mai aflau prin satele dobrogene decît femei, copii şi bătrîni. Tot tineretul şi bărbaţii erau în pădurile Babadagului, pe picior de război împotriva prigonitorilor asmuţiţi de Rusia comunistă şi agenţii plătiţi din Bucureşti, în frunte cu Gh. Gheorghiu-Dej şi echipa sa politică şi guvernamentală.

Pentru lichidarea acestor grupuri cutezătoare, partidul

comunist a pescuit, în planurile lui criminale, pe acea femeie nenorocită, Florica Bagdasar, născută Ciumetti. Această femeie

a întins ispita ei scîrboasă ca o momeală susceptibilă de a corupe oamenii hărţuiţi de ani de zile şi goniţi de la caselee şi rosturile lor. în acest scop, a dat ştire fugarilor că ea va putea negocia cu succes amnistierea tuturor acelora care îşi părăsiseră casele şi se dedaseră sau nu la acte de violenţă împotriva noii orînduiri, dacă aceştia vor accepta să se întîl — nească cu ea, făgăduindu-le absolută securitate tuturor care vor participa la întrunirea pe care o propunea. După frămîn- tări îndelungate, oamenii au acceptat să se întîlnească ou această femeie, care intrase în clica odioasă de tiranizare a. neamului nostru.

— Abia am coborît la locul indicat, între nişte dealuri, îmi povestea unul dintre oamenii care au fost martorii scenelor groaznice care au urmat, că am simţit că ceva necurat se urzise împotriva noastră. Auzeam uruituri înfundate de maşini şi ca un fel de umbră neagră care se apropia de noi. În inima noastră a tresărit bănuiala în aceeaşi clipă, la toţi deodată, că nimeriserăm într-o cursă. Dar era prea tirziu. Cîţiva dintre noi au sărit la Florica Bagdasar să o ucidă, dar ea s-a retras în maşina ei, care era protejată special împotriva gloanţelor şi, în aceeaşi clipă, sute şi sute de securişti au năvălit peste noi, cu arme, cu gaze, cu cătuşe. Lupta a fost disperată, dar fără nici o şansă de izbîndă pentru noi, deoarece securitatea avea avantajele unui armament superior şi ale numărului. Am fost bătuţi pînă la sînge, legaţi burduf şi transportaţi la securitatea Constanţa, unde am fost organizaţi în mai multe loturi, judecaţi de tribunalul militar şi iată-ne acum aici, pe cei mai mulţi dintre noi, cei care nu am pierit.

Am constatat că numele Floricăi Bagdasar era nume considerat infam, de trădător, între macedoneni, la auzirea căruia aceştia întorceau capul şi scuipau într-o latură.

Cu toate că dramele se succedau zilnic – implacabil şi crud între noi –, şi secera morţii curma vieţi după vieţi, umorul sănătos al neamului nostru nu a încetat să subsiste, neputînd fi sugrumat nici în cele mai grave împrejurări ale vieţii noastre jalnice. Deseori, platitudinea, indiferenţa totală de ce avea să se mai întîmple coborau ca o negură rece peste sufletele noastre. Nu eram fatalişti, dar uneori ne

convenea

4
3
3

să ne simţim abandonaţi şi să ne comportăm întocmai ca nişte piese impulsionate de resorturi mecanice interioare şi exterioare —- instincte şi mediu.

— Cit e ora ?, de se auzea uneori, vreo întrebare a unuia dintre noi, altul îi răspundea cu acel gust de amărăciune care se nimerea să ne otrăvească viaţa în acea clipă, făcînd abstracţie că motivul întrebării camaradului nostru de suferinţă era, aproape întotdeauna, aşteptarea orei de hrănire.

— De ce întrebi cît e ora ? Doar noi nu suntem veniţi aici să stăm cu ora, ci cu anii.

Intr-adevăr, aceasta era realitatea. Viziunea noastră nu cuprindea nimic cert în planurile viitoare, nu aveam nici un punct de sprijin şi nici o orientare cardinală, numai umbre, ceaţă, prăbuşiri, cenuşă.

Primul mort la Peninsula a fost ziaristul de mare curaj şi incontestabilul talent, Grigore Malciu. Apoi, au urmat alţii la rînd, într-o cadenţă rapidă de stingere, ca un şir de făclii peste care se suflă de la un capăt. Moartea acestora era fie consecinţa flămînzirii sistematice şi imposibilităţii de recuperare a forţelor noastre, fie consecinţa directă a accidentelor de muncă, în procesul căreia noi nu aveam nici o securitate, fie, în fine, a asasinării pur şi simplu a unora dintre noi, premeditată şi după toată arta criminală de care au dat dovadă uneltele regimului condus de comitetul central al partidului comunist român în frunte cu Gh. Gheorghiu-Dej al cărui braţ executiv era Ministerul de Interne de sub cnutul asasinului Alexandru Drăghici, Beria poporului român.

Ar însemna să pomenim o listă prea lungă de nume, dacă ar fi să amintim pe toţi martirii căzuţi de-a lungul Canalului în trei ani şi jumătate. Numai cînd tabelurile tuturor nume- loc victimelor Canalului vor fi cunoscute public şi integral, numai atunci se va cunoaşte preţul de sînge al jertfelor, al acelor scumpe fiinţe, care vor trebui să fie aşezate în Panteonul neamului nostru pentru istoria noastră. Chiar şi numai lista martirilor de la Peninsula întrece încercările memoriei unui deţinut care, în cele mai multe cazuri, nu a putut să cunoască la timp toate tragediile care se succedau ca în- tr-un film al groazei.

Eu mă voi rezuma să prezint numai cîteva cazuri de care am luat cunoştinţă direct, ale unor oameni pe care i-am cunoscut nemijlocit, care mi-au fost apropiaţi şi a căror suferinţă am înţeles-o şi am respectat-o în toate ocaziile, mai

mult chiar decît pe a mea, cu toate că şi eu eram tot timpul cu un picior înfundat în groapă.

Emil Chişiu mi-a fost coleg de clasă la liceul „Regele Ferdinand" din Turda. .Tatăl lui fusese tîmplar în oraşul Turda şi unul dintre fruntaşii meseriaşilor din judeţul Turda. Din motive familiale, după terminarea liceului, Emil Chişiu nu a mai continuat studiile superioare. Imediat după ce a fost eliberat din .armată, acest tînăr harnic şi modest a pus mîna pe ferăstrău şi rindea, şi a intrat în atelier, cu gîndul de a continua meseria, tatălui său. La Peninsula era cotat ca unul dintre cei mai buni şi pricepuţi tâmplari şi dulgheri. Brigada în care lucra, de constructori, avea şi o echipă specială de montare a schelelor şi finisare a cornişelor, al cărei şef era Emil Chişiu. S-a întîmplat ca la complexul social Năvodari, unde lucrările de construcţii erau executate de deţinuţi! politici de la Peninsula, să fie necesar să se înalţe o schelă de circa 15 metri. Emil Chişiu s-a ferit să expună pe cineva la un risc cum era şi acesta care i-a apărut în sarcina sa, şi de aceea el s-a căţărat pînă la înălţimea unde urma să execute lucrarea respectivă. A fost necesar ca peste schelă să se mai înalţe o scară, care în lipsa altor .instalaţii ajutătoare, $ fost rezemată numai de un ătîlp izolat, fără nici o prevedere laterală. În clipa cînd Emil Chişiu prindea în cuie o. scândură, scara s-a rupt de la mijloc şi bietul om a căzut pe spate de la înălţimea la care-se afla, peste 15 metri, fracturîndu-şi şira spinării şi baza craniană. În cîteva minute a închis ochii pentru totdeauna.

luliu Cojan era un inginer aeronautic din Braşov. Acesta, era un tînăr bărbat curtenitor şi cu o frumoasă cultură generală, – excepţie-printre ingineri şi medici –, şi care, alăturea de un alt inginer, colegul său de serviciu de afară, Constantin Corsaru din Moldovă, a lucrat cu mine, o anumită perioadă de timp, în primele luni, în aceeaşi brigadă a lui Vasile Buiuca. După un timp, Cojan şi Corsaru au fost luaţi împreună cu alţi tehnicieni din lagăr şi transferaţi la o brigadă care lucra pe şantierul Mamai-a-sat, la instalarea liniilor de vagoneţi. Cu toate acestea, relaţiile mele cu cei doi ingineri au continuat să se menţină, văzîndu-ne cel puţin o dată pe săptămână.

I.ntr-o zi de toamnă cu ploi nesfîrşite şi reci, cînd pămîntul se muiaşe ca un burete şi devenise extrem de alunecos, oamenii au .încercat, fără succes, să aştearnă panourile pe care o locomotivă Diesel de calibru mic trăgea vagoneţii. Pe .o anumită porţiune, terasamentul era foarte îngust, strecurîndu-se printre două maluri săpate de oameni în acest scop.

Oamenii nu mai apucaseră să lărgească suficient s.trîmtoarea, din cauza ordinelor administraţiei ca să se dea prioritate producţiei, nu lucrărilor auxiliare, cum era socotită linia ferată. În porţiunea de care vorbim, nu era loc decît pentru trecerea strictă a locomotivei. luliu Cojan intrase între maluri să ajusteze o traversă de metal care nu stătea perpendicularii pe linii, cînd maşinistul civil se întorcea cu viteză cu locomotiva urmată de vagoneţii goi, de la descărcări. Bietul inginer, tatăl a doi copilaşi a- căror fotografie o purta la piept zi şi noapte ca pe un talisman, şi la care se uita ca la lumina soarelui ori de cîte ori avea răgaz, a fost surprins între maluri unde a fost strivit ca o piftie, neavînd loc de salvare. Colegul său Corsaru împreună cu alţi cîţiva oameni i-au adunat rămăşiţele în propria lui manta, de unde seara a fost luat direct de pe şantier cu. căruţa lagărului şi transportat la cimitirul comunei Valea Neagră. îmi va stărui veşnic în memorie figura acestui bărbat îndrăgostit de artă şi poezie care, ori de cîte ori încetam lucrul, oricît de istoviţi eram, mă ruga să-i spun o poezie sau să-i povestesc o istorioară de iubire.

* * .*

Era o dimineaţă senină de vară şi lagărul părea pustiu. Aproape toată lumea ieşise la lucru şi în interiorul sîrmelor nu .se mai aflau decît două sau trei brigăzi care ieşeau numai la ora 5 după masă, fiind schimb de noapte, o brigadă de construcţii interioare şi de întreţinere şi o jumătate din brigada de .construcţii a studenţilor care, dintr-un motiv pe care nu mi-l amintesc, rămăsese şi ea în interior. Cei ce urmam să ieşim în schimbul doi eram puşi dimineaţa între 11 şi 3 să facem corvezi interioare, ajutînd la construcţiile de barăci. De data aceasta eu am fost repartizat la poartă. Treaba pe care o aveam de făcut era să preiau de la gardianul din poartă căruţa cu piatră sau nisip, care era adusă pînă aici de un civil, şi să o conduc undeva mai departe, la locul de construcţii, şi să o descarc. Aproape 20 de oameni din brigada mea făceau acelaşi lucru. Eram morţi de somn. Veneam dimineaţa la ora 7 de la lucru, de la cariera Canara, luam cafeaua neagră şi ne culcam, ceea ce, după ce ne dezechipam, însemna ora 8. La ora 11, tot a doua zi, ne venea rîndul la corvezi, cîte o jumătate de brigadă.

Minam o pereche de căluţi roibi, focoşi, spre temelia unei barăci cînd, deodată, în faţa mea .a apărut un om bine în-

chegat, pe timpuri, probabil, robust ; acum era slăbit, roşcovan, pe cap purtînd o pălărioară verde, conică, cu şnur împrejur, una dintre acele pălării pe care o poantă în ţară pădurarii şi conducătorii silvici.

— 'Opreşte, tinere, zise omul, ridicîndu-şi mîna în faţa cailor.

Apoi a continuat cu voce blîndă, cu timbru plăcut, lucru surprinzător în lagăre, unde oamenii se abrutizează şi, inconştient, vorba lor devine aspră :•

— Căruţa aceasta merge la cuptorul de var, îmi- zise omul. Ia-o pe după bucătărie, îmi mai zise el.

Eu ţineam încă strîns hăţurile cailor şi mă uitam la acest om. Cunoşteam pe toţi cei care lucrau în interior, la construcţii, întîi că aproape toţi erau ţărani din Munţii Apuseni şi, al doilea, lucram la corvezi cu ei de peste un an. Pe acesta încă nu-l văzusem. La studenţi, erau doi sau trei oameni mai vîrst- nici, pe care îi cunoşteam de asemenea, însă pe acesta nu îl ştiam.

— La ce brigadă eşti dumneata ?, l-am întrebat eu.

—. La studenţi, răspunse omul şi se apropie de mine, în ochii lui am văzut deodată o suferinţă frîntă, pe care a vroit să o acopere instinctiv cu pleoapele pe care şi le strîn- sese -ceva mai tare, dar nu a reuşit să-i şteargă urma.

Şi-a întins ,mîna şi şi-a spus numele :

— Sunt doctorul Simionescu. .

Ştiam de mal mult timp că doctorul Simionescu fusese adus în lagărul nostru, dar încă nu-l întîlnisem. La început fusese repartizat la o brigadă care muncea la săpături, după cîte fusesem informat.

— Sînt de o săptămînă în această brigadăt Ofiţerul politic mi-a spus că aici mi-e locul, între tinerii cărora noi bă- trînii leam făcut o educaţie politică greşită.

În cîteva cuviinţe, doctorul Simionescu mi-a mărturisit tragedia. Cîteva nume de cunoştinţe comune din lagăr ne-au stabilit încrederea imediat.

— Simt că voi înnebuni. Mi se fac cele mai îngrozitoare şicane şi, în fiecare seară, sunt obligat să ascult insultele care se aduc generaţiei mele, fără dreptul de a o apăra. Mai mult, sunt bruscat cu violenţă şi pe şantier înadins mi* se dau să execut munci de salahor care la vîrsta şi posibilităţile mele fizice, constituie adevărate suplicii.

— Mai terminaţi vorba acolo, bandiţilor, strigă la noi un băieţandru pe care îl cunoşteam din văzute ; era unul dintre cei mai apropiaţi colaboratori ai locotenentului politic Chi- rion, o

adevărată fiară.

Doctorul Simionescu s-a îndepărtat de căruţă, s-a uitat la copitele căluţilor care s-au proptit puternic ca să pornească căruţa, şi ochii lui apoi mi-au întîlnit iarăşi privirile. Sub tristeţea care îl umbrea, am sitnţit vibrarea unui suflet cald, generos, a unui apostol subordonat unei mari credinţe, pe care prin ştiinţa şi vocaţia sa naţională o închinase fără rezervă neamului nostru În acea clipă nu-mi închipuiam că aceasta a fost şi prima şi ultima mea întîlnire ou .doctorul Simionescu.

Nu au trecut nici două săptămîni cînd, într-o dimineaţă la ora şase, cînd venise schimbul la cariera Cañara, unde brigada noastră lucra peste noapte, ne-a adus vestea grozavă a uciderii doctorului Simionescu. Uciderea unui om într-un lagăr produce o adîncă depresiune morală asupra oamenilor. Parcă toţi se cufundă în interiorul lor, le piere glasul şi în ochii lor întîlneşti numai pustiu. Conştiinţa unui sfîrşit asemănător posibil pentru fiecare este atît de' covîrşitoare> încât nimeni nu mai îndrăzneşte să-şi fixeze nici cel puţin speranţa promiţătoare pentru, a doua zi. Aşa au arătat fraţii noştri cînd au păşit pe şantierul Cañara în. acea dimineaţă cînd ni. s-a adus vestea înfricoşătoare, şi aşa am plecat noi spre lagăr, învăluiţi în zăbranicul mortuar al unui destin blestemat, căruia nu puteam să ne împotrivim cu nimic.

Din ceea ce am aflat atunci imediat şi din ceea ce am aflat mai tîrziu, cînd unii dintre studenţii reeducaţi şi-au revenit din rătăciri (ei fiind atunci la locul scenei), moartea doctorului Simionescu, unul dintre cei trei şefi ai generaţiei anului 1922 (ceilalţi doi au fost Corneliu. Zelea Codreanu şi dr. Dănulescu) s-a petrecut, astfel :

Brigada de studenţi lucra la construcţii la Taşaul. Pe marginea lacului, se construia un aşa numit Grup Social de clădiri. Şantierul era împrejmuit cu sîrmă ghimpată şi, în afară de soldaţii de securitate postaţi la cele patru 'colţuri ale patrulaterului şantierului, mai erau şi soldaţi intermediari care nu aveau posturi fixe, putîndu-se mişca pe traseul pe care îl păzeau. Construcţiile erau în diferite stadii de lucru. Doctorul Simionescu lucra în interiorul unui pavilion, unde trebuia să ducă materialele, ca mortar, cărămidă, ipsos, apă etc., la studenţii care lucrau pe schele. Seara avusese loc în brigada studenţilor o şedinţă de prelucare a doctorului Simio- nescu, pe care Bogdănescu, acea lighioană în formă de om, căuta să-l oblige să recunoască existenţa unui plan premeditat la

luptătorii naţionalişti români, conform căruia aceşti oameni intenţionau să sădească în sufletele tineretului idei criminale de intoleranţă faţă de alte naţionalităţi, de ură semită, atitudini antimuncitoreşti, antisovietice, antiştiinţifice, antipro- gresiste etc. Se pare că şedinţa a fost extrem de agitată şi că doctorul Simionescu a fost maltratat mai rău ca în oricare altă seară precedentă. Dimineaţa, cînd a ieşit la lucru, ni s-a spus că doctorul Simionescu părea transfigurat, extrem de obosit, – fusese ţinut la -«judecată» pînă la ora 3 dimineaţa – şi, aparent, incapabil să se autocontroleze. Incontestabil, suferise un şoc moral care îl deconcertase într-un anumit grad.

Cîţiva studenţi din grupa de lucru, care erau cei mai înrăiţi şi aveau bogate caziere infamante de la. Piteşti, Tîrgşor sau chiar din interiorul lagărului Peninsula, au continuat neslăbit cu terorizarea morală a doctorului. De altfel, aceasta era una dintre metodele obişnuite în lucrarea de reeducare a unei persoane. Trebuia să se ţină de capul lui în toate chipurile, să-i creeze obsesii de culpabilitate şi complexe multiple, încât omul să fie condus singur spre disperare. Cînd ajungea aici, nu mai avea decât două soluţii în faţă : ori să capituleze în faţa siluitorilor morali, şi atunci urma să recunoască drept adevărate toate acuzaţiile criminale care 1 se aduceau şi, inevitabil, trebuia să se ataşeze şi el la banda reeducatorilor, ori., a doua soluţie, să se sinucidă. Cînd .eram în închisori, nu aveam la îndemână a doua soluţie, întrucât nu aveam nici mijloacele. fizice de a ne curma viaţa (lamă, funie etc), şi nici prilejul să ieşim în sîrme. Or, la Canal, şi în toate lagărele, aveam toate aceste posibilităţi. în plus, studenţii reeducaţi şi administraţia, care le stătea în spate cu inspiraţia şi uneltele, îşi lărgiseră considerabil cîmpul de aplicaţiune al crimei.

Doctorul Ion Simionescu, despre care oameni din oraşul lui şi distinşi bărbaţi din generaţia sa vorbeau numai cu superlative cînd se discuta asupra loaraoterului său, asupra capacităţii sale ştiinţifice, asupra calităţilor sale cetăţeneşti, etice şi creştine, ca să nu mai cuprindem şi patriotismul şi umanitarismul său proverbial, nu putea să ajungă la prima soluţie sub nici o formă. Era prea ancorat în valori înalte, pe care le cultivase o viaţă întreagă, cu ardoare şi deplină convingere. De acest lucru erau oonştienţi şi ofiţerii politici, şi studenţii care îl aveau în grijă. Dar, chiar pentru acest motiv, în plus, pentru că doctorul Simionescu. în baza credinţei sale creştine, adine sădită în fiinţa, lui, nu ar fi putut admite sinuciderea, grupul -

criminal trebuia să-l aducă la acest punct sau să săvârşească ei înşişi crima.

în acea zi caldă de vară, cînd soldaţii piroteau în posturi sub dogoarea soarelui dobrogean, în apropierea prînzului, rpai degrabă ca de obicei, a sosit ofiţerul politic pe şantier şi cu el un alt ofiţer, din comanda batalionului de securitate. Garda a fost schimbată neîntârziat şi apoi totul a revenit la normal, în schimb, în clădirea înaltă, unde se afla grupul în care lucra doctorul Simionescu, studenţii îl hărţuiau în continuu .pe acesta, mai mult ca oricând. Tot timpul i se aruncau tot felul de reproşuri, folosindu-se cel mai trivial limbaj, se zvîrlea în el ou bucăţi de cărămidă, de mortar uscat, bucăţele de- lemn sau capete de seîndură. Doctorul Simionescu îşi vedea de lucru. Ochii îi înotau în lacrimi. Se ştia singur, absolut singur între aceşti mici monştri, transformaţi astfel de mîrşava mînă criminală a partidului comunist. Cum nu ar fi vrut el să-i avertizeze tot timpul despre căderea lor şi primejdiosul laţ în care căzuseră ! x

Nu am reuşit să aflu decit două sau trei nume de-ale studenţilor care erau în grupa de tortură. Din nenorocire şi pe acestea le-am uitat, reamintindu-mi doar de unul dintre aceste nume, loan Olteanu, fost normálist la Tg. Mureş, care după ce a dat. diferenţa de liceu, s-a înscris la Universitatea din Cluj. Chiar după ce studenţii supravieţuitori şi-au revenit, se fereau să amintească numele acelora dintre ei care săvârşiseră acte prea mîrşave. . /

La un moment dat, văzînd studenţii că dr. Simionescu nu reacţionează cum ar fi dorit ei, unul a agăţat o funie de o grindă pe unde trebuia să treacă doctorul cu materialele. Prima oară doctorul Simionescu a trecut pe sub ea, părînd că nu o observă. Studenţii au început să-l ridiculizeze imediat.

— Ce, te faci că nu vezi funia, banditule ? a zis unul.

— Este pentru tine, porcule, a adăugat altul. Nu meriţi altceva, după nenorocirile pe care le-ai adus poporului român în 25 de ani de beznă. >

— De ce nu-ţi bagi gîtul în laţ, dacă eşti om de onoare ? spuse un .altul. Atunci te-am crede că eşti om de atitudine. Dar ţi-e frică că te doare, banditule !

Aceste atacuri verbale, murdare şi şcandaloase, nu au putut să nu-i atingă cele mai intime adîncuri ale sufletului acpş-tui om nobil şi onest, care era profund conştient că întreaga sa viaţă nu a căutat să facă altceva decit să fie util societăţii şi să aline suferinţa oamenilor. “ .

Unul dintre acei studenţi, dintre acei care ucisese şi la Piteşti, s-a apropiat cu îndrăzneală de dr. Simionescu, cînd acesta se nimerise din nou lingă laţul funiei care atârna deasupra unor dulapi şi, cînd doctorul s-a apropiat, i-a dat un ghiont încît acesta a scăpat din mînă găleţile cu mortar şi a simulat că îi pune laţul de gît. Nu se poate şti dacă gestul acestuia ar fi mers pînă la capăt, adică să-l ştranguleze pe Simionescu. Schimbarea gărzii mai degrabă ou câtva şi apariţia celor doi ofiţeri de care am amintit pledează însă pentru premeditarea crimei.

Doctorul Simionescu cînd a văzut intenţia criminală a acestora, pentru că imediat s-au mai alăturat primului şi alţi tineri, cutremurat dş groază, a năvălit pe una dintre uşile care i-a fost mai aproape şi a ieşit afară. Neştiind ce să facă în prima clipă, unde să meargă şi cui să se adreseze – desigur, el se gîndea la un reprezentant înarmat sau oficial al lagărului, nici într-un caz la brigadierul Bogdăneseu –, s-a îndepărtat în fugă spre sîrme unde erau soldaţi! de pază. Era evident că omul era disperat, că fuge de o ameninţare serioasă, mai cu seamă că în timpul acesta ţipa ca să fie salvat. Mi s-a relatat că doctorul Simionescu striga după ajutor.

Nici nu a apucat să se apropie pînă la limita de cinci metri de sîrme, care nu putea fi depăşită, fără riscul de a fi împuşcat, că un soldat din afara sîrmelor a şi tras în doctorul Simionescu cîteva focuri de armă care l-au ucis fulgerător. Soldatul se pare că nici nu l-a somat reglementar înainte de a-l ucide.

Crima, a cărei victimă a fost doctorul Simionescu, a fost cu siguranţă plănuită. Prin orice mijloace el trebuia ucis. Cum s-au mai petrecut şi alte crime în acest lagăr sau în altele, s-a putut constata că orioînd o persoană exercita o prea mare influenţă prin prestigiul său în jur, în baza represiunii crunte împotriva tuturor forţelor polarizante, organele de securitate au fost radicale. Zona de preavizare de 5 metri pînă la sîrme era valabilă numai pentru cazul că un deţinut ar fi încercat să se apropie pe furiş de sîrme,' dar nu ţipînd şi apoi, unde mai pui, că era şi ziua amiaza mare.

Prin moartea doctorului Ion Simionescu din Tumu-Măgu**rele,** generaţia luptătoare naţionalistă din ţară a pierdut o forţă de cea mai înaltă factură, a pierdut un bărbat luminat de principiile unui larg umanitarism, un cetăţean integru şi un .medic a cărui mină binefăcătoare nu va putea să fie uitată de mii de foşti suferinzi din partea inferioară a Munteniei, din răsăritul Oltului.

Acest eveniment jalnic şi îngrozitor din lagărul Peninsula a înrăutăţit simţitor atmosfera şi viaţa din lagăr. Din această stare nu am ieşit decât la înlocuirea comandantului lagărului, în acelaşi an 1951, cu locotenentul major Lazăr. De unde la închisoarea Gherla, unde fusesem mai înainte, îşi crease o faimă înfricoşătoare, sub administraţia lui săvîrşindu-se multe crime între deţinuţi, aici a apărut cu o serie de măsuri salutare, observate de la început în îmbunătăţirea hranei şi micşorarea teroarei brigadierilor şi a studenţilor reeducaţi.

Dar cu toată această schimbare la conducere, spiritul cel rău continua să subsiste, prin persoana lui Chirion şi prin sporirea cadrelor de ofiţeri-politici, între care a excelat locotenentul Sălişteanu. Prigoana acestor elemente ne-a urmărit până la încheierea lucrărilor de la Canal, la 21 iulie 1953, cînd o parte am fost împrăştiaţi la închisori interioare, 600 la Aiud, 600 la Gherla, 200 la un şantier de cioplit piatră la Constanţa şi restul de cîteva mii pe la diferite şantiere din Moldova sau Delta Dunării.

Cînd^s-a închis Canalul, deţinuţii politici cu sentinţe judecătoreşti erau puţini, cei mai mulţi fiind cu pedepse administrative de la 12 luni la 60 de luni. Foarte mulţi dintre cei care erau condamnaţi de tribunale fuseseră absorbiţi în ultimul an la închisori de ispăşire sau duşi la mine, după ce grupările legionare deslănţuiseră câteva greve la Baia Sprie, Cavnic şi Nistru. Din primăvara anului 1953, aceştia au fost retraşi de la muncă şi nu-au mai fost scoşi în ateliere, pînă în octombrie 1959.

Amintirile mele de la muncile ucigătoare de la Canal sunt grele, pline de tristeţe, trecînd de multe ori pe lîngă moarte, din cauza condiţiilor de muncă la care am fost pus. De două ori am fost distrofic. Am asistat la împuşcarea lîngă mine a unui biet ţăran din părţile mele, pentru că se îndepărtase doi paşi să ia o gură de apă, înnebunit de sete, sub dogoarea soarelui dobrogean. Am văzut împuşcat înlăuntrul cordonului[1] pe locotenentul de cavalerie Mircea Magearu, în timp ce mînca o coajă de pîine, lîngă vagonul pe care îl încărca cu bolovani. De două zile se reîntorsese din Constanţa, unde fusese dus pentru o supra-anohetă. Era arestat din anul 1946 pentru trădare de secrete militare, şi acum, în al şaselea an, era împuşcat în mod premeditat, deoarece nu răspunsese favorabil la

anchetă. Cu o seară mai înainte, cînd ne schimbam la loouî de muncă, fiind în schimburi consecutive, mi s-a spus că.oei din Constanţa nu au fost mulţumiţi de declaraţiile lui.

. Intr-o frumoasă dimineaţă de iunie 1952, cînd ieşeam din lagăr o coloană de o mie de oameni cu destinaţia Mamaia, unii pentru baraje, alţii la construcţii de instalaţii de conoasoare, alţii pentru grădini şi alţii pentru săpături, am văzut cum un planton de la barăcile din partea de nord a lagărului, ieşind să arunce gunoiul pe care-l măturase în lada destinată acestui scop, din spatele closetului de aici, până la prima linie de somaţie mai fiind cel puţin 30 de paşi, a fost împuşcat de o santinelă, din fericire nu mortal, rămînînd cu braţul drept anchilozat.

L-am mai văzut împuşcat în lagăr pe V. Dumitrache, un admirabil mecanic din Bucureşti, care reuşise să evadeze ou complicitatea unei tinere femei, şofer pe un camion destinat lucrărilor de muncă de pe şantier. Dîndu-se alarma pe întreg teritoriul, care era împînzit de agenţi ai Ministerului de Interne, căci la şcea dată eram în jurul a o sută de mii deţinuţi (aici socotesc şi pe cei de drept comun), Dumitrache a fost descoperit într-o cabină de frînar a unui tren de marfă, chiar cînd trecea Dunărea. A fost adus în lagăr, unde a fost legat de lun .stîlp în. mijlocul curţii lagărului, denumit stîlp.ul infamiei. Această măsură fusese luată de un scelerat, colonelul Augustin Albon, responsabil cu securitatea coloniilor de deţinuţi de la Canal, şi care, ou cîţiva ani în urmă, fusese croitorul meu din Turda. După ce s-a întunecat, Dumitrache ă fost dus într-o carceră din dosul magaziei din apropierea birourilor administraţiei, Fusese pus în lanţuri. Brigada de mecanici, în care fusese şi el, era foarte aproape, şi cum el era foarte iubit de toţi, fiind o fire veselă şi antrenantă, aceştia au fost atenţi toată noaptea la ceea ce se întâmpla cu el. Avînd şi eu cîţiva 'buni prieteni în această brigadă, prin intermediul cărora obţineam ziare din afară, ei avînd contactul cu civilii, mi-au spus a doua zi ce se întâmplase cu nenorocitul lor camarad.

Seara se intensificase paza interioară, prin sporirea numărului de gardieni. Aceştia patrulau neînarmaţi printre barăci şi făceau inspecţii plantoanelor şi în dormitoare. Studenţii afiliaţi administraţiei erau de asemenea în stare de alarmă..

Pe la unu noaptea s-a auzit un pocnet de armă din direcţia carcerelor. Plantoanele din apropiere au ieşit să vadă

ce se întâmplase: Dar, ca din întâmplare, în jurul acestor barăci au apărut gardieni numeroşi care le-au ordonat să se retragă ime-

diat ■ în dormitoare. Totuşi unul dintre bunii prieteni ai lui Dumitrache, oare reuşise decuseară să-i strecoare cîteva ţigări şi o bucată de pîine, s-a nimerit afară din baracă, şi mai mult, intr-un loc întunecat, de unde a putut observa oribila crimă.

De carceră s-a apropiat, la acea oră a nopţii, primul brigadier, Constantin Madan, acuzat pentru unele vini pe care niciodată noi nu le-am putut afla. Mulţi îl bănuiau că era de drept comun, fiu de preot din Hotin, oam de 50 de ani, profesiune învăţător sau profesor, şi acum condamnat la 25 de ani închisoare. A deschis uşa carcerei, a vorbit cîteva cuvinte cu Dumitrache şi apoi s-a auzit descărcarea unei arme. Madan îl împUşoase cu mîna lui. Nu mai rămînea nici o îndoială că arma îi fusese dată de organele securităţii. Postul de pază exterioară era aproximativ la 50 de paşi. Cum era normal, ca în cazuri de mişcări sau observări de fapte suspecte în lagăr, să se dea alarma imediat, soldatul securist, tânăr în termen, prevenit bineînţeles, nu a semnalat nimic. Madan s-a retras apoi şi la cîteva minute a venit însoţit de o altă persoană al cărei nume nu s-a aflat, însă tot deţinut, şi luîndu-l amândoi într-o pătură pe Dumitrache, l-au dus pînă la gardul de sîrmă, la picioarele soldatului din pasarela de pază. S-au grăbit să ia pătura de sub el şi de abia depărtîndu-se, soldatul din post a bătut scurt toaca de alarmă, a strigat ceva, şi a descărcat al doilea foc de armă în acea noapte. Apoi s-a dat alarma generală.

Dimineaţa cîhd ne îndreptam spre şantierul numit -«Mustaţa»- l-am văzut pe bietul Dumitrache sub o rogojină, iar cei care au rămas în interiorul lagărului în acea zi, mi-au spus că Dumitrache -avea încă lanţuri la picioare.

Avuseseră grijă să pună o tablă vizibilă pe rogojină, de avertizare, că aşa vor păţi toţi aceia care vor încerca să evadeze

Şi -am mai văzut oameni împuşcaţi, oameni striviţi de malurile de pământ sau căleaţi de tren, oameni în lanţuri ţinuţi câte 40 de zile ca pedeapsă şi zeci de bolnavi netrataţi, scoşi la lucru şi aduşi pe tărgi, ca să moară în infirmerie.

* # *

La toate lagărele de deţinuţi politici, moartea era prezentă, determinată de o cauză sau alta, de natura celor amintite mai sus. Oricum, cea mai oribilă crimă, printre

altele, rămîne aceea a uciderii unui colonel român, care a ajuns deţinut la Poarta Albă. Unul dintre soldaţii care îi fusese subordonat pe front şi care a suferit o pedeapsă disciplinară de la colonelul respectiv l-a atras pe acesta, printr-o înşelăciune, la cuptoarele de var care fuseseră construite în incinta lagărului, unde i-a dat cu o rangă în cap şi apoi, încă viu, l-a aruncat în jăratecul cuptorului. La numărătoarea efectivului lagărului a lipsit un om care nu a putut fi descoperit decît după o cercetare amănunţită şi îndelungată, cînd s-a descoperit în cenuşa cuptorului de vai' dantura de aur a colonelului, în baza căreia s-a ajuns la identificarea victimei.

Zvonurile care se ventilau prin lagăre numeau pe un oarecare Marin Stanciugel, fost prim brigadier la Poarta Albă, un deţinut de drept comun condamnat pentru crimă cu tîlhărie, ca autor al groaznicei crime de la cuptoarele de var.

La Capul Midia, oamenii de care regimul dorea să se debaraseze pentru totdeauna erau victimele înecurilor regizate la descărcări. Oamenii erau puşi să lege cu zbirurile blocurile enorme de piatră provenite de la Canara, pentru a le coborî ou macaralele în valurile Mării Negre, pentru construirea digului. Unii dintre deţinuţi cădeau victimele inocente ale unor simple accidente în operaţia periculoasă pe care erau siliţi să o presteze fără nici o instrucţie, iar alţii cădeau victime planurilor asasine ale securităţii. Am amintit că aici erau, numai deţinuţi cu pedepse administrative, unii cu mandate expirate, alţii pur şi simplu sechestraţi de către organele abuzive ale regimului.

Morţii de la Peninsula erau transportaţi, în noapte, de. ■vidanjorul loan Paşca, la cimitirul comunei Valea Neagră. Gropile erau săpate de către grupe de preoţi, de la brigada preoţilor.

— Azi noapte am dus cinci morţi, îmi povestea într-o dimineaţă părintele Coriolan Palade din Cîmpeni (Turda), rudenia mea. Am fost 10 preoţi care le-am săpat groapa sub razele lunii. Coşciugele erau confecţionate din scîndură de brad, nerinduită, un fel de lăzi lungi, ca pentru cărat scule. Am întrebat pe unul dintre miliţienii care erau cu noi : cum se numesc morţii, că am dori să le facem o rugăciune pentru iertarea păcatelor ?

Gardienii s-au uitat unii la alţii, apoi cel care, se pare, era şeful lor, ne-a zis :

— Ziceţi şi voi Gheorghe de vreo două ori, un Ion, Gherasim şi un alt nume, pă va fi în regulă la Dumnezeu.

Acolo, de-a. lungul Canalului, în cimitire comunale, la marginea unde se îngropau numai străinii, zac martirii neamului nostru, unii prohodiiţi de preoţi la căpătîi, alţii îngropaţi ea nişte dini. De aici numai amintirea a mai răzbit pînă la casele lor, unde îi aşteptau o mamă, o soţie, vreunul sau mai mulţi copilaşi, sau cine ştie ce fiinţă scumpă.

De-a lungul şi de-a latul Dobrogei ca şi de-a lungul şi de-a latul întregii ţări, zac sub huma sfîntă a patriei martirii şi eroii României, ale căror credinţe şi aspiraţii vor trebui să fie faptele de flăcări şi fulgere ale generaţiilor care îi urmează.

Acolo sunt luminile sub obroc. «Dar oamenii nu aprind lumina ca s-o pună sub obroc, ci o pun în sfeşnic, să lumineze tuturor celor din casă», citează pe Christos evanghelistul Matei.

17. Magii

De la sosirea primului nostru lot la Peninsula, iunie 1950, pînă în vara anului 1952, populaţia lagărului a crescut vertiginos. De la aproximativ 600 de oameni dţi eram la început, în luna iunie 1952, am ajuns să fim, numai în acest lagăr, peste **6.000** de deţinuţi. Munca pe care o prestam a luat amploare extrem de complexă, depăşind stadiul de săpături rudimentare şi exploatare a carierei de piatră, la lucrări de depanare în ateliere mecanice, construcţii, fortificări de diguri, maşinişti, pe diesele, excavatoare şi macarale, perforatori, cioplitori de piatră, grădinari, grăjdari, crescători de porci etc.

Oriunde şi oricum, munca pe oare io prestam prezenta acelaşi caracter silnic, bicisnic, cu toate că, aparent, între muncile efectuate, s-ar fi putut bănui o scară de specializare, ceea ce însemna reducerea unuia şi aceluiaşi efort fizic uman. Dar, dacă ne gîndim că din punct de vedere al rezistenţei şi constituţiei noastre fizice, noi prezentam o varietate extraordinară, administraţia ne folosea pe fiecare în parte, după puterile şi capacităţile noastre susceptibile de

maximă exploatare, astfel că oriunde eram puşi, noi nu puteam corespunde unui standard uman capabil de îndeplinire a acelei munci, fie din

insuficienţa puterilor, fie a responsabilităţii, fie a factorilor afectivi oare jucau, şi aceştia mai presus de orice, un mare rol în susţinerea moralului nostru.

Dacă pînă în vara anului 1951, la Peninsula, am fost majoritatea absolută deţinuţi politici, condamnaţi cu sentinţe şi avînd fiecare mandate execuţionale la dosar, după acest an <au început să apară între noi şi o altă categorie de deţinuţi, aceea a «administrativilor». Unii dintre noi, după apeluri declarate şi rejudecări admise, au ajuns să profite de reduceri de pedepse, de la cinci ani, de pildă, la trei ani. Fiind arestaţi majoritatea în. 1948, aceştia ar fi urmat să fie eliberaţi la expirarea pedepsei în 1951. La Peninsula, amintim din nou, nu era adus nici un deţinut cu mandat sub cinci ani. Cei care behie- ficiaseră de reduceri de pedepse pînă în primăvara 1951, ajungând sub cinci ani, erau transferaţi la Poarta Albă,. un lagăr mixt, de deţinuţi politici cu pedepse mai mici şi deţinuţi de drept comun cu pedepse de la cîteva luni pînă la douăzeci şi cinici de ani. Acest lagăr beneficia de un regim mai blînd, bucurîndu-se de asistenţă medicală mai adecvată, scrisori, pachete lunare, spital, vorbitoare etc.

în vara anului'1951, am constatat că acel fel de transferuri a încetat deodată. Mai mult, bunul meu prieten, avocatul bucureştean Adrian Dobrescu, care fusese transferat la Poarta Albă .în urma reducerii sentinţei de cinci ani la patru ani, s-a reîntors din nou în lagărul nostru.

— Am fost aduşi mai mulţi intelectuali de la Poarta Albă, în situaţia mea şi unii chiar numai cu trei ani de pedeapsă, îmi povestea acesta. Se pare că situaţia politică s-a înăsprit, şi regimul vrea să ne pună sub' călcâi cît mai bine.[1]

Din vara anului 1951 pînă în vara anului 1952, populaţia Peninsulei a făcut un salt considerabil, de la 4.000 de deţinuţi la 6.000 şi mai bine. .Sporul acesta a fost constituit din circa 80 % . deţinuţi administrativi, 10% deţinuţi cu mandate sub cinci ani şi deţinuţi cu pedepse expirate, care după cîteva liini au fost declaraţi deţinuţi administrativi, primind pedepse variabile suplimentare de Îs 12 luni la 60 de luni, şi circa 10% sabotori economici, cu pedepse colosale de la 10 ani la 25 de ani muncă silnică. O bună parte, din categoria a doua, au fost transferaţi curînd la Capul Midia, la Salcia, Grădiniţa şi alte lagăre auxiliare, cu capacitate de

300—1.000 de oameni, la Bălţile Brăilei şi aiurea.

îjî íj: sjí

Deţinutul administrativ era acea persoană care jucase vreun rol politic oarecare afară, de la simplu primar în sat până la prefect şi ministru, ori acea persoană care se bucurase afară de o popularitate deosebită fiind în stare să polarizeze comunitatea unde trăia sau, dimpotrivă, să se singularizeze, creînd un mit în jurul atitudinii lui. Printre aceştia se aflau şi şefii vreunei, foste instituţii de stat sau particulare, avocaţi celebri odinioară sau medici eminenţi etc., cărora nu li se putuse regiza un proces politic, dar care, sub orice circumstanţe, trebuiau să fie eliminaţi pentru un timp din mijlocul societăţii de afară, supusă unor réforme culturale, sociale şi economice radicale. Omul era chemat la securitate, era supus unui interogatoriu formal, apoi trecut într-o sală comună de triere pentru un anumit timp, şi de acolo virít în beciurile securităţii. După două sau trei zile i se comunica hotărîrea Ministerului de Interne care era, după caz, o pedeapsă administrativă privativă de libertate de 12, 24, 36, 48 sau 60 de luni.

— M-au chemat la securitate, îmi povestea la Canal cumnatul meu prin alianţă, părintele ortodox Coriolan Palade din Cîmpeni, judeţul Turda. Am fost învinuit că aparţinusem pe vremuri partidului naţional-liberal, apoi că lucrasem la organizarea unei cooperative în oraş, că eram chiabur, că eram prieten ou avocatul local Bubi Chirtop, şi cine mai ştie cite. Am-primit 36 de luni.

■ Cu părintele Palade mai sosiseră două rudenii de-ale mele, dr. Gheorghe Ciucan, un renumit medic TBC, şi părintele Gheorghe Scrob din Secătura, localitate din apropierea Cîmpenilor. Tot ou aceştia mai sosiseră o seamă de buni prieteni şi ounosctiţi de afară, cum erau scriitorii Grigore Popa, George Victor Dumitrescu, Gabriel Ţepelea, Radu Brateş (pseudonimul profesorului Gheorghe Biriş) din Blaj, preoţii Silviu Simţi şi Gheorghe Purdea, amibii din apropierea comunei mele dé rezidenţă, părintele P. Nariţă din Sohodol-Cîmpeni, părintele protopop al Salontei-Bihor, loan Catone cu fiul, avocatul liberal din Năsăud, Nicolae Buta împreună cu părintele Coriolan Tătaru din Bistriţa, trei avocaţi din urbea mea, Vasi'le Chicinaş, Diodor Istrate, Eugen Rusu, medic veterinar, Gh. Bucur, şi mulţi, foarte mulţi, avocaţi,

medici, ingineri, unii, foşti colegi de-ai mei sau ai fraţilor mei, alţii fraţi sau părinţi de-ai colegilor şi rudeniilor mele.

Primul lot de circa 400 de oameni fusese adus la Peninsula în toamna anului 1951. Toţi aceştia lucraseră pentru un timp la un alt lagăr, Noua Culme. Apariţia lor la Valea Neagră a produs o surpriză zguduitoare : oamenii păreau cu. minţile pierdute, privirile le erau sălbăticite, zdrenţăroşi, unii desculţi, fără lenjerie, slabi ca nişte schelete, înfricoşaţi ca nişte animale hăituite. Fuseseră arestaţi de pe străzi sau drumuri, vara, şi aşa ajunseseră în temniţă şi la Canal. Toţi cei vechi am făcut ce a fost omeneşte posibil şi imposibil, uneori, să le procurăm un pulover, o pereche de pantaloni, o haină mai groasă, o pereche de obiele sau ciorapi, ca să-i salvăm pe bieţii oameni de la degerare pe şantiere.

Arestarea masivă a aşa numiţilor sabotori economici şi evazionişti fiscali în 1952 a fost acţiunea partidului şi guvernului comunist preliminară punerii în aplicare a Constituţiei RPR din 27 septembrie 1952, conform principiilor revoluţionare potrivit, cărora statul demoorat-popular realizează în mod consecvent politica de îngrădire şi eliminare a elementelor capitaliste (art. 11, alin. II din constituţie). La acea dată, conform datelor oficiale, în industrie era mai puţin de 1 % proprietate particular-capitalistă, iar în comerţul cu amănuntul, împreună cu mica producţie de mărfuri, aceasta forma circa 20 o/o, iar chiaburimea însuma, după datele registrului agricol din 1955, abia 2 ®/o- «Totuşi, întrucît capitalismul tinde să crească prin elemente care se ridică din rândurile micii producţii de mărfuri, iar legile economice specifice acestui sector acţionează negativ asupra legilor economice obiective socialiste şi chiar asupra conştiinţei unora dintre oamenii muncii» *(Dezvoltarea Constituţională a Statului Român,* Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1957, pag. 382), acest element trebuia să dispară. Mijlocul prin care s-a recurs atît la arestările masive de persoane influente, care au constituit categoria «deţinuţilor administrativi«, în 1950—51 (circa 5.000) cât şi arestările masive de sabotori şi evazionişti economici (circa 8.000) s-a realizat prin acordarea de partid a unor puteri nelimitate consiliului de miniştri şi miniştrilor, în parte. Conform însărcinărilor atribuite, consiliul de miniştri, în plenul său, «stabileşte măsurile generale necesare înfăptuirii politicii interne şi

externe a statului», «ia hotărîri ou caracter normativ, pe baza şi pentru aplicarea legilor şi decretelor».

Prin HCM-uri (hotărîri ale consiliului de miniştri) s-au impus creşteri de impozite exorbitante de la an la an, cu calculări de restanţe, dări şi venituri realizate anterior, etc., încît. omul care avusese ceva brumă de avere înainte se trezea cu sarcina unor asemenea obligaţii fiscale, incit îi era pur şi simplu imposibil să le îndeplinească. Strunga ultimă unde era împins era : confiscarea averii, familia scoasă din casă şi pusă pe drumuri, iar contribuabilul arestat.

Nu aş putea preciza cine a botezat pe aceşti oameni «magi». Pentru prima oară am auzit acest apelativ într-o seară tîrzie, cînd mă aflam la ghişeul de distribuire a pachetelor. Afară se dezlănţuise o vreme furtunoasă. Ploua besmetic, pă- mîntul se desfundase, şi pentru că nu apucaserăm să pietruim spaţiile dintre barăci (eram obligaţi ca în fiecare seară sau dimineaţă, la reîntoarcerea' de pe şantiere, să aducem cîteva pietre în braţe, dar în nici un caz sub 10 kg.) era un adevărat blestem săi ieşi din baracă. Cu toate acestea, ziua eram siliţi să ieşim la lucru pe orice vreme ar fi fost, dar seara, dacă nu era vorba de un pachet de la cei dragi, nu am fi ieşit cu nici un preţ, chiar dacă era vorba să mergem la infirmerie,, sau numai dacă eram scoşi cu forţa afară de către administraţie.

Aşteptam şi eu ou alţii la rînd strigarea numelui, cînd am auzit gemete la uşa care dădea în baracă, răzbind ceva ca o cădere greoaie de om, urlete de durere şi deodată uşa s-a deschis larg, sub presiunea unui deţinut mai vechi pe care îl ştiam brigadier la administrativi. După el au intrat, mai mult căzînd decît pe picioare, vreo şase-şapte oameni bătrîni, unii moşnegi gîrboviţi, îmbrăcaţi numai în haine subţiri, de vară, rupte şi cîrpite, cu feţele speriate şi tremurînd ca varga din tot corpul. Unul dintre ei ţinea în mină un pantof scofîlcit, un picior fiindu-i desculţ. Ambele picioare, adică şi cel încălţat cit şi cel desculţ, erau pline de noroi, precum stropiţi de noroi şi udaţi pînă la piele erau şi toţi ceilalţi nenorociţi. Cu ei odată a intrat un. val rece umed, care a atras atenţia brigadierilor şi miliţienilor care desfăceau pachetele şi le distribuiau oamenilor. *

■Primul brigadier Grujbă, tipul zeflemitor şi sarcastic al plutonierului major de la regimente sau cercurile de recrutare, acei sfertodocţi care au compus otrava ucigătoare a armatei române, dînd serviciului militar caracterul josnic şi

de permanentă repulsie, ridicîndu-şi privirea spre acel grup de mizerabili, s-a luminat la faţă sub impulsul unei reflecţii diabolice, văzînd oarecum numai aspectul comic al noilor sosiţi, nu cumplita lor tragedie, şi a exclamat :

— Ce-i, magilor ? Veniţi cu colindul ?

într-un anumit fel, pentru că era în apropierea ajunului 'Crăciunului şi pentru că fiecare dintre aceşti bătrâni politicieni de altădată (vreo, doi foşti prefecţi judeţeni, un judecător de curte de apel şi alţii a căror profesiune nu am reuşit să o aflu în conversaţiile cu ei), purtau toiege lungi sau parmaci în mîini pentru susţinere, calificativul proferat la adresa lor părea inspirat şi dictat spontan de această conjunctură imediată. Grujbă, se pare, nu căutase după o poreclă[1] anumită, ci avusese doar o reacţiune provocată de tabloul apărut în faţa ■ochilor săi.

Nu sunt, totuşi, sigur că exclusiv de aici şi din clipa aceea, a plecat numirea «magilor», care a fost acceptată unanim în lagăr, sau dacă nu a fost la origine o altă variantă, pe care am auzit-o ulterior, după care această numire fusese, atribuită de unii deţinuţi mai vechi, care puneau în sarcina, acestor oameni vina neiertată de a fi colaborat cu regimul comunist de afară, pînă la data arestării, umblînd, cum se zicea, «cu steaua». Se făcea aluzie la «steaua» partidului comunist, alături de steaua lui David, opinia creditată de 90% dintre deţinuţi fiind că ■evreii au sprijinit direct, cu fonduri băneşti şi oameni, sau prin conspiraţie internaţională, instaurarea comunismului în ¡România. '

(în anul 1917 evreii din America au colectat peste şase milioane de dolari pentru ajutorarea evreilor din Rusia dar, după mărturiile cercurilor lor de conducere mondială, o bună parte din aceşti bani au fost daţi lui Lenin pentru sprijinirea revoluţiei. Tot aşa Lenin a apelat la evreii din Lower Manhattan, în 1918, de unde a luat un transport de peste 500 de evrei, care au format primele cadre ale administraţiei colectiviste sovietice, de unde a rămas acea aristocraţie evreiască în partidul comunist din URSS pînă azi.) •

* * *

într-o zi, în timpul cînd lucram de noapte, m-am trezit sculat din somn, după ce de-abia aţipisem. Lingă priciul meu se afla Teodor Molnar, un ţăran român din comuna Chiraleu (judeţul Bihor), care făcea parte din brigada noastră, dar care lucra ca detaşat la muncile "interioare şi la popota ofiţerilor din batalionul de securitate de pază. Teodor Molnar era un om mărunt, cu faţa stafidită prematur, ochi iscoditori de veveriţă, extrem de maleabil situaţiilor noi în care ne era dat să

trăim. Am ajuns să-i câştig simpatia şi devotamentul integral,, în baza a două împrejurări : întîi că eram .ardelean din vecinătatea judeţului lui, şi apoi, pentru ,că avea un nepot, un element excelent, Nistor Bădiceanu, închis şi el la Peninsula cu noi. Nistor Bădiceanu fusese elev la liceul din Oradea, unde se dovedise foarte activ în mişcarea subterană de rezistenţă din oraş şi munţi, fiind considerat ca un lider al tineretului. A fost arestat în marele val din 1949, condamnat la cinci ani închisoare corecţională. Deoarece Nistor Bădiceanu mi-a făcut o excelentă impresie din prima clipă cînd l-atn întîlnit, prin seriozitatea lui, i-am acordat o atenţie deosebită şi, în plus, pentru că era şi prieten cu un alt elev din brigada mea, Adrian Şapcă din Giurgiu, de asemenea un băiat robust construit mental, ahtiat de a afla cit mai multe taine ale ştiinţei şi cunoaşterii oamenilor. Intr-un anumit fel, Bădiceanu şi Şapcă erau socotiţi ca lideri ai marelui grup de elevi răspîndiţi şi prin alte brigăzi, cu excepţia brigăzii speciale de elevi care erau sub supravegherea studentului-zbir, Coriolan Gherman.

Teodor Molnar ajunsese să se facă şi să devină'util administraţiei lagărului pentru varietatea serviciilor pe care avea abilitatea să le facă, de la organizarea unei pivniţe cu conserve, pînă la pregătirea unei mese cu fripturi şi prăjituri, la care asocia, uneori, pe un cofetar de profesie, Ursache din Moldova.

— Domnule doctor, îmi şopti Teodor Molnar, cînd îmi deschisei ochii. Am un mare necaz la beciuri. Vă rog să mă iertaţi ■ că nu v-am lăsat să vă odihniţi. Este acolo un domn Săndulescu, zice că este ziarist şi că vă cunoaşte. De cîteva zile nu mai face altceva decît să mănîrice morcovi şi nu mai lucrează. Mi-a spus că-i sunteţi prieten şi să vă întreb pe dumneavoastră cine este el. Eu am ordinul să fac toate depozitele pentru iarnă. Acest om mi-a fost repartizat, cu încă alţi magi, să-mi dea o mînă de ajutor. Cînd l-am ameninţat că-l voi raporta, m-a rugat cu lacrimi în ochi ca înainte de a face acest lucru, să vorbesc cu dumneavoastră. Eu nu i-am promis nimic, dar pentru că mi-a fost milă de el, am venit să vă întreb ce să fac cu el, că nu am dorit să fac ceva care v-ar fi putut supăra pe mine.

Eram năucit de somn. Mi-a’m tras pantalonii şi am plecat desculţ la beciuri, care se aflau în perimetrul bucătăriei.

L-am aflat pe Alexandru Săndulescu, fostul preşedinte

al Sindicatului Ziariştilor Români şi fost senator român al partidului naţional-liberal, cu mîinile murdare de morcovi şi pă-

trunjei, în parte purteziţi, pe care îi selecţiona pentru rezervare, cu ochii în lacrimi şi vădit turburat de teamă.

—■ Dragă prietene, mi-a zis acesta, luminîndu-se deodată l-a faţă, în timp ce se ridica de pe o grămadă de frunze de morcovi şi pătrunjei fetizi, sărind să mă îmbrăţişeze. Sunt literalmente nenorocit. Domnul Molnar vrea să mă raporteze la administraţie că nu muncesc. Voi fi trecut la grădină sau la .alte lucrări mai îndepărtate, unde va trebui să mărşăluiesc zilnic. Ştii că sunt în vîrstă şi bolnav. Te rog să vorbeşti cu domnul Molnar ca să /ie îngăduitor cu mine.

Teodor Molnar era de faţă şi se uita cu un zîmbet blajin la acela care fusese pe vremuri vocea întregii prese româneşti. Am bănuit că în zîmbetul lui se amestecau o .uşoară maliţiozitate şi îndoială totodată, izvorîte din convingerile intime pe care le avea despre muncă şi oameni. Era în el omenia ţăranului român turburată de revolta nebuloasă împotriva intelectualului, a «domnului», în general, împotriva oricărui ins care nu mai muncea pămîntul, a acelora care nu s-au ridicat dintre ţărani şi nu le ştiau rostul şi necazurile. O anumită ■concepţie de economism rural, fiziocratică, mocnea în majoritatea ţărănimii române, pe de o parte ca un rezultat al unei deficienţe culturale şi pe de altă parte, ca un efect al neglijării intereselor ţăranilor de către oamenii politici de după primul război mondial.

— Dar nu vrea să muncească, domnule doctor, interveni Molnar. Mai mult, ţine oamenii de vorbă şi se laudă cine a fost dumnealui. Nu dă din mîini, ci numai din gură. Mănîncă toată ziua morcovi ca un iepure şi, de multe ori, se face că nu mă aude că-i vorbesc. Am şi eu răspunderea mea aici şi nu vreau să dorm eu la carceră pentru nişte domni ca aceştia. Doar şi dumneavoastră sunteţi domn, dar munciţi la cot cu toţi oamenii şi nu vă întoarceţi urechea de la noi ţăranii.

Am vorbit aparte cu Alexandru Săndulescu şi l-âm sfătuit să menajeze orgoliul lui Teodor Molnar, care trăia complexe tragice sufleteşti. Lui i se datora, în parte, arestarea nepotului său de soră, Nistor Bădiceanu, pentru anumite contacte pe care le stabilise între elev şi anumiţi şefi de-ai partidului na- ţional-ţărănist din judeţ. Pînă la urmă, mai mulţi dintre şefi au spălat putina, fraternizând cu coaliţia partidelor numite democrate, iar bietul Molnar, un destoinic ţăran român care rezistase desnaţionalizării maghiare, fiind atins numai în nume, precum şi Nistor Bădicescu şi alţi mulţi

ţărani au ni-

merit în temniţi. Era în Molnar o anumită pornire pătimaşă, împotriva fostelor mărimi din trecut.

Lui Molnar i-am spus, pe de altă parte, că Săndulesou îşi va schimba comportamentul şi că va munci cit va putea mai bine şi că va înceta să mai ţină oamenii de vorbă în timpul lucrului, acorfdîndu-i ascultarea cuvenită.

Alexandru Săndulesou a lucrat, în 'continuare, pînă la transferarea lui din acest lagăr, la beciuri şi bucătărie, în cele mai bune relaţii cu Teodor Molnar.

* * *

S-a întîmplat ca odată să-mi caut o piatră potrivită pentru 'Cioplit pe şantierul Mustaţa. Luasem o roabă şi căutam, printre bolovanii prăvăliţi de pe terasament, o rocă mai compactă, fără fisuri, care să aibă o formă cit mai paralelipipedică, astfel ca să o pot lucra ou dalta în forma cerută.

Sub talazul înalt al rambleului căii ferate industriale, am dat peste o mogîldeaţă înţepenită. Era un ger de îţi simţeai nările lipindu-se la fiecare respiraţie. Am pus mina pe ceea ce mi se părea că era umărul unui om. L-am mişcat încet, apoi l-am zgîlţîit şi, în fine, l-am luat în braţe. Omul avea ochii întorşi în cap, era vînăt la buze ca afina şi faţa îi era albă ca varul. Mi-am dat seama că omul începuse să degere. M-.am dus în grabă la postul de control al şantierului şi am anunţat miliţianul de serviciu.

—- Dă-l în mă-sa dacă îngheaţă. Abia am dus vreo trei în colonie pînă acum. Dar tu de ce nu-ţi vezi de lucru şi teplimbi pe şantier ?

— Eu sunt pietrar şi umblu să aflu pietre de cioplit, i-am răspuns eu prompt şi i-am întors spatele.

M-am reîntors la omul îngheţat. Am mai aflat acolo cîţiva -oameni care lucrau la taluzare. Unul îl cunoştea pe nenorocit. Mi-a spus că acesta fusese, sub guvernarea naţional-liberală, prefect al judeţului Neamţ şi că de profesiune era avocat.

Din Addis Abeba, cum am numit noi aşezămîntul de bordeie pe care ne fusese admis să-l confecţionăm din bolovani şi reziduuri de altă natură (traverse de cale ferată, carton gudronat, butoaie de bitumen etc.), am văzut după vreo două ore că omul degerat a fost ridicat cu o brancardă purtată de o echipă de deţinuţi. ,

Spre primăvară, majoritatea deţinuţilor administrativi ¿ajunseseră să primească de acasă echipament corespunzător climei Dobnogei. Mulţi au pierit peste iarnă, o bună parte s-au îmbolnăvit şi o parte au fost retraşi de la munci şi transportaţi la alte lagăre mai puţini dure sau la închisori.

Niu mi-a fost dat să mă conving că deţinuţii administrativi să fi avut aceleaşi probleme ca noi, deţinuţii cu mandate, în privinţa primirii pachetelor şi acordarea de vorbitoare. De-un lucru însă eram frapat, anume, că această, categorie se bucura de un regim ceva mai indulgent în privinţa tratamentului cazon dar, încolo, munca şi mizeria erau una şi aceeaşi şi pentru ei ca şi pentru noi, cu nimic schimbat.

Mă nimerisem la infirmerie într-o seară chiar în timpul - cînd se distribuiau pachetele. într-un anumit timp, distribuirea pachetelor se făcea prin fereastra unei barăci aflătoare în faţa infirmeriei, în. acea baracă unde, odată, la început, fusese infirmeria veche în care a murit ziaristul Grigore Malciu. Cînd să ies din infirmerie, m-am auzit strigat de un prieten, avocatul loan René Cancicov. Omul stătea rezemat de peretele de scîndură al barăcii, fiind extrem de slab şi în plus tuber- culizat. M-am îndreptat spre el şi, chiar în clipa cînd să -ajung la el, am fost oprit la timp să nu calc pe pieptul unui om care stătea lungit în şanţul de scurgere de sub ştreaşină.

— E domnul profesor Dumitru Gerota, am fost avertizat la timp, înainte de a pune piciorul pe pieptul aceluia care îmi fusese prezentat de amicul meu Cancicov.

Am remarcat faţa distinsă, dar slăbită, a profesorului universitar D. Gerota, fostul amant şi întreţinător, cândva, al .artistei Elvira Godeanu care, la acea dată a anului 1952, împărţea, de câţiva ani, patul cu Gh. Gheorghiu-Dej, şeful partidului comunist al României. Nu era exclus ca ajungerea lui Gerota la Canal să fi rezidat în alcovul de purpură al şefului partidului comunist român, oare îşi abandonase soţia care îi născuse două fete, ca necorespunzătoare poziţiei lui, după cum au făcut toţi membrii de frunte ai partidului, .în afară de senilul C. Agiu.

Partidul comunist nu s-a servit numai de creierul şi abilitatea unor intelectuali de marcă din trecut în organizarea sistemului de opresiune şi lichidare a libertăţilor civile şi politice, pînă a reuşit să-şi instaureze cadre proprii, dar s-a ser-

vit şi de prestigiul lor, de influenţa, competenţa şi autoritatea lor, în scopul subordonării mulţimilor .ascultării regimului. Apoi, cînd nu le-au mai fost necesari, i-au denunţat public ca duşmani ai poporului şi i-au băgat la închisoai <• [»• ı..(ı acei nenorociţi creduli care s-au dovedit, o dată în pltr,, ,» || fost numai vîsc al trupului sănătos al ţării. Pe deasupra, le .m luat soţiile, amantele, bibliotecile, casele, şi s-au instaurat tocmai în acele posturi de comandă în care fuseseră pînă ieri «duşmanii poporului». între ceea ce a făcut -Stalin în Rusia şi ceea ce făcea atunci Gh. Gheorghiu-Dej în România, nu era nici o diferenţă, absolut nici o diferenţă. Mai mult, după ce oamenii pe care i-a întemniţat şi i-a muncit la Canal sau alteşanitere ale morţii (barajul Bicaz, orezarii, mine, stufăriş etc.), după ce acest asasin al neamului românesc cu banda sa dezbin a stors din ei toată ambiţia de a mai zăbovi o perioadă, în vîrful piramidei şi a distrus apoi sistematic toată personalitatea şi forţa lor de rezistenţă, i-au chemat, după ani de zile de la distrugerea fiinţei lor morale, în posturi asemănătoare avute înainte – pe o parte –, dar de data aceasta să lucreze numai pentru ei, împingîndu-i în rândurile din faţă, ale infanteriei, de luptă împotriva capitaliştilor, occidentalilor, Americii, împotriva a înseşi credinţei şi. idealurilor lor din anii de glorie.

Generalul Simion Popa, fostul director al şcolii de subofiţeri de jandarmi din Oradea, era la Peninsula şi lucra la inapţi, la spălatul hîrdaielor de la bucătărie, butoaielor pentru conserve etc. Era un bărbat voinic la vîrsta lui de 65-68' de ani. Purta o pălărie ţuguiată, verde, de brigadier silvic. Totuşi, împotriva aparenţei sale biologice, omul manifesta început de gîrbovire şi nu mai emana demnitatea unui ofiţer superior. îl vedeam şi ne vorbeam deseori, ori de cîte ori îmi venea rândul să aduc mâncarea de la bucătărie la baracă, sau cînd eram scoşi la munci «voluntare» la bucătărie. Generalul fusese coleg cu soţul unei verişoare de-a mamei mele, generalul Simion Bărnuţiu, inspectorul general al jandarmeriei Ardealului pînă în 1945.

Acum, la Peninsula, generalul Simion Popa era mulţumit ioă era cruţat de a face o muncă mai grea şi că, în măsura puterilor sale, răzbea de la o zi la alta, fără înjurăturile de rigoare şi silnicia obişnuită.

Hurmuz Asnavorian, marele avocat şi o celebritate a baroului Bucureşti, lucra la vidanjare. Muncea la încărcarea sacalei lui loan Paşca, de dimineaţa pînă seara. De aici, peiora-

tiv, oamenii nu-i mai spuneau Asnavorian ci Haznavorian. Una dintre odraslele familiei Brătianu, Dan Brătianu, azi, se pare, refugiat în Occident, om tînăr şi sănătos, a acceptat să.

«devină lustragiul cismelor miliţienilor, securiştilor şi comandantului lagărului, stînd călare pe lădiţa de văcsuitor, la poartă, la dispoziţia călăilor celor mai eminenţi fii şi fiice ale neamului românesc, acel neam obidit şi sublim,, care a dat glorie suficientă strămoşilor, bunicilor şi părinţilor pigmeului din poartă, de la care neamul românesc nu a avut niciodată satisfacţia completă a încrederii sale.

Odată, nimerindu-mă ou el la baie, sub un duş, nu m-am putut abţine şi i-am spus :

— Dumneata, domnule Brătianu, îmi pare că datorezi ceva respect memoriei precursorilor dumitale, ca să nu mai spun însuşi neamului românesc. Cred că greşeşti grav făcînd treaba aceea degradantă d«f la poartă, dînd lustru ciubotelor asupritorilor neamului românesc.

—• Pe şantier aş muri dacă aş fi scos, mi-a replicat el prompt şi cinic.

— Poate că ar fi mai bine, i-am zis eu printre dinţi, în vreme ce apa ne stropea trupurile goale, eu însă ferindu-mă de a mai fi atins de stropii sparţi pe pielea lui.

Din acea ¡clipă nu i-am mai vorbit şi nici nu mi-am mai încrucişat ¡drumurile ou acest «tînăr mag» de triviale moravuri.

Probabil, mulţi încă alţii i-au spus acelaşi lucru şi, mai mult ca probabil, «domnişorul» nu-şi va mai aduce aminte de această conversaţie de sub duş, în înghesuiala unei săli unde intram deodată peste o sută de oameni, aduşi amestecaţi, administrativi şi politici, după cum erau disponibile brigăzile. Martorul parţial al acestei conversaţii a fost vecinul meu de dormitor, contele Miklos Kendeffy din Hunedoara.

Mi-am creat mulţi duşmani pentru ¡atitudinea mea necruţătoare, de la unii partizani de-ai săi şi alţi indivizi dispuşi să pacteze cu politica de desumanizare şi ticăloşire a deţinu- ţilor politici pe care o promova sîngeros regimul. Aceştia îşi ■întemeiau atitudinea, chipurile, tot pe idei umanitare, repro- şîndu-mi că eram prea aspru cu oamenii plăpînzi.,

— Nu este mai bine să se salveze un ¡astfel de om, decît •dacă ar merge pe şantier la moarte sigură prin degerare ?, îmi spunea un avocat pe care, într-o oarecare măsură, îl respectam.

— Nu este deloc mai bine, i-am răspuns eu imediat. Locul lui este în frunte, expunîndu-se tuturor mizeriilor, ca să dea exemplu. El, de altfel, este mai bine îmbrăcat ca oricare

alt nenorocit din acest lagăr şi, pe deasupra, viaţa lui nu este

cu nimic mai preţioasă ca a oricărui om de aici, care a fost adus pentru afirmarea unei cauze, care este a noastră a tuturor, nu .a unei familii, trib sau clici.

Istoria va trebui să înregistreze aceste- acte de laşitate, ■de abdicare socială, de perversitate, pur şi simplu, a unei categorii sociale decrepite, ingrate cu predecesorii şi toată istoria noastră naţională, atunci «cînd se înşela neamul prin asemenea exemplare hibride.

Era o seară tîrzie de iarnă. Eram pe punctul de a adormi cînd, deodată, au năvălit în dormitor primul-brigadier şi brigadierul nostru, şi au început să răcnească înicît credeai că erau apucaţi de furii.

— Toată lumea sus, în picioare, imediat ! La bucătărie, pentru muncă voluntară de numai io oră.

Unii am 'încercat să ne exprimăm protestul ; munca voluntară la bucătărie se executa prin rotaţie, pe brigăzi. Această rotaţie afecta brigada noastră la circa şapte-opt zile. Nu trecuseră nici trei zile de cînd fuseserăm scoşi ultima oară. Şi când ni se spunea o oră, aceasta devenea trei sau patru cît eram ţinuţi să muncim.

— Avem cartofi stricaţi şi brigăzile de corvoadă nu i-au putut termina, ni s-a dat explicaţia de primul brigadier Cojocaru. Mîine nu avem ce pune în cazan, mai adăugă el, pentru a stârni ambiţia noastră de «oameni flămînzi.

Vrînd-nevrînd, cu ambiţii sau fără ambiţii, a trebuit să ieşim din dormitor.

Afară bătea vînt cu zăpadă şi, din depărtare, auzeam gemetele valurilor Mării Negre, care răbufneau ca .un tumult greoi, apocaliptic.

În ceea ce trebuia să fie o sală de mese, erau cîteva movile de cartofi răspîndiţi pe suprafaţa unei încăperi de hangar, intraţi în putrefacţie, gelatinoşi, prinşi în reţeaua puturoasă a unei substanţe greţoase de miiceliu, în plin proces de descompunere.

Pe butuci« de lemn, din acele lemne pe care le foloseam la încălzirea în dormitoare şi care ni se repartizau în cantităţi eixtrem de mici, arzîndu-le intr-o singură sobă de zid pe fiecare dormitor, (ceea ce niciodată nu reuşea să încălzească chiar minim aerul, sau să-l dezmorţească cît de cît în ba-

racă), şedeau vreo treizeci-patriuzeci de oameni, de care neam convins curînd că[1] erau magi.

Ni s-a dat fiecăruia cîte un cuţit şi ni s-a spus că în clipa cînd vom termina movilele aflate vraişte, vom pleca la culcare. Ne dădeam seama că ceea ce ni se cerea era de-a dreptul imposibil. O atare- muncă nu putea fi terminată, cu oricîtă rapiditate am fi lucrat, în mai puţin de trei-patru ore. Noi însă eram adormiţi de-a binelea şi incapabili de vreun efort mai susţinut. Or, acum era ora 11 noaptea şi trebuia să ne sculăm la ora 5 dimineaţa, pentru a ieşi pe şantier. 'Deci, avertismentul nu a fost luat în serios de nici unul dintre noi, avînd certitudinea că- în cel mult două ore vom fi trimişi la dormitor.

Abia m-am aşezat la lucru, că am şi simţit lîngă mine pe Teodor Molnar, omul căruia îi revenea conducerea unor lucrări de felul acesta, fiind vorba de alimente de la beciuri.

— Este aici un domn, mi-a zis Molnar, care ar dori şă vă cunoască. I-am vorbit de dumneavoastră- şi, cred eu, v-ar interesa să-l vedeţi.

M-am ridicat de pe butuc şi l-am urmat pe Molnar, oare m-a condus la grupul magilor. La un moment dat s-a oprit lîngă un om cu pălăria pleoştită care a ridicat fără grabă ochii săi blajini spre noi.

— George Coşbuc, am exclamat eu, vădit tulburat de această revelaţie fantastică, pierzîndu-mi controlul celui mai elementar convenţionalism social, înainte de a fi aşteptat să fiu prezentat omului la care fusesem adus. Parcă eram în abisul unui coşmar.

—- Nu George, ci Anton Coşbuc, îşi rosti numele nepotul genialului poet al poporului român, cu modestie distinsă şi sinceră plăcere de a fi fost recunoscut cu atita uşurinţă.

în cîteva zile aveam să mai identific încă două asemănări tot atît de desăvîrşite şi ilustre ca aceasta, dacă aş putea numi ilustru pe fiul unui preot ardelean care se înhăitase cu duşmanii de moarte ai credinţei şi tuturor. aşezămintelor de bază ale neamului nostru.

Anton Coşbuc deţinuse un post minor la Biblioteca Aoademiei Române pînă la data arestării. Avea aceeaşi faţă latâ, mustaţă căzută în furculiţă, frunte boltită, genială,, şi chelie laterală, ca a unchiului său, încît numai o singură dată să fi văzut portretul clasic al lui George Coşbuc, şi nu se putea să nu fi recunoscut în nepot aceeaşi fizionomie frapantă. Anton

Coşbuc mi-a devenit din acea seară o mare mîngîiere şi întîlnirea cu el, ori de cite ori era posibil sa ne vedem, mă reconforta prin acea forţă mistică prin care apropierea de izvorul unor valori autentice izbucneşte să se reactualizeze printr-o afiniţate de rezonanţă a lumii lirice în care mi-am petrecut prima parte a tinereţii, în care George Coşbuc se situa între aştrii cerului meu.

La cîteva zile, într-o duminică după masă, cînd aproape toate brigăzile se aflau în lagăr, filozoful şi poetul Grigore Popa m-a luat de braţ din brigada vecină de pietrari, – unul lucram într-o brigadă şi celălalt în alta –, şi m-a îndemnat să mergem împreună să vedem cîţiva prieteni vechi. Printre aceştia erau poetul Radu Brateş, acel liric de o fineţe angelică de- la „Gîndirea," avocatul dr. loan Frurna, din Sibiu, care a scris acel minunat studiu asupra Procesului Mântuitorului, un oarecare avocat Neamţu din Craiova, şi alţii. Cînd treceam pe aleile dintre barăci, printre oamenii care îşi scuturau saltelele şi păturile de praf, m-am oprit deodată cutremurat cînd am văzut venind spre noi un om :

— Acesta este Octavian Goga, i-am şoptit eu lui Grigore Popa, ca şi cînd aş fi uitat complet că poetul pătimirii noastre decedase cu peste un deceniu şi jumătate mai înainte.

— Nu este chiar' el, dar este Dimitrie Goga, directorul liceului din Dumbrăveni, mi-a zis cu haz Grigore Popa, în timp ce făcea prezentările.

Vîrsta apropiată a lui Dimitrie Goga cu a lui Octavian Goga, pe care acesta o avusese pe timpul cînd eu eram elev de liceu şi îl văzusem prima oară, contribuia într-o mai mare măsură să sporească coeficientul de asemănare, încît mi s-a părut că unchiul şi nepotul se asemănau ca două boabe de rouă.

Se .întîmplase să. colaborăm la aceleaşi publicaţii culturale şi de aceea a fost un motiv în plus să mă fi bucurat de cunoaşterea personală a acestui eminent om de cultură şi dascăl ardelean.

Intr-o zi brigadierul nostru m-a repartizat pe mine şi pe profesorul de matematică şi astronomie, Ştefan Radu, la nişte lucrări de perforare *a* unor temelii de beton, care trebuiau excavate. Mergeam cu amicul meu de-a lungul şantierului Cañara, cu aparatele în spinare. De câteva zile fuseseră repartizate pe acest şantier cîteva brigăzi de sabotori şi oamenii lucrau, fie la săpături, fie la încărcat de vagoane cu

piatră spartă sau deşeuri.

Ne-am oprit la întîmplare, pentru o clipă, în faţa unei, gropi la gura căreia erau cîţiva oameni bine îmbrăcaţi, cane întăreau cu lopata pe îndelete, plictisiţi, pietrişul aruncat din fundul gropii de către alţii. Era oarecum straniu să vezi oameni atît de bine echipaţi şi cu. feţele rotunde, îmbujorate încă de vinul pe care îl degustaseră numai cu cîteva săptămâni mai înainte, în această lume a infernului nostru. Mai tîrziu am aflat că unul dintre oamenii de pe mal era un ¡armean din Bucureşti, care condusese un lanţ întreg de prăvălii foarte prospere, negustorul Zobar.

Ne-am uitat în groapă să vedem cu cine lucrau aceşti oameni. Fără să meditez vreo clipă, am avut cea mai naturală reacţiune cînd am vorbit unui om care se afla jos.

— Dacă nu aş şti că este încă preşedintele consiliului de miniştri în regimul pe care îl conduce Gh. Gheorghiu-Dej, aş jura că dumneata eşti dr. Petre Groza.

Omul căruia mă adresasem mi-a zîmbit larg, şi-a pus un picior pe lopată şi mi-a vorbit cu oarecare jenă şi maliţiozitate :

— Este numai o mică greşeală de timp, de anticipaţie. Va veni şi el aici, odată, dacă îi vor mai da, Dumnezeu sau dracul, zile. Deocamdată, aici se află numai bunul lui văr, losif Groza.

Omul din groapă, un mare negustor din Bucureşti, era vărul primar al premierului comunist dr. Petre Groza. Fusese arestat şi condamnat pentru evaziune fiscală impusă retroactiv activităţii lui negustoreşti pe cîţiva ani.

* * *

Cînd lucram pe şantierul Diguri şi Dragaje, am fost vecini, pentru un timp, cu o altă brigadă, cu oamenii căreia ne împrieteniserăm. Printre aceştia era şi un oarecare Gheorghe Căpitanu, fost tehnician în armată sau ceva asemănător. Bietul om, încă foarte tînăr, în jurul vârstei de treizeci de ani, îşi pierduse un ochi într-un accident la atelierele mecanice. Pe şantierul Mustaţa, un alt mecanic dintre noi, lucrînd la un atelier de reparaţii de scule şi aparate pentru CFR, a fost atins de un grăunte de fier ruginit într-un ochi cînd izbea cu ciocanul în scula care trebuia reparată. în cîteva zile omul şia pierdut ambii ochi, orbind complet. A fost luat de pe şantier şi transferat la închisoarea pentru completarea mandatului

execuţional.

Gheorghe Căpitanu era un mucalit, un individ în continuu agitat, colportor de tot felul de «bombe», cu relaţii extrem de întinse în lagăr, de la brigadieri pînă la reacţionarii, notorii şi informatorii camuflaţi. Personal, nu îi acordam credit complet acestui om, asupra a ceea ce debita cu dezinvoltură şi vervă fascinantă, dar îmi era .simpatic, întîi pentru stoicismul de care dădea dovadă după ce-şi pierduse ochiul şi, apoi, pentru entuziasmul său exuberant şi contaminatoriu.

•—■ N-aveţi nici o grijă, de aici vom ieşi mai degrabă de- ciît vă aşteptaţi, era sloganul lui ¡obişnuit.

Faptul de a nu-i fi cunoscut profesiunea exactă de afară, şi nici pregătirea şcolară m-a determinat să cred că acest om era stăpînit de anumite refulări curioase, care erupeau, uneori, în injurii generale, adresate abstract unor principii sau norme sociale cu o oarecare consistenţă în morala noastră cea de toate zilele, sau, uneori, la adresa chiar a unor persoane, în parte, sau. organizaţii.

Odată, Gh. Căpitanu a îmbrăcat o haină de piele a unui fost, ofiţer, şi-a. pus pe nas o pereche de ochelari cu rama groasă de os, şi-a aşezat pe cap o pălărie de fetru bine ajustata, şi-a încălţat în picioare pantofi buni, lustruiţi orbitor, a aflat o servietă a cuiva care şi-o salvase de la percheziţii şi, astfel, însuşindu-şi o prestanţă incontestabilă, de oficialitate, a intrat într-unul dintre dormitoarele magilor, în clipa cînd aceştia chiar terminau masa, şi brigadierii şi pontatorii erau la o adunare pe platou.

Extrem de vioi, cu un seînteietor debit verbal, amator de termeni pretenţioşi, livreşti şi, pe – deasupra, inteligent, Gh. Căpitanu a intrat în dormitorul magilor cu toată suficienţa şi aroganţa unei persoane oficiale. Oamenii s-au ridicat în picioare, în semn de respect, ou toate că le lipsea comanda brigadierului sau a vreunui şef de grupă, ¡cum se obişnuia să se salute intrarea vreunui ofiţer sau inspector în dormitor. El le-a cerut să se aşeze şi le-a vorbit, aproximativ astfel :

— Eu vin din partea procuraturii generale a statului. Regimul ştie că s-au făcut multe erori şi, hai să zic, chiar abuzuri, cu aducerea, multora dintre dumneavoastră' aici. Eu aş dori să am declaraţii de la dumneavoastră despre ceea ce aţi făcut afară şi, mai ales, asupra felului cum dumneavoastră aţi. servit regimul nostru democrat popular şi cum v-aţi în-

cadrat în noul sistem social progresist. Vom căuta să revizuim situaţia dumneavoastră, în cazurile unde vom afla de cuviinţă.

Gh. Căpitanii a împărţit cîteva coli de hîrtie oamenilor, şi, pretextînd că nu are mai multe, le-a cerut să le împartă între ei, folosind jumătăţi sau sferturi. De la brigada de construcţii a făcut rost de-cîteva creioane pe care le-a distribuit odată cu hîrtia, celor care erau în imediata lui apropiere[1]

■

-—'Nu trebuie să scrieţi mult, i-a avertizat el. Rămîneţi la esenţe. x .

În cîteva minute s-a dezlănţuit un adevărat vacarm în baracă. Fiecare om căuta o hîrtie în plus să adauge mai mult la confesiile lui, alţii au dat buzna la baraca vecină după un creion ca să nu rămînă pe de lături, în timp ce cei care aveau şi hîrtie, şi creion scriau cu mare zor. .

Desigur, întreprinderea lui Căpitanu constituia una dintre -cele mai îndrăzneţe acţiuni la care un deţinut se putea deda în lagăr, în afară de evadare. Dacă ar fi fost prins, ^ar fi fost expus la carceră şi lanţuri p:e un timp foarte lung, dacă nu şi ceva mai grav, fiind vorba de implicarea regimului în simulacrul pe care îl înscenase.

A apucat să strîngă cîteva declaraţii, care i-au.fost da'te cu mîinile -tremurînde de speranţă, dar observînd că pe «pta-■fou au început să se. vadă brigadierii şi pontatorii răspmditî- du-se spre barăcile lor, i-a lăsat pe oameni baltă, pretextînd că are o urgenţă la birouri, dar Va reveni să colecteze şi Vestul declaraţiilor. Aceasta nu s-a mai întâmplat.

Mi-a fost dat şi mie să citesc una dintre acele declaraţii scrise de un mag.

«Eu am încetat să mai desfăşor vreo activitate politică, de orice fel, spunea omul, după 23 August 1944. Dacă pe faţă făceam pe ţărănistul, în fond lucram pentru partid, pe ■ care îl sprijineam, dîndu-mi seama că viitorul era al comunismului şi nu- al nostru. Noi ne-am trăit traiul şi ne-am mîneaf mălaiul. Promit să slujesc cu loialitate regimul instaurat' în ţara noastră, condus de iubitul fiu al clasei muncitoare, marele patriot Gh. Gheoghiu-Dej...»

Nu este nevoie să mai menţionez dar, în mod sigur, toate declaraţiile care au mai fost făcute în cadrul acestei farse tragice, aşa cum, de altfel, tot asemenea declaraţii s-au semnat şi la eliberarea tuturor deţinuţilor administrativi, – care erau oameni în vîrstă, fără nici o potenţă de luptă şi rezistenţă, plus că nu aveau nici o experienţă politică –, erau compuse pe acelaşi calapod de cedare, de văicăreală lamentabilă, de capi-

tulare oarbă în faţa teroarei organizate, dezavuîndu-se p.rin-

-tripli şi oameni, credinţe şi idealuri. Aceste pagini, daca nu ar fi fost scrise sub imperiul fricii şi desmoralizării maxime, ar fi eottlstituit pagini de ruşine din istoria oamenilor noştri politici din trecut, pentru posteritate.

Intr-un anumit fel, lichidarea burgheziei române s-a efectuat la Canal, prin această capitulare masivă într-o luptă cu natura la care cadrele politice din trecut nu erau pregătite, iar înfrângerea ei a fost nu numai un incident în plus pe parcursul unei prigoane crîncene şi sistematice, dar a fost şi un triumf criminal al partidului.

Mai rămîneau elementele tinere, patrioţi înflăcăraţi, atinşi de făclia martiriului conştient şi nobil pentru o cauză pe care nu doreau să o piardă, care nu puteau fi distruşi aşa de rapid şi 'cu atîta uşurinţă, şi pentru lichidarea cărora regimul a extins perioada de săvîrşire a crimei încă zece ani. De-abia în anul .1964,. regimul a reuşit, să ajungă pînă la capăt cu crima plănuită, cînd după ce a ucis fiinţele şi sufletele unor întregi generaţii, regimul a putut să răsufle oarecum mai liniştit, că îşn. ţară s-au potolit înverşunările pieptişe, sub groaza gloanţelor şi a temniţelor, şi că de acum înfeudaţi! securităţilor, ai partidului şi guvernului se puteau considera stăpîni pe o ţară umilită prin fraudă, rîuri de sînge şi mări de lacrimi.

Dar, aceasta nu înseamnă că în adâncuri- nu arde încă acelaşi jăratec al marilor aspiraţii care niciodată şi nicicînd nu va putea să fie stins în' sinul unui neam care s-a născut să fie liber.

Ce poate să fie mai înălţător în viaţa unui om decît lupta pentru îndeplinirea idealurilor de justiţie şi fericire a neamului din care face parte ?

18. Mustaţa. Addis Abeba. Cortegiul celor 800 de capete de boi

c *

Mustaţa era cel mai vast şantier de la Peninsula, după acela al săpăturilor, care se întindea pe 10-12 km., dar nu absorbea atîtea braţe de muncă. Ca întindere, Mustaţa avea circa 30 de ha., şi se afla la un kilometru de lagăr. Pe partea de est se mărginea cu apele dulci ale lacului Siutghiol, la nord

– cu drumul auxiliar care unea şoseaua principală Constanţa-Medgidia cu Peninsula, iar la vest şi nord era la hotar cu comuna Valea Neagră. Fiind o întindere aşa de mare, acest şantier nu era îngrădit decît în cîteva porţiuni, spre deosebire de şantierele mai miei care erau îngrădite de jur împrejur. În schimb, turnurile' de pază se alternau de la unul la celălalt cu ciupercile de post de control ale securităţii, din 50 în 50 de metri. La data cînd am fost aduşi primii pionieri aici,, acest şantier prezenta aspectul unui teren specific dobrogean, de stepă limitrofă Mării Negre, cu trestii şi păpuriş înalt pe marginea lacului, pe aloourea cu ochiuri negre de baltă, pete mari cu iarbă verde ici şi colo, scaieţi şi mărăcini, printre care cutreierau în voie oile merinos, caratul şl ţigăi ale colectivului agricol din Valea Neagră. Am mai aflat o linie ferată primitivă deviată dd la staţia CFR Valea Neagră, destinată transportului de material necesar construirii barăcilor şi de garare a vagoanelor care apropiau materialul pînă aici.

După trei ani de muncă faraonică aici, acest teren, a Luat o înfăţişare de nerecunoscut. De-a curmezişul şantierului se înălţa o adevărată coamă de deal pe muchea căreia circulau trenuri întregi de mare tonaj. Pe marginea acestui impozant rambleu se înşirau sute şi. sute de prisme de piatră spartă pentru scopurile construirii de căi ferate şi şosele, apoi figuri paralelipipedice de bolovani calibraţi potrivit folosirii lor Ia arderea de Var sau simple construcţii, o clădire din piatră şi beton jn care au fost instalate două concasoare – Moara Dracilor, cum a fost curînd supranumită din cauza zgomotului infernal pe care îl producea în. procesul de sfărâmare a pietrei care se turna pe jgheaburi de deţinuţi –, la care trebuie să mai adăugăm cîteva linii de vagoneţi pe care transportam deşeuri sau piatră de cioplit la Addis Abeba, aşezămîntui. de lucru al pietrarilor, cîteva şiruri de cabine şi instalaţii maritime, pontoane şi ambarcaţiuni speciale pentru construirea digului înlăuntrul Siutghiolului, prin oare urma să treacă Canalul la un nivel de plutire mai ridicat cu circa jumătate de metru deasupra suprafeţei lacului, cantoane CFR industriale, sfive nesfîrşite de traverse şi ateliere de reparaţii, şoproane etc. Mustaţă servea şi ca loc de descărcare a excavaţiilor de piatră din cariera Canara, din oare o parte se selecţiona pentru prelucrare, cum am amintit, iar restul rămînea abandonată şi se nivela pe anumite planuri.

Toate aceste lucrări au fost rezultatul exploatării nemi-

loase, crâncene, exercitată de administraţia lagărului. Turme întregi de oameni eram aduşi pe acest şantier dimineaţă de dimineaţă, îndată ce apărea soarele din Marea Neagră, şi mii: ceam pînă se simţea atît de bine adierea răcoroasă a amurgului serii. Iarna nu aveam nici o iertare, pe orice vreme, de ci . vijelie, ger de crăpau pietrele, furtună, ceaţă de nu vedeam la un metru în jur (în loc să fim lăsaţi la barăci pe o asemenea vreme, eram ţinuţi în poziţie de şedere pe pămîntul îngheţat sau în zăpadă, adunaţi ca turmele de oi, cu cordoanele strânse foarte aproape ale securiştilor, în preajma noastră). Stăteam, cum se vede, din noapte pînă în noapte pe şantiere. Nimeni dintre aceia care au lucrat la Peninsula nu va putea să mite vreodată acele răsărituri stranii ale soarelui, când acesta se înălţa holbat şi aproape translucid din adâncimile apelor Mării Negre, ca apoi să se învăpăieze şi să se prelungească ca o pară, vărsând peste ape abundenţa unei risipe de bănuţi tremurători de aur pe o cărare aprinsă, care se îngusta cu cît se apropia de noi. Sau acele zile de furtună, când apele • lacului deveneau verzi ca peruzeaua, de un verde uneori atît de întunecat încît aveam impresia că norii cerului au coborât pe pămînt şi aerul se înnegura ca plumbul încît se părea că eram în pragul cataclismului de sfîrşire a pământului.

Numirea şantierului venea de la o nomenclatură tehnică, care se foloseşte la căile ferate pentru a determina ramificaţiile unei căi ferate principale. întrucât aici calea ferată iniţială, aceea care venea de la Valea Neagră, a ajuns să se întindă de-a lungul coastei pînă la Capul Midia, şi din ea au fost desprinse cîteva ramuri auxiliare, din acest punct al locului unde se afla acest şantier, numirea acestuia a fost o consecinţă funcţională industrială şi de-exploatare şi, nicidecum, o numire figurativă.

* * *

Printr-un fel de percuţie sugestionată, ori de câte ori îmi amintesc sau vorbesc de Mustaţa, îmi aduc aminte şi de mustaţa mea, pe care am purtat-o numai în perioada de detenţiune din lagăre şi închisoare.

întotdeauna m-am complăcut să apar ca un om comun, să nu-mi schimonosesc înfăţişarea, să nu debordez norma îmbrăcăminţii obişnuite, ferindu-mă să etalez extravaganţă sau coloraţie stridentă.

Probabil, Lucian Blaga a exercitat o influenţă hotărâtoare în orientarea mea şi, mai departe, în viaţa mea, sub aspectul de care vorbeam, printr-o remarcă întâmplătoare pe care a făcut-o odată, cînd cineva din familia sa, văzîndu-l pe strălucitul filozof purtînd o pălărie modestă întru totul ca a mea, care eram în acel timp doctorand în ştiinţele juridice şi politice, a ţinut să facă următoarea observaţie :

—■ Doar acum văd, Lucian, că ai o pălărie întru totul la l'el ca Ion. Este neobişnuit să constaţi că un filozof se poartă la fel ca toată lumea, căută în ultima clipă să rămînă delicată nepoata genialului gînditor şi om de artă.

— Un adevărat filozof nu este acela care îşi etalează geniul prin forma pălăriei sau modul de a o purta. Pe cît mai mult, el se poartă la unisonul omului de rînd, spuse filozoful, oprindu-se din mers.

Specificarea filozofului nu avusese nimic de-a face cu nedelicateţa observaţiei doamnei respective, căutînd să mă menajeze indirect. Era un punct de vedere al filozofului, care mia fost şi a rămas foarte util în viaţa ulterioară, anume ca să nu-mi fac niciodată probleme capitale asupra îmbrăcăminţii .sau ţinutei fizice.

De aceea, în clipa cînd m-am hotărît să-mi las mustaţă, am făcut-o cu o oarecare jenă faţă de mine însumi, cu sentimentul comiterii unei trădări împotriva unei convingeri intime pe care o aveam faţă de nobleţea respectării simţului comun. Dar, amintindu-mi că într-un portret al tatălui meu, cînd era soldat artilerist în armata imperială austro-maghiară, la Dreiskirchen (Austria), purtase şi el mustaţă neretezată, m-am hotărît să mi-o cresc şi eu, pentru un singur motiv iniţial, pe care îl socoteam suficient : din cauza frigului. De aceea, din toamna tîrzie pînă la Buna Vestire a fiecărui an, cînd era ziua mea de naştere, purtam mustaţă, o mustaţă stufoasă şi abundentă care îmi creştea cu repeziciune şi se revărsa cănit peste buze în timp ce sfîrcurile lungi şi aspre îmi ajungeau, uneori, pînă la urechi. .

— Ai o mustaţă ungurească, îmi spuneau prietenii din vechiul regat, ştiindu-mă că eram de peste munţi.

Această mustaţă, împreună cu un şorţ cu piept din cînepă din ogorul nostru, trimis de părinţi în primul meu pachet, cerut şi primit de la ei, au îndeplinit roluri dintre cele mai utile în viaţa mea de puşcăriaş, ceea ce, unora, li s-ar părea exagerat sau chiar ridicol de menţionat. în vremurile aprige, de ger tăios, mustaţa mea care prindea chiciură îmi

proteja nu numai buzele de îngheţ, dar şi o bună parte a feţei. Apoi, şorţul acela de cînepă rudimentară, din acelaşi ma-•Lerial şi cu acelaşi croi ca acela pe care îl purta tatii 1 im cînd ajuta mamei mele la muls vacile în grajd, mi-a serv: trei ani de zile la cele mai neînchipuite trebuinţe. întâi, acest«.' mi-a protejat de uzură grabnică hainele în timpul cînd încărcăm bolovanii cu braţele. Apoi cu acest şorţ simplu îmi ştergeam mîinile şi faţa pe şantier, ori de câte ori mă aşezam la masă sau plecam de pe şantier. Pe acest şorţ, la început aspru ca sîrma, apoi moale ca bumbacul, după ce-l aşterneam pe pămînt, îmi aşezam gamela şi pîinea ca să mănînc, cu el îmi înfăşuram capul cînd viscolea pe drumul dintre barăci şi şantiere şi, peste toate acestea, acest şorţ îmi amintea în fiecare clipă existenţa părinţilor mei, casa noastră şi viaţa pierdută.

•Cu toate că l-am cîrpit de zeci şi zeci de ori în timpul muncii la Canal, cînd m-am eliberat de la Gherla în 1954, m-am luptat cu gardienii care vroiau să arunce acea obială, precum insistau să-mi reţină şi tabloul cu mustaţă, pe care îl aveam ca o amintire scumpă şi dureroasă de la Addis Abeda% vatra cioplitorilor de piatră de la Canal. Cu aceste singure două trofee şi o custură potrivită dintr-o potcoavă de pe un bocanc, m-am prezentat acasă la părinţi după cinci ani, singurele lucruri pe care le-am păstrat alăturea de viaţă şi le-am agonisit cu un doctorat şi două licenţe.

\- * * *

Undeva, la periferia Mustăţii, lucra o brigadă specializată în etalarea panourilor de cale ferată, de întreţinere CFR, ripări etc.

Intre aceşti oameni aveam un conjudeţean de-al meu, avocatul Aurel Burnea, originar dintr-o comună săracă de sub munţi, Poşaga, care era celebră pentru păstrăvii care mişunau în valea aceea rece de munte ce înjumătăţea satul. Omul nu mai trăia efectiv în judeţul Turda din 1920, fiind jurisconsultul unei mari şi prestigioase firme bucureştene. Acest om a constituit pentru mine un motiv de permanentă atracţie, nu numai pentru că era din apropierea locurilor mele, dar şi pentru viaţa lui aventuroasă, pentru melancolia pe care mi-o sugera, pentru bunătatea sufletului său care devenise notorie nu numai în brigada lui, dar şi pentru o mare parte a lagărului.

Aurel Burnea era un om scund, extrem de oacheş la faţă, .aproape ţigănos, purta o mustaţă retezată scurt, care încărun- tise ele acum, la vîrsta lui de- peste şaizeci de ani, avea maxilarele largi, fruntea înaltă şi braţele oleacă atârnate mai mult înainte decât pe lingă corp. Era tipul omului de munte, de la poalele Munţilor Apuseni, cărora se obişnuia să li se . spună «goguţe», în partea noastră de ţară, unde aceştia coborau. În copilăria mea, aproape toţi oamenii din satul lui Bur- nea şi din altele vecine se ocupau cu carbonizarea tulpinilor de mesteceni, în gropi speciale, şi vinderea mangalului realizat pe piaţa oraşului Turda, unde îşi aduceau marfa pe căruţe lungi, între loitre înalte, trase de cai mici şi pieptoşi. Aceasta constituia îndeletnicirea lor principală şi sursa Ier esenţială de câştig.

Biografia acestui om prezenta note de îndrăzneală extra- ordinară, de expunerea vieţii la- mari primejdii, de succese nebănuite şi afirmări excepţionale, în ciuda faptului că fondul copilăriei sale apărea extrem de modest şi fără promisiuni.

În timpul primului război mondial fusese ofiţer în Le- giunea străină franceză (armată fondată în Alger în 1835), că- zuse prizonier în timpul revoluţiei din Rusia, şi, printr-un concurs complicat de împrejurări, ajunsese să fie repatriat în România, prin Japonia, via Sfiitele Unite şi de-a latul Europei. Era primul om întâlnit de mine care fusese în Orient şi care îmi putea povesti, cu un farmec aparte, impresiile originale obţinute în lungul şi dramaticul său voiaj. (

— Cînd am pus piciorul pe pămîntul Japoniei, la Tokio, mu ştiam la ce să mă uit întîi, şi ce ar fi fost mai preţios să văd. -Plimbîndu-mă pe străzi, am dat cu ochii peste un anunţ care m-a frapat : «Cine nu vede cataracta Fiji Boiji nu a văzut nimic în viaţă».

Eram amator de peisaje de asemenea natură şi, de aceea, m-am hotărît imediat să merg să văd faimoasa cascadă. M-am urcat într-o rişca trasă de un om umil. Omul mi-a as- cultat comanda, apoi a luat-o în trap întrerupt de semnalizări ale străzilor spre locul care mă interesa, ştergîndu-şi sudoarea de pe frunte, ori de cîte ori se oprea. Eu îl întrebam ori de câte ori aveam ocazia :

— Cît mai avem pînă la cascadă ?

— Este numai aici. Nu o auzi ?, îmi răspundea el imper- turbabil.

Ce-aş fi avut să-i ascund, cînd îi spuneam că nu o auzeam ?

Şi mare mi-a fost deziluzia atunci cînd am ajuns în faţa miracolului la care mă aşteptam şi nu am dat decît peste o cădere de apă cu nimic mai spectaculară decit cele patru-cinci căderi pe care le ştiam pe valea Poşegii, dar care în nici un caz nu avea măreţia Pişoaiei din Sălciua noastră.

Atras neîncetat de misterul cascadelor, cînd am ajuns în Canada, mi-am rupt din timpul limitat ca să vizitez cascada Niagara. Citisem undeva, cînd eram şcolar, că tumultul căderii apelor acestei faimoase cataracte se auzea la treizeci de kilometri în jur. Maşina 'în care mergeam aluneca lin pe şoselele asfaltate ale Canadei,' incit auzeam foşnetul arborilor care încadrau drumul de o pante şi de alta. Dar, oricîtă atenţie acordam cascadei spre care mă îndreptam, nu auzeam nimic care să se asemene cu prăvălirea unor ape de la un nivel la altul. Auzeam lămurit foşnetul pădurii, dar nicidecum nu auzeam căderile apelor enorme, după cum citisem în cărţi.

Oricum, m-am resemnat. Primele sunete profunde ale căderilor apelor de pe un plan pe altul le-am sesizat de-abia în clipa cînd mi-a apărut în faţă acea panoramă gigantică a unei perdele strălucitoare de ape care cădea de la mai mult de o sută de metri altitudine, din lacul Erie în lacul Ontario. Niagara m-a impresionat în 'mod deosebit, chiar dacă nu corespundea aşteptărilor mele livreşti, şi de aceea am fost fericit să o văd. Nu mai era vorba aici de speculaţiile ieftine japoneze, dar totuşi, gogoriţa cu urletele ei nu am înţeles-o pînă azi. .

Aurel Burnea avea 4n el atîta blîndeţe, incit, pe şantierul unde lucra, a reuşit să apropie de el o vrăbioară. Cînd apăreau oamenii la punctul de lucru, vrăbioara aceea ca o nucă cenuşie pîndea de foarte de dimineaţă locul de muncă, se rotea în zbor deasupra capetelor deţinuţilor din acea brigadă şi apoi, deodată, se -lăsa pe umărul avocatului care o hrănea zi de zi din propria sa palmă cu miezuri din puţina lui pîine care niciodată nu-i prisosea. Alte multe vrăbioare se aţineau mai deoparte, lor omul le arunca, de asemenea, cîteva firimituri.

Odată, brigada a fost schimbată pentru cîteva zile la o altă poziţie de lucru. La reîntoarcere, avocatul Burnea a văzut un stol de vrăbii care se roteau deasupra vechiului loc de muncă, dar vrăbioara prietenă nu a mai apărut nici în. acea zi şi nici în zilele următoare. .

— Sunt extrem de tulburat, mi-a spus el, după această dispariţie. Aveam şi eu pe cineva care să mă aştepte, cum mă aştepta fetiţa acasă, cînd veneam de la serviciu. Şi cît se bu-

cura biata vrăbioară cînd mă vedea dimineaţa ! Am ajuns din nou să mă simt extrem de singur şi neaşteptat de nimeni. Ce groaznică pare viaţa cînd te simţi inutil cuiva, oricui.- Mi se pare că sunt nenorocit.

Cînd va, în luna octombrie 1952, am ajuns să lucrez şi eu i.'i brigada de pietrari, ceea ce însemna o specializare pe scara muncii brute pe care o prestam. în primăvara aceluiaşi an, cînd fusesem extrem de slăbit, plantonul administraţiei, căpitanul Nicodim Lazăr, un invalid de război care făcuse liceul la Turda, fusese coleg de clasă cu un văr de-al meu şi fusese pe cale să se căsătorească cu o verişoară. de-a mea, a încercat să-mi dea o mînă de ajutor ca să mă salveze din. distrofia pernicioasă în care mă aflam. În foarte multe cazuri acest planton, care ocupa o funcţiune condamnabilă după noi, a intervenit prin influenţa sa şi a plasat oameni cunos- cuţi – preoţi ardeleni, învăţători, profesori sau ţărani din regiunea sa de munte – , în brigăzi mai bune, conduse de brigadieri mai indulgenţi sau care executau munci mai puţin grele, cum erau la grădină, interior sau la bucătărie.

— Cred că pot să te repartizez la vie, pentru un timp, mi-a zis el, cînd a venit într-o seară la dormitorul brigăzii. Altfel te vei prăpădi.

— Dar eu nu am lucrat la vie niciodată, i-am replicat eu.

— Nu face nimic. Specialistul de la vie va fi Adrian Florinca, cu care am vorbit deja şi care te cunoaşte de la Aiud şi care, mi se pare, ţine foarte mult la tine. Te va iniţia el. De altfel, el va răspunde de acest grup.

Era în luna aprilie cînd am fost scoşi o grupă de vreo treizeci de oameni să lucrăm îmtr-o vie tînără, plantată pe versantul unui deluşor expus spre Marea Neagra şi Constanţa, înainte, acolo fusese o staţie de montă, iar pe coline o livadă •de pomi, plantată de -fostul proprietar expropriat, un moşier local, fost colonel în armată. Ministerul Agriculturii a hotărît să planteze viţă de vie pe acest teren, aflînd că se preta tot .atît de bine la o asemenea cultură ca şi regiunea Murfatlar.

Intr-adevăr, am aflat o vie de patru ani, tînără, vînjoasă, cu mlădiţele pline de sevă, sănătoasă, reavănă, în plin avînt. Am cules parii, apoi am plivit printre butuci, prin locurile unde prăşitoarea trasă de cai nu ajunsese. După toate aceste munci

preliminare a început copilirea, o muncă plăcută de retezare a vlăstarelor prisoselnice, pentru a se face spaţiul trebuincios circulării aerului şi pătrunderii soarelui pentru dezvoltarea ciorchinilor. Mi s-a părut că intrasem într-o altă, fază a vieţii, trecînd la o muncă recreatoare şi nobilă, după ce muncisem pînă aici numai la pămînt, piatră şi moarte.

Adrian Florinca, un bărbat în floarea vîrstei, tehnician viticol afară, de loc din Miniş-Arad, a fost transferat de la brigada de pietrari unde lucra, să conducă grupul de oameni necesari la vie. Am cunoscut aici .viticultori excepţionali, specialişti şi foşti proprietari de mari podgorii, de la Odobeşti, Valea Călugărească, Murfatlar, Aiud, Arad, Bistriţa, Drăgaşani. Am fost surprins de abilitatea cu care Adrian Florinca – acest om minunat şi pasionat viticultor, ai cărui ochi ardeau ca două candele ori de cîte ori ne vorbea în temniţă despre vie, şi de la care eu mi-am cîştigat întreaga cultură în această materie – a selecţionat oamenii cei mai capabili, cu excepţia profesorului Ştefan Radu şi a mea, care eram doar ucenici.

Administraţia viei a fost extrem de mulţumită de calitatea muncit noastre şi de randament, în plus, şi de aceea, fără nici o întrebare la conducerea lagărului, din cea de a treia zi de lucru aici, ne-a oferit un supliment de alimentaţie, care consta din mămăligă şi ceapă. în viaţa mea nu am devorat cu mai multă plăcere aceste alimente simple, extrem de primitive şi sărăcăcioase, ca în această vie dobrogeană. Cu cîteva minute înainte de a ni se lăsa marmida cu ciorba de prînz care ni se aducea de la lagăr, eram coliorîţi în ograda viei, dare se întîmpla să fie lipită de calea ferată care ducea la Mustaţă. Aici, tolăniţi pe iarbă, ne înfruptam din mămăliga galbenă ca aurul, aburindă, pregătită de o femeie din gospodăria fermei. Florinca ne aducea o baniţă de ceapă roşie, mustoasă, pe care ne-o distribuia tuturor, iar noi o striveam în mîini şi ne aşezam la ospăţul din şanţ, de care cred că şi Lucullus ar fi fost gelos. Prin mintea noastră se întretăiau fel de‘ fel de reflecţii asupra naturii omului, dar cu toţii eram de acord că unui om îi trebuie foarte puţin ca să sc simtă fericit.

Odată, cînd de abia ne aşezaserăm să ne devorăm mămăliga şi ceapa, am observat că veneau înspre noi, pe calea ferată, un grup de ofiţeri. Nu le-am acordat o atenţie specială, dar cînd au ajuns aproape de noi, Adrian Florinca ne-a comandat să ne ridicăm în picioare, descoperind că aceştia erau ofiţeri de securitate cu grade înalte.

— Cine sunt oamenii aceştia ?, întrebă unul dintre ofiţeri pe Florinca, care îşi descoperi capul, cum eram obligaţi să o facem cînd vorbeam unui ofiţer de securitate sau funcţionar al administraţiei.

Adrian Florinca a raportat cine eram şi că fuseserăm detaşaţi provizoriu la această fermă de stat, conform unei dispoziţii a comandantului lagărului, It. major Lazăr.

— Cine v-a dat mămăliga ? De unde aveţi ceapa ?, continuă securistul interogatoriul.

•— De la domnul administrator al fermei, răspunse Florinca.

Ofiţerii se strînseră buluc, vorbiră ceva între ei, apoi acela care, se părea, era şeful acestui grup, un locotenent-colonel, pe care nici unul dintre noi nu-l mai. văzusem vreodată până aici, ne-a .vorbit cu asprime :

— Toată lumea aruncă imediat din mîini mămăliga şi ceapa şi, imediat, înapoi, la lucru ! Nu aţi fost aduşi la Canal să vă îndopaţi şi să trîndăviţi !

Ne-am desprins ou greu de acele scumpe alimente, dar ordinul era ordin şi nu aveam încotro. Le-am asvîrlit într-un coş pe „care Florinca l-a aflat .undeva prin jurul nostru.

Aceea a fost ultima noastră zi de lucru în acea splendidă vie. Dar nici unul dintre noi nu va putea uita vreodată mirajul virgilian al vieţii petrecute acolo. Printre frunzele tinere, de sub umbrele lor subţiri, vedeam la orizont scânteierea albastră a mării, iar sus, icerul bombat ca o mărgea de safir, în timp ce plămînii noştri erau scăldaţi de aroma tare, proaspătă, a florilor de viţă, în armonia divină a zumzetului de albine, pe care numai aici le-am văzut şi auzit în toată Dobrogea.

Am ajuns la pietrari printr-o coincidenţă favorabilă de factori. Intîi, efectivul celor două brigăzi de pietrari nu putea asigura terminarea comenzii de piese pentru «Fîntîna Dragonului» de pe stadionul Constanţa, pînă la data începerii . Festivalului mondial ,al tineretului din 2-14 august 1953 din Bucureşti. Apoi, unul dintre cei mai destoinici pietrari era chiar viticultorul Adrian Florinca. Acesta, de îndată ce a auzit că se recrutau pietrari noi, a prezentat brigadierului său întreaga listă a oamenilor care lucraseră la vie cu el, luîndu-şi obligaţia să ne instruiască.

Intr-o dimineaţă, cînd eram încolonaţi pentru ieşire pe şantier la Mamaia-sat, mi-am auzit numele strigat de brigadierul Grigore Pop de la pietrari şi, la cîteva minute, mă aflam

în cealaltă brigadă, a cioplitorilor în piatră, unde am avui, plăcerea să intîlnesc mulţi prieteni, printre care pe poetul Grigore Popa, pe astronomul Ştefan A'lexe Vodă, avocat din Sighişoara etc.

În grupa în care am fost repartizat se afla, chiar în faţa mea, un om voinic, un fel de Guliver cu mustaţa a la Clemeneee.au, cu şapcă în careuri incerte, cu viziera mică şi căzută peste frunte, îmbrăcat într-un fel de haine extrem de peticite, fiecare petec de o altă culoare. Aveam impresia vagă că acesta se uita de sus la oameni, cu o privire marţială, de suveran destituit. Cînd, însă, m-am uitat fix în ochii lui am descoperit în lucirea lor pîlpîitoare o anumită timiditate[1] şi mi s-a părut că omul era oleacă saşiu. Stătea rezemat într-un fel de băţ cu măciucă la capăt, rudimentar şi impropriu pentru scopurile' bănuite.

După.ce s-a mai potolit tulburarea brigăzii prin apariţia noilor sosiţi, personajul din faţa mea s-a rotit complet spre mine, mi-a întins mîna şi şi-a spus numele :

—- Sunt dr. Aurel Mărgineanu.

Auzisem vorbindu-se mult, pînă aici, despre avocatul Aurel Mărgineanu, una dintre cele mai proeminente figuri ale tineretului partidului naţional-liberal. Era şeful unui lot numeros de intelectuali din Bucureşti şi provincie. Cu toate acestea, nu avea o pedeapsă decît de zece ani muncă silnică, prea mică pentru poziţia centrală pe care o avusese în organizaţia sa de peste cincizeci de oameni, dintre care unii- aveau pedepse pînă la douăzeci de ani. Mărgineanu era originar din oraşul Dej de la confluenţa celor două Someşuri, se refugiase la Bucureşti din Ardealul cedat Ungariei prin Dictatul de la Viena din 1940, unde apoi rămăsese în barou ca avocat pledant pînă la data arestării din 1948.'

— îmi pare bine, amice, că ai reuşit să ajungi aici. Vroiam să te văd mai de mult, dar nu am avut prilejul. Cred că te vei întrema aici. Voi vorbi eu ou brigadierul să te lase să lucrezi cu mine, să te instruiesc ’eu în meseria nouă a lui Phidias.

Intr-adevăr, Aurel Mărgineanu s-a ţinut de promisiune. A avut o scurtă conversaţie cu brigadierul Grigore Pop, un fost plutonier majoi’ de la cercul de recrutare Dej, care a consimţit să intru ucenic în coliba -«Santa Lucia» a maestrului Aurel Mărgineanu.

Pietrarii, aproximativ 200 la număr în anul 1952 toamna, formau două brigăzi de elită ale lagărului, alăturea de celelalte două ale mecanicilor. O brigadă era condusă de Grigore

Pop, care era brigadierul meu, şi cealaltă era condusă de Petru Homorogan, un fost plutonier major de jandarmi din Oradea, cu care fusesem în celulă la Aiud. Primul era condamnat pentru crimă de război, al doilea ca membru al unei organizaţii de rezistenţă din Bihor.

Cunoşteam numai din văzute aşezarea curioasă şi pitorească a pietrarilor. Administraţia lagărului aprobase ca aceşti deţinuţi să-şi amenajeze şoproane individuale sau comune mai multor persoane, pentru a putea lucra la scutul intemperiilor, munca pe care o executau aceştia fiind cu mult mai bine plătită Ministerului de Interne, care semnase contractul cu direcţiunea generală a Canalului, şi cerinţa ei figura pe capul listei în lagăr, între ordinele urgente.

Atelierul maestrului meu era un fel de coteţ mai înalt, căptuşit, pe dinafară cu carton gudronat, iar în loc de uşă, avea o scindară mai lată legată cu sîrme. Omul îşi acoperise adăpostul cu trestii tăiate din mlaştinile împrejmuitoare, deasupra cărora aşezase cîţiva bolovani pentru a fixa trestia, care ar fi putut să fie smulsă, altfel, de vînturi. Sus, la intrare, între ceea ce ar fi trebuit să fie streaşină şi rama uşii, avocatul scrisese «Santa Lucia».

Da, ai ghicit, îmi zise satisfăcut Mărgineanu. Este numele soţiei mele iubite. O femeie excepţională, dintr-o ilustră familie de ardeleni, 'Mezel, prezentă la toate actele de afirmare a cauzei româneşti. • .

Mărgineanu avea un butuc mai mare în centrul colibei, pe care am văzut o piatră lată şi înaltă cît o pîine ardelenească, iar lîngă ea, alături, se afla un alt butuc, ceva mai scund, care servea de scaun lucrătorului. Toată lumina cită răzbea în cocioabă venea numai pe uşă. într-un colţ am descoperit un godineţ confecţionat dintr-un butoi de împachetat bitumen, apoi o traversă impregnantă cu gudron, ciopîrţită la un capăt. Lîngă .alt perete se afla o jumătate de traversă simplă, netratată cu izolator.

— Şezi pe traversa cea scurtă, mă pofti amfitrionul. Pe aia neagră te murdăreşti.

Dintr-un colţ al cocioabei, după ce a ridicat o lespede de piatră, gazda mea a scos cîteva scule, două-trei ciocane de dimensiuni diferite, cîteva dălţi, o buceardă, o pupăză, un liniar dintr-o şipcă etc., pe care le-a aşezat pe butuc, după care lucru a început să-şi facă prezentarea politică, activitatea pe care o desfăşurase legal şi subversiv-pentru partidul său conservator, arestarea, bătaia, umilinţele şi chinurile ne-

sfîrşite în care vieţuia de la instalarea regimului pînă la data de faţă, suferinţă care era şi în prezent tot atît de intensă, în această lume de oameni politici ingraţi arestaţi, care nu-i recunoşteau autoritatea politică şi doctrinară.

— Ca să nu uit, îmi zise el după circa două ore de confesii, să nu începi vorba aici mai înainte de a-ţi pregăti sculele şi materialul pe butuc. Altfel, fiind control des aici, poţi să ajungi la carceră sau să fii trimis la brigada de pedepsiţi.

Aurel Mărgineanu fusese bătut cu răngile la tălpi, fiind schilodit, incit acum nu mai putea merge decât cu greutate şi rezemat în băţ. Era un om de mare entuziasm, deţinător al multor informaţii politice de după cortina liderilor naţio- nal-liberali, cărora le era loial. Uneori, ca de altfel toţi de- ţinuţii veterani, era înclinat spre exagerări şi infatuări, ceea '■e deranja pe unii şi alţii, de unde se produsese o oarecare îndepărtare a oamenilor de el. Pe mine personal nu mă afectau aceste autosupralicitări, întrucât, din punct de vedere psihologic, le aflam absolut explicabile : oamenii activi fuseseră surprinşi în plină desfăşurare a energiilor lor. Ceea ce perorau nu era decît légitima anticipaţie a unor realizări la care nu iu ajuns material, dar spiritual erau dedicaţi şi compatibili să le slujească, dacă nu intervenea forţa brută a unui regim terorist şi criminal.

— Dragă, îmi zise el foarte curînd, noi suntem generaţia predestinată a României de azi. Există o dislocare a misiunii politice în lume, de la generaţie la generaţie. Nu cred câtuşi de puţin în teoria ondulaţiei universale, dar cred puternic în misiunea finalistă a generaţiilor . care, într-un anumit sens, au de prestat aceeaşi operă de ridicare a neamului, sub upola aceloraşi idealuri neschimbate. în această privinţă sunt un fixist creştin. Noi suntem întru totul aceiaşi Nicolae Bălcescu, Vasile Alecsandri, lacob Negruzzi, Avram lancu, Gh. Bariţ, Alecu Russe, Octavian Goga, George Coşbuc. La acelaşi post, pentru aceeaşi misiune sacră.

Aurel Mărgineanu vorbea cu vervă, fără oprire sau toleranţă de intervenţie. Deodată, însă, se opri, îmi întinse o daltă lată şi ştirbei şi un ciocănel.

— Ciopleşte ceva aşchii din traversa gudronată. E cam rece, şi 'mă dor picioarele.

Am observat că maestrul meu îşi luase în serios rolul său de iniţiator, punîndu-mă la lucrările gospodăreşti de la oare

trebuia să înceapă orice ucenic.

În timp ce despicam aşchii din traversă, maestrul s-a urnit de pe butucul său, s-a apropiat de un colţ al adăpostului, .a ferit cîteva pietre deoparte şi a scos doi cartofiori ca două ouă de găină.

— Ii vom prăji. Murim de foame aici, munciţi ca în iad. Aceştia îi luăm de la bucătărie, cînd se poate şi cum se poate. Va trebui să te deprinzi cu noile condiţii de viată în care te afli.

Curînd a început să ardă focul în godin, un foc precipitat, viu, eu limbi albăstrui şi mov, degajînd un miros greu, Înăbuşitor, de gudron volatilizat.

La ora mesei, un tînăr profesor din Teregova (Banat), loan Iliescu, m-a invitat să mănînc în adăpostul lui, care era lipit de atelierul de forjare şi de călire a. sculelor. loan Iliescu împărţea acest adăpost bine închegat cu încă patru tineri bănăţeni, între care învăţătorul Ion Feneş şi doi ţărani Jumanca din aceeaşi regiune cu tînărul profesor de filozofie. Am remarcat că în. această aşezare de aproximativ 60—70 de adăposturi, acesta, al lui Iliescu, era cel mai bine amenajat şi, în plus, în ierarhia lucrărilor care se executau aici, acesta era pe locul întîi, al pieselor de mare precizie şi de artă. Mărgineanu era cam prin ceea ce ar fi fost cercul cinci, în urmă mai fiind două cercuri de munci inferioare. La ceea ce ar fi fost o extremă a cercului 6, înspre Peninsula, se afla «Turcul», un pietrar care a venit după mine, dar care s-a impus ourind prin spiritul său veşnic protestatar şi discursiv, un bărbat voinic din Bucureşti, Remus Şabanof, şi apoi, la periferia din răsărit, din apropierea mea, se aflau Moş Vasile Năsui, un ţăran sfătos din lehudul Maramureşului, şi un fost deputat naţional-ţărănist din Arad al cărui nume nu-l reţin, şi, ulterior, avocatul Gh. Subţire, secretarul general al organizaţiei naţional-liberale din Timişoara. Aceştia şi încă alţii intrau în ceea ce s-ar fi putut numi cercul şapte.

— Gum te împaci cu maestrul ?, mă întrebară mai multe voci, de îndată ce am intrat la Iliescu în adăpost.

-—■ Vreţi să ziceţi, cu Şamanul ?, am zis eu în glumă, făcînd aluzie, în locul întîi, la şalvarii peticiţi şi suprapeticiţi cu bucăţi de materiale multicolore, care îi dădeau coloritul special, de toată lumea cunoscut, avocatului Aurel Mărgineanu.

Oamenii au izbucnit în rîs de această numire spontană, care coincidea aparenţelor, şi din acea zi, în cercul nostru,

maestrul meu avea să fie numit numai «Şamanul».

În cîteva zile am fost dotat şi eu cu toate sculele necesare unui pietrar. Grupul de legionari, care gravita în jurul profesorului loan Iliesou, mi-a procurat cele mai bune şpiţuri, din oţel rapid, apoi dălţile mi-au fost oferite de tehnicianul piei rarilor care îndeplinea funcţiunea de dispecer, loan Dră- gan, un tînăr licenţiat al Academiei Comerciale din Bucureşti, de Joc din Galda de Jos (jud. Alba), care mi-a făcut rost şi de pupăză şi o buceardă proprie. Instructorii pietrari Adrian Florinca şi Mihalache au avut grija să mă deprindă cum să dau cu ciocanul, cum să selecţionez piatra cea mai potrivită şi să o calibrez la dimensiunile cerute, începînd de la cea mai simplă, care era cea de pavaj.

Aurel Mărgineanu m-a iniţiat cum să scot faţa plată a pietrei, uitîndu-mă pe sub şi pe deasupra riglei, în dreptul liniei care îmi apărea trebuind să trag o linie cu cărbune. Mi-am dat seama curînd că maestrul meu nu avea un talent deosebit în această meserie în care lucra de peste doi ani. Abia în luna premergătoare încetării lucrărilor de la Canal, a obţinut o lucrare superioară în pretenţii de lucru, piesă la care eu ajunsesem cu cîteva luni înainte şi atunci o aveam în lucru pe a treia clin serie. Aceasta era un fel de cupă uriaşă, de dimensiunea unui fotoliu, care urma să se instaleze în pereţii bazinului de sub capetele ţîşnitoare de apă ale drago- nilor. între timp, după două luni mai mult de ucenicie politică decât de meserie în cocioaba lui Aurel Mărgineanu, rrt-am asociat cu amicul meu Grigore Popa într-un adăpost apropiat de Şaman, unde am fost invitaţi de un fost avocat de la Cluj, Vasile Crişan. Fusesem cu acesta într-o brigadă, mai înainte, şi am primit oferta lui cînd am aflat că erau două locuri de lucru disponibile, în al doilea putând să aduc pe vechiul meu prieten Grigore Popa. Această alternativă a fost acceptată chior dacă, în fond, nu aveam o simpatie suficientă pentru amfitrionul care moştenise această colibă. V. Crişan, întrucît acesta lucrase afară ca locotenent la miliţia economică, iar în lagăr se svonise că era suspectat că încă nu se debarasase complet de toate angajamentele sale secrete pe care un agent al Ministerului de Interne le mai menţinea cu autorităţile guvernamentale, chiar dacă se afla în închisoare, condamnat penal şi degradat civic.

.Noul adăpost, «Vasile, Grigore şi loari» cum l-am .numii eu, a ajuns să fie, curînd, centrul de interes al întregului şan-

tier, unde oamenii veneau sub un pretext sau altul să ne'vadă, dar mai mult să afle ultimele informaţii. Prin mijlocirea unor pietrari, originari din Dobrogea, unii chiar din Constanţa, am ajuns să stabilim legături directe şi sigure ou exteriorul, să avem douîi sau chiar trei ziare zilnic, să avem zilnic nota celor mai importante ştiri din străinătate, aşa cum acestea erau date de posturile de radio occidentale, să avem medicamente pentru cazurile de extremă necesitate şi, în fine, să obţinem grunduri şi vopsele pentru pictorul David, care a executat aici cîteva portrete, printre care şi pe al meu, în adăpostul cu pereţi dubli ai colibei lui Constantin Musai.

Acest tînăr pictor, de o frumuseţe fizică adonisiană, extrem de talentat, şi de care, nu mă îndoiesc, că se va vorbi odată în ţară ca despre unul dintre cei mai inspiraţi artişti plastici de după cel de-al doilea război mondial, a aflat, într-o zi, diferite argile colorate în nişte deşeuri sosite pe Mustaţa. Artistul a fost transferat în primăvara tîrzie a anului 1953 la pietrari. Cu acele argile, artistul a conturat genial cîteva icoane sacre şi peisagii bucolice de un naturalism atît de pur şi gingaş, pe dimensiuni neobişnuite de carton gudronat, largi cit pereţii care învăluiau forja şi biroul pietrarilor, încît oamenii din sat, care le-au văzut în lipsa noastră, nu au putut rezista ispitei de a şi le însuşi. într-o dimineaţă de luni cînd am venit la Addis Abada, am aflat forţa şi biroul despuiate.

Nimănui dintre noi nu i-a părut rău de această dispariţie . —Vă voi face altele, dar cu negru, ne-a spus David zîm- bind.

* * * .

în afară de cei doi brigadieri şi de instructorii amintiţi, unii profesionişti, alţii calificaţi aici datorită îrudemînării lor, – cum erau Mihalache de la cimitirul Belu-Bucuneşti, Flo- rincă, viticultorul de care am mai vorbit, şi Drăgan –, se mai aflau aici doi oameni extrem de dotaţi în această, meserie : Ivan Pavlov din Bucureşti şi Gh. Păun din Oraviţa-Banat. Aceştia excelau în arta fasonării pietrei şi piesele care au fost executate de aceştia, oricînd şi oricum, vor rămîne piese de artă, nu de diletanţi. între oamenii notorii şi cunoscuţi de toţi pietrarii mai erau un macedonean român, Bieluşcă, din Timişoara, un om mărunt şi gîrbovit care lucra la forjă şi ne călea dă’ţile şi şpiţurile, pontatorul Liuba, un ţăran dezgheţai din Banat, dintr-o comună de lingă Lugoj, despre care amicul meu Grigore Popa îmi spunea deseori că-i amintea de aurarii de pe

Rin din opera nemuritoare a lui Wagner «Rheingold» din lelralogia «Der Rieng des Niebelungen», referindu-se la capul mare, trupul umflat ca o băşică şi ochii bulbucaţi ca de brotăoel al acestuia, apoi «magul» Pândele Şerbănescu, arhitect din Bucureşti, un om de o cultură superioară de extracţie franceză. Lui Pândele Şerbănescu îi datorez cu recunoştinţă întreaga mea iniţiere în arhitectură, ca artă şi ca ştiinţă şi, mai mult, detalierile specifice în genialitatea realizărilor româneşti în expunerea cărora profesorul dovedea o cunoştinţă des; virşită, folosind cel mai fascinant vocabular pentru ilustrare şi apreciere. El îndeplinea o funcţiune mai mult teoretică decât practică aici, fiind socotit un fel de dispecer al şantierului pietrarilor.

Pândele Şerbănescu ocupase, pînă la arestare, postul de director al unui institut de arhitectură din Bucureşti. înaintea •celui de-al doilea război mondial fusese profesor la Institutul de Arhitectură Bucureşti, fiind un element extrem de capabil, cu studii strălucite în Franţa. Fusese activ şi în viaţa politică românească dintre cele două războaie mondiale, fiind membru marcant al partidului naţional-liberal, ocupîhd funcţiuni importante în administraţie şi în partid.

în timpul cînd fusese primar al Sectorului Verde Bucureşti, îmi povestea odată Pândele Şerbănescu, s-a lansat de către guvern o campanie amplă şi bine organizată de strângere în termen record a impozitelor pe clădiri, observîndu-se că erau o seamă de evaziuni nedeterminate precis.

— Am intrat şi eu direct în acea campanie, îmi povestea el. Am remarcat că între multe numere de stradă se aflau lipsuri de consecutivitate şi, bineînţeles, nu se aflau nici poziţii impozabile, precum nici descripţii de fond funciar.

Funcţionarul care mă însoţea, un expert în cadastru, cînd am ajuns la unele dintre numerele lipsă, şi unde am aflat un adevărat palat cu cîteva etaje, dar numai cu o intrare scundă, cu o vizetă minusculă, mi-a zis cu oarecare precauţiuni :

-— Domnule primar, acest local care acoperă numerele omise se bucură de un regim special. Se pare că este sub protecţia Palatului şi că sunt interese superioare investite aici...

— Ce Palat, mă, i-am zis eu. Eu sunt primarul sectorului şi eu trebuie să ştiu totul aici. Ia bate în uşa asta !

Cu oarecare sfială, funcţionarul a bătut anemic în uşa armată, fără însă nici un efect. Am început să dau şi cu pumnul. La vizetă a apărut numaidecît un ochi iscoditor. Dar pentru că

eu nu am încetat să bat, omul al cărui ochi era în vizetă a întrebat :

— Cine sunteţi şi pe cine căutaţi ?

—■ Aici este primarul. Deschide !, am zis eu.

Uşa cea grea, armată cumplit, s-a deschis încet, învîrtindu--se douăzeci de grade pe rulmenţi. în prag, cine crezi că a apărut ? Un fost sanitar din compania mea, un ovreiaş de prin Moldova, care îmi fusese în subordine pe front în 1917.

— Ce faci, măi Avrurn, aici ?, l-am întrebat eu, recunoscînidu-l numaidecît, .

— Răspund de această casă, domnule căpitan, îmi zise el supus, reactualizînd instinctiv timpurile de odinioară cînd ii eram comandant.

— Şi cine este stăpînul acestei case ?, am zis eu mai departe.

— Apoi, să vedeţi, îngăimă Avrum. Eu mă.mir că nu ştiţi chiar dumneavoastră, domnule primar ?

— Apoi, iată că nu ştiu, am răspuns eu. Vreau să ştiu de la tine.

Am intrat pe un coridor scund şi lung, luminat destul de sărăcăcios, condus de fostul sanitar Avrum şi urmat de funcţionarul meu. Deodată mi s-a deschis în faţă o sală extrem de spaţioasă, plină de birouri elegante, ceva ca în Occident, şi,aşa cum. eu nu mai văzusem, nimic asemănător în Bucureşti, cu zeci ,şi zeci de funcţionari şi dactilografe care lucrau febril, at.'it de intens împreună cu cei .»care le dictau, încît mi s-a părut că nici niu a fost observată intrarea noastră. Am urcat la primul etaj. Aici, aceeaşi activitate furibundă. La al doilea etaj, întru totul la fel.

■— Dar ce este aici, Avrume ?, am zis eu felcerului, vădit intrigat să văd toate acestea. Ce se lucrează aici şi pentru cine ?

În sinea mea prindeam să mă lămuresc ce se petrecea în inima Bucureştiului, dar am dorit să ¡aud ce-mi spunea Avrum. Omul s-a simţit strîmtorat în faţa autorităţii pe care o reprezentam şi mi-a răspuns :

— Aici este sediul masonic pe ţară, domnule căpitan.

— Aha !, am făcut eu. Şi de aceea nu plătiţi voi bani oraşului ? Dacă lucraţi pentru ţară, să plătiţi ţării banii care î se cuvin. Ia să-mi dai imediat suprafaţa locativă a acestui imobil, cu cămăruţe, camere, oficii şi tot ce aveţi. Eu am nevoie de bani, Avrume, de bani mulţi, nu de francmasonerie.

Avrum a schiţat un zîmbet larg, oarecum jenat, dar, pînă

la urmă, ca să-mi satisfacă curiozitatea şi să fie amabil cu mine în acelaşi timp, m-a condus în pivniţă, unde mi-a arătal toate vestmintele de ritual : sicriu, mistrie, şorţuri, riglă şi echer etc., folosite pentru introducerea de membri în lojă.

A doua zi aveam la casierul primăriei cecul de cîteva zeci de mii de lei, impozitul pe întreg anul financiar în curs, conform calculului funcţionarilor mei.

— Nu aşa şi nu numai atît, am zis eu şefului de serviciu de la venituri. Să se controleze din urmă, de cînd nu s-a plătit, şi să se pretindă toate chitanţele.

Desigur, nici regele Carol II şi nici ministrul de interne, generalul Gabriel Marjnescu, nu erau străini de această muşamalizare ordinară de impozite în folosul lojilor masonice din sud-estul Europei, care lucrau pentru infiltrarea comunismului în România, pentru uciderea celor mai buni fii şi fiice ale ţării în războiul care se regiza din umbră eludîndu-se fraudulos legile fiscale care, în cazul că erau nesocotite do bieţii ţărani români nevoiaşi, aceştia nu erau iertaţi de cele mai teribile penalizări, inclusiv închisoarea şi scoaterea la licitaţie publică a averii lor. Aceştia efectiv nu mai puteau suporta greul birurilor, care deveniseră adevărate calamităţi pentru ţărănimea noastră între anii 19?5—38 şi următori.

Pândele Şerbănescu mi s-a părut un om franc, şi de aceea i-am acordat creditul meu corespunzător, făcîndu-mi plăcere* să mă întreţin cu el cînd venea lîngă 'butucul meu. Omul fusese stăpîn. pe viaţa lui afară, era bine pregătit profesional, nu părea să datoreze nimănui nimic pentru ceea ce avusese în viaţă şi nu rîvnise la nimic mai mult decît la o viaţă confortabilă de burghez, din care o parte şi-o petrecea în Franţa, la rudeniile soţiei, fiica unui celebru arhitect şi constructor francez.

Arhitectul era un om de statură mijlocie, poate mai mult mic decît înalt, cu o faţă lungă, un nas proeminent, de bondar, ochii mici, în lumina cărora strălucea inteligenţa ca o lamă ascuţită de cuţit. Odată, venind dis-de-dimineaţă lîngă butucul meu de lucru, sub pretextul de a-mi da anumite lămuriri tehnice de executare a unei piese, fiind un. excelent «causeur», m-a antrenat într-o discuţie complexă, în care intra şi Mişcarea Legionară din ţar/i pe care el o condamna pentru consecinţele dezastruoase ale căror victime erau o seamă de tineri şi de oameni din închisori şi, chiar, din acest lagăr.

— Ştii, îmi zise el la un moment dat, că eu am fost de faţă la uciderea lui I. Gh. Duca, preşedintele consiliului de miniştri

din 1933. Am fost atît de zguduit de această crimă legionară încît chiar scuzele dumitale sentimentale, patriotice şi, mi se pare, desinteresate, pe care le invoci uneori, în apărarea tineretului aparţinător Gărzii de Fier, îmi sună supărător la urechi.

L-am rugat să-mi povestească scena, de care eu auzisem mimai de la alţii, întrucît la acea dată eram încă elev la şcoala primară.

— Fuseserăm invitaţi de regele Carol II, la Castelul Sinaia, mai mulţi fruntaşi ai partidului naţional-liberal. Cei care primiserăm invitaţiile îl însoţeam pe preşedintele cabinetului Ion Gh. Duca. Era în pragul anului nou 1934, exact la 29 decembrie 1933. Carol intenţiona să introducă unele reforme sociale care afectau direct statutul funcţionarilor şi studenţilor, ca taxe, impozite ete. Cum îi era obiceiul acestui suveran autoritar, el sugera ideea, iar membrii cabinetului şi consilierii trebuiau să afle formula constituţională de realizare a acesteia. A fost un conciliabul antrenant, urmat de o masă bogată, regele dovedindu-se a fi un extrem de binevoitor conviv cu noi toţi, amuzîndu-ne deseori cu anecdotele sale.

Puţin după ce s-a înserat, am plecat cu maşinile la gara Sinaia, de unde urma să luăm trenul special de pe peronul regal, fiind oaspeţii majestăţii sale. Era o seară rece de iarnă, cu zăpadă multă. Mă aflam lingă I. G. Duca, care mă luase de braţ să-mi vorbească, în clipa cînd -am simţit ceva straniu, o mişcare spontană de oameni siperipţi, apoi am auzit imediat o detunătură de armă foarte aproape de noi, al cărei proiectil a lovit în piept chiar pe premier, care s-a prăvălit ca un buştean într-o parte, scoţînd un geamăt greu, sufocant. Un fum artificial ne-a învelit pe toţi ca într-un nor gros. Suita premierului şi agenţii de securitate au început, imediat, să se agite, să ţipe, iar unii să-şi caute un scut de pază.

Ion Gh. Duca a fost împuşcat de un legionar, din grupul cunoscut, ulterior sub numirea de Nicadori.

(Nicadorii corespundea unui abreviativ dat celor trei autori ai asaltului : Nicolae Consitantinesou – care trăsese –, Doru Belimace şi lancu Caraniea).

Eu am fost acela care am chemat pe rege la telefon şi i-am comunicat tragica ştire. Carol a avut un moment de ezitare înainte de a-fni confirma recepţionarea comunicării mole, l-am auzit respirând din greu, şi apoi mi-a zis :

— C’est moi qui l’ai tué.

De aici îmi vine desgustul faţă de tot ce este legionar,

chiar dacă cei mai mulţi din tineretul ţării au fost de bună credinţă. Să nu mă înţelegi greşit că suspinul regal mi-a influenţat convingerile ! Crima, în sine, pe ascuns, tâlhărească, aceasta m-a'şocat şi mi-a produs resentimentul pe care nu mi-l pot înăbuşi nici azi şi nici aici, între atîţia „camarazi" pe care îi văd roind'pretutindeni în acest lagăr.

Mi s-a părut semnificativă exclamarea regelui în faţa tragediei întâmplate pe peronul gării Sinaia. Din cite eram informat, legionarii au hotărît uciderea lui I. Gh. Duca, indiscutabil, un eminent om de stat, cu un bogat activ politic în spate (fost ministru de cîteva ori înainte şi după primul război mondial, distins diplomat în cadrul Mţcii înţelegeri şi doctrinar financiar al României), pentru mai multe motive, dintre care, preeminente,. opoziţia sa dură împotriva mişcării studenţeşti pe care căuta să o sugrume şi, apoi, favorizarea emigrării evreilor polonezi în România. Numărul evreilor în România, la acea dată, era de peste 1.200.000. Mişcarea studenţească se ridicase ca un bastion împotriva comunismului din partea de răsărit a ţării, Rusia sovietică, şi totodată, această mişcare studenţească căuta să fie expresia dinamică de revendicări în procesul natural de promovare a elementului naţional, – în cultură, economie şi comerţ –, capturat, în mare măsură, de , minorităţile naţionale, între care evreii deţineau frânele. Pe de altă parte, se pare că premierul I. Gh. Duca era el însuşi francmason, şi intenţiona să introducă o lege de desfiinţare a Mişcării Legionare, sau Garda de Fier, cum se mai numea.

❖ * ❖

La Mustaţa se muncea intens şi se executau tot felul de lucrări, atingînd toată gama variată a posibilităţii exploatării umane. Munca trecea de la. cele mai primitive mijloace de exploatare, – sapă, rangă, roabă –, şi ajungea pînă la lucrările de precizie din atelierele mecanice (cîţiva deţinuţi au reuşit să fabrice chiar un pistol pe care au intenţionat să-l dea cadou directorului lagărului care, însă, i-a pus în lanţuri şi în carceră pentru inimaginabila lor performanţă ou uneltele lor inadecvate). Toată aceâstă muncă se făcea cu preţul inestimabil al sănătăţii şi vieţii umane care era pusă la mezat de asupritorii unui popor căzut în lanţuri prin trădare.

În afară de munca în apă, de la digul care se construia prin Siutghiol, unde eram minaţi literalmente cu bâta şi arma

în apa adîncă, să potrivim arocamenţii, pînă la infernala alimentare cu piatră a concasorului, sau Moara Dracilor, şi apoi, de încărcare în vagoane a pietrei de sub jgheaburile de metal, – într-o atmosferă îmbibată de praf de calcar –, totul era odios, infernal, totul contribuia la eroziunea energiilor fizice şi psihice ale omului. Anotimpurile nu.existau pentru noi decît în calendar ; noi trebuia să executăm programul unuia şi aceluiaşi lucru, pe orice vreme, cu orice risc.

Treceam spre primăvară. Ca întotdeauna cînd simţeam adierea încălzită *a* aerului şi cînd ziua prindea să se lungească, oamenii, întocmai ca animalele din grajdurile şi staulele de iernare ale ţăranilor, deveneau mai exuberanţi. Un curent nou, adine, de vitalitate proaspătă, renăştea în noi şi chiar dacă, uneori, ne mai pătrundea cîte o sabie de ger sau viscol, noi obişnuiam să ne împărtăşim unul altuia încrederea nestrămutată într-o zi mai bună în mîine, poate, definitiv mai bună, pentru toată lumea căzută în suferinţă.

- Bate vînt de libertate. .

Niciodată nu spuneam, la trecerea dinspre iarnă spre primăvară, că batea vînt de primăvară. -Noi nu ne gîndeam decît la un anotimp al condiţiunilor umane de vieţuire şi de afirmare, de aceea nu ne interesa faza de sporire a luminii şi diferenţiere a climei de la un sezon rece la altul mai cald. Noi nu aşteptam decît un. anotimp al vieţii, care era. al libertăţii.

Soarele se apropia cu repeziciune de apus cînd brigăzile de la Mustaţă se aliniaseră pe enormul platou de adunare, pentru numărătoarea noastră canonică, care premergea întoarcerii la barăiile din lagăr.

Spre deosebire de alte dăţi, pe liniile de circulaţie curentă a căii ferate, am observat cîteva vagoane frigidere, în care bănuiam că se afla carne adusă pentru noi. Trecuseră cîteva luni de cînd am devorat mai degrabă decît am mîncat iapa albă a lagărului, care a sucombat sub bisturiul veterinarului, rteputînd naşte mînzul. Un oarecare curaj şi neastîmpăr ne cuprinseseră pe toţi privind la trenul încărcat cu carne, după cum ne imaginam noi.

Intr-adevăr, speranţele noastre nu au fost decît pe jumătate înşelate, de data aceasta. în cele cinci vagoane fuseseră încărcate la abatorul central din Bucureşti, cîteva sute de capete de vită pentru Peninsula.

Motivul pentru care se dăduse adunarea brigăzilor ceva mai degrabă în această seară de martie, cînd încă mai viscolea ea la Crăciun şi era ger de crăpau pietrele, fusese ca deţinuţii,

în drumul lor spre lagăr, să ia cîte un oap de bovină şi să-l transporte pînă la magazia lagărului.

Brigăzile se încolonau într-o anumită ordine de marş spre lagăr. Pietrarii erau printre primele brigăzi, întrucât baraca ■noastră se afla la extrema vestică _a lagărului. Deci, rândul nostru la primirea sarcinei care ne revenea era printre cele dinţii.

Din.timp, agenţii lagărului urcaseră în vagoane cîţiva deţinuţi mai tineri adunaţi de la mai multe brigăzi, care înmânau fiecărui om, la trecerea prin faţa vagoanelor, cîte o căpăţînă de vită, un craniu albăstrui, îngheţat. Ochii vitei erau ieşiţi din orbite, mari oît ouăle de gâscă, violeţi, maxilarele strânse ori relaxate, şi limbile animalelor se vedeau strânse în cavităţile gurilor congelate. în starea apropiată a morţii în care ne aflam, obligarea de-a transporta un craniu după cap pînă la lagăr era o încercare de-a dreptul revoltătoare şi ticăloasă. Pe lingă că eram noi înşine îngheţaţi, aşezarea pe umeri a unei căpăţîni îngheţate ca un sloi ne reducea puterile de rezistenţă la minimum în efortul care ni se cerea. Noi înşine eram secătuiţi şî ajunseserăm la sub jumătate din ceea ce fuseserăm sau, din punct de vedere medical, ceea ce trebuia să fim. Or, o căpăţînă la orice bovină prezintă între 10 şi 15 la sută din greutatea întregului corp, deci se poate bănui că aceste căpăţîni, care variau de la 25 la 50 de Kg., erau prea mult pentru posibilitatea unui om de 50—70 de Kg., de a fi cărate peste 1 km., cât era depărtarea de la Mustaţa la lagăr.

Oamenii ocoleau sistematic trecerea prin faţa vagoanelor frigidere. Cîţiva miliţieni care erau de faţă pentru supraveghere sileau oamenii să ia căpăţînile, îi bruscau, cu toate că cei mai mulţi se scuzau că nu aveau puterea fizică să poarte această greutate, sau că erau prea bătrâni sau bolnavi. Cînd, totuşi, nu puteau evada de sub persuasiunea miliţienilor şi brigadierilor, oamenii luau căpăţînă după cap, şi apoi, în clipa următoare, se rostogoleau peste traverse, lăsând căpăţînile să se prăvălească pe taluzul înalt al rambleului, pînă jos, printre bolovani. Oricum, a fost destul de anevoios să se afle oamenii necesari întreprinderii acestei corvezi diabolice.

Cînd m-am apropiat şi eu de vagon, cîţiva oameni mai bătrîni din brigada mea se ciorăvăiau chiar cu miliţienii şi se sileau să le explice refuzul lor. Eu am trecut fără nici un cuvânt de cîrtire, cu inima, însă, neagră de indignare pentru mârşăvia care ni se înscenase, dar, în conştiinţa mea, pe deplin convins că aceste căpăţîni, într-o formă sau alta, urmau să

fie purtate la lagăr numai de noi, şi numai de noi, cu toate că furgoanele batalionului de gardă şi ale lagărului zăceau ia scut în şoproane şi caii lîncezeau .în grajduri calde. Am cerut să mi se dea un cap de bou. ■

— Priviţi, exclamă, vădit surprins, miliţianul de gestul meu, cum moşneagul ăsta execută ordinul fără nici o şovăire.

Oamenii care mă 'cunoşteau zâmbeau în barbă, pentru că eu eram cel mai tânăr în acea brigadă, spre deosebire de a doua brigadă de pietrari care, avea şi alţi deţinuţi mai tineri ca mine, ca studentul Petrică Drăgulete, teologul Const Foica, nişte ţărani şi- alţii. Dar, pentru că eu aveam mustaţa mea stufoasă, închiciurată bogat de promoroacă, eram luat ceea ce nu eram cîtuşi de puţin, în faţa seniorilor brigăzii mele. .

Incidentul acesta m-a turburat mai mult decît mi-aş fi putut închipui în prima clipă. Mi-am dat seama că nu numai sub aparenţele mizerabile sub care eram număraţi de agenţii Ministerului de Interne, dar şi sub acelea ale valorilor noastre fizice şi morale, scara de evaluare era inversată radical. De aci durerile şi suferinţele care se înfigeau în fiinţele noastre deveneau fără de seamă mai crude şi mai distrugătoare. -

Cortegiul acestor capete belite de dobitoace rânjind macabru, îngheţate ca nişte rădăcini apocaliptice, încărcate pe spinările unor 'nenorociţi cîrpiţi şi degeraţi, sub cerul sumbru şi foarte coborît atunci al Dobrogei vînzolite de zăpadă şi încrâncenată de ger, prezenta tabloul inedit al unei umilinţe înfiorătoare, al unei terori cumplite, al unei batjocuri criminale regizate sadic de un regim creat de capetele scelerate ale unor nemernici care nu au ştiut niciodată ce înseamnau valoarea şi condiţia umană, în care nu au crezut vreodată şi nu vor crede niciodată.

Valoarea umană este apanajul culturii organice a unei . societăţi şi este străină complet de afiş. Ea este ceea ce Dumnezeu a creat în Paradis şi spre ceea ce noi tindem să ne reîntoarcem. -

19. Intelectualii

Canalul Morţii a fost supranumit şi cimitirul burgheziei şi intelectualităţii române. Dacă se are în vedere data cind a fost iniţiată construirea Canalului, – marea criză internaţională din 1947 –, cind lumea se afla mai aproape ca niciodată, înainte şi

apoi după acest an, de izbucnirea celui de-al treilea război mondial şi apoi, dacă se ţine seama de data încheierii abrupte a lucrărilor, odată cu moartea lui Stalin (5 martie 1953), supranumirea de mai sus pare nu numai plauzibilă, dar de-a dreptul perfect rezonabilă şi logică.

Distrugerea economică a unui stat fundat pe un anumit sistem politic şi social nu asigură implicit şi desfiinţarea pericolului resurecţiei, ca să nu spunem al opoziţiei, care rămîne latentă atîta timp cit autorii vechii, orânduiri mai prezintă o potenţialitate susceptibilă de a influenţa masele ori, pur şi simplu, mai rămân în viaţă. De aceea, după ce comuniştii au dărâmat toate temeiurile statului «naţional, unitar, indivizibil şi inalienabil», cum era definit în titlul I al Constituţiei Ţării din 1938, structurat pe ocrotirea şi promovarea proprietăţii private, inamicul intern, al cărui cap trebuia sfărâmat fără de întârziere, era acela al intelectualităţii române, al burgheziei oraşelor şi satelor, pirghiile de odinioară ale României. Ţărănimea simplă, cu toate că forma «talpa ţării», sau 75 % din totalul populaţiei, nu ajunsese să joace rolul cuvenit în conducerea destinului ţării (ceea ce, probabil, ar fi dat altă rezistenţă statului român în perioada critică 1938—1940), ci a rămas o simplă cenuşăreasă la cheremul unor carierişti şi exploatatori politici ai bunei Credinţe a acestei pături colosale de electori.

La Peninsula, înainte de a fi fost adusă marea recoltă de «administrativi» din 1951, intelectualii şi ceea ce numim noi burghezia românească constituia marea majoritate a populaţiei lagărului, aproximativ 80 %. Restul era format din ţărani cu proprietăţi sub cinci ha. de pământ, mici meseriaşi, ofiţeri, subofiţeri, funcţionari etc.

Rolul intelectualului în închisoare a fost covârşitor, în toată perioada crudă de exterminare de după anul 1948 şi, mai tîrziu, după 1957. După această perioadă, intelectualii de suprafaţă – o bună parte – au început să dea semne de oboseală, să accepte compromisuri dictate de împrejurările coercitive care persistau draconic şi, aparent, se chiar consolidau, în faţa refuzului Occidentului de a pretinde Rusiei comuniste respectarea executării întocmai a tratatelor şi angajamentelor internaţionale pe care şi le-a asumat cu privire la soarta statelor captive şi, mai mult, de a-şi revizui ele însile atitudinea, care s-a dovedit absolut trădătoare faţă de o mare parte a lumii. Acele mari puteri, de care noi legaserăm speranţe nebuneşti, au negociat şi au semnat

tratate de pace în contul micilor state interesate, peste capetele milioanelor de oameni insei avizaţi, acceptind să discute cu guverne nereprezentative, uzurpatoare, impuse de Kremlin în interiorul său. Atît în SUA, cît şi în Europa, guvernele au căzut în mîinile unor profesionişti politici, fără viziuni istorice, strîmtoraţi de nepopulari- tate şi impotenţi în a despica zări noi omenirii spre libertate internă şi externă. Lumea, şi în interiorul ei, state şi naţiuni au fost înjumătăţite ,pe bază de forţă brută, justiţia fiind aruncată la coşul cu rebuturi. Umbra comunismului a estompat întregul glob, omenirea intrând într-o eclipsă sumbră de moarte, în aşteptarea îndelungată a luminii care nu a mai venit.

Aceia dintre intelectualii care nu au fost digeraţi de regim, între 1948 şi 1957, au fost readuşi la închisori, ulterior, în 1958—1959, unde regimul a impus acestora, cu o cruzime bestială, un proces complicat şi sadic de lichidare a demnităţii lor umane, arzînd cu fierul roşu, fără cruţare şi definitiv, orice fibră vie de onoare, patriotism, credinţă şi împotrivire, proces care s-a încheiat relativ în anul 1964.

Intelectualii de la Peninsula prezentau o constelaţie extrem de diversă, atît sub aspectul preocupărilor cît şi al vîrstelor, al ideologiei în care se formaseră, al responsabilităţii sociale şi influenţei conducătorilor care ii patronaseră, îneît mi-ar fi imposibil să înfăţişez un tablou sinoptic satisfăcător, în care să cuprind toate caracterele distinctive necesare pentru a împlini fidel expresia unei realităţi. Aveam aici savanţi în ştiinţă, oameni politici care duseseră ani de zile pe umeri destinele ţării cu demnitate şi abnegaţie incontestabilă, filozofi, poeţi, scriitori, avocaţi, industriaşi, medici de prestigiu universal, mari şi mici proprietari, conducători de oşti, ţărani destoinici şi meseriaşi do înaltă calitate. Din punctul de vedere al apartenenţei politice, consistenţa era tot atît de multiplii în filiaţie : naţional-liberali, naţional-ţărănişti, legionari, so- ciali-democraţi (mai puţini), monarhişti, republicani, independenţi, iară convingeri politice, etc. în ceea ce priveşte criteriul religios, 99 »/₀' erau creştini, dintre care majoritatea covârşitoare ortodocşi, apoi greco-catolici (din Ardeal şi Maramureş), romano-catolici, protestanţi, reprezentanţi ai cîtorva ramuri sectare (baptişti, penticostali, martori de-ai lui lehova) – foştii studenţi în Biblie, iar restul de

1% musulmani, mozaici şi fără de religie.

Munca istovitoare la care eram supuşi nu ne mai lăsa timp pentru preocupările intelectuale, decît rareori, şi acestea, fie pe şantiere, dacă se întâmpla să lucrăm mai mulţi intelectuali' în aceeaşi grupă, fie uneori, în timpul mesei sau în interiorul lagărului, în cîte o duminică după masă, în timpul executării programelor administrative, pe platou cînd ne încolonam pentru ieşirea la muncă, sau în ocaziile cînd eram scoşi la infirmerie' şi eram ţinuţi în aşteptarea consultaţiilor ¡re sală. Oricum, schimbul de idei, discuţiile rodnice, informative sau de concepţii pe care le purtam constituiau hrana – preţioasă a minţii şi sufletelor noastre.

Preocuparea primordială a noastră era, în primul rînd, supravieţuirea biologică, apoi supravieţuirea mintală, morală şi de perseverenţă în cauza pentru care luptaserăm, a libertăţii individuale şi naţionale. Pentru noi, adevărurile universale se reduseseră la foarte puţine pe care le puteam număra pe degetele unei singure mîini. Intr-un anumit sens, aş putea să afirm că aceia dintre intelectualii care au rămas dedicaţi acestor comandamente stricte – de ordin biologic, subordonate sincer celor de îndatoriri interioare în slujba unui ideal – au rezistat mai bine şi au ieşit, în toate cazurile, nealteraţi în personalitate de la închisoare.

Au fost între intelectuali persoane care s-au încadrat dis-- ciplinei muncii, acomodîndu-se situaţiei impuse. Au fost alţii care nu s-au supus, fie dintr-o îndîrjire a convingerii Jor, că ceea ce se întreprindea cu noi era pur şi simplu o lucrare din domeniul crimei premeditate, împotriva căreia trebuia să se reacţioneze cu orice risc, în vreme ce alţii nu dispuneau de capacitatea fizică să depună nici un efort, fie dintr-o deficienţă organică, fie din în abilitate.

în brigada mea aveam pe un fost şef al Gării de Nord din Buclreşti, lian Cuşbă, fiul magistratului militar din Iaşi, colonel I. Cuşbă. Acest bărbat muncea din greu, întotdeauna reuşind să se apropie de norma cerută şi, chiar uneori, să o atingă. De asemenea, profesorul Nicolae Zamfirescu şi învăţătorul Grigore Zamfiroiu, ambii din Bucureşti, erau -remarcaţi deseori de brigadier pentru randamentul muncii lor, socotit satisfăcător. Aceşti intelectuali erau relativ sănătoşi, în floarea vîrstei, ambiţioşi şi, mi s-a părut mie, foarte interesaţi în suplimentul zilnic pe care îl primeau cei care munceau mai bine şi, apoi, aceştia ca şi alţii, credeau în aplicarea eliberării condiţionate.

Profesorul Nicolae Zamfirescu era un eminent istoric naţional, cu strălucite studii în România şi la Varşovia, unde şi-a pregătit teza pentru doctorat, asupra Dumbrăvii roşii, comunii din judeţul Storojineţ, la marginea căreia se afla pădurea de stejari răsărită din ghinda semănată din porunca lui Ştefan cel Mare, în brazdele arate cu cei 10.000 de polonezi capturaţi şi înjugaţi la plug, după bătălia de la Codrii Cos- minului.

— Aş .vrea să-ţi dau un element esenţial în interpretarea afirmaţiei făcute de Grigore Ureche, privitoare la latinitatea noastră, mi-a spus el odată. Grigore Ureche, cum bine ştii, s-a folosit în cronicile sale, în mare măsură, de izvoarele istorice poloneze, cînd a scris *Letopiseţul Moldovei* de la 1359 pînă la ,a doua domnie a lui Aron Vodă tiranul din 1595. El este cel dinţii dintre cronicarii noştri moldoveni care a declarat originea latină a'poporului român, spunînd : «De la Râm ne tragem şi cu a lor cuvinte ni-i amestecat graiul...».

■ în cronicile timpului, pe care le-am cercetat pentru teza mea, dintre care capitale mi s-au părut ale lui loachim Bielski, *Cosmografia* lui Sebastian Muenster şi alţii, de care Ureche, Miron Costin sau Simion Dascălul nu erau străini, am fost . surprins să întîlnesc exact aceeaşi formulă de introducere, la toate acele cronici pe care eu le-am cercetat în original, adică, «de la Râm ne tragem».

Desigur, cronicarii polonezi işi declarau descendenţa spirituală de la Roma, religia lor fiind cea catolică. La noi, în schimb, declaraţia lui Ureche mai mult ca sigur, luată ca un leit motiv, s-a întîmplat să fie cit se poate de fericită, afirmîndu-se, în cazul nostru, descendenţa gentilică latină a neamului nostru. Fără îndoială, această afirmaţie poate fi considerată ca prima lumină aprinsă în istoria noastră asupra originii latine a neamului românesc.

între intelectualii care munceau cu extraordinar zel în lagăr, amintesc cazul profesorului losifescu din Piteşti, care lucra la munci interioare, la tencuit. Acest om ajunsese să depăşească cu mult orice normă realizabilă de un meseriaş civil, ajungînd la 24 m^2 de tencuire pe zi. în schimb, profesorul Brăescu.din Cîmpulung Muscel, un om extrem de vivace, vorbitor fulminant, ale cărui cunoştinţe filozofice mi s-au părut de-a dreptul enciclopedice, îşi petrecea tot timpul la carceră, respingînd orice fel de muncă.

—- Eu nu am pus dinamită la bazele regimului, şi-a explicat el odată atitudinea negativă din lagăr. Dacă am vorbit şi mai continui să vorbesc împotriva unei rânduieli care nu-mi

convine, aceasta nu înseamnă să fiu pedepsit dublu odată, să fiu închis în baza unei hotărâri judecătoreşti, şi al doilea, să fiu obligat să execut o muncă idioată, care îmi pare absolut reprobabilă. Muncirea noastră în mod sclavagist nu are nici o raţiune, nici teleologică, nici juridică, nici umană. Aceasta este o condamnare la moarte, dacă noi executăm ordinele întocmai ale administraţiei, iar dacă lucrăm sub impulsul determinant al conştiinţei noastre siluite, înseamnă că noi acceptăm să ne sinucidem pentru o cauză care nu este a noastră.

Dinitre oamenii oare, efectiv, nu puteau munci, erau un (nare număr de inapţi fizic, handicapaţi sau neîndemînatici. Mi se turbură şi azi sufletul şi se răzvrăteşte întreaga mea fiinţă, la amintirea supliciilor la care a fost supus farmacistul dr. Hristache Stratulat din Tecuci. Mă nimerisem cu el în aceeaşi brigadă pentru un anumit timp. M-am bucurat de prietenia lui şi, mai mult, de stima şi preţuirea lui precum şi a amicului său, avocatul Dionisos Cristoforatus din Galaţi, fostul primar naţional-liberal al oraşului. Cu ultimul am ajuns să lucrez la pietrari în faza de lichidare a lucrărilor de la Canal. Farmacistul Stratulat era un bărbat înalt, dar plăpînd, puţin gîrbovit, fără de vigoare, o fire extrem de nervoasă, incit niciodată nu putea fi calmat cînd se agita pentru o cauză sau alta, chiar dacă miliţienii îi aduceau lanţurile şi i le puneau la picioare.

— Sunteţi nişte criminali, nişte bestii ordinare, şi veţi răspunde odată în. faţa tribunalului naţiunii pentru toate crimele pe care le faceţi !

L-am auzit de multe ori pe Stratulat debitînd aceste invective grave, nu numai la adresa personalului militar şi de supraveghere a lagărului, dar şi a brigadierilor, pontatorilor şi şefilor de şantiere, ori chiar a cîte unui şef de grupă mai afurisit.

Odată am fost chemat la biroul de distribuire a pachetelor. Cu mine a mai fost chemat avocatul Adrian Dobrescu şi încă cineva, tot pentru aceeaşi raţiune. Erau de faţă doi ofiţeri străini, securistul lagărului locotenent Chirion, primul brigadier Gujbă şi încă un deţinut care servea ca om de încredere al administraţiei la descărcarea şi distribuirea pachetelor.

— Domnule Cârja, mi s-a adresat Gujbă, te-am chemat aici să dat o declaraţie asupra lui Hristache Stratulat, prietenul dumitale. Anume, să aşterni pe hîrtie ce ştii despre el, relativ la refuzul lui de a munci şi că agită lumea pe şantier împotriva regimului.

— 11 cunosc pe domnul Hristache Stratulat ca un om bolnav, am zis eu, care, cred eu, nu poate munci la piatră sau la săpături. În ce priveşte acuzaţia că s-ar deda la acte de agitaţie, despre acestea eu nu am nici o cunoştinţă. L-am auzit vorbind de unul singur, uneori, dar nu am înţeles că turbura munca celorlalţi deţinuţi.

-— Eşti un bandit la fel ca el, îmi zise cu dispreţ Chirion, şeful biroului politic al lagărului. îţi vom tăia şi dumitale pachetul ,pe un termen nedefinit, ca să ştii pe ce lume trăieşti.

— Nici aşa nu am primit pachet de şase luni de acasă, am zis eu. Ceea ce v-am declarat este adevărul curat şi eu, dacă doriţi declaraţia mea scrisă, o formulez întocmai cum aţi auzit-o.

— Marş la baracă, îmi ţipă cu duşmănie locotenentul Chirion. ■

Cînd am ieşit pe uşă, i-am văzut pe ceilalţi doi din brigada mea care fuseseră aduşi să depună şi ei, iar pe drum spre baracă l-am întîlnit pe brigadierul meu Dumitru Pop, escortîndu-l pe avocatul Dionisos Cristofioratus care era livid şi îi tremura bărbia.

Am aflat mai tîrziu că Stratulat era la carceră şl că i se făcea o anchetă specială de către securitatea din Constanţa, pentru înscenarea unui proces de agitaţie internă. După două zile farmacistul a fost adus la brigadă de unde şi-a luat bagajul şi ne-a spus că a fost repartizaţi la inapţi. Administraţia nu a reuşit să obţină nici o declaraţie incrimi.nantă împotriva omului, care abia îşi mai ducea viaţa de la o zi la alta.

* * *

Alegerea generalului D. D. Eisenhower ca cel de al 34-lea preşedinte al Statelor Unite, în luna noiembrie 1952, ne-a umplut inimile de speranţă. Vestea alegerii lui ne-a parvenit ,prin- tf-un ziar strecurat pe filiera noastră obişnuită şi printr-o comunicare directă a oamenilor, care aveau contactul cu civilii ce auziseră, rezultatul alegerilor la posturile de radio.

Discursul său patetic, în care se simţea bătînd inima unui mare ostaş şi patriot, a unui- om încălzit de idealurile de eliberare a omenirii subjugate din captivitatea în care ajunsese după cel de-al doilea război mondial, era categoric un avertisment dat asupritorilor noştri, indiferent că aceştia se aflau

la Kremlin sau la Bucureşti, la Peking sau în Berlinul răsăritean.

—• Eisenhower, îmi vorbi un gazetar, este omul providenţial. El a condus la victorie invazia americană din Normandia, el a cîştigat bătălia în Europa şi, dacă a candidat şi a fost ales, aceasta se explică prin consensul electorilor americani de a-i pune încă o dată în mînă sceptrul puterii pentru ca victoria americană să devină definitivă, nu numai împotriva teroarei hiîleriste, dar şi a aceleia comuniste. Se merge spre un mare secol, acel al unei «Pax Americana».

Silogismul omului părea rezonabil într-un anumit fel. Aş putea spune că aproape toată lumea aveam aceeaşi credinţă, după ce citiserăm în extenso discursul solemn al generalului. Parcă respiram mai uşuraţi, parcă aveam un alt elan în noi şi priveam cu mai multă încredere la ziua de mîine, cînd aşteptam să bată şi pentru noi ceasul salvării. în inima fiecăruia dintre noi se gravase adînc fraza : -«Mai bine din nou raniţele în spinare, decît să rămînă p parte a lumii sub jugul teroarei». Nici că se putea spune ceva mai frumos, mai potrivit, mai reconfortant pentru milioanele de sclavi din ţările captive !

Ne-am înşelat amarnic. Generalul de fier s-a dovedit extrem de maleabil, o păpuşă politică în calculele partidului republican, care îşi alesese acest erou de pe cîmpul de lupte, ca să câştige preşedinţia Statelor Unite la care partidul nu mai avusese acces de peste 20 de ani. Dintr-un brav şi admirabil ofiţer, partidul republican a făcut un bibelou preţios, dar neputincios. Noi nu ştiam, şi nu aveam de unde şti, despre existenţa bubelor scîrboase ale unui sistem politic greoi în a lua decizii istorice. America nu s-a mişcat niciodată inspirată exclusiv de atitudini morale, ci numai sub determinări stringente de fapt, imperioase, susceptibile de a-i periclita securitatea. Apoi, că a urmat aureolarea intervenţiilor, aceasta a fost lucrarea profesorilor de istorie şi a unor gazetari de duh. în primul război mondial, SUA a intrat în război de teama pericolului german a cărui cismă se auzea cum bătea cadepţa pînă la Washington. Indiscutabil, Germania amenința să devină o forţă mondială unică, discreţionară. în al doilea război mondial SUA a intrat în alianţă cu puterile vestice exact pentru aceeaşi teamă a coastei de vest europene, cînd forţa Im Hitler apărea apocaliptică la orizont şi acela, desigur, nu sar fi împiedicat să treacă Atlanticul şi să pună zvastica la Washington. Acum, America se va mişca numai cînd Rusia şi

China vor afla, eventual, o platformă de înţelegere şi, unite prin firul comun al internaţionalismului proletar, vor înălţa secera şi ciocanul deasupra securităţii Americii. Pînă atunci, Statele Unite vor dormita şi nu vor acorda atenţia cuvenită statelor subjugate de comunism care, ele şi numai ele, singure ele, vor fi acelea care, solidarizîndu-se într-un efort comun, vor aduce limpezirea anarhiei internaţionale de azi.

* * *

După cum am mai amintit, grupul ziariştilor şi scriitorilor exercitau o influenţă simţită în lumea lagărului. Aceşti oameni îndrăzneau să analizeze cu competenţă fapte, să discearnă esenţialul din accidental, să impulsioneze speranţe şi să ţină caldă inima oamenilor oropsiţi, umbrită de moarte.

La pietrari am ajuns să avem curînd, ori de cîte ori se dădea prilejul, întruniri ale celor mai diverşi oameni de cui- . tură de la Peninsula. în. jurul unui prici se adunau deseori poeţii Grigore Popa, Horia Niţulescu, Victor George Dumitrescu, Codin Lăzărescu, fostul director al revistei bucureştene Citadela, bardul Canalului, Teoîtşri Mihădaş, poetul macedonean ţăran Nicolae Catrana, etc., scriitorii D. D. Atanasiu, autorul acelui duios roman *Nyussu,* Gabriel Ţepelea, loan Antonaru, Pinças Sarelli, editorul Tiberiu Orosfăianu din Cluj, doctorul V. V. Trifu, elevul strălucit al savantului Nicolae Paulescu, filozoful Ştefan lonescu, Emilian Malciu etc.

Odată, dm V. V. Trifu, care a fost primul deputat ales în România al partidului Cuza-Goga, a întîrziat să iasă din dormitorul nostru înainte de a intra brigadierul, care obişnuia să ne facă anumite comunicări după masa de seară. Cîţiva dintre noi îi turnam seară de seară ciorbă într-o gamelă mai mare, astfel ca să-l ajutăm pe bietul medic să se întremeze. Şi el era unul dintre magi. V. V. Trifu fusese un om voinic, dar aici se prăpădise, era numai piele pe oase. Devenise foarte errţotiv din cauza slăbirii. Deseori îi apăreau lacrimile în ochi, îndeosebi, era foarte mişcat cînd ne povestea despre regina Elisabeta, soţia regelui Canol I.

— Am copilărit lingă palatul regal şi eram cunoscut fa- mi' ei domnitoare, datorită relaţiilor tatălui meu, care era un furnizor al Coroanei. Carmen Sylva ne chema deseori pe copiii din preajma palatului într-o grădiniţă a sa unde ne ciuta la mai multe instrumente sau ne citea din gingaşele ei poezii. Nu ştiu

dacă toţi copiii o înţelegeau, dar eu vorbeam germana. De cîte ori nu m-a ridicat în braţele ei nobile şi mi-a sărutat fruntea !

V. V. Trifu era un savant al ocultei masonice. Lui i se datoreşte prima divulgare a tuturor evreilor masoni strecuraţi cu nume false în parlamentul şi senatul român, precum şi în marea industrie. El este acela care a prezentat lista acestora în plină şedinţă unită a celor două corpuri legislative, spre stupoarea tuturor.

— Dar cum, doctore, ai reuşit să-i dibuieşti pe toţi ?, a fost el întrebat de unii şi de alţii dintre colegii săi parlamentari. Doar majoritatea au nume neaoşe româneşti şi îşi dau originea de la ţară ?

— Foarte simplu, zise doctorul. întîi i-am întrebat pe ei, amical, care le-a fost numele înainte de cel cunoscut public. Cu câteva puţine excepţii, toţi şi-au spus numele anterior, care avea tot o rezonanţă românească. Apoi le-am căutat prietenii, care mi-au spus numele de dinaintea celui pe care îl aveam eu obţinut chiar de la titulari şi astfel, aproape în toate cazurile, am ajuns la numele autentic al ovreilor camuflaţi.

În acea seară de care aminteam mai sus, mi-am terminat, printre primii, sorbirea ciorbei şi m-arn îndreptat spre jgheabul din spălător să-mi clătesc gamela cu apă rece. în faţa uşii, pe coridor, l-am aflat pe V. V. Trifu cu şapca în mînă, şi plîngînd şi tremurînd ca varga în faţa brigadierului Grigore Pop.

— De ce ai vărsat mîncarea aici ?, îi reproşa cu voce aspră brigadierul. Cine eşti tu şi ce cauţi aici ? Nu ştii că nu e voie să intri în altă brigadă înaintea de a avea permisiunea brigadierului ? Şi încă iei şi mîncare de la oamenii mei ? Ia şterge imediat porcăria făcută. Cum te cheamă ?

Am intervenit imediat şi i-am explicat brigadierului că cineva nu mîncase ciorba, primind pachet de acasă, astfel că i-o cedase medicului care era slab şi avea nevoie de ceva mîncare în plus.

— în ce priveşte vărsarea mîncării pe sală, o voi şterge eu, i-am spus brigadierului.

— Aceasta în nici un caz, nu !, răcni brigadierul. El să şteargă ce a făcut, mai zise el şi trecu în dormitor, cu paşi

largi, părăsindu-ne şi uiitînd, probabil, în clipa următoare, admonestarea făcută.

în ceea ce constituia elita ¡politică a acestui lagăr de pe Canal sngurul lagăr de altfel, cu elemente selecţionate în med deosebit de guvern prin agenţiile de securitate, se aflau cîţiva lideri tineri ai diferitelor partide politice din România, elemente valoroase şi în care se putea pune nădejde pentru viitorul democraţiei în această ţară. La naţional-liberali, erau cîteva figuri remarcabile, ca dr. loan Fruma, avocat din Sibiu, preşedintele tineretului naţional-liberal pe ţară, Gh. Subţire, avocat Timişoara, preşedintele organizaţiei judeţene, Const. Berbec, avocat din Tulcea, şef de organizaţie, dr. Octavian Popa, şef al tineretului judeţului Alba, originar din Ocna Mureşului, ziaristul Const. Răutu din Turnu Severin, directorul publicaţiunii «Provincia» la care am scris şi eu etc. Tineretul naţional-ţărănist era mai bine reprezentat, datorită faptului că după 1944 toate partidele politice democrate din România au canalizat tineretul spre partidul naţional-ţărănist, căutîndu-se să se întărească singurul front împotriva primejdiei comuniste care se bănuia că se va înălţa curînd sub ocrotirea baionetelor sovietice. Astfel, dintre liderii acestui partid, o figură demnă . făcea avocatul V. Pălăgieşu, preşedintele tineretului naţional- ţărănist, Puiu Boilă, fiul profesorului Romulus Boilă din Cluj, Eugen Haţieganu, fratele fostului ministru Emil Haţieganu din Cluj, prof. Cicerone loaniţiu din Bucureşti, un băiat admirabil, care p.înă la urmă a ajuns pontator la brigada de tâmplari a lui Dobrescu, alăturea de un alt naţional-ţărănist, mai modest în suprafaţă, Mircea Calistru (la a doua brigadă de constructori), avocaţii Teofil Heu şi Sergiu Macarie din Iaşi, avocatul Gh. Gociusda din Soroca, fiul preotului oraşului, fostul translator al mareşalului sovietic Fiodor I. Tolbuhin, fostul comandant al frontului de sud, regiunea a doua motorizată, avocat Viorel Muscalii şi studentul medicinist I. Păicurariu, dintr-o suburbie a Aradului (Micălaca), studentul loan Raţiu din Cluj, studentul Victor Coconeţ din Bucureşti, inginerul Constantin Popescu din Bucureşti, avocatul Ştefan Barta din Turda etc. Din generaţia conducătoare a partidului naţional- ţărănist, profesorul universitar Victor Jinga, fostul rector al Academiei Comerciale din Cluj-Braşov, fost ministru al Cooperaţiei în guvernul Armând Călinescu, precum şi profesorul universitar civilistul Alexandru Herlea de la aceeaşi instituţie cu Victor Jinga, alăturea de o seamă de

foşti deputaţi şi senatori, constituiau un grup select din ceea ce aş numi generaţia

a doua a partidului, mai doctă, mai conştientă de rolul liderului în politica naţiunii. Mişcarea Legionară număra un extrem de mare număr de intelectuali, foarte dotaţi intelectual şi moral, dîrji şi buni camarazi în suferinţă. Cu puţine excepţii, aceştia nu făceau discriminări partinice în închisoare, rămî- nînd cu valenţele libere spre orice om, acordîndu-i sprijin, sfat sau o lingură de mîncare, dacă era cazul. Întrucît citarea numelor acestora ar ocupa un spaţiu prea extins, nu voi aminti aici nume, acestea revenind în alte diferite consemnări viitoare ale acestei cărţi.

Nu aş putea afirma că, în mod real, între grupurile deosebite politice au existat fricţiuni critice. Mai degrabă era o colaborare mută, o toleranţă binevoitoare între persoane cu orientări diferite şi numai rareori am luat cunoştinţă de aversiuni sau conflicte.

Odată, am fost căutat la baracă de ziaristul bucureştean loan Antonariu, care lucrase la ziare de seară, locale, din capitală. Acesta era un om serios, aparent ursuz, cu o anumită dramă interioară, cum aveam, de altfel, fiecare cîte una sau mai multe, dar în cazul acestuia, nimeni nu putea bănui ce se ascundea în sufletul său, nefăcînd confesii nimănui şi neavînd prieteni.

— Aş dori să-ţi comunic ceva, îmi zise omul, care mi s-a părut extrem de turburat şi epuizat fizic. Vin de la carceră. Este a doua noapte de carceră şi nu a fost ultima. Mai am încă o noapte. Sergiu Dan m-a reclamat unui plutonier pe şantier că m-a văzut vîrînd un morcov în buzunar, cu intenţia de a-l aduce în lagăr pentru cineva.

Sergiu Dan lucra la aceeaşi brigadă de inapţi, la grădină, din care făcea parte şi Antonariu şi, printre alţii, şi un ziarist maghiar din Cluj, Julius Meliuz, secretarul asociaţiei scriitorilor maghiari din România, cu sediul la Cluj. Acesta era un membru marcant al partidului MADOS (secţie maghiară a partidului comunist) şi, în acelaşi timp, mîna dreaptă a lui Nagy Istvan, membru în comitetul regional Cluj al partidului comunist, preşedintele scriitorilor maghiari, un romancier de oarecare circulaţie, de extracţie muncitorească. îi cunoscusem la Cluj pe ambii scriitori maghiari în 1946, cînd am fost invitaţi împreună, de Victor Eftimiu, preşedintele Societăţii Scriitorilor Români, care venise la Cluj să ţină o conferinţă despre ceea ce a văzut în URSS, în cadrul unei vizite a grupului de conducere ARLUS (asociaţia de strîngere a legăturilor

cu Rusia), condus de dr. Constantin Parhon. Eu îl reprezentâm, în calitate de secretar general, pe Victor Papilian, preşedintele Asociaţiei Scriitorilor Români din Ardeal, care refuzase să-l vadă pe Victor Eftimiu.

Atît Sergiu Dan, cit şi Julius Meliuz erau magi La eliberare, în 1953, fiecare dintre ei a fost reprimit imediat în asociaţiile lor profesionale scriitoriceşti, primul la Bucureşti, al doilea la Cluj. Cînd m-am eliberat în 1954, am constatat că fiecare dintre ei a reuşit să publice cîte o carte, desigur, fiind favorizaţi de regim spre a se reface financiar. Sergiu Dan, autorul *Arsenicului,* a publicat o tălmăcire a poemului dramatic *Jeanne cl'Arc.* Nu acelaşi lucru s-a petrecut cu ceilalţi scriitori români, magi sau fost condamnaţi. Toţi, absolut toţi, au trăit timpuri de aspre privaţiuni, de mizerii indescriptibile, unii părăsiţi de soţii, alţii neprimiţi în propriile lor case sau apartamente, unii ajungînd să lucreze la munci brute, – construcţii sau chiar vidanjare – , alţii la pază pe şantiere sau te miri la ce.

Am reuşit, în anul 1953, după moartea lui Stalin, să am •o convorbire mai largă cu persoane competente, reprezentînd puncte de vedere deosebite, cu privire la soarta ţării. Am dorit să le cunosc gîndirea lor intimă, să-mi dau seama dacă ar exista condiţii promiţătoare de o coaliţie viitoare politică, cînd tot neamul va trebui să se afle, pentru un moment, numai pe o poziţie de afirmare constructivă, într-un singur front, pentru refacerea naţională, după abolirea nenorocirii căzute asupra poporului român prin urgia comunistă.

Am putut realiza această confruntare într-o duminică dimineaţa, în spatele barăcii pietrarilor. După moartea lui Stalin nu mai eram scoşi la munci *voluntare* în fiecare duminică, decît în mod cu totul excepţional. De asemenea, controlul, în această perioadă, era mai puţin, riguros.

La această întrunire secretă au luat parte vreo cincisprezece persoane. Nu a fost nevoie să ne prevedem cu o pază prea mare. în lagăr se produsese o oarecare destindere şi aceasta s-a întîmplat pentru că administraţia lagărului nu mai avea mîna aitît de striînsă asupra noastră, se pare, din cauza că ordinele de la Moscova nu mai veneau atît de sistematic,

pentru timpul cit au durat convulsiile interne cauzate de Beria şi partida conservatoare stalinistă.

Din. discuţiile purtate, cu mult interes şi într-un spirit de cooperare şi înţelegere sinceră şi impresionantă, am dedus că era posibilă aflarea unei formule acceptabile pentru toată lumea la acea dată pe oare o contemplam, cîndva, în viitor. Reprezentanţii aşa numitelor partide istorice nu se arătau decît parţial aplicaţi pentru un armistiţiu viitor, pînă la reinstaurarea ţării pe un făgaş de securitate economică şi politică prielnică creării unui climat de funcţionare normală a unui sistem politic competitiv programatic..

— Eu nu renunţ la principiile de bază ale partidului, meu, spunea un tînăr naţional-ţărănist. Ţara şi-a arătat simpatia faţă de partidul meu în repetate rînduri, inclusiv ultima mare bătălie din 1946. Noi, tineretul acestui partid, avem datoria să facem numai ceea ce legitimează confidenţa ţării în 'sistemul nostru, în atitudinea noastră morală.

— Oamenii s-au schimbat şi se vor mai schimba încă, în cei câţiva ani, pînă la eliberarea ţării, am zis eu. Amintirile se vor turbura- şi vor deveni tot mai fade. Idolii ,,vor cădea. Este nevoie de altă viziune.

— Nu interesează aceasta, îmi replică altul. Partidul va renaşte prin spiritul nostru combativ, chiar dacă va fi numai subteran.

— Aceasta pot să o spun şi eu, interveni un legionar. Se pare că dezmăţul din ţară dovedeşte temeinicia tezei noastre anticomuniste. Poate că noile generaţii vor căuta după ideologia noastră, care va rodi în adîncuri.

în general, după convorbirea noastră îndelungată, care a durat cîteva ore ale dimineţii şi a rămas numită de noi *Conferinţa parlamentară clin mai. 1953,* mi s-a părut că intrau în vocabularul nostru trei noţiuni, care apăreau foarte frecvent şi întotdeauna accentuate într-un fel sau altul. Aceste trei elemente ale vocabularului care ne preocupa pe fiecare erau : naţional, social, creştin. Probabil că înainte vreme cu- vîntul de social nu apărea atât de obsedant în preocupările oamenilor politici, ca la acea dată cînd ne aflam în temniţă. Nu cred că lagărul sau svonurile prefacerilor de afară ne-ar fi influenţat. Se cunoaşte teoria după care închisorile determină orientările socialiste ale deţinuţilor. în privinţa ideii de democraţie, aproape toţi am fost de acord că această noţiune era fundamentată adînc în istoria statului nostru român, fiind

prezentă în instituţiile noastre seculare şi că poporul român nu a fost disociat operei de conducere a statului, decit în cîteva perioade scurte, cînd elemente abuzive şi ambiţioase au anulat samavolnic exercitarea drepturilor civile şi politice pentru toată populaţia ţării.

* * *

Fusese o dimineaţă ceţoasă, friguroasă de iarnă, şi se nimerise să. fie chiar dimineaţa zilei Naşterii Pruncului Sfînt, cînd, cîteva brigăzi, inclusiv a noastră, au fost scoase pe şantierul Concasoare, spre a executa unele săpături de întindere a unei noi linii ferate de deservire a acestui punct de lucru. Brigadierul nostru era un ţăran maramureşean, Dumitru Poplehud, un bărbat de aproximativ 35 de ani, vînjos şi naiv de jocul pe care îl făcea în solda administraţiei. .

De cîteva săptămini obişnuisem să lucrez în doi, cu profesorul Victor Jinga, originar din cele Şapte Sate (Săcele), din preajma Braşovului. Asocierea mea cu profesorul Jinga la muncă mi-a fost extrem de utilă şi plăcută din partea mea şi am avut impresia că şi acesta a avut aceeaşi satisfacţie.

— întotdeauna în viaţă să cauţi apropierea oamenilor tineri. Nu-ţi închipui cit de multe lucruri aflu de la dumneata şi cîte .am învăţat de cînd suntem împreună, mi-a spus el deodată.

Aveam prilejul să vorbim încontinuu, să abordăm tot felul de subiecte. Deşi calificarea mea academică era tot în economia politică, în care Victor Jinga era o somitate recunoscută mondial, şi a cărui carte, *Problemele Fundamentale ale Transilvaniei* publicată în 1944, mi-a dat o rară încîn- tare intelectuală cînd am citit-o, fiind student în anul II la Sibiu, totuşi, subiectele pe care le abordam variau de la filozofie la politică şi literatură, artă şi muzică. Victor Jinga avea o cultură extrem de bogată, aproape în toate domeniile, astfel că niciodată nu se întâmpla ca discuţiile noastre să fie întrerupte.

Odată, l-am întrebat :

— Dacă ni s-ar acorda dreptul să citim trei cărţi, în această detenţiune, care v-ar fi cărţile preferate ?

— Eu am să-ţi răspund după un anumit răgaz de timp. Nu pot să-ţi dau imediat răspunsul, pentru că niciodată în viaţă nu m-am gîndit la o astfel de selecţiune. îmi închipui

că şi dumneata îmi vei arăta preferinţele ?

Cînd ne-am împărtăşit preferinţele, după cîteva ore, eu i-am spus profesorului :

— Eu aş prefera să am următoarele opere, în ordinea aceasta : Biblia, Larousse şi întreaga operă a lui Shakespeare.

— Eu aş prefera să am după următoarea scară a ordinei : Biblia, Larousse şi Eminescu.

Am fost gelos pe ultima alegere a lui Victor Jinga şi m-am declarat de acord că Eminescu era o operă cu mult mai indicată pentru hrana sufletului nostru în închisoare de- cît opera masivă a geniului autor dramatic şi poet englez. Mai tîrziu mi-arn dat seama că tragediile noastre întreceau pe acelea ale lui Shakespeare, celebrul bard din Avon.

Ne întorceam spre lagăr, după o zi istovitoare de muncă, venind de la Mustaţa. Eram pe acelaşi rînd doi de oameni din coloană, unde ne aranjasem ca să putem vorbi şi cu această ocazie. Eu eram al doilea în grupa I, el al doilea din grupa a II-a, fiind primii cei mai înalţi din grupele respective, ur- mînd imediat după şefii de grupă. De. cîteva zile am observat că brigadierul nostru Dumitru Pop se aţinea mereu pe lîngă noi şi ni s-a părut că acest ţăran, mucalit şi cu spirit, de altfel, ciulea urechea să prindă despre ce vorbeam. Ii vedeam fruntea încreţindu-se ca un ochi de aţpă atinsă de vînt, trădînd efortul omului de a prinde înţelesul cuvintelor noastre.

Deoarece nu aveam nici o discuţie subversivă de purtat în coloană, unde erau şi alte urechi ale administraţiei; această atenţie deosebită din partea brigadierului nu ne-a deranjat cîtuşi de puţin, în afară de faptul că ne-a intrigat într-o oarecare măsură. Eram siguri că se dădeau rapoarte despre fiecare dintre noi în parte, că biroul politic era interesat de legăturile care se creau între oameni dar, de la un timp, acest lucru nu ne mai sinchisea atît.

Intr-adevăr, brigadierul Dumitru Pop avusese o misiune specială din partea lui Chirion, cerîndu-i-se să comunice biroului politic asupra naturii discuţiilor noastre îndelungate, în general, oamenii îşi vorbeau rar unul altuia, fiind obosiţi, plictisiţi sau epuizîndu-şi curiozităţile reciproce într-un anumit număr de zile, dacă nu se întîmpla ca aceştia să aibă afinităţi comune pentru anumite lucruri.

Intr-o' seară, după cină, m-am trezit chemat în camera brigadierului unde l-am găsit pe Dumitru Pop cu pontatorul Gh. Isacu, un fost funcţionar de la vama oraşului Timişoara.

— Doctore, îmi zise brigadierul, cum obişnuia

întotdeauna să ni se adreseze. Ia .şezi pe scaunul acesta că am ceva de discutat cu dumneata. Domnule Isacu, te rog să ne laşi singuri. Vezi-ţi de treabă pe afară.

Pontatorul a ieşit numaidecît, nu înainte de a-şi întoarce faţa negricioasă spre mine şi făcîndu-mi cu ochiul, ceea ce însemna că va urma să fiu descusut. Gh. Isacu era din acelaşi oraş cu inginerul Emil Cîmpeanu, care îmi era de acum un prieten vechi din lagăr şi, din această cauză, mi se acorda de către pontator o oarecare consideraţiune respectuoasă.

— Uite, îmi zise ţăranul maramureşean, ce vreau de la dumneata. Eu nu am decît patru clase primare, şi acelea făcute cu greu, că a trebuit să am grija vitelor mai mult decât a şcolii. Eu nu mă pricep la vorbele înalte. Vă tot aud vorbind toată ziua, cît e de lungă, cu domnul profesor, dar să fiu prost de înţeleg ceva. Aud că vorbiţi româneşte, dar nu pricep nimic, de m-ai picura cu ceară. Vreau să-ţi spun ceva, dar aici să rămînă îngropat, că altfel dau de mare necaz. Eu trebuie să raportez ce vorbiţi. N-ai putea dumneata să-mi spui, pe alte vorbe, ce tot vorbiţi, ca să pot da şi eu raportul care mi se cere ?

Eu am zîmbit şi, apoi, i-am explicat omului pe înţelesul lui despre ce vorbeam. Brigadierul s-a luminat la faţă, a făcut cîteva însemnări în carnetul său şi, după ce am terminat să-i spun cam ceea ce ar fi fost necesar ca să-şi facă o idee de întocmire a unui raport, m-a bătut prieteneşte pe spinare şi mi-a zis :

— M-ai scăpat de o mare dandana. Nu am îndrăznit să-l întreb pe domnul profesor, că el este mai în vîrstă şi ar fi putut să râdă de mine.

Brigadierul Pop era destul de şiret în a-şi atinge scopurile lui practice şi pentru a se pune la adăpost pentru orice eventualitate, ferindu-se de a nu cădea el însuşi în capcană. Nu era exclus ca şi alţi informatori din brigadă să fi dat rapoarte asupra aceloraşi discuţii pe care le purtam cu Jinga. De aceea, cînd eu a trebuit să merg la bucătărie să duc ciubărul în care adusesem cina, fiind în echipa de serviciu, brigadierul l-a chemat în cămăruţa lui pe Victor Jinga, cu care a avut o convorbire întru totul asemănătoare cu a mea.

— Nu degeaba a ajuns brigadier, mi-a zis zîmbind Jinga. Dar nu este om periculos, pentru că nu are rafinamentul noţiunilor. Poate fi util administraţiei, dar ne poate fi util şi nouă.

Acestea erau poziţiile intelectualilor în lagăr, unii faţă de

alţii, faţă de masele de sclavi în care ne aflam, laolaltă cu toate problemele de viaţă, moarte şi viitor, cu care ne frămîn-tam zi şi noapte. Eram la marginea mormîntului ţării care se transforma sub urgia noului regim intr-un enorm cimitir al libertăţii, unde, însă, aici mai aprig decît afară, duhul morţii bătea din plin.

20. Mamaia-sat sau praf, ţînţari şi cer

S-ar putea spune, aproape cu exactitate, că extremele şantierelor de muncă ale oamenilor din lagărul Peninsula se aflau între Cañara şi Mamaia-sat, care reprezenta o întindere-. de circa 10-12 km., dacă nu includem în acest perimetru şi cele două şantiere mai îndepărtate, ZPB Construcţii, la 5 km. nord de Constanţa şi Stadionul, care se afla chiar într-o suburbie a oraşului Constanţa. între aceste două puncte extreme se înşirau cele circa-12 şantiere principale de aplicare a muncii forţate. De unde la început am pornit-o de la lopată şi sapă, ca unelte principale de excavare a Canalului, pînă la urmă, în 1952—1953, s-a putut observa o relativă modernizare a uneltelor întrebuinţate în această lucrare colosală, dacă se raportează ceea ce se intenţiona să se reali. zeze la înapoierea tehnică şi de echipament adecvat de care regimul dispunea la Canal, comparat cu ceea ce secolul al XX-lea oferea altor ţări înaintate în această materie.

S-au instalat, în acest interval de timp, cîte un oonoasor de sfărâmat piatra la Cañara şi Mustaţa, precum şi un complex de concasoare la punctul numit Concasoare, care se afla la est de lagăr, la aproximativ un kilometru şi jumătate. Prin aceste instalaţii s-a eliminat, aproape complet, spargerea pietrei pentru terasamente cu ciocănelele. Pe de altă parte, în anul 1950, a fost dată în exploatare fabrica de ciment nou construită de la Medgidia, ou o producţie iniţială de 40-50 vagoane de ciment, portland şi hidraulic, pe zi, ceea ce era aproape suficient pentru a împlini lipsurile generale ale lucrărilor de construcţii, şi »menajament, cerute de administraţia Canalului. între Peninsula-lagăr şi Mamaia-sat, pe o distanţă de 5-6 km., am montat tuburi enorme ale unui sistem

modem de excavaţie hidraulică. Aceasta consta din patru sau cinci staţii hidraulice care deserveau această metodă înaintată de excavaţie, folosindu-se forţa apei supusă unei presiuni înalte spre a izbi, malurile de pământ, pe care* le năruiau şi le transformau în nămol fluid, pe care apoi, prin nişte sorburi enorme, îl absorbeau prin, tuburi şi-l împingeau spre locurile afectate depozitării sau, uneori, chiar în apele albastre şi dulci ale[1] lacului Siiutghiol. Desigur, în felul acesta, cîteva mii de braţe de muncă au fost eliminate de la lucrările primitive de săpare, lopătare şi cărare cu roaba. Dar aceasta nu a însemnat că mîna de lucru a deţinuţilor a fost cu totul abandonată. Dimpotrivă, deţinuţii politici au fost exploataţi în continuare, cu aceeaşi cruzime, dar într-un mod deosebit. în urma operaţiilor pompelor hidraulice, rămâneau de-a lungul şanţului Canalului corpuri masive de cristale de ipsos, cuarţ sau mică, care nu puteau, fi descompuse de jetul apei. Aceste reziduuri trebuiau să fie sparte cu tîrnăooapele sau chiar cu baramina şi dinamitate, şi apoi cărate ou vagoneţii afară din albie. Alţi oameni lucrau la taluzare, dînd înclinaţia potrivită malului Canalului, amenajîndu-i panta de pe partea stingă în mod special, deoarece pe acolo urmau să treacă o cale ferată şi o şosea, ambele paralele Canalului.

Introducerea mijloacelor moderne de lucru a dat un impuls nou lucrătorilor de la Canal în toamna tîrzie a anului 1952 şi primăvara anului 1953. în cele mai multe resorturi, de lucru, pentru sistemul hidraulic, erau folosiţi angajaţi civili, care aveau instruirea necesară manipulării acelor pompe. Se pregăteau, însă, cadre de muncă dintre deţinuţii politici, care ar fi urmat să înlocuiască civilii în primăvara anului 1953.

■ Din URSS au sosit pe Canal în anul 1952 vagoane basculante «Ural", de tonaj uriaş. Vagoanele din parcul românesc aveau o toleranţă de încărcare maximă pînă la 40 de tone. Basculantele noi depăşeau 100 de tone şi, în plus, erau dotate cu mijloace automate pneumatice de descărcare. într-un anumit fel fuseserăm absolviţi de chinuitoarea muncă de descărcare (pământ, piatră sau bolovani) din vagoanele-platformă ale noastre, ai căror pereţi laterali erau demontabili, dar în care încă rămânea peste 80 o/$_0$ din conţinutul sosit pentru deşertare, pe care noi trebuia să-l descărcăm cu lopata sau braţele.

Cu toată această socotită îmbunătăţire a producţiei, procentul accidentelor care au iirmat introducerii noilor mijloace de exploatare a fost neînchipuit de mare, raportîndu-ne la perioada iniţială primitivă de muncă. De se întîmpla să plouă, pămîntul se lipea de podelele şi pereţii vagoanelor şi noi trebuia să ne cărăm cu lopeţile în vagoane să le curăţăm. Pentru că vagoanele erau extrem de înalte, noi nu ne puteam urca deoît săltînd de pe tampoane, nicidecum pe pereţii laterali care erau demontabili, fără sisteme de escaladare proprii. Descărcările se făceau pe o parte sau alta, după trebuinţa diiotată de împrejurări.

Era extrem de riscant să te urci într-un asemenea vagon pe sub oblonul căscat, în poziţie de descărcare. Cele mai multe cazuri de accidente mortale s-au petrecut din cauza anumitor defecţiuni ale sistemului pneumatic de funcţionare a obloanelor. Oamenii erau prinşi ca într-un cleşte, între platforma şi peretele demontabil al vagonului basculant, oblon care cădea ca muchea unei ghilotine, neprevăzut şi absolut fără de control. Ori, dacă ne urcam pe tampoanele dintre vagoane, uneori păşeam din neatenţie pe conductele aerului condensat care cedau imediat şi se deschideau peste noi pereţii din faţă sau din dos ai vagonului, după caz, ori alteori, mecanicii civili mişcau trenul fără să ne avertizeze şi ne striveau pe loc.

Am fost martorul direct al cîtorva astfel de accidente fatale, cînd mintea mi s-a întunecat de groază la . vederea tăierii bieţilor oameni de obloanele grele ale basculantelor sovietice sau de roţile vagoanelor. Nu era nici un chip de evitare sau sustragere a urcării în vagoane. Cînd apăreau vagoanele pe rampă, miliţienii sau brigadierii ne ordonau urcarea pentru curăţire, fără nici o scuză pe care unii ar fi fost îndreptăţiţi să o invoce, datorită vreunei boli, incapacităţi etc. Cînd vedeam venind spre noi terenul compus din basculantele înalte, argintii, pielea ni se încreţea sălbatic pe noi, •neştiind la ce ne puteam aştepta de fiecare dată.

Aproape mai periculoasă decît curăţirea pămîntului de pe platformele vagoanelor înclinate şi cu obloanele ridicate era descărcarea unor bolovani enormi, care nu încăpeau pe sub oblon. Trebuia să ne urcăm cu baroasele în vagon, să încercăm să-i spargem vreun colţ sau să-l împingem cu orice preţ afară din vagon. De îndată ce bolovanul scăpa în afară, dacă nu aveam spontaneitatea gestului de retragere imediată, oblonul cădea fulgerător peste noi şi ne ¡înjumătăţea, ori, în

alte cazuri, ne despărţea capul de trup.

Viaţa noastră era în mare primejdie în fiecare clipă. Dar nu renunţam la ea şi ne păzeam. Fiecare dintre noi, în clipele de mari încercări, părea că afla în el o justificare de a mai trăi, de a nu pieri inutil.

*

Cu tot avantajul unui schimb de dimineaţa, în care aveam asigurat relativ un, somn continuu de şapte ore peste noapte, am fost fericit cînd am fost trecut de la munca de la Diguri şi Dragaje – unul dintre şantierele unde se lucra la descărcarea basculantelor .şi la curăţirea blocurilor de roci rămase în urma operaţiunilor pompelor hidraulice de excava- ţie –, la săpăturile rudimentare cu tîrnăcopul şi lopata, la şantierul Mamaia-sat ân schimbul doi.

Acest şantier se afla chiar în satul Mamaia, săpăturile făcîndu-se la mai puţin de două sute de metri de biserica din sat, la vederea căreia ne închinam ori de cîte ori ajungeam pe şantier. Lucram de la ora 2 după masă pînă la ora 10 seara. Plecam din lagăr la ora 12 şi, pentru că s-a întîrhplat ca perioada oînd am lucrat aici să fi fost aceea a lunilor de vară, de cumplită caniculă dobrogeană, ne simţeam aproape leşinaţi de' căldura infernală care dogorea ca într-un cuptor stepa dobrogeană, în timpul de mărşăluire forţată spre şantier. Ni se interzisese de administraţie şi gardă să ne dezbrăcăm cămaşa în marş. Alteori, cînd se întîmpla să fie cîte un sergent mai ticălos, acesta ne obliga să ne îmbrăcăm şi zeghea . vărgată pe noi, chipurile, să nu ne trăznească ideea de a evada. Unde ?

înaintam de-a lungul Canalului cam 4 km., de unde apoi, după ce depăşeam, bine Concasoarele, coboram în albia săpată pe jumătate a Canalului, prin oare înaintam încă 2 km. Co- borîrea de pe mal în groapă se asemăna cu descinderea în văpăile iadului. Dacă afară mai unduia boarea marină cât de cât, aici aerul era încremenit, zăcând nemişcat, ca într-o oală enormă şi era atît de sufocant năduful incit, literalmente, simţeam că nu mai puteam respira. Nu mai exista nici un nivel de presiune dinlăuntrul şi dinafara corpului nostru. Brigadierii şi pontatorii celor trei brigăzi, cîte lucram în acest schimb, din proprie iniţiativă, sau din porunca gărzii, ne sileau să păşim cît mai strîns unul în altul, şi cît mai repede.

— Daţi-i drumul la pas !, auzeam îndemnurile bestiale de pe margine.

Odată, un om a căzut întins pe pămînt, din cauza insolaţiei.

Sergentul a oprit coloana şi a ales doi oameni dintre noi, care l-au luat pe braţe şi l-au purtat pe sus pînă la locul de muncă. Aici, bietul om a început să aiureze, să se svîrcolească şi iîn mai puţin de o oră a decedat. Nu a fost acesta nici primul şi nici ultimul caz de moarte prin insolaţie. Pentru noi gerul şi toropeala Dobrogei însemnau, unul şi alta, moarte.

. .

Abia ne apropiam de locul de muncă, cînd vedeam încolonarea grăbită a celor patru sau cinci brigăzi din schimbul de dimineaţă. Cu toate că în lagăr ne puteam vedea cu aproape toţi oamenii din alte brigăzi, cu excepţia celor de la brigăzile de[1] pedepsiţi, cu brigăzile studenţeşti şi brigada de preoţi pe tot timpul cît a fost sub un regim special de -«carantină disciplinară», aici ne era strict interzis să luăm contactul cu schimbul pe care îl înlocuiam.

Nu voi putea uita niciodată brigada de peste 90 de oameni, a preoţilor, condusă de studentul saşiu Burouleţ din Bucureşti, o canalie înfiorătoare, unul dintre bătăuşii celebri din Piteşti. Acest degenerat fizic, un băieţanidru aparent plăpînd şi slăbănog, exercita o influenţă tiranică, excesivă, asupra oamenilor din brigada sa şi era, cum am ¡amintit, recunoscut în tot lagărul pentru ¡cariera sa de reeducat de la Pi-[1]’ teşii, practicată şi aici cu toiagul asupra acestor feţe ale bisericii noastre naţionale. Cu excepţia a maximum zece persoane, care erau sectari sau predicatori ai unor culte religioase, minore, şi dintre care erau selecţionaţi şefii de grupă ai brigăzii, toţi ceilalţi oameni erau preoţi ortodocşi (80 °/o), greco- catolici (10 °/$_0$), iar restul preoţi romano-catolici şi pastori reformaţi (protestanţi, clavini, unitarieni).

. În afară de această brigadă, aproape omogen constituită din slujitori ai ¡altarelor, mai erau un mare număr de preoţi răspîndiţi prin alte brigăzi, fie cu pedepse mai mari (în aceasta de care vorbesc erau sub 10 ani şi mulţi -«administrativi»), fie la constructori, în ¡care unii se ¡specializaseră, fie la brigăzile de pedepsiţi sau la brigăzile de legionari.

îmi erau cunoscuţi foarte mulţi dintre aceşti preoţi. îi vedeam cu feţele negre de praf, în izmene şi fără de cămăşi, înghesuiţi unul într-altul, numai ou pielea pe oase, fără tradiţionalele lor pîntece profesionale care le dispăruseră, cum se îndreptau la un loc mai dosnic, sub nişte maluri, pentru a se echipa pentru marşul groazei, spre lagăr. îi vedeam faţa

căzută şi maxilarele largi, încleştate strîns, ale părintelui Nicdae Bucea din Bistra-Cîmpeni (Jud. Turda). Mă uitam îndurerat la cumnatul meu ¡prin alianţă, monumentalul, altădată, părinte Coriolan Palade din Cîmpeni, capitala moţilor, acum devenit numai jumătate din ceea ce a fost. Schimbam priviri cu episcopul Laszlo din Cluj şi fratele său, care fusese profesor de teologie la vestitul institut protestant din Cluj. Ambii fuseseră deputaţi în timpul dominaţiei hortyste în Ardeal, numiţi în baza poziţiilor lor sociale. Blîndeţea şi frica, totodată, a ochilor părintelui Dumitru Nariţa din Soho- dol-Cîmpeni mă nelinişteau prin ceea ce bănuiam că se reflecta prin ei : panică, insuficienţă în rezistenţă morală. Apoi, părintele Cernucan din Zalha (Someş) sau părintele Septimiu Simu, din Ceanul Mic (Turda), cu sombrero-ul său devenit celebru la Peninsula, în veşnică goană după un sfert de pîine sau o ciorbă, ori părintele greco-catolic Gh. Purdea, din Crăieşti (Cluj), slab ca un monah etc. Toţi aceştia mă iscodeau cu ochii lor năuciţi, căutînd să prindă o rază de speranţă în noaptea lor. La ei nu răzbea, decît cu greu, vreo informaţie politică autentică şi, în nici un caz, vreun ziar. între aceştia se aflau şi protopopul greco-catolic loan Radu din Unirea- Alba, socrul ministrului comunist al Agriculturii, V. Gligor, protopopul greco-catolic al Bistriţei (Năsăud), Augustin. Tătaru, şi oîţi alţii, mulţi ale căror nume nu le mai amintesc, în parte, pentru că nu le mai reţin. Totuşi, ţin să amintesc că între şefii de grupă de la brigada de preoţi, unul dintre aceştia era loan Albu, socotit ca omul numărul unu al Martorilor lui lehova (foştii studenţi în Biblie). Cu el se mai afla adjunctul său, al cărui nume îmi scapă. Grupul romano-oato- lic al ciangăilor din Roman era foarte bine şi demn reprezentat în această brigadă prin preoţii călugări loan Băcăoanu şi Vasile Crişan, doi oameni de-ai lui Dumnezeu în care nu am văzut niciodată viclenie, fereală din calea pericolelor la care se expuneau, mărturisind pe Dumnezeu sau expunîndu-se pentru oameni sau credinţa lor. De prietenia acestora m-arn bucurat pînă la eliberarea mea din Gherla, iulie 1954.

Nu pot omite amintirea a doi tineri monahi greco-catolici, Vasile Marea din Oradea şi loan Crăciun din Gheja-Luduj, judeţul Turda, care au mărturisit în lagăr, în brigăzile lor, imitaţia bunătăţii şi sacrificiului lui Christos, prin fapte,, vorbă şi îndemn. Amîndoi aceştia, de vîrsta mea, mi-au fost apropiaţi confidenţi şi duhovnici.

La Peninsula erau peste 200 de preoţi. Vina acestora, a

celor mai mulţi, era că aceştia nu-şi plecaseră capul lui Belzebut cel puternic care domnea afară de sîrmele lagărului şi chiar în lagăr. Fiecare dintre aceşti martiri a căutat să fie şi să rămînă cît mai aproape de simţămintele sincere şi au-

tentice ale enoriaşilor săi, simţământ care era şi al întregii ţări, şi care era acela al repugnării totale a noului regim, care se vestea ca o împărăţie a diavolului şi a stricăciunii tuturor instituţiilor noastre istorice. Aceşti preoţi au fost aduşi aici numai pentru credinţa lor, care nu era şi nu putea fi pe placul stăpînirîi, care era de natură strict ateistă. în faţa acestei dirzenii a preoţilor, şi maselor covârşitoare de credincioşi, regimul a acceptat să tolereze practicarea cultului religios, desigur, dintr-.un anumit calcul, pentru atingerea unor obiective mai îndepărtate.

* * *

în lipsa altor îndeletniciri ale spiritului, printre altele, desprinsesem o pasiune quasi-sociologică, în a deosebi şi a mă pronunţa asupra profesiunilor oamenilor în ipostaza forţat travestită în care ne aflam. Există o anumită teorie psihosociologică care pretinde că prin habitudinile proprii unei îndeletniciri practicate, se determină ceea ce se numeşte tipul profesional. în viaţa obişnuită, de toate zilele, mă înclin să afirm .că este posibilă identificarea profesională a unui individ, aproape cu certitudine. în închisoare, însă, este extrem de anevoios să analizezi oamenii după normele standard de afară. Nu numai fizionomia, care devine proprie unor oameni cu anumite preocupări, dar şi reacţiunea lor intimă, mediul extern sau cel intern, în faţa lipsurilor şi a situaţiilor grele, a comportamentului de fiecare clipă în noul mediu social, stilului originar de a se îmbrăca şi îngriji, a felului cum ţine o lingură sau o sculă în mînă şi chiar al masticaţiei, totul suferă alterări ciudate în temniţă sau lagăre de muncă forţată, ceea ce face aproape imposibilă diagnosticarea profesională a indivizilor îmbrăcaţi la fel sau aproape la fel, alimentaţi la fel, chinuiţi la fel, reduşi la fel la valoarea unui obiect de exploatat şi un număr de evidenţă, într-un catalog anonim. Cu toate aceste imponderabile amintite, persistam în ideea mea că era posibil să deosebesc un avocat de un preot, un ţăran de un muncitor, un ofiţer de un mecanic, un medic de un măcelar etc.

împingeam ou zor alături de un avocat din Dîmboviţa la un vagonet încărcat cu .pământ, la care, conform repartizării în munca aceasta, trebuia să fim trei oameni. întrucât unul dintre cei care lucrase cu noi fusese transferat la o altă

brigadă, în ajun, am rămas numai noi doi. Ajunşi pe şantier, brigadierul a dispus o reajustare a efectivului, fiind aduşi alţi oameni în brigada noastră, unii dintre ei sosiţi direct de la penitenciare, proaspăt judecaţi. Echipei noastre s-a întârziat să i se repartizeze un om. Cînd, însă, ne-am întors cu vagonéiul la locul de încărcare, după ce-l deşertasem, am aflat aici un bărbat mai în vîrstă care stătea rezemat în lopată. Era puţin aplecat de spate, purta pe el o salopetă cu piept şi m-îneci lungi, albăstruie, opinci în picioare, care mi s-au părut oleacă mai sofisticate decît cele pe care le purtau ţăranii, aparent afabil, extrem de tras la faţă, cu nişte ochi mari albaştri, puţin, bulbucaţi, manifestînd o oarecare duplicitate faţă de brigadierul care îl adusese. Nu mi-a scăpat să surprind o uşoară aroganţă faţă de noi, ceea ce nu m-a deranjat, cunoscând psihologia noului deţinut, care, fiecare în sinea lui, se crede cineva în raport cu alţii. Profitînd de o lipsă de câteva minute a acestuia cînd se dusese să-şi aducă un târnăcop, amicul meu, care îmi cunoştea meteahna curiozităţii, ma întrebă deodată, ridicînd o sprinceană spre mine :

— Ei, de ăsta ce zici ? Ce crezi că a învârtit afară ?

— Mecanic ori plutonier major, am zis eu. Probabil că şi eu mă las influenţat de aceasta.

— Eu nu aş putea bănui absolut nimic despre omul acesta, îmi zise colegul. Individul mi se pare artificial din mai multe puncte de vedere. Cred că trebuie să-l observi mai îndelung. Nu pare chiar un om uşor de definit..

Noul venit s-a reîntors cu scula şi a început să lucreze-, trântind cu târnăcopul cu multă rîvnă, muncind în tăcere. Făcea eforturi prisoselnice pentru randamentul pe care îl dădea, ceea ce mi-a confirmat că era complet străin de această meserie, nefăcînd-o afară nici chiar din diletantism.

înainte'de a pune umărul să împingem vagonéiul la descărcare, m-am oprit în faţa lui şi i-am vorbit.

— Dacă îmi este permis să vă întreb, aş dori să-mi satisfac o investigaţie personală pe care o fac asupra oamenilor. Aş vrea să ştiu dacă afară aţi fost mecanic sau subofiţer în armată sau jandarmerie ?

Omul îşi îndreptă spinarea. Schiţă un zîrnbet ascuţit spre mine, ca o lamă de brici, îşi înălţă ochelarii de pilot pînă sus pe frunte, ochelari pe care îi purta pentru a-l proteja de praf, şi-mi zise cu vocea joasă, nu fără maliţiozitate :

— îţi răspund cu plăcere. Ai ghicit una, că am fost mecanic, dacă vrei să-i spui aşa unui inginer mecanic. Dar la a

doua ai scrintit-o de tot, tinere. Este drept că am fost militar, dar în nici un caz nu am fost plutonier sau ceva asemănător. Am fost general, băiete, şi încă în aviaţie. Sunt generalul Gheorghe Gîrleanu, fostul şef de Stat Major al aviaţiei române, pe timpul cînd ministrul aviaţiei era generalul Paul Teodorescu.

La sfârşitul acestei autoprezentări, generalul s-a uitat de sus la noi, cu zîmbetul lui înţepător, şi îşi lăsă ochelarii negri peste nas.

Desigur, eroarea pe care o comisesem nu a constituit începutul vreunei animozităţi viitoare în relaţiile noastre. Dimpotrivă, am devenit buni prieteni şi l-am preţuit mai bine de un an cît am lucrat cu el, cu excepţia ultimelor două luni, cînd sentimentele mele faţă de nepotul marelui scriitor Emil Gîrleanu – unul dintre puţinii mei prozatori preferaţi ai literaturii noastre – au suferit o deteriorare gravă.

Lucram odată la Canara, cariera de piatră. Imediat' după ce ni s-a servit masa de prânz, m-am îndreptat, în tovărăşia inginerului Emil Cîmpeanu, spre locul de muncă. Mergeam de-a lungul căii ferate şi discutam. în acele minute a fost introdus un tren de cîteva zeci de vagoane pentru încărcare. Un civil, pe care îl ştiam că era conducător al trenului, zărindu-ne singuri alături de linie, ne-a schiţat un salut discret, la care atât Cîmpeanu cît şi eu am răspuns, ducîndu-ne mîinile spre frunte şi zîmbindu-i.

Scena a fost observată de un soldat dintr-un turn de pază. Acesta a sunat toaca pentru caporalul de schimb, căruia i-a raportat crima la care asistase. Caporalul de schimb s-a uitat la noi insistent, vădit interesat de a ne fixa în memorie .şi apoi *a* plecat să raporteze superiorului său, un oarecare locotenent de securitate Bunescu din Păuliş-Arad, după cum a fost recunoscut de cîţiva ţărani din comuna sa.

Cînd am fost pregătiţi să plecăm spre lagăr, toate brigăzile aliniate într-o singură coloană, caporalul de schimb s-a apropiat de brigada noastră şi i-a înmînat brigadierului o notă de pe care acesta a citit :

— loan Cârja şi Emil Cîmpeanu sunt chemaţi la rapor- i ul domnului comandant al gărzii.

Am fost introduşi amîndoi în postul ’comandamentului de gardă, de la poarta şantierului.

— Cunoaşteţi pe impiegatul icutare ?, am fost noi

întrebaţi.

— Nu-l cunosc, am zis amîndoi, aproape într-un glas.

— Atunci, de ce vă salutaţi ?, continuă locotenentul ancheta.

— El a salutat, nu noi, a replicat prompt inginerul.

—• Voi i-aţi răspuns salutului, bandiţilor !, răcni ofiţerul.

— Eu nu i-am răspuns la salut, negă categoric Cîmpeanu. .

Am rămas de-a dreptul năucit la auzul acestei negaţii. Ştiam ceva mai mult; inginerul Cîmpeanu vorbise în diferite ocazii cu impiegatul respectiv, aproape întotdeauna cînd ni se introduceau garnituri de vagoane pentru încărcare şi, în plus, în cadrul unor lucrări de aştemere a unor panouri de cale ferată. Inginerul CJmpeanu era atunci şef de echipă şi se întreţinuse cu el. Cit despre mine, eu nu-i vorbisem niciodată şi nici nu-l salutasem pînă .azi, vreodată.

— în cazul acesta, tu ai răspuns la salut ?, am fost eu luat la sigur, ca singurul infractor al dispoziţiunilor de pază de pe şantier.

Nu mă reculesesem încă complet din starea de prostraţie în care mă aflam şi întîrzierea răspunsului meu fu luată ca încuviinţare.

— Ieşi tu afară !, a ordonat ofiţerul lui Cîmpeanu.

Eu , am mai fost ţinut cîteva minute, să mi se ia anumite date personale şi despre alte, eventuale, abateri disciplinare sau penalităţi suferite în lagăr şi penitenciar. Apoi, fără să mă fi aşteptat, am fost pălmuit de zece ori, izbit cu pumnii în cap şi lovit cu cizmele în spate şi dos, după ce căzusem jos.

Cînd am ieşit din biroul de scindară, pe faţa mea curgea sînge şi ochii îmi erau umflaţi. Cîteva sute de ochi m-au urmărit cu durere şi revoltă pînă în clipa cînd am ajuns să-mi reiau locul din coloană. Parcă peste toţi aceşti robi coborîse un trăznet. Aproape că era material palpabilă indignarea care fierbea în bieţii oameni care, cu toate că nu ştiau motivul pentru care fusesem maltratat, se solidarizau inconştient cu mine, identificîndu-se cu durerea şi revolta mea. Ám simţit atunci cît era de puternică solidaritatea oamenilor în suferinţă şi cît de minunat era să te simţi cot la cot cu aceşti oameni, români din trupul scump şi sfînt al ţării, mărturisitori ai uneia şi aceleiaşi credinţe şi ideal.

în seara aceea am fost depus la carceră, în lanţuri. A doua zi am stat la carceră, pînă după masa, cînd am fost luat la biroul de anchetă a lui Chirion, unde am aflat un co-

'Ionel de securitate de la Constanţa. Acesta mi-a făcut o anchetă sumară a ceea ce se întîmplase. Ofiţerul, am avut impresia, nu a prea acordat interes deosebit declaraţiilor mele, de unde am dedus că el urmărea o anchetă indirectă împotriva mea.

În aceeaşi seară am aflat, în carceră, de la cineva care a venit să se intereseze de soarta mea, că generalul Gh. Gârleanu şi studentul medicinist Remus Ambruş au fost reţinuţi în lagăr peste zi. Despre Remus Ambruş, care fusese cu trei ani în urma mea la Universitate, se ştia că era informator al biroului politic. Acesta fusese bătut şi reeducat la Piteşti. Despre generalul Gârleanu nimeni nu avea pînă aici nici o bănuială. De la data aceasta înainte generalul Gârleanu a fost văzut de multe ori stînd de vorbă pe şantier cu ofiţerul de securitate care mă pălmuise. Din fericire pentru mine, incidentul acesta a rămas numai la stadiul de anchetă şi patru nopţi de carceră.

După ieşirea mea din nou pe şantier, am refuzat să mai am orice contact cu generalul Gârleanu şi, am constatat, creditul lui moral a suferit o scădere extraordinară în toate cercurile de deţinuţi.

Acest fapt nu m-a împiedicat, pe de altă parte, să continui să am buni şi respectaţi prieteni între militari. Dintre aceştia, vor rămîne în memoria mea, ca pilde de rară distincţie în dovedirea prieteniei şi prestanţă a gradelor superioare, locotenent-coloneii Titus Ceauşu, fostul şef de cabinet al ministrului Aviaţiei din 1945, şi loan Cara, ambii, pe vremuri, comandanţi de flotilă de la baza Turda, precum şi superiorul lor, colonelul Dicescu, care suferise paralizarea picioarelor la Canal, un om de o superbă atitudine ostăşească,, cu "o minte strălucită. Ori, tot atît de intim şi nepreţuit prieten mi-a' fost căpitanul loan Fonea din Oltenia. Acesta, un bărbat tânăr, extrem de energic, de o rară distincţie intelectuală, un patriot prin vocaţie,-făcea parte din brigada de mecanici. Fusese iniţiat în meserie de grupul de şoferi şi mecanici de la Cluj şi Turda, care formau majoritatea, însuşi brigadierul lor fiind, temporar, un fost lăcătuş de la Industria Sîrmei-Cîmpia Turzii, Gh. Luduşan. Datorită relaţiilor mele cu şoferii şi mecanicii din Cluj-Turda, ajunsesem să fiu în raporturi foarte apropiate cu căpitanul Fonea. în cele mai grele timpuri, oînd ziarele nu au mai reuşit să ne parvină, cînd lucram la Mamaia-sat, căpitanul Fonea a fost acela'care

afla cele mai felurite prilejuri de a mă căuta şi a-mi aduce cu regularitate informaţiile zilei, înfruntînd, incontestabil, riscuri peremptorii.

* * *

Munca la Mamaia-sat era chinuitoare sub mai multe aspecte. întîi, al căldurii toride care ne seca de ultima vlagă, uscîndu-ne de-a dreptul, demioralizîndu-ne, uneori. Apoi, cînd se scorneau vânturile acelea ciclonice, parcă tot praful din Dobrogea era adus în această groapă, şi ne umplea urechile, nările, porii, toată pielea, cu firicelele acelea argiloase, .tăioase şi extrem de aderente, din siliciu, mică sau cvart, încît şi după ce ajungeam la lagăr, ne trebuia timp îndelungat să ne curăţăm ca să scăpăm de senzaţiile groaznice de iritare. Şi apoi, ţînţarii, acei ţînţari svelţi, cu aripile înguste ca nişte plesne, care veneau în adevăraţi nori odată cu lăsarea amurgului peste noi. Din cauza căldurii excesive lucram numai în chiloţi, un privilegiu pentru care eram îndatoraţi administraţiei. Dacă am fi fost obligaţi să rămînem îmbrăcaţi cu cămăşile ne-am fi sufocat literalmente de căldură. Dacă rămîneam în pielea goală, eram expuşi înţepăturilor a sute şi sute de ţînţari, care roiau deasupra capetelor noastre, încît nu era chip să scapi neînţepat.

— Femeile, femeiuştile, îmi striga deseori, disperat, profesorul Isaia Cristian, din Blaj a cărui specialitate erau ştiinţele naturale. Numai ele, afurisitele, înţeapă, numai ele sunt sanguine.

—■ Aici ca şi afară, femeile sunt la fel, interveni odată un burlac trecut, Zaharia Popa. Ele ne' fac viaţa imposibilă.

Zaharia Popa, un fost membru marcant al partidului naţional-ţărănist, era un bărbat feciorelnic şi, după câte îmi spuneau câţiva vechi cunoscuţi de-ai lui, niciodată femeile nu au jucat vreun rol cît de minor în viaţa sa.

— Bărbaţii sunt exclusiv vegetarieni, mai adăugă omul de ştiinţă, preocupat să ne informeze cît mai precis asupra acestei calamităţi a Dobrogei. Omul era un adevărat schelet şi am fost foarte surprins cînd l-am auzit abordînd această temă. De obicei, el era taciturn şi nu manifesta semne de viaţă, decât la simţirea sosirii mesei sau a vreunei miresme culinare.

Eram îndopaţi cu .chinină zilnic şi sîngele se subţiase în noi. La un control pe lagăr, au fost aflaţi câteva sute de...

suspecţi de sifilis. Se punea problema unei prevenţii serioase,

GARD DE SÎRMĂ GHIMPATĂ

CLOSETE

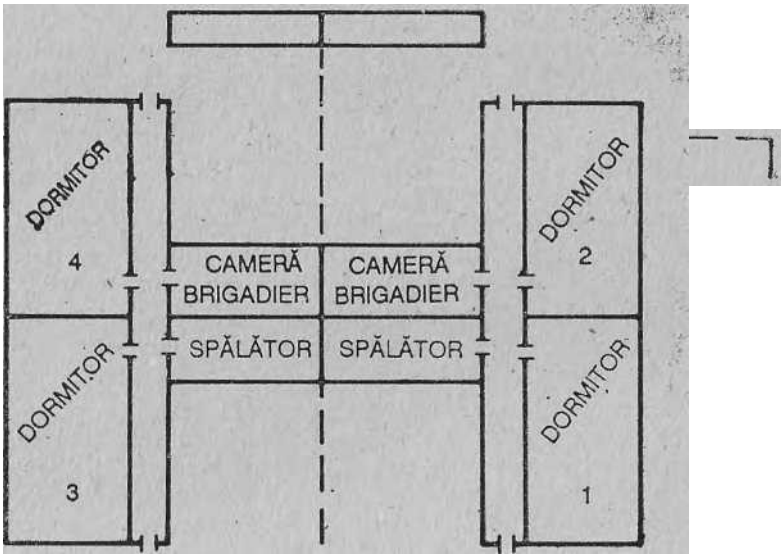

de care pîţiva dintre noi ne-am sesizat. Administraţia trebuia să urmărească aceste cazuri şi să le acorde îngrijirea corespunzătoare. Am avut ocazia să am o discuţie mai intimă cu un

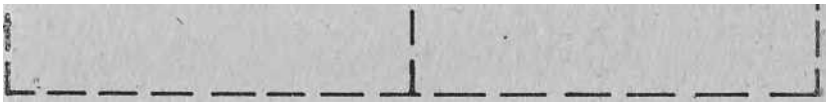

BARACA TIP
ÎN LAGĂRELE DE DEŢINUŢI
POLITICI

medic deţinut de la infirmerie, care mi-a confesat în mod foarte discret :

— A fost pur şi simplu o eroare, mi-a spus medicul de la infirmerie. S-a abuzat de chinină cu oamenii şi toate tulburările de reacţie Wassermann au fost greşite. Pot să-ţi spun

că nici unul dintre oamenii ¡acestui lagăr nu a avut şi nu are sifilis. Şi în consecinţă, nu există nici un pericol de contaminare a oamenilor, de nici un. fel.

Mulţi dintre noi am pus în sarcina administraţiei tentativa ■criminală de a se mai face o menţiune pe dosarele deţinuţilor politici : «sifilitic». Aceasta ar fi constituit o pată pe întregul obraz al deţinuţilor politici care, la o circumstanţă dictată de anumite interese ale partidului comunist, s-ar fi putut exploata mîrşav împotriva noastră.

într-adevăr, tratamentul care începuse intens şi drastic pentru tratarea sifilisului, cu inoculări dureroase de seruri, a încetat foarte curînd, definitiv şi pentru toată lumea.

Dar în afară de supliciile amintite mai sus, Mamaia-sat mai servea un chin, aş putea spune, mai covârşitor decît toate ' celelalte amintite pînă aici.

La capătul săpăturilor unde ne aflam, se găsea un pod peste care îşi făceau promenada fericiţii muritori ai vremii, veniţi să-şi petreacă vacanţa la Marea Neagră. îi vedeam seară de seară cum se plimbau degajaţi de orice griji, preocupaţi numai de a gusta cit mai mult din frumuseţile peisajului marin în estomparea amurgului. .îi vedeam pe tinerii beneficiari ai privilegiilor acordate de regim unei anumite categorii de părinţi pentru odrasle, cum se îmbrăţişau şi se sărutau în apusurile poetice de la mare şi ne dădeam seama că viaţa îşi urma cursul ei frivol înainte, pe aceleaşi partituri de întotdeauna ale unui tineret insuficient maturizat de adevăratele sensuri ale realizării, străin, aparent, de orice dramă fizică şi morală. •

Dar pentru noi, acei oameni care s-ar fi putut să ne cunoască, între care, probabil, se aflau prieteni de-ai unora dintre noi, şi de ce nu ar fi fost posibil, soţiile sau iubitele unora sau altora şi care erau, de data .aceasta, strânse la piept, cu pasiune, sub ochii noştri, de cine ştie cine, poate chiar unul dintre securişţii care ne-au arestat, pentru aceia noi nu con tam nimic, noi care eram daţi uitării, noi eram nişte rebuturi, care ne duceam vieţile în gropi, în lacrimi, flămînzi, dezbrăcaţi, în apropierea disperării, a nebuniei sau a morţii.

Odată am fost luaţi un grup mai mare dintre noi, să aducem la locul de muncă nişte cherestea aruncată de pe pod pentru noi. Un tînăr îmbrăcat fistichiu ,ţinea de braţ o fetişcană suavă, îmbrăcată într-o rochiţă albastră, ca floarea de în.

— Ah, ce murdari şi scîrboşi sunt bandiţii ăştia, făcu fata cu dezgust şi-şi întoarse spatele spre noi.

Tînăru.1 o imită întocmai.

Nu era imposibil ca printre noi şă fi fost şi tatăl fetei. Nu era imposibil să nu se fi ştiut afară că toţi aceşti oameni care puteau fi văzuţi viermuind de-a lungul Canalului, să-şi câştige pîinea ca să supravieţuiască unui cataclism politic şi social, erau deţinuţii politici ai ţării şi cu preţul chinurilor cărora şi averii gnsuşite de la aceştia, regimul huzurea afară şi îşi hrănea gras agenţii şi călăii neamului.

Împotriva tuturor acestor dureri, noi ne mîngîiam însă cu cerul, pe oare, odată ce soarele apunea, îl vedeam albastru şi înalt. Apoi se ridica luna purtă şi perfect conturată. La vremea cînd se apropia ora zece, luceafărul strălucea intens ca un enorm diamant, uneori aproape lipit de lună, ca un cercel al ei. Şi cîtă bucurie simţeam în sufletele noastre privind la nesfîrşitul cer, care apărea uneori bombat deasupra noastră şi numai pentru noi, ca o lacrimă sfîntă răsfrîntă din ochiul lui Dumnezeu.

Noi eram robii lui Dumnezeu şi ai neamului.

21. Lagărele şi şantierele morţii

Peninsula era lagărul principal şi prin excelenţă al deţinuţilor politici, consideraţi de regim ca având o pondere mai mare în obiectivul care trebuia doborît, pentru a face loc şi a da siguranţă de sine stătătoare noii ocîrmulri dictatoriale. Dar acest lucru nu a însemnat, ca şi pe alte şantiere, de-a lungul Canalului, să nu fi stăpînit aceeaşi teroare, sistem de crimă organizată împotriva omului şi cruntă exploatare, practicată împotriva celorlalţi deţinuţi politici ou pedepse mai mici sau de mai redusă importanţă, precum chiar şi asupra arestaţilor administrativi, o categorie de oameni asupra cărora a planat bănuiala colaborării cu partidul comunist, dar sacrificată fără nici un scrupul, în final. Alături de arestaţi! administrativi mai erau deţinuţi! .administrativi, acei foşti condamnaţi politici care nu au fost eliberaţi la expirarea termenelor. Categoriile ultime -—■ arestaţi şi deţinuţi administrativ – au fost recunoscute ca existente sub respectivele nomenclaturi de abia după anul 1951. Am mai amintit undeva că regimul comunist ■din România nu a eliberat ideii un fost deţinut politic la termen, continuînd să-i ţină pe acei oameni, a căror pedeapsă a

expirat, şi să-i muncească pe şantiere sau să-i trimită în alte locuri de recluziune drastică. Primele eliberării din temniţele comuniste au început să devină notorii abia târziu, în 1953, după moartea lui Stalin.

Pe oricare şantier, din oricare lagăr înşirat de-a lungul liniei' de excavare a Canalului, precum şi în celelalte şantiere de deservire a lucrărilor, se consuma câte o tragedie specifică, se mistuiau elanuri de yiaţă şi se comitea aceeaşi şi aceeaşi ■crimă calculată împotriva fiinţei umane, ca entitate psiho-bio- logiică. Regimul era conştient că atâta timp cât o parte din aceşti oameni, care fuseseră arestaţi în perioada anilor 1948—51, nu va fi supusă prin forţă la ascultarea necondiţionată noii guvernări, şi atâta vreme cât aceşti oameni nu vor putea să fie supravegheaţi permanent, fermentul social anticomunist – germenul antirevoluţionar, sau spiritul «conservator» – (ca să folosim o expresie la modă în universul comunist) va rămîne un pericol latent, susceptibil, în orice clipă, de a se deslănţui împotriva cârmuirii tiranice.

În toate lagărele de deţinuţi politici de pe Canal, înfometarea; însetoşarea, extenuarea, incitarea luptei de ¿lasă, teroarea, bătaia, neîngrijirea medicală, expunerea oamenilor la cele mai grozave şi, uneori, inevitabile condiţii de pericol de muncă[1], neglijarea securităţii muncii, exploatarea crudă efectuată prin angajarea forţată a acestor nenorociţi în cursa fără capăt a întrecerilor în producţie – a atingerii şi depăşirii normelor supraumane -—, folosirea unei reţele de spionaj intern ca o auxiliară a represaliilor planificate, sugrumarea oricărei libertăţi de credinţă – cei care erau prinşi închinîndu-se erau puşi în lanţuri – , izolarea completă de lumea exterioară eta. ■etc., totul, absolut totul era subordonat unui singur scop : desfiinţarea din temelie a oricărei clase sociale capabile să conducă spiritualiceşte masele de oameni de afară din rezistenţă -care, pentru o perioadă, au rămas în bezna unui regim care nu accepta să ardă nici o făclie de lumină sub obrocul său sîngeros.

La Peninsula am fost pur şi simplu supuşi unui regim de exterminare fizică. Niciodată, oricît ar fi fost munca de grea şi de necesară, administraţia nu ne-a acordat minimum de calorii trebuincioase supravieţuirii. Ni se aduceau morcovi furajeri din Bulgaria, mari cit nişte fildeşi de elefant şi umflaţi ca sfecla. Aceştia ni se fierbeau în apă şi au constituit hrana noastră pe câteva luni. În jurul bucătăriei şi al beciurilor se

instalaseră echipe mixte de miliţieni şi brigadieri pentru supraveghere, ca nu cumva cineva dintre deţinuţi să îndrăznească să se apropie ou. intenţia de a-şi însuşi o ceapă, un cartof, un os aruncat pe gunoiul din spatele barăcilor pietrarilor. într-o zi au fost scoşi în faţa întregului dispozitiv al oamenilor lagărului doi colonei, un preot şi patru foşti funcţionari de stat, avînd âtîmată de gît cîte o tăbliţă infamantă : «Mă numesc..., (numele), am avut profesiunea (cutare) afară. Am furat din pachetul lui... (numele) şi al lui... (numele)». «Eu mă numesc... (numele), am fost afară... (ocupaţia) şi aici am furat oase de la bucătărie şi le-am ros în groapa de gunoi».

' (Colonelul care a fost surprins rozînd oase a fost cu mine în aceeaşi brigadă. În realitate, aflase osul pe gunoi. nu-l furase.)

Fără nici' o îndoială că ceea ce se comitea de către administraţia lagărului 'era mai mult decît o crimă ordinară. Crima împotriva umanităţii – de care şi eu am fost acuzat că aş fi fost vinovat, deoarece am scris cîteva articole în ziarele vremii, împotriva Rusiei roşii, în perioada 1940—1944, eînd eram elev de liceu şi student balic – nu suporta nici un criteriu de comparaţie cu ceea ce pătimeau oamenii în lagăr, privaţi de orice voinţă şi apanaj de premeditare, dedicîndu-se la o acţiune naturală de autosalvare. Omul era supus unui determinism animal extrem de riguros şi inevitabil în atingerea obiectivelor de desumanizare. .

Care va putea fi incriminarea penală împotriva acelor bestii de la Canal oare, după ce ne-aiu supus la tot felul de încercări, au mers pînă acolo ca să pretindă şi să împingă oamenii să se sinucidă prin inaniţie, mai curîrid decît să le permită să-şi salveze fiinţele nenorocite rozînd un os aruncat, culegând o frunză de varză asvîrlită pe lîngă beci, sau, hai să admitem că unii, ■nemaiputînd îndura chinurile prădalnice ale foamei, s-au atins de pachetul aproapelui lor ?

Am fost scoşi, intr-o zi rece de iarnă, la muncă pe un teren din raza Concasoarelor, pe care urma să-l curăţim şi să-l nivelăm, înainte de a se instala o linie ferată. Se întîmplase ca acolo, în vară, să fi fost cultivaţi morcovi şi varză. Civilii, minaţi din spate de vătafii gospodăriilor agricole sau fermelor de stat, au lăsat jnulţi morcovi în urma lor, pur şi simplu neculegîndu-i din pămînt. Noi i-am descoperit, în măsura în care înaintam cu săpăturile. îi aflam îngheţaţi în pământul tare ca osul. Cît de delicioşi ni se păreau acei morcovi deveniţi din roşii albi, străpunşi de cristalele gheţii, şi cît erau de crocanţi

şi dulci ca mierea !

Profesorul Victor Jinga, oare apucase să guste înaintea mea un morcov îngheţat oferit de un om al unei echipe vecine, m-a îndemnat „cu toată convingerea : ,

— Sunt delicioşi. încearcă numai.

Şeful de şantier, un oarecare inginer Aurel Şeitan, îl cunoştea pe fostul ministru al Cooperaţiei. în afară de faptul că îl cunoştea ca figură publică, se pare că Şeitan fusese şi membru al aceluiaşi partid naţional-ţărănist, în afirmarea căruia Victor Jinga era o personalitate remarcabilă. Inginerul Şeitan îi făcea o curte asiduă profesorului şi, în cadrul acelor tîrcoale de care aveam parte, Victor Jinga mi l-a prezentat şi mie pe Aurel Şeitan. Inginerul era o persoană contradictorie în lagăr : cu toate că ocupa o funcţiune colaboraţionistă, acceptând să impună ordinele de lucru primite de la administraţie, oamenilor, era pus, uneori, în lanţuri, pentru acte a căror natură eu nu am reuşit să o identific vreodată.

■— Ştii, îmi precizâ cu subînţeles Victor Jinga, cu care îu- ' eram la aceeaşi roabă, că Şeitan înseamnă drac în limba turcă.

Victor Jinga îmi cunoştea repulsia împotriva oricărui om al administraţiei. în privinţa inginerilor colaboraţionişti, judecata care se făcea asupra lor era împărţită. O parte dintre deţinuţi le încuviinţau poziţia, susţinînd că unii dintre aceştia se expuneau pentru oameni, luînd asupra lor responsabilitatea neîndeplinirii normelor exagerat calculate de biroul tehnic, dînd alţi parametri posibili, mai reduşi, de realizare. între aceşti ingineri, de care se vorbea astfel, aş putea cita chiar pe inginerul Aurel Şeitan, apoi pie Nicolae Ţăranu din Timişoara, de la săpături, Şossie din. Bucureşti, de la atelierele mecanice, Antonescu din Bucureşti, de la construcţii, loan Puşchilă din Constanţa, lucra la construcţii, subinginerul Ga- vrilă din Cluj, specialist de poduri, lucra la Canara, cu însăr- •cinări diverse, printre care excela în CFR, şi încă vreo cîţivă. Altă parte, constituind majoritatea deţinuţilor, condamnau pe ingineri, atît pe cei citaţi mai sus cit şi pe cei necitaţi, peste douăzeci, acuzîndu-i ca trădători ai noştri şi punîndu-i pe aceeaşi treaptă pe care erau puşi toţi ceilalţi agenţi ai administraţiei ou care colaborau şi ne exploatau pînă la sînge. Eu eram unul dintre avocaţii ultimei categorii, motiv pentru oare am ieşit de la închisoare fără nici o prietenie încheiată cu această categorie de tehnicieni cărora le puneam la îndoială apartenenţa la categoria intelectualilor responsabili de rolul

lor, la fel cum se punea în discuţie aceeaşi calificare medicilor şi ofiţerilor.

-— Un intelectual, spunea bătrînul ţăran loan Dunca din Maramureş, este un domn care rămîne neschimbat la bine sau ia rău, un om la care te uiţi, îi iei sfatul şi ai încredere că mergi pe o cale bună, deodată ce el te îndeamnă să mergi pe o anumită cale.

Acelaşi lucru era valabil şi pentru medicii de la Canal, aproximativ .o sută, numai la Peninsula. Mulţi, foarte mulţi au acceptat să lucreze la infirmerie sau pe şantiere- ca medici. Celor care au consimţit să funcţioneze ca medici de şantier, li s-a dat cîte o trusă cu scule, dar fără nici un medicament. Aceştia nu au protestat împotriva privării lor de medicamentele necesare exercitării profesiunii lor, ci s-au complăcut în a fi auxiliari ai administraţiei, spărgînd solidaritatea cu masele de deţinuţi cu care au încetat de a mai fi la cot ca pînă aici. Unii dintre medici, spre onoarea lor şi a jurămîntului profesional depus cînd şi-au luat titlul, nu au acceptat să presteze nici un serviciu medical derivat din dispoziţiile administraţiei, dar, oricînd, şi în orice împrejurare, aceştia au dat primul ajutor cerut, oricăruia dintre noi, cînd era cazul.

Am fost primul deţinut operat la Peninsula, după un accident provocat de pontatorul brigăzii noastre, Marian lordăchescu. Acesta se urcase pe panta unui deal şi de acolo a declanşat prăvălirea unei avalanşe de pietriş şi bolovani. Am fost surprins la poalele pantei, lîngă o cuvă pe care o încărcăm, şi am fost izbit de un bolovan, care mi-a strivit osul piciorului drept- Cu toate acestea, am rămas pe şantier pînă la ora reîntoarcerii în lagăr, cînd prin schimburi de cîte doi oameni, care mă ajutau de subţiori, a fost posibil să ajung la lagăr. Doctorul Horaţiu Tănăseseu, ¡care lucra în aceeaşi brigadă cu mine, mi-a dat primul ajutor, dacă s-ar putea numi aşa examinarea atentă a piciorului şi ¡o scurtă fricţiune cu apă rece, care nu a ajutat la nimic. în lagăr am fost văzut de doctorul Barbu, cunoscut de-al meu, care mi-a recomandat o operaţie limitată locală imediată, în scopul extragerii unor aşchii ale osului strivit. În ciuda faptului că eram după aproximativ două luni la Peninsula, infirmeria nu era dotată cu instrumentarul chirurgical elementar pentru a face faţă unei operaţii relativ simple. Doctorul a raportat cazul ofiţerului care se prezentase cu mine la infirmerie, că o intervenţie chirurgicală era absolut necesară.

— Operează-l cum poţi, i-a ordonat sec ofiţerul de securitate.

Brigadierul meu Vasile Buiuca a adus un cuţit de la bucătărie, probabil unul mai bine ascuţit, pe care doctorul Barbu l-a dezinfectat la para unei luminări şi l-a spălat cu alcool. *A* qmintit cîteva cuvinte ofiţerului asupra riscului care rămânea în faţă, la care acela nu a dat nici un răspuns, parcă nici nu auzise că lui i se vorbise. Nu este cazul să vorbesc aici despre suferinţa îndurată, de care niciodată nu m-am înfricoşat în viaţă, dar cutezanţa medicului mi s-a părut din cale afară de temerară, şi despre aceasta s-ar putea vorbi mai mult. Azi port ca una dintre amintirile fizice de la Canal, o necroză îngrozitoare ca memorie veşnică pe glezna dreaptă, aşa cum, de după cea de a doua arestare a mea, am rămas cu urechea dreaptă surdă, de pe urma bătăilor peste cap cu ranga, cişmele şi bîtele.

Din garnitura copioasă a medicilor de la Peninsula, cu toate că am mai amintit unele nume pînă aici, voi mai enumera pe cîţiva, a căror amintire îmi stăruie, pentru un motiv sau altul şi care, odată, vor putea să vorbească mai mult despre ceea ce a însemnat calculul asasin al administraţiei şi guvernului comunist condus de sectarul marxist Gh. Gheorghiu-Dej. care nu ne-au acordat nu numai pîinea zilei necesară existenţei noastre, dar nici asistenţa medicală minimă în rezistenţa noastră împotriva morţii care ne urmărea ca o fantomă.

Astfel, ca să pornesc de la centrul sanitar al lagărului, la infirmerie era medic şef, la un moment dat, dr. Eugen Suroi, din lotul meu, apoi dr. Constantin Brîndoşoiu, medic specialist TBC, care a deţinut cel . mai mult funcţiunea de medic şef al infirmeriei alături de asistenţa interimară a medicului colonel dr. Traian Mihăilescu din Bucureşti, de la Spitalul Militar Central, pînă cînd acesta a fost implicat într-un proces pentru activitate subterană în lagăr şi transferat de la Peninsula. Ca adjuncţi sau medici de specialitate, au mai lucrat **la** infirmerie dr. Horescu, dr. Popescu, ambii din Bucureşti, **dr.** Achile Sarry, grec din. Constanţa despre care se vorbea **elogios** de o seamă de deţinuţi, dr. Emil Oroş din Cluj etc. Dintre medicii de şantier amintesc pe dr. Pavel- Mârza din. Coşlariu, judeţul Alba, dr. Emil Niculescu din Bucureşti, pen**tru un** timp dr. Horaţiu Tănăsescu din Sibiu, şi alţii. A existat un medic care nu a îmbrăcat halatul alb pe el niciodată **la** Peninsula (şi, probabil, au mai fost şi alţii, de care nu am cunoştinţă), dr.

Cornel Radu, directorul spitalului de copii din Arad, de a cărui prietenie m-am bucurat şi căruia nu m-am **ferit** să-mi exprim respectul meu pentru consecvenţa sa. **De** asemenea, au fost cîţiva medici legionari, dintre care cel care **se** bucura de o consideraţie unanimă, dr. Damian, nu a lucrat niciodată în meseria lui la Canal. Unora nu li s-a cerut serviciul lor, iar alţii au refuzat categoric orice ofertă. Unii din**tre** ei, cînd brigăzile de legionari erau sub regim de pedeapsă, **au** fost obligaţi să dea asistenţa medicală de urgenţă în brigăzile lor.

* * *

La Capul Midia, punctul de joncţiune al Canalului cu Marea Neagră, se afla lagărul extrem de deţinuţi politici. Dintru început aici au fost concentraţi deţinuţii cu pedepse minime care, în cîteva luni după ajungerea lor aici, au trecut în' aşa numita categorie a deţinuţilor administrativi, adică **a** unor oameni cu pedepsele ispăşite, dar nesusceptibili de a fi **eliberaţi** din punctul de vedere al securităţii statului. Din efectivul de cîteva sute din vara timpurie a anului 1950, pînă • **în** 1952, s-a ajuns la un efectiv considerabil de 5.000 de **oa-**meni, absolut toţi cu mandate expirate prin execuţie, între **care** includem şi peste 30 °/o din categoria «deţinuţilor administrativi», adică a acelor oameni care au fost luaţi de acasă după bunul plac al partidului şi puşi în prevenţie penală sub stare de arest, de la 12 la 60 de luni, de miliţiile regionale, în baza unor dispoziţiuni ale ministrului de interne Alexandru Drăghici, satrapul numărul doi al ţării, după Gh. Gheor- ghiu-Dej, unealta criminală a Moscovei.

Comandantul lagărului era un oarecare calfă-brutâr din Turda, Alexandru Borcea, prieten de familie al colonelului Augustin Albon, prin sprijinul căruia acesta a fost avansat locotenent din simplu poliţist din Turda, unde lucrase sub şefia lui Albon în 1945. Se pare că la Midia, Borcea a instaurat un regim foarte sever, caracterizat de victime a fi fost unul dintre cele mai odioase în procesul de exterminare a deţinu- ţilor politici pe Canal. Acest nemernic, de acum matur şi fără nici o scuză de iresponsabilitate a faptelor sale proprii, a acceptat toate ordinele primite de la superiorii săi ierarhici, pe care le-a aplicat întocmai, ba, uneori, înăsprindu-le la maximum, spre a dovedi supunerea sa adîncă faţă de doctrina regimului, care se sintetiza prin «lupta necruţătoare a partidului împotriva duşmanilor

poporului».

La Midia oamenii au fost supuşi la unul dintre cele mai inimaginabile regimuri de înfometare.

— Am mîncat cîini şi pisici, îmi spunea un prieten, care a pătimit doi ani întregi la Capul Midia. Mîncam orice ni se părea comestibil ; muşchi de pe pietre, alge marine, iarbă şi buruieni dacă ajungeam la ele. Pe unde treceam noi, nu mai rămânea nici o plantă, mai rău decît după pîrjol. Au fost cîteva cazuri cînd am văzut şi am auzit că unii au mîncat pămînt, bănuind că în el s-ar afla ceva grăsimi.

La început am crezut că vom beneficia de anumite îmbunătăţiri, întîi, că eram cu pedepse ispăşite şi apoi, că munca noastră va fi preţuită. Credeam că în schimbul muncii noastre să avem, cel puţin, o mîncare mai substanţială. Dar ne-am înşelat amarnic. Toţi crinii care veniseră în lagăr au fost mîncaţi de noi precum, la fel, şi puţinele pisici care se pripăşiseră în lagăr şi se înmulţiseră. Nu-mi este jenă să-ţi spun că ne uitam cu mare interes după şoareci şi şobolani, dar nici de aceştia nu mai nimeream, de îndată ce alimentele lipseau cu desăvîrşire. Mai rău ca în ajunul Revoluţiei Franceze !, conchise omul povestirea unui aspect din viaţa lui de calvar.

Oamenii de la Midia lucrau la barajul de joncţiune al Canalului, executînd, mai ales, lucrări de descărcări de vagoane cu arocamenţi trimişi de noi de la Peninsula, sau construcţii de forturi maritime, precum şi munci de întreţinere şi gospodărie proprie. .

'Inima mi-a sîngerat de durere cînd am aflat că postul de prim brigadier îl deţinea acolo poetul Vasile Copilu-Cheatrăd ai cărui părinţi se aflau în comuna urbană lara, nu departe de comuna mea. Acesta îmi fusese unul dintre bunii prieteni de odinioară, cu toată diferenţa de un deceniu dintre noi, el făcînd parte din generaţia tinerilor poeţi ardeleni de după 1930. Vasile Copilu-Cheatră era autorul unui vibrant volum de versuri *Cartea Moţului* şi al unui roman în manuscris'

Mămăligarii, în care palpita fierbinte toată drama complexă, , dăinuind de secole, a muntenilor de pe Valea Arieşului. în aceeaşi măsură am simţit mîhnirea inimii mele cînd am aflat că ajutorul principal al lui Copilu-Cheatră era un alt bun şi scump prieten de-al meu de altădată, Lucian Valea din Năsăud, autorul acelor nestimate versuri *Mătănii pentru fata ar' deleană,* volum care i-a adus faima meritată, în timpul vremelnicei ocupaţii maghiare a Ardealului de Nord (septembrie 1940-martie 1945), de a fi supranumit ai doilea Octavian Goga, cîntăreţ al durerilor noastre. Dar cea mai neîndurătoare suferinţă a mea a fost în clipa cînd am aflat că amîndoi aceşti poeţi de autentică inspiraţie şi factură lirică s-au dovedit a fi extrem de' duri cu oamenii şi slugarnici fără de limită faţă de locotenentul Boccea, bestia stăpînitoare a vieţii acelor năpăstuiţi. Şi unul şi altul fuseseră membri mancanţi ai partidului naţional-ţărănist, fuseseră în anturajul lui luliu Maniu şi aici ajunseseră ca deţinuţi administrativi.

(După eliberare, în 1954, Vasile Copilu-Cheatră a fost numit directorul Muzeului Istoric de la Bran, iar Lucian Valea redactor al revistei «Scrisul bănăţean» din Timişoara.)

După plecarea din Columbia (Cernavodă) a lotului în care mă aflam şi eu, iunie 1950, în locul nostru au fost aduşi deţinuţi administrativi, bărbaţi şi femei, care au fost cazaţi în barăci separate, despărţite cu sîrmă ghimpată.

Condiţiile climaterice nenorocite din Columbia, de care am mai vorbit, precum şi asperităţile muncii au fost caracterizate cît se poate de plastic într-o scrisoare adresată mie, de către o fostă deţinută, după eliberare.

-«Totul în acest ţinut a fost ostil celor aduşi aici pentru a fi „reeducaţi prin muncă*. Vara, furtuni neaşteptate, arşiţe cumplite ; iarna, viscole sălbatice. În faţa peisajului mereu devastat de ariditatea climei, deţinuţi! erau de două ori prizonieri, mărşăluind rupţi şi flămînzi prin noroaiele cumplite, • cu picioarele ca de plumb, trăind sentimentul vidului şi al claustrării în care nimic nu mai conta decît credinţa. Deţi-■nutul murea aici singur, o dată, de două ori, în fiecare zi ; nimic nu mai străbătea pînă la el, totul se prefăcuse într-o singură, imensă cruce.

Aici stăpînea ofiţerul politic Florea alături de comandantul lagărului, locotenentul de securitate Gherasim. Frigul,

foamea, boala, nimic nu-l impresiona pe sublocotenentul Florea, marele satrap al lagărului Columbia. După doi ani **(1953)** acesta avea să fie condamnat la 7 ani închisoare de înşişi, tovarăşii lui la tribunalul militar Cluj, pentru abuzuri şi crime săvârşite împotriva oamenilor.

La fel a fost condamnat şi colonelul Augustin **A Ibón,** unul dintre cei trei comandanţi de securitate ai Canalului – Departamentul Deţinuţilor Politici –, pentru fapte asemănătoare, la 25 de ani muncă silnică, la tribunalul militar **Bucu**reşti, în 1954, din care nu a executat decît 4 ani, fiind .amnistiat.

Pentru secţia femeilor, care cuprindea peste 600 **de** mame, soţii, bunici, răspundea „comandanta" sergent Chivu, o fiară de femeie care nu numai că bătea ea însăşi pe bietele femei, dar şi-a însuşit toate bunurile de preţ cu care acestea au fost arestate, excelînd în spolierea marelui grup de ţărănci din judeţul Ilfov care, refuzînd să se înscrie în. colectivele agricole, în clipa cînd au fost arestate, şi-au luat cu ele şi au adus la Canal tot ce au putut lua în braţele lor, îndeosebi ţesături de mare valoare.

întocmai ca şi pe celelalte şantiere ale groazei, şi **aici** administraţia lagărului şi-a creat un aparat de informatori dintre deţinute. Vor rămânea nume odioase pentru femeile care au trecut prin Columbia, acelea ale deţinutei Erji Csenk din Cluj, fără nici o identitate naţională sau socială precisă, care a ocupat funcţii în lagărele de concentrare naziste din Ungaria, motiv pentru care era acum arestată, cît şi acela **al** deţinutei Zizi Ambruş din Dej, al cărei carnet de informaţii **a** fost aflat pe şantier, fiind pierdut de ea, descoperindu-se activitatea ei mîrşavă împotriva camaradelor din suferinţă.

în afară de acestea, a mai fost un mare număr de turnătoare la femei precum şi la bărbaţi.

Trebuie să menţionez că în 1951 la Columbia se aflau şi un mare număr de deţinute de drept comun, care erau încadrate şi lucrau în aceleaşi brigăzi cu deţinutele politice sau sub arest administrativ. Nepotrivirea de mentalităţi şi calitatea morală inferioară a deţinutelor de drept comun (prostituate, hoaţe, condamnate pentru avorturi, delapidatoare etc.) a generat o fricţiune continuă între deţinutele politice şi femeile de drept comun şi; în plus, între ultimele şi administra-
(ţia lagărului. Femeile de drept comun aveau mai mult curaj să-şi reclame dreptul la un tratament mai uman, în timp ce

femeile arestate politic nu puteau să formuleze nici cel mai elementar protest, cum era nevoia de a fi scutite de munci istovitoare în perioadele grele de menstruaţie, cînd efectiv acestea nu mai puteau căra pământul cu roaba sau, chiar ceea ce era o pretenţie mai mică, aceea de a avea tampoanele higienice necesare. Le vedeai pe bietele femei sângerând şi lă- sînd urme roşii pe pământul blestemat al Dobrogei.

La 25 mai 1951 a izbucnit o rebeliune în lagăr, rebeliune pornită de femeile de drept comun, care au pretins un regim mai omenesc, – pachete de acasă, vorbitor, scutiri de munci voluntare, medicamente etc. Femeile au refuzat să iasă la muncă, rămînînd unele în dormitoare şi aruncînd saltelele ipe ferestre, iar altele au ieşit în faţa barăcilor de unde îşi strigau asurzitor doleanţele. Administraţia a intervenit fără de întârziere ; femeile au fost vîrîte cu forţa în dormitoare unde, apoi, au năvălit femei şi bărbaţi din corpul de gardă, şi le-au brutalizat fără de milă, nealegînd între vinovate şi nevinovate. Mai mult, represaliile s-au extins şi în cîteva dormitoare ale femeilor exclusiv cu deţinute politice, fiind şi acestea maltratate, nu numai acelea dintre politice care erau amestecate cu cele de drept comun.

Soţia fostului protopop ortodox al Clujului, scriitoarea Eugenia Mureşanu, a fost făcută ţap ispăşitor în toată această revoltă care se dezlănţuise, aparent, spontan. Eugenia Mureşanu, o femeie distinsă, născută în Statele Unite, nu a avut nimic comun cu această mişcare a deţinutelor de drept comun. Soţul acesteia se afla la închisoare, în altă parte a ţării, cu o pedeapsă mai mică. în anul 1958 acesta avea să fie arestat din nou şi să fie' condamnat la 25 de ani muncă silnică pentru crimă de uneltire împotriva securităţii statului. A murit în anul 1962 la închisoarea Aiud, îmbolnăvindu-se şi neprimind nici un tratament medical, înscriind pe lista martirilor români un nume care niciodată nu va putea fi uitat. Eugenia Mureşanu, mamă a cloi copii minori care au rămas pe drumuri, a fost luată din lagăr, ţinută pentru un timp în beciurile pline de igrasie ale securităţii Cernavodă şi apoi trimisă la închisoarea Văcăreşti din Bucureşti, de unde apoi a fost transferată la Ocnele Mari, disciplinar, unde şi-a încheiat cele 24 de luni de puşcărie administrativă.»

Atât femeile, cît şi bărbaţii de la Columbia au executat

acelaşi fel de muncă-tip pe Canal, ca săpături, transport de pământ cu roaba, descărcări de arocamenţi şi piatră din va-

goane, atît pe malurile Dunării, cit şi la punctul de muncă, numit Saligny.

Din numerosul contingent de femei din elita societăţii româneşti care au lucrat la Columbia sau Saligny, amintim pe acelea din familiile Mavrocordat, Ghica, Cancicov, Dolly Steriopol, dna Corneliu Codreanu, dna Ion Moţa, Eugenia Mureşanu etc.

Intre bărbaţii care au pătimit aici s-au aflat scriitori, preoţi, avocaţi, ţărani, meseriaşi de frunte etc.

Figurile de mucenici ai lui Dumnezeu şi martiri ai neamului, cum au fost acelea ale părintelui călugăr şi mare mistic ortodox Arsenie Boca de la mănăstirea Sîmbăta de Sus (Făgăraş) sau a preotului greco-catolic Silviu Prunduş din Cluj, vor rămîne pilde de lumină în acel întuneric care a învăluit .Columbia ca într-un zăbranic peste trei ani de zile. De asemenea, aici a fost şi compozitorul Franz Dressler, teoretician de faimă mondială în armonie, pian şi orgă, din Sibiu, care mi-a dat atîtea bucurii de neuitat prin măiestria baghetei sale în săptămînile dinaintea Paştilor şi Crăciunului cînd conducea ansambluri orchestrale celebre —■ cu messe şi requiem-uri solemne –, în catedralele înalte din Sibiul studenţiei mele (1942—44), bătrînul savant teolog ortodox Grigore Cristescu-Plăpumaru, medicul dr. Gherman din Bucureşti, ziaristul Emil Sabău din Cluj al cărui frate doctor de Roma, Coriolan Sabău, zăcea sub domiciliu obligatoriu din 1944 în comuna natală Lupşa (judeţul Turda), domiciliu care nu i s-a ridicat niciodată, colonelul I. Lupan din Cluj şi mulţi alţii, care au fost chinuiţi şi umiliţi exclusiv pentru motivul că au refuzat să se predea de bună voie prizonieri regimului terorist înfeudat sub ameninţarea de moarte a balalaicilor ruseşti. Şi oameni ca aceştia au compus majoritatea absolută a ţării, peste 95%, care nu au cedat necondiţionat, ca regele şi camarila sa de sfetnici miopi sau cei 2.000 de comunişti care au înstrăinat suveranitatea autentică a neamului românesc, la 23 august 1944.

Columbia constituia lagărul începutului şirurilor de lacrimi de la Dunăre, de unde apoi Canalul o lua spre cealaltă extremă, la Marea Neagră, unde la Capul Midia, uţtimul punct al morţii, se vărsa potopul lacrimilor unui întreg neam înjugat, minat sub biciul de foc al blestemelor care căzuseră peste Ţara părăsită de Dumnezeu, iar în locul lui Christos a fost răstignit neamul românesc, mielul cel blînd al jertfei supreme.

Ca populaţie, lagărul Poarta Albă ocupa locul întâi între cele unsprezece lagăre principale de deţinuţi politici şi asimilaţi de regim în această categorie, de-a lungul Canalului. Spre deosebire de celelalte lagăre (cu excepţia Columbia, pe o anumită perioadă de timp) la Poarta Albă se afla un foarte ridicat procentaj de deţinuţi de drept comun. Aceşti deţinuţi lucrau în brigăzi deosebite, dar erau încartiruiţi laolaltă cu deţinuţii politici. în multe cazuri, brigadierii pentru deţinuţii politici erau deţinuţi de drept comun de cea mai rea speţă umană. Incontestabil că şi între deţinuţii de drept comun se aflau extrem de multe victime inocente ale regimului, oameni care au nimerit la închisoare fie pentru că nu au reuşit să-şi facă însămînţările la timp, fie că nu au reuşit să prezinte situaţii financiare satisfăcătoare asupra afacerilor lor particulare (mici ateliere, prăvălii, măcelării, etc.), fie că au acceptat să ocupe funcţiuni de responsabilitate bănească, de gestiune sau de inventar, pentru care nu aveau calificarea profesională minimă, comiţînd astfel erori pentru care nu au fost iertaţi. Nu mai amintim cazuri cînd unii condamnaţi de aici au fost lăsaţi fără nici o sursă de venit şi au fost obligaţi să comită fapte neconforme cu conştiinţa lor sau cu legea, pentru a-şi asigura pîinea cea de toate zilele familiei. Din categoria oamenilor condamnaţi pentru infracţiuni numite în alineatul precedent, nu am auzit că cineva dintre ei să fi fost însărcinat cu funcţiuni de conducere a brigăzilor de deţinuţi politici, decît în cazuri extreme şi numai atunci cînd persoane din aceste categorii aveau deja state oneroase de la partid. Erau printre aceştia şi o bună seamă de preoţi, medici, ingineri ele., ale căror fapte incriminate erau de natură mai mult sau mai puţin profesională.

Deţinuţii politici de la Poarta Albă aveau mandate execuţionale pînă la patru ani maximum. Asimilaţii politici (pistolarii, frontieriştii şi arestaţii administrativi) variau în ceea ce priveşte cuantumul pedepsei hotărît pentru acest lagăr.

Natura muncii la Poarta Albă diferea foarte puţin de profilul muncilor de pe celelalte şantiere ale celorlalte lagăre. Şi aici se executau săpături/ se aduceau bolovani de calcar care erau sfărîmâţi cu ciocanele, se lucra la construcţii, grădini de zarzavaturi, gropi de ars var, ateliere mecanice sau de depanare simplă, se lucra la ecluza locală

etc. Bineînţeles,

datorită regiunii plate neexistînd masive de piatră, nu existau cariere, nu se făceau încărcări de arocamenţi pe platforme şi nici munci în apă, ca la Peninsula.

Traficul de oameni aici era intens, ca într-un furnicar. De. .aceea acest lagăr se asemăna ou un bilei de du-te-vino, unde era imposibil de realizat cea mai infimă coeziune moralii între oameni, de unde deriva nesiguranţa personală în cel mai înalt grad, nesiguranţă care, în asemenea aglomeraţie eterogenă enormă, anarhică, constituia mediul optim de gestaţie a actelor antisociale, infracţionale, în cea mai variată nuanţă. Nimeni dintre cei care au fost la Poarta Albă nu a . încheiat vreo prietenie şi nimeni nu a nutrit vreo idee ca să o dezvolte ca normă de, gîndire şi fecundare spirituală. Oamenii trăiau aici într-o permanentă tensiune nervoasă, de învrăjbire şi suspiciune reciprocă, înnebuniţi de ritmul muncii diavoleşti în care erau antrenaţi de deţinuţii de drept comun care, singurii, profitau de eliberări condiţionate. Se practica o mîrşavă discriminare între oameni, în sensul că deţinuţilor de drept comun, cu pedepse care ajungeau pînă la 25 de ani . muncă silnică sau temniţă grea, li se acorda vorbitor chiar de mai multe ori pe lună şi la aceştia nu se aplica nici o limită de greutate la pachete, precum nici la numărul de pachete care le soseau de afară lună de lună, în vreme ce deţi- , nuţii politici erau obligaţi să muncească flămînzi, li se retezau pachetele care le veneau şi le erau interzise vorbitoarele 'cu familia, ori de cîte ori nu-şi exercitau norma de muncă sau se presupunea că nu erau suficient de disciplinaţi. Aceleaşi motive determinau şi trimiterea sau primirea cărţii poştale familiilor.

Conducerea lagărului cuprindea un personal .mixt, militaro-civil, foarte complicat şi cu oameni care îndeplineau funcţiuni speciale, îneît niciodată nu se putea identifica per- . soana din umbră, care mişca acel cumplit sistem de închisoare sub cer.

în acest lagăr s-au petrecut zeci şi zeci de crime. în parte, crimele din interiorul acestui lagăr se năşteau din vechi rivalităţi importate de afară, cum ar fi fost fie duşmănia vreunui deţinut de drept comun împotriva «moşierului» pentru care ia. muncit şi pe care îl întîlnea aici deţinut politic sau asimilat, fie a vreunui industriaş care îşi întîlnea aici vreun salariat cu care a avut o pricină afară etc. De asemenea, pe şantiere, la muncă, deţinuţii de drept comun pretindeau poliţiile mai uşoare de lucru, care asigurau condiţii prielnice

maxime de realizare a normei, avînd pretenţii şi la cele mg bune unelte. Au fost sute de încăierări pe cele peste treizec de sectoare de muncă de la Poarta Albă, unde au fost înre gi strate cazuri mortale de pe urma bătăilor care se încingeai cu lopeţile, sapele şi tîrnăcoapele pentru pricinile meschini amintite mai sus. Administraţia nu făcea nimic pentru evi tarea unor asemenea incidente fatale şi aveam impresia că în multe cazuri, biroul politic al lagărului a ocazionat crimele dorite, creînd condiţiile nenorocite de apropiere a unoi deţinuţi politici de acei oameni dintre deţinuţii de drept co-mun, de care erau siguri că nutreau sentimente revanşarde împotriva fostei clasei conducătoare din trecut şi, mai mult, unit dintre deţinuţii de drept comup erau criminali de pro-fesiune.

Aceste crime nu constituiau senzaţii tari la Poarta Albă dar, cînd zvonul ne sosea nouă, la alte lagăre, noi ne înfioram de mulţimea şi caracterul lor straniu. Cită groază nu vedeam în ochii acelor oameni care erau luaţi din lagărul Valea Nea-gră şi transportaţi la Poarta Albă ! Nu că la Valea Neagră nu ar fi bîntuit acelaşi duh al crimelor odioase şi înspăimîntă-toare. Dar faptul că la Poarta Albă colcăia lumea aceea inter-lopă a deţinuţilor de drept comun, tîlhari de drumul mare, cuţitari de rînd, oameni fără nici un căpătîi, ne înfricoşa prin ceea ce acel mediu avea incorporat în el, cunoscut nouă ca element nociv şi latent criminal. Nimeni nu ne putea schimba ideea asupra judecăţii pe care o aveam asupra indivizilor antisociali, fermenţii de întotdeauna ai ameninţării securităţii personale şi ai proprietăţii, cu care comuniştii se înhăitaseră, precum cu toţii eram conştienţi că Ministerul de Interne era inspiratorul şi regizorul acelor crime abominabile.

în sistemul penitenciar comunist crima practicată între deţinuţi nu este o excepţie ; ea formează o implicaţie organică tot atît de scrupulos chibzuită ca şi în metoda de guvernare din exterior, cu diferenţa că în lagăre şi penitenciare,. spre marele avantaj al regimurilor comuniste şi pe care par- , tidele acestui sistem tind să îl generalizeze – deoarece este cu mult mai simplu –, nu se produc tulburări adînci şi sunt excluse orice complicaţii dăunătoare bunului renume al regi-mului. .Noi nu aveam cum -striga, cui ne adresa, pentru că noi nu mai eram oameni. Noi nu am fost robiţi ca să cîştigăm nimic. Dar, pînă la urmă, am supravieţuit !

22. Funia cu două laţuri

Munca la Canal în anii 1950 şi 1951 avea un caracter extrem de primitiv. Nu trebuia să fii inginer sau economist ca să-ţi dai seama că randamentul muncii era extrem de redus, cu toate supraeforturile la care erau supuşi zecile de mii de sclavi din Dobrogea. Pentru o lucrare de asemenea proporţii, începerea excavaţiei unui canal de 65 de kilometri cu sapa şi cu lopata era de-a dreptul o nebunie. La Columbia nu am avut şi nu am văzut vreo macara. La cariera de piatră Cañara am dat peste o macara cu putere de ridicare sub zece tone, care se mişca anevoie pe nişte şenile ruginite. De abia în anul 1951 au fost aduse la Cañara cîteva excavatoare şi încă două macarale ceva mai puternice. De asemenea nu s-a văzut vreun, utilaj mai modern nici la săpături, pînă tîrziu în toamna anului 1951.-Or, numai cu braţele, cu roabele şi căruţele ţărăneşti, nu se putea realiza plgnul partidului, conform căruia Canalul trebuia să devină navigabil pînă nu mai tîrziu de anul 1955.

Îmi amintesc că odată fiind puşi să încărcăm bolovani de ■calcar pentru gropile cu var, pe un vagon platformă, rampa de încărcare se nimerise a fi sub nivelul terasamentului' căii ferate. Pentru oameni mai scunzi era de-a dreptul imposibil ■să ridice pe piept pietroaiele pînă la nivelul platformei vagonului de unde un altul dintre noi îl prindea cu mîinile şi-l trăgea de-a rostogolul cu braţele pe podea.

După cîteva încercări nereuşite, cîţiva dintre noi căzjnd pe spate cu bolovanul în braţe, eu am avut o idee care, din fericire, a fost găsită folositoare întregii noastre brigăzi şi, foarte curînd, însuşită şi de celelalte brigăzi. Fiind mai înalt ■decît media oamenilor, am propus tovarăşilor mei din echipa repartizată la încărcarea vagonului, să aducă bolovanii pînă lîngă vagon, unde eu îi aşteptam ou spinarea încovoiată. Ei îmi aşezau bolovanul pe spatele gol, între umeri, şi eu, apoi, mă înălţăm şi ridicam greutatea pînă la nivelul platformei. Mă transformasem, pur şi simplu, într-un robot cu funcţie precisă şi utilă de macara. Exemplul nostru de încărcare a prins la toată lumea, cei mai înalţi din brigăzi acceptând să slujească de instrumente mijlocitoare de ridicare.

Săpînd pămîntul cu hîrleţul sau rupîndu-l cu răngile, cu oameni în jug la roabă sau încărcînd cu umerii vagoanele cu

piatră, cărînd pămîntul cu roaba sau cu targa la sute de

metri, ori spărgînd piatră cu ciocănelul de miri pculm .1 construi terasamente de şosele şi căi ferate, nu era posibil să se realizeze acel şanţ enorm pe care urmau să plutească vapoare de zeci de mii de tone, cu afundarea năvilor la cel puţin cinci-şase metri în adîncimea apei.

Nu am reţinut şi nu am putut procura bilanţul extraordinar de umflat, de natură catastrofică pentru puterile financiare ale ţării istovite după purtarea unui război falimentar – sarcină bugetară care trăgea mai greu în cumpăna cheltuielilor statului decît a tuturor celorlalte ministere la un loc. Aceste cheltuieli ale Direcţiei Generale a Canalului au produs perturbări greu simţite, nu numai de populaţia ţării în- flămînzite, dar şi de întreaga economie producătoare şi reproducătoare de bunuri de toate felurile. Vătafii de la Bucureşti ai Kremlinului au consultat stăpînii asupra acestor stări de lucru, care s-au făcut foc şi pară, chipurile, că ei nu ştiau nimic despre această experienţă tragică pe care Gheorghiu- D'ej o bîjbîia în Dobrogea, omorînd oameni, cheltuind sume enorme absolut inutil,, perielitîndu-se însăşi baza materială a statului român satelit care, cu orice preţ, trebuia să reziste ca un tampon de strategie' viitoare a ocultei internaţionale comuniste. România nu mai avea numai o raţiune proprie de existenţă ; ea devenise o piesă indisolubil integrată în corpul monstruos al imperiului sovietic în expansiune.

Geneza Canalului nu a fost ideea exclusivă a comuniştilor români. încă în anul 1948 planul construirii lui" constituise obiectul discuţiilor statelor satelite Rusiei roşii şi acest plan a obţinut aprobarea din partea Consiliului de Asistenţă Mutuală al ţărilor Cominformului. De abia în anul 1949, primăvara, planul de construire a Canalului Dunărea-Marea Neagră a fost însuşit şi aprobat întocmai de partidul şi guvernul Republicii Populare Române. URSS-ul avea încă ele foarte timpuriu planul de creare de zone de producţie, pe anumite profiluri specifice, în imperiul său alcătuit prin fraude teritoriale şi abuzuri criminale, cu sprijinul forţei şi binecuvîn- tarea Occidentului. România a pierdut, în primul rînd, Basarabia, Bucovina şi ţinutul Herţa, şi în al doilea rînd, independenţa şi suveranitatea proprie. Planul Valev, de impunere a unei anumite activităţi economice- fiecărei ţări captive, se contura încă din 1948, cînd Rusia sovietică a început să-şi consolideze bazele economice pe dimensiunile

intereselor sale hegemonice.

Nu trebuie să uităm de existenţa consilierilor Kremlinului, pe care Stalin i-a ataşat, în mod obligatoriu, pe lingă fiecare autoritate sau instituţie română, cu atît mai mult pe lingă şeful partidului comunist român şi şeful guvernului. Aceşti politruci au venit cu soluţiile elaborate din prima clipă, dar nu le-au impus decit atunci cîrud criza s-a dezlănţuit. Intervenţia URSS-ului a devenit evidentă la Canal în 1951, în a doua jumătate a anului cîrud, ca urmare a noilor directive, ■activitatea de la Canal a luat o turnură cu. totul nouă. Rusia sovietică a început să doteze şantierele civile şi cele de deţinuţi, cu utilaje mecanice moderne. în locul platformelor mici româneşti au apărut, la un moment dat, vagoane enorme, apoi vagoane basculante colosale şi, ceva mai tîrziu, excavatoare cu braţe gigantice, macarale cu turnurile de peste 25 de metri, buldozere noi, sclipitoare, aduse de prin Tuia, Kaluga, ■Orei etc.

După toate probabilităţile, Moscova a avut o parte de contribuţie materială la începutul lucrărilor, dar, în mod sigur, ea a vărsat grosul de abia cînd a sosit momentul să dea să se înţeleagă, din nou, lui Gh. Gheorghiu-Dej şi clicii sale, că, fără Stalin şi URSS, nu se poate păşi mai departe pe calea socialismului. (în acea perioadă de criză internă, Gh. Gheorghiu-Dej a fost ţinut peste şase luni în domiciliu obligatoriu, la Bucureşti, urmare a unei manifestaţii de simpatie a muncitorilor de la căile ferate române, ceea ce nu a convenit, se pare, Uniunii Sovietice. Despre acest lucru am fbst informat la eliberare de către unchiul meu dr. Nicodim Cristea, nepotul fostului patriarh al ţtomâniei, care locuia pe strada Roma, în apropierea casei unde secretarul partidului comunist român a fost ţinut sub stare de arest.)

' URlSS-ul şi-a făcut simţită masiv prezenţa la lucrările de la Canal, investind utilajul tehnic avansat şi, desigur, capital şi de altă natură, în scopul precis de a deveni acţionară în ' exploatarea viitoare a acestei linii de comunicaţie comercială, aparent, mai economic de uzat. în plus, Rusia Sovietică a devenit părtaş direct, coproprietar, codirector etc., în toate treburile Canalului, de îndată ce a intervenit, cu sprijinul tehnic şi material necesar salvării continuării lucrărilor Canalului care intrase în impas. Mîna din umbră a Uniunii Sovietice a împins pe scenă, în acelaşi timp, alături de crimele mîrşave ale slugilor sale – crime anonime, monstruoase, înăbuşite, practicate premeditat sau tîlhăreşte –, crima justificată pe temei de lege,- crima expiatoare, crima culeasă cu grijă din

pa-

ragrafele prelucrate ale codului penal, după interesul luptei de clasă şi «anti-imperialist» internaţional.

Sub umbra Moscovei şi cu uneltele fidele ale regimului din ţară, s-au regizat acele monstruoase demonstraţii de represalii, atît în lumea civilă din ţară cît şi în lumea deţinuţilor care se aflau la Canal şi chiar în închisori, cu scopul calculat de a înspăimînta oamenii şi de a-i avertiza pe toţi, – oriunde s-ar fi aflat aceştia –, că regimul -«popular» instaurat cu ajutorul Uniunii Sovietice nu are nici o îndurare de oricine ar fi acela care deviază de la linia partidului, de cei care sabotează (sic), de aceia care uneltesc împotriva atingerii scopurilor dezrobitoare a clasei muncitoare din România (sic, sic, ...).

În clipa cînd forurile tutelare ale Canalului – direcţiunea generală, guvernul şi partidul comunist român —- şi-au dat seama că prin orice mijloc şi cu orice efort şi impuneri samavolnice, normele exagerate de muncă nu pot fi realizate nu numai în şase ani (cît era planificat), dar nici în zece sau cincisprezece, s-a trecut, fără şovăire, la primirea asistenţei masive a Uniunii Sovietice şi, ca o consecinţă ireductibilă, la sistemul de aflare a ţapilor ispăşitori ai eşecurilor suferite. Se ştie că partidul comunist este infailibil ; el nu poate greşi niciodată. Membrii săi pot greşi, dar ei nu pot fi iertaţi. (Principiul infailibilităţii partidului a fost împrumutat de Lenin de la biserica romano-catolică, care are acest principiu suprem pentru Papă.)

Nu a fost deloc greu să se afle cîţiva nenorociţi în marea masă a personalului angajat al Canalului şi să fie făcuţi responsabili pentru toate blufurile. Am mai "amintit undeva că marea majoritate a angajaţilor civili ai Canalului erau oameni indezirabili regimului, unii dintre ei oameni care avuseseră înainte vreme înalte calificări profesionale şi lucraseră în cele mai importante sectoare industriale tehnice sau administrative. Neavînd la cazierul lor suficiente piese infamante ca să fie arestaţi şi, mai presus, fiind interesul preeminent al regimului să' se servească de aceşti oameni – de specialitate pentru lucrările care se proiectaseră, toată această categoric de administratori şi tehnicieni versaţi a fost repartizată pentru muncă exclusiv la Canal. Regimul comunist nu făcea alt* ceva decît ceea ce au făcut

regimurile politice din România

intre 1918—1936, cînd au transferat abuziv o bună parte din funcţionărimea română din ţară – ori disciplinar, ori pentru raţiuni politice – , în ţinuturile noi alipite din răsărit, Basarabia, creând acolo un sistem administrativ foarte impropriu timpului.

Nu constituia nicidecum o problemă că aceşti oameni trimişi să muncească la Canal, pentru câştigarea unei bucăţi de piine, nu ar fi fost susceptibili de arestare pentru o cauză sau alta. Dai' atîtatimp cît regimul considera că la Canal puteau să obţină un randament cu mult mai ridicat, dacă îi ţinea în poziţia de nearestaţi, exploatîndu-i pe un salariu de mizerie, aceasta era o cale cu mult mai bună. Puţinele cadre partinice nu puteau să fie irosite aici, acestea .trebuind să fie păstrate la centru sau în poziţiile cheie ale partidului şi guvernului. Regimul a bănuit şi bănuieşte, în continuare, existenţa unei oculte care îl sapă la temelie. De aici derivă securitatea sa veşnic în stare de alarmă şi represaliile groaznice prin care se strangulează orice mişcare a maselor.

În faţa crizei care s-a născut de pe urma inefieienţei muncii la Canal, organele de securitate ale Canalului, care cădeau în competenţa grupei de anchetă, direcţiunea politică, de partid şi securitatea propriu-zisă au identificat o seamă de indivizi care ocupau poziţii centrale în conducerea aparaturii tehnice şi administrative (munca organizată, norme sau serviciul financiar), pe care i-a învinovăţit de eşuarea catastrofală, în pragul căreia ajunsese Canalul în 1951, după aproape doi ani de la inaugurarea muncilor. Menţionăm că şi pînă la această dată au fost zeci şi zeci de cazuri de înlocuiri ale unor şefi de departamente, secţii sau birouri, pentru motive disciplinare sau de incompetenţă. în aproape toate cazurile, acele persoane au fost de extracţie «proletară», fără calificările minime de îndeplinire a unor asemenea funcţiuni ca acelea în care fuseseră cocoţaţi de partid. Pe cei mai bine pregătiţi, cum s-a mai amintit, partidul îi ţinea în Bucureşti sau în diferite centre mai sensibile interesului partidului. După caz, aceia oare au fost descalificaţi din. partid au fost retrogradaţi şi în funcţiunile administrative sau au fost chiar arestaţi.

Perioada critică, internă şi externă, reflecta încă acele caractere pe care Gheorghe Gheorghiu-Dej le-a relevat în Congresul I al partidului comunist muncitoresc român (PCRM) din. 1948, cînd a definit poziţia în care se afla statul

român, zicînd : «...în domeniul politic noi- am evoluat mai repede pe

drumul democraţiei populare decît în domeniul economic». Această realitate a determinat partidul muncitoresc (comunist) român să păşească la naţionalizarea întreprinderilor industriale, miniere, bancare, de asigurări şi de transport," la 11 iunie 1948. Plenara comitetului central al partidului muncitoresc român din 12-13 decembrie 1950 a adoptat primul plan cincinal al R.P.R. în acest plan se prevedea, printre altele, că venitul naţional se va dubla, iar nivelul de trai al populaţiei va creşte cu 80 ?/₀. în cadrul acestui prim plan cincinal s-a prevăzut şi proiectul de construire a Canalului Dunărea-Marea Neagră care, conform datelor oficiale, afecta peste 30 % din întregul buget al statului, la cheltuieli. Avansul -cuceririlor politice, de care pomenea Gh. Gheorghiu-Dej în 1948, realizat în dauna cuceririlor echivalente economic (pe care el le punea în sarcina deţinerii mijloacelor de producţie de către ultimii piloni ai vechii orînduiri sociale şi economice a statului român, ca element negativ, bineînţeles), s-a dovedit că încă după doi ani de la confiscarea bunurilor private mai importante nu au putut să ducă la alienarea celor două fronturi, precum nu a dus nici la îndestularea necesităţilor minime ale populaţiei inflăminzite. Cetăţenii ţării nu-şi puteau asigura caloriile minime (externe şi interne), de supravieţuire. în anii 1958, fiind muncitor necalificat la fabrica de ciment din Turda, după ce am fost destituit din funcţiunea de prim-jurisconsult al oficiului juridic al fabricii pentru motivul că eram «necorespunzător» (fusesem arestat şi condamnat politic, eram născut în America, eram fiu de chiabur etc.), am avut ocazia să intru printre muncitori, să' vorbesc cu ei şi să le aflu direct şi sincer problemele vieţii lor, aşa cum acestea erau la data aceea sau înainte.

— Eu, îmi povestea un oarecare Emil Popa, cu care alternam schimbul la pregătirea argilei pentru cuptoare, mi-am făcut casa între anii 1949—1952, furând în fiecare zi ciment cu sacul. Nu era cu putinţă să se fi putut afla atunci un pumn de ciment pe piaţă. Când ieşeam din fabrică, treceam pe la vagoanele care aşteptau pe linie să fie trase la rampa de încărcare de la silozuri. Aflam pe podelele vagoanelor ciment rămas la descărcarea necompletă a staţiilor de livrare. Ne- avînd suficienţi saci şi maşini de însăcuit cimentul, trimiteam mai mult ciment vărsat decît în saci. Mă urcam în vagoane şi înghesuiam ciment în sacul pe

care îl aveam cu mine, atîta cât să-l pot căra subţioară. Cu acest ciment, din care am vîn- dut o parte spre a-mi cumpăra cărămidă şi o parte mi-am

păstrat-o pentru mine, mi-am ridicat căsuţa în care stau acum la bătrâneţe.

Emil Popa era un om mărunt, foarte agil la vîrsta lui de aproape 60 de ani, era membru marcant al partidului comunist şi fusese decorat ca erou al muncii socialiste. Dacă acest om a îndrăznit să fure, ţinînd seama de calităţile pe care le deţinea, este lesne de înţeles gradul de mizerie şi lipsuri la care decăzuse populaţia ţării. Şi acest caz mai are o semnificaţie excepţională : oamenii simpli şi nevoiaşi au intrat în partidul comunist numai pentru a se bucura de un avantaj oarecare, nicidecum din sinceritate sau devotament pentru cauză. 90 % din membrii partidului comunist au fost şi sunt numai oportunişti, nicidecum soldaţi ai unei armate internaţionale.

• Înghiţirea acelor enorme fonduri financiare ale ţării sesecătuite, pentru construirea Canalului trebuia să fie justificată în faţa partidului, cu toate că partidul dictase dezastrul. De aceea, conducerea partidului a apăsat pe şurubul securităţii şi al tribunalului militar din regiunea Bucureşti, oare includea în competenţa teritorială şi regiunea Dpbrogea, ca apoi întreg acest mecanism monstruos să se pună în mişcare şi să strivească ceea ce trebuia strivit, astfel ca partidul să iasă basma curată, iar ţapii ispăşitori să-şi ia pedeapsa. Responsabilitatea într-un stat comunist nu merge în cascade, ci exclusiv pe trepte de menajare a partidului comunist şi declinarea oricărei erori în sarcina uneltirilor duşmanului de clasă. Acest lucru nu l-au ştiut politicienii români colaboraţionişti din trecut şi 'acest lucru nu vrea să-l înţeleagă acest Occident blazat. ■

i * $

În lunile de vară ale anului 1951, organele de anchetă ale Canalului au pus sub cercetări amănunţite viaţa şi activitatea unor specialişti, care erau angajaţi civil la Canal. Nu constituia nici o surpriză să se constate că toţi acei oameni care au intrat sub focarul securităţii erau din acea categorie numită cu «origine socială putredă»-, ceea ce se traduce «duşmani latenţi», sau chiar activi, ai noului regim.

Din mai pînă în august 1951, au fost interogaţi sute şi sute de astfel de oameni, precum şi o seamă de membri de partid. Spre sfîrşitul lunii august s-a constatat că mulţi dintre tehnicieni, care ocupau funcţiuni-cheie la lucrări, nu se mai

prezentau la servicii. 'în locul lor au apărut substituţi străini, dintre care unii chiar ruşi, ruteni şi un mare număr de basarabeni. S-a bănuit că se petrecea ceva suspect în culisele oculte ale cabalei de conducere a Canalului, dar **ce** anume, nimeni nu putea bănui. Misterul s-a descoperit în clipa cînd, printr-o circulară -«de uz intern», transmisă tuturor angajaţilor civili ai Canalului, se comunica că «un grup de sabotori şi de duşmani ai poporului, strecuraţi în conducerea executării lucrărilor Canalului Dunărea-Marea Neagră, după ce a încercat, în mod criminal, să stînjenească construirea acestei lucrări de mare importanţă industrială şi comercială a ţării, a fost arestat prin vigilenţa partidului, şi toţi aceştia au fost deferiţi justiţiei poporului...».

În ultimele zile ale lunii septembrie şi primele ale lunii octombrie 1952, a avut loc judecarea procesului sabotorilor de la Canal. Procesul a avut loc la Poarta Albă, unde s-a deplasat completul de justiţie militară al tribunalului regional Bucureşti. Preşedintele acestui complet a fost generalul Alexandru Petrescu, acelaşi om care a judecat cele mai delicate şi, totodată, cele mai nedrepte procese din istoria neamului românesc, cum au fost acelea ale lotului mareşalului Ion Antonescu, apoi luliu Maniu şi grupului său pri ns cu ocazia tentativei de a părăsi ţara clandestin la Tămădău, precum şi zeci de alte procese ale unor grupări din rezistenţa naţională. Acest om fără nici un scrupul, în scopul de a-şi salva propria sa piele pentru activitatea anterioară datei de 23 august 1944, a devenit faimos prin a da cele măi severe pedepse din cite se cunoşteau în vreo altă instanţă judecătorească în perioada de' realizare a revoluţiei comuniste din România (1946—1964).

Lotul de împricinaţi care a apărut pe banca acuzaţilor a fost format din zece persoane ale căror nume am reuşit să le ’ avem în totalitatea lor. în afară de aceştia, care au format lotul principal, au mai compărut în faţa instanţelor penale militare, ulterior, şi alţi angajaţi civili din reţeaua Canalului.

Cei care au fost tîrîţi îi\ faţa -«justiţiei poporului» erau, aşa cum am mai amintit, persoane de înaltă valoare ştiinţifică, ingineri şi experţi în diverse ramuri economice, de la finanţe pînă la calculatori de norme de producţie şi organizatori ai procesului muncii pe şantiere.

Dăm această listă a inculpaţilor aşa cum am reuşit să o refacem din sursele pe care le-am avut la îndemînă, surse despre care suntem datori să declarăm că au fost foarte la-

conice şi evazive. Nimeni dintre aceia care au lucrat sub titlu civil la Canal nu a vroit să ne facă vreo confesiune mai amplă în ţară a ceea ce a însemnat acel prim proces şi, de aceea, abia după ce am ajuns în străinătate, am putut avea numele condamnaţilor din procesul de la Poarta Albă, precum şi detalii de oardcare natură obţinute, în cîteva cazuri, de la foşti angajaţi ai Canalului, dintre care există un foarte mare număr în afara frontierelor. Mulţi dintre aceştia, se spune, servesc şi azi interesele guvernului de la Bucureşti, cu sprijinul căruia au reuşit să ajungă' în Occident.

Procesul s-a judecat la Poarta Albă într-un cadru cazon, sub teroare şi cu violarea fundamentală a dreptului, omului de a-şi formula o apărare adecvată, de a i se asigura dreptul citării unui martor sau procurării vreunei probe. Acest proces s-a asemănat întocmai cu acelea regizate împotriva deţinutilor politici. Cu toate că procurorul nu avea probele doveditoare ale vinovăţiei aşa numiţilor sabotori ■—- ruinarea financiară a bugetului afectat lucrărilor, neindeplinirea planificată ' a lucrărilor, nefolosirea din plin a braţelor de muncă şi echipamentului mecanic şi tehnic etc. –, cu toate că acuzaţii au răspuns în toate cazurile şi la fiecare incriminare negativ, aceste victime nenorocite au fost condamnate la pedepse exorbitante, pronunţîndu-se şi cîteva sentinţe capitale.

Au fost judecaţi şi condamnaţi la moarte Aurel Rozei din direcţia planificării, Oprişan lonescu-Colorado, care a lucrat afară într-o direcţie a unei, companii petrolifere americane de pe Valea Prahovei, şi Gheorghe Georgescu-Topîrzan din Braşov. Ceilalţi şapte acuzaţi au fost condamnaţi la pedepse variind între 20—25 de ani muncă silnică sau detenţiune grea pe viaţă. Numele acestora sunt : Dumitru Nichita, Mircea Ciorapciu, Petre Cernătescu, Nicolae Frangapol, Constantin Niţescu, N.i- colae O. Vasilescu şi Petre Vieru.

Tuturor li s-a acordat dreptul la apel, iar celor condamnaţi la moarte, dreptul la cerere de graţiere. Cu excepţia cererii lui Georgescu-Topîrzan, cererile de graţiere ale lui Rozei şi lo- nescu au fost respinse de preşedintele prezidium-ului suprem „ al Marii Adunări Naţionale, dr. Constantin Parhon. Rozei şi Oprişan lonescu au fost executaţi prin împuşcare la marginea orăşelului Poarta Albă într-o dimineaţă tristă de toamnă tir- zie .a anului 1951. Cererile de apel ale celor şapte au fost de asemenea respinse de instanţele judecătoreşti superioare, ca nefundate. Oricum, aceşti oameni

au ieşit din închisori în câţiva ani.

Crîmpeie din rechizitoriul procurorului militar, un maior Vasilescu, au răzbit pînă în lagărele deţinuţilor politici, ceea ce a fost înlesnit şi a convenit Ministerului de Interne. Acuzaţiile cuprindeau învinuiri de sabotaj organizat şi crimă împotriva capitalului uman de la Canal (nu era vorba de -«capitalul uman» cu mandate penale execuţionale, desigur), cu scopul exclusiv de a atrage oprobriul public, intern şi extern, asupra conducerii partidului, compromiţîndu-1. Cu trei ani în urmă, aproape aceleaşi cuvinte s-au auzit răsunînd între pereţii reci ai penitenciarului Piteşti, unde un lot de 22 de studenţi (lotul piteştenilor, ai căror şefi erau Nicolae Octav Voinea şi Eugen Ţurcanu), au fost condamnaţi la moarte pentru crimele săvîrşite în procesul abominabil de reeducare a tineretului universitar din închisori. Cu toate că studenţii au fost bestiali- zaţi prin flămînzire şi peiWasiuni fizice şi psihice extraordinare spre a se comporta în mod criminal unii faţă de alţii (partidul comunist al lui Gh. Gheorghiu-Dej atingîndu-şi scopul, distrugînd în acei minunaţi tineri ai ţării orice va- Idare morală şi etică, tineri care au ajuns la închisoare numai şi numai pentru că erau patrioţi, entuziaşti şi înflăcăraţi de cel mai sublim sentiment de abnegaţie pentru viitorul ţării aflată sub teroarea comunismului mondial), cei care au excelat în serviciile solicitate prin forţă de către partidul comunist şi organele de securitate criminală au fost condamnaţi la moarte fără nici o milă, dintre care o parte au fost împuşcaţi la marginea unui drum.

Dar, cum se spune, o crimă nu vine niciodată singură, de îndată ce ai luat-o pe calea lui Cain. Din crimele care[1] se ţineau lanţ în toate lagărele de pe Canal şi pe şantierele civile, unde se înregistrau accidente mortale zilnic, regimul a început prin a instaura un adevărat eşafod legal (sic) de ucidere a lotului de nenorociţi amintit mai sus (şi care nu au fost unicii). Oameni ca aceştia au rămas fără nici o posibilitate de cîştig după naţionalizările de toate felurile şi după restricţiile de angajare la muncă, aceştia devenind dependenţi totalmente tratamentului regimului, muncind unde erau puşi.

Crimele pornite la Canal în lumea civililor au ajuns să se răsfrângă şi în lumea deţinuţilor politici, cu sprijinul «justiţiei populare». Nu uităm însă, nu avem voie să uităm crimele de toate zilele care se practicau în fiecare lagăr de deţinuţi politici despre care am mai vorbit.

*

Lucreţiu Pâtrăşcanu a fost arestat în luna februarie 1948, acuzat fiind de trădare şi spionaj în favoarea Angliei. Partidul comunist a declarat statul român republică populară prin legea din 31 decembrie 1947, iar la 28 martie 1948 dr. Constantin Parhon a devenit primul preşedinte al prezidium-ului Marii Adunării -Naţionale şi dr. Petru Groza a fost instaurat cu ajutorul Kremlinului preşedinte al consiliului de miniştri. Gh. Gheorghiu-Dej a deţinut funcţiunea de secretar al partidului comunist român (nu interesează şi celelalte nomenclaturi pe care le-a împrumutat pe parcurs acest partid, pentru a nu părea aşa de odios de la început poporului român), pînă la 11 iunie 1952, când acesta a devenit şi preşedinte al consiliului de miniştri, în vreme ce Petru Groza a fost investit -cu titulatura de preşedinte al prezidium-ului, urmare a destituirii lui dr. C. Parhon care ajunsese într-un grad de senilitate intolerabilă, incomparabil mai avansată decît aceea din stadiul cînd a fost surprins de evenimente şi numit preşedinte în 1948, spre a juca rolul unei marionete.

Gheorghe Gheorghiu-Dej deţinea, prin urmare, după 1952, de fapt şi de drept, toată puterea ţării în mînă – politică şi administrativă –, după modelul I. V. Stalin, care îi era un idol pe care îl urma întocmai. în această calitate Gh. Gheorghiu-Dej a purces la o lucrare radicală de purgare a partidului în 1952. O primă operaţie cu bisturiul a făcut-o în cadrul comitetului central al partidului, ridicînd calităţile de membri şi secretari a trei dintre matadorii din ilegalitate ai partidului, Teohari Georgescu, ministru de Interne, Ana Pauker, ministru de Externe, şi Vasile Luca, ministrul Finanţelor. Urmarea imediată a desinvestirii din ierarhia superioară politică a fost destituirea lor din funcţiunile administrative ministeriale. Alături de aceşti trei satrapi ai neamului românesc întru totul asemănători lui Gh. Gheorghiu-Dej, spiritul rău al ţării, au mai fost înlăturaţi din partid şi din funcţii administrative înalte, o puzderie de alţi potentaţi, cum au fost losif şi Liuba Chişinevschi, şi alţii. Mulţi dintre aceştia, inclusiv Vasile Luca, au fost arestaţi şi condamnaţi pentru frînarea şi sugrumarea desvoltăriî socialiste a economiei ţării, alianţă cu chiaburimea satelor

(mici împrumuturi care au fost acordate ţăranilor săraci pentru cumpărare de inventar agricol, ceea ce a făcut şi losif Tito în Iugoslavia), abateri antipartinice în lupta de clasă, trădare, etc.

Acest proces de purgare a avut loc la mai puţin de un an de când fuseseră judecaţi sabotorii de la Canal.

Aproape în acelaşi timp al marilor curăţiri din Bucureşti şi din întreaga ţară, s-a mai înscenat un alt proces la Canal, care s-a judecat de data aceasta la Capul Midia. De data aceasta inculpaţii care apăreau în faţa unui tribunal militar regional (ambulant) erau deţinuţi administrativi, aflaţi deja între sîrme, în lagărele de muncă forţată,- şi chiar condamnaţi politici cu mandate executionale definitive.

Lotul care a fost judecat la Capul Midia, de aproximativ 35 de persoane, era compus din ingineri, medici şi tehnicieni care s-a întâmplat ca, în timpul detenţiunii lor la Canal, să fie transferaţi periodic la unul sau mai multe lagăre, după cerinţele de lucru şi în baza dispoziţiunilor de mişcare ordonată de Ministerul de Interne şi de direcţia politică a Canalului. în acest lot au figurat şi cîţiva medici de la Peninsula, printre care şi dr. colonel Traian Mihăilescu, directorul spitalului central din Bucureşti, dr. Brînduşoi şi unul sau doi ingineri, şefi de şantiere.

Vina care se aducea acestor oameni era că, profitînd de transferurile lor repetate de la un lagăr la altul, aceştia au stabilit premeditat legături între grupurile de comandă ale de- ţinuţilor dintre lagăre, înlesnind astfel şi făcînd posibilă, totodată, subordonarea deţinuţilor unor acţiuni comune în toate lagărele, de sabotare în muncă şi de ostilitate împotriva regimului, şi au strecurat în lagăre speciale, cum era şi Peninsula, medicamente şi alt ajutor sanitar, pe care le-au luat de la lagărele mixte de deţinuţi de drept comun şi politici.

Acest proces monstruos prin simpla sa concepţie, care a avut loc în incinta lagărului în luna iunie 1952, a înfiorat marile mase de deţinuţi, nu numai prin factura sa, dar şi prin caracterul său abuziv şi de-a dreptul provocator şi criminal. Pedepsele care s-au aplicat oamenilor au variat între 5 şi 25 de ani muncă grea şi închisoare silnică.

în acest timp securitatea şi organele speciale de anchetă ale Ministerului de Interne erau angajate cu montarea unui alt proces care avea să imprime o dată mai mult, şi definitiv,

caracterul silnic, antiuman, criminal, al regimului comunist din România. Procesul a avut loc la Piteşti, în incinta penitenciarului, între 8 octombrie şi 26 noiembrie 1954. Procesul este cunoscut în istoria represiunilor organizate din România sub denumirea de -«Procesul studenţilor din Piteşti», numirea localităţii determinînd locul înfăptuirii crimelor instigate cu satanică ingeniozitate de agenţii partidului şi ai guvernului. Din toate închisorile şi lagărele ţării se ridicau oameni pentru anchete, se turburau spiritele, se creau psihoze patologice şi spaime care au dus pînă la înnebunirea unor deţinuţi, în unele cazuri. Atîta timp cît au mai ţinut lucrările Canalului, pînă în vara anului 1953, viaţa noastră stătea permanent sub sabia lui Damocies. Nimeni nu era sigur că a doua zi se va mai scula de pe acelaşi prici pe care s-a culcat în ajun, sau că nu va fi luat peste- noapte cu mîinile în lanţuri şi transportat în cine ştie ce celulă a vreunei securităţi, sau dacă nu puteai fi -chiar ucis pe vreun şantier, ca din întîmplare, depăşind o linie de ' securitate de care nu ştiai ori cine ştie cum.

Moartea lui jStalin la 5 martie 1953 a adus o turnură radicală în comportamentul administraţiei cu noi, lucru care, în primele luni, s-a explicat prin confuzia lăuntrică provocată de acest eveniment şi de lipsa nemijlocită a patronajului Moscovei. Mai tîrziu, după cîştigarea unei noi orientări lăuntrice, Gh. Gheorghiu-Dej şi-a recîştigat poziţia de plutire necesară menţinerii teroarei la aceeaşi tensiune anterioară. Urmînd exemplul noii conduceri din Kremlin, acesta a hotărît să lichideze pe aşa consideraţii deviaţionişti .ai partidului, împuşeîndu-l în aprilie 1954 pe Lucreţiu PătrăşcaTiu, care zăcea în temniţă de peste patru ani, cu sentinţa capitală după cap. Cu Lucreţiu Pătrăşcanu au mai fost executaţi încă o seamă de comunişti închişi. Nu rămînea nici o îndoială să se presupună ca Gheorghe Gheorghiu-Dej vroia să cureţe tot ce ar fi fost în stare să-i ameninţe tronul, dacă vreunul rămînea în rezervă, adică în viaţă.

Canalul Dunărea-Marea Neagră încetând să mai formeze obiectivul de realizări viitoare în al doilea plan cincinal. Gh. Gheorghiu-Dej a fost obligat de opinia internaţională şi spiritul de revoltă care mocnea în ţară să arunce praf în ochii lumii, regizînd, în acest scop, două simulacre cu caracter juridic, susceptibile, în credinţa lui, de a abate atenţia publică de la crimele înfăptuite de regim la Canal şi tot dezastrul economic care greva puţinele resurse ale ţării. De aceea organele

superioare de securitate au întocmit dosare penale împotriva ofiţerilor politici de la Canal, în fruntea listei figurînd colonelul Augustin Albon şi colegul său Cosmici. Acest pro' ces s-a judecat în toamna anului 1954. Al doilea act «vindicativ» al partidului, chipurile, întreprins de Gh. Gheor-

ghiu-Dej pentru a da satisfacţii robilor ţării, a fost procesul montat împotriva unor ofiţeri din sistemul interior de penitenciar, organe ale securităţii şi medici de închisoare, cunoscut sub numirea lotului MAI, care s-a judecat în aceeaşi toamnă a anului 1954. Şeful acestui lot a fost generalul Dul- gheru, un ovreiaş sadic care s-a ridicat foarte sus pe seara crimelor naţionale. Acest general a fost şeful brigăzilor de anchetă mobilă din MAI (Ministerul Afacerilor Interne). în' acest lot au mai figurat dr. loan Bărbpsu, fostul medic al închisorii Gherla, apoi toţi ofiţerii politici care au condus reeducarea în mod criminal în rîndurile studenţilor şi elevilor, la Piteşti, Gherla, Tîrgşor şi aiurea.

Cu toate că pedepsele care s-au dat în aceste procese au fost pînă la 25 de ani muncă silnică, ele nu au putut spăla sîngele care a curs şuvoaie în închisorile şi pe şantierele morţii din ţară, la Canal sau în altă parte. Dulgherii şi Albon au luat pedepsele maxime. Acel sînge care *a* udat ţărîna sfîntă a Patriei române va rămîne pară de durere şi revoltă pe faţa întregului nostru neam, pînă în clipa în care crimele nu vor fi pedepsite, nu însă de aceia care le-au patronat şi apoi s-au spălat de ele pe mîini ca Pilat din Pont, ci de aceia care şi-au vărsat sîngele lor acolo, de familiile lor şi de sfinţii martiri care au pătimit pentru adeverirea credinţei noastre strămoşeşti într-o ţară liberă şi independentă.

23. Moartea tiranului

Obişnuiam să-l văd uneori pe avocatul şi ziaristul Gheorghe Spiru de la grajduri. Cu toate că între noi era o .diferenţă apreciabilă de vîrstă, acest lucru nu ne-a împiedicat să devenim buni prieteni. Este adevărat că apropierea noastră s-a produs prin intermediul lui loan Pasca, omul care avea în seama sa sacaua de vidanjare a lagărului şi, în plus, unele treburi gospodăreşti de la grajduri. Gheorghe Spiru profesase avocatura la Iaşi şi, în acelaşi timp, contribuise cu articole ocazionale la presa locală. Era un om de statură mijlocie, avea un «caballus» la un picior, ceea ce îi umbrea întreaga fiinţă cu o tristeţe adîncă. În ochii lui, însă, mijea permanent o şotie proprie. Ochii lui albaştri parcă se dilatau deodată, ca

nişte ovale de cer răsfrînte în ape limpezi, ori de cîte ori avea un motiv să se bucure de o veste bună sau să-ţi împărtăşească el vreun zvon.

S-a întâmplat să-l văd de data aceasta într-o duminecă după ce ni s-a servit masa de prinz. Venisem să întâlnesc rudenia mea mai îndepărtată, pe loah Paşca, vidanjorul titular al sacalei trase de căluţul roib. Ioan Paşca, în afară de slujba detestabilă pe care o presta, mai avea în grija sa cîţiva porci ai popotei ofiţerilor, în vreme ce Gheorghe Spiru era un fel de intendent al celor trei cai ai lagărului şi avea în grija lui furajarea tuturor animalelor. într-un anumit fel, amîndoi aceşti oameni erau într-un contact foarte strîns de activitate şi de colaborare, de unde a urmat că aceştia au reuşit să procure, în anumite cazuri, făină de mălai sau coji' de pîine, precum şi alte alimente furajere, pentru alimentarea unor oameni slăbiţi. în aceste cazuri, custozii respectivi sustrăgeau alimente din tainul alocat porcilor şi cailor care, orice s-ar spune, se bucurau de condiţii de viaţă cu mult mai bune decît deţinuţii. Cum am mai amintit undeva, Ioan Paşca şi Gheorghe Spiru erau inapţi pentru altfel de munci decît acestea de interior.

—• Mă gîndesc că de data aceasta ai să mă consideri superstiţios, îmi zise avocatul moldovean, ridicînd spre mine o sprinceană ca o aripă de vrabie. Dar pentru că te ştiu că crezi în stafii, nu mă feresc să mă dedic şi eu ştiinţelor oculte. Ştii că aveam în grijă' trei pui de vulpe care au fost aflaţi pe şantier la Mustaţa. Comandantul şi Ghinea mi i-au dat în grijă, să-i hrănesc şi să-i păzesc. îi ştii, doar, că acum două sau trei săptămîni când ai venit să-i vezi erau toţi cu mine. .Acum nu mai trăieşte decît unul dintre ei. Uite-l !

Lîngă picioarele scunde ale avocatului se învîrtea un căţeluş jigărit, cu ochii galbeni ca două boabe de porumb, lăcrimos, suferind, cu părul uşor roşcat, zbîrlit şi cu coada lungă, umedă şi murdară, trăgînd-o după el. Mi-am dat seama imediat că animalul era ¡bolnav de stomac.

— Moartea rapidă a celorlalţi doi pui, continuă avocatul, la interval de două-trei zile şi, curios, a celor mai zdraveni dintre ei, îmi aduce aminte de poveştile ţăranilor noştri moldoveni. Se spune că atunci când vine vulpea în ogradă şi piere în curtea gospodarului, acesta trebuie să se aştepte la mari schimbări şi fără de zăbavă. Ba unii mai spuneau că era cazul ca gospodarul să se gîndească şi la

testament. „

Această conversaţie am avut-o. cu Gheorghe Spiru în jurul datei de 1 martie 1953.

. în fiecare an, în respectul unei deprinderi între fraţi şi în familie, fiecare dintre noi ne alegeam o «babă» dintre cele şapte Dochii, care corespundeau cu primele zile ale lunii Mărţişor. Neschimbat mi-am ales şi îmi aleg -«baba a cincea».

În anul acela -«baba» mea s-a întîmplat să fie o babă caldă, senină, liniştită, o zi de joi, prevestitoare de bine încă de dimineaţă, a mersului vieţii cum va fi peste întreg anul, conform folclorului. ~

Intr-adevăr,. în anul acela baba mea mi-a adus cea mai extraordinară veste bună, cu toate că aceasta nu a însemnat şi beneficierea de un an bun pentru, mine.

Lucrasem pe şantier, la Addis Abeba şi reuşisem, în dimineaţa acelei zile, să-mi cimentez o piesă din Fîntîna Dragonului care era aproape terminată dar, cînd s-o finisez, cédase pe linia unei fisuri ascunse, căzînd o buză a ei, devenind literalmente inutilizabilă dacă nu aş fi reuşit să o prind laolaltă. Mă aflam seara în dormitorul barăcii, după stingere, gata să aţipesc. M-am simţit deodată atins de cineva pe umăr, care intenţiona să mă trezească. Am deschis ochii şi am văzut lingă mine pe unul dintre ţăranii cu care făcusem aproape în întregime Canalul, în aceeaşi brigadă, pînă la data cînd am fost transferat la pietrari.

— Nu vă supăraţi, domnule doctor, îmi zise cu voce scăzută Teofil Pop, blîndul ţăran din Zalha Someşului. Vă aduc o veste mare. A sosit adineaori schimbul doi şi m-am întîlnit cu prietenul dumneavoastră, maiorul. M-a rugat să mă streéor , pînă aici şi să vă spun că a murit Stalin.

Ceea ce auzeam mi se părea imposibil. Nu că Stalin ar fi fost nemuritor, dar că aş fi ajuns la sfîrşitul unei epoci, deodată, peste noapte, aceasta era, într-adevăr de necrezut.

Am sărit din aşternut, l-am privit drept în ochi pe Teofil ■i l-am întrebat cu vocea tremurîndă de emoţie :

-—■ Ţi-a spus chiar maiorul vestea ? Eşti sigur că l-ai înţeles bine ?

— Absolut, atestă cu voce moale şi ochii zîmbitori Teofil, oarecum fericit, mişcat că-mi producea o bucurie. Era şi inginerul lingă el, mai adăugă Teofil. Nu am putut sta cu ei .Io vorbă prea mult, doar câteva minute, deoarece a intrat < Tiirion în dormitor însoţit de încă doi ofiţeri şi de primbrigadierul Gujbă. Abia m-am furişat pînă aici. Pe platou au

(părut o mulţime de miliţieni.

Eram sigur de cîteva lucruri : seriozitatea sursei de informaţie şi cinstea nelimitată a acestui ţăran şi a fratelui său Vasile care, în cîteva împrejurări extrem de grele din viaţa mea la Canal, aş putea spune că mi-au salvat existenţa din calea prăbuşirii biologice. Tot aşa la Aiuid, cu zece ani în urmă, după ce am ieşit de la Zarea, atrofiat în ultimul grad, tot cloi fraţi, loan şi Nicolae Grecu, ţărani de la poalele Pa- rîngului, m-au ajutat să mă refac în fabrică, rupînd mîncare din propria lor raţie, sau adunând de la alţii ceea ce puteau, numai să mă poată întrema.

Intrarea lui Teofil Pop în dormitor a fost observată de mai mulţi deţinuţi care nu apucaseră să aţipească. Fără nici o ezitare, le-am împărtăşit vestea nemaipomenită. în cîteva minute amândouă dormitoarele din baraca pietrarilor erau treze şi toată lumea''comenta cu mare însufleţire moartea tiranului. Parcă nu erau aceştia nenorociţi! extenuaţi de acum cîteva ore care abia îşi tîrîseră trupurile în dormitor şi de abia se aşezaseră pe priciuri, după sunarea stingerii, că adormiseră ca buştenii.

— A fost o moarte naturală sau un asasinat ?, era întrebarea care se punea de către cei mai mulţi.

Desigur, diferenţa naturii morţii avea o însemnătate colosală pentru noi, în conjunctura specială în care ne aflam şi, în funcţiune de aceasta, ne puteam clădi speranţa viitoare.

— Dacă a fost împuşcat, spunea un avocat, Rusia comunistă va schimba macazul politic. Ruşii şi naţiunile însclavizate ei s-au săturat de dictatură şi doresc democraţia, care a devenit un imperativ al secolului. A fost la mijloc mîna Occidentului.

— Dacă a murit de moarte bună, comenta altul de pe un prici, politica Rusiei despotice nu se va schimba prea mult. Stalin s-a îngrijit din timp să aibă înlocuitori loiali ideilor lui şi nu prea văd vreo schimbare substanţială, care să fie în .. profitul nostru sau al lumii întregi.

-—• Dacă Stalin a murit cu adevărat, cu el s-a încheiat şi un capitol al istoriei Rusiei, zise Şamanul, intuind esenţa evenimentului. În nici un caz ceea ce a fost nu va mai putea fi. Nimeni în istorie nu poate juca rolul fidel al altuia, încheie el o meditaţie, pe care de multe ori mi-a dezvoltat-o în lungile ore de discuţii din jurul butucului de cioplit piatră.

Plantonul a intrat grăbit în dormitor să ne avertizeze că era timpul să ne liniştim imediat.

■— *Se* văd patrule dese de miliţieni pe platou şi printre barăci. Am văzut ofiţeri de securitate intrînd de-a rîndul prin barăci. Chiar acum sunt în vecini, la mecanici.

Ne-am vîrît sub pături chiar în clipa cînd intrau în dormitorul nostru comandantul lagărului Lazăr împreună cu doi ofiţeri din batalionul de gardă. Plantonul s-a conformat întocmai consemnului pe care îl aveam, dînd raportul regulamentar :

■—■ *Să* trăiţi, domnule comandant, dormitorul de pietrari M-2 cu 112 oameni, toţi prezenţi, în odihna de noapte.

Ofiţerii au trecut cu atenţie printre priciuri. La ieşire din dormitor, unul dintre ofiţeri a vorbit plantonului care stătea cu capul descoperit :

— Consemn special pentru noapte, planton. Sub nici un motiv, nici un om nu va ieşi din dormitor, pînă în clipa cînd se va da deşteptarea. Pentru necesităţi se va folosi spălătorul pe care îl veţi curaţi dimineaţă. S-a înţeles, planton ?

•— Să trăiţi, domnule căpitan, am înţeles ofdin.ul dumneavoastră care se va executa întocmai, zise plantonul milităreşte. .

De sub pături oamenii răsuflau satisfăcuţi. Zvonul prinsese contururi precise.

— A crăpat Stalin !

Inspecţia ciudată din noapte şi măsurile de securitate instaurate păreau să confirme autenticitatea faptului.

Cînd ne-am reîntîlnit pe platou a doua dimineaţă, pentru ieşirea pe şantiere, ne-am dat seama că toată lumea avea cunoştinţă de moartea lui Stalin şi că, ceva mai mult, peste noapte se petrecuse o schimbare generală a psihologiei oamenilor. în acelaşi timp, administraţia a reacţionat prompt, cu măsuri speciale de securitate, pentru prevenirea oricărei eventuale surprize din partea oamenilor. Numărarea deţinuţilor pe brigăzi s-a făcut de data aceasta de către un miliţian şi brigadieri, spre, deosebire de alte dăţi cînd treaba aceasta o făcea fie numai brigadierul, fie numai pontatorul. Apoi, în faţa porţii, am observat o afluenţă extraordinară de soldaţi din securitate. Pînă cu o zi înainte, pe acelaşi loc se vedeau numai plutoanele de gardă, din care se desprindeau grupele de soldaţi afectate pazei corespunzătoare fiecărui detaşament de lucru. De data aceasta, după ce au început să iasă oamenii pe

poartă, am constatat că din corpul compact al soldaţilor masaţi în jurul barăcilor militare, nimeni nu ieşea pentru a păşi în cordon ordonat, care urma să însoţească oamenii în marş spre şantierele respective. Dar, îndată ce coloanele de deţinuţi se îndepărtau de lagăr, se desprindea câte un pluton de soldaţi, înarmaţi ca de campanie, şi se aţinea de coloană, la o anumită distanţă.

în acea dimineaţă nu am avut posibilitatea să ne mişcăm, ca de obicei, printre brigăzi, după veşti sau informaţii. Dar, din privirile tuturor oamenilor se desprindea certitudinea cunoaşterii evenimentului.

Un zvon, totuşi, a răzbit pînă la noi.

— Cîţiva oameni de la mecanici şi concasoare sunt la carceră, în lanţuri. ■

Printre aceştia se aflau şi sursele noastre de informaţie din ajun, prietenii de la care Teofil Pop ne-a adus vestea, 'oameni de la care alţii şi alţii au aflat, pe o cale sau alta, în tot timpul nopţii, pieirea ţarului roşu din Kremlin.. îmi părea rău de amicul meu, maiorul I. Vasiliu, care era bolnav la acea dată.

Stalin a decedat într-'o zi de joi, aşa cum am mai menţionat. Dumineca era al doilea vorbitor lunar al persoanelor ale căror nume de familie purtau iniţialele alfabetice de la F la M. Uneori, se acordau vorbitoare excepţionale, nerespectîn- du-se ordinele stabilite, mai ales cînd era vorba de brigadieri, pontatori, şefi de şantier ori de deţinuţi din biroul tehnic şi de alţi favorizaţi.

Se pare că securitatea Canalului dăduse dispoziţii severe comandanţilor lagărelor, în scopul de a se asigura menţinerea disciplinei maxime în interiorul sârmelor şi pe şantiere. Pentru perioada care a urmat morţii lui Stalin, măsurile de pază trebuiau să fie, prin urmare, cît mai intense şi eficiente. Ziua de^ vorbitor era o zi grea pentru securitatea lagărului, chiar cînd era o zi obişnuită, dar de data aceasta contactul oamenilor cu familiile prezenta o problemă foarte delicată. Vorbitorul nu putuse fi evitat, deoarece persoanele programate să vină pentru ziua respectivă, ori plecaseră de acasă, ori erau pregătite de plecare spre Canal, iar oprirea lor să se deplaseze spre Dobr.ogea nu mai era posibilă. Deci, interzicerea vorbitorului la faţa locului era o măsură care putea naşte serioase tunburări.

Pentru a preîntâmpina orice complicaţie, cel mai bun mijloc pe care îl avea la îndemînă Ministerul de Interne era de a ţine toate lagărele de deţinuţi sub presiunea muncii şi

extenuării. Din această cauză, în acea duminică, toată lumea am fost scoasă la muncă cu excepţia plantoanelor şi a schimbului de noapte.

Cu toate acestea, oamenii păreau mai îndrăzneţi ca orioind. Fără nici o excepţie, toţi ridicau capetele din piept, toţi priveau înainte ou mai multă certitudine spre o zi viitoare, în ochii fiecăruia strălucea- ca un luceafăr o speranţă nouă bine conturată.

Eram adunaţi de patru-cinci ori pe zi pentru numărătoare. Cînd ajungeam la locul indicat operaţiunii, fie un miliţian, fie un şef de gardă ne imputa sălbatec că veniserăm prea încet, că eram leneşi etc., şi eram împrăştiaţi de cîteva ori, ca să ne strîngem mai energic. Mizeria era evidentă şi nu era numai plicticoasă, dar de-a dreptul oribilă. Miliţienii împânziseră toate punctele de lucru, iar brigadierii nu încetau să ne sileascâ la muncă, înjurîndu-ne, ţipînd la noi sau chiar lovindune cu cîte o coadă de sapă sau lopată:

Oamenii însă, acei minunaţi oameni în care batea inima ţării dîrze, dar însîngerate acum, acei oameni care au fost înşelaţi de politicienii unei lumi venale, au părăsit deodată orice ambiţii şi au nesocotit orice îndemnuri la muncă, chiar dacă erau silnice, considerînd că nimic nu mai avea nici o valoare de acum înainte, în faţa alternativei care s-a născut. alternativă care mijea ca un orizont nou, salvator.

— Mai las-o, domnule brigadier, îi strigă odată un ţăran brigadierului nostru. Nu vezi că ai pierdut partida ? Doar nu. <'ai «albeaţă pe ochi ? Ori te simţi mai tare ca Stalin ? Şi el şia dat ortul dracului !

Ne întorceam în acea duminecă de la Mustaţa. De o parte şi de alta a drumului am văzut lume neasemuit de multă. Era sigur că printre aceştia se aflau şi oameni care, nu aveau programat vorbitorul pentru această zi.. Dar toţi nă- dăjduiau să poată să vorbească celor pentru care au venit, să le spună o vorbă, să plece cu o nădejde.

De fapt, încă în timpul zilei, am observat că mai mult ca altă dată, grupuri numeroase, căruţe închiriate, maşini din oraş etc curgeau valuri-valuri spre lagăr.

Cordonul de pază care ne escorta era dublat de data aceasta. în ciuda acestui fapt, cînd coloana noastră enormă a intrat printre vizitatorii numeroşi aliniaţi de o parte şi de alta i drumeagului, am putut observa cutezanţa neînchipuită a

acestora, care se manifesta, fie prin semne şi gesturi repetate de încurajare, ridicîndu-se mîinile şi indicîndu-ni-se staţia CFR.din Valea Neagră, fie, în multe cazuri, prin apropierea şi chiar pătrunderea cordonului soldaţilor, de ameninţările cărora aceştia nu mai ţineau seama.

— S-a dus vremea voastră, ţipă o ţărancă trupeşă din Maramureş, în clipa cînd ţîşni în interiorul cordonului, ca să-şi îmbrăţişeze fiul, un student arestat cu cinci ani în urmă.

La un moment dat, mi s-a părut că garda a pierdut controlul asupra presiunii tot mai mari, a vizitatorilor de pe margini, care se încurajau unii pe alţii şi ameninţau să intre printre noi, în interiorul cordonului. în clipa aceea însă, am zărit că de la lagăr a pornit o şarjă de călăreţi, soldaţi din batalionul de securitate, care s-a desprins din goana cailor pe două linii, încadrînd coloana de deţinuţi şi silind civilii să se îndepărteze în vraişte, de teamă să nu fie căleaţi de căi. Galopul cailor a ţinut neîntrerupt în jurul nostru, pînă în momentul cînd ultima brigadă a intrat pe poarta lagărului.

În acea duminică, pentru prima oară în viaţa de puşcăriaş, cînd am păşit în lagăr, la reîntoarcere, fiecare dintre noi era pătruns de un alt sentiment decît avuseserăm pînă aici. în sufletul fiecăruia'dintre noi se consolidase instantaneu încrederea mare şi înfiorătoare, că’ noi reprezentam ceva pentru regim, că eram o forţă în ochii lui odioşi, că prezenţa noastră în sistemul politic draconic al comunismului internaţional era o problemă care nu putea fi. nesocotită, cu toate că eram umiliţi şi secătuiţi de puteri fizice, că supravieţuirea noastră era imperios necesară pentru viitorul poporului român, al cărui coeficient de rezistenţă era. exprimat prin numărul nostru covîrşitor. .

Sub cea mai grea pază şi luîndu-se toate mijloacele posibile de siguranţă dictate de împrejurarea respectivă, tuturor acelora care au avut pe cineva la vorbitor în acea duminecă, li s-a acordat privilegiul de a-i vedea, fără nici o discriminare de alfabet, de normă, de periculozitate, de penalitate etc. Un duh nou a intrat între noi cu această ocazie. Acesta a fost, însă, ultimul vorbitor al deţinuţilor la Peninsula. Familiile deţinuţilor au fost informate de agenţii securităţii că, pentru un timp, vorbitoarele, pachetele şi corespondenţa cu cei închişi vor fi suspendate. Reluarea contactului cu aceştia va fi făcută cunoscută fiecărei familii în parte, cînd va fi cazul.

La cîteva zile după moartea lui I. V. Stalin mă aflam, ca do obicei în fiecare zi de lucru, la Mustaţa. Era spre prînz cind am auzit, deodată, sunînd clopotele din Valea Neagră, apoi izbucnind ca un torent ascuţit de sunete toate sirenele locomotivelor şi utilajelor de pe şantier înzestrate cu semnalizări de acest fel, precum pătrundeau pînă la noi, din depărtare, mugetele prelungi ale vapoarelor şi urletele de alarmă ale fabricilor şi uzinelor din Ovidiu. Trenurile care se aflau în mişcare pe reţeaua ferată din perimetrul şantierului nostru s-au oprit, personalul de deservire —■ mecanici, fochişti, frî- nari – a coborit în grabă de-a lungul terasamentului şi au rămas înmărmuriţi, în poziţie de drepţi, cu capetele descoperite, cîteva minute.

Din cele ce citiserăm în presa care ne parvenise, aceasta era ziua în care urma să se depună în zidul Kremlinului asasinul a zeci de milioane de ţărani şi culaci ruşi, a miilor de ofiţeri ucişi la Katyn în Polonia, a zecilor de mii de români deportaţi de-a lungul şi de-a latul imperiului sovietic, acel brigand faimos pentru care sute de mii de români fuseseră înrobiţi la Canal şi zăceau în beznele închisorilor ţării rănită de moarte, losif Stalin.

Noi nu aveam nici o'dispoziţe specială de a participa intr-o formă oarecare la solemnitatea momentului. Cei mai muiţi dintre deţinuţi nici nu erau informaţi de semnificaţia zgomotelor din văzduh. Unora li s-a părut de-a dreptul straniu să vadă gesturile şi atitudinea civililor, a soldaţilor şi a ofiţerilor din gardă, care parcă fuseseră electrocutaţi din clipa cind auziseră primele semnale de anunţare a reculegerii.. Cu toate acestea, în' acele clipe, nu a fost un singur deţinut pe Întinderea Mustăţii şi, cu siguranţă, şi de-a lungul Canalului, ■ are. să nu se oprească din lucru, să nu-şi pună mîinile în şold şi să respire uşurat că, în sfârşit, unul dintre zbirii secolului al 20-lea părăsea scena tragică a lumii, pe care o inundase cu valuri de sînge de nenumărate ori.

Moş Vasile Năsui, un ţăran gîrbovit din Maramureş, al cărui bordei se afla în apropierea şopronului meu, se nimerise •;.i fie chiar atunci în faţa butucului meu de cioplit piatră, pe ire îl scosesem de sub acoperiş. Omul îşi aruncă bolovanul pe are îl adusese în. spinare, îşi trase în sus izmenele care erau jxj cale să-i alunece mai jos de mijloc din

cauza efortului, şi deschizîndu-Şi larg gura, ca un peşte ajuns pe mal, şi-a în-

creţit şi mai mult fruntea care îi era şi aşa destul de creaţă de necazurile vieţii şi ţipă deodată ca un isteric :

— L-a luat pământul pe tătucul, să aibă dracul parte de-sufletul lui blestemat !

în momentul care se părea a fi de atingere a punctului de paroxism al solemnităţii declarată pentru reculegerea publică, pe întreaga ţară, de către Gh. Gheorghiu-Dej, care era unul dintre legatarii legitimi ai despotismului, ca la o comandă telepatică, sub impulsul aceleiaşi simţiri generale care, ne închipuiam noi, era şi a întregii ţări, s-au înălţat spre cer mii de bonete ale deţinuţilor şi un chiot sfîşietor de bucurie a ţîş-nit ca un torent spre slăvi :

. — A murit tătucul, lua-l-ar dracul !

Apoi oamenii s-au întors unii spre alţii şi feţele lor' se în-seninaseră deodată, părînd de nerecunoscut. Cu toţii vorbeau despre viitor, şi în fiecare dintre ei ardeau patimi despre care oamenii credeau că au murit în sufletele lor. în faţă mai era un viitor, viaţa mai era încă posibilă.

Nimeni dintre agenţii autorităţii securităţii nu a avut în- . spiraţia şi nici puterea necesară să oprească această explozie cutremurătoare de bucurie care, pentru cîteva clipe, ne-a unit j pe toţi în chip miraculos, mai mult ca oricînd pînă aici în de-] cursul detenţiunii, sudîndu-ne într-un singur corp întocmai J ca atunci cînd ne aflam afară dintre sîrrrie şi fiecare, pe calea lui şi după priceperea proprie, încerca-să stăvilească cuceririle hidrei roşii care se întinsese şi se întindea ca un cancer în ţară. . -

Afară, în acea zi, miile de preoţi, de toate riturile, erau 1 obligaţi de partid să slujească prohoduri la altare, sub dangă-tele clopotelor pe care ţîrcovnicii le trăgeau în silă de funii,] cerînd îndurarea lui Dumnezeu pentru iertarea păcatelor ace-hi ia care fusese odată student teolog, ca să devină apoi preot < al morţii a milioane de oameni nevinovaţi, pentru care, ' insă, nu a sunat nici cel puţin o falangă.

* . * s?«

între tinerii studenţi şi elevi de la Peninsula era şi Petre Rebreanu de la Universitatea Daciei Superioare, Cluj. Acesta făcea parte din grupul cunoscut al «clujenilor» şi, într-un anumit sens, Petre Rebreanu apărea ca un fel de lider al ti-neretului pe întreg lagărul, cu excepţia brigăzilor de studenţi şi elevi, care nu aveau comunicaţie frecventă cu noi. Nu era

numai prestigiul unchiului său, de altfel greu la. cumpănă şi prestigios, marele scriitor Liviu Rebreanu, care a contribuit la impunerea sa (între ceilalţi tineri, dar, în mare măsură, calităţile sale fizice şi psihice admirabile îl făceau remarcabil şi agreabil. Ochii lui verzi ca peruzeaua şi faţa puţintel mată, creolată chiar, fruntea înaltă şi dantura perfectă, albă, sănătoasă ca de animal sălbatec, volubilitatea şi căldura sa sufletească, care era aproape palpabilă, cu o sensibilă notă de maturitate care îi stătea bine, a făcut din Petrică Rebreanu un fel de vedetă a lagărului. Cu toate că nu publicase nimic pînă la acea dată – el mărturisind că abordase ispita scrisului –, s-a .arătat interesat de problemele literare, filozofice şi de artă, şi de aceea ne vizita foarte des cercul nostru, căutin- du-ne, fie la dormitorul pietrarilor, fie la locul nostru de muncă, Addis Abeba, cînd se întîmpla să lucreze la Mustaţa.

în primăvara anului 1953 fusese transferat cu brigada lui de administrativi, unde ajunsese după expirarea pedepsei, pe şantierul Taşaul. Spre a ajunge acolo, deţinuţii erau îmbarcaţi în vagoane de marfă la staţia CFR Valea Neagră ori, uneori, erau luaţi de la poarta lagărului cu camioanele.

Comandantul lagărului, locotenentul-major Lazăr, avea două fete, dintre care cea mai mare terminase liceul, fiind bacalaureată şi, neurmînd alt curs superior, se angajase în- tr-un serviciu administrativ la Canal, lucrînd chiar în comuna Taşaul. Locuind cu părinţii într-o baracă din grupul acelora care serveau cantonării personalului administrativ şi militar al lagărului, domnişoara Lazăr obişnuia să ia acelaşi tren cu care călătoreau deţinuţii dimineaţa şi seara, dus şi întors de la Taşaul. Bineînţeles, civilii aveau cîteva vagoane de pasageri, spre deosebire de deţinuţi care erau transportaţi în vagoane de marfă, închise sau deschise.

O • anumită idilă s-a înfiripat în timp între Petrică Rebreanu şi domnişoara Lazăr, care reuşeau să se vadă ia îmbarcare dimineaţa sau la reîntoarcere seara. Nu era exclus ca tinerii să se fi cunoscut încă de afară, Petre Rebreanu fiind din judeţul Someş, iar comandantul lagărului, Lazăr, a fost directorul închisorii Gherla, din acelaşi judeţ. Soldaţii din gardă, cunoscând că fata era fiica comandantului, aveau o anumită îngăduinţă faţă de ea, permiţîndu-i să discute cu deţinutul, considerînd aceasta ca o extravaganţă a tinereţii, deplin justificată unei fete tinere şi simpatice care se dorea adulată de oricine. În cazul de faţă, însă, două suflete îngrădite de situaţii deosebite vibrau în preludiul unei

romanţe al cărei
sfîrşit nu se putea prevedea, ca în lumea antică sau într-un roman sau teatru cu temă.

La două sau trei săptămîni după moartea lui Stalin, a răzbit deodată un zvon tulburător în lumea lagărului :

— Se va închide Canalul !

Pînă la urmă, sursa acestei ştiri a fost atribuită lui Petrică Rebreanu care, se afirma, a avut ştirea de la fiica comandantului. Nu s-a putut aprecia cit credit se putea investi în această svonire dar, la cîteva săptămîni, s-au petrecut cîteva fapte care păreau să confirme implicaţia lui Rebreanu 'în această istorie. întîi, brigada în care lucra Petre Rebreanu a fost schimbată şi trimisă să muncească pe un alt şantier de construcţii, apoi Petre Rebreanu a fost transferat la un alt lagăr şi, la scurt timp, comandantul Lazăr a fost înlocuit în funcţiune cu căpitanul Cornăţeanu, un om şters, gîngav, executant ireproşabil al ordinelor superiorilor.

Era plină vară, caldă, toridă şi ucigătoare, dar Canalul tot nu se închidea. O anumită teroare interioară a început din nou să se simtă' din ce în ce mai intens în lagăr. Locotenentul politic, Chirion, a fost dublat cu un alt locotenent politic, Sălăjan, un om aparent mai stilat şi mai educat. în fiecare zi, la reîntoarcerea de pe şantiere ni se făcea percheziţie pînă la piele. în afară de aceste mizerii zilnice, ni se făcea săptămînal o percheziţie, ziua sau noaptea, la baracă, scor- monindu-se de fiecare dată şi în saltelele cu paie care se pre- făcuseră în pleavă şi praf.

Canalul începuse să devină odios nu numai pe şantiere, dar şi în interiorul lagărului. Toată lumea dintre sîrme nădăjduia o salvare, dar-nu putea bănui de unde ar putea veni. Ne-am trezit din nou într-un fel de vid.

IV. A doua cădere a îngerilor

1. S-au închis porţile

A doua parte a lunii martie a fost extrem de rece. Oamenii lucrau fără nici o convingere de acum, eliminînd complet alternativa sugerată de administraţie, după care eliberarea mai grabnică sau îmbunătăţirea condiţiilor de viaţă în lagăr ar mai depinde de realizarea normelor stabilite.

- – Mai dă şi dumneata cu tîrnăcopul că noi am dat desmi, se auzeau tot mai des voci de oameni mintoşi care nu ma puteau îndura silnicia brigadierilor.

—• Şi aşa mă voi elibera, chiar dacă nu vrei dumneata, întorceau alţii vorba miliţienilor de pe şantiere, cînd aceştia r ucau să intensifice cadenţa forţată a producţiei.

Seară de seară, cele douăzeci de carcere erau ticsite de oameni. Cu toate că o carceră era construită pentru o singură persoană, d'acă se nimereau doi oameni mai scunzi, erau virili amîndoi într-o singură carceră de dimensiunea unui coş. iug aşezat în cap. Unele carcere erau complet separate, adică mi aveau vreun perete comun cu o alta. Acestea, de regulă, <> aflau dimineaţa culcate cu faţa în jos pe pămînt, iar omul dormea lungit în ea. Administraţia a luat curînd măsuri ca ¡oale carcerele să fie prinse cu scoabe de peretele magaziei din spate, iar ca oamenii să nu se mai poată rezema de pereţi, spre a moţăi pe picioare, au fost bătute cuie din afară spre interior, pedepsitul fiind silit să

stea numai şi numai în picioare, în propriul lui suport.

Cu toate percheziţiile făcute, .în lagăr continuau să intre- ziare şi, se părea, chiar mai multe decît înainte. Oamenii erau din ce în ce mai interesaţi de mersul evenimentelor externe şi mizeriile la care erau supuşi nu mai erau considerate în lumina tragică de pînă aici.

— Cînd Dumnezeu plănuieşte să-şi piardă duşmanii, întîi le ia minţile, îşi ziceau oamenii între ei, în vreme ce trăgeau cu ochiul spre brigadierul sau agentul de securitate care se nimerea să fie în apropiere, după caz.

Un curent spiritual sănătos, masiv, robust, un optimism general unduia ca un val enorm în lagăr,, şi nimeni şi nimic nu ne putea face să credem că eliberarea noastră nu era iminentă.

— A căzut o cărămidă de la temelia iadului, şi încă chiar cea de la corn, şi de acum nu poate urma decît prăvălirea întregului imperiu al lui Gog, zicea un sectar, pînă mai aici, muncitor zelos, referindu-se la moartea lui Stalin, tartorul secolului. (Occidentul i-a simţit puterea pe care i-a dat-o.)

Administraţia era pusă într-o postură dificilă : randamentul era cit se poate de scăzut, în vreme ce, pe de altă parte, îndârjirea oamenilor părea tot mai ameninţătoare. La unele lagăre cîţiva şoferi deţinuţi au ieşit prin împrejmuirea de sîrmă ghimpată cu camioanele' cu care lucrau, încercînd evadarea. Un grup de deţinuţi de drept comun de la Poarta Albă, unii dintre acei deţinuţi care aveau o pază mai uşoară, au evadat ziua în amiaza mare, doi dintre ei căzînd, din nenorocire, împuşcaţi. Un fior de anarhie şi revoltă începea să se înfiripeze în sinul unităţilor de deţinuţi, motiv care a justificat securitatea Canalului să ia măsuri preventive serioase şi fără de întârziere.

’ Prima zăgăzuire a unor libertăţi acordate la Peninsula s-a observat în ziua cînd s-a ridicat privilegiul special acordat unor, aproximativ, 25 de'deţinuţi care se bucurau de ieşirea fără gardă din lagăr şi reîntoarcerea de la şantier neescortaţi de nimeni din partea securităţii. Beneficiarii erau cîţiva ingineri, cîţiva normatori de la biroul tehnic şi cîţiva brigadieri, inclusiv toţi prim-brigadierii.

La scurt timp au început, apoi, să fie oprite în lagăr unele brigăzi de la săpături, apoi de la concasoare şi de la "construcţii. Oamenii care erau opriţi spuneau că nu ştiau nimic din ajun, că a doua zi nu vor mai ieşi pe şantier, deoarece lăsau lucrurile în mod obişnuit, ca şi cînd a doua zi ar fi urmat să continue munca de unde a fost lăsată.

A fost desfiinţat schimbul de noapte, oîndva pe la sfârşitul lunii mai. Pînă la 10 iulie nu mai lucra pe raza Peninsulei decât schimbul I, care a început să.lucreze câte 12 ore, în, toc de 8 ore de muncă pe zi, ca pînă aici. Oarecum jumătate dintre orele de muncă ale schimbului II erau muncite de primul schimb, şi dacă se are în vedere că unele brigăzi din schimbul II au fost puse în schimbul I, producţia nu a suferit nici o scădere.

Mă aflam într-o dimineaţă, în brigada mea, aşteptînd să ne vină rândul să ne îndreptăm spre poartă. Am observat că la brigada vecină au apărut cîteva feţe noi, complet necunoscute lagărului.

La un moment dat l-am văzut pe moş Pamfil Ranta, un ţăran vrednic din părţile muntoase ale Hunedoarei, repezindu-se din grupa lui spre un om extrem de robust, cu faţa roşcovană şi o mustaţă întoarsă cu sfârcurile în sus, care stătea ţeapăn ca o statuie în brigada vecină, unul dintre, străinii apăruţi peste noapte. Moş Ranta a strâns mâna cu efuziune omului pe care îl recunoscuse, a schimbat cu el cîteva cuvinte şi s-a înapoiat la tocul său din brigada noastră chiar în clipa când ni s-a ordonat să pornim.

Seara moş Ranta a avut o întrevedere mai îndelungată cu noul sosit, de la care a aflat ultimele noutăţi ale unui martor ocular a ceea ce se întâmpla afară, de unde fusese proaspăt arestat. . [1] .

— E un momîrlan, ne-a spus mai tîrziu moş Ranta, vorbind despre noul venit. A fost arestat în piaţă, la Haţeg, – chiar în ziua cînd a pierit Stalin. Se afla acolo cu ceva vîn.-zări. Oînd a auzit vestea morţii lui Stalin, a ridicat o coşarcă plină de ouă pînă sus, deasupra capului lui, şi apoi le-a azvârlit pe toate într-o parte, spărgîndu-le, făcîndu-le papară pe jos şi pe capetele oamenilor. Apoi a chiuit de bucurie : «S-a dus pe apa sîmbetei tătucul. Trăiască libertatea !>>'

Târgoveţii şi bulucul de săteni care se aflau de faţă au prins şi ei să ţopăie de bucurie dar, ca din pământ, au apărut câţiva securişti şi au arestat vreo şase ţărani. Omul pe care l-aţi văzut a fost luat la securitatea din Deva, bătut măr, chinuit, şi apoi judecat fără de întârziere de tribunalul militar, ca duşman al clasei muncitoare şi instigator. A primit cinci ani de închisoare corecţională şi confiscarea întregii averi. Imediat după proces, a fost adus la Canal.

Arestarea ţăranului hunedorean ni s-a părut extrem de simptomatică asupra stării de haos şi continuă teroare sub

care îi era dat populaţiei de afară să trăiască. Aceasta cu atît mai mult, cu cit am aflat curînd că mai erau zeci de cazuri asemănătoare acestuia, în care regimul Stalinist al lui Gheorghe Gheorghiu-Dej a pedepsit, imediat şi fără de cruţare, pe oricine a schiţat cea mai naivă, nevinovată şi naturală atitudine de satisfacţie ocazionată de dispariţia teribilului dictator din Kremlin.

Cu toate acestea, spiritul oamenilor din lagăr era ridicat pe culmi şi nu ne mai înfricoşa, de acum, nici o ameninţare, oricît de gravă ar fi fost. Pentru motive de intimidare a **de**ţinuţilor, securitatea Canalului a iniţiat construirea unei **în**chisori în incinta lagărului. Am aflat, mult mai târziu, **că** aceeaşi tactică de demoralizare a fost utilizată şi în alte lagăre, cu scopul manifest de a înfricoşa oamenii şi a le aminti, o dată mai mult, că nimic nu a intervenit să diminueze vigilenţa regimului, cînd se punea problema duşmanilor **de** clasă, duşmani înrăiţi şi camuflaţi ai poporului. ,

«Pînă la unul au să moară duşmanii poporului.»

Aceasta era o lozincă dintr-un cîntec de educaţie comunistă pe care îl intonau toate unităţile militare, de tineret **şi** pionieri din România, în epoca lui Gheorghe Gheorghiu-Dej.

Gheorghe Gheorghiu-Dej a rămas credincios acestei **lo**zinci pînă a murit de cancer. Urmaşii nu l-au dezis !

La Peninsula, construcţia nouă, cu temelie de piatră **şi** ziduri groase de beton armat, ou exteriorul de cărămidă (la fabricarea cărămidei am lucrat şi eu, în faza întîi a lucrărilor de la Canal), a fost proiectată chiar lingă chioşcul alimentar, care a încetat subit să mai funcţioneze. Se lucra **cu** zor şi zidurile se înălţau repede,, ca şi cînd ar fi fost la **mij**loc o goană. Simţeam în nări jilăveala mortarului cînd ieşeam la muncă dimineaţa şi ochii noştri căutau spre **noua** construcţie cu oarecare curiozitate.

— Oricâtă experienţă de puşcărie am, clădirea aceasta mă intimidează, îmi mărturisi într-o zi avocatul Augustin **Bi**dianu, fost ministru într-un guvern înainte de 1941, un greu încercat luptător din Garda de Fier, vechea generaţie **de** făuritori ai Legiunii Arhanghelului Mihail.

Pînă la această dată, după două schimbări de barăci, administraţia s-a fixat asupra unei izolări în baraca O, **care** se afla pe aripa de nord a lagărului. Aici se aflau concentraţi aşanumiţii «pedepsiţi», circa 350 de oameni care erau condamnaţi la regim sever de privaţiuni, între care excela inter-

zicerea contactului cu alţi deţinuţi din lagăr, tăierea corespondenţei şi pachetelor, pedepsirea maximă, exterminatoare, pentru orice transgresiune disciplinară şi delăsare în muncă, reducerea hranei pe o zi sau mai multe la raţia de celulă. **Bri**gadierul care domnea suveran între .cei patru brigadieri de **ia** baraca O, era fostul plutonier major de jandarmi, temutul şi fiorosul Zubrinsky.

Cu toate riscurile, au fost zeci şi zeci de cazuri cînd oameni din afara ţarcului barăcii O au îndrăznit să se apropie, în diferite feluri, de acei nenorociţi şi să le arunce o **bu**cată de pîine, o haină caldă, un pachet de ţigări sau medicamente în cazurile grave de care eram încunoştiinţaţi. Acest lucru se petrecea mai mult noaptea.

Construirea unei adevărate puşcării în incinta lagărului, în condiţiunile de incertitudine în care s-a pornit Lucrarea după moartea lui Stalin, nu era un fapt care să nu ne afecteze adine. Cu oricâtă tărie şi încredere priveam viitorul în faţă, zidurile care se ridicau ameninţător aveau un efect absolut eroziv în intimitatea convingerilor noastre.

— Cine ştie ?, se auzea întrebarea unora şi altora, tot mai frecvent. O fi o încercare de intimidare a noastră ; şi nimic mai mult decît o şarlatanie.

— Aceasta nu ar fi nimic, opinau alţii mai pesimişti. Dar aşa cum se întâmplă cu ruşii, lucrurile se petrec întocmai şi cu comuniştii români : tot mereu aştepţi să se dezvolte ceva în bine mai târziu, dar, ori că nu vei reuşi să bănuieşti niciodată ce va urma, ori, cu siguranţă, poţi să te aştepţi numai la tău, la o altă presiune, la o altă prigoană, la alte suferinţe. Alternativa binelui este radical şi definitiv exclusă sub un asemenea regim coercitiv. Puşcăria este o realitate sumbră într-un asemenea regim, şi ea va rămîne manifestarea puterii' tiranice a regimului, împotriva oamenilor.

* * ❖

Spre sfârşitul lunii mai, datorită unor transferări de pietrari la Stadionul Constanţa, unde se formase un satelit ai atelierului nostru de cioplit piesele trebuincioase asamblării Fîntînei Dragonului, au fost aduşi în brigăzile noastre, care rămîneau la vechea vatră Addis Abeba, zeci de înlocuitori. Printre aceştia s-au aflat şi câţiva prieteni de-ai mei şi cunoscuţi. De data aceasta, aproape toţi noii veniţi fuseseră ceruţi de brigadierii noştri care au înaintat liste în baza unor

cereri de-ale prietenilor lor care se aflau deja la pietrari.

Preotul loan Beju de la Mitropolia ortodoxă a Ardealului din Sibiu, care era unul dintre proaspeţii pietrari, îşi aflase un adăpost şi un loc iii apropierea colibei mele. Părintele Beju era un bărbat aproximativ înalt, manierat, prudent în relaţii şi, mai ales, rezervat la vorbă, ceea ce îi dădea un aer de om posomorit ori de cîte ori te uitai la el. Dar faţa preotului se lumina cînd îi vorbeai şi, mai cu seamă, cînd abordai o discuţie liberă, de orice natură ar fi fost, dar care să nu fi apărut susceptibilă de duble sau multiple interpretări. Am dedus că preotului loan Beju i se ceruseră multe abdicări afară pentru a supravieţui, dar de puşcărie nu a scăpat, cum nu a sciipat absolut nimeni pe care securitatea şi-a pus. ochii, ori- cît de bune servicii i-ar fi făcut.

Eu fiind de acum mai avansat în meserie, îmi făcea plăcere să-l iniţiez în arta cioplitului pe noul ucenic şi, de aceea, aproape întotdeauna cînd avea nevoie să-şi afle un bolovan potrivit pentru calibrarea piesei care i se cerea, îl însoţeam de-a lungul şi de-a latul Mustăţii, în căutarea rocii celei mai bune. Cu această ocazie aveam prilejul să discutăm cele mai diverse probleme şi să ne reîmprospătăm amintiri din oraşul, pentru mine, al primilor ani universitari.

Ne nimeriserăm, într-o zi, lîngă un drumeag care urca pe şantier din partea comunei Valea Neagră. Uneori, pe aici treceau căruţele sătenilor care făceau transporturi de materiale la diferite puncte de lucru, precum şi camioanele care ridicau materialul lucrat de noi pentru a-l transporta la Constanţa pe Stadion. Ne aflam chiar într-o văgăună dedesubtul unui rambleu de la intersecţia liniei ferate, unde fuseseră descărcate cîteva vagoane cu piatră, doar cu cîteva zile mai înainte. Abia aşezaserăm nişte pietroaie pe targa şi începuserăm să înaintăm spre Addis Abeba cînd, la cîţiva paşi, ne-am oprit ca să dăm timp de trecere unui camion care venea cu viteză moderată. Părintele Beju ţinea mînerele din faţă ale tărgii. Am observat că <în cabina maşinii era un singur om care căuta foarte atent spre noi, ceea ce nu era o noutate. Deodată am văzut că autocamionul a stopat brusc şi că şoferul a sărit pe pămînt, vîrîndu-se imediat sub camion, chipurile, pentru a face o reparaţie unei defecţiuni survenită intempestiv. în acelaşi timp, părintele Beju s-a lăsat uşor pe vine, şoptindu-mi să las targa pe pămînt. Apoi, preotul s-a precipitat spre camion, a strîns straşnic şi prieteneşte mîna

şoferului, în vreme ce ochii fiecăruia dintre ei seînteiau de ireală uimire. Şoferul mi-a părut a fi un om voinic, cu faţa mare, latã, arsă de soare. Era îmbrăcat cu un fel de salopetă cu piept sub care se vedea un maiou relativ curat. Nu am avut răgazul suficient să-l studiez prea mult deoarece omul a sărit, pe neaşteptate, ca o panteră, în cabina camionului, a scotocit ceva pe jeţul său şi a coborît din nou, dar de data aceasta pe cealaltă portieră a maşinii. S-a aplecat într-un şanţ, unde a aşezat ceva, apoi iarăşi s-a urcat în maşină, în cea mai mare grabă, şi a pornit spre Addis Abeba. Preotul se întorsese la targă în timpul cît şoferul întreprinsese operaţiunile amintite.

— Să ne întoarcem din nou la vechiul loc, îmi zise Beju. Lasă să cadă bolovanii de pe targă.

L-am ascultat întocmai. Ca şi cînd am fi fost în căutare continuă de material, ne-am rotit de cîteva ori mai departe de locul unde a stopat camionul, ca apoi să ne întoarcem la şanţul peste care se aplecase şoferul mai adineaori.

în şanţ am aflat o jumătate de pîine şi o felie bună de slănină afumată ca frunza de castan, învelite într-o hîrtie. iar sub acestea un ziar proaspăt împăturit. Chiar în acel loc ne-am aşezat pe cîte un bolovan şi ne-am înfruptat din darul extraordinar lăsat de şofer şi acolo am citit şi rubrica ultimelor ştiri din «Scînteia», organul oficial al partidului comunist român.

— Şoferul este deţinut de drept comun, mă lămuri fostul consilier al Mitropoliei Ardealului. A fost în serviciul Mitropoliei, lucrînd ca mecanic şi, ocazional, conducea maşina mitropolitului Nicolae Bălan. Are o condamnare de cinci sau şapte ani pentru atentat la viaţa mitropolitului Nicolae Bălan. A intrat să-l ucidă în vreme ce Prea Sfinţitul se afla în baie. Văzîndu-l cît era de slab şi neputincios, se pare că i-au lipsit curajul şi hotărîrea să ducă pînă la sfîrşit intenţia criminală mărturisită. Se spune că omului i-a căzut din mină cuţitul cu care era pregătit să-l înjunghie. A fost surprins, printr-o întîmplare, de cîţiva oameni din slujba Catedralei şi administraţiei consistoriului, care l-au imobilizat. A fost arestat imediat şi judecat la secţia penală a tribunalului Sibiu pentru tentativă de omor. Nu ştiu dacă a fost la mijloc o implicaţie de ordin politic sau numai o simplă deviere patologică a acestui cm, sau, cine ştie, cu totul altceva. Au fost foarte puţini afară aceia care care au aflat despre această crimă plănuită dar nereuşită. Mitropolitul s-a îmbolnăvit de pe urma şocului cauzat de vederea cuţitului îndreptat spre el, îşi sfîrşi

părintele Beju parte din confesiunea sa.

Povestirea părintelui loan Beju m-a impresionat profund. Eram cu atît mai tulburat cu cit îl cunoşteam personal pe mitropolitul Nicolae Bălan, fiindu-i prezentat pentru prima cară de Nichifor Crainic, pe atunci acesta fiind ministrul - Cultelor, cînd eu eram încă student balic la Universitatea Daciei Superioare, refugiate de la Cluj la Sibiu.

Am luat ziarul care ne fusese lăsat, l-am vîrît sub cămaşă, lipit de piele, am reîncărcat bolovanii >pe targă şi ne-am îndreptat spre Addis Abeba.

— Mîine, cam pe la aceeaşi oră ca azi, să fim din nou în apropierea aceluiaşi loc, îmi zise Beju. Va veni şi mîine după încărcătură.

Am descărcat bolovanii de pe targă lîngă locul de lucru .al părintelui loan Beju. Avînd la mine ziarul, m-am repezit spre cortul impozant al lui Muşat şi am intrat iîn camera camuflată. Acesta era un spaţiu realizat prin ridicarea unui al doilea perete de trestii, de-a lungul unui perete lateral, în care se intra printr-un fel de uşuliţă falsă extrem de greu de observat. Acest separeu misterios servea nu numai de loc ascuns de lectură a ziarelor, dar şi de atelier de pictură pentru talentatul pictor David şi, uneori, refugiu sigur de întîl- nire cu civilii care aveau acces pe şantier şi care ne aduceau ziare, vopsele, ştiri şi medicamente de afară. Uneori, civilii intrau în lipsa noastră în ascunzătoare şi ne prevedeau cu ce aveam lipsă.

-«Eliberarea lui Beria din funcţiunea de ministru de interne şi membru a] CC al PCUS, membru al Prezidium-ului URSS, vice-preşedinte al guvernului etc.».

Am citit cu inima la gură ştirea detaliată dată de agenţia TASS. Ceea ce revenea ca un leit motiv în articolul respectiv era activitatea criminală anti-partinică, anti-sovietică, . anti-statală, trădătoare, a aceluia pe care Stalin şi-l promovase drept cel mai fidel şi de încredere scutier, în loialitatea căruia a crezut pînă la moarte. Se invedera în acel articol intenţia de trădare a Uniunii Sovietice imperialismului occidental, Beria săpînd perfid la temelia socialismului sovietic, conspirînd la strangularea principiilor călăuzitoare marxist- leniniste, forţele dinamice ale revoluţiei comuniste mondiale.

Am dezbătut cu alţii, cu -mult interes şi curiozitate, turnura de mare anvergură care avea loc în Kremlin. Ştiam că după moartea lui Stalin din 5 martie 1953, Malenkov preluase funcţiunea cumulativă de secretar general al PCUS şi totodată

pe aceea de preşedinte al consiliului de miniştri, substituindu-se îh totul rolului unic de dictator al cărui titular fusese predecesorul său. Mai aflaserăm că au avut loc unele tulburări adinei şi fricţiuni interne, ceea ce ni se părea însă natural. Observaţiunea lui Gustave Le Bon se aplica, desigur,, şi în Rusia : «Moartea unui dictator nu înseamnă dispariţia lui. În locul lui vor apărea o sută. Numai nimicind sistemul se ucide şi dictatorul.» Eram însă intrigaţi 'că nu puteam desluşi ce se petrecea aievea în acea ocnă care era URSS-uî. deoarece din relatările presei care ne parvenea şi unele buletine rezumative de ştiri culese de civilii care ascultau diferite posturi străine, ne lipseau totuşi premizele esenţiale necesare unui raţionament complet.

A doua zi ne-am întîlnit din nou cu şoferul Bălan din Sibiu. Acesta a oprit camionul într-un loc care părea mai dosnic decît cel incidental, cu o zi mai înainte. L-am văzut cum a coborît cu grijă din cabină şi şi-a făcut treabă pe lîngă maşină. în acest timp noi am reuşit să întreţinem o conversaţie destul de cuprinzătoare şi comodă de cîteva minute asupra problemelor care ne interesau.

— Noi credeam că Beria era omul numărul unu după Stalin şi că el ar fi fost cel mai nimerit conducător al sovieticilor după Stalin, mi-am exprimat eu dubiul asupra ştirii pe care o citisem în ajun.

— Posturile de radio străine spun că Beria a vrut să aibă toată puterea în mîna lui şi apoi să-i aresteze pe toţi oamenii vechi din partid, ne-a spus şoferul. Se pare că îşi avea oamenii lui care îl sprijineau pentru aceasta.

—• Care este reacţia publică afară asupra evenimentelor din Rusia ?, am mai întrebat eu, printre altele.

— Oamenii de afară mă întreabă pe mine : «Ce zic deţinuţii politici de tot ceea ce se întîmplă ?». Lumea de afară aşteaptă de la dumneavoastră salvarea şi ei cred că tot ceea ' ce dumneavoastră credeţi şi spuneţi este literă de evanghelie: Afară, nu mai au pe nimeni să-i sfătuiască şi să-i îndemne;

— Ei bine, am zis eu, noi numai am dorit să ştim care' este atmosfera afară. Cît despre credinţa noastră, noi am rămas pe aceeaşi poziţie : salvarea lumii va veni numai după prăbuşirea puterii sovietice. Sunt semne de destrămare acolo şi ziua aşteptată va veni curând, de îndată ce şeful NKVD-ului a fost arestat. Cînd pomul este scuturat de furtună în coroană, se simte pînă jos mişcarea care va putea slăbi rădăcina.

Şoferul vorbi, apoi, mai mult în şoaptă, cu fostul consi-

lier al Mitropoliei. Cînd terminară, înainte de a se urca în cabina camionului, şoferul ne puse sub un bolovan o pîine întreagă, nişte mezeluri şi câteva ziare. Se pierdu apoi după ridicătura înaltă, dispărând curînd din raza noastră vizuală.

Mult mai târziu am aflat că teribilul georgian Lavrenti Pavloviéi Beria se considera singurul şi cel mai autentic continuator legitim ăl lui Stalin, sub a cărui umbră stufoasă crescuse şi din pildele căruia îşi formase caracterul. I. V. Stalin, georgian şi el, îl cultivase cu atenţie pe acest ambiţios şi devotat braţ de lucru al său, în crime şi asuprire, promovîndu-l vertiginos la cele mai înalte ierarhii administrative şi politice. La vîrsta de 39 de ani Beria a ocupat funcţiunea de comisar al poporului pentru afacerile interne şi securitate de stat, imediat după ce l-a împuşcat pe comisarul titular N. I. Yezhov. După trei ani de la dobîndirea acestei poziţii, în februarie 1941, Beria a fost numit vicepreşedinte al consiliului de miniştri şi, mai târziu, pentru toată perioada războiului II mondial, a fost membru al Comitetului de Stat al apărării, al cărui preşedinte era Gheorghi Maximilianovici Malenkov. Malenkov mai deţinea şi responsabilitatea producţiei de avioane. în anul 1945 Beria a fost înălţat la gradul de mareşal al URSS-ului ca o recunoştinţă specială pentru contribuţia sa în procesul de producţie de armament în perioada războiului. Tot în acelaşi an, Beria a fost acceptat membru în CC al partidului comunist din URSS. La moartea lui Stalin, Beria s-a aflat printre cei patru vicepreşedinţi ai consiliului de miniştri, ministru de interne în acelaşi timp şi, din 1946, membru al Prezidium-ului URSS.

La înhumarea lui Stalin, L. P. Beria a fost unul dintre cei trei lideri sovietici, alături de G. M. Malenkov şi V. M. Molotov, care a vorbit, de unde rezultă înalta poziţie pe care o ocupa în ierarhia politică şi administrativă a Statului unional comunist. Dar, pentru că al doilea pe lista secretarilor CC al PCUS era Malenkov, acesta a urmat în mod natural în calitatea de legatar de drept la conducerea supremă a partidului şi consiliului de miniştri. Beria se afla pe locul trei al ierarhiei de partid. Malenkov a deţinut poziţia de secretar general al partidului comunist rus pînă în luna septembrie 1953 ' cînd în această funcţiune a ajuns Nikita Sergeevici Hruscicov, iar funcţiunea de preşedinte al consiliului de miniştri a pierdut-o la 8 februarie 1955 cînd a fost destituit, pierzînd, pînă la urmă, şi celelalte calităţi în partid, inclusiv pe aceea de membru.

Beria a uneltit tot timpul, după moartea lui Stalin, prin organele de securitate internă şi reţeaua deasă a agenţilor săi, să doboare pe Malenkov şi să ocupe pentru sine însuşi poziţiile deţinute de maestrul său Stalin, considerînd pe Malenkov incapabil şi uzurpator. Fostul şef al NKVD-ului intenţiona să instaureze o dictatură personală, al cărei unic mijloc de guvernare urma să fie poliţia secretă, NKVD-ul, împotrivindu-se tenace la -ideea care se ventila atunci în cadrul PCUS, ecumenismul comunist, la început timid, dar pînă la urmă făţiş şi persistent, după ce Hruşciov a desavuat cultul personalităţii lui Stalin, în toamna anului 1953. Această idee nu a fost pusă în practică niciodată. Aceste frămîntări intestine din sînul conducerii PCUS au avut efect direct şi asupra soartei noastre, la Canal. O anumită incertitudine, o notă de continuă expectativă, greoaie şi sumbră, generată de capriciul unui control oarecum nou din partea Moscovei asupra guvernului marionetă de la Bucureşti, se alterna cu perioade de teroare şi mizerii cumplite, toate 'acestea numai spre a se asigura păstrarea noastră între limitele disciplinare dorite, pentru prevenirea unor mişcări de revoltă care erau latente.

Simţeam cu toţii, aproape material, că zi de zi se ridica de undeva o forţă oarbă, ocultă, care prindea să ne încleşteze din nou, să ne sufoce entuziasmul, topindu-ne aripile de ceară imaginate de noi cu multă dîrzenie şi care ne-au ajutat, pentru un timp, să ne rotim sus, în lumea pe care o visam.

Măreţia omului constă în aceea că ori de cîte ori cade, încearcă din nou înălţările, întocmai ca şi lisus Christos.

2. Ne-au părăsit cîinii

în spatele barăcilor soldaţilor din batalionul de securitate care ne aveau în pază pînă în jos la lac, se întindea, pe (iteva hectare, semănătura de spanac a lagărului. Din recolta fragedă, trufanda, avuseseră parte ofiţerii şi personalul administrativ al lagărului, apoi, soldaţi! şi, la urmă, cînd spana-. iiil a îmbătrânit, făcînd spic, acesta ne-a revenit nouă. Pînă în luna iulie spanacul făcuse cotoare groase sub spicuri şi,

—~K i ><. K K -* ~Y~—K X X 1, =1,20 m. înalt

T 2 m. ARĂTURĂ GREBLATĂ

—*4—:< *—X—*—K—.2. =3 m. înalt , |2 m. ARĂTURĂ GREBLATĂ

-x—y ——M—X—'H- 3; =1,20 m. înalt

GARD TRIPLU DE SÎRMÂ GHIMPATĂ ÎN JURUL LAGĂRULUI

la fiert, rămîneau în cazan numai părţile lemnoase şi seminţele. De îndată ce au început să rămână tot mai multe brigăzi în interior, spanacul a devenit mîncarea de bază. în fiecare zi se împuţina arpacaşul, cu care se obişnuia să se fiarbă înainte împreună şi, în cele din urmă, foarte curînd, nu mai apărea în castroane decît o supă verde cu aşchii tari din tulpinile spicelor şi grăunţelor tari ale seminţelor.

Pe la mijlocul lunii iunie am primit şi oîteva mese de dovlecei. Dar, pentru că se pare, era o cerere mai importantă . undeva pe Canal, la coloniile de civili, dovleceii au luat alte destinaţii. Cînd însă a început să li se întărească coaja ca lemnul şi pulpa să prindă fibre tari ca aţele, mesele de dovlecei au început să alterneze cu ciorbele de spanac ca, apoi, să predomine exclusiv acea ciorbă galbenă, insipidă de bostani pentru care eu nu am avut niciodată vreo atracţie gastrică.

În jurul datei de 20 iulie nu mai ieşeau pe şantier decît cîţeva brigăzi : mecanici, pietrari ca să încarce în camioane ultimele piese, şi două sau trei brigăzi de la grădină, de inapţi, sub conducerea lui loan Gavra, studentul de la agronomie, care fusese, odată, la început, cu mine în aceeaşi brigadă pe care o conducea loan Mitucă şi apoi V. Buiucă.

Fără se ne dăm perfect de bine seama, am observat că după două sau trei zile de la oprirea unor brigăzi în lagăr, de fapt, a majorităţilor, cînd ne prezentam cu tărgile după pîine, ni se dădeau numai două sferturi în loc de trei, ca în ziua a cincea sau a şasea după acea reducere, oamenii să vină numai cu cîte un sfert (250 grame). Brigadierii erau tot timpul în şedinţe cu personalul administrativ şi politic. Acestora şi pontatorilor şi unei bune părţi dintre ingineri şi medici, continua să li se dea cele trei sferturi obişnuite de pîine pentru producţie. într-o zi brigadierii au cerut polonicarilor noştri de brigadă să predea la bucătărie polonicele de 750 de grame şi să le folosească pe cele de 500 de grame pentru ciorbă, acestea fiind înainte măsura de cafea de orz pe, care o primeam dimineaţa cînd lucram. în locul polonicului de cafea de 500 grame ni s-au dat alte polonice confecţionate din tablă de 250 de grame, revenind pe nesimţite la alocaţia strictă şi mizerabilă de celulă.

— Strînge cureaua, doctore, mi-a zis într-o zi cineva, pe un ton de glumă, dar şi cu o uşoară nuanţă de ironie, cînd a văzut că vărsăm cu dezgust gamela mea de dovleci în cas-

tronul altuia.

M-am silit să ascult sfatul omului încercat de foamete, dar eurînd nu am mai avut curea să mă încing. Administraţia descindea aproape zilnic în dormitoare cu grupe întregi **de** soldaţi şi ne făceau percheziţie pînă la piele. După ce au reuşit să ne deposedeze de ultimul cuţit cu care ne mai tăiam oîte o bucată de pîine şi, apoi, după ce ni s-au luat acele, neam trezit într-o zi cu ordinul să predăm curelele de la pantaloni şi şireturile de la bocanci. După numai două ore de la transmiterea ultimului ordin în brigăzi, prin intermediul brigadierilor, am fost evacuaţi din barăci şi percheziţionaţi şi în anus, în mijlocul curţii, unde a fost adus aproape tot batalionul de soldaţi de securitate, pentru această operaţie degradantă.

Oamenii au început să-şi piardă simţul umorului sănătos şi spontan pe care îl manifestaseră după moartea lui Stalin. Cei mai puţin rezistenţi la foame deveniseră eurînd sumbri, suspicioşi.

— Ne vor omorî cu foamea, zicea un ofiţer, loan Stănescu, care avea un talent deosebit de a se tângui în orice împrejurare a vieţii, lipsindu-i orice spirit ostăşesc.

— înăsprirea regimului înseamnă numai o tactică de derulare a noastră, spunea un profesor de istorie credul, care ajunsese în închisoare tocmai pentru că îşi pusese încrederea nelimitată în toate zvonurile ventilate de posturile de radio străine la care vorbeau, în cele mai multe cazuri, agitatori străini intereselor sacre ale poporului român, simbriaşi străini ai duşmanilor şi împilatorilor neamului, asociaţi ai vînzătorilor libertăţii ţării. Cei care îşi făcuseră un bun trai în România minţind naţiunea îşi continuau cariera mîrşavă peste frontiere.

— Surpriza ne stă în faţă, mai continuă el ca un solilocviu. Dacă am simţi că ni se dă drumul acasă, ce credeţi că sar putea întâmpla ? Anarhie curată, poate crimă, şi cine mai ştie ce ?

loan Paşca, vidanjorul cu sacaua, rămăsese singurul supravieţuitor pe poziţia avută. Numai el îşi mai continua îndeletnicirea practicată de peste doi ani şi jumătate. Dar schimbarea ciudată a vremurilor a influenţat şi condiţiunile de lucru în cazul său. loan Paşca a încetat să mai iasă singur din lagăr, numai cu căluţul său tras de bărbie, şi să se afunde •printre gropi să deşerte murdăriile. La poartă îl aşteptă ori un soldat, ori un gardian, care îl escortau îndeaproape pe ne-

norocitul acesta care de abia îşi mai putea purta picioarele şi menţine gîfîielile respiraţiei. loan Pasca a rămas, pînă la urmă, singura noastră resursă de informaţie, singura antenă exterioară de excepţional folos. însoţitorii săi nu se apropiau niciodată de locul unde se golea sacaua, din motive lesne de îh- ţeles .Se întâmpla ca acolo să se mai afle un petec de ziar adus de vînt, ori chiar lăsat de vreun civil, care îşi dădea seama de instaurarea restricţiilor declarate în lagăr, şi care ne cunoştea nevoile de informare.

*' * *

Curînd după 20 iulie 1953 au fost oprite cu desăvîrşire ieşirile de brigăzi pe poartă, pentru orice fel de muncă. Doar câţiva ingineri făceau excepţie, anume aceia care urmau să predea lucrări de continuitate precisă, pentru care era nevoie de o anumită pregătire. în ziua cînd nu a mai sunat gornistul loan Bica ieşirea pe platou a brigăzilor care mai continuau să muncească pe anumite şantiere, s-a sunat ceva mai târziu adunarea brigadierilor la ordin. Noul comandant al lagărului, căpitan Cornăţeanu, se afla în mijlocul unui grup de ofiţeri şi civili. Nu am putut observa toată scena acestei întruniri deosebite şi nici nu am putut înţelege nimic din ceea ce se vorbea acolo, din cauza distanţei. După circa un sfert de oră, brigadierii s-au întors în pas alergător de pe platou şi fiecare dintre ei şi-a chemat oamenii în dormitoarele respective.

— Toată lumea îşi face bagajul şi nimeni nu va părăsi baraca sub nici un pretext, ne anunţă brigadierul. Pentru ieşirea în curte la WC sau pentru alte necesităţi, îmi veţi cere învoirea. Suntem în aşteptarea dispoziţiunilor domnului comandant.

Ordinul era ordin şi nu era vreo cale nici de a cere vreo explicaţie, nici de a ne împotrivi. De aceea, fără nici o vorbă, am început să ne strângem bruma de boarfe pe care le mai aveam, ne-am strâns păturile lla căpătîiul priciului cum ni s-a spus, unii, care aveau, şi-au pus efectele cazone pe pătură, alţii, care nu mai aveau nimic particular, şi le-au păstrat, şi apoi ne-am aşezat pe priciuri şi noi ca să comentăm evenimentul.

— Eu cred, zise unul, că este vorba de evacuarea noastră.

■—■ Pare imposibil să fie vorba de o evacuare a cîtorva mii de oameni deodată. Nu s-a văzut nici un semn pe la bu- -ătărie pentru pregătire de hrană rece.

— Probabil, fu de părere altul, este vorba de o reorganizare generală a brigăzilor şi de instaurarea unui regim de penitenciar aici.

Presupunerea ultimă fu cea mai aproape de adevăr, exceptînd transformarea lagărului în penitenciar de cîmp.

Cineva, care ieşise în curte, la reîntoarcere, ne-a adus vestea că oamenii din partea de sus a lagărului, din zona infirmeriei, unde se aflau barăcile cu primele litere ale alfabetului A, B, C etc., au fost scoşi pe platou cu bagajele.

De abia am luat cunoştinţă de această ştire că din nou s-a auzit gornistul Bica, chemind brigadierii la ordine în acest timp, mulţi dintre noi am ieşit în curte să aflăm ce se întâmpla afară. Intr-adevăr, puteam vedea în partea de est a lagărului sute şi sute de oameni aşezaţi pe bagajele proprii, printre care se plimbau brigadierii, pontatorii şi miliţienii.

După.cîteva minute a sosit brigadierul cu nişte liste. Fără de întârziere a început să citească numele noastre într-o anumită ordine. . .

— Cei pe care vă citesc primii, ieşiţi imediat în faţa barăcii şi vă încolonaţi în cea mai perfectă disciplină.

Eu mi-am auzit numele citit de pe a treia listă. Am ieşit în curtea din faţa barăcii cu încă vreo zece oameni din brigada – de pietrari, citiţi de pe aceeaşi listă. Primul lucru pe care l-am constatat a fost că nici unul dintre oamenii care se aflau cu mine, în această categorie, nu erau deţinuţi administrativi. Apoi, cînd am ajuns la baraca unde am fast transferaţi în cadrul reorganizării brigăzilor, ne-am reîntâlnit foarte mulţi dintre deţinuţi! care făcuserăm parte din vechii pionieri ai Peninsulei şi, chiar mai mult, dintre aceia care am fost de la început în aceeaşi brigadă sau baracă.

— Ne întoarcem de unde am plecat, îmi zise profesorul Nicolae Zamfirescu, care lucrase, în acest interval, pe diferite şantiere, ca sobar.

— Veşnicele cicluri istorice, am zis eu pe jumătate în glumă, făeînd aluzie la profesiunea bunului meu amic. Probabil, mergînd în aceste cicluri, ne vom întoarce chiar şi la puşcărie împreună, dacă am reuşit să ajungem pînă aici.

■—- Nici nu ar fi chiar aşa de rău, dacă ciclul retrograd s-ar opri la puşcărie, fu de părere farmacistul dr. Hristache Stratulat, care asistase la reîntâlnirea noastră şi care avea, întotdeauna, viziunea sumbră asupra viitorului sub comunişti.

Pînă seara, întreg lagărul a fost întors pe dos. Am putut

discerne oîteva criterii generale care au stat, la baza operaţiunii de regrupare a oamenilor. întîi, au fost separaţi legionarii de celelalte categorii de deţinuţi politici. Apoi, oamenii au fost repartizaţi după cuantumul de pedeapsă şi, în fine, deţi- nuţii administrativi au fost izolaţi, fiind cantonaţi în partea inferioară a lagărului, în sectorul unde se aflau barăcile pietrarilor şi mecanicilor, înainte cu cîteva ore. Un cordon permanent de miliţieni a fost plantat între noi.

Intru totul ca la închisoare, şi aici transferarea dintr-o baracă în alta, despărţirea de un grup de oameni şi încadrarea în alt grup ne-au produs cele mai diverse reflecţii şi incon- fortabile-senzaţii. Din nou am fost năpădiţi de.acelaşi val de nesiguranţă a fiinţei cînd nu ai nimic în lume, dar ai reuşit să-ţi creezi o atmosferă afectivă .într-un anumit grup de oameni, din nou am simţit cum s-a descumpănit în noi o anumită linişte pe care ne-o recuperasem mai mult sau mai puţin în Vechea baracă, alături de oamenii cu care am trăit luni şi luni (uneori ani) la rînd, şi în tovărăşia cărora ne puseserăm ordine în suflete pentru orice eventualitate.

A doua zi, în clipa cînd am primit cafeaua de orz prăjit şi sfertul de pîine pentru toată ziua, ne-am convins că eram trecuţi definitiv pe alocaţie de puşcărie şi că, în perspectivă; nu ni se arăta decît ori menţinerea aici sub un regim de puşcărie, ori reîntoarcerea la puşcării sau alte lagăre cu regim sever. Simţeam clar că regimul comunist a renunţat la exploatarea noastră, cu toate că era foarte avantajoasă, dar, da acum, nu mai avea nevoie, din motive care, la acel timp, ne erau de neînţeles. Canalul nu fusese terminat. Apoi, mai socoteam că lucrările de la Canal nu fuseseră complet părăsite de îndată ce ultimele brigăzi care mai ieşiseră pe unele şantiere pînă cu cîteva zile înainte ne-au adus vestea că au văzut pe Mustaţa şi la Concasoare oameni civili care ne înlocuiseră la muncile pe care noi le prestaserăm înainte. Ni se părea nu numai curios, dar de-a dreptul straniu să auzim că civilii de care se vorbea veneau şi plecau încolonaţi, dar că nu s-au bbservat în jurul lor cordoane de soldaţi, de unde rezulta că aceia nu păreau a fi deţinuţi de drept comun.

Printr-o întâmplare am aflat, ourînd, că regimul mobilizase după moartea lui Stalin zeci de mii de oameni din cîmpul muncii, de la muncitori colectivişti şi din fabrici pînă la funcţionari şi profesionişti, pentru muncă patriotică, o noţiune nouă pentru noi. Afară, noi ajunseserăm, înainte de arestare,

numai pînă la stadiul de «muncă voluntară» pentru societate. Iată însă' că partidul se înălţase ceva mai sus. (Desigur, mobilizarea decretată afară avea un tîlc şi acesta era corelat cu starea de spirit care se dezlănţuise în ţară după pieirea lui Stalin). Mobilizarea oamenilor în ţară operase, mai ales, în rîndurile largi ale ţăranilor şi muncitorilor şi mai puţin în sînul funcţionărimii, afectînd bărbaţi între 25—40 de ani .Omul a fost pur şi simplu rechiziţionat şi trimis la muncă forţată, fie la fabrici, fie la ferme de stat ori stabilimente şi şantiere publice de stat.

* * *

în ziua cînd am inaugurat noua fază din viaţa de lagăr la Peninsula, fază pe care mulţi dintre noi am preferat-o chiar sub condiţia revenirii la hrana mizerabilă de penitenciar, în loc de a ne fi întors din nou între pereţii reci şi plini de igrasie ai celulelor, administraţia ne-a servit şi o altă surpriză.

Pe la orele 12 din zi, au intrat în curte cîteva camioane enorme încărcate cu colaci de sîrmă ghimpată şi bulumaci. Materialul a fost descărcat la cîteva puncte pe -suprafaţa lagărului. Apoi, la fiecare H (baraca avea forma unui H, în care se aflau patru dormitoare), s-a prezentat cîte un miliţian şi a luat cîte o grupă de 10—15 oameni pe care i-a condus la cele mai apropiate grămezi de materiale descărcate din camioane. De acolo deţinuţii au ridicat sîrmă ghimpată, stîlpi, hîrleţe, târnăcoape, cuie şi ciocane. Pînă seara, fiecare baracă în formă de H a fost despărţită în două secţiuni, rămînînd de cîte o parte a sîrmei numai cele două dormitoare. Separarea completă a celor patru dormitoare s-a făcut atît în curtea din faţă, cît şi în cea din spatele H-ului şi chiar în closetul comun.

Priveam curioşi la această înţărcuire a noastră care însemna sustragerea încă a unei bucăţi de pămînt liber de călcat. Eram siguri că nu vom rămîne numai la această măsură de restricţii fizice, deoarece sub un regim bazat pe asaltul securităţii individuale şi pe frica organizată, abuz şi teroare, măsurile de reprimare se ţin legate una de alta ca un lanţ, şi încă nimeni nu a văzut un lanţ, la comunişti sau aiurea, constituit numai din două sau trei verigi.

A doua sau a treia zi, după ce încă nu ne reculeseserăm complet din avalanşa evenimentelor care se abătuseră asupra noastră, am avut, deodată, impresia ciudată că-mi lipsea ceva,

dar nu puteam intui ce anume.

— Unde îţi este căţeluşa ?, mă întrebă unul dintre oamenii cu care fusesem la pietrari.

Atunci de abia mi-am dat seama că-mi lipsea căţeluşa cu ochii de caramea, bălţată peste brflu şi cu o steluţă ca *o* floare în frunte. Aproape că nu era baracă sau dormitor care să nu-şi aibă clinele de casă. Se aflaseră la început cîteva căţele pe şantiere, pe care deţinuţi! le hrăniseră şi apoi le ademeniseră de-a lungul coloanei în lagăr. Administraţia nu se opusese pripăşirii clinilor în lagăr, precum avusese toleranţă şi faţă de pisicile vagaboande din Valea Neagră care se înmulţiseră considerabil. Fiecare dintre deţinuţi era dornic să aibă cîte o mascotei în dormitor sau, dacă nu era posibil, cel puţin în ţarc. Din puţina hrană care ne revenea, alimentam aceste biete animale rătăcite printre noi, care se asociaseră vieţii noastre triste, ăducînd cu ele nostalgia vetfelor noastre răvăşite de vremurile cumplite care învolburau ţara.

— Va fi un cîine frumos, îmi spuse unul dintre mecanicii care îmi adusese, într-o seară, căţeluşa cît un ghem ca să-mi facă o bucurie.

într-adevăr, Bruica, cum am numit-o, în amintirea uneia dintre căţeluşele noastre din curtea părinţilor, s-a înălţat trufaşă, cu un piept lat şi picioarele agere, de o inteligenţă aproape umană. Nu a fost de mirare că Bruica a fost iubită din prima clipă de toţi oamenii din ţarcul nostru de pietrari şi nu a fost un om care să nu o mingile pe blăniţa ei moale sau să nu-i ofere, uneori, chiar singura bucăţică de carne sau jumară care i se nimerise în castron, de cumva trecea pe lingă el Bruica chiar în acel moment.

La reorganizarea lagărului, cei cîţiva zeci de cîini au rătăcit de la baracă la baracă pînă şi-au aflat stăpînii, adică oamenii de care se ataşaseră în mod special. Bruica m-a aflat încă în după amiaza aceleiaşi zile. Mi s-a părut că nu i-a convenit prea mult noua baracă, căreia îi lipsea cerdacul de cărămidă pe care îl aveam la pietrari şi, pe deasupra, nu putea să se strecoare prin sala barăcii decît cu greu, uşa exterioară fiind mai tot timpul închisă. în afară de aceasta, majoritatea oamenilor îi erau necunoscuţi şi, cuprinşi de grija momentului, nu i se acorda atenţia cu care era obişnuită. Peste zi ieşea printre sîrme şi eu eram sigur că Bruica se va reîntoarce la vechea •baracă unde, din nenorocire, nu mai

rămăsese nici unul dintre prietenii ei. Sub frămîntările zilelor uitam, uneori, de Bruica, dar de îndată ce revenea lingă picioarele mele, îi mîngîiam spinarea şi botul roşu ca o pătlăgică.

în ziua cînd amicul meu mi-a atras atenţia asupra lipsei căţeluşei, mi-am dat seama că nu o mai văzusem decît cu o zi înainte, ceea ce era neobişnuit. Am început să mă neliniştesc şi să mă interesez în stânga şi în dreapta de lipsa ei.
. Prietenul care îmi amintise de ea, văzîndu-mă agitat, m-a bătut ou palma peste umăr şi mi-a zis cu voce consolatoare :

— Nu-ţi face grijă, nu s-a prăpădit. Uite-o pe Bruica !

M-am uitat în direcţia indicată de fostul pietrar.

în partea de nord a lagărului, pe coama unei coline, între nişte bălării uscate de căldurile ucigătoare ale Dobrogei, am zărit-o. pe Bruica în tovărăşia unei liote de cîini, stînd trîn- tită cu burta pe pământ şi căutînd cu ochii ei scânteietori spre lagăr. Era pentru prima oară cînd vedeam atîţia cîini la un loc, şi, de data aceasta, în afara perimetrului îngrădit al lagărului. Am chemat-o pe nume. Bruica m-a auzit. S-a înălţat pe picioarele ei subţiri, a ridicat o urechiuşă roşietică spre mine, apoi a început deodată să latre grăbit spre sîrme ca în clipa următoare să-şi ridice botul spre cer şi să prindă să urle înfiorător de lugubru. Ceilalţi cîini s-au ridicat şi ei în picioare, oarecum pe rînd şi după isteţime proprie, şi au început cu toţii să latre, fiecare pe glasul lui, unii îngînînd pe arpegiul lor şi cîte un urlet. Fără de veste, fără să se fi întâmplat nimic perceptibil care să le fi .tulburat concertul, câinii au amuţit deodată şi, într-o clipită de secundă, toată liota s-a aşternut pe fugă, întreptîndu-se spre Valea Neagră. în clipa următoare s-au auzit cîteva schelălăituri şi urlete înecate.

Ochii mi s-au umezit la această despărţire neaşteptată, simţind în mod straniu, că pentru mine Bruica era pierdută pentru vecie. Nu ştiam de unde îmi venea acea certitudine, dar nu puteam justifica altfel acea turburare care m-a năpădit subit în acea după masă tîrzie de vară coaptă, sub cerul de opal roz al unui amurg măreţ care îşi flutura cortina peste apele întinse ale Mării Negre. Ceva s-a terminat în mine şi cu mine, în acele clipe, o nouă despărţire definitivă a intervenit în viaţa mea şi, ca în orice împrejurare a vieţii, orice despărţire de acest fel apărea teribilă.

Seara, pe prici, s-a apropiat de mine şi s-a aşezat alături ea să schimbe o vorbă un colonel de artilerie, care fusese prizo-

nier în Rusia. I-am povestit şi lui episodul zilei şi durerea mea.

Omul m-a ascultat cu atenţie, aproape fără să clipească, apoi, oînd am terminat, şi-a pus o mină pe genunchiul meu şi mi-a zis:

— În cîteva zile vom pleca de aici. Acelaşi lucru se petrecea cu clinii în lagărele din Rusia, cînd noi urmam să fim transferaţi de la un lagăr la altul. Clinii ne părăseau înainte' de a se zvoni ceva în acest sens, cu cîteva zile înainte.

Vorbele bravului colonel nu au făcut decît să-mi sporească amărăciunea. O vedeam pe Bruica în liota multicoloră a celorlalţi cîini ai lagărului, rostogolindu-se ca un bulgăre de pămînt, pe panta cealaltă a dealului, spre o lume necunoscută, unde nu o aştepta nimeni în afară de huiduiala.şi prigoana de care toţi clinii de pripas din lume au parte.

3. Roza drumurilor

A doua sau a treia zi după dispariţia clinilor din lagăr,, s-au observat mişcări masive de evacuare în mai multe sectoare ale lagărului. Retragerea sabotorilor economici şi evazioniştilor fiscali se efectuase mai înainte, în interval de cîteva 'luni, şi aproape că noi nu observaserăm procesul de dispersare a acestora. De fapt, aceştia au fost ţinuţi, cu puţine excepţii, în brigăzi compacte separate şi nu au fost amestecaţi cu deţinuţi! politici. În afară de aceasta, între aceia şi noi nu se în- oheiaseră prietenii mai strînse, astfel ca să rămînem în contact continuu şi interesat. .

De data aceasta am luat act că într-o baracă au fost concentraţi toţi pietrarii, indiferent că lucraseră mai mult în meserie sau că fuseseră de abia novici la Adis Abeba. Nu au fost selectaţi pentru acel grup, de exemplu, deţinuţii administrativi decît, cu o excepţie, aceia dintre administrativi care ajunseseră în această categorie prin expirarea pedepsei penale pronunţate de un tribunal militar şi, în plus, numai aceia din această categorie care manifestaseră real talent în cioplit. De asemenea, s-a acordat o opţiune de alegere unui foarte restrîns număr de deţinuţi. Eu însumi am fost întrebat dacă doream să merg la stadionul Constanţa sau să rămîn în marea rezervă care se crease şi a cărei destinaţie nu ne era

cunoscută. Mi s-a părut atît de odioasă această întrebare, încît în clipa cînd am auzit-o, am respins-o din capul locului cu toată indignarea, cu toate că acela care mi-o făcuse mă avertizase cu grijă că, între cei care acceptaseră, se aflau mai mulţi prieteni de-ai mei.

— Eu mă gîndesc să merg acasă, nu la alt lagăr, i-am răspuns eu brigadierului Petre Homorogan, care mă căutase la brigadă.

Pietrarii au fost luaţi în cîteva camioane şi transferaţi într-o seară la Constanţa, unde aveau să stea peste un an de zile, pînă cînd s-a terminat definitiv Fîntîna Dragonului şi s-a amenajat stadionul nou.

După plecarea pietrarilor, aproape zilnic erau scoase din lagăr coloane de cîte trei-patru sute de oameni. Unii erau încărcaţi în camioane la poartă, alţii erau încadraţi între coloane de soldaţi şi escortaţi pedestru, pe drumul auxiliar de-a lungul Mustăţii, spre gara CFR Valea Neagră, după bănuiala noastră.

Rîndurile noastre se răreau zilnic din ce în ce mai mult şi, curînd, în multe ţarcuri, nu se mai vedea apărînd nici un om în dimineaţa următoare. Seara barăcile se cufundau într-un întuneric des, de pustietate.

Paza exterioară a lagărului se dublase, cu toate că efectivul de deţinuţi scăzuse la jumătate din ceea ce fusese înainte. Prin interiorul lagărului se plimbau cu paşi rari patrule de miliţieni, străjuind de-a lungul şi de-a latul platoului şi făcînd incursiuni chiar printre barăci şi în dosul lor. Uneori, îi auzeam noaptea pe miliţieni sunând semnalele de consemn sau raportînd caporalilor de turn asupra activităţii lor.

în toate acele zile am stat mai mult prin ţarcul barăcilor, căutînd să acumulăm în noi cât mai mult soare şi lumină, presimţind că viitorul, pentru noi, se întuneca, intrînd sub o eclipsă a cărei durată nu ne-o puteam imagina. Ne gîndeam la fel de fel de posibilităţi care ne stăteau în faţă. Unii credeau că nu era exclus să fim deportaţi în Siberia, de îndată ce sistemul comunist era comun Rusiei şi României, nemaicontînd frontierele etnice statale. Alţii, mai puţin pesimişti, vorbeau despre intrarea noastră în lagăre din interiorul ţării, iar cei mai optimişti se vedeau deja în lagărul din Ghencea, de la marginea Bucureştilor, unde se auzise că funcţiona un lagăr special de triere şi acolo ar fi urmat să se dea drumul acasă tuturor acelora care beneficiau, în baza muncii prestate, de eliberarea condiţională. Cei care mai aveau pedeapsă de ispă-

şit, conform credinţei celor creduli, aveau să fie trimişi la alte lagăre ori la închisoare pentru împlinirea mandatelor. Erau şi o mulţime de pesimişti care nu vedeau deoît un singur drum peiltru toţi, şi acela era al închisorilor, al celulelor, fără deosebire.

— Sub comunişti nimic nu merge înainte, logic, ă zis un inginer agronom care fusese mulţi ani prizonier în Rusia şi[5] care avea o cunoaştere destul de îndelungată a unui regim comunist, încă din tinereţe, fiind născut în Basarabia. Sub comunişti, continuă el, aproape în toate cazurile, omul se întoarce de unde a plecat, după ce a fost exploatat, spoliat, golit,, transformat într-un robot sau deşeu social, oricum i-ai spune. De aceea noi nu putem ajunge decît la închisoare, ţăranul la sapă de lemn, muncitorul la foame.

Seara întârziam cît de mult prin curte, pînă eram forţaţi de miliţieni să intrăm în dormitoare. Stabiliserăm, de comun acord între noi, ca să facem numai o oră de planton, deoarece nu mai eram aşa de obosiţi, şi revenirea rîndului mai des prin rotaţie, nu ne mai stânjenea.

într-o seară, aproape de ceasul cînd să se dea stingerea, cineva dintre noi a observat un fenomen ciudat pe cer. Bolta era senină, de un albastru transparent, rar, pe lîngă luna din zenit, dar pe măsură ce cerul cobora spre orizont culoarea se închidea, devenind tot mai densă, aproape neagră. Pe Marea Neagră cerul apărea aproape tot atît de întunecat cum era smoala. în jurul lunii apăruse un cerc alb, de proporţii enorme,, sidefiu, lat de cîteva zeci de metri. Apoi, fără prea mare întârziere, la o distanţă apreciabilă, a apărut un alt inel cu • banda tot atît de sclipitoare, perfect circumvoluţionat nimbului iniţial. Şi, ceva mai târziu, chiar pe la mijlocul cerului a apărut un alt brîu, puţin mai difuz decît cele două anterioare.. în acelaşi timp, luna se alungise, apărînd ca o pară, iar luceafărul de seară, care se nimerise între primul şi al doilea cerc, ni s-a părut că se frînsese în două şi avea o strălucire dublă în acea feerie stranie a cerului dobrogean. Aerul se simţea jos, pe pămînt, încet şi falnic, rostogolindu-se ca un talaz de ape calde, mişcat de adierea curentului dinspre Marea Neagră, dar uscăciunea plantelor ne stăruia în nări, ca un parfum greu de ierburi amare.

— Este un semn de la Dumnezeu, făcu Moş Vasile Năsui, ţăranul maramureşean, care trăia tot timpul în lumea minunilor şi a neverosimilului. Mai bine haideţi să ne închinăm, mai zise el, şi-şi descoperi capul chilug, şi-şi făcu semnul crucii de

mai multe ori, aplecîndu-şi cele trei degete împreunate chiar lingă pămînt, de unde le înălţă spre frunte.

— Nu este nimic altceva decît un fenomen de refracţie a luminii lunii, ale cărei raze ating oglinda lacului sub un anumit unghi favorabil, fu de părere un profesor de fizică, cunoscut de noi toţi pentru atitudinea strict ştiinţifică pe care o manifesta în orice împrejurare.

Oricare ar fi fost explicaţia, spectacolul celest la care asistam ne-a neliniştit pe toţi, prin strania lui apariţie în acele zile de incertitudine.

— De ce nu s-a văzut nimic asemănător pînă acum ?, se întrebau între ei oamenii.

— S-a mai văzut odată un asemenea cerc, îşi amintiră câţiva oameni, dar numai unul singur, într-o toamnă, şi atunci ni s-a părut că se vedea pe lac şi forma rotundă a lunii.

— Dar trei brîuri, dintr-o dată, şi cu luna alungită ca o chiflă şi luceafărul înjumătăţit, aceasta nu o prea înţeleg cum vine, conchise, în vădit dubiu, unul dintre aceştia.

Cu toate că am fost siliţi să intrăm în dormitoare, curind după stingere, au mai rămas încă mulţi ochi zgîiţi prin ferestrele scunde ale barăcii, căutînd spre semnele cerului. Tîrziu, mulţi dintre aceia care nu au obosit să vegheze, au auzit cîntatul cocoşilor din Valea Neagră, dar încă la acea oră a amurgului dimineţii, nimburile, ne-au spus ei, nu se şterseseră complet de pe marama boltită a cerului. Doar luceafărul s-a retras în lumea lui de dincolo de percepţiunea noastră.

* * *

Era spre sfîrşitul lunii iulie cînd, pe la ora zece dimineaţa, s-a auzit zvîcnind în unde goarna lui Bica, sunînd cunoscuta adunare a brigadierilor. Fuseserăm ţinuţi sub supravegherea de cameră a brigadierilor. Unii dintre noii brigadieri fuseseră pontatori înainte de oprirea muncilor- sau chiar şefi de grupă. O bună parte dintre brigadierii vechi (criminali de război, frontierişti, administrativi şi pistolari – unu sau două cazuri) fuseseră transferaţi în primele zile cînd au început evacuările. S-a putut constata că aşa numiţii «brigadieri de carieră» scăzuseră simţitor în număr. Paza exterioară ţarcurilor barăcilor cădea în sarcina miliţienilor care, odinioară, ne supravegheau pe şantiere.

La puţin timp, s-a reîntors de la adunare brigadierul nostru, Alexandru Bulzan, un fost şef de grupă dintr-o brigadă în

care am fost şi eu o dată. Alexandru Bulzan a fost afară contabil de meserie şi era originar din comuna Făget, judeţul Hunedoara. Pentru acest om am avut o anumită afecţiune, din pricina tactului său în comportamentul cu administraţia şi oamenii pe care nu i-a silit în muncă.

—■ Toată lumea îşi împachetează imediat lucrurile personale. Ceea ce este cazon, şi aţi aflat aici, inclusiv gamelele şi lingurile, se aşează la căpătîiul paturilor. Brigada noastră, în întregime, va părăsi azi această colonie. (Administraţia pretindea ca acestui lagăr, şi tuturor celorlalte, să li se spună «colonii de muncă»).

— Unde vom pleca ?, se auziră izbucnind deodată mai multe voci.

— Nu ştiu, nu ni s-a spus, răspunse laconic brigadierul, înălţînd din umeri !

întocmai ca orice alt deţinut de pe Canal, am reuşit să-mi agonisesc şi eu o lădiţă, cu sprijinul inginerului Emil Cîmpeanu. Unul dintre numeroşii mei prieteni care lucrau la atelierul mecanic, a confecţionat cu mîna lui şi a instalat o încuietoare simplă lădiţei în care, originar, fusese împachetat material exploziv pentru cariera de piatră. Venisem cu foarte puţine lucruri la Canal, iar acum, după trei ani şi trei luni, aveam impresia că aveam ceva mai mult decît avusesem la descinderea mea în Dobrogea. Primisem de acasă o pereche de bocanci, o pereche de pantaloni din lînă, cioareci mocăneşti, pe care îi căptuşisem cu petece din sac de urzică, şi obiele de cinepă, două schimburi de lenjerie, şorţul care de acum îmi era ferfeniţă, dar la care nu am renunţat şi am refuzat să-l arunc, două prosoape şi o canadiană pe care am cumpărat-o în schimbul ţigărilor primite de acasă şi pe care nu le fumam, cîteva pietre rare, ca nişte colţi de mistreţ, şlefuite de erele îndelungate geologice, pe care le-am aflat la Columbia, pe malul drept al Dunării, mai sus ceva de podul de la Cernavodă, apoi o custură şi portretul în ulei executat de pictorul David. Toate aceste lucruşoare mi-au încăput perfect în lădiţa mea laolaltă cu cîteva zeci de pagini cu notiţe pe care le-am virît, spre a nu fi observate, înjtr-un locuşor scobit chiar sub belciugul care îmi servea de miner. ,

Paltonul meu din timpul studenţiei se destrămase, se rărise, şi îi înlocuisem căptuşeala uzată cu bucăţi de petece de diferite culori, ca să nu rămin fără o îmbrăcăminte mai groasă, îmi îmbrăcasem aceeaşi pereche de pantaloni de doc cu care fusesem arestat, pantaloni cîrpiţi şi supracîrpiţi, şi

jacheta unui costum de demult, de pe timpul cînd fusesem străjer la liceu.., pe care o purtasem cu mai bine de un deceniu în urmă.

Cu lădiţa într-o mină, paltonul răsfrânt pe altă mină, am ieşit din baracă înăbuşit de sentimente învălmăşite, pregătit pentru a ancora pe oricare alt tărâm spre care ne era dat să fim împinşi de destin „

Afară era o căldură sufocantă. Aerul era încremenit şi se simţea material cum cădea căldura valuri-valuri din cerul încins ca o copaie de foc. Respiraţia ni se rărise şi, chiar dacă nu erau la mijloc decât cîteva zile de cînd am întrerupt activitatea, datorită, în parte, şi regimului alimentar de înfometare, m-am simţit dintr-o dată slab şi neputincios. Gîffiind alături de ceilalţi camarazi de viaţă, am ajuns lîngă poartă, unde am văzut că se aflau încolonate încă cel puţin şapte-opt brigăzi, îmi erau cunoscute foarte multe feţe şi am recunoscut, printre' aceştia, mulţi prieteni

— Cine îşi aude numele iese din coloană şi se aliniază de partea aceasta, ne anunţă un plutonier de la grefă, care avea, mai multe liste în mâini.

AU fost constituite, după anumite criterii, grupuri de cîte şaizeci de oameni, deci mai puţini decît formau o brigadă obişnuită de muncă. După ce au fost organizate zece grupe, ni s-a ordonat să ieşim în cea mai mare disciplină pe poartă. în afara ţarcului lagărului, platoul din faţa porţii şi, chiar mai departe, pînă în spatele barăcilor soldaţilor şi ofiţerilor, am observat că fusese întinsă o reţea foarte deasă de soldaţi de securitate ou balalaicile sau carabinele după gît, asigurând o pază straşnică ieşirii noastre din lagărul morţii.

— Dar unde mergem ? ne-am întrebat aproape cu toţii deodată, unii cu glasul, alţii în sinea noastră, cînd am văzut că în loc să ne îndreptăm spre Mustaţa, în partea căreia se afla staţia CFR din Valea Neagră, am luat-o spre şantierul ■Conca'sare, direcţia Mamaia-sat.

— în această parte au mai fost văzute mergînd cîteva coloane de oameni mai de dimineaţă, mă informă un om de lîngă mine, care fusese cantonat' într-o baracă din partea infirmeriei şi avusese posibilitatea să vadă mişcările de oameni din acea parte.

Misterul s-a dezlegat curând.

în apropierea Concasoarelor, chiar lîngă taluzul Canalur lui proiectat, pe unde era planificat să se întindă calea ferată definitivă, paralelă Canalului, se aflau garate pe linia in-

dustrială un şir lung de vagoane închise, de transportat animalele. Cu cît ne apropiam mai mult, distingeam tot mai lămurit semnele după care puteam fi sigur că acele vagoane ne erau destinate nouă. Toate acele vagoane aveau obloanele împletite cu sîrmă ghimpată. în jurul vagoanelor se afla un cordon de soldaţi din securitate, soldaţii fiind foarte apropiaţi unul de altul, dînd un caracter foarte strins cordonului care era în poziţie ordonată de pază. Praful se ridica în nori groşi peste noi ca o consecinţă a tîrîrii picioarelor prin ţarină. Transpiraţia a prins curînd să curgă şiroaie de pe noi, fiind îmbrăcaţi cu hainele şi purtînd lăditele cu boarfe, pe care nî se admisese să le luăm cu noi din lagăr.

De jur împrejur se roteau călare şi ofiţeri de inspecţie. Comandantul lagărului, căpitanul Cornăţeanu, era în jeep-ul coloneilor de securitate Albon şi Cosmici, iar înitr-alt jeep, am văzut un general de securitate cu un întreg stat major de ofiţeri superiori veniţi să supravegheze evacuarea robilor care fuseseră aduşi aici să construiască Canalul. Din această expunere de forţe în jurul nostru şi participarea unor asemenea grade superioare la încheierea activităţii noastre, ncam dat seama că nu era nici o schimbare de atitudine din partea regimului faţă de noi ; fuseserăm aduşi aici cu ani în urmă ca duşmani ai poporului şi plecam de aici ca duşmani ai poporului. Munca şi uciderea noastră la Canal au fost partea cinicii a unui plan criminal urzit de partidul comunist român împotriva elitei naţionale române.

* , * *

Am fost opriţi în faţa şirului de vagoane staţionate pe linie. Curînd cîţiva subofiţeri şi ofiţeri de securitate ne-au repartizat la vagoanele ale căror obloane mobile, care serveau de porii, erau deschise. Eu m-am nimerit la al doilea sau al treilea vagon, care se afla în continuarea altor vagoane ale căror obloane erau închise. După un anumit zumzet, asemănător unui stup de albine dintr-o coşniţă, am bănuit că în acele vagoane se aflau oameni aduşi în coloana de dimineaţă.

— Vă urcaţi în cea mai mare ordine în vagon, ni s-a ordonat de către un plutonier cu faţa lată şi chipul răzbit de transpiraţie.

înainte de a mă urca în vagon, mi-am mai rotit o dată ochii peste Dobrogea, pînă unde ajungeam. Vedeam în depărtare ochiul albastru ca o mărgea al Mării Negre la unul din

colţul căruia Constanţa iriza uşor sub arşiţă. în apro- • piere vedeam pămîntul brun-gălbui răscolit de noi cu hîrle- ţele şi lopeţile, îngrămădit în movile, peste care, din loc în loc, se înălţau buruieni grase şi plante spinoase de stepă care se ofiliseră curînd în miezul verii pîrjolitoare. Undeva, de pe sîimele unui telegraf sau dintr-un crîng de artiuşti pitici, se auzeau prigoriile gîngurindu-şi cîntecul trist, ca un pîrîiaş repede pe care vrei să-l opreşti cu palma, dar el scapă printre degete şi pietre şi îşi învolburează susurul peltic, care este mai mult o melodie sinuoasă decît o expresie distinsă de sunet, mai mult un înec decît un suspin. Mi-a venit în minte ţăranul dobrogean Mihai Odor care mi-a vorbit pentru prima oară de prigoriile Dobrogei, despre bucuria săracă pe care aceste păsări o aduc ţăranilor vara cînd le aud pe cîmp. Mi s-a părut ciudat să aud din nou, din acest loc, prigoriile, loc care se nimerise a fi acela unde, pentru prima oară, le-am auzit cu trei ani în urmă, alăturea de ţăranul luminat Odor ' şi fiul său Alecu, cu care împreună era în robie pe pămîntul înaintaşilor lor oieri sau muncitori ai gliei.

Cine a auzit vreodată cîntecul prigoriilor clin stepa Dobrogei nu va putea uita niciodată tînguitul acelor păsări triste, care trăiesc prin crăpăturile pămîntului şi al căror cîntec sună a pămînt şi dogoare, a jale şi zădărnicie.

Cît de mult, acel cîntec, părea a fi însuşi cîntecul fiinţelor noastre !

Cînd am pus genunchiul pe podeaua vagonului ca să mă urc, am simţit o lacrimă caldă ca. un fir de plumb cum mi se rostogolea pe obraji.

Lăsam în Dobrogea înmormîntaţi trei ani ai tinereţii mele, trei ani de suferinţe şi dureri, trei ani în care, în fiecare zi, moartea era lîngă mine, trei ani în care nu am văzut nici o faţă dragă, trei ani sterpi, în care m-am maturizat Cît în douăzeci de ani de viaţă liberă.

Şi, pentru ce şi pentru cine ?

Nu am reuşit să învingem duşmanul împotriva căruia ne ridicaserăm. Ne-am învins numai pe noi.

Oare mai era vreo raţiune a acelui regim antiuman să mă mai fi dus şi în altă parte, să mă ucidă mai mult decît eram la acea oră ?

Nimeni nu ştia unde sunt, unde merg şi nici ce dramă -

se consuma în sufletul meu. Nu aveam cui i-o spune, cui i-o - scrie ; un om pierdut într-o lume a groazei şi crimei, părăsit în voia puhoaielor murdare revărsate peste ţară, după ce zăgazul dinspre răsărit a fost dărîmat de Rusia comunistă şi aii aţii ei din vest.

Şi de aici încotro ?

4. Trenul fantomă de-a latul ţării

înainte de a coborî amurgul, aproape de timpul când aerul devine greu în Dobrogea de praful zilei care rămîne suspendat din cauza lipsei oricărei adieri, răsfrîngînd opalescent ultimele raze ale soarelui, am simţit că vagoanele au început să se mişte. A fost la început o probă de stabilire a comunicării conductelor de aburi pentru frîne, apoi cîteva tampo- nări sâcâitoare, o pauză scurtă şi, în fine, am auzit şuierînd o sirenă, mai mult ca probabil, cea de la locomotiva noastră.

Trenul s-a pus în mişcare oarecum anevoie. A pornit încet, fără grabă, cum, de .altfel, a şi continuat cîtva timp, aşa că nici nu am simţit cum deodată s-a făcut noapte. În interiorul vagonului vizibilitatea a scăzut complet, încît era aproape imposibil să mai vezi faţa omului de lîngă tine.

Eu m-am aşezat la un capăt al vagonului. Lîngă mine se mai aflau vreo patru deţinuţi vechi, dintre pionerii Peninsulei, care îmi erau bine cunoscuţi. Ceilalţi oameni îşi aflaseră locuri de-a lungul celorlalţi pereţi ai vagonului.

în vagon am aflat un butoi voluminos plin cu apă, două hîrdaie mai scunde pentru necesităţi primare şi doi saci cu alimente : brînză, ceapă, marmeladă şi pîine. De cum ne urcaserăm în vagoane, oamenii au hotărît, fără întîrziere, să se împartă alimentele care le reveneau, aşa că o bună parte a aşteptării noastre a decurs cu această operaţie esenţială, dar extrem de dificilă în lumea deţinuţilor. Am apreciat că ne fusese alocată hrană de puşcărie pe două zile, revenindu-ne fiecăruia cîte două sferturi de pîine, două cepe şi cîteva grame de brînză şi marmeladă.

Oamenii lăsaseră liber spaţiul echivalent ocupării cîte unui om pe de o parte şi de alta a chiblelor destinate nece-

sităţilor, în schimb lipindu-se cît mai aproape de butoiul cu apă de unde, de îndată ce trenul a fost pus în mişcare, cei din apropiere au trebuit să se retragă spre a nu fi stropiţi.

— Unde mergem ?, era întrebarea stăruitoare pe care ne-o puneam fiecare în parte şi care devenise curînd chestiune de discuţie comună.

— La puşcărie, fuseseră de părere mai mulţi.

— Imposibil, se exprimară alţii. După trei ani şi jumătate de muncă la Canal, unde ne-am rupt oasele şi distrus sănătatea, ar fi prea cumplit să fim reintorşi la celule. Poate vom merge la vreUn alt şantier, la Bicaz sau aiurea.

— Aşa ar fi, zeflemisi unul, dacă ar fi adevărat şi real umanismul socialist. Dar, mi se pare mie, umanismul este un balon gol în lumea socialiştilor şi comuniştilor.

—- Să fim mulţumiţi dacă vom nimeri în celule şi nu vom debarca în imensa Rusie, protectoarea libertăţii poporului român, interveni altul la preziceri.

Mulţi i se asociară şi, dintr-o dată, atmosfera oarecum inertă din vagon se deterioră complet.

Ideea deportării noastre era cea mai tulburătoare alternativă care ne stătea în faţă. Abandonaserăm rapid ideea eliberării condiţionate, a unei eventuale destinderi în ţară care să fi avut consecinţe favorabile şi pentru noi de îndată ce am observat tratamentul pe care ni l-au acordat securitatea şi miliţienii la îmbarcare. Aceia nu ar fi fost atît de brutali, nu ne-ar fi împins cu paturile armelor din spate sau nu ne-ar fi atins cu cişmele în spinare, ca să ţinem pasul strîns, sau să ne urcăm în vagoane unul peste altul, fără nici un menajament.

Era ciudat fenomenul psihologic colectiv pe care îl experimentam. Pînă acum cîtva timp în urmă, şi nu prea de mult, nu era unul dintre noi să nu fi preferat întemniţarea şi înrobirea noastră în scopuri de exploatare în Rusia sovietică, unde temnicerii nu ar mai fi fost din neamul nostru şi unde, ne ziceam noi, am fi suportat mai uşor regimul bestial în care trăiam, decît în România. Iată că acum, subit, cînd, eventual, ar fi fost posibil să fim transportaţi în Rusia, deveniserăm surescitaţi, nervoşi şi de-a dreptul speriaţi, în preajma panicii. în oarecare măsură, desigur, eşecul perspectivei eliberării după moartea lui Stalin avusese un efect eroziv în conştiinţele noastre.

— În Rusia ?, făcu un moşneag, dintr-un colţ al vagonului. Simt că mi-aş da duhul în clipa cînd trenul ar trece frontiera.

Oricîtă suferinţă am îndurat şi oricîtă suferinţă ne mai stătea în faţă, parcă ne simţeam mai pregătiţi şi oarecum am fi preferat să o continuăm pe meleagurile ţării noastre împilate şi umilite. Se repeta oare miracolul lui Anteu, fiul Mării şi al Pămîntului care, în lupta lui cu Hercules, prindea puteri noi ori de cîte ori era trîntit pe pămînt (Tera), mama lui insuflîndu-i-le ?

— Cel puţin, dacă îmi va fi dat să mor în închisoare, zise un altul, un bărbat tînăr, dar firav şi bolnăvicios, aş vrea să mor pe pămîntul sfânt al României care îmi este drag, în oare îmi sunt îngropaţi şi părinţii şi unde îmi vor fi îngro- paţi şi copiii, cînd le va veni vremea.

Aşteptam cu sufletul la gură trecerea Dunării spre a vedea pe ce linie a vieţii sau a morţii o vom lua.

— La Feteşti vom şti încotro vom lua-o, zise un ofiţer de geniu. De vom lua-o la dreapta, spre nord, ne mănîncă pustiile Rusiei blestemate.

— Te înşeli, interveni un fost şef de gară. Trenul va putea merge foarte bine spre apus pînă la Ciulniţa şi de acolo să o luăm spre nord, cu exact aceleaşi şanse de a ajunge în Siberia.

— Ei, nu este chiar aşa, fu de părere un altul, tot atât de expert în reţeaua de comunicaţie feroviară a ţării. Vom putea merge întins spre nord pînă sus la Slobozia, şi numai de acolo ni se va hotărî destinul. De o va lua trenul spre Ţăndărei, al nostru este dracul şi ne va înghiţi Siberia. De o vom lua spre Urziceni, ar putea fi vorba de o altă direcţie interioară, nu chiar sigură însă, înainte de a depăşi Ploieştii. Din Urziceni, trenului îi mai poate fi schimbat macazul spre Galaţi. Dar mă îndoiesc să o mai facă, ocolind cu noi de la Feteşti sau chiar de la Slobozia. Ar fi o nebunie, chiar dacă ar face-o pentru derutarea noastră.

Toate opiniile păreau rezonabile şi plauzibile. Din nenorocire, fiecare dintre ele nu făcea decît să contribuie, într-o măsură sporită, la intensificarea neliniştii noastre. După toate datele, trenul nu putea depăşi acele puncte critice mai curînd de cîteva ore, fiind vorba de un tren de marfă şi, apoi, avîndu-se în vedere că liniile ferate puteau fi blocate cu alte transporturi de mai mare importanţă şi mai mare urgenţă decît încărcătura noastră de sclavi, astfel că tot felul de întârzieri apăreau posibile.

Pentru un timp minţile noastre se roteau în lumea a tot

felul de coşmaruri asupra direcţiei pe care aveam să o urmăm. într-un anumit fel, ne rămînea o şansă minimă de salvare, chiar dacă am fi continuat înaintarea noastră spre nord, şansă căreia unul dintre noi, se pare cel mai timorat şi mai prepuielnic, îi dădu expresie, zicînd :

— Nu uitaţi Bicazul, fraţilor ! Putem merge pînă sus la Adjud, şi aceasta tot nu va însemna că vom fi scoşi din ţară. De acolo o putem lua spre est, spre Munţii Carpaţi. Oare aţi uitat, pe lîngă altele, că avem hrană numai pentru două zile ?

Prin împletitura de sîrmă ghimpată a vagonului răzbea aerul nopţii, proaspăt, pur, îmbibat de mirosul plantelor verzi şi de aroma uscată a paieloi' de grîu dat în pîrgă. Secerişul era în toi, iar porumbiştile se puteau bănui că se înălţaseră bine în dezvoltare promiţătoare, condiţiile atmosferice fiind cit se poate de favorabile pînă la această vreme a anului, astfel că se prevedea un an mănos. Trenul înainta vertiginos uneori dar, în multe staţii sau chiar pe parcurs, pe cîmp, se oprea timp îndelungat. Noi ne luptam cu oboseala, somnul neînvingîndu-ne, fiind în aşteptarea trecerii Dunării şi a staţiilor viitoare care ne puteau servi de indiciu al destinaţiei misterioase.

La Feteşti am simţit că am luat-o spre Ciulniţa, şi "cu aceasta • primul hop a fost trecut, oamenii respirând mai uşuraţi. Dar încă în faţă mai rămîneau gogoriţe, ne mai rămâneau cîteva puncte cruciale, care nu ne erau indiferente şi ne ţineau în stare de veghe. Undeva, într-o haltă, trenul a tras pe o linie moartă. Fără de veste am fost furat de somn. Tîrziu, vecinul meu de podea, un profesor, slab, TBC-ist, m-a atins pe umăr şi mi-a şoptit :

— Suntem la Urziceni. Pînă aici am venit bine. Acu-i acu !, mai zise el şi se aşează turceşte, în aşteptarea pornirii trenului pe noua direcţie.

După aproape o oră de perpelire, cînd mijeau zorile, trenul a prins să înainteze din nou. Printre gratiile de sîrmă ghimpată împletită în-obloane, vedeam afară. Şeful de staţie, care era cu noi şi care eră un desăvârşit cunoscător al circulaţiei trenurilor, fiind odată înalt funcţionar în direcţia generală CFR, exclamă :

— Fraţilor, suntem pe drumurile ţării noastre ! Nu mai mergem în Rusia ! Dar, desigur, nici în .America. Mergem spre Ploieşti. Poate că închisorile din Ardeal vor fi casele noastre viitoare.

$ # H»

Se făcuse ziuă de-a binelea. Urcam pe Prahova în sus. Ni se părea aproape neverosimil să ne reîntoarcem de la Canal tot în dubă, sub pază straşnică. Eram mai maturizaţi cu mult acum, după trei ani şi cîteva luni de muncă istovitoare, arătînd cu mult mai trecuţi decît anii calendaristici pe care îi depăşiserăm. Aveam o experienţă covîrşitoare a aspectelor manevrelor regimului, cunoşteam venalitatea fără comparaţie a agenţilor săi şi eram pe deplin conştienţi de sistemul organizării crimei în penitenciare şi lagărele de muncă forţată. Oarecum, eram desensibilizaţi dar, oricînd se întîmpla să adie peste noi zefirul rar al speranţei sau să fim loviţi de încercările grele şi des'e ale exasperării, spiritele noastre se subţiau spontan şi reacţionau prompt împrejurărilor deosebite la nivelul social din care fusesem silnic dezintegraţi.

Oamenii zăceau tolăniţi pe locurile lor pe care şi le ocupaseră de ieri. Unii treceau pe la chible şi oricînd se agita conţinutul acestora prin defecare sau urinare, o duhoare grea, înecăcioasă, răbufnea în vagon, întocmai ca un gaz toxic. Cîţiva dintre oameni căutau lacomi printre gratii la peisaj, sau năzuiau să respire din plin aerul proaspăt, alpin, care scînteia diamantin în dimineaţa superbă a acelui sfîrşit de iulie.

Deodată mi s-a atras atenţia asupra unei scene care se desfăşura chiar în mijlocul vagonului.

Fostul brigadier Ghita, unul dintre cei mai brutali brigadieri care exista la Valea Neagră (Peninsula), un fost ofiţer de securitate român pe lîngă ambasada română comunistă din Belgrad pînă în 1948, se luase la harţă cu loan Capotescu, un bărbat tînăr, .fost tipograf la Timişoara. Capotescu îmi era cunoscut şi ştiam că acesta era un om extrem de irascibil, îi sărea repede muştarul şi nu se controla suficient în raporturile cu oamenii. Mi s-a părut curios să înţeleg că, în .acest scandal, loan Capotescu abordase o atitudine net acuzatoare a activităţilor criminale ale brigadierilor. Aceasta cu cît însuşi Capotescu fusese acuzat, în cîteva ocazii, de a fi fost colaboraţionist al administraţiei la Peninsula. îmi fusese şi mie şef de grupă pentru un scurt timp, cînd s-a purtat ireproşabil cît mă privea pe mine, dar l-am văzut, în diferite ocazii, sever şi pretenţios cu oamenii de sub răspunderea lui care nu reuşeau să se apropie de realizarea normei de muncă forţată.

— Ai fost un criminal afară, ai fost un criminal la Canal şi vei rămîne să fii pentru toată viaţa ta un criminal,, ii reproşa loan Capotescu cu o voce puternică, aproape ţipătoare.

— Te sfătuiesc să-ţi măsori cuvintele, îl avertiză ofiţerul de securitate. Nu-ţi permit, chiar ţie, să mă insulţi şi **să** mă judeci. De asemenea, nu ai dreptul să amesteci în discuţiile noastre partidul, nici chiar indirect. Mai bine te-ai gînrii la păcatele tale, Capotescule !

— Ce păcate, ce păcate ?, sări înţepat Capotescu. Ce vrei să zici ?

—■ Vreau să zic chiar ceea ce tu ştii foarte bine : nu ai fost nici tu icoană de închinat la Canal. Atît şi nimic **mai** mult ! M-ai auzit bine ?

La acestea, Capotescu, care cu toate că lucrase greu la Canal, dar pentru că primise pachete substanţiale de acasă, apărea robust, se apropie foarte mult şi făţiş ameninţător de Ghita. Fostul brigadier – care era ceva mai scund, dar era bine legat, cu o faţă rotundă, feciorelnică la cei peste 30 de ani cîţi îi avea – îl ţinti pe Capotescu cu o privire dură şi aspră.

Amîndoi erau din Timişoara şi, după cîte eram informat, se cunoşteau de afară, probabil că au făcut parte din acelaşi sindicat sau din aceeaşi organizaţie de masă, Ghita fiind şi el de extracţie muncitorească, cum era şi Capotescu.

— Dacă îndrăzneşti, mai zi o dată ce ai zis ! îl somă Capotescu pe Ghita.

— Zic şi de o sută de ori dacă vrei, făcu Ghita, umflîn- du-şi pieptul şi strîngîndu-şi pumnii. Nu ai fost curat, Capotescule, asta este !

Capotescu ridică pumnul să dea. Ghita, care se aşteptase la o asemenea reacţiune violentă, îl atinse fulgerător cu un. pumn sub bărbie şi altul în cap, încît tipograful se prăvăli ca un buştean trăznit pe podea.

în vagon se aşternu liniştea şi se auzea numai glasul roţilor de tren cum se rostogoleau în goana lor, săltîndu-se uşor ori de icîte ori treceau peste vreo joantă.

Nimeni nu mai făcu o singură mişcare în tot vagonul. Capotescu fusese lovit atît de straşnic încît îşi pierduse complet cunoştinţa. Ochii îi erau deschişi şi pironiţi în tavanul vagonului.

M-am ridicat de la locul meu, m-am apropiat de Capotescu şi i-am pus mîna sub cap, încercînd să-i dau primul .ajutor. Doi sau trei oameni mi s-au asociat în iniţiativă. Fă- cînd eforturi uşoare sub creştetul tipografului pentru a-l ridica, la cîteva minute omul şi-a recîştigat cunoştinţa totuşi, privea la noi şi în jur, cu privirea absentă,

vagă. Pînă la urmă a cedat ridicării. Faţa îi era extrem de vascularizată, dar am simţit că pulsul i se potolise şi că îşi revenea. După ce l-am ridicat de jos, Capotescu s-a îndreptat mut spre locul lui de unde nimeni nu l-a mai auzit vorbind în acest vagon.

— Domnule Ghita, m-am adresat eu fostului brigadier. Aş îndrăzni să te sfătuiesc să te abţii de aici înainte de la asemenea brutalităţi. Noi nu ştim unde mergem şi ce va mai fi în viitor, dai' un lucru este sigur : ceea ce a fost pînă aici la Canal nu va mai fi şi nici nu se va mai repeta. Aici nu mai eşti brigadier şi nici locotenent de securitate a Statului. Nu trebuie să pui mai mult răbdarea oamenilor la încercare. Aceştia sunt disperaţi. Dacă pe Capotescu nu l-a apărat nimeni, te asigur că pe dumneata vor sări toţi, de vei mai încerca să loveşti pe vreunul dintre noi.

Cîteva şuierături şi huiduieli s-au auzit de pe de lături. Brigadierul s-a apropiat de grătarul unui oblon, întorcîndu-mi spatele, fără să-mi fi adresat vreun cuvînt.

Acesta a fost singurul incident de acest fel petrecut în vagonul nostru, unde se mai aflau doi foşti brigadieri, care au ştiut să tacă din gură pe tot parcursul. Dar nu acelaşi lucru s-a petrecut în alte vagoane. în cele mai multe, unde se aflau brigadieri şi pontatori, aceia au fost bătuţi pînă la sînge, în cîteva cazuri trebuind să intervină soldaţii» din cabinele de pază, auzind vacarmul şi răcnetele din vagoane. Spiritele erau ■extrem de pornite împotriva acelor oameni care fuseseră uneltele de asuprire împotriva noastră. Cine însă putea, bănui dimensiunea vulcanului întregii mase de deţinuţi împotriva agenţilor şi armatei regimului, a regimului însuşi şi a sistemului de treptată bestializare care era impus ţării întregi ?

Mi se pare că la Breaza cineva a văzut, pentru prima oară, cîteva placarde imense atîrnate pe frontonul staţiei.

«Pace şi prietenie între popoare».

«Trăiască al IV.-lea festival mondial al tineretului şi studenţilor».

■ *«Pace» «Prietenie». «Trăiască URSS-ul, eliberatoarea poporului român.»*

De obicei trenul nostru nu stopa, decîţ rareori, în staţii sau halte. Şi atunci, numai pe liniile alăturate, nicidecum în dreptul peronului. Eram surprinşi să constatăm absenţa oricărui, fel de pasager pe vreun peron al staţiilor, în afară de vreun impiegat şi întotdeauna a unui civil suspect, care se putea bănui cu uşurinţă că era agentul securităţii locale. Uneori, în unele staţii mai mari, vedeam chiar şi cîte o patrulă de soldaţi.

De multe ori trenul trecea în cea mai mare goană prin staţii, dar în fiecare, la rînd, dominau lozincile de întâmpinare a Festivalului mondial al tineretului şi studenţilor, care urma să aibă.loc între 2 şi 14 august 1953 la Bucureşti şi, bineînţeles, aceleaşi figuri suspecte de care am amintit. într-o staţie mai mică s-a întâmplat să se oprească trenul în dreptul peronului. Pe lîngă vagonul nostru a trecut, la un moment dat, unul dintre acei indivizi stranii care patrulau peroanele pustii în timpul cînd trecea trenul nostru fantomă spre o adresă necunoscută de noi.

— Hei !, îi strigă unul din vagon. Cît mai aveţi de gînd să ne ţineţi în lanţuri ?

Agentul ciuli urechile, dar nu-şi întoarse capul spre vagonul de unde venea vorba.

—' Către tine vorbesc, nenişorule, mînca-ţi-aş coliva cât de curînd, ţigan puchinos ce eşti !

Omul nu mai putu rezista insultei, pesemne, că se uită chiorâş spre vagonul nostru, din care răzbi un hohot imens de rîs batjocoritor.

Trenul se ptlse chiar atunci în mişcare, ilaritatea continuînd cu acelaşi brio. Agentul deveni dintr-o dată îndrăzneţ, de îndată ce ne îndepărtam, şi a cutezat să se uite cu un rânjet duşmănos după noi, cu acel rânjet tipic care era al întregului regim comunist hotărât să ne ucidă sub orice formă ; prin minciună, înşelăciune, exploatare crâncenă, destrămarea şi umilinţa familiilor, bătaie, distrugerea moralului, credinţei, idealurilor noastre, prin înfricoşare şi îngrozire, prin sărăcire şi eliminarea oricărei securităţi materiale şi spirituale. Dar încă în acest tren încărcat cu o parte dintre cutezătorii neamului care au îndrăznit să se ridice împotriva dominaţiei tiranice a unui regim urzupator, băteau inimi sănătoase, tari, încă minţile mai erau luminoase şi îndîrjirea indestructibilă şi tenace ca o coardă de oţel. Şi

cîte milioane încă de asemenea, inimi şi minţi nu mai erau în întreaga ţară ?

La Bucureşti se făceau în acele zile pregătirile ultime de întîmpinare a tineretului şi a studenţilor din întreaga lume care, ademeniţi de lozinca *«Pace şi prietenie între popoare»,* veneau să serbeze al IV-lea festival mondial regizat de oculta Kremlinului.

Festivalul s-a organizat sub auspiciile aşa numitului Comitet Internaţional de pregătire a Festivalului (C. I. P.), o organizaţie comunistă deghizată, iniţiată şi stipendiată de Moscova. Un rol important în organizarea Festivalului l-au avut Federaţia Mondială a Tineretului Democrat (FMTD) şi Uniunea Internaţională a Studenţilor (UIS). între 25—30 iulie 1953 a avut loc la Bucureşti al III-Iea Congres Mondial al Tineretului, care a premers festivităţilor ample dintre 2—14 August 1953. Ideea acestor festivaluri, se pare, a fost a lui I. V. Stalin, care le-a iniţat imediat după sfârşitul celui de-al doilea război mondial. Planul prestabilit era‘ de întruniri periodice din doi în doi ani, în diferite regiuni ale globului, propunîndu-se să se cointereseze cît mai mulţi tineri şi studenţi, sub lozinca amintită, în scopul dezarmării morale a tinerelor generaţii de a mai nutri sentimente de afirmare a respectării ferme a unor drepturi inalienabile şi suverane ale naţiunilor lor.

Cu toate că iniţiatorii acestor festivaluri au dorit să le dea un larg caracter internaţional, nu numai sub aspectul par- ticipanţilor din toate ţările lumii, dar şi al punctelor geografice din lumea liberă şi lumea comunistă, totuşi, în prima decadă de viaţă a acestora, festivalurile au avut loc numai în orbita comunistă.

Primul festival a avut loc la Praga în 1947, urmat de al doilea la Budapesta în 1949, al treilea la Berlin 1951 şi al patrulea la Bucureşti în 1953. Guvernele din Occident au opus o oarecare rezistenţă infiltrării acestei organizaţii în statele lor.

Ornarea excesivă a staţiilor de cale ferată, cu acele lozinci scrise în trei-patru limbi şi chiar mai multe ne-a dat să înţelegem că în ţară se făceau eforturi extraordinare pentru întâmpinarea acestui eveniment, ale cărui proporţii noi nu aveam de unde le şti şi, mai ales, noi nu puteam să ne imaginăm privaţiunile pe care era obligată întreaga ţară să le îndure, pentru a se asigura succesul acestei reuniuni internaţionale, vădit regizată în scopuri de corupţie a tineretului şi de propagandă comunistă.

Nu este lipsit de interes de a menţiona, în treacăt, că pentru această mascaradă internaţională, statul român a cheltuit sume fabuloase pentru terminarea, în termen record, a Stadionului „23 August” din Bucureşti cu o capacitate de 80.000 de locuri, şi a Stadionului Constanţa de 30.000 de locuri, care nu s-a terminat decît parţial. în afară de acestea, a fost nevoie să se asigure cazarea a circa 100.000 de persoane (din străinătate şi din ţară) care erau programate să participe la festivităţile respective, ca sport, competiţii, reuniuni etc.

România se afla în pragul prăbuşirii economice la data cînd era hotărâtă desfăşurarea festivalului la Bucureşti. Ambiţii nejustificate ale membrilor partidului comunist din conducere, în frunte cu Gheorghe Gheorghiu-Dej, au trecut înaintea intereselor de refacere naţională a ţării, a cărei economie era literalmente ruinată după prădălnicia şi mizeria care bîn- tuiau la oraşe şi sate, urmare a celui de-al doilea război mondial şi a servitutilor instaurate în beneficiul exploatării sîn- geroase a URSS-ului. Cînd am ieşit din închisoare, exact după un an de la Festivalul Mondial, mi-am dat seama că ţara nu-şi revenise încă din chinga restricţiilor economice în care fusese constrânsă să se zbată fiecare persoană individuală pentru satisfacerea nevoilor debordante ale participanţilor de la festival, as i fel ca cei care au vizitat în acel timp Bucureştiul să poată duce zvonul în lume că în România bolşevizată se revarsă belşugul şi buna stare pe străzi şi curgeau laptele şi mierea pentru tot natul.

* * *

Trenul trecea vertiginos prin staţii, dar peste cîmpiile ardelene, unde am ajuns după amiază, înainta fără acea viteză caracteristică evitării atenţiei publice la care s-ar fi supus altmintrelea.

Ne desfătam ochii cu tablourile dragi şi familiare ale muncii ţăranilor pe care îi vedeam pe cîmp, la seceră, la strâns finul sau prăşit ori rărit de porumb. Ne dădeam seama că în unele comune comunismul şi-a implantat flagelul distructiv tradiţiei satelor noastre, oamenii lucrând în cooperative colective (particulare-sic), ori gospodării de stat, văzînd grupuri de oameni trudind la un loc, transpirând din greu şi îndemnaţi de la spate de noii vătafi ai satelor,

brigadierii colectivelor.

Dar cît de superb ne-au remontat aerul clar, întinderea din jur, soarele strălucitor şi cerul splendid al ţării ! Ne reaminteam, o dată mai mult, de lecţiile din şcolile elementare, de ce trebuia să ne iubim ţara şi să ne sacrificăm pentru fericirea ei. Pentru că o alta mai bogată şi mai frumoasă pe pămînt nu era.

Spre seară am ajuns la Aiud. Aici trenul a tras pe o linie secundară. Cîteva ore am fost manevraţi intr-o parte şi alta, de pe o linie pe alta, pînă cînd, în sfîrşit, am simţit că o parte a vagoanelor cu care eram cuplaţi în acelaşi tren au fost desprinse şi au rămas părăsite la capătul unei linii.

Cineva a spus :

— A rămas aici cel puţin jumătate din tren, circa zece vagoane.

Intr-adevăr, cînd am pornit-o din nou la drum, la curbele dese pe care le înscria linia ferată de la Aiud la Cluj, sub bătaia palidă a razelor lunii, s-au putut număra de acum numai zece vagoane care urmau locomotiva cu cărbuni, din cele douăzeci cîte erau la plecarea noastră din Dobrogea. La Aiud cum am aflat mai tîrziu, rămăseseră legionarii şi simpatizanţii, precum şi o parte dintre deţinuţi! cu pedepse mai mari sau unii socotiţi periculoşi.

Era noapte de-a binelea cînd ne-am apropiat de Cîmpia Turzii, staţia de trecere spre Apahida. M-am trezit lîngă mine cu un student din regiunea Cîmpiei-Turzii, care mi-a şoptit că avea de gînd să arunce un bileţel în staţie, la trecere, şi dacă eram de acord să se menţioneze şi numele meu.

—• îţi sunt chiar recunoscător, am consimţit eu.

Studentul fusese arestat după mine, după ce cazul organizaţiei din care făceam şi eu parte fusese popularizat în regiune.

La un an de zile cînd m-am eliberat, părinţii mei mi-au spus că cineva i-a informat de trecerea mea prin Cîmpia Turzii la acea dată.

«Doctorul Cârja a trecut prin Cîmpia Turzii în dubă la 29 Iulie 1953, direcţia Apahida».

Aceasta a fost informaţia lapidară pe care părinţii mei o primiseră şi a fost suficient. A rămas totuşi un mister cum de acel mesaj a ajuns la cunoştinţa părinţilor mei, dacă se are în vedere că staţiile pe unde trecea trenul nostru erau cu desă-

vîrşire evacuate şi că, desigur, după trecerea noastră, se afec- tua un control al liniilor şi peronului pentru a nu se fi aruncat ceva material de către deţinuţi. Nimeni nu trebuia să ştie despre retragerea deţinuţilor de la Canal şi, în extremis, de locul unde au fost transferaţi.

Apoi, a mai rămas un mister, cum de bileţelul a fost aflat de o persoană binevoitoare care, desigur, a cunoscut deopotrivă
numele studentului şi al meu, precum şi adresele noastre. Am mai aflat că şi alţi oameni, din alte vagoane, aruncaseră la fel astfel de bileţele şi unii chiar mi-au spus că şi ei menţionaseră numele meu, deci posibilităţile de parvenire a informaţiei afară fuseseră mai multe.

Dacă aş fi avut certitudinea la acea dată că afară oamenii continuau să ne poarte interesul, aş fi avut o altă stare sufletească atunci cînd am trecut prin Cîmpia-Turzii, cea mai apropiată ramificaţie de comunicaţie spre dragul meu sat, unde două fiinţe scumpe mă aşteptau zi şi noapte să mă reîntorc din robie.

Am trecut prin Cîmpia Turzii cu ochii înecaţi în lacrimi, înăbuşit de durere şi zbucium adînc.

încă nu-mi putusem seca izvorul lacrimilor cînd am în- ceput urcuşul dealurilor spre Apahida. De afară simţeam cum îmi răzbea în piept mireasma viilor din Viişoara, unde unica mea soră era învăţătoare şi-şi creştea cu cine ştie ce sacrificii cei trei copilaşi, cumnatul meu fiind închis şi el în nu ştiu care temniţă a ţării. Mi-am pironit ochii în stelele de aur care seînteiau pe bolta satului meu, peste urbea mea apropiată Turda, unde deprinsesem patima dragostei de carte, unde fusesem pentru prima oară ademenit de forţele gîndirii şi ştiinţei, unde am nutrit atîtea şi atîtea visuri în care am crezut şi pe care le-am urmărit în viaţă.

Trenul înainta în noaptea compactă, şerpuind printre dealuri, ca un sicriu pe o năsălie mobilă. Inimile noastre băteau însă tari sub lacrimi, rîvnitoare de viaţă şi libertate, dovadă că eram încă tineri.

V. Epilog

1. **Gherla**

Cîndva în noapte am ajuns pe o linie moartă, unde trenul a fost garat. Locomotiva s-a desprins şi s-a îndepărtat şuie- rînd, ca şi cînd ar fi fost bucuroasă că scăpase de o povară silnică pe care o trăsese după ea. Nu puteam să ne orientăm precis asupra locului unde ne aflam. întâi, nu vedeam nici o inscripţie şi apoi, nu cunoşteam împrejurimile care ne apăreau în obscuritate. Pe de lături zăream coamele unor dealuri joase care ni se păreau ca nişte valuri negre, de smoală, ce se ridicau semeţe spre cer. Curînd, acele spinări sinuoase prinseră a lua culoarea cernelii cînd cerul şe învioră spre ziuă.

— Nu putem fi decît la Gherla, zise învăţătorul loan Blidaru, care era din părţile acelea. Dealul care se vede în partea aceea este dealul Fizeşului, pe care se află clădită mînăstirea Nicula, ce aparţinea călugărilor greco-catolici, şi unde se află adăpostită icoana făcătoare de minuni a Maicii Domnului.

De abia a răsărit soarele, un soare înflăcărat şi superb în goliciunea lui proaspătă, că am şi auzit huruituri de maşini care se apropiau de staţie. La început am bănuit că acelea erau camioane grele care treceau pe şoseaua vecină, dar curînd ne-am dat seama că acestea s-au oprit undeva nu departe de vagoanele în care ne aflam noi. Oarecum, începuserăm să avem certitudinea că ajunseserăm la

destinaţie şi, curînd, va urma debarcarea.

S-au auzit cîteva comenzi în apropiere şi apoi, de la un capăt al şirului de vagoane am sesizat sunete desluşite de coborîri pripite de oameni. Din cînd în cînd răzbea pînă la noi o voce subţire, puţin guturală, o voce tăioasă ca o lamă de brici :

— Pe burtă, banditule, pe burtă, mama ta !

Pielea a început să ni se crispeze pe noi şi un sentiment turburător de revoltă ne-a zguduit pe toţi.

— Deci, pentru asta am muncit flămînzi şi goi, ca să fim întâmpinaţi din nou la porţile închisorilor ca nişte criminali de rînd ?

Am simţit îndepărtarea cîtorva maşini, pesemne încărcate cu oameni. Apoi s-a aşezat liniştea peste noi din nou ca o lespede de piatră. Din depărtări s-a auzit un dangăt de clopot şi din toate părţile se înălţa cîntecul cocoşilor ieşiţi prin ogrăzi.

La un moment dat am auzit cum cineva tăia cu cleştele sîrma de la oblonul demontabil. Fără de întârziere, oblonul a început să alunece uşor într-o parte pe şenilă. O lumină albă a căzut în vagon şi aerul plin de miresme de flori de cîmp, fragi, vie şi griu în pîrgă ne-a umplut plămînii îmbîcsiţi de duhoarea din vagon, unde hîrdaiele cu scîrnăvii erau pline ras, dintr-unul, chiar, conţinutul debordînd pe podele.

— Luaţi tot ce aveţi cu voi şi coborîţi în cea mai perfectă disciplină şi linişte, ne ordonă un ofiţer care se afla în spatele a doi plutonieri de ordonanţă care ne descuiaseră.

Am început să coborîm, sărind de pe platformă sau cel mai bătrîni lăsîndu-se să alunece pe piept şi burtă peste dunga vagonului pînă ce atingeau cu picioarele pămîntul. De cum ajungeam pe pămînt, trebuia să ne aşezăm imediat cu faţa în jos, la pămînt, de-a lungul liniei ferate. într-o parte am observat că se mai aflau şi alţi oameni trîntiţi la pămînt, iar pe de lături Străjuia un cordon compact de miliţieni din serviciul penitenciarului.

— Nu aşa, banditule, nu aşa, mama şi dumnezeii tăi ! am auzit din nou aceeaşi voce tăioasă pătrunzîndu-ne urechile ca o ţeapă.

Imediat am auzit cîteva lovituri de palmă şi burduşeli înfundate, apoi un geamăt greu, dureros, horcăitor.

Cînd ne-am îmbarcat în camioanele deschise şi ne-am aşezat pe podea, peste capetele noastre s-a asvîrlit o foaie de cort care ne-a acoperit pe toţi. Am aflat sub foia de cort că un

bă- trînel din judeţul Alba, un ţăran pirpiriu care fusese aproape tot timpul bolnav la Peninsula, fusese victima unei sălbatice agresiuni. Acum era cu faţa năclăită de sînge şi în mustaţă îi atîrnau cheaguri roşii şi bulbucate ca nişte cireşe.

— M-a pălmuit unul şi m-a izbit cu cişmele în cur şi în piept pentru că nu mi-am putut lua imediat bagajul şi să mă trîntesc la pămînit.

Căpitanul Goiciu a fost acela care ne întîmpinase în persoană la gară şi a lui era vocea aceea guşată şi rea pe care o auzisem, precum a lui era şi mîrşava faptă de a fi maltratat atît de crud pe Pompei Neagu din Galda de Jos. ,

În curtea interioară a închisorii am dat peste piesele desfăcute ale unor paturi de fier, standard cazon, stivuite unele peste altele. Lîngă un perete doi bivoli rotunzi şi negri, cu coarnele încovoiate şi prelungite spre creştet, rumegau leneş. Erau înjugaţi la o saca, din care am văzut cum un om cu haine vărgate trecea cu o găleată apa într-o bute adîncă. Mai tîrziu am aflat că la închisoare nu exista o conductă de apă potabilă şi că toata apa pentru băut era adusă cu sacaua de la fîntînile oraşului care se aflau undeva pe cîmp. Apa ni se dădea, deci, cu măsură şi zgîrcenie, adăugîndu-se astfel o calamitate în plus, pe lingă celelalte de care am dat aici. Pentru uzul curent – spălare, curăţenie, fabrică etc. – se folosea apă din Someş, fiind adusă cu un sistem de pompe aspiro-respingă- toare acţionate electric. De cîte .ori nu ne-am aslîmpărat setea cu apă de rîu, nesterilizată, din bazinul toaletei din celulă !

Întreg lotul sosit de la Canal am fost repartizat pe etajul doi al penitenciarului, celularul central, o construcţie relativ nouă, construită în era austro-maghiară, contemporană celularului de la Aiud, construit în anul 1882. Din celulele mari, comune, de circa 18-25 de ocupanţi deţinuţi, fuseseră evacuate paturile pentru crearea unui spaţiu mai mare pentru lotul . de 600 de oameni cîţi sosiserăm, odată, de la Canal. La colţurile fiecărui etaj în parte se aflau celule mai largi, cu o capacitate de 40 de paturi, între care şi celebra celulă 99 de la ultimul etaj, unde s-au practicat cele mai bestiale programe de reeducare, şi în care celule au fost înghesuiţi, uneori, peste 120 de oameni. Am aflat ceva mai tîrziu că între timp mai sosiseră deţinuţi de la minele de plumb Baia-Sprie, Cavnic şi Nistru, majoritatea legionari, dintre care absolut toţi legionarii au fost selecţionaţi şi reîmbarcaţi în dube şi expediaţi la Aiud sau alte închisori de ispăşiri aspre. în baie şi

în -«celulele negre», în care am ajuns curînd ca pedepsiţi, am dat de însemnări pe pereţi, cu nume de oameni cunoscuţi şi menţiuni ale minelor de unde veniseră.

Am fost repartizaţi la celule, aproximativ în formaţiile în care am fost organizaţi la îmbarcare. Uneori, de se întîmpla să nu se potrivească efectivul numeric la capacitatea celulelor care ne reveneau, se făceau completările necesare de la o grupă de oameni la alta.

Penitenciarul Gherla consta dintr-un celular .principal cu patru etaje, un pavilion alăturat care fusese iniţial o casă mare a latifundiarilor maghiari pentru oaspeţi şi loc de ceremonii, la capătul căruia se afla o capelă. în spatele acestei clădiri se afla aşa numitul «Castel», care servise nobilului respectiv ca reşedinţă propriu-zisă şi, mai departe, în faţa porţii, o clădire mai nouă unde se aflau birourile penitenciarului, alături de locuinţa directorului Goiciu. Pe trei laturi se înşirau cîteva clădiri scunde în care se adăpostea complexul fabricii. închisoarea era împrejmuită de un zid de circa trei metri înălţime peste care se întindeau patru fire de sîrmă ghimpată şi un cablu electric activ. Suprafaţa întregii închisori înscria aproximativ un hectar. Aveam două curţi ; una în faţa celularului care o mărginea pe două laturi, iar în continuare, pe de altă parte, se întindea pavilionul care avea capela de care am vorbit şi o clădire mai joasă în care se afla un atelier în care lucrau oamenii inapţi. Aceştia executau numai munci de interior sau împleteau funii din cînepă. între aceşti oameni se afla şi un lipovan din secta rascolnică a patriarhului rus Nicon, fostul furnizor al casei regale cu miere de albine. într-o zi, cînd am fost scos în curte, fostul primar al Galaţilor, Dionisos Cristoforatos, mi-a prezentat un om spîn, cu faţa de femeie bătrînă, încotoşmănat ca un cerşetor.

— Dumnealui este domnul Rubnik, mi-a zis Critsoforatos.

— încîntat, am zis eu. Dar cum aţi ajuns aici ?, am continuat eu.

Lţpovanul a încercat un zîmbet sincer care, însă, nu a reuşit să netezească ridurile sale profunde şi mi-a răspuns :

— Am fost bănuit ca duşman al regimului. La percheziţia prisăcii mele au fost aflate acolo cîteva sute de arme şi cincizeci de lăzi cu muniţii.

Celebrul stupar, care producea peste cinci vagoane de miere de albine pe un an, primise 25 de ani muncă silnică.

Pe a patra parte, curtea de care vorbesc se împrejmuia

cu un perete înalt în care se afla poarta de comunicare între această curte şi a doua curte, a fabricii. în cadrul curţii fabricii se aflau atelierele, magaziile, şopro anele pentru depozitarea materialelor brute sau terminate, uscătoria de lemne, fierăria etc. Fabrica dispunea de mai multe secţii : atelierul mecanic, tîmplărie, tapiţerie, fierărie, tinichigerie, atelier de jucării. Directorul fabricii, sau şeful producţiei cum se mai numea acesta, era locotenent-major Mihalcea. Maestrul tehnic suprem al fabricii era un oarecare locotenent Deneş, fost tîmplar din Dej, maghiar. Amîndoi aceştia erau ofiţeri de securitate. Alături de aceşti doi satrapi ai fabricii se mai aflau o sumă de ofiţeri – locotenenţi şi sublocotenenţi –, precum şi un mare număr de plutonieri, dintre care cei mai mulţi aveau răspunderea pentru paza şi controlul nostru, silind la muncă oamenii şi pedepsindu-i pe loc, ori întocmind rapoarte cu propuneri de pedepsire.

Deţinuţii lucrau în două schimburi a cîte 12 ore, de la 6 dimineaţa la 6 seara şi, în continuare, şapte zile la săptămină. Fabrica era operată după sistemul sovietic a «hozrasciot-ului» (gospodărie de sine stătătoare). Dintre deţinuţi au fost selecţionaţi şefi de echipă, şefi de atelier, dispeceri, normatori, calculatori şi tehnicieni în biroul producţiei şi la livrări.

Asupra muncilor din fabrica Gherla şi a tratamentului deţinuţilor în procesul de exploatare cruntă nu am luat cunoştinţă decît mai târziu, la circa două săptămîni, după descinderea noastră în Gherla.

* îji

În celula în care m-am nimerit, se aflau în jurul a patruzeci de oameni. Cei mai mulţi îmi erau cunoscuţi de la Canal şi chiar, cîţiva, de afară, fiind din oraşul meu de reşedinţă sau împrejurimi. În primele zile am încercat să ne reacomo- dăm noii situaţii, ceea ce ni se părea extrem de anevoios, după ce trăiserăm în lagăr, în aer liber, unde aveam posibilitatea să. ne mişcăm, să mergem la closet cînd aveam nevoie, cei care fumau puteau să fumeze, ţigările fiindu-le accesibile într-o formă sau alta, ori, dacă ne aflam în baracă, ne puteam trînti pe priciuri ca să ne mai odihnim oasele trudite. Toate aceste libertăţi minime au fost desfiinţate complet, rămînînd însemnări din domeniul trecutului.

— Aţi venit aici să dormiţi, puturoşilor ?, ne admonestau

cu ură gardienii, dacă ne surprindeau prin vizetă că ne trîntiserăm pe pat.

Atmosfera pe care am întîmpinat-o aici ni s-a părut, din prima clipă, de-a dreptul odioasă. Cu toate că nu am reuşit să stabilim un contact direct de comunicare cu masa de deţinuţi vechi, totuşi, uneori, am ajuns să ne întîlnim cu unii dintre aceia, fie cînd eram scoşi cu ciuberele la sacaua cu apă din curte, fie la infirmerie, unde am fost escortaţi pentru unele vizite medicale, ori chiar vorbind plantoanelor de pe coridoare. De la toţi aceştia am înţeles că încă la Gherla mai stăruiau groaza, suspiciunea, prigoana şi disperarea, stări de spirit create diabolic în cei aproape trei ani de reeducare sistematică, sadică, necruţătoare.

Cînd am fost scoşi la infirmerie, am constatat că medicul şef al penitenciarului îmi era un vechi prieten, fiul pretorului plasei de reşedinţă administrativă a domiciliului părinţilor mei (Plasa Mihai Viteazul). Instituţia respectivă a funcţionat pentru cîţiva ani, în timpul războiului, chiar într-una din casele noastre. Dr. loan Bărbosu, fiul prim-pretorului, era cunoscut familiei noastre şi s-a întîmplat să fie vărul unuia dintre cei mai buni colegi de-ai mei, de liceu, universitate şi carieră, magistratul Ionel Pop. La universitate fusese cu trei ani înaintea mea. Ne-am încrucişat privirile cînd am ajuns în dreptul mesei de vizită :

— Numele dumitale ?, mă întrebă el, profesional.

— Ion Cârja, am zis eu, uitîndu-mă fix în ochii lui verzi. Am fost vizitat sumar, superficial.

—■ Sănătos, bun de muncă, a dictat el unui student care îl asista ca secretar, şi de care am aflat ulterior că fusese unul dintre cei mai înverşunaţi reeducaţi la Piteşti şi Gherla, studentul în anul cinci de medicină de la Iaşi Virgil Lungeam!. După exact zece ani aveam să mă reîntîlnesc cu Virgil Lungeanu la Aiud, unde el a devenit şeful reeducator al tineretului.

— Nu sunt sănătos, domnule doctor, am protestat eu avizului său. Sufăr de miocardită.

— Aceea nu este o boală, conchise medicul plictisit, dornic să se debaraseze cît mai grabnic de mine, şi făcu semn, altui deţinut să se apropie.

Am bănuit că Bărbosu se purta cu mine astfel ca să pară că nu mă -cunoştea în faţa oamenilor, şi că propunîn- du-mă pentru munci îmi făcea conştient un serviciu, cunos- cînd

tratamentul şi regimul oamenilor din celule. (în realitate nu a rămas nici un om în celulă, care să nu fie scos la o muncă sau alta). Vizita medicală care ni s-a făcut la acea dată nu privea muncile din fabrica închisorii Gherla, ci avea de scop selecţionarea cîtorva sute de oameni care să fie trimişi la minele de plumb, de unde fuseseră retraşi toţi legionarii, după dificultăţile create la Cavnic, Baia Sprie şi Nistru, prin greva declarată, acte de nesubordonare flagrantă şi ostentaţie împotriva autorităţii lagărelor de la mine. Fără a fi cunoscut adevărata raţiune a acelei selecţionări, eu mă hotărîsem să nu mai muncesc nimic pentru ultimul an pe care îl mai aveam de executat, socotind că era mai avantajos pentru mine să nu-mi mai irosesc zadarnic forţele.

M-am înşelat amarnic asupra doctorului Bărbosu. Omul se ticăloşise în ultimul grad, avînd la activul său cîteva crime proprii în lumea deţinuţilor şi cîteva acoperite, toate acestea petrecute în anii de reeducare crîncenă. în aceeaşi toamnă Bărbosu avea să fie arestat în penitenciar şi implicat într-un procese al MAI-ului, al cărui şef avea să apară în faţa instanţelor penale, generalul Dulgheru, unul dintre montorii supremi ai proceselor criminale de reeducare din închisori şi ■ lagăre.

După cîteva zile de la întîlnirea cu dr. Bărbosu, am fost scos în curte să aduc apă de la saca. Pe scări l-am întîlnit din nou pe medicul închisorii. Eram cu un deţinut din celula mea, iar gardianul care ne desculase rămăsese sus, în capul scărilor, de unde nu ne putea zări pînă la reîntoarcere. Dispoziţiunile de penitenciar ne obligau să ne descoperim capul ori de cîte ori treceam pe lîngă un oficial al închisorii. Am avut o reacţie ciudată în clipa cînd am dat cu ochii de Bărbosu. în prima clipă am încercat un zîmbet circumstanţial şi, desigur, discret. Văzîndu-i fruntea încruntată şi privirea rea de cîine turbat, mi-am reţinut orice pornire în continuare, neridieîndu-mi nici cel puţin şapca de pe cap. El s-a oprit pe loc oarecum tulburat şi, pentru a nu trece pe lîngă mine pe scări în jos, şi-a pipăit nervos un buzunar, chipurile că şi-a uitat ceva la cabinet, şi mi-a întors spatele umflat de gras ce era, îndepărtîndu-se cu pas grăbit spre capătul opus al coridorului unde se mai afla o scară de serviciu între coridoare.

La mai puţin de o săptămînă de la sosire, am fost

coborîţi toţi noii veniţi de la Canal în curtea din faţa celularului. Pînă la această dată fuseseră scoşi în fabrică cîţiva meseriaşi calificaţi, de care era nevoie urgentă. în curte se aflau loco- tenentul-major Mihalcea, maestrul locotenent Deneş şi cîţiva studenţi care lucrau în fabrică, despre care am aflat mai tîr- ziu că erau şefi de echipe sau de ateliere.

Mihalcea ne-a vorbit telegrafic despre fabrică, producţie, popor, guvern, partid, şi ne-a comunicat că vom beneficia de favorul rar de a fi scoşi cu toţii la muncă intr-un timp foarte scurt. Ne-a făcut atenţi asupra recunoştinţei pe care o datorăm regimului, asupra obligaţiunilor care ne revin în schimb, care, în fond, se reduceau în a munci cu maximumul forţelor noastre.

— Aici nu este Canal. Aici avem nevoie de randament maxim. Pentru sabotori şi instigatori avem carcere şi lanţuri, îşi încheie el logosul sumbru.

Cu acest prilej am fost triaţi şi repartizaţi la diferite munci. Eu am nimerit la tîmplărie. Oamenii au început să se mişte în învălmăşeala care se crease şi fiecare îşi căuta o rudenie, un prieten, un cunoscut, cu care să schimbe un gînd şi să-şi afle o mîngîiere sau un îndemn. Cînd eram chiar pe punctul să mă îndrept şi eu într-o parte, m-am trezit abordat, de un elev din Tîrgu Mureş, Nicolae Moşneag, şi de încă doi tineri studenţi maghiari din Salonta-Oradea, care mă căutau să mă vadă şi să-mi vorbească. De abia le-am strîns mîinile, că am şi fost întrebat de un deţinut vechi, îmbrăcat în haine vărgate, cum mă numesc şi, de asemenea, cum se numeau tinerii mei interlocutori. Se vede că studentul respectiv umbla printre noii sosiţi de la Canal cu misiunea specială de a ne spiona.

— Dar cine eşti dumneata şi care este rostul acestor întrebări ?, l-am întrebat eu scurt şi categoric.

— Vei vedea cine sunt eu şi care este rostul întrebării mele, mi-a răspuns acesta printre dinţi, cu faţa vînătă de ciudă, că îndrăznisem să-l înfrunt. Aici nu se vorbeşte în timpul adunărilor, ci se ascultă la ordinele administraţiei. Domnul locotenent-major Mihalcea dă ordine acum de muncă.

— Domnul ofiţer, al cărui nume nu-l cunosc, a terminat de vorbit de mult, am mai zis eu.

Am fost extrem de şocat de acest incident stupid, la fel cum au fost şi tinerii mei prieteni. La sfîrşitul comunicărilor şi

înscrierilor pe liste pentru munci, mi-am auzit numele strigat de Mihalcea. Se vede că studentul parşiv aflase numele meu de la o altă coadă de topor. M-am dus în faţă, unde am fost chemat să apar.

— De ce vorbeşti în front şi instigi tineretul să nu iasă la muncă, banditule ?, mă întîmpină Mihalcea cu gura spumegîndă de salivă.

— Nu am instigat pe nimeni să nu vă dea ascultare. Am schimbat doar un salut eu nişte elevi pe care îi cunosc de la Canal.

— Minte, domnule locotenent-major, interveni studentul turnător. Le spunea băieţilor să nu se înscrie la munci, pentru că şi aşa vor ieşi din închisoare. ■

— Pune-i numele pe lista mea şi dă-mi şi numele elevilor. Eu ştiam că ăsta minte, de cum l-am văzut. Voi avea eu grijă de ei, hotărî ameninţător ofiţerul care era o canalie.

Mai tîrziu am mai avut confruntări cu studentul care mă raportase. Misiunea lui era exclusivă de agent informator. El şi încă vreo trei erau mina dreaptă a lui Rec, diavolul roşu întrupat al acestui penitenciar, continuatorii autentici ai lui Eugen Ţurcanu şi Alexandru Pop.

* * *

în ziua următoare am avut o altă surpriză în celulă, tot atît de detestabilă ca şi aceea despre care am amintit.

Oamenii au început să-şi revizuiască boarfele care încă mai erau asupra noastră, şi să plănuiască ce vor reţine la ei în clipa cînd ni se va cere să depunem bagajul supra-inventar la magazie. La fel ca alţii, şi eu m-am ocupat cu acelaşi lucru de sortare şi aranjare, cercetînd însă şi locaşul hîrtiilor ascunse, căutînd să fac această operaţie cît mai discret posibil.

Intre timp s-a născut un incident între un agent al serviciului 2 de informaţii, Paraschiv Uţă, un om de mare suflet şi inspirat patriot şi un român din Banatul român jugoslav, Gheorghe Bele, care fugise din calea prigoanei lui Tito în România, imediat după divorţul lui Tito de Moscova, din 1948. Au fost sute de astfel de cazuri de retragere de români comunişti anti-titoişti, în România, după 1948, dar, deoarece regimul lui Gheorghe Gheorghiu-Dej nu avea încredere în sinceritatea lor, i-a băgat pe toţi la închisoare, întocmai cum şi Tito a procedat la întemniţarea tuturor românilor care se

aventurau să treacă frontiera cu gîndul de a ajunge în Occident. Ulterior au existat cîteva convenţii secrete, conform cărora serviciile de securitate ale celor două guverne comuniste au hotărît să facă schimb de fugari, dintre aceia care reprezentau un pericol incontestabil, dacă anumiţi indivizi nu rămîneau în custodia directă a securităţii naţionale române sau jugoslave. S-a constatat că toţi cei care au scăpat în Occident dintre români, via Iugoslavia, după 1948, nu mai aveau o valoare combativă sau reprezentativă notorie, pentru că aceia care s-au furişat din ţară nu l-au mai deranjat pe Gheorghe Gheorghiu-Dej. (După 25 de ani de la acele evenimente, exilul românesc nu are decît două sau trei nume dintre aceia care au scăpat prin Jugoslavia, care să se fi impus în lupta de rezistenţă a exilului sau să fi supravieţuit politic.)

Acest Gheorghe Bele era mental deficient, dar acest lucru nu l-a scutit să fie extrem de viclean, crud şi răzbunător, împrumutînd caracterul sîrbilor celebri în materie de vendetă şi lipsă crasă de scrupule. însăşi figura acestui individ exprima brutalitate ; faţă lată, nasul lipit de obraji, gura largă de reptilă şi umerii căzuţi spre coate, de urangutan.

Am auzit deodată bubuind uşa celulei. Lîngă ea se afla Bele cu şapca în mînă. Ochii îi erau roşii şi bărbia îi tremura de patimă. ■

— Vreau să vă raportez ceva, domnule plutonier, răspunse nemernicul în clipa cînd plutonierul se apropie de uşă, să se intereseze asupra motivului chemării zgomotoase.

Bele fu scos după cîteva minute din celulă şi nu se reîntoarse decît tîrziu, aproape de ora mesei. Venise, de data aceasta, însoţit de un ofiţer de la birouri şi de doi plutonieri din sistemul politic al penitenciarului.

— Care sunt aceia ?, întrebă sec ofiţerul, un locotenent tînăr, cu ochelari.

— Ala, ăla, ăla şi ălălalt, făcu Bele, indicînd la rînd persoanele pîrîte ou degetul.

— Mai este vreunul ?, stărui ofiţerul.

Gheorghe Bele îşi roti ochii umflaţi ca două ouă peste oameni şi deodată mă văzu pe mine.

—• Ala, ăla lungul, domnule locotenent.

Am fost de-a dreptul consternat. Niciodată nu am avut vreun schimb de cuvinte cu acest om. Dimpotrivă, l-am încurajat în frămîntările lui şi am fost atent ca să-i dau cea mai

corectă şi reconfortantă consultaţie asupra unor probleme ce le avea. Cu atît mai mult cu cît în acea zi fatală nu avusesem nimic cu el, în afară de salutul de dimineaţă de care îmi aduceam aminte să-l fi schimbat cu el.

'— Toţi aceştia vă luaţi bagajul şi teşiţi din cameră, ordonă ofiţerul.

— Asta lung şi-a ascuns hîrtiile sub minerul lăzii, ţinu să precizeze Bele, cînd eu mă îndreptam cu bagajul spre uşă, trecînd prin faţa lui.

Incidentul cu Gheorghe Bele se iscase dintr-o glumă a lui Paraschiv Uţă care, cerîndu-i lui Bele să-i cînte o melodie jugoslavă cu un oarecare «Gheorghe, Gheorghe...» care revenea în refren, acela făcu imprudenţa ca să-i compare personajul învins al cîntecului cu înfrîngerea aşteptată, de noi, a lui Gheorghe Gheorghiu-Dej, regele tiran neîncoronat al României. Gheorghe Bele simţi instinctual pericolul la care se expunea într-o eventualitate oarecare şi, de aceea, pentru a preîntîmpina orice consecinţe, ieşi primul pe ring, spre a fi el acela care dădea lovitura celor cărora le-ar fi putut servi într-o turnătorie oarecare. Omul cu care avusese pricina ieşi şi el odată cu noi din celulă.

Am fost percheziţionaţi pînă la piele. Lădiţa mi-a fost răscolită de însuşi ofiţerul de securitate cu ochelari care ne evacuase din cameră. Hîrtiile mi-au fost aflate cu uşurinţă, în baza reclamaţiei detaliate, fiindu-mi confiscate pentru evaluare, iar eu am fost izolat de unul singur într-o celulă aparte unde mi s-a servit un regim alimentai' redus la jumătatea raţiei reglementare. Am avut noroc cu cele trei plantoane de pe secţie, trei elevi admirabili din Bucureşti, condamnaţi pentru că dăduseră foc sălii de spectacole a liceului Matei Basarab din Bucureşti (1950—51), spre a opri reprezentaţia unei piese propagandistice comuniste. Mama unuia dintre tineri era franţuzoaică, iar părinţii celorlalţi erau mici burghezi. Aceşti tineri excepţionali, care au trecut nealteraţi prin reeducarea din Gherla, au avut grijă ca ori de cîte ori îmi scoteau gamela din celulă – lucru care revenea plantoanelor fără supravegherea gardienilor, spre deosebire de servirea mesei, cînd se afla întotdeauna gardianul de faţă –, să-mi strecoare cîte două-trei bucăţi de turtei, care îmi suplineau îndestulător lipsa ciorbelor şi a pîinii înjumătăţite.

La trei zile am fost renîtors la celula orginară, pesemne, negăsindu-se nimic subversiv în notiţele mele. în privinţa notelor eram sigur că acelea nu au putut să fie citite, pentru mine însumi descifrarea lor constituia o problemă, pe care însă o rezolvam pînă la urmă, dar nu aceleaşi şanse le avea un străin. În celulă am aflat că ceilalţi oameni care fuseseră luaţi cu mine odată se reîntorseseră în aceeaşi zi. Aceştia fuseseră reclamaţi că aveau asupra lor cuţite, bricege, ţigări,

chibrituri sau lame de bărbierit, pe care nu le predaseră la intrarea în celulă, cînd acestea au fost cerute în mod special. Pe Gheorghe Bele nu l-am mai văzut aici ci, mult mai tîrziu, în fabrică, cînd a venit la mine zîmbind cu mîna întinsă, ca şi cînd nimic nu s-ar fi întîmplat între noi. Desigur, l-am evitat cît mi-a fost posibil, niciodată însă nemaiamintindu-i fapta, socotindu-l bolnav şi iresponsabil în cea mai mare măsură de acţiunile sale, cu toate că acestea ne-au creat mari neplăceri şi pierderi ireparabile.

Nu am avut însă răgazul necesar să mă odihnesc în celula în care m-am reîntors, după cele trei zile de izolare severă, în care timp am dormit direct pe gratiile de fier ale patului, fără saltea, fără pătură. A doua zi dimineaţa a intrat un plutonier în celulă şi, după ce a dat drumul acelor oameni care începuseră să iasă la munci, mi-a ordonat şi mie să ies din celulă. Eram surprins să mă scoată chiar pe mine, cînd în celulă se mai aflau încă cel puţin cincisprezece persoane care ceruseră în repetate rînduri să fie scoşi în fabrică şi ei încă rămîneau pe loc.

— Dumneata vei merge la fierărie, îmi zise plutonierul.

— Dar eu am cerut să ies la tîmplărie, unde am şi fost repartizat, am zis eu.

— Dispoziţiunile direcţiunii sunt ca dumneata să te prezinţi la şeful atelierului de fierărie. Fără nici un comentariu, încheie plutonierul, răsucind cheia în broasca celulei pe dinafară.

La fierărie am dat peste vreo zece oameni dezbrăcaţi pînă la brîu, care deja începuseră munca infernală. Unii izbeau cu baroasele, alţii mînuiau cu mare iscusinţă ciocănele mai mici care cîntau ascuţit în căderea lor ritmică pe fierul de forjat şi pe nicovale, unii încălzeau în forje cu jăratec de cărbuni echipate cu injectoare drugi lungi şi rotunzi de oţel, pe care îi retezau apoi în bucăţi de anumite dimensiuni, iar alţii transportau lăzi grele de piese semifabricate spre alte ateliere.

— Dumneata vei lucra cu dînsul, îmi zise un ungur voinic, saşiu, care era şeful fierăriei.

—■ Şi ce voi lucra ?, am zis eu.

— Vei vedea dumneata şi, mai ales, vei învăţa. Musai să dai cu ciocanul ăla ca să lăţeşti fierul rotund. No, acum la

treabă !

■Ciocanul care mi-a fost arătat avea cam 20 de kg., un baros dintre acelea grele pentru mînuirea căruia trebuia să dispui de forţă şi de dibăcie. în viaţa mea nu lucrasem la fierărie, cu toate că în direcţia familiei au fost cazuri cînd oameni din familia noastră au lucrat fierul. Bunicul meu dinspre tată avea o forjă primitivă, în vatra căreia nişte foi de piele de capră pufăiau suficient ca bunicul meu din Munţii Apuseni să modeleze potcoavele pentru cai şi boi, să facă vreo ţîţînă, vreo broască sau chei. Şi azi zararurile mari şi cheile enorme de la biserica ortodoxă din Neagra-Cîmpeni sunt mărturie a iscusinţei acestui moţ fruntaş al comunei, Ionul Bolo- gului, cînd fierăria era o meserie de mare preţ în viaţa satelor noastre din munţi. Apoi vatra bunicului meu a fost moştenită de unchiul Andrei, iar jos în vale, unchiul şi mătuşa mamei mele aveau fierăria familială din Cândreşti. Cît despre forja din magazia curţii noastre, în aceasta aveam o nicovală de greutatea ciocanului care mi-a fost indicat, aşa că niciodată nu am avut în faţă solicitări de forţă ca la Gherla.

Omul eu care trebuia să lucrez era un bărbat mai firav, afară a fost contabil, cu privirea tăioasă, dovedind o mare ambiţie şi perseverenţă în procesul dramatic de supravieţuire, prin orice mijloace, în amărăciunea şi haosul în care ne aflam.

— Vei învăţa cu timpul, îmi zise el înţelegător al situaţiei în care mă aflam. Vei avea aici porţia dublă de mîn- care şi înainte de ora 6 mai primim o gamelă în plus.

Am început să dau cu barosul. Eu dădeam de cîteva ori ca să lăţesc bara de oţel profil 120 mm, iar ciocanul numărul unu al tovarăşului meu intervenea doar uneori, mai mult pentru cadenţă şi acustica specifică de îndemn. Oamenii lucrau ca în iad, înnegriţi de funinginea care se degaja continuu, de fumul greu şi înecăcios de la forjă, năpădiţi de sudoare şi pîrliţi de scîntei. Cum îi vedeam în acele zile fierbinţi încă de august, agitaţi şi activi, izbind fierul şi rotind ciocanele în aer, atinşi de luminile tremurătoare ale flăcărilor jucăuşe din forje cînd era zgîndărit jăratecul, aveam o imagine aproape fidelă din descripţiile unui tablou din infernul lui Dante.

La mai puţin de două ore de efort susţinut, barosul meu nu mai putea ţine cadenţa dictată de ciocănelul fierarului şi, de aceea, deseori pe nicovală cădeau în acelaşi timp ambele ciocane, ceea ce ducea la scăparea unuia dintre ele din

mîinile noastre, a ruperii cozilor sau alte incidente de felul acesta. Şeful atelierului s-a apropiat nemulţumit de mine să-mi dea un spor de indicaţii, ceea ce, eu eram sigur, nu putea să adauge nimic în plus la succesul meu în lucru, pentru simplul motiv că acest fel de muncă îmi repugna organic, atît prin caracterul ei istovitor şi murdar, cît şi prin faptul că fusesem pus aici pentru o presupusă vină a cărei raţiune expiatoare nu o vedeam. Din această cauză, toate fibrele fiinţei mele se revoltau împotriva acestui tratament, cum, în mod obişnuit, aveam aceeaşi reacţiune ori de cîte ori mă izbeam în viaţă de injustiţie.

Am recunoscut din prima clipă, între fierari, pe un fost lăcătuş Gheorghe Mureşanu de la Industria Cîmpia-Turzii, care venise cu mine de la Canal. Acesta nu era străin de meserie şi lucra din greu, fericit că avea suplimentul de hrană, ceea ce pentru mine nu constituia o ispită. Un bărbat scund, cu pieptul lat şi o privire dîrză, mi-a reţinut atenţia la prima pauză. Acesta a simţit că mă uitam atent la el şi a venit la mine şi s-a prezentat. Omul era cu patru-cinci ani mai în vîrştă decît mine, era inginer mecanic din Cluj, tatăl a trei copii, fusese condamnat la zece ani închisoare corecţională pentru activitate legionară, dar nu fusese scos din închisoare pe nici un şantier. Mi-a mărturisit că era bolnav de inimă, dar am reţinut la acesta o teribilă voinţă de resemnare şi de a învinge prin orice vitregie întîmpinată. în felul lui era un stoic de factură pur raţională.

— Domnule Cârja, îmi zise el curînd după ce ne cunoscuserăm. Dă şi dumneata cum poţi. Te vei învăţa încet-încet, doar nici eu nu am crescut lîngă nicovală. Nici unul nu suntem fierari de meserie aici, în afară de şeful de atelier.

— Nu pot şi, sincer să-ţi spun, am zis eu, nu vreau să bat la baros. Prefer orice altă sancţiune decît a fi ucis prin mine însumi, în această muncă blestemată de ocnă.

— Gîndeşte-te bine, mă sfătui el cu blîndeţe. Probabil că administraţia te ţine aici numai pentru un scurt timp ca sancţiune şi pentru exemplul celor de la Canal, şi ar putea să te transfere curînd în altă parte. Ai răbdare. Răbdarea în închisoare, prin stăpînirea perfectă de tine însuţi, este însăşi miezul înţelepciunii şarpelui.

Am fost pus curînd să lucrez la o muncă aparent mai simplă. Trebuia să dau cu barosul pe o daltă pe care o minuia un alt fierar mai vechi, pentru a segmenta oţelul la dimensiunea cerută a braţelor de cleşte pe care le confecţionam la Gherla

şi pentru care lucra toată fierăria la un moment dat. Trebuia să tăiem cîte 700—1.000 de braţe pe schimb, pentru a atinge norma, ceea ce era colosal de mult. Dacă, din fiecare bară, reuşeam sà retez segmentele din două sau trei lovituri de bai os, cînd drugul mai era încă incandescent, roşu ca para, de îndată ce bara se mai răcea în cîteva secunde, era nevoie – să aplic cinci-şase lovituri de baros pentru două-trei piese ulterioare, iar pentru rest ajungeam să izbesc disperat pînă la zece baroase în acelaşi loc, ca să retez ultimele bucăţi.

într-o dimineaţă, cînd au fost scoşi oamenii din celulă la muncă, eu am refuzat să ies. Plutonierul m-a întrebat asupra motivului.

— Nu sunt bolnav, am precizat eu, dar nu mai doresc să ies ia lucru la fierărie, pentru că nu mai pot rezista la acea muncă.

Fără prea multe formalităţi, după cîteva ore s-a prezentat la ferăstruica celulei un subofiţer şi mi-a spus să-mi fac imediat bagajul.

în acea seară am dormit la Castel, secţia de izolare, rezerva de recluziune diabolică, echivalentul a ceea ce la Aiud se numea Zarea.

2. **Firimituri**

Atmosfera pe care am întîmpinat-o la Gherla a fost aceea a unei totale depresiuni morale şi lipse de orice stimulent de înviorare. Pulsul politic internaţional lipsea cu desăvîrşire aici. Oamenii se lăsaseră pradă circumstanţelor imediate, care le apăreau tot atît de vitrege ca acelea din timpul paroxismului perioadei de reeducare dintre 1950—52, cu singura deosebire că de acum lipseau călăii principali, Eugen Ţurcanu şi Alexandru Pop-Ţalu şi locotenentul Avădanei din biroul politic. Sistemul de ameninţare, prigoană, suspiciune şi teroare rămăsese întru totul acelaşi.

în toamna anului 1951 a fost ridicat din închisoarea Gherla Eugen Ţurcanu, aşa-numita bestie numărul unu a procesului de reeducare din Piteşti. Acesta a fost transferat de la Piteşti la Gherla în 1950, să continue şi aici aceeaşi activitate criminală, pentru aceasta avînd la îndemînă o seamă de asociaţi intimi. în toamna anului 1951 a fost smuls

ca o buruiană de înşişi cultivatorii săi din lucrarea sa pătimaşă şi distrugătoare pe care o desfăşura bestial între deţinuţi, bătînd, schilodind şi ucigînd oameni, siluindu-i astfel să-şi renege credinţe şi idealuri. Faptul că a fost luat cu asprime şi, aflîndu-se apoi, că a fost legat cobză la poartă şi îmbarcat într-un jeep al Ministerului Afacerilor Străine, a produs o senzaţie generală de confort, dar ridicarea concomitentă cu aceeaşi maşină a preotului armean Papchin Cheruvian din Constanţa, care fusese o victimă a lui Ţurcanu şi a uneltelor sale în frunte cu Alexandru Pop (care nu a fost ridicat la acea vreme), a creat, pe bună dreptate, confuzie şi o incertitudine sporită printre oameni.

Dispariţia ofiţerului politic Avădanei, ceva mai tîrziu, care fusese însărcinat de partid şi guvern cu regizarea amănunţită a procesului de reeducare şi, apoi, curînd, a lui Alexandru Pop- Ţalu, iar în primele luni după sosirea lotului nostru de la Canal, a unui alt grup de studenţi, despre care se vorbea că jucaseră un rol extrem de activ şi hotărîtor în reeducarea de îa Piteşti, a cărui căpetenie numită era studentul Octav Nicolae Voinea, a intensificat dezorientarea deţinuţilor din Gherla, cu atît mai mult cu cît administraţia penitenciarului nu a cenzurat cîtuşi de puţin autoritatea mîrşavă a aceluia din clica lui Ţurcanu şi Pop, a lui Rec, care nu a fost clintit din postul lui la Gherla, un fost secretar de regiune de partid comunist în clandestinitate, iar acum asupritor înfiorător al deţinuţilor, între care şi el era parte cu o pedeapsă de 25 de ani muncă silnică. Alături de Rec mai rămăseseră încă vreo cîţiva matadori ai reeducării, dar, se pare, nu atît de excesivi în cruzime ca aceia care fuseseră transferaţi.

Nu a fost de mirare cîtuşi de puţin ca atunci cînd am ajuns la Castel să întîlnesc acolo tot felul de pedepsiţi, pentru cele mai diferite învinuiri. Unii se aflau aici pentru că luaseră contactul cu noi, adică, cu noii sosiţi de la Canal, şi răspîndiseră anumite zvonuri în fabrică. Alţii erau proaspăt sosiţi de la Canal, care, ca.şi mine, refuzaseră munca în locul unde au fost puşi, ori au refuzat să iasă din celule cînd li s-a ordonat să iasă în fabrică ori, în anumite împrejurări, au îndrăznit să înfrunte pe vreun agent al administraţiei. Printre aceştia se afla şi un prieten de-al meu de la Canal, căpitanul Mihail Păiş, nepotul fostului ministru, amiralul Păiş.

Am nimerit într-o celulă în care eu am completat locul al patrulea din efectivul programat pentru o astfel de recluziune. Această izolare straşnică avea loc pe două etaje

din clădirea numită Castel, care servise ca reşedinţă nobilului maghiar care deţinuse feuda principală din Gherla. Mîncarea era redusă la un sfert (fiertura sau ciorba), iar pîinea la jumătatea raţiei de celulă. Regimul de detenţiune la izolare varia de la minimum şapte zile la patru săptămîni. Nimeni nu ştia precis cit va avea de pătimit aici, deoarece puteai fi scos oricînd în timpul unei luni, sau la sfîrşitul celor patru săptămâni, mandatul se putea prelungi. Se lansase aici sugestia administraţiei că oricare -«castelan» avea opţiunea deschisă de a-şi renega comportamentul, după care acesta avea posibilitatea să-şi facă auzită noua atitudine, fie prin reţeaua unor agenţi ascunşi care se aflau între noi, fie prin vizitele zilnice ale unor ofiţeri politici. Imediat ce se lua cunoştinţă de revizuirea atitudinii, respectivul deţinut era scos în faţa unei comisii pe care o prezida fie căpitanul comandant Goiciu, fie locotenentul-major Mihalcea. I se făcea omului o admonestare aspră şi apoi, era «eliberat» în fabrică, în mreaja altor suplicii.

Prin gratiile strimte ale ferestruicii camerei din castel, vedeam pînă în depărtare. Mă încîntau unduirea liniei vii a apelor Someşului Mic ori turla semeaţă a bisericii din Fizeşul Gherlei, care apărea peste coamele joase ale dealurilor cu vii din preajma Niculei.

Peste acoperişul pavilionului alăturat – pe vremuri casă de oaspeţi, reuniuni nobiliare şi sală de plecare la vînat de ciute, mistreţi şi cerbi, acum adăpostind peste două sute de deţinuţi tuberculoşi, biroul de producţie al locotenentului major Mihalcea şi un cabinet de anchetă –, vedeam peretele sumbru, vopsit gri-gălbui, al părţii de sud a celularului. îmi roteam zilnic privirile peste aceleaşi şi aceleaşi privelişti ardelene şi întotdeauna aflam cîte ceva nou, cîte o nouă revelaţie gingaşă şi fascinantă a naturii, care cuprindea suficienţa desfătării sufletului meu cu o altă imagine, cu un alt dor, ou o altă feerie capabilă să fructifice clipele mele de singurătate.

Priveam odată spre înălţimile cerului albastru de toamnă superbă şi urmăream cum peste cimitirul de lîngă zidul temniţei şi peste casele paşnice ale oamenilor nevoiaşi, se prelingeau în aerul curat miliardele de fire ale funigeilor vaporoşi. Deodată am auzit fîlfîit aprig de aripi şi am văzut, aproape instantaneu, cum un stol enorm de porumbei care se adăposteau pe sub streaşinile şi cotloanele numeroase ale penitenci-

arului s-a înălţat ca un nor viforos spre slavă. Uniţi ca o cohortă în zbor, cele cîteva sute de porumbei au zvîcnit în repetate plutiri unghiulare, înşelătoare, rapide şi săgetătoare, sub impulsul instinctual al unei strategii proprii de conservare. Cîţiva ulii răpitori, care se rotiseră în cercuri mari, cu multă vreme înainte, pe deasupra închisorii, coborîseră în picaj fulgerător asupra bieţilor porumbei. Aceştia, desigur, nu au fost luaţi prin surprindere, fiindcă şi ei au fost tot timpul cu ochişorii lor de mărgele îndreptaţi spre duşmanii lor de moarte. De aceea, înainte încă de a ajunge vreun uliu în preajma acoperişurilor unde înşfăcarea pradei era mai sigură decît în aer, aceştia s-au ridicat spre cer în zboruri rapide şi derutante, reuşind să scape de urgia care se abătuse asupra lor. Uneori, cădeau şi victime, cum s-a întîmplat şi acuma, dar nu observate imediat de noi.

Cînd porumbeii au coborît din nou la locurile lor, uliii îndepărtîndu-se, am observat că pe pervazul unei ferestre false a celularului, la ultimul etaj, se afla o pereche de porumbei, dintre care unul gri bătut cu negru tuciuriu pe gît se retrăsese în colţul ferestrei, trăgînd după el o aripioară frîntă. Nici unul dintre noi, cei care eram în celulă şi urmăriserăm cu atenţie atacul, nu am remarcat cum se întîmplase vătămarea gravă a bietei victime. Probabil că unul dintre uliii hulpavi i-a înfipt o gheară între aripioare, înainte ca porumbelul să se fi ridicat în văzduh şi, neizbutind să-l ţină între gheare, l-a scăpat undeva de unde s-a retras aici.

Din acea zi am asistat la unul dintre cele mai duioase spectacole din viaţa noastră a fiecăruia. Celălalt porumbel, care era sănătos, stătea zi şi noapte lingă perechea sa rănită şi neputincioasă de a mai gusta înălţările peste orăşel şi împrejurimi în căutare de hrană. Zi de zi porumbelul sănătos îi trecea din guşa sa argintie hrana trebuincioasă soţului rănit, îl ciugulea uşor în penajul său ciufulit de suferind, şi se aşeza apoi în faţa sa uitîndu-se hipnotic ore întregi în ochişorii lui galbeni ca două bobiţe de tămîie, insuflîndu-i energie din energia sa, dor de zbor din inima lui sănătoasă. Din cînd în cînd se avînta în cîte un zbor scurt în jur pentru căutare de hrană trebuincioasă şi iar se reîntorcea precipitat, ca apoi să-şi gungurească unul altuia un răstimp, parcă ar fi fost două fiinţe umane care îşi împărtăşeau reciproc durerile şi speranţele lor. Era atîta puritate în această caritate a porumbelului cu guşiţa de argint pentru victima lui dragă, încît numai contemplarea acestui tablou dramatic constituia

un tonic suficient de fortificare a slăbiciunilor şi îndoielilor noastre fireşti în care ne zbăteam.

Mai mult decît din pilda afirmării forţei, omul se remontează şi se înnobilează, mai ales, prin capacitatea proprie de înţelegere a luptei armonioase a fiinţelor firave în procesul de răzbire în viaţă, în fiecare zi, precum şi a observării ocrotirii reciproce pe care şi-o acordă una celeilalte, fără ambiţii, fără gelozii, fără exclusivitatea părtinitoare de a supravieţui numai una dintre ele.

Din ziua cînd am constatat drama din fereastra oarbă a celularului, ni s-a părut că în noi se infiltrase un alt sentiment de compasiune şi toleranţă, că suferinţa în care ne aflam era calea de înfrăţire şi solidaritate mai strînsă în lupta surdă, grea şi ucigătoare în care ne aflam încleştaţi.

înainte de a ieşi din Castel, porumbelul rănit ajunsese să se aventureze în zbor alăturea de salvatorul său şi, aşa cum s-au ridicat în acea zi deasupra clădirii mohorîte şi înfiorătoare a temniţei, mi s-a părut că şi sufletul meu se înălţa în văzduhul salvării şi libertăţii către care tindeam şi pentru care eram pregătiţi cu toţii.

Mama natură avusese grijă să tămăduiască rănile.

* * #

Biroul producţie m-a repartizat în fabrică. De data aceasta, după ce ajunsesem iarăşi numai piele şi oase, s-a ţinut seama de preferinţa mea iniţială, şi am fost trimis la atelierul de tîm- plărie. Am lucrat pentru scurt timp aici deoarece, fiind în pragul iernii, s-ă operat o restruoturalizare a întregului dispozitiv de braţe de muncă, râmînînd la tîmplărie un număr mai mic de oameni, şi numai aceia care se dovediseră mai buni în meserie, iar restul am fost repartizaţi la tinichigerie şi atelierul mecanic.

în faţa alternativei care mi s-a dat, am cerut să lucrez la atelierul mecanic, aici avînd cei mai mulţi cunoscuţi, dintre cei care veniseră de la Canal odată cu mine.

între timp, chiar pe vremea cînd eram la Castel, în penitenciar s-au. petrecut cîteva evenimente care consumaseră mulţi nervi oamenilor.

Ca urmare a vizitei medicale generale, a fost selecţionat un lot de aproximativ 200 de oameni care a fost trimis la minele de plumb din nordul Ardealului spre a înlocui

retragerea tuturor legionarilor de la minele din Cavnic, Baia Sprie şi Nistru. După cum am mai spus undeva, aceste elemente s-au răzvrătit împotriva tratamentului crud al conducerii de la mine, au păşit la greve, acte de sabotaj în producţie, nesupunere disciplinară, creînd tot felul de dificultăţi Ministerului Afacerilor Interne.. Legionarii nu au mai fost scoşi la nici un fel de munci pînă tîrziu în anul 1958.

—■ Au fost luaţi oamenii care mai aveau cel puţin un an de executat înainte, mi-a spus cineva. Desigur, au fost preferaţi aceia care aveau pedepse mai lungi în faţă, apoi oamenii sănătoşi şi paşnici.

Oricum, chiar dacă aş fi fost în fabrică sau la celulă la acea vreme, aş fi fost scutit, întrucît din acea lună eu nu mai aveam de executat decît zece luni, conform sentinţei penale.

Doctorul loan Bănbosu, şeful cabinetului medical al penitenciarului, nu a mai fost văzut de vreun deţinut aproximativ de la data cînd l-am văzut eu ultima oară pe scările celularului.

Lumea spunea că ar fi fost implicat în ceva crime petrecute la Gherla, cu reeducarea, şi că ar fi fost arestat şi el.

La infirmeria penitenciarului, unde am fost dus la o vizii ă medicală formală după ieşirea mea de la Castel, i-am văzut pe studentul Virgil Lungeanu şi pe sergentul sanitar Checicheş. Cît am mai rămas apoi la închisoare, nu a mai fost numit vreun alt titular al cabinetului medical în locul doctorului I. Bărbosu. Toate deciziile medicale, de mică importanţă sau de mare importanţă, de la hotărîrea internării cuiva în stare critică şi urgentă la spitalul din Dej, pînă la constatarea morţii, intrau în competenţa acestui agent sanitar care învăţase meseria în timpul stagiului militar. Aproape de luna eliberării mele, din vara anului 1954, a apărut un medic tînăr maghiar care, se spunea, era numit de securitate ca să inspecteze starea sanitară a deţinuţilor. Acesta, de fapt, era medicul securităţii locale.

Căpitanul Goiciu, comandantul închisorii, mi s-a părut că devenise chiar mai crud decît l-am găsit la sosirea noastră, cu toate că şi atunci am avut impresia că mă aflam în faţa unei bestii cu chip de om. Un bărbat în jurul vîrstei de 55-60 de ani, robust, fiind pînă în 1944 muncitor la atelierele CFR-Ga- laţi, umbla tot timpul în uniformă, cu mîinile înfundate în buzunarele adinei ale pantalonilor. Tot timpul se plimba prin fabrică şi nici nu ştiai de unde apărea şi de unde te urmărise la muncă. Fiind un bun cunoscător al meseriilor tehnice, iar

noi simpli ucenici, nu era de mirare să ne surprindă, ori de cîte ori îi convenea, că am greşit.

— Ce faci, banditule ? Ce faci ? Sabotaj ? Nu-ţi dai seama că ai distrus materialul preţios al poporului ?

în cele mai dese cazuri te alegeai cu cîteva palme peste faţă şi cîţiva pumni în cap, dar nu era exclus să ţi se întocmească şi un proces-verbal de degradare a materialului şi să semnezi săptămînal imputaţiile calculate, care se retrăgeau din banii pe care îi cîştigaserăm la Canal cu lacrimi şi sînge după munci grele de cîţiva ani. Banii noştri, la care ţineam şi pe care contam să ne fie folositori în primele săptămîni după eliberare, fuseseră depuşi la C.E.C. în afară de această imputaţie, cînd aceasta depăşea 25 de lei, te alegeai şi cu o zi de carceră şi tăierea porţiei de mîncare, în afară de pîine care rămînea neatinsă de lucrai în fabrică şi făceai norma. La eliberare am fost surprins să aflu trei procese-verbale în loc de două cîte semnasem, reţinîndu-mi-se aproape 100 de lei din cei 700 de lei şi ceva cîţi îi cîştigasem în peste trei ani de muncă la Canal. Am încercat un scurt protest atunci, dar la întrebarea unui plutonier, dacă preferam să am o explicaţie cu «domnul comandant Goiciu», m-am lăsat păgubaş.

Odată Goiciu a stat şi a pîndit un grup de oameni care lucrau la sortarea materialului într-un şopron. Nu ştiu ce nu i-a convenit acelui monstru, că a intrat ca o furtună peste ei, mestecînd înciudat din buzele-i groase, cum îi era ticul.

— Ia staţi toţi drepţi în faţa mea ! Vreau să vă cunosc, puşlamalelor, cine sunteţi şi de ce vă bateţi joc de avutul poporului. Ce meserie ai avut tu afară, căscatule ? îl întrebă pe primul din rînd.

— Să trăiţi, domnule comandant, eu sunt ţăran, răspunse omul.

— Hm, ţăran ? Dar tu, urdurosule ?

■—• Să trăiţi, domnule comandant, şi eu sunt ţăran.

— Hm, hm, făcu nemulţumit Goiciu. Dar tu, slăbănogule ? continuă el.

■—• Să trăiţi, domnule comandant, şi eu sunt ţăran sărac, dintre aceia cari am lucrat în arendă pămîntul în sat la mine.

— Bă bandiţilor, bă, toţi ziceţi că aţi fost ţărani ?, urlă el ca un apucat. Dar pentru cine am adus noi fericirea, bă, nu pentru muncitori şi ţărani ? Şi voi aţi îndrăznit să vă ridicaţi braţul împotriva clasei muncitoare, împotriva partidului care v-a dat pămînt şi libertate şi pîine şi o viaţă mai bună ? Ah,

mama dumnezeilor voştri de vipere şi duşmani ai poporului, cutre blestemate ce sunteţi, asta vă este recunoştinţa ?

Cu vorbele încă în gură, mestecîndu-le laolaltă cu saliva şi buzele, a năvălit cu pumnii şi cizmele peste bieţii oameni, trîn- tindu-i la pămînt ca pe nişte păpuşi de cîrpă, călcîndu-i în

picioare ca pe nişte obiele, scuipînd peste ei şi urlînd din ce în ce mai turbat, ca şi cînd ar fi fost scos din minţi.

— Ce v-au dat vouă boierii, bă ? Gloanţe şi gropi în 1907. Partidul v-a dat pămînt, bă, şi libertate, bă, şi fericire, bă ! Şi voi toţi v-aţi ridicat cu puşca şi ghioaga în contra partidului şi a tovarăşului Gheorghe Gheorghiu-Dej ?

Şi iarăşi trecea cu cişmele lui grele peste trupurile oamenilor liberi şi fericiţi, ţipînd cît îl lua gura lui mare, nedîndu-şi seama că ţăranii români nu erau liberi să mai meargă nici după şura loi' pentru necesităţi, fără control, şi că sub picioarele lui el apăsa martirii cauzei sfinte pe care el o profana, împreună cu partidul său tiranic.

* * * ' •

Mîncarea era mai mult decît mizerabilă. Cînd a sosit toamna, au intrat în curtea închisorii zeci de care trase de boi din care au fost descărcate mii şi mii de căpăţîni de varză. O parte din varză a fost aleasă pentru conservare, iar altă parte a fost repartizată la bticătărie pentru uz imediat. Am mîncat una şi aceeaşi mîncare peste şase luni, varză şi numai varză fiartă în apă cu cîteva fire de arpacaş. Efectiv, ne ţineau pe picioare numai cele 350 de grame de pîine cît ne era raţia zilnică, plus o felioară de mămăligă. Cînd nu făceam norma, şi aceasta era regula, deoarece numai rareori o făceam, pîinea ni se înjumătăţea, iar bucata care ni se lua era dată acelora care îşi făceau sau depăşeau norma de producţie.

Am avut discuţii aprige cu aceia care acceptau pîinea sustrasă de la acei nenorociţi care nu puteau munci conform standardelor de exploatare a închisorii.

— Domnule Heu, am zis eu unuia dintre alţii (un tînăr avocat venit cu mine de la Canal}, de ce nu refuzi dumneata pîinea care se ia de la oamenii care nu-şi pot face norma ? Nu ţi se pare că sileşti indirect oamenii la eforturi supraumane şi la dărîmarea biologică ?

Teofil Heu, socotit la Canal în spuma tineretului naţional- ţărănist, era un individ inteligent, cu minte ageră, dar lacom, cînd era vorba de mîncare. Era din Iaşi şi, cu toate că avuseserăm dese discuţii politice în contradictoriu (el susţinând, cu alţi tineri ţărănişti, de altfel, că numai SUA şi Anglia ne vor putea salva din ghearele Moscovei ; eu fiind de altă părere, că numai o Europă unită, reînarmată, va mai

putea să facă ordine la noi acasă şi chiar în lume), ne socoteam buni prieteni, permiţîn-

au-ne discuţii absolut periculoase în interiorul unei închisori sau lagăr de muncă.

De data aceasta, Teofil Heu s-a uitat lung la mine, schiţînd un zîmbet vag cu o undă de ironie, pentru că nici eu nu-mi făceam norma, şi mi-a spus oarecum evaziv :

— Dacă nu o iau eu, o ia altul. Şi ce-mi serveşte mie această fereală ?

— Serveşte enorm cauzei noastre, am zis eu. Dacă dumneata nu iei, dacă dumneata sfătuieşti pe altul să nu ia, şi aşa mai departe, administraţia va fi dejucată în şantajul ei şi în acţiunile criminale favorizate de dumneata şi alţii ca dumneata.

Teofil Heu a început să mă ocolească din acea zi, precum şi mulţi alţii din acest fel de deţinuţi uşor coruptibili, cărora eu nu m-am ferit să le reproşez conduita reprobabilă.

Trebuie să menţionez că au fost alţi deţinuţi care îşi făceau normele obişnuit (şi eu am ajuns curînd să mi-o fac) şi care, cînd li se dădea bucata de pîine a altuia o lua, dar imediat urmăreau victima de la care se sus-trăsese şi i-o restituia în mod discret. Dintre aceştia amintesc doar pe Paraschiv Uţă, fost agent al serviciului de informaţie din guvernul Antonescu, un tînăr firav cu ochii albaştri, slab ca un schelet, dar de o prestanţă etică rar atinsă de alţii la Canal sau în închisoare. Paraschiv Uţă lucrase după 1944 şi pentru fratele meu Nicolae Cârja în colectarea unor informaţii utile misiunii sale.

Eu am fost pus să lucrez la strung. Operaţia pe care o aveam de executat era de a rotunji materialul brut, venit de la fierărie şi cuptoare, în scopul ca piesele pe care eu le prelucram să poată fi trecute la mîna a doua, lăcătuşerie şi polizare. Lucram intens şi într-o oarecare măsură, m-am surprins că strungul a fost una dintre muncile care, aş putea spune, mi-au plăcut mai mult ca oricare alta la care am fost pus să muncesc în cariera mea de rob.

Mă distra la strung desfăşurarea şpanului cald care se în- virtejea ca o floare cînd apăsam cuţitul mai tare sau, alteori, cînd se învolbura violet şi albăstrui ca o suită de petale de cîmp, ca apoi să pălească imediat. în acel joc feeric de culori incandescente, pe care numai febra metalelor le poate da, am creat în minte un poem de peste două sute de strofe, fără creion, fără hîrtie. Era o lume pe care metalele mi-o deschideau în mod miraculos.

Avusesem o comandă enormă de sule, cu aproape un

sfert de milion de piese. Trebuia să producem sule drepte pentru pingelit şi sule încîrligate pentru cusut curelele şi căputele. Cred că nu a fost pantofar din România să nu fi lucrat cu cel puţin o sulă dintre acelea care au trecut prin mina mea, în procesul iniţial de prelucrare. După mine, alţi deţinuţi trebuiau să pilească piesele, strîngîndu-le în menghină să le facă muchii sau să le şlefuiască la polizor şi să le dea la perie. Alţii, apoi, le prezentau dispecerului de calitate, pentru a trece la numărătoare şi împachetat.

Am coborît odată la atelierul vecin fierăriei de unde îmi aduceam materia prima într-o lădiţă de lemn. Cînd am ajuns în atelierul de jucării, prin care îmi era drumul, aproape că am răsturnat un moşneag pe care nu-l observasem în graba trecerii mele. Omul stătea aplecat peste două rotiţe mici aşezate deasupra unei osii înguste, construite în mod special, conform învirtirii căreia două păsărele albastre din lemn se înclinau alternativ una în faţa alteia, în salut graţios, pe măsura înaintării rotiţelor. în acel timp de încercare, se pare că era undeva un defect de funcţionare oarecare, deoarece păsărelele nu executau jocul cuvenit.

— lartă-mă, te rog, i-am cerut eu scuze omului care se ferise repede din faţa mea, cînd l-am atins uşor cu genunchiul în graba ooborîrii scărilor.

—Nu face nimic, zise omul cu voce joasă, înălţînd spre mine doi ochi înecaţi în lacrimi. Nu face nimic, fiul meu, fiecare trebuie să muncim aici şi nipi unul nu umblăm degeaba.

— Eşti cumva bolnav, uncheaşule ? l-am întrebat eu, văzînd cum din ochii stinşi şi scăzuţi ai bietului moşneag se prelingeau boabe de lacrimi peste faţa lui zbîrcită.

— Da, sunt bolnav, fiule. Dar nu de o boală de care te gîndeşti dumneata. Sunt bolnav de aleanul inimii. Azi este ajunul Crăciunului şi mă gîndesc la nepoţii mei, cum s-ar juca şi ei cu o comedie ca asta şi cum aş sta eu cu baba mea să-i privim. Oare or avea cel puţin o bucată de pîine acum, nu o jucărie de la Moş Crăciun ?

M-am lipit cu spatele de perete şi am închis pentru un minut ochii. Eram din nou în pragul altui Crăciun. Şi eu tot în temniţă ! Al cincilea Crăciun în surghiun. Cînd mi-am deschis ochii, bătrînelul trăgea cu aceeaşi stăruinţă rotiţele cu păsărelele lui albastre, căutînd defectul pe cane nu-l vedea din cauza lacrimilor care îi picurau grele peste amintiri. Doar era Crăciunul, şi pentru cei de-a casă, şi pentru cei din

temniţe, şi fiecare aveam lacrimile noastre amare, şi nu ale bucuriei de odinioară.

Iarna anului 1953—1954 a fost o iarnă grea, de pomină, pentru întreaga ţară. într-o după masă, spre seară, a început să ningă din greu şi omătul a căzut fără de încetare peste noapte şi a căzut şi în ziua următoare şi apoi a mai căzut şi în cealaltă zi ca să fie din belşug. Nimeni din ţară nu-şi aducea aminte să mai fi avut vreodată atîta zăpadă şi să fi văzut înălţarea nămeţilor pînă în apropierea streaşinilor caselor, blocînd străzile în oraşe, troienind uliţele satelor, oprind trenurile şi înecînd drumurile ţării.

La Gherla, nouă ne-a fost dat să vedem acea iarnă spectaculoasă prin gratiile ferestrelor celulelor. Zăpada a ajuns la înălţimea gardurilor împrejmuitoare şi ni se părea aproape neverosimil să constatăm dispariţia acelor preajme aspre care ne deveniseră odioase. Intr-un anumit sens, ne socoteam mai liberi – aproape liberi – nemaivăzînd acele îngrădiri care se interpuneau între noi şi lume. Am fost foarte bucuros să ies voluntar cînd s-a cerut, să lucrez la deschiderea unor pîrtii spre porţi, spre fabrică şi unde era absolută nevoie de circulaţie. Mă încînta sentimentul nou de a mă înfunda printre nămeţi, să deschid căi noi, să mă autoînşel crezîndu-mă în ograda noastră largă acoperită cu omătul pe care îl rîneam să ne facem poteci în copilăria noastră.

Am fost reţinuţi pentru două zile în celule, pînă cînd s-au asigurat posibilităţile de circulaţie dintre închisoare şi atelierele fabricii.

Lucram în schimbul de noapte, la strung. Administraţia concentrase deţinuţi! în celule după criteriul apartenenţei lor la un atelier sau altul, şi apoi, unde era posibil, plasînd în aceeaşi celulă oamenii unei echipe de muncă sau ai mai multora, dacă permitea spaţiul. Eu mă nimerisem să fiu cu încă opt oameni, dintre care şapte lucram la strungărie şi unul la matriţerie, un om admirabil, loan Marinescu, o fiinţă de o bunătate fără de seamăn, care robea încontinuu de pe timpul generalului Ion Antonescu, deci, atunci la acea dată, de peste doisprezece ani. Şeful nostru de tură era un student, Gavrilă Crăciunescu, un element reeducat la Piteşti, fost în statul major al lui Alexandru Pop, la Gherla şi, în vremea despre care vorbesc, unul dintre studenţii reeducaţi de cea mai mare faimă rămaşi încă în acest penitenciar.

Crăciunescu era un tînăr prematur îmbătrînit, scund, plecat puţin de spate, cu o privire vie, inteligentă, taciturn şi cu un extrem de dezvoltat sistem de

observaţie, de felină, care cred că era rezultatul grelelor încercări la care a fost supus pînă la înfrângerea lui.

Era într-o dimineaţă de iarnă cînd se îngîna ziua cu noaptea şi încă se mai auzeau fîsîind aburii calzi pe conductele din celulă. Era foarte reconfortant şi de-a drepul păcat să te simţi pe prici după o noapte întreagă de trudă diavolească şi să închizi ochii sub impresia imaginată a unui cămin încălzit. Cînd se dădea deşteptarea schimbului nostru la ora unu după masă, celula era rece ca o peşteră şi duhnea de putoarea îmbrăcămintei noastre îmbibată de tot felul de uleiuri.

Nu cred că aţipisem complet, cînd am auzit pe Crăciunescu gemînd îngrozitor. Apoi, deodată, a început să se svîrcolească, să dea din picioare, şi să se prindă cu mîinile de gît, să se retragă cu capul tot mai mult spre peretele în partea căruia ne era căpătîiul. Omul, se părea, era în zbuciumul unui coşmar înfricoşător, după cum îi vedeam crispările feţei şi convulsiunile disperate ale fiinţei şi îi auzeam horcăiturile profunde şi des- nădăjduitoare.

Mai mulţi oameni de pe prici s-au ridicat în capul oaselor şi priveau cu ochii îngroziţi spre omul care se lupta cu spaimele.

Deoarece eu dormeam alăturea de el, i-am pus mîna pe frunte, apoi, pentru că nu mă simţea, i-am luat umerii între braţele mele, l-am scuturat zdravăn de mai multe ori şi abia am reuşit să-l trezesc.

Crăciunescu a deschis ochii mari, a rămas pentru o clipă holbat, ca şi cînd ar fi venit de pe altă lume, şi-a strîns cu putere maxilarele, scrîşnindu-şi dinţii, s-a lovit cu o palmă peste frunte şi apoi, de abia, s-a ridicat desmeticit pe şezut.

— Calmează-te, i-am spus eu. Trebuie să fi avut un coşmar.

— Chiar un coşmar şi încă ce coşmar, zise el. Nu aş mai dori să mai am în viaţa mea un al doilea coşmar chinuitor ca acesta. Se făcea că dinspre picioare începuse să se urce pe mine dracul. Avea forma unui bivol. Era extrem de greu şi cum se urca treptat pe mine, tot mai mult şi mai insuportabil simţeam cum mă strivea, prin apăsarea lui enormă. Am început să-mi pierd respiraţia (Crăciunescu era tuberculos, n.n.). Şi ochii lui, ochii acelui drac ! Mă cutremur. Cum se uita la mine şi mă pătrundeau flăcările ochilor lui ! Ah, de-aş reuşi să-l uit. Doamne, Doamne, făcu el şi se întoarse cu faţa palidă spre perete.

Strania întîmplare ne-a impresionat profund pe toţi. Fiecare dintre noi eram conştienţi asupra genezei unui astfel de coşmar, al unui om care a fost victimă, care a fost martor şi apoi aprig prigonitor în reeducare. Şi cîţi tineri şi cîţi vîrstnici, care au trecut prin golgota încercărilor supreme, nu au trăit aceste coşmare, cînd conştiinţele lor nu şi-au mai putut afla liniştea, după ce au fost turburate prin sistemul crimei organizate în penitenciare şi lagăre de către agenţii unui regim sfidător al valorii umane intrinseci, precum şi al omului însuşi ca o unitate bio-socială.

Coşmarul lui Crăciunescu a fost numai aspectul minim şi întîmplător al unor procese psihice niciodată sfîrşite, pe care regimul închisorilor din marea ocnă a României le-au pus în mişcare perpetuă, ucigînd prin această incitare'erosivă a conştiinţelor sufletele oamenilor, în interiorul cărora acestea au operat ca un adevărat cancer în expansiune. Odată cu puterea spirituală, se dărîmau şi trupurile unor făpturi neajutorate, care au căutat odată să se înalţe pentru că au crezut în idealuri umane, şi care nu au dorit nimic mai mult în viaţă decît să fie verigi demne în tradiţia servirii virtuţilor nobile ale unui popor nobil.

3. **Nimeni nu se mai reîntoarce acelaşi**

Timpul cît am stat la Gherla, aproape un an împlinit, a [ost un interval de intensă experienţă introspectivă. De abia acum, la această limitare silită a perspectivelor spaţiale, în care, în ciuda împrejurărilor vitrege, totuşi mai trăiam la Canal cînd vedeam întinderile nesfîrşite ale Mării Negre sau orizonturile cerului, am avut prilejul să intuiesc în mod propriu dimensiunile valorii sale strict umane ale timpului şi spaţiului, ea factori intrinseci ide esenţă umană în definirea omului. Dacă atît timpului cît şi spaţiului le atribuim un oarecare caracter comun propriu tuturor fiinţelor organice – vîrsta şi răspândirea geografică a acestora –, în concepţia mea («necesitatea fiind dezechilibrul determinat de durată» iar «spaţiul fiind condiţia specifică şi unică de îndestulare a unei necesităţi»), aici am reuşit să observ că deosebirea fundamentală dintre regnul animal şi cel uman rezidă în posibilitatea exclusivă de raţionalizare a omului, a acestor

două primordiale dimensiuni biologice. De îndată ce individul pierde sau încetează să mai menţină cunoştinţa timpului şi spaţiului ca nişte categorii conceptuale, el intră în regnul animal, plicticos, obscur, fără orizont de relocaţie metafizică, în prag de abator.

De aceea clopotele bisericuţelor din Gherla, ale căror dangăte pătrundeau pînă în închisoare la noi, nu mă puteau lăsa indiferent în fiecare dimineaţă sau în după amiezile de rugă. Mai era o lume dincolo de ziduri. Tot aşa, apropierea timpului de expirare a pedepsei mă neliniştea într-un mod deosebit, după ce devenise tot mai concretă perspectiva eliberării noastre la termen, luînd act de izolările lunare care se făceau sistematic cu toţi aceia care urmau să se elibereze în cadrul termenului de o lună de zile. Deci, în faţă mai era un orizont nepierdut încă definitiv, mai era o zare de lumină, şi nu numai deşteptarea şi stingerea de la temniţă, ori umplerea gamelei cu ciorbă ne erau sortite de cronometru vital şi relativ echilibru biologic inexorabil. Mai era ceva înainte, metafizic, fizic, concret, care merita efortul suprauman, uneori, de a fi atins.

în ziua cînd nu am mai fost scos la muncă – plutonierul şef de secţie citindu-mi numele din pragul celulei şi ordonîndu-mi să rămîn în celulă la dispoziţia direcţiunii –, am intrat într-o fază tulburătoare.

— «Este oare chiar posibil să mă mai reîntorc acasă ?», mă întrebam pe mine însumi în celula în care am rămas singur. «Oare, continuam solilocul meu, nu voi fi trecut la o altă închisoare, oare nu voi fi implicat într-un alt proces regizat, cum se întîmplă uneori, pe baza altor elemente aflate între timp împotriva mea ?».

Cînd mi-am luat bagajul şi am urmat plutonierul pe scări la vale, la etajul întîi al celularului, la «izolare» (o celulă ultimă separată de restul coridorului printr-un perete de scînduri), îmi venea aproape să leşin sub impulsul unui sentiment de oarecare certitudine că drumul meu ar putea fi spre acasă. Toată lumea din închisoare cunoştea această celulă de izolare prealabilă eliberărilor, şi fiecare dintre noi se uita cu jind spre ea.

— Intră aici !, mi-a zis plutonierul, după ce mi-a descuiat zăvorul celulei 27.

În celulă se mai aflau circa 12-13 oameni ou feţele livide. Cu excepţia bătrînelului Neagu, acela care fusese maltratat de comandantul Goiciu la sosirea noastră în gara Gherla cu un an

înainte, care acum se plimba prin celulă, toţi ceilalţi oameni zăceau întinşi pe paturi cu saltele şi pături. Faptul că.
nici unul dintre aceştia nu s-a sinchisit să se coboare de pe ■ pat cînd s-au auzit cheile răsucindu-se în broască – ceea ce înainte de a ajunge aici constituia o dispoziţiune imperativă diii regulamentul de ordine internă – mi s-a dat o convingere în plus că ajungerea mea în această celulă era un pas spre casă.

Cu puţine excepţii, toţi oamenii pe care i-am aflat aici îmi erau cunoscuţi de la Canal. Mai mult, unu sau doi erau chiar din lotul meu, fiind arestaţi în aceeaşi lună cu mine.

— Mergem acasă, domnule doctor, îmi zise cu voce emoţionată un tînăr electrician din Bucureşti, Nicolae Tomescu.

L-am îmbrăţişat pe acest drag şi curajos tînăr prieten cu care fusesem, pentru un timp, în aceeaşi brigadă la Canal, în care el deţinuse pentru o scurtă perioadă calitatea de şef al unei grupe. Nicolae Tomescu, orfan de mamă din fragedă pruncie, intrase ucenic la un atelier electric la vîrsta de 11 ani şi ajunsese calfă în 1946. Se menţinuse pe o poziţie negativistă împotriva presiunilor membrilor de partid de a-l capta în organizaţiile muncitoreşti, sfidîndu-i ori de cîte ori era solicitat să adere.

— Erau cele mai rele şi inferioare specimene pe care leam cunoscut, mi-a spus el odată. Leneşi şi bîrfitori. Nu socoteam ţă era de onoarea mea să mă subordonez unor puşlamale.

Nicu Tomescu, feciorul plăpînd cu ochii de madonă şi faţa de ascet, la cei 18 ani cîţi îi avea în 1949, crescut la Bucureşti, a iniţiat un grup de rezistenţă în uzină, căruia i-a dat denumirea «Brigada de oţel», al cărui şef a fost el. Toţi cei şapte tineri muncitori temerari au căzut în mîinile securităţii după cîteva luni de activitate, fiind surprinşi într-o adunare cînd plănuiau contrapararea unei ofensive propagandistice a partidului în uzină. Toţi au fost arestaţi şi bătuţi îngrozitor înainte de a fi condamnaţi. Nicolae Torrtescu îşi pierduse auzul aproape complet, fiind bătut mai ales peste cap.

După mine, în aceeaşi zi, au mai fost aduşi cîţiva oameni. Fusesem contrariat de întârzierea scoaterii mele la izolare, deoarece separarea celor care urmau să se elibereze se făcea cu cel puţin trei săptămîni înainte de scadenţa expirării pedepsei. Chiar oamenii care -au fost aduşi după mine aveau peste' trei săptămîni înainte de data eliberării. Eu fusesem • scos la 15 iulie şi, după toate probabilităţile, aşteptam să fiu

eliberat la 27 iulie, cu două zile înainte de data arestării, conform unor termene de grație pe care le cunoșteam din proce-

dura penală, ceea ce s-a respectat de data aceasta. Se mai întîmplaseră cazuri asemănătoare cînd unii oameni au fost reţinuţi la muncă pînă în ultima săptămînă înainte de eliberare, dar aceste cazuri au fost excepţionale. Unii dintre acei oameni, care fuseseră meseriaşi calificaţi, au fost reţinuţi să termine anumite lucrări speciale, ori încă asupra unora nu se hotărîse eliberarea în termen ori, şi aceasta s-a întîmplat deseori, serviciul de informaţie din penitenciar căuta să-i observe pînă în ultima clipă, de nu cumva aceştia luau anumite mesagii de transmis afară sau dacă nu stabileau anumite reţele de colaborare între oamenii rămaşi.

Acele douăsprezece zile pe care le-am petrecut în «celula de eliberare» au fost zile şi nopţi de continuu zbucium. Ziua asistam la plecarea cîte unuia dintre noi, iar noaptea ne zvîr- coleam pe paturi în aşteptarea cutremurătoare în care ne aflam. Vedeam feţele transfigurate ale oamenilor care ieşeau pe uşă cu bocceluţele subţioară care, în unele cazuri, uitau să ne mai adreseze un ultim salut de adio, iar la prag se împiedicau, ca şi cînd nu ar fi trecut peste pragurile temniţelor ani şi ani la rînd, şi în închisoare toate pragurile fiind la fel. Fiecare eliberat ducea cu el un univers al lui şi în inima fiecăruia palpita o dorinţă covîrşitoare de a se afla cît mai cu- rînd afară, în' afara zidurilor temniţei, fără escortă după el, în drum spre casă, să-şi vadă cît de repede posibil pe cei dragi şi locurile din care fusese smuls fără de cruţare şi as- vîrlit în iadul suferinţelor.

— Cea mai mare dorinţă a mea, ne-a mărturisit un ungur care era cu noi, esté ca muierea să-mi facă mintenaş cînd ajung acasă o mămăligă cu tocană de pui, să mă satur. Apoi, oi mai vedea eu şi de altele.

—■ Eu, îşi exprimă părerea un ţăran român de pe Tîrnave, vreau să-mi văd fetiţele sănătoase şi să mă duc apoi cu toţi ai mei sus în vie, să mă satur uitîndu-mă la ei şi să mă îmbăt de aerul curat de pe deal.

—■ Primul lucru pe care îl voi face cînd voi ajunge acasă, de-o fi zi sau de-o fi noapte, este să-mi iau nevasta şi pruncii şi să mă duc cu ei la biserică, să dau mulţumire lui Dumnezeu că m-a scăpat de moarte, ne spuse un ţăran muntean din Munţii Apuseni.

— Un crap la proţap şi un pahar de vin din crama rece, aburind, să-l închin cu familia, aceasta îmi este cea mai

mare dorinţă a mea, zise un învăţător din Dobrogea.

Nici unuia dintre noi nu-i.lipsea vreo dorinţă preeminentă de îndată ce se va fi consumat prima, aceea de a fi ajuns acasă.

Unii, şi cei mai mulţi dintre noi, şi le-au mărturisit o dată sau chiar de mai multe ori. Eu, însă, căutam să mi-o identific cit mai fidel pe-a mea. Foarte curios, mi se învolburau în cap atîtea'şi atîtea ispite, încît mi-a fost de-a dreptul imposibil să mă pronunţ asupra vreuneia dintre ele. Pînă la data aceasta din prag de eliberare, eram mai mult sau mai puţin hotărît asupra a ceea ce voi avea de gînd să fac imediat după ce voi ajunge acasă : să-mi văd biblioteca, să văd ce a mai rămas din ea în cămăruţa mea şi în podul casei. Dar acum, parcă aveam alte îndemnuri, mai precise, mai imediate, mai imperioase, pe care însă, cu toate că le simţeam, nu le puteam numi.

Pre-emoţia omenească este fiorul intelectual incitat de o dorinţă latentă, care închide în ea un anumit calcul rece. Niciodată însă declanşarea afectivă autentică, genuină, nu se întîmplă să se potrivească imaginaţiei creative, de unde derivă ori plenitudinea desăvîrşită a unui sentiment amplu de fericire, ori dezamăgirea fără de limite. Mă mişcăm pe această muchie de cuţit în pragul eliberării ca un acrobat pe o sîrmă a iluziilor, reducîndu-mi cercul interesului imediat, la primul pas. care începea să mi se pară posibil : gara.

* * *

în dimineaţa zilei de 27 iulie 1954, aproximativ la aceeaşi oră 9 cînd se obişnuia să se scoată oamenii pentru eliberarea din ziua respectivă, am auzit mult aşteptata cheie cum se introducea în broasca uşii celulei, apoi cum s-a ridicat bara de siguranţă şi, în fine, cum în cadrul uşii a apărut figura, de acum cunoscută, a unui plutonier major umflat ca o minge, de la serviciul grefei.

— Ion Cârja.

— Prezent, am zis eu.

— la-ţi bagajul şi ieşi din celulă !

în urma mea mai rămîneaU cinci sau şase oameni, ultimii programaţi pentru eliberare între termenele, hotărîte de administraţie, pentru cei din această carantină. Arţi avut timp suficient să le strîng mîna fraţilor care mai rărnîneau şi să-i îmbrăţişez pe fiecare. ,

— Ia-o înainte !, mi-a ordonat agentul temniţei, de îndată ce am ieşit pe coridor.

Vocea grefierului mi s-a părut destul de autoritară, fără nici o nuanţă de bunăvoinţă faţă de un om care şi-a încheiat la zi un mandat exeouţional şi acum urma să fie eliberat.

Cînd eram pe punctul să mă îndrept spre ieşirea din celular, pe ţtnde îmi închipuiam că-mi era drumul normal, grefierul cel umflat rni-a strigat din spate :

— Urcă scările !

Deodată am simţit că mi s-au muiat genunchii şi o disperare de moarte ini-a copleşit sufletul.

«Adică,. am fost înşelat pînă în ultima clipă ? în loc de casă, altă izolare tot în acest infernal celular ?».

Gardianul a observat, pesemne, ezitarea mea, şi de aceea a intervenit cu acelaşi ton al vocii care îi era specific profesional.

— Sileşte pasul şi urcă mai repede !

La nivelul etajului doi am fost îndrumat spre fundul unui coridor unde am dat de o uşă, despre existenţa căreia nu ştiam nimic pînă aici. O văzusem şi înainte, dar îmi închipuiam că corespundea unei magazii a secţiei.

Plutonierul s-a apropiat de uşă şi a bătut cu pumnul lui grei', de două ori. Imediat uşa a fost deschisă de cineva care era în dosul ei şi am intrat direct î<n podul pavilionului în care se aflau TBC-iştii.

—• Condu-l să-şi aleagă bagajul şi apoi îl aduceţi jos la birou, dădu ordin majoiăil gardianului pirpiriu care ne deschise podul.

Bagajele erau aşezate unele peste altele în ordine alfa- • betică. Mi-a luat timp mult şi oboseală destulă pînă ce am dat de lădiţa mea, rătăcită printre celelalte bagaje pline de praf şi îmbîcsite de mirosul greu de naftalină care fusese presărată din greu peste ele.

— Acesta este al meu, am zis eu, după ce am dat de bagaj.

— Dacă nu mai ai altceva nimic în afară de acesta, vino cu el aici, îmi zise gardianul aparent plictisit.

La masa din pod, unde am fost chemat, se mai afla şi un alt gardian, ceva mai în vîrstă. Aici am fost pus să-mi desfac atît bagajul din pod, cît şi cel pe care îl avusesem asupra mea în celulă. Atît unul cît şi celălalt fuseseră percheziţionate pînă acum cu de-amănuntul, în diferite ocazii.

■ Gardienii mi-au răscolit cu oarecare scîrbă toate zdrenţele pe care le aveam, evitînd pe cît era posibil să le atingă.

— Ce-i cu ăsta, mă întrebă unul dintre gardieni, cînd au dat peste portretul meu executat de pictorul Nicolae David la Canal.

— Este un portret al meu, amintire de la Canal, am dat eu explicaţia cerută.

— Asta rămîne aici. Nu ai voie şă scoţi din detenţiune asemenea lucruri, hotărî gardianul mai tînăr, care mă întâmpinase la uşa podului.

— Acest tablou nu-l las aici, pentru că este al meu şi a treput prin mai multe percheziţii pînă aici, la Canal şi la Gherla, şi nimeni nu mi-a zis încă să-l abandonez.

— Nu interesează ce s-a petrecut pînă aici, insistă gardianul. Ordinul este să nu scoţi decît lucrurile strict personale din închisoare, acelea care figurează pe inventarul admis deţinutului, or, nu ai' să afli niciunde scris că deţinutul poate să aibă fotografia sau tabloul personal la el.

—• Acesta este un obiect strict personal şi la acest tablou nu voi renunţa, am zis eu cu voce categorică, subit decis să-mi apăr acea amintire unică, înfruntând orice risc, prinzînd sensul că eliberarea mea era iminentă.

Tabloul a fost pus deoparte. Au mai fost puse alături de tablou nişte pietricele colorate aflate la Cernavodă şi o custură confecţionată dintr-o potcoavă ruptă de bocanc cu care îmi tăiam pîinea şi unghiile.

— Aceste lucruri trebuie să fie văzute la grefă şi acolo se va hotărî dacă poţi să le iei cu dumneata sau nu, zise gardianul cel tînăr.

Gardianul vîrstnic m-a luat în primire şi m-a condus la biroul de eliberare. Mi s-a părut că omul care mă escorta era un individ mai blajin şi nu atât de încarnat să aplice litera legii cu orice preţ. Şi nu m-am înşelat.

. – De unde eşti ?, mă întrebă el în timp ce coboram scările din pod.

— De la Turda, am zis eu.

Omul se opri o clipă, mă privi de sus în jos, ochii îi trădară o tresărire scurtă, şi-mi zise pe neaşteptate :

—- Pune portretul şi celelalte lucruri în lădiţă şi mergi sănătos la Sînmihai. (n.n. Sînmihai era numirea maghiară a comunei mele Mihai Viteazul).

Nu-l recunoscusem pe gardian, dar apărea ca sigur că el mă ştia de undeva, precum şi despre familia mea avea cu-

noştinţă din. felul cum se exprimase, altfel neputînd să-mi explic comportamentul său.

— I s-a făcut percheziţia ?, întrebă un. căpitan, în clipa cînd am intrat într-un birou larg, pe uşa căruia am citit «grefa»-.

— Este în. regulă, domnule căpitan, raportă gardianul, ducîndu-şi mina la cozorocul chipiului.

— Poţi pleca, îi zise căpitanul.

Am fost identificat sumar de căpitanul respectiv, un om spin cu ochii gălbejiţi de fumător pasionat şi faţă obosită.

— Azi te vei elibera, domnule Cârja. Va trebui să te conformezi unor dispoziţiuni ulterioare, între care aceea de a nu divulga nimănui şi sub nici o formă tratamentul pe care l-ai avut în detenţiune. De asemenea, eşti susceptibil de a fi pedepsit penal, de nu vei respecta păstrarea secretelor pe care le cunoşti din viaţa penitenciarelor şi coloniilor de muncă, precum şi numele oamenilor –, din administraţie sau lumea deţinuţilor pe care îi cunoşti.

Mi s-au întins două coli tipărite foarte mărunt, la începutul unora dintre paragrafe puţind să disting numerele unor articole de cod penal, cod al justiţiei militare etc., precum şi un stilograf.

Am semnat fără să citesc interdicţiile prescrise, fiind conştient că tot ceea ce aveam în faţă nu erau decît anumite formalităţi de intimidare a deţinuţilor pe cale de eliberare, neexistind în drept nici o incriminare prevăzută pentru încălcarea avertizărilor care mi se comunicau oficial.

— Veţi merge acum la CEC să vă luaţi banii de care aveţi nevoie de transport pînă acasă. Aici vă este carnetul de depuneri, După aceea veţi trece pe la Securitatea locală, pentru îndeplinirea ultimelor formalităţi.

Un gardian mărunt şi foarte negru, de bună seamă ţigan, mă aştepta la uşă.

Mi-am luat bagajul în ambele mîini, aşezîndu-mi paltonul ferfeniţă peste un umăr, şi am păşit afară din biroul căpitanului. Foarte curînd am dat în plină stradă.

Era o zi caldă, înăbuşitoare de iulie. Cu toate că eram îmbrăcat cu jacheta şi încărcat cu bagajele care, chiar dacă nu cîntăreau prea mult, pentru posibilităţile mele fizice apăsau destul de mult şi destul de greu, am avut impresia că eram renăscut. Păşeam alături de gardianul însoţitor, la oblîn- cul căruia bălăngănea un pistol de calibru enorm comparativ cu purtătorul său. Gardianul nu a schimbat un

singur cuvînt

cu mine pe tot drumul cu excepţia unor foarte scurte indicaţii pe care mi Ife dădea. îmi comanda, de pildă, să trec de la o stradă la alta, să merg prin umbra teilor şi castanilor şi nu pe lingă pereţii încinşi, să apuc pe o anumită stradă şi să incerc să salut pe oricine ar fi să-mi iasă în faţă – , rudenie sau cunoscut.

Treceam tocmai pe o străduţă îngustă, cum sunt toate, de altfel, la Gherla, în afară de aceea centrală, care era ceva mai largă şi pavată, cînd în faţa noastră a apărut pălăria cu boruri largi a prim-pretorului loan Bărbosu, la acea dată funcţionar la sfatul popular al oraşului Gherla, de unde înainte fusese subprefect al judeţului cu reşedinţa Dej. Acesta, în afară de faptul că-şi avusese birourile administrative în casa noastră din Mihai Viteazul, reşedinţa plasei, uneori şi destul de deseori a şi stat peste noapte la noi sau la cumnatul meu pretorul Octavian Costea. în acele timpuri, pretorul loan Băr- bosu părea un om foarte blînd şi afectuos cu toată lumea. Pretorul, greoi la făptură şi încet la pas, mergea anevoios (mai anevoios decît îl ştiam cu ani în urmă), şi-şi ştergea cu zor sudoarea de pe frunte, ridicîndu-şi pălăria de pai colorat. De îndată ce şi fiul său fusese arestat şi de îndată ce la Gherla scene ca acestea, cînd un deţinut era condus de către un gardian al penitenciarului pe stradă deveniseră scene foarte obişnuite şi chiar banale, acesta nu a avut nici cea mai mică curiozitate să se uite spre mine cînd am trecut pe lîngă el.

—■ Intră aici, mi-a zis gardianul, oprindu-se în faţa unei clădiri scunde pe care strălucea albastră firma CEC. De cîţi bani ai nevoie ?

— Nu ştiu cît costă biletul de tren pînă la Turda şi nici nu ştiu ce posibilităţi de transport am de acolo, în continuare, pînă la mine în sat.

(După atîţia ani de robie şi exploatare cruntă, regimul nu plătea nici cel puţin transportul spre casă oamenilor care ajunseseră răspîndiţi prin toate părţile ţării, fără voia lor şi fără de bani.)

Gardianul tuciuriu a schimbat cîteva cuvinte cu un funcţionar de la CEC şi apoi s-a întors spre mine.

— Biletul de tren, clasa a IlI-a costă 35 de lei. Cu acce- leratul, 47 de lei pînă la Câmpia Turzii. De acolo trebuie să iei un alt tren personal, aproximativ 3 lei.

— Am nevoie de o sută de lei, am zis eu.

Am ieşit curînd de la CEC şi am trecut printr-o străduţă năpădită de umbre grele, printre nişte case largi, în faţa cerora se zbenguiau grupuri vesele de copii zburdalnici.

Securitatea funcţiona într-o clădire care, mi s-a părut mie, fusese înainte oficiu poştal; o construcţie de -cărămidă lată, vopsită galben, cu trei ferestre ridicate deasupra străzii, iar la intrare cu o poartă înaltă de cîţiva metri, în cadru de zid, lipit de care se afla o portiţă îngustă şi în spatele căreia se afla un, gang acoperit cu ţiglă, din care se intra în birouri. Un soldat din. ghereta de la intrare ne-a deschis uşiţa de lemn. Gardianul mi-a spus să mă aşez pe lădiţă şi să-l aştept. După cîteva minute a ieşit, înfundîndu-şi în buzunarele pantalonilor nişte hîrtii, şi mi-a spus că din clipa aceea eu depindeam numai de securitate. Fără nici o altă formalitate, a ieşit pe portiţa îngustă, iar eu am rămas în aşteptare. Din nou am. fost răscolit de tot felul de gînduri, aşa cum se întâmplă cu orice deţinut din întreaga lume cînd se află în pragul eliberării.

După aproximativ o jumătate de oră am fost introdus într-un birou scund, unde am dat peste o femeie foarte tî- nără, blondă, care stătea în dosul unei maşini de scris şi care m-a întîmpinat cu un zîmbet fermecător, încît aproape că m-am intimidat în atitudinea şi cuvintele pe care a trebuit să le rostesc. Era primul zîmbet al unei femei pe care îl vedeam după cinci ani.

— Sunteţi născut în America, domnule doctor ?, fu prima ei întrebare.

—• întocmai, am atestat eu sec, puţin consternat de această întrebare curioasă şi curtenitoare, în acelaşi timp.

•— Of, făcu ea, cu oarecare surpriză interjecţională, dar şi încîntătoare în acelaşi timp. Şi sunteţi căsătorit aici ?

— Nu sunt căsătorit, deoarece abia îmi terminasem studiile universitare, cînd am fost arestat şi condamnat.

— Vai, ce păcat de viaţa dumneavoastră. Desigur, vă bucuraţi că plecaţi acasă ?

M-am uitat lung la fată şi nu am aflat nici un cuvîn.t să-i răspund. Nu înţelegeam sensul întrebărilor ei care mi se păreau de o oarecare subtilitate. Femeia, care avea nişte ochi extrem de calzi şi unduiţi de boarea unui anumit lirism asupra naturii căruia nu mă puteam hotărî să-l definesc, un păr minunat, vaporos, deasupra unui bust mai mult în îndrăzneaţă dezvoltare decît împlinit, mi s-a părut mai mult naivă în conversaţia ei cu mine decît vicleană.

'■— Domnul locotenent care trebuie să vă vadă înainte de

eliberare va veni curînd, după cîte mi-a spus. Eu va trebui să vă iau anumite date ca să fie totul terminat cînd soseşte,, ca să nu mai pierdeţi timpul.

Femeia m-a întrebat cu multă deferenţă şi curiozitate asupra datelor care îi erau- necesare umplerii formularelor respective şi, ori de cîte ori cerea vreo lămurire suplimentară, ochii ei scînteiau de o curiozitate neobişnuită.

— Doriţi, desigur, să plecaţi în America, acum după ce veţi fi eliberat ?

— Altceva nu văd ce-aş avea de făcut în România, după arestarea mea. Sunt un om stigmatizat de regim. Este singura mea cale de viaţă viitoare.

— Oh, făcu fata extaziată. Poate că nu. Poate că şi aici vâ veţi afla fericirea. Dar, ştiţi, zise ea rar, cît aş dori şi eu să pot pleca odată în străinătate. E un vis, probabil, al ori- ®ărui om.

Deoarece ofiţerul biroului însărcinat cu eliberarea deţinuţilor a întârziat să vină în timp, femeia m-a rugat să aştept din nou pe gang.

— Eu am timpul programat pentru masă, mi-a zis ea cu voce afectuoasă. Dumneavoastră nu veţi putea sta în acest birou singur, fără supraveghere, cum îmi închipui că bănuiţi.

Am stat pe gang peste o oră, după care timp, a sosit secretara prima din oraş şi, după un scurt interval, a apărut şi ofiţerul pe care îl aşteptam ca să-mi semneze actul de eliberare.

— Veţi preda această adeverinţă de eliberare la miliţia locală din Mihai Viteazul, -ă doua zi după ce ajungeţi acasă, îmi zise ofiţerul, un bărbat voinic, mustăcios. Acum, drum bun, şi feriţi-vâ de a mai ajunge pe la noi în asemenea condiţii.

•

Secretara a ţinut să mă informeze asupra mersurilor trenurilor şi a drumului pe care îl aveam de urmat pînă la gară.

— Luaţi acceleratul de două, îmi zise ea. Ajungeţi la gară în cel mult douăzeci de minute. Acum este de abia unu şi douăzeci.

Am salutat ofiţerul şi mi-am înclinat capul în faţa femeii. Ea mi-a surîs graţios şi m-a însoţit pînă la poartă.

— Este o formalitate a noastră ca în asemenea ocazii să fiţi condus pînă la poartă pentru a anunţa acolo că sunteţi liber

Am luat de la ea zîmbetul ei tînăr, din pragul porţii securităţii, cu care păşeam din nou în libertate. Dar nu ştiu de ce, cu toate că acel zîmbet mi s-a părut sincer în oglindirea

interesului pe care femeia mi-l acorda, o oroare profundă şi o revoltă de moarte s-au ridicat în mine ca un năduf, cînd coboram strada întortocheată. înspre gară. Ani încercat să uit imediat ipocrizia crasă de care îmi dădeam seama, o dată în plus, că a prins sub pojghiţa ei ţara" noastră şi că aceasta s-a instaurat deplin suverană în instituţiile create de regim, ca produse care nu corespundeau cu nimic tradiţiei neamului românesc. în nici un caz, instituţiile create de regim nu se încadrau dorinţelor sau instinctelor fundamentale ale naturii omeneşti, aşa cum oricare instituţie şi stabiliment public este legitimat generic de către psiho-sociologi de talie universală cum au fost Ward, Small ori Mac Dougall. Securitatea era şi este un hibrid ucigător al genuităţii neamului nostru, un oficiu al spaimei şi ameninţării continui, de sub imperiul căruia nimeni nu putea să ajungă la ceea ce este- sacru pentru oricare persoană : libertatea individuală şi respectul demnităţii umane.

Mă aflam pe punctul crucial de trecere din lumea suferinţelor inimaginabile şi- a crimei pe o altă scenă, unde mă îndoiam dacă aveam talentul minim de a juca rolul de manechin, în baza căruia să-mi cîştig pîinea cea de toate zilele.

.* * *

O băcănie de la colţul străzii din apropierea gării m-a ispitit să intru să-mi cumpăr o franzelă şi un sfert de kg de salam, bunătăţi după care jinduiam de ani de zile. Nu mîncasem nimic toată ziua şi mă gîndeam să mă fortific cît de cît pentru întîmpinarea situaţiilor -noi care îmi apăreau în faţă şi a unor procese psihologice extrem de delicate cu care aveam să mă confrunt în acea zi. Am devorat salamul delicios şi pîinea albă şi puhavă ca spuma, stînd pe marginea unui şanţ din apropierea staţiei.

Cînd m-am ridicat şi aproape să ajung pe peron, am văzut cum pleca acceleratul de Cluj din gară, lăsînd după' el un curent rece .de aer şi praful răscolit cu miros de cărbune dintre linii.

Mi-am luat bilet pentru trenul următor, un personal programat pentru ora patru. în acest timp m-am plimbat pe peronul gării pustii, prin sala de aşteptare, am citit avid toate notele afişate pe panouri şi un ziar de-al partidului publicat la Cluj, pe care l-am aflat abandonat pe o bqncă. Iia un moment dat a apărut în apropierea mea un cetăţean curios : purta o

cămaşă de stambă deschisă la gît, pantaloni negri susţinuţi de o pereche de bretele late, după moda veche a intelectualilor ardeleni, în picioare avea nişte ghete uzate, întregi, iar pe capul cărunt avea o pălărie de fetru cu borurile clăpăuge. Faţa îi era adine ridată, purta ochelari cu rame de metal, de dascăl. Omul s-a plimbat de mai multe ori de-a lungul peronului, a trecut de două ori pe lîngă mine cu intenţia vădită de a intra în vorbă. Pînă la urmă şi-a cîştigat curajul de care avea nevoie, s-a oprit în faţa mea şi m-a întrebat dacă mă eliberasem de la penitenciarul Gherla în acea zi.

— întocmai, am zis eu laconic.

Cu toate că era evident că nu doream să susţin nici o discuţie cu el, omul nu s-a dat bătut. îmi punea fel de fel de întrebări, fiind interesat, mai cu seamă, de-a afla cîţi deţinuţi se mai aflau în închisoare, dacă ştiam ceva nume de intelectuali şi oameni politici, întrucât, îmi zise el, ar dori să ştie dacă unii dintre prietenii săi nu se aflau cumva închişi aici.

•—■ îmi pare rău, domnule, i-am zis eu scurt, dar eu nu pot să vă dau nici o informaţie de acest fel. Întîi de toate, în aceste ceasuri, eu nu mă pot concentra decît asupra unor probleme care îmi sunt strict personale.

— Am fost director de şcoală, vă rog să aveţi încredere în mine. Eu nu sunt dintre aceia... Eu ştiu că vă este teamă să răspundeţi întrebărilor mele, dar nu este cazul. Uitaţi, vă . dau numele meu şi şcoala unde am funcţionat o viaţă întreagă.

—- Nu mă interesează nici numele şi nici şcoala dumneavoastră.- V-aş fi recunoscător dacă v-aţi vedea de treburile dumneavoastră şi pe mine să mă lăsaţi în pace.

Omul s-a îndepărtat încet de lîngă mine, contrariat şi nemulţumit, s-a mai învîrtit prin staţie, mi-a mai aruncat o vorbă-două, apoi a dispărut pentru cîteva minute ca să se reîntoarcă cu un pacheţel cu alimente şi o sticlă de vin.

Orice încercare de apropiere a acestui individ a eşuat. Era. posibil ca omul să fi fost de bună credinţă. Dar, după cinci ani de lipsă a mea, nu aveam de unde şti pînă unde a intrat putreziciunea în oameni şi eum a mai evoluat organizarea reţelei de informatori ai securităţii. Era cert că omul mă urmărea îndeaproape şi cînd m-am îndepărtat de staţie ca să văd carele încărcate cu grîu care veneau de pe hotar, s-a apropiat din nou de mine ca să-mi spună :

— Aştia sunt colectivişti. În Gherla s-au înfiinţat un colectiv agricol şi o întovărăşire agricolă.

Am tăcut din gură şi am fost foarte fericit cînd am văzut intrînd în gară trenul do Copşa Mică, cu care trebuia să plec.

M-am urcat întîmplător într-un vagon şi, pentru că era supraaglomerat, mi-am aşezat lucrurile în săliţa de lingă uşă şi m-am rezemat de uscior. în vagon era mare animaţie. Era cald, înăbuşitor, ferestrele erau deschise, totuşi aerul nu se primenea suficient de frecvent ca să se simtă prospeţimea parfumului cîmpului. în plus, în această aglomeraţie, cei mai mulţi călători din vagon fumau tutun ordinar, tabac ieftin de la băcănii, insuficient fermentat şi uscat.

Deodată atenţia mi-a fost capturată de două teze care se discutau pe cele două laturi ale vagonului, din imediata mea apropiere. Un bărbat robust, cu ochelarii încălecaţi pe un nas lung şi subţire, cu părul rar pieptănat peste cap, vorbea cu patos despre avantajele colectivizărilor agricole, iar, de pe cealaltă -bancă, un bărbat îmbrăcat modest, cu haina mototolită şi ochii profetici, dezvolta o teză a salvării din Biblie, dovedindu-şi învăţătura cu cartea sfîntă în mină. Ambii vorbitori monopolizaseră cel puţin jumătate din atenţiile oamenilor din vagonul, comun, neseparat în compartimente.

Am simţit aproape un şoc cînd am recunoscut în bărbatul cu părul cărunt şi rar dat peste cap, acum propagandist al colectivizărilor, pe un medic dentist din Turda, Valeriu Lupescu, căsătorit cu una dintre fiicelg unui fost plutonier de jandarmi Pogăceanu, din comuna mea. Dentistul ne era bine cunoscut familiei, şi fusese în repetate rînduri în casa noastră spaţioasă, în diferite ocazii sărbătoreşti. Mi-am adus aminte că la data cînd am fost arestat, Valeriu Lupescu era deja înscris în Frontul Plugarilor şi adeziunea lui la acea filială intimă a partidului comunist stîrnise o vie şi aprigă nemulţumire publică în oraş, dar mai ales între intelectuali. Atitudinea sa apărea de-a dreptul scandaloasă şi jignitoare pentru profesioniştii locali între care acesta era notoriu. Fiind cupeste treizeci -de ani mai în vîrstă decît mine, personal nu am avut, niciodată raporturi amicale cu el, în afară de strictă convenienţă,, pe care părinţii mei le menţineau fără deosebire de indivizi, deschizînd uşa oricui care bătea la ea. Dar, după ce a devenit membru al partidului lui Petre Groza, toate uşile pe care intra înainte, inclusiv ale rudeniilor sale, i s-au închis cu desăvîrşire.

— Viitorul este al socialismului, chiar dacă unora nu le convine, perora dentistul, căscînd gura pînă la urechi. Numai prin colectivizare ţăranii îşi vor afla fericirea căutată. Bur-

ghezia satelor v-a adus la sapă de lemn.

Valeriu Lupescu nu a avut niciodată o brazdă de pămînt şi nici o sapă în mînă. Cumnatul lui, avocatul dr. Sebastian Repede, era matadorul partidului naţional-liberal, facţiunea Gheorghe Tătărăscu, la Turda, şi fusese primar adjunct al oraşului pînă în pragul arestării sale, cînd a fost şi el reţinut administrativ pentru un timp.

Sectarul de pe banca vecină demonstra savant, prin enumerare şi citare de versete biblice, că împărăţia lui Dumnezeu pe pămînt era aproape.

— -«Fericit cine citeşte, şi de cei care ascultă cuvintele acestei proorociri, şi păzesc lucrurile scrise în ea ! Căci vremea este aproape !», cuvînta el cu voce patetică la un moment dat, citind din Apocalipsa lui loan.

Mi s-a părut de-a dreptul straniu să aud vorbind pe cineva despre Dumnezeu şi învăţătura Sa în acest tren şi mi s-a părut şi mai straniu să constat că oamenii ascultau cu interes şi la unul, şi la altul dintre cei doi îndrumători ai lumii noi. Mi s-a părut că ultimele cuvinte ale pocăitului au fost ascultate chiar cu mai multă atenţie de către oameni, şi că unii dintre călători chiar s-au înfricoşat de avertismentul dat, după cum le-am observat tresărirea feţelor concentrate.

Stăteam chilug, fără şapcă, pentru că nu aveam una, lîngă uşă, şi ascultam şi priveam avid la acele zeci de feţe de oameni necunoscuţi, majoritatea ţărani, care mergeau în acea zi de marţi cu mărfuri înfundate în desagi şi coşerci la piaţa Clujului pentru a doua zi, miercurea. Deodată privirea mea s-a încrucişat pentru o clipă cu a dentistului Lupescu. A fost ca un şoc electric pentru amîndoi acea încleştare scurtă de întîlnire, neaşteptată pentru nici unul dintre noi. Valeriu Lupescu a avut un moment de perplexitate stînjenitoare, pe care a învins-o imediat, lăsindu-şi bărbia în piept şi începînd să vorbească, automat, ca o flaşnetă, asupra unei alte teme, despre medicina populară şi beneficiile extraordinare care vor reveni oamenilor după socializarea activităţilor medicale şi spitalelor. Incontestabil, canalia mă recunoscuse şi ştia precis atît de unde veneam, cît şi încotro mergeam.

Spre seară am. ajuns la staţia Turda. Am coborit din tren, sub stăpînirea unui tremur uşor de emoţie că mă simţeam din nou în urbea mea. Am ieşit pe peronul îngust din spatele gării să aflu un mijloc de. continuare a drumului spre casă, pînă unde mai aveam încă trei kilometri.

Am văzut o singură trăsură disponibilă, aceea a lui loan

Mărgineanu, pe care îl cunoşteau toţi cetăţenii oraşului, iar eu încă de pe. cînd eram elev de liceu, acesta obişnuind să ne aducă din oraş anumiţi vizitatori. încolo, în afară de această trăsură (înainte fiind peste 30 de trăsuri în oraş), am mai dat • peste două autobuze care transportau pasagerii în interiorul oraşului şi o maşină mică de serviciu public. M-am îndreptat spre maşină, birjarul fiind angajat înainte de a ajunge la el. În clipa cînd m-am opriţ lîngă maşină, am văzut că lingă cabina şoferului se mai afla o pereche de oameni care discutau asupra destinaţiei lor, se pare. Şoferului nu-i convenea propunerea unui drum aproximativ scurt şi nerentabil, cînd avea şi alţi clienţi dintre care să aleagă, şi de aceea şi-a întors capul spre mine.

■— La Mihai Viteazul, am zis eu.

— Bine, zise el imediat, făcîndu-şi, pesemne, un alt calcul. În acest caz, vă voi duce pe dumneavoastră întîi, se adresă el perechii respective, iar pe dumneavoastră vin să vă iau în circa zece minute, îmi spuse el, cîntărindu-mă din privire şi apreciind că nu puteam fi un pasager prea pretenţios, ■după cum arătam. -

M-am uitat peste oraşul pe- care îl regăseam. în acel amurg de vară opulentă, praful fabricii de ciment învăluia bolta ca un fuior lăţos, verzui sub clipirea soarelui în declin, prelun- gindu-se în jos, de-a lungul Arieşului, spre Cîmpia Turzii. Oamenii pe care i-am văzut mişunând pe peron . mi s-au părut nevoiaşi, grăbiţi, preocupaţi de treburi imediate. în cîţeva minute toţi s-au scurs care încotro nemaiaşteptînd reîntoarcerea autobuzelor în care nu încăpuseră, peronul rămînînd pustiu. Un sentiment contradictoriu de bucurie, reticenţă, timiditate, jenă şi zădărnicie m-a cuprins fără de veste, din care am fost trezit de semnalul claxonului şoferului care se reîntorsese şi se oprise la colţul unei magazii de peretele căreia mă rezemasem.

Mi-am aşezat bocceaua şi lădiţa pe canapeaua din' spate a maşinii, un ford vechi, cârpit, plin de gaze în interior. M-am aşezat şi eu alături de ele şi mi-am întins paltonul peste ge- nunchi ca să feresc de vedere crăpăturile pantalonilor rupţi, care au suferit ultima şi definitiva deteriorare la Cîmpia Turzii în gară, cînd am făcut o flexiune de genunchi ceva mai forţată să-mi ridic bagajele în grabă, şi ţesătura a cedat.

— Unde la. Mihai Viteazul ?, mă întrebă şoferul, un băiat tânăr, vioi.

— La Vila Elizabeta, familia Cârja.

Şoferul, care încă nu apăsase pe pedala de pornire, se întoarse spre mine şi din locul lui, repede ca un şurub, mă » întrebă peste spetează : ■

— Sunteţi cumva doctorul, fiul domnului Cârja ?

—• Eu sunt Ion Cârja, am zis mişcat că fusesem identificat.

Ochii şoferului se dilatară, se umplură de lacrimi, îmi luă mîna cu putere, cu intenţia să mi-o sărute, dâr eu însă mi-o retrăsei la timp.

■—• Eu sunt Sandu, nu aveţi de unde mă cunoaşte, deoarece am venit de la munte cu părinţii chiar în anul cînd aţi fost arestat, cînd se vorbea în tot satul numai despre dumneavoastră. Stăm în partea de jos a grădinii dumneavoastră, înspre Arieş. Adică, fosta dumneavoastră grădină. Grădina v-a fost luată de SMT (staţia de maşini şi tractoare, n. n.). Sunt tare fericit, domnule Jani, că am avut norocul să fiu eu acela care să vă văd. primul din sat şi să vă duc acasă.

Inima a început să mi se moaie, slăbănoagă şi buzele sămi tremure. Nu eram încă înmormîntat şi încă mai trăiam în inimile oamenilor. Doream să întreb, of, cît de mult doream !, ce-mi fac părinţii, dacă mai erau în viaţă, dar nu aveam puterea să duc la îndeplinire întrebarea, de teama unui răspuns care ar fi putut să fie .tot atît de neaşteptat de dureros ca acela al deposedării noastre de splendida grădină.

Sandu porni maşina şi curînd coti pe şoseaua naţională, spre cazărmile oraşului de unde drumul o apuca spre munte, spre Mihai Viteazul.

În faţă, cerul apăru mov ca o petală proaspătă de petunie, iar, în despicătura triunghiulară a Cheilor Turzii, am văzut măreţia apusului soarelui sub vraja căruia am trăit toţi anii mei. cu excepţia primilor cinci din SUA unde mă născusem, pînă la arestare. «Mituria» legendelor mele de iubire elegiacă, de tristeţi şi introspecţii, de căutări şi visuri, satul întins ca un şirag de mărgele de pe cîmpia mănoasă a Arieşu- lui, năpădit de verdeaţa pomilor şi mirosul florilor grădinilor, era însăşi tinereţea mea, fascinaţia copilăriei mele. Reîntâlnirea cu această boltă şi această perspectivă complexă de mit şi miracol mi-a produs un fior adine care, nu am înţeles de ce, mi-a determinat o excitaţie ciudată, resimţită mai mult în sistemul meu motor decît lacrimogen. Sandu a simţit destinderea puternică a picioarelor mele cînd i-au atins banca din faţă. Desigur, nu avea de unde cunoaşte resortul intim al destinderii mele, dar, probabil, intuind emoţiile în mrejele cărora

mă aflam, şi-a întors pentru o clipă capul spre mine şi mi-a zis :

—■ Veţi face o mare bucurie bieţilor părinţi, care vă aşteaptă de atîţia ani.

Aceste cuvinte simple cuprindeau în ele totul, tot ceea ce doream să aflu cu atîta disperată voinţă de a şti mai repede dacă părinţii îmi erau încă în viaţă.

«Adică, era adevărat ? Trăiau amîndoi şi în cîteva clipe îi voi vedea ?».

Era aproape din domeniul basmului ce se petrecea atunci •cu mine !

înaintînd prin praful drumului, mă apropiam din ce în ce mai mult de casa noastră. Nimic nu este mai. emoţionant în viaţă decît de a te întoarce iarăşi şi iarăşi acasă. Pe drum am început să recunosc feţe de oameni şi lucrările ogoarelor potrivit anotimpului. Amintirile forţat strangulate au început să se înalţe din abisuri, unele după altele, ca un roi auriu de albine, la urdiniş, în pragul primăverii.

La un moment dat maşina a stopat lîngă poarta casei noastre. Era vremea sosirii vitelor de la păşune. Am fost surprins să văd că în loc să fie deschisă poarta cea mare, cum era obiceiul la această vreme a zilei, era deschisă numai portiţa cea mică.

— Am ajuns, domnule doctor, îmi zise Sandu cu faţa strălucitoare, ca şi cînd el însuşi era în pragul unui triumf. Eu voi intra primul în curte, continuă el, şi voi lua cu mine un bagaj, spre a pregăti sufleteşte pe doamna şi domnul.

Pînă a coborî şi eu din maşină, Sand.; apucase să intre pe portiţă cu lădiţa mea. Eu mi-am luat bocceluţa subţioară •şi, aşa cum mai demult mă reîntorceam de la şcoală, cu inima însă tulburată adînc, de data aceasta, am păşit pragul portiţei cu acoperişul de şindrilă.

Casa părintească apărea ascunsă după perdeaua deasă a firelor verzi de zorele care o împrejmuiau peste zecile de ferestruici ale verandei. Mijea ca o minune de vis şăgalnic printre florile aprinse sau cu nuanţe diluate peste gărduţul intermediar dintre cele două curţi. M-am cutremurat constatînd deodată că întreaga curte economică era năpădită de troscoţel crescut în voie şi o uşoară patină de părăsire, de inactivitate se degaja ca un parfum vechi dinspre coteţe şi şoproane. din tot ceea ce fusese odată bătătura curţii pe care o părăsisem fără un fir de iarbă, acesta neputînd rezista din cauza mişcărilor zilnice de care şi căruţe şi a sutelor de ciocuri de

păsări.

Dinspre bucătărioara curţii – cohiţă, cum îi spuneam în familie ■—■, unde preparam mâncărurile speciale pentru vite, muieturile pentru păsări şi fierturile pentru porci, care se afla la colţul grajdului sub un frăgar bătrîn – mama şi tata se vedeau înaintând spre poartă, după Sandu, în întîmpinarea mea. Ochii mi s-au împăienjenit de lacrimi cînd i-am văzut cu cîtă ardoare veneau şi cît erau de slabi. Pe tata l-am văzut, pentru prima oară în viaţă, umblînd şchiopătînd, rezemat înti-un baston, datorită unei ateroscleroze reumatice cu efect degenerativ la os şi încheieturi, cum am aflat ulterior, urmare a muncii de miner din Munţii Alleghany, din West Virginia. Mama venea fugind întocmai ca o pasăre rîvnitoare să ajungă mai degrabă la puiul său căzut din cuib, cu braţele întinse şi faţa crispată de plînsul bucuriei. Tatăl meu, păşind des şi mutînd şi mai des bastonul, se ţinea după ea, cu ochii ţintă la mine.

—- Dragul mamei, făcu mama, şi-mi căzu cu toată făptura ei scăzută şi uscată la pieptul meu.

Mi s-a părut cea mai uşoară şi dulce povarîi pe care am avut-o vreodată în braţele mele.

— Pruncul nostru, zise tata, şi mă îmbrăţişa peste capul mamei, zguduindu-se de plîns. Să dăm mulţumire lui Dumnezeu cel bun că ne-a ajutat să ne mai vedem'o dată.

În curtea tristă, în care de cîtva timp nu mai intra decît o văcuţă costelivă, care apăru şi ea curînd ca o umbră pe lingă noi, am stat mult timp îmbrăţişaţi ca să ne pătrundem de senzaţia că nu trăiam un vis, şi acolo am plîns împreună, strîngîndu-ne la piept unul pe altul.

Peste curte, case şi sat căzu înserarea sură şi un foşnet proaspăt de aer, cu iz de frunză de nuc şi de munte, ne strînse şi mai mult unul lîngă altul, cînd sub razele palide ale unei luni enorme care se înălţa de pe cîmpia Ardealului, am intrat toţi trei în căsuţa noastră.

Eram la capătul unui popas demult aşteptat, la care aproape că disperasem să mai ajung vreodată.

A doua zi dimineaţa mă pregăteam să merg Ia miliţia locală să mă prezint, conform ordinelor primite de la securitatea Gherla.

— Mergi cu generalul, îmi zise tata. Şi el are zi de prezentare pentru control tot azi. A fost de cu noapte la noi să afle cum te simţi, văzîndu-te că ai sosit.

Generalul, am aflat, era una dintre persoanele dislocate de

regim şi bondamnat la domiciliu obligatoriu în Mihai Viteazul. Fuseseră ordonate mii şi mii de astfel de pedepse silnice în ţară, care se aplicau unor persoane indezirabile regimului. Persoanele erau obligate să iasă din oraşul sau satul de reşedinţă într-un anumit număr de ore, luînd cu ele numai strictul necesar îmbrăcării şi banii cîţi îi aveau. în comuna noastră fuseseră repartizate obligatoriu două familii, intre care generalul Constantin Vdinea, fostul prefect al judeţului Braşov cu sora sa Lucia Macovescu, şi trei membri ai familiei părintelui greco-catolic luliu Aron din Braşov, refugiat în Occident. Acesta jucase un rol proeminent în partidul naţional-ţărănist şi mişcarea de rezistenţă greco-catolică din România. Generalul cu sora sa, văduva unui eminent industriaş român, locuia la noi, în două cămăruţe ale casei părinteşti, celelalte case fiind pline de muncitori angajaţi ai uzinelor locale din Turda.

Mi-am îmbrăcat singurul costum care îmi fusese salvat, nu ştiu prin ce miracol, de mama. Acesta era un costum negru, confecţionat cu ocazia ultimei mele promoţii.. academice din anul 1949, primăvara. Costumul îmi devenise foarte larg şi atîma caraghios şi străin pe mine. Cămaşa îmi era largă, de asemenea, iar cînd am încercat să-mi strîng o cravată pe gitul slab, gulerul cămăşii s-a încreţit ca o armonică. îmi era greu să mă regăsesc în hainele mele obişnuite.

Era o dimineaţă superbă de vară cînd am pornit spre postul miliţiei cu generalul Voinea, un bărbat impozant, ca un fel de vultur pleşuv, scăzut însă în volum din cauza unui .astm care îi deranja sănătatea de cîţiva ani. De abia am făcut cîţiva paşi în afara perimetrului curţii noastre, că din porţi au început să apară oamenii satului, unul cîte unul, parcă erau în aşteptare, să mă vadă, să mă salute şi să mă îmbrăţişeze. Cu ei deodată apăreau copii şi tineri pe care nu-i cunoşteam. Mi se părea de necrezut ca aceşti oameni pe care îi cunoşteam de mic şi care mă cunoşteau şi ei la rîndul lor de pe vremea

cînd bateam drumul zilnic al şcolii din sat – pe atunci cei mai mulţi dintre ei fiind maturi – , acum să mi se adreseze cu toţii altfel decît «domnişorul Jani» sau simplu «Jani» eum eram cunoscut în tot satul. Acum toţi se uitau la mine ca la o altă apariţie, o altă persoană, cu un fel de simţămînt de stimă şi reverenţă exagerată, de-a dreptul stînjenitoare, adre- sîiidu-mi-se de acum numai cu «domnule doctor» şi căutînd să-mi facă cele mai emoţionante urări de fericită reîntoarcere. Oricum, pînă la această dată, nimeni din comuna noastră şi vecinătăţi nu era cunoscut să fi executat cinci ani de puşcărie neîntrerupt, cu toate că în sat era un tîlhâr de profesiune. Şi, pe deasupra, oamenii erau mâi' consternaţi că nimeni din sat nu avea împotriva mea nici un reproş din trecut, dimpotrivă, fiecare avînd cele mai bune amintiri şi sentimente despre mine, de stimă, prietenie şi dragoste faţă de toţi.

— Satul va intra acum în liniştea aşteptată, îmi zise un bătrîn. Dacă ai fi murit acolo, fătul meu, nu am fi trăit liniştiţi. Am fi crezut că suntem sub un blestem.

Cei aproape doi kilometri, cîţi am avut să-i parcurgem pînă la miliţie, ne-au luat mai bine de două ore, iar la reîntoarcere ceva mai mult.

—■ Oamenii şi-au creat un fel de credinţă în jurul dumîtale, îmi şopti generalul Voinea la un moment dat, cînd o familie mă întîmpină cu pîine şi sare. Ei văd mai departe, mult dincolo de simpla dumitale eliberare. Poate o văd şi pe-a lor ?

Cînd eram aproape să ajungem din nou acasă, de pe o ulicioară lăturalnică, a apărut fostul secretar al organizaţiei de partid din vremea cînd am fost arestat, Andreas Szabo. Acesta era un maghiar din sat, de meserie coşărcar, şi cînd am fost elev la şcoala primară din sat, acesta îmi fusese instructor la educaţia manuală.

— Domnule doctor, mi se adresă el cu o voce tânguitoare. Bine aţi venit ! Sunt tare fericit să vă văd din nou !

I-am întins mîna fără nici o ezitare. Acesta s-a repezit să mi-o sărute şi a reuşit să o facă, atingîndu-şi buzele subţiri de cîteva ori de mîna mea, înainte de a putea să-l opresc. Acest gest mi-a produs un sentiment de reală stingherealâ şi umilinţă, mai fiind de faţă şi alţi oameni din sat.

În comună oamenii trăiau încă sub resortul unei mari nădejdi. Nici unul dintre ei, se pare, nu socotea “’că ţara a intrat sub robia nedeterminată în timp a comunismului. în persoana'

mea ei nu vedeau altceva decît învingerea parţială a unei idei printr-un om, o idee care mai rămînea încă vie şi în jurul ăreia nu era de prisos ca ei încă să-şi mai cedeze iluzii pentru o altă viaţă liberă, pentru adevărata lor viaţă spre care tînjeau ca florile după raza de soare. Eu însă nu mai eram unul şi acelaşi cu fiecare dintre ei, aşa cum aş fi dorit să fiu în acele vremuri de urgie. Cît de mult aş fi dorit să sufăr şi să învingeu aceşti oameni comuni alături, pentru că alături de oamenii ţării am pornit la luptă. Destinul a vrut însă altfel.

Satul vorbea în şoaptă despre mine şi, pe cele mai felurite căi şi forme, sute işi sute de oameni au căutat să-şi exprime simpatia faţă de un om care devenise al lor şi al celor ' din împrejurimi.

în acea seară ne-am aşezat pe banca de piatră de la poartă să aşteptăm pe Mîndraia de la ciurdă, după ce conduseserăm ia stradă o seamă de rudenii şi cîţiva vizitatori. Tata avea cu el o coasă şi se pregătea să reteze nişte buruieni de pe marginile şanţului, ca să îndestuleze cu ele vaca, în lipsă de altă verdeaţă. Vaca venea flămîndă de la ciurdă, păşunea fiind pîrjolită de secetă, cum se întâmpla aproape în fiecare an cu acel teren arid şi ingrat.

Mama chiar îmi spunea cu vocea ei blinda, nuanţată de duioşie : .

—■ Eu am fost sigură că trăiţi amîndoi, tu şi Nicolae. în ziua de Paşti, în acel timp, m-am dus, bocindu-mă prin grădină în jos, prin iarba înrourată a dimineţii. Pomii erau în floare şi eu nu mă puteam gîndi din această frumuseţe decît la voi, pe care vă ştiam în robie. La ce îmi mai era folositoare viaţa mea ? Cînd am ajuns la «mărul cel mare», deodată am văzut cum doi cuci au ţîşnit din ramurile lui şi s-au aşezat, unul într-un măr de vară şi celălalt într-un păr, ăla care este înspre gard. Unul dintre cuci a cîntat o dată şi celălalt de două ori. Mi-am zis atunci, şi am luat curaj ca niciodată pînă aici : îmi trăiesc feciorii ! Unul va veni într-un an şi celălalt în doi ani.

Aşa s-a şi întîmplat. Eu am venit acasă în acel an, iar fratele meu Ncolae a venit mai târziu după doi ani, din lagărele îndepărtatei Rusii blestemate, după nouă ani împliniţi de robie.

—• Dă-mi mie coasa. Mi-e dor să dau eu cu ea, am zis eu tatălui meu. Vreau să văd de nu cumva am uitat deprinderea ei după cinci ani.

— Nu, nu face asta, interveni mama. Mai bine stai să-ţi aduc coasa ta. De cînd ai plecat nimeni nu a mai cosit cu ea. Am ţinut-o ca pe un lucru sfînt.

De undeva dintr-un şopron, mama mi-a adus coasa mea •cea veche, acea coasă pe care o avusesem în mină la data arestării. Coasa era ruginită pe alocurea, totuşi oţelul străluca pe gura ei tăioasă. Am pus mîna pe ea cu o tresărire a întregii fiinţe. Am ascuţit-o cu cu tea şi m-am dus la şanţ să retez buruienile pentru vacă. Abia am dat o dată cu coasa în smocurile de verdeaţă ale şanţului, că am şi auzit un ţiuit prelung şi cînd m-am uitat la coasă, am văzut că se rupsese de pe lîngă toporişte.

Ruperea intempestivă a coasei mi-a produs o tristeţe profundă.

•— Semn bun, zise tata, o fire mai optimistă. Întîmplări ca acelea nu ai sâ mai întimpini în viaţă.

— Semn rău, sări mama. Averea şi grădina nu au să mai vină înapoi şi n-ai să mai ai unde da cu coasa.

Am ridicat coasa şi toporiştea şi am intrat toţi trei în curtea noastră deşartă, în care nu mai răbufneau de acum nici agitaţia grajdului plin de vaci şi viţei, nici nechezatul vreunui cal sau guiţatul porcilor, de care erau pline cocinile, în care şura era goală şi în locurile unde înghesuiam odinioară carele, păiajenii îşi ţeseau în linişte pînzele lor complicate de cursă.

Peste casă şi curte cădea poleiul blînd al lunii şi greierii îşi porniseră concertul nocturn., orchestrele lor auzindu-se de prin toate părţile.

Cînd să intrăm în casă, marna m-a oprit fără de veste şi m-a întrebat cu vocea joasă, mai mult în şoaptă.

— Te-au bătut, dragul meu, pe .acolo pe unde ai fost ?

Am stat o clipă pe gînduri, pentru a avea răgaz să mă gîndesc dacă era cazul să-i mărturisesc adevărul.

Nu am îndrăznit să scot nici un cuvînt, de marea teamă de a nu mă înşela pe mine însumi şi, apoi, de a nu o minţi, pe mama mea, pentru care niciodată nu am avut vreo taină neîmpărtăşită ei. Dar nu am avut puterea suficientă ca să-mi reţin lacrimile, care au început să curgă şiroaie peste obrajii mei.

Mama şi-a pus buzele pe lacrimile mele şi apoi mi-a căzut în braţe ca moartă.

Am ridicat-o pe sus şi am dus-o cu mare grijă în casă unde am aşezat-o pe patul ei şi unde, sub lumina slabă.a lămpii cu petrol, i-am văzut sub sinii vestejiţi, zvîcnirile disperate ale inimii care palpita sub durerea veşnică şi sfîntă de mamă, de eram departe de ea, ori de eram lingă ea.

Faţa ei prelungă şi asemănătoare cu a mea devenise livida ca o frunză de vie atinsă de brumă.

O altă fază de trecere a durerii şi a vieţii, pentru renaşterea viitoare.

M-am reîntors de la coasă şi de la Canal.

Appendix

STRUCTURA ORANIZATORICÄ OFICIALĂ A CANALULUI DUNĂREA-MAREA NEAGRĂ *

Considerăm util să completăm expunerea noastră din lumea deţinuţilor politici înrobiţi şi exploataţi la Canalul Dună- rea-Marea Neagră cu o incursiune ceva mai amplă, cu caracter. panoramic, a ceea ce a fost Canalul cunoscut oficial ca dare, pe ce schelet s-a clădit şi cum a fost posibilă funcţionarea lui peste trei ani de zile (septembrie 1949 – iulie 1953).

., Curent, în cunoaşterea poporului român, Canalul a însemnat de la început şi pînă la sfîrşit, un loc de suferinţă organizată a regimului comunist, unde erau trimişi indezirabilii regimului, sancţionaţi penal sau administrativ. Aici au fost trimişi să muncească fie cei care au fost condamnaţi pentru infracţiuni politice, fie aceia care nu au fost condamnaţi pentru asemenea vini, dar care nu prezentau suficientă garanţie pentru a fi lăsaţi liberi să-şi cîştige existenţa cu cei-

* O bună parte a materialului suplimentar publicat în APPENDIX mi'-a fost procurat şi pus la dispoziţie de bunul meu prieten şi dis- 1 ins luptător naţional pentru cauza României, dl. dr. Ion Raţiu din Londra. Domnia sa a expus intr-un ciclu de zece conferinţe la Radio BBC Londra, între 3 octombrie – 6 decembrie 1952, materialul pe care mi' l-a înlesnit, prezentînd lumii mecanismul de lucru impus silnic civililor angajaţi la Canal. îi datorez dlui Dr. Ion Raţiu via şi recu- noscătoarea mea mulţumire.

lalţi oameni care îşi puseseră capul în pămînt în faţa tiraniei, şi pentru care nu era un alt loc mai potrivit de a putea să fie supravegheaţi îndeaproape de către agenţii securităţii. De aceea, organizarea lucrărilor care trebuiau să fie executate la Canal cuprindea un cîmp cu mult mai vast decît acela restrîns numai la viaţa şi munca deţinuţilor politici care au fost, trebuie să subliniem, victimele numărul unu, şi care au format peste 25% din întregul dispozitiv uman de muncă de la Canal.

Construcţia Canalului Dunărea-Marea Neagră a fost decretată de regim în forma unei Hotărîri a Consiliului de Miniştri publicată la 26 mai 1949. Motivul aparent şi larg vulgarizat a fost că, prin acesta, s-ar realiza «o mai scurtă şi rapidă cale de transport între Dunăre şi Marea Neagră», ceea ce ar atrage profituri substanţiale economiei naţionale. Antecedentele unor asemenea construcţii se cunoşteau destule pînă. aici, dar, se pare, exemplele de lucru şi exploatarea umană au urmat direcţiilor aplicate în muncă şi construcţii, întru totul asemănătoare celor din URSS, ocrotitoarea sistemului politic instaurat în România. Uniunea Sovietică construise deja canalele Marea Baltică-Marea Albă, Moscova-Volga, Volga-Don şi altele mai puţin vitale sau mai puţin notorii.

Rusia sovietică a avut partea ei de contribuţie directă la această lucrare din Dobrogea. Întîi, prin consilierii ştiinţifici, ingineri, specialişti şi cu întreaga literatură adecvată, apoi cu vagoane basculante (mici şi gigantice, în faza finală), cu macarale, dragi, elevatoare, pompe hidraulice şi alt echipament, inclusiv cu armele de pază a lagărelor de deţinuţi şi pregătirea regizării crimelor.

* ❖ £

Conducerea supremă a lucrărilor Canalului era pusă sub auspiciile directe ale Consiliului de Miniştri (care nu este decît faţada comitetului central al partidului cojnunist, care era manevrat şi strunit de Gheorghe Gheorghiu-Dej, Emil Bodnăraş, Chivu Stoica, Nicolae Ceauşescu, Alexandru Moghioroş, Ana Pauker, Vasile Luca). Lucrînd ca o direcţie generală, primul ei titular a fost inginerul Gheorghe Hosu (1949—1950), după care a urmat inginerul Grumberg (1950—1952) şi, în fine, colonelul Vasile loan Posteucă (1952—1953). Pentru păstrarea contactului cu ministerul construcţiilor, de care

depindeau practic aproape toate lucrările de execuţie, a fost numit

profesorul inginer Ioanovici, pe timpuri un foarte bine cunoscut antreprenor român, acum fiind investit cu titulatura de consilier special ministerial pe lingă Direcţia Generală a Canalului.

Sediul Direcţiunii Generale a Canalului se afla la Constanţa, Hotelul Elita.

Direcţiunea Generală avea trei direcţii separate, cu obiective de realizări proprii :

1. Direcţiunea de dirijare şi tutelare, care a stat iniţial sub conducerea colonelului Vasile Posteucă ;

2. Direcţiunea de execuţie, condusă de inginerul Andrian Stănescu ;

3. Direcţiunea contabilităţii, al cărei titular era Popa Costea.

Dintre cele trei direcţiuni, prima, de dirijare şi tutelare, avea o importanţă aparte celorlalte două, cu toate că, în mod practic, aceasta nu era afectată direct lucrărilor propriu-zise ale Canalului. Avîndu-se în vedere că' această direcţie avea în resortul funcţionarilor sale un rol preeminent ■— de îndrumare şi de supraveghere, de administrare şi de securitate, de aprovizionare şi de cadre şi instruire –, omul care a fost pus în fruntea acestei direcţiuni nu putea fi decît un om de mare şi devotată încredere partidului comunist. Se pare că Emil Bod- năr.aş, politrucul Moscovei, a avut mînă liberă cînd l-a ales şi numit în această conducere capitală, pe un fost amic de-al său din Bucovina, colonelul Vasile Posteucă, încarnat membru de partid şi un specimen de o cruzime înfricoşătoare. Acesta era supranumit «Linxul» Canalului.

Vasile Ioan Posteucă avea sub-autoritatea sa următoarele departamente : 1. Secretariatul, 2. Trustul cantinelor, 3. Sectorul sanitar, 4. Sectorul administrativ, 5. Sectorul cadre şi învăţămînt, 6. Sectorul aprovizionării, 7. întreprinderile agricole Dunărea-Marea Neagră, şi 8. Sectorul planificării.

Vom căuta să spunem cîteva cuvinte despre fiecare dintre aceste subdiviziuni execuţionale enumerate, pentru o mai bună înţelegere a birocraţiei complicate de la Canal, birocraţie care avea un scop anumit foarte bine determinat : integrarea funcţionarilor într-o plasă de interacţiuni extrem de stricte şi condiţionale, astfel îneît nici o mişcare să nu se poată face fără atingerea altuia, în chipul acesta supravegherea şi securitatea fiind conectate ireductibil, operînd automat, fără'nici o posibilitate de sustragere sau de sabotare.

1. Secretariatul avea ca şef pe Constantin Câta, de aproximativ 40 de ani, un fost muncitor de la Căile Ferate Române, membru de partid. Sediul Secretariatului se afla la Direcţiunea Generală a Canalului, fostul Hotel Elita din Constanţa. La rin- dul său, Constantin Câta avea sub autoritatea sa : serviciul de secretariat, propriu-zis, condus de un oarecare Marinescu, sub 40 de ani ; serviciul juridic sau de contencios, şef avocatul Marin Dumitru, membru de partid, în jurul a 45 de ani ; serviciul de propagandă şi agitaţie, şef loan Marinescu, UTM-ist (membru al Uniunii Tineretului Comunist, pepiniera de bază a partidului comunist) ; serviciul traducătorilor tehnici din mai ■■ multe limbi, în frunte cu rusa, bineînţeles), şef, un fost învăţător Gabrulinschi, comunist vechi ; serviciul planificării. Nu dispunem de numele tuturor şefilor de la serviciile de planificare deoarece, aşa cum se va vedea, fiecare dintre departamentele numite sau din direcţiuni dispunea de cîte un serviciu propriu al planificării, ştiindu-se că toate sectoarele economice într-un stat socialist sunt îngrădite de limite, de planuri, de norme etc., care sunt coordonate de sine stătătoare.

Ar mai fi necesar să menţionăm la acest loc că serviciul _ de traducători nu era compus exclusiv din civilii angajaţi la Canal. O bună parte dintre oamenii de mare valoare ştiinţifică, ingineri, arhitecţi sau profesori de limbi străine, din resortul condamnat al deţinuţilor politici, erau folosiţi să facă tălmăciri din manuale sau din reviste de specialitate, în interiorul lagărelor, fiind puşi să lucreze în cabinetele tehnice. Desigur, această muncă nu era plătită conform tarifelor acordate civililor, cu toate că lucrările acestora erau de calitate superioară, ci li se acordau acestor bieţi nenorociţi, doi sau trei lei pe zi, atît cît îi revenea unui deţinut de pe şantier care îşi făţea norma.

2. Trustul cantinelor era al doilea mare compartiment de sub conducerea supremă a colonelului Vasile loan Posteacă. Sediul acestui sector se afla tot la Constanţa, pe strada Stalin colţ cu strada Tomis. Acest departament se ocupa cu aprovizionarea şi coordonarea cantinelor, în procesul de satisfacere a nevoilor de hrană pe întinderea şantierelor Canalului. Şeful acestui trust era Andrei Razi, un fost funcţionar de la Compescaria, fost pescar el însuşi în tinereţe, fiul unui cafegiu din Constanţa, în jurul vîrstei de 40 de ani, acum membru de partid. Sub conducerea acestuia se aflau următoarele secţii

a. Aprovizionare, şef Boris Şafri, un fost negustor din Basara-

bia în jurul vîrstei de 50 de ani. b. Secţia coordonare, şef Ghcorghe Grigore, în vîrstă sub 40 de ani, fost proprietar de brutărie din Constanţa ; c. Planificare, şef Török, un maghiar din Ardeal, din partidul comunist maghiar MADOZ, aproximativ 35 de ani; d. Cadre şi personal, care avea ca şef o fostă muncitoare şi preşedintă a sindicatului alimentar din Constanţa, în vîrstă de aproximativ 32 de ani. Numele acesteia nea rămas necunoscut ; e. Secţia contabilă, care avea şef pe fostul secretar partcular al lui Mihai Antoneseu (fost adjunct al mareşalului loan Antoneseu), în vîrstă de 50 de ani. înainte de a ocupa această funcţie, acesta a ocupat poziţia de funcţionar superior la vama Constanţa. După cum spunea postul de Radio BBC Londra în timpul acela, multe din numele citate •pină aici de noi aveau o frumoasă rezonanţă acustică românească, dar nu trebuie să se uite că cele mai multe nume erau de împrumut, ascunzînd indivizi străini neamului românesc.

În total au fost şase cantine principale pe întreg traseul Canalului. Aceste centro principale aveau filiale de funcţionare în formă de chioşcuri sau baruri, aproape în fiecare loc unde se aflau oameni la munci. în 1952 au fost deschise cantine şi în interiorul lagărelor de deţinuţi politici unde, în schimbul unor cupoane de valoare pe care le primeam şi care se acordau numai pe baza unor indicii de normă realizată, ni se vindeau ţigări, hamzii, halva din floarea soarelui, biscuiţi şi marmeladă. Brigadierii, pontatorii, şefii de .şantiere, cabinetul tehnic, fruntaşii în producţie, plantoanele, turnătorii erau indivizii care' aveau acces permanent la aceste sucursale ale cantinelor din incinta lagărelor de muncă forţată. Noi ceilalţi, deţinuţii de rînd, ajungeam acolo numai dacă ne îndeplineam şi depăşeam normele de muncă. Bolnavii, bătrînii, infirmii erau excluşi, pentru simplul motiv că nu puteau munci şi de aceea nu se puteau încadra în nici o categorie eligibilă, doar dacă deveneau informatori, şi unii au fost oarecum nevoiţi să accepte acest cameleonism pentru a rezista, acceptînd în prealabil calitatea dc planton sau om de corvoadă internă. O ţigară sau o bucată de zahăr constituiau mijloace de corupţie sigură în multe cazuri

Vom aminti, totuşi, pentru memoria viitoare, cantinele principale de pe Canal. Este bine să amintim că în octombrie 1952 şeful Trustului cantinelor, Andrei Razi, a fost dat afară din această calitate, fiind denunţat pentru pactizare cu «burghezii», în cadrul unei-şedinţe ordinare de partid a celulei

aparţinătoare Direcţiei Generale a Canalului care a avut loc la Constanţa. în locul lui a fost numit «tovarăşul» Donca, un fost adjunct din conducerea şantierului No. 11 Excavaţii, şantier despre care vom vorbi mai jos.

Trustului Cantinelor i-au fost subordonate următoarele unităţi : ■ ■

1. Cantina centrală no. 1 cu sediul la Cernavodă, şef Marinesca, fost, pe vremuri, angajat în marina comercială. Această cantină aproviziona şantierul rar. 1 Port Cernavodă precum şi cantinele subdivizionare ale gospodăriilor agricole Seimenii Mici şi Saligny.

2. Cantina centrală nr. 2 Medgidia, sediul Medgidia, deservind şantierele 2-4 din Medgidia, precum Atelierele Cotrooeni (în deplasare), Fabrica de ciment din Medgidia şi Gospodăria agricolă Basarabi.

3. Cantina centrală nr. 3 Poarta Albă, cu sediul la şantierul 7-8 Nazarcea. Acest centru de cantine deservea şantierele 7-8 Nazarcea şi şantierele 5-6 cunoscute sub denumirea de Şantierul 23 August, şi gospodăria agricolă Basarabi, filială

4. Cantina centrală nr. 4 Siutghiol, cu sediul apropiat atelierelor mecanice din Siutghiol, cu deservire radiará : Şantierul 9 Stîncă, Şantierul 11 Excavaţii, Atelierele mecanice Siutghiol, cantina «Armatei Construcţiilor», Gospodăria agricolă Ovidiu şi Termocentrala electrică Ovidiu nr. 2. Această cantină furniza şi chioşcul afiliat din interiorul lagărului «Peninsula» din Valea Neagră.

5. Cantina centrală nr. 5 Năvodari, sediul la Şantierul principal Năvodari, şef de secţie Moşie, cu subfiliale de deservire Şantierul nr. 13 Năvodari, Şantierul nr. 12 şi Gospodăria agricolă Năvodari.

6. Cantina centrală nr. 6 Constanţa, care îşi avea sediul ia parterul clădirii de găzduire a Direcţiei Generale a Canalului, Hotelul Elita. Această centrală de cantine deservea Direcţia Generală a Canalului şi toate sectoarele cu sediul în oraşul Constanţa- De această, cantină mai depindea şi cantina Bucureşti din strada Rîureanu nr. 3, care deservea personalul Aprovizionării şi Sectorul studii şi proiecte.

Vom trece acum, în continuare, la un alt departament subordonat colonelului Posteucă şi anume :

3. Sectorul Sanitar. Acesta îşi avea sediul în Constanţa. Obiectivul acestui oficiu central era de a organiza asistenţa medicală pentru oamenii care lucrau pe Canal, de orice capa-

citate (civili, soldaţi din batalioanele de construcţii, şi deţinuţi de drept comun şi politici). Şeful sectorului sanitar era dr. Mihail Maurer, fratele aceluia care va deveni prim-ministru mai tîrziu sub Gheorghe Gheorghiu-Dej, Ioan Gheorghe Maurer, acesta fiind la acea vreme secretar general la Ministerul construcţiilor. Administratorul adjunct al sectorului sanitar era un oarecare Sava, de aproximativ 32 de ani, fost şofer mecanic, notoriu membru al partidului comunist român, recunoscut ca un duşman de moarte al deţinuţilor politici. De acest sector depindeau Policlinica de la Cernavodă, Policlinica de la Poarta Albă şi Policlinica de la Năvodari.

4. Departamentul sau Sectorul Administrativ, în continuare, era, se putea zice, cel mai important resort de sub cnutul de fier al lui Posteucă. Sediul acestui sector era la Constanţii, pe strada Stalin colţ cu strada Roza Luxemburg. Acest sector se ocupa cu cazarea tuturor braţelor de muncă de la Canal (exclusiv deţinuţii politici, care depindeau direct de MAI), cu distribuirea rechizitelor şi echipamentului necesar aparaturii politice a Canalului, cu utilizarea parcului de maşini puse la dispoziţia înalţilor funcţionari şi, în general, cu gospodărirea Canalului, în înţelesul larg al cuvîntului.

Şeful acestui departament era un tînăr comunist Grigore Vasilov, în vîrstă de 37—39 de ani, fost marinar comercial, fost preşedinte al sindicatului local al marinei comerciale, fost director general al întreprinderii de Stat Aprozar (aprovizionarea cu zarzavat şi fructe). Acestui om sadic, cum s-a dovedit a fi, i s-a conferit în anul 1951 medalia muncii clasa III, pentru munca deosebit de fructuoasă pe care a depus-o la Canal. Şeful contabil al acestui sector era un oarecare Schoentzwick.

Sectorul administrativ se subdiviza, la rîndul său, în următoarele unităţi :

a. Personal, planificare, pompieri şi pază – ultima fiind un eufemism pentru ceea ce era în fond securitatea –, şi Contabilitatea. . .

b. Bunuri, şef Pompiliu Teodorescu, membru marcant de partid.

c. Grupa locală, şef Gheorghiu, membru de partid, fost căpitan de securitate, fost agent personal al lui Gheorghe Gheorghiu-Dej. Grupa lui Gheorghiu se ocupa cu primirea personalităţilor străine care veneau să ne viziteze calvarul Canalului. Se vorbea că acest Gheorghiu se înrudea direct cu despotul Gheorghe Gheorghiu-Dej. Printre cei mai faimoşi străini care

au vizitat Canalul a fost şi Decanul de Canterbury, şeful bisericii Anglicane. Casele de oaspeţi erau una la Constanţa pe strada Cuza Vodă, iar a doua la Eforie, în fosta vilă a industriaşului român-evreu Max Auschnitt.

5. Sectorul Cadre şi învăţămînt a fost condus de un maghiar pe nume Varga. Benjamin. Varga, în vîrstă de numai 40 de ani, era un membru de seamă al partidului comunist încă de pe vremea ilegalităţi partidului. A fost pentru un timp fotograf la Petroşani. În acelaşi timp acesta era nepotul faimosului secui Vasile Luca, membru în comitetul central al partidului comunist român. Varga avea doi aghiotanţi, unul la cadre şi celălalt la învăţămînt. Titlul oficial al celor doi era de «ajutor de sector». La cadre era Marieta Radnev, care era soţia preşedintelui comitetului provizoriu al oraşului de sub conducerea republicană Constanţa. Radnev, soţul ei, a jucat ■el însuşi un rol important la Canal, înainte de a deveni primar (preşedinte al comitetului provizoriu), în calitatea iniţială pe care o deţinuse ca şef al Sectorului mecanic. La învăţămînt era responsabil un tînăr şi activ membru al partidului comunist, Dumitru Păliceanu, în vîrstă de 28—30 de ani, fost tipograf, originar din Iaşi. Sectorului Cadre şi învăţămînt îi reveneau funcţiuni extrem de delicate şi de serioase la acea oră a partidului comunist, anume aceea de a restructura mentalităţile oamenilor, de a fi vigilenţi cu orice element refractar sau retrograd care s-ar fi putut strecura în interiorul administraţiei sau. braţelor de muncă,, cu intenţii de influenţare negativă – indiferenţă sau sabotare. De aceea, adest sector era în posesiunea unor caziere voluminoase ale personalului angajat şi înrobit, cu tot felul de fişe personale, note informative, spionaj, coruptibilitate, atitudine la provocări etc. etc. Sub îndrumarea şi regizarea acestui departament mixt a fost pusă în aplicare, pe ■ de altă parte, reeducarea în lumea deţinuţilor politici şi, într-o mai mică măsură, în lumea deţinuţilor de drept comun. Desigur, complexul problemelor pe care le prezenta lumea deţinuţilor politiţi a afectat cadre superioare, din chiar comitetul central al partidului şi conducerea MAI-ului. Reeducarea, în fond, ora pivotată în jurul luptei de clasă între deţinuţi, discriminarea socială şi tulburarea spiritelor la maximum, astfel ca, intr-adevăr, munca şi viaţa la Canal, pe oricare şantier şi în interiorul lagărelor, să devinfi un iad de nesuportat, din care

nu era, la un moment dat, nici o altă cale de salvare decît moartea.

Din punct de vedere administrativ, Sectorul Cadre şi învăţămînt se diviza în şapte secţii, care erau :

a. Evidenţă-personal, şef Alexandru Ionescu, fost funcţionar la Societatea de tramvaie din Bucureşti. La această secţie se aflau dosarele tuturor funcţionarilor a căror salarizare depăşea clasa 11-a. Este adevărat că marea majoritate a celor care primeau o salarizare atît de ridicată la Canal erau membri verificaţi şi paraverificaţi de partid. Cu toate acestea, au fost cunoscute şi cazuri de angajaţi care nu erau membri ai partidului comunist, dar care, neavînd o altă posibilitate de a-şi cîştiga existenţa, au fost siliţi să se îndrepte spre Canal, dintre aceştia şi persoane cu înalte calificări tehnice sau ştiinţifice, fiind încadraţi la categoria 11 de salarizare. Dar aceşti oameni erau izolaţi şi supravegheaţi îndeaproape. O bună parte dintre aceştia, ingineri, arhitecţi sau medici, la data aceea sau mai târziu, au devenit benevol sau presaţi de împrejurări, informatori ai securităţii, făcînd nespus de mult rău oamenilor din ţară. (Atunci cînd aceştia, mult mai târziu, după 1965, s-au aranjat să vină în străinătate, au rămas în aceeaşi soldă neagră a patronilor lor, producînd confunzi!, defetism şi catastrofe, pe oriunde s-au aciuiat, arogîndu-şi vechile calităţi, dar tăcînd asupra noilor lor misiuni.)

b. Secţia Mişcare Transferuri. Fără de avizul acestui resort de cadre, nu era posibilă nici o schimbare de personal, de la o unitate a Canalului la alta, de la un şantier la altul, de la o categorie de salarizare la alta. Şeful acestei secţii era un evreu al cărui nume cunoscut, schimbat, era Joldiş.

c. Secţia de anchetă. Acţiunile funcţionarilor şi ale altor angajaţi administrativi sau tehnici, oricît de neînsemnate ar fi părut, erau analizate cu multă atenţie, atît din punct de vedere al liniei rigide de partid, cît şi al neregulilor financiare care s-ar fi putut produce prin prestarea muncii. Ceea ce afară erau securitatea şi controlul economic, aici funcţiunile acelora erau concentrate în mâinile acestei echipe de anchetă cu puteri extraordinare. Cum s-a putut vedea pe parcursul activităţii lucrărilor Canalului, în baza rapoartelor şi investigaţiilor acestei secţii, au fost învinuiţi zeci şi zeci de angajaţi ai Canalului, culminînd cu condamnarea la .moarte sau pedepse grave a unora dintre vîrfurile de conducere (Petre Cernătescu, Aurel Rozei, Gheorghe Georgescu-

Toplăzău, Constantin Nițescu, Mircea Ciorapciu, Nicolae Farangopol, Nicolae P. Vasilescu Oprişan lonescu-Colorado, Dumitru Nichita şi Petre Vieru). Procesul a fost judecat la Poarta Albă, 1952, sub un juriu mi- liiar de sub preşedinţia generalului Alex. Petrescu.

d. Secţia învăţămînt Tehnic. Şef al acestei secţii era un neamţ al cărui nume nu-l cunoşteam. Această secţie se ocupa cu organizarea şcolilor de calificare pentru diferitele forme de muncă specială cerute de necesităţile Canalului.

e. Secţia de Identificare a Personalului. Aceasta avea ca obiectiv acumularea de informaţii asupra antecedentelor oamenilor de la Canal, pentru cunoaşterea cit mai detaliată a indivizilor, a angrenajului social şi ambianţei culturale în care
. au trăit, precum şi a potenţialităţii gradului de periculozitate pentru regim.

f. Secţia Contabilă avea controlul registrelor de valori, mărfuri, cheltuieli, salarii.

g. Secţia de Planificare, ultima dintre cele şapte unităţi din Departamentul Cadre şi Învăţămînt, stabilea normele pe care oamenii trebuiau să le îndeplinească pentru aplicarea standardelor de plată care erau prevăzute, şi totodată fixau parametrii de coordonare a lucrărilor, pentru atingerea unor niveluri propuse.

Un alt departament distinct de activitate, sub direcţia lui Posteucă, era acela al Aprovizionării pe care noi l-am notat ‘CU cifra 6. ■

6. Aprovizionarea era un sector care s-a născut prin crearea unor necesităţi neprevăzute de alimentare a oamenilor aglomeraţi de-a lungul traseului Canalului. Ţara era obligată să livreze cereale, carne, grăsimi şi fructe (plus cherestea şi alte materiale de construcţii) Rusiei sovietice, în baza obligaţiunilor de despăgubiri de război. Oamenii care au fost luaţi din rosturile lor nu mai erau productivi, ajungînd simpli consumatori. De aceea, guvernul a imaginat un sistem de aprovizionare proprie, adică prin şi cu mijloacele alocate strict lucrării Canalului, creîndu-se produsele trebuincioase alimentare şi tehnice, cum erau zarzavaturile din întreprinderile agricole de care vom vorbi, sau materialele de construcţii cum au fost, de' pildă, cimentul hidraulic, pentru producerea căruia s-a construit fabrica de ciment de la Medgidia, sau pentru energia electrică, Centrala nr. 2 din Ovidiu.

Şeful departamentului aprovizionării era un inginer chimist Kaiser, iar adjuncţii acestuia erau Renner, Burghelea şi Garofeanu. Sediul departamentului aprovizionării era la Bucureşti, Strada Rîureanu nr. 3.

7. întreprinderile Agricole Dunărea-Marea Neagră. Acestea constituiau unul dintre departamentele de bază ale Canalului, aşa cum am spus, întrucît subsistenţa oamenilor trebuia, să se facă prin mijloace proprii, fără să afecteze economia profund dărîmată a ţării.

Şeful acestui departament era un comunist ambiţios Dumitru Butărescu, fost şofer la Astra Română, iar inginer şef Boris Streistaru, fiu de preot, fost inginer la Centrala Fermelor Alimentare. Sediul acestui departament era la Constanţa, Roza Luxemburg colţ cu strada Mircea. Acest departament, prin complexul sistemului său de organizare şi pretenţii, avea o situaţie aparte, fiind într-o oarecare măsură cvasi-autonom, deci semi-independent de autoritatea colonelului Posteucă, subtutela căruia era inclus schematic.

întreprinderile agricole din regia Canalului au fost dotate în anul 1951 cu 2.162 hectare pămînt arabil. De pe acest pămînt, cu braţele sclavilor, se producea hrana trebuincioasă menţinerii în viaţă a întregului capital umaij obligat să lucreze silnic la Canal. Cu toate acestea, producţia întreprinderilor agricole de pe Canal nu a fost suficientă hrănirii deţinuţilor politici, de pildă, care constituiau partea neglijabilă în planul de aprovizionare. îmi aduc aminte că în iarna anului 1951—1952 ne-au sosit la Valea-Neagră, Peninsula, cîteva vagoane cu morcovi furajeri din Bulgaria, cu care am fost hrăniţi într-una dintre cele mai mizerabile epoci de alimentare a noastră.

Scopul Întreprinderilor agricole înscria cultivarea, valorificarea şi industrializarea zarzavaturilor ; creşterea, îngrăşarea şi prăsirea vitelor, oilor şi porcilor ; producţia de lapte şi, în- tr-un timp, chiar producţia de miere de albine.

Conform scopurilor enumerate, întreprinderile agricole se grupau sub următoarele nomenclaturi :

1. Grupa agro-zootehnică, şef inginer Nicolae Vantroc.
2. Grupa legumicolă, şef Vitalie Mateescu.
3. Grupa aprovizionare.
4. Grupa planificare.
5. Grupa gospodărie internă.
6. Grupa cadre şi personal, responsabil şef tovarăşul Comonov, în vîrstă de circa 56 de ani, fost muncitor la STB Bucureşti, cunoscut de a fi fost proprietar de bordel în Bucureşti,

înainte de instaurarea comunismului în ţară.

Subunităţile de cultivare a pămîntului erau ferme de stat, cunoscute sub denumirea de gospodării. în ordinea aşezării lor geografice, începînd de la Cernavodă spre Marea Neagră, acestea erau următoarele :

Gospodăria Seimeni, director Constantin Cîtu, inginer şef Vicenţiu Bercescu.

Gospodăria Saligny, director Matinescu, inginer şef Stănescu.

Gospodăria Medgidia, director Blană, inginer şef Simion Turcu, acesta fiind înainte conferenţiar la Academia de Agricultură din Bucureşti.

Gospodăria Basarabi, inginer şef Minuescu.

Gospodăria Ovidiu, director Andronic, inginer şef Ion Dcdiu. . .. .

Gospodăria Năvodari, director loan Dinu, inginer şef Muntearîu.

Am dori să încrestăm o menţiune aici: toţi conducătorii acestor gospodării erau membri ai partidului comunist, aceasta fiind cerinţa primordială de selecţionare a lor în calităţile însuşite. .

în ordinea mărimilor suprafeţelor de teren atribuite fiecărei gospodării în parte, cea mai bogat înzestrată şi extinsă era gospodăria agricolă Medgidia, unde se făceau legumicultură, pomicultură, viticultură şi agricultură.

A doua, în ordinea mărimii, urma gospodăria agricolă Basarabi, : specializată în legumicultura, viticultură, agricultură şi bostănărie.

A treia era gospodăria agricolă Saligny, profilată exclusiv pe legumicultura. Apoi, Seimeni, exclusiv legumicultura şi agricultură, după care urmau Ovidiu cu legumicultura şi viticultură, şi ultima, Năvodari, numai legumicultura. Deţinuţi! de la Valea Neagră lucrau la această gospodărie, precum şi la gospodăria Ovidiu. Eu însumi am lucrat la aceste gospodării, în zilele de sărbătoare, unde eram scoşi la munci urgente ca «voluntari». ■■

în afară de o bună parte dintre deţinuţi! de la Peninsula care lucram în alte brigăzi, pe alte şantiere şi eram aduşi la aceste gospodării numai incidental, la aceste munci erau repartizate cîteva brigăzi speciale, numite «de grădină», care erau formate din bătrîni, infirmi, inapţi, cei care aparţineau politic categoriei foştilor 'criminali de război, ofiţeri superiori

şi înalţi demnitari bătrîni, o mare sumă de frontierişti şi, bineînţeles, toţi protejaţi! administraţiei, întrucît munca aici era mai uşoară. Uneori, administraţia lagărului transfera oameni periodic la aceste munci, pentru refacere, cînd aceia nu mai puteau presta munca obişnuită la care fuseseră repartizaţi.

În afară de gospodăriile de mai sus, se mai aflau două gospodării, una la Staţia de Maşini şi Tractoare (SMT) din Medgidia, aici fiind inginer şef un oarecare Damian, şi gospodăria piscicolă din Taşaul, director Nicolae Razi, fost pescar.

în anul 1951 gospodăriile Medgidia şi Basarabi aveau vaci cu lapte, crescătorii şi îngrăşătorii de porci. Cele mai multe oi, circa 1.200, se aflau la gospodăria Saligny, 1.000 la Năvodari, iar la Basarabi, 600.

În activitatea întreprinderilor agricole de pe Canal se îngloba şi industrializarea produselor care nu erau destinate consumului imediat. Exista, de pildă, o fabrică de bulion şi o us- cătorie de fructe.

Ar mai fi de spus cîteva cuvinte asupra felului de lucru al Secţiei de Planificare a întreprinderilor agricole Dunăreâ-Marea Neagră. Facem acest lucru pentru o sumară informaţie şi, în al doilea rînd, spre a nu mai face o expunere aparte asupra a ceea ce s-ar putea numi departamentul numărul 8 al colonelului Posteucă, Departamentul Planificării, principiile fiind aceleaşi.

Aşa după cum am mai amintit, toate departamentele numite, în funcţiune,- aveau cîte o secţie sau un serviciu propriu de planificare, fără de care nu se poate concepe nici o acţiune, de nici o natură, sub un regim comunist sau chiar simplu marxist. Omul este om, conform învăţăturii marxist-leniniste, numai în măsura în care poate fi inclus într-un plan de producţie, şi de servicii determinate. Desigur, aceste principii ale planificării rezidă într-o comandă de repartiţii şi execuţii supremă, care se afla, în cazul de faţă, în direcţia propriu-zisă a lui Posteucă, ca for de dirijare tutelară, precum şi în direcţia generală a lui Grumberg.

Am dori numai să facem aici o mică incursiune la Secţia de Planificare a întreprinderilor agricole, ca să exemplificăm prin cîteva cazuri cunoscute mai bine, metoda poliţienească şi ingrată sub care erau obligaţi să lucreze unii (nu toţi), dintre funcţionarii civili ai acestui sistem administrativ odios.

Această Secţie de planificare a gospodăriilor agricole de pe Canal număra un efectiv de. 32 de funcţionari în anul 1951. Dintre aceşti funcţionari au fost arestaţi, în intervalul de timp

1 iulie 1951—30 iunie 1952, patru persoane, toate cu funcţiune de mare răspundere. De pildă, a fost arestat şeful secţiei de planificare Dinu Roman, în vîrstă de 38 de ani, de loc din Cluj, doctor în ştiinţele juridico-economice, cumnat al fostului lider naţional ţărănist şi fost ministru fără portofoliu după 1945, Emil Haţeganu. Dinu Roman însuşi aparţinuse partidului naţi- onal-ţărănist, al cărui membru fusese. Acest om, fiind înainte director la ORAP (oficiul român de achiziţionare a pieilor), a fost implicat în procesul lui luliu Maniu, numit de comunişti „al marii trădări naţionale". Depunînd favorabil interesului procurorului, Roman a primit o pedeapsă bagatelă de şase luni închisoare şi, pentru că era un element capabil, la cîtva timp după eliberare, a fost angajat în funcţiunea de şef al secţiei de planificare a gospodăriilor agricole pe Canal, la recomandarea directorului general de atunci, inginer Gheorghe Hosu (1950). Acesta îl cunoştea pe Dinu Roman ca un bun organizator al procesului muncii de pe timpul cînd lucrase, imediat după eliberarea de la Văcăreşti din 1948, la ministerul comerţului interior, centrala fermelor de alimentare. Odată cu Dinu Roman a mai fost arestat şi colaboratorul său imediat, tînărul Smatoc, utemist în vîrstă de 21—23 de ani, băiat de oamgni săraci din Regiunea Roman (Moldova), unde absolvise şcoala comercială.

Tot în împrejurări misterioase a fost arestat şi Giurescu, fratele istoricului Constantin Giurescu, fost ministru şi consi- lier regal, care era atunci şeful întreprinderilor agricole de pe Canal. Acesta, fratele lui C. C. Giurescu, ca şi un oarecare Pipera Făgărăşanu, tot din secţia de planificare, au fost arestaţi în timpul concediului, între lunile iunie 1951 şi aprilie 1952. Se pare că toţi au fost acuzaţi de sabotaj economic şi judecaţi în conformitate cu legile penale de drept comun, fiind trecuţi în rîndul borfaşilor.

* * :S

Vom trece acum şi vom vorbi despre a doua direcţiune a Canalului, anume despre Direcţiunea de Execuţie de sub res- ponsabilitatea inginerului Adrian Stănescu. Această direcţie îşi răsfrîngea autoritatea în organizarea responsabilităţilor pe teren, adică pe şantiere. Acestei direcţiuni îi erau subordonate mai multe sectoare sau servicii. Dintre acestea amintim pe acelea de excavare de construcţii, de producţie şi de planificare. Mai era o Divizie Electro-Mecanică al cărei inginer

şef era Vin- tilă Cossini şi se ramifica în două serii speciale : lubrefianţi, inginer şef Erdeli, şi instalaţii, inginer şef Costescu.

Lucrările de excavaţie se executau în acea perioadă a lucrărilor de la Canal, cînd mă aflam şi eu acolo (1950—1953), pe o întindere de aproximativ zece şantiere. în presa internaţională şi prin diferite posturi de radio s-au difuzat informaţii incorecte la acea vreme, denaturîndu-se adevărul, în sensul că se dădeau numirile unor şantiere de muncă, unde se afirma că lucrau deţinuţi politici şi se numeau chiar inginerii care conduceau acolo lucrări, ceea ce nu corespundea adevărului de fapt. Or, în realitate, acei ingineri ale căror nume au fost citate în cadrul acelor informaţii eronate de presă şi radio, şi pe care noi i-am numit, nu erau nici deţinuţi politici şi nici nu ajungeau, măcar, în contact direct cu deţinuţii politici, decît în rare ocazii, şi atunci numai în tovărăşia securiştilor şi, de li se permitea să vorbească, vorbeau numai unor ingineri deţinuţi politici, însărcinaţi cu răspunderi speciale.

Şantierul nr. 1 Portul Cernavodă, şef inginer Niculescu, origiriar din Brăila, apolitic, laureat al Premiului de Stat. Sarcina lui era circumscrisă la amenajarea portului Cernavodă de aşa manieră ca acesta să se preteze traficului fluvial al Canalului, în funcţiune de primă treaptă de nivel a ecluzei.

Şantierul nr. 2—4. Această denumire a rezultat de pe urma faptului că şantierele numerotate 2, 3 şi 4 au fost contopite în- tr-unul singur, sub conducerea inginerului şef Şerbănescu, de care se spunea că era apolitic, şi acesta fiind, la rîndul lui, laureată! Premiului de Stat. Acesta era unul dintre şantierele cu •cea mai extinsă rază de activitate, în sarcina acestuia intrînd şi executarea ecluzei din Saligny. Sediul acestui şantier se afla la Medgidia, în fostul şi unicul hotel al oraşului..

Şantierul nr. 5-6, sau 23 August. Acest şantier se întindea de la hotarele comunei Castelul şi cuprindea o parte din traseul Canalului, care trecea prin faţa comunei Poarta Albă. Acest' şantier a cîştigat drapelul muncii pentru depăşirea de norme, şi era considerat drept un şantier fruntaş în producţie. Menţionez că sub comanda acestui şantier lucrau deţinuţii politici de la Poarta Albă, aceia eu pedepse sub cinci ani, precum şi un mare număr de deţinuţi de drept comun. Lucrările la această lucrare de excavaţi! nu erau chiar aşa de grele, fiind numai pământ, spre deosebire de cele de la Ovidiu, 9

Stîncă etc. Inginer şef la acest şantier era un oarecare Ardelea.

Şantierul 7-8 Nazarcea. Lungimea acestui şantier era de aproximativ 1 km. Terenul prezenta pămînt şi roci. Şantier de excavaţie.

Şantierul nr. 9 Stîncă. Inginerul şef al acestui şantier a fost Aurel Rozei pînă în clipa cînd a fost arestat, în vederea judecării lotului de sabotori din septembrie 1951. Locul acestuia a fost ocupat de adjunctul său, un oarecare inginer Văsiliu. Terenul acestui şantier era extrem de greu de excavat din cauza masivului de stîrjcr care trebuia spart cu dinamită.

Şantierul nr. 11 Excavaţii, şef inginer Ivan, adjunct inginer Ţeposu. Şi acest şantier prezenta greutăţi deosebite de lucru din cauza aceleiaşi consistenţe vitrege, pietroase, a terenului.

Şantierul nr. 12 care acoperea Cariera Ovidiu (Canara), se întindea peste Peninsula, intra prin latura de nord a lacului Siutghiol şi mergea spre Marea Neagră pînă la satul Mamaia. Aici, în raza acestui şantier am lucrat şi noi deţimaţii de la Peninsula. Terenul, parţial stîncos, parţial nisipos, prezenta uneori faze extrem de severe de lucru. Porţiunea săpăturilor dinspre Mamaia sat s-au făcut, în parte, în anii 1952—53 cu un sistem mai modern de excavaţie, prin pompe de absorbţie pneumatică, de care am vorbit mai pe larg în interiorul cărţii, subliniind apariţia tîrzie a hidro-mecanizării la Canal. Şef al acestui şantier a fost inginerul Viţiu.

Şantierul nr. 13 Năvodari, inginer şef Cotor, un alt laureat al premiului de Stat. Terenul extrem de variabil în nivel şi compoziţie era totuşi ceva mai uşor de excavat decît cel de la şantierul 12.

Şantierul nr. 16. Acest şantier avea .perimetrul de lucru în partea de joncţiune a Canalului cu Marea Neagră. în planul de lucru al acestui şantier intra şi construirea unei baze navale de submarine. Inginer şef era Popovici, iar comandant militar şi politruc, în acelaşi timp, era locotenent-colonel Ţapu. Spre deosebire de celelalte şantiere, unde la aproape toate lucrau în unităţi speciale, cu regim secret, deţinuţi politici, pe lingă angajaţi civili, aici lucrau numai soldaţi din -«armata de construcţii», acei tineri cu origine ««nesănătoasă,» cărora regimul nu îndrăznea să le dea arma în mînă, dîndu-le numai sapa şi lopata precum şi o seamă de ««administrativi» la

Capul Midia. ■

Mai era încă un şantier numit Şantierul 15 Auxiliar, care executa toate lucrările auxiliare pe traseul întregului Canal, cum erau zidăria, reţelele de apă, baracamente, îngrădiri etc. Sediul acestui ultim şantier era la Constanţa, strada Tomis colţ cu strada Mircea. Directorul şantierului era Stancu Marin, iar inginer şef, Rusu. .

Aşa cum am mai amintit, în această Direcţie de execuţie, se includea şi un proces închis propriu de producţie. în cazul de faţă, era vorba de producţia de piese, de materiale, de servicii speciale, corelate strict aspectului şi condiţiilor tehnice de realizare a anumitor lucrări sau, mai concis spus, a unor mijloace necesare de îndeplinire a unor lucrări.

între acestea intrau cîteva fabrici şi ateliere dintre care voi aminti o parte :

1. Atelierele mecanice de la Siutghiol, unde se executau tot'felul de lucrări şi piese mecanice, cazane, calorifere, suduri, reţele de ţevi prin care se dirija apa la grădini pentru irigări etc. Aceste ateliere erau plasate de-a lungul părţii drepte a şoselei naţionale Cbnstanţa-Tulcea, la intersecţia acesteia cu drumul Hîrşovei, chiar pe malul lacului Siutghiol. Director era un oarecare basarabean, nu se ştia dacă era şi român, Boris, membru de partid, fost mecanic la Societatea Petroliferă Unirea. În barăcile .acestor ateliere mecanice au lucrat şi deţinuţi politicei de la Valea Neagră, Peninsula. ■
2. Atelierele Secera şi Ciocanul, care executau turnări de piese de toate categoriile şi ■ compoziţiile. 'Sediul acestor ateliere era la Constanţa pe şoseaua Mangaliei, colţ cu şoseaua Basarab. Aceste ateliere, care'au funcţionat în prima fază a lucrărilor Canalului la Constanţa, au fost transferate mai tîr- ziiu la Medgidia, integrîndu-Se atelierelor centrale Cotroceni de acolo:

Fabricile Canalului au fost următoarele :

' 1. Fabrica de ciment Medgidia, care avea o capacitate de producţie puţin inferioară Fabricii de ciment din Turda, care era la acel timp cea mai mare producătoare de ciment din ţară. Fabrica de ciment din Turda producea în jurul a 500 de vagoane de ciment pe lună în anull956, cînd eu am ajuns şef consilier juridic temporar al fabricii.
2. Atelierele Secera şi Ciocanul, care executau turnări
3. Fabrica de cuie din Cernavodă.

4. /Atelierele centrale Cotroceni cu sediul la Medgidia.

5. Atelierele de tîmplărie de la Poarta Albă, anexe ale şantierelor auxiliare nr. 15.

6. Fabrica de eternită din Cernavodă-Columbia, unde se produceau piese pentru acoperirea baracamentelor şi, ulterior, chiar a unor complexe sociale pentru civili.

7. Fabrica de bulion şi uscătorie de fructe şi legume, pe care am mai amintit-o mai sus cînd am vorbit de producţia alimentară a Canalului, în cadrul întreprinderilor agricole. Această fabrică era subordonată Direcţiei de Execuţie.

Tot la ramura Direcţiei de Execuţie trebuie să mai includem şi următoarele sectoare :

1. Sectorul de Execuţie cu sediul la Constanţa, strada Nicolae Titulescu. Aici se realizau lucrările proiectate şi aprobate de forul tutelar al Direcţiei Generale a Canalului. Şef de sector fiind inginer Leahu, adjunct inginer şef, Cochino. '

2. Sectorul planificării, care era un fel de stat major al întregului Canal. Scopul acestuia era de a raporta Direcţiei Generale a Canalului, în termeni statistici nu tehnici, toate datele referitoare asupra activităţilor realizate de fiecare unitate de muncă de pe Canal, de a controla desfăşurarea lucrărilor şi proiectelor existente şi în proces de execuţie precum şi elaborate anterior. Aceste rapoarte erau confidenţiale şi ele reflectau imaginea fidelă a tabloului fizic al Canalului. Nu am reuşit să obţinem numele şefului acestui sector, dar numele adjunctului ne este cunoscut, şi anume, inginer Viţiu, una şi aceeaşi persoană cu şeful şantierului nr. 12. Ajutorul acestuia era un oarecare Făgărăşanu, cum am mai amintit undeva.

3. Sectorul Studii şi Proiecte îşi avea sediul în Bucureşti, strada Rîureanu nr. 3. Şef de sector era inginerul Boţea. Acest sector se ocupa, în afară de planurile de execuţie a Canalului Dunărea-Marea Neagră, şi de planurile altui canal, Bucureşti-Oltenita, care îşi avea, în acel timp, centrul de lucrări în comuna Curcani. La Constanţa se mai afla o subdiviziune a acestui sector, denumit «Studii şi Măsurători», avînd ca şef pe un oarecare Băieşan.

Cu acestea ar fi aproape epuizată, în general, expunerea noastră asupra principalelor unităţi constructive ale sistemului de organizare şi funcţionare ale lucrărilor Canalului Dunărea- Marea Neagră. Ar mai fi să mai amintim despre ceea ce am enunţat la începutul acestei părţi suplimentare, şi am numit Direcţiunea Contabilă. Au fost, pe parcursul existenţei

sale, oscilaţii de opinii asupra recunoaşterii unei astfel de direcţiuni, ca o unitate complexă aparte, coordonatoare a activităţilor celorlalte departamente sau secţii contabile, care ar fi urmat să fie subordonată numai Direcţiunii Generale a Canalului, fără o altă treaptă ierarhică intermediară. Se pare că nu în tot timpul i-a fost recunoscut un caracter aparte acestei Direcţiuni Contabile, deoarece uneori am aflat-o ca depinzînd direct de Direcţiunea de Execuţie ca un simplu departament de servicii contabile mai complexe. Oricum, această formaţiune care avea ca şef pe un oarecare Papacostea, şi care avea titlul de Director General adjunct, îndeplinea toate funcţiunile de centralizare, coordonare, finanţare şi de control pe întreg Canalul. Sediul acestui departament se afla în blocul care aparţinuse pe vremuri lui Criticos, strada Traian colţ cu strada Pescari, Bucureşti. Şeful contabil al acestei Direcţiuni era un contabil de profesiune Coneciru.

Am ţinut să prezentăm aceste date şi nume ale acelor persoane care au fost responsabile, în mare parte, de executarea lucrărilor neisprăvite ale Canalului, pentru a fi cunoscute de acei care nu au auzit pînă acum de modul cum a fost organizată aparatura funcţionărească a acelei lucrări catastrofale pentru România. De numele acelor oameni se leagă întreaga tragedie, nu numai a deţinuţilor politici care au fost chinuiţi aici şi care au fost degradaţi psiho-biologic şi ucişi, dar şi a unei însemnate sume de vieţi civile, care au căzut victime ale unor împrejurări vitrege şi care, fiind obligaţi să accepte să lucreze aici (altă alternativă, uneori, neexistînd, întocmai aşa cum se prezintă situaţia electorului român în faţa urnei, unde nu există decît un candidat pentru un loc), au sacrificat viitorul familiilor lor sau, în multe cazuri, au devenit canalii asociate în impunerea unor condiţiuni ucigătoare de crimă naţională.

După cum s-a putut reţine, aceşti oameni din structura Canalului nu au apărut direct în ochii deţinuţilor politici, deoarece între noi şi ei era paza straşnică a securităţii. Eram în două lumi deosebite, fiecare însă cu crucea ei.

Gheorghe PIosu, Grumberg şi colonelul Vasile loan Posteucă, care au deţinut succesiv conducerea Direcţiunii generale a Canalului, ca unelte ale Consiliului de miniştri şi ale Comitetului Central al PCR, au fost, în locul întîi, direct res-

ponsabili de toată prigoana ucigătoare care s-a exercitat asupra unor-oameni nevinovaţi, de vieţile cărora aceştia vor trebui să dea seamă odată, iar, dacă ceasul socotelilor nu-i va mai prinde în viaţă, partidul comunist român va răspunde şi de aceste crime, cum va mai trebui să răspundă şi de alte zeci de mii. Nu va scăpa nimeni, chiar dacă se va ascunde în gaură

de şarpe. Este datoria elementară -a acelora care se află în lumea liberă, ca în cazul că au cunoştinţă de numele vreunuia dintre satrapii neamului românesc de la Canalul Dunărea-Marea Neagră, şi care s-ar afla în străinătate, să comunice imediat prezenţa acestora, organelor reprezentative române **ale** exilului românesc, pentru a se porni acţiunea publică împotriva lor încă de pe acum, pentru crima împotriva umanităţii, pentru genocid şi crimă împotriva demnităţii omului.

ES MANUSCRITO

Tabla de materii

Pag.

Cuvînt despre autor 5

*CUVÎNT ÎNAINTE.....*9

I. ÎNDEMNUL

1. Nesfîrşita zi de coasă.....15
2. Războiul rece: teroareacaldă.....23
3. Aripa morţii peste ţară.....50
4. Sub zăvorul temniţei.....78
5. Oameni care nu s-au maireîntors . ■. . . 91
6. Tulburarea izvoarelor.....112
7. Drumul osîndei.....120

II. ROGOJINA

1. Ardealul, prezent!.....127
2. Toţi prin strungă.....137
3. Oameni din rafturi.....152
4. Pagini din istorie pierdute.....158
5. Bătălia generalilor -.....174
6. 5 mai 1950 183

III. ROABA

1. Cernavodă-Columbia.....195
2. Caniculă' geologie, apă, moarte 205

Pag.

3. Noi şi porcii.....216
4. De-a curmezişul Dobrogei.....229
5. Peninsula : Valea Neagră.....240
6. în jug, la roabă.....251
7. Foamea şi setea..... 263
8. Somnul.....278
9. Goarna.....283
10. Goana după o roabă şio lopată 293
11. Griul cel bun.....299
12. Brigadierii..... 310
13. Culegătorii de perle.....318
14. Reeducarea..... 326
15. Oameni în furtună..... 339
16. Moartea.....349
17. Magii.....365
18. Mustaţa. Addis Abeba. Cortegiul celor 800 de capete de boi ……..... . 383
19. Intelectualii.....407
20. Mamaia-sat sau praf, ţînţari şi cer 423
21. Lagărele şi şantierele morţii.....437
22. Funia cu două laţuri . , ... 452
23. Moartea tiranului.....465

IV. A DOUA CĂDERE A ÎNGERILOR

1. S-au închis porţile 477
2. Ne-au părăsit cîinii 487
3. Roza ' drumurilor.....497
4. Trenul fantomă de-a latul ţării . , . . 505

V. EPILOG

1. Gherla 517
2. Firimituri..... 531
3. Nimeni nu se mai reîntoarce acelaşi , . . 543

APPENDIX

Structura organizatorică oficială a Canalului Dunărea-Marea Neagră..... , 567

Tiparul executat la „Romcart” S.A. cd. 491

7
0
7